BU KİTAP

- **Tasavvufun Kitap, Sünnet ve ünlü âlimlerin sözleriyle sahih ve açık olan anlamını bildirir.**
- **Tasavvuf ricalinin ihsan makamına yetişmek için meşru amel ile gitmiş oldukları yolları açıklar.**
- **Tasavvufa sülûk edenlerin kıymetli olan ahlâk-ı Nebevî ile süslenerek makamları ve mertebeleri geçmelerinin yollarını gösterir.**
- **Tasavvuf ile gerçekleşen ehl-i muhakkikin dermiş oldukları olgun meyveleri açıklar.**
- **Tasavvufa karşı çıkan müsteşriklerin zihinleri karıştırmak için faydasız olan bâtıl desiselerini ve garazkârların iftiralarını tashih ederek açığa çıkarır.**
- **Tasavvufu sapıklığa ve bozukluğa çağıran propagandacıların içerisine karıştırdığı yabancı olan şeylerden temizler.**
- **Tasavvufa giren bütün şüpheleri şerîat-ı garrânın ışığında temizler.**
- **Tasavvufu ve ricalini değiştiren etkenlerden korumak için İslâm âlimlerinin selefinden halefine varıncaya kadar birçok sözlerini toplayıp nakleder.**

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ: - 11 -
Müellifin Vârislerinin Beşinci Baskı İçin Önsözleri - 13 -
ABDULLAH İSA EFENDİNİN ÖNSÖZÜ - 15 -
MÜELLİFİN HAYATI - 16 -
MÜTERCİMİN HAYATI - 19 -
MÜTERCİMİN İKİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZÜ - 21 -
GÜZELİM AHLÂK-I MUHAMMEDİYYE - 22 -
I. BÖLÜM - 23 -
1.1.TASAVVUFUN TANIMI - 24 -
1.2.TASAVVUF KELİMESİNİN İŞTİKAKI (KÖKENİ) - 26 -
1.3.TASAVVUF İLMİNİN GELİŞİMİ - 28 -
1.4.TASAVVUFUN ÖNEMİ - 32 -
1.4.1. Kitap'tan Delilller: - 33 -
1.4.2. Sünnetten Delilller: - 34 -
1.4.3. Ulemanın Sözleri: - 34 -
II. BÖLÜM - 40 -
SUNUŞ - 41 -
2.1. TASAVVUFTA AMELÎ YÖNTEM - 42 -
2.1.1. SOHBET - 42 -
A- Sohbetin Önemi, Faydası ve Tesirleri - 42 -
B- Kitaptan Delilller: - 48 -
C- Hadis-i Şeriflerden Delilller: - 50 -
D- Fıkıhçı ve Hadisçilerin Sohbet Hakkındaki Sözleri: - 52 -
İbn-i Hacer el-Heysemî: - 52 -
İmam Fahreddin Râzî: - 52 -
Şeyh İbrahim Bacurî: - 52 -
İbn-i Ebi Cemre: - 53 -
İbn-i Kayyım Cevziyye: - 53 -
Abdulvâhid b. Âşır: - 54 -
"Hâşiyetü'l Keşşaf"ın Yazarı Tayyibî: - 55 -
E- Arif-i Billah Olan Tasavvuf Erlerinin Sözleri: - 56 -
Ebû Hamid el-Gazalî : - 56 -
Cezayirli Emîr Abdulkadir: - 58 -
İbn-i Atâullah İskenderî: - 60 -
Şeyh Abdulkadir Geylanî: - 61 -
Şeyh Abdulvehhab Şa'rânî: - 62 -
Ebû Ali es-Sakafî: - 63 -

Ebû Medyen: ..... - 64 -
Şeyh Ahmed Zerrûk: ..... - 64 -
Ali el-Havvas: ..... - 65 -
Şeyh Muhammed Hâşimî: ..... - 65 -
2.1.2.MUHAMMED'İN VARİSLERİ HAKKINDA İNCELEME ..... - 68 -
Birinci şart ..... - 69 -
İkinci şart ..... - 69 -
Üçüncü şart ..... - 69 -
Dördüncü şart ..... - 69 -
İcazet ..... - 69 -
2.1.3. AHD ALMAK ..... - 72 -
Kur'an'dan deliller ..... - 72 -
Sünnetten Deliller ..... - 73 -
Erkeklerin Biatı ..... - 73 -
Cemaatle Telkine Gelince ..... - 73 -
Fertlere Telkine Gelince ..... - 73 -
Kadınların biatı ..... - 75 -
Ergenlik Çağına Ermeyenlerin Biatı ..... - 76 -
Hülâsa ..... - 77 -
Sahabe'nin, Resulullah'ın Halifelerine biatlarına gelince ..... - 78 -
A-İZİN ALMANIN İNTİKALİ ..... - 80 -
B- MÜRİDİN EDEPLERİ ..... - 81 -
Giriş ..... - 81 -
a. Müridin Şeyhi ile Edebi: ..... - 81 -
Batini Edepler ..... - 81 -
Zahirî Edepler ..... - 84 -
b. Müridin İhvanları ile Edepleri ..... - 86 -
Nasihat edenin şartları ..... - 86 -
Nasihat alanın şartları ..... - 86 -
Hülâsa ..... - 87 -
2.1.4. İLİM ..... - 88 -
A. Kur'an-ı Kerîm'de İlmin Fazileti ..... - 89 -
B. Sünnet-i Şerif'de İlmin Fazileti ..... - 89 -
C. İlim Öğrenmenin Hükmü ..... - 90 -
a. Emrolunan İlimler ..... - 90 -
Birincisi farz-ı ayndır: ..... - 90 -
Ahlâk-ı Hasene ..... - 91 -
Ahlâk-ı Seyyie ..... - 91 -

İkincisi Farz-ı Kifayedir ..... - 91 -
b. Nehyedilen İlimler ..... - 92 -
c. Mendup Olan İlimler ..... - 92 -
Hülâsa ..... - 92 -
2.1.5. NEFİS MÜCÂHEDESİ VE TEZKİYESİ ..... - 94 -
Giriş ..... - 94 -
Mücâhedenin Tanımı ..... - 94 -
A. Kitap ve Sünnetten Deliller ..... - 95 -
Hükmü ..... - 95 -
Nefsin Sıfatlarının Değişmeye Kabiliyeti ..... - 95 -
Mücâhedenin Yolu ..... - 96 -
B. Âriflerin Ve Mürebbi Mürşidlerin Mücâhede İçin Sözleri ..... - 99 -
C. Mücâhede Hakkindaki Şüpheleri Gidermek ..... - 103 -
Hülâsa ..... - 107 -
2.1.6. ZİKİR ..... - 108 -
Giriş ..... - 108 -
A. Zikir Kelimesinin Manaları ..... - 109 -
B.Zikrin Kitap Ve Sünnetten Delilleri ..... - 111 -
a. Kitap'tan Deliller ..... - 111 -
b. Sünnetten Deliller ..... - 114 -
C. Zikrin Fazileti Hakkinda Âlimlerin Sözleri ..... - 117 -
Abdullah b. Abbas ..... - 117 -
İbn-i Atâullah el-İskenderî ..... - 118 -
İbn-i Kayyım Cevziyye ..... - 118 -
Fahreddin Râzî ..... - 119 -
Ahmed Zerrûk ..... - 119 -
Ahmed b. Acîbe ..... - 120 -
D. Zikrin Kısımları ..... - 121 -
a. Gizli ve Aşikâr Zikir ..... - 121 -
Birincisi ..... - 123 -
İkincisi ..... - 123 -
Üçüncüsü ..... - 124 -
b. Cehri Zikrin Fazileti ..... - 127 -
c. Lisanın Ve Kalbin Zikri ..... - 129 -
Birincisi ..... - 130 -
İkincisi ..... - 130 -
Üçüncüsü ..... - 130 -
Dördüncüsü ..... - 130 -

d. Ferd ve Cemaatle Zikir ..... - 131 -
Yalnız Yapılan Zikir ..... - 133 -
e. Yalnız Zikir Yapmanın Edepleri ..... - 134 -
f. Cemaatle Cehrî Zikrin Edepleri ..... - 136 -
Zikir Öncesi Edepler ..... - 136 -
Zâhirî Olanlar ..... - 136 -
Bâtınî Olanlar ..... - 136 -
Zikir Esnasındaki Edepler ..... - 136 -
Zâhirî Olanlar ..... - 136 -
Bâtınî Olanlar ..... - 136 -
Zikir Sonrasındaki Edepler ..... - 137 -
Zâhirî Olanlar ..... - 137 -
Bâtınî Olanlar ..... - 140 -
g. Zikr-i Mukayyed (Sınırlı) Ve Zikr-i Mutlak (Sınırsız) ..... - 140 -
Mukayyed (sınırlı) Zikir ..... - 140 -
Mutlak (sınırsız) Zikir ..... - 142 -
E. Zikrin Lafız ve Sîgaları ..... - 145 -
İsm-i Müfred (الله) Allah ismi ile zikrin Hükmü ..... - 146 -
F. Zikri Terketmenin Sakıncaları ..... - 150 -
Allah'ın Kitab'ından uyarılar ..... - 150 -
Resulullah'ın sünnetinden uyarılar: ..... - 150 -
Ariflerin Sözlerinden Uyarılar ..... - 151 -
G.Zikirde Hareket Etmek ..... - 152 -
Hülâsa ..... - 157 -
H. Mescidlerde Şiir Söylemek Ve Dinlemek ..... - 157 -
I. Zikrin Faydaları ..... - 167 -
a. Zikrin Kısımları ..... - 177 -
Avamın zikri ..... - 177 -
Havâsın (seçkin kişilerin) yaptığı zikir ..... - 177 -
İ. Sûfilerin Virdinin Kitap ve Sünnetten Delili ..... - 179 -
2-Salavat ..... - 180 -
3- Kelime-i Tevhid ..... - 181 -
2.1.7. MÜZÂKERE ..... - 186 -
Müzâkere ile Hristiyanlardaki Günah Çıkarma Arasındaki Fark ..... - 187 -
Masiyeti Açığa Çıkarmakla Müzâkere Arasındaki Fark ..... - 188 -
2.1.8. HALVET ..... - 190 -
A. Halvetin Tanımı ..... - 190 -
B. Halvetin Uygulama Metodu ..... - 190 -

Bu vesveseler iki kısma ayrılır ..... - 191 -
C. Meşru Olması ..... - 192 -
a. Halvete Kur'an-ı Kerîm'den Deliller ..... - 192 -
b. Halvete Sünnetten Deliller ..... - 193 -
c. Halvet Hakkında Mübhem Olan Konu: ..... - 194 -
d. Halvetin Ehemmiyet ve Faydaları Hakkında Ulemanın Sözleri ..... - 197 -
Halvetin Faydaları ..... - 197 -
"Kamus"un Sahibi Feyruz Abâdî ..... - 198 -
İmam Şafiî ..... - 199 -
İmam Gazalî ..... - 199 -
Şeyhül Ekber ..... - 200 -
Muhammed Seffarini ..... - 201 -
Dr. Mustafa Sıbaî ..... - 201 -
İmaduddin Vasıtî ..... - 202 -
İbn-i Acîbe ..... - 203 -
Halvet için on adet fayda zikretti ..... - 205 -
Hülâsa ..... - 209 -
Umumî Halvet ..... - 209 -
Hususî Halvet ..... - 209 -
III. BÖLÜM ..... - 211 -
3.1. ALLAH'A VASIL OLMANIN YOLU ..... - 212 -
Âli olanlar ..... - 213 -
Âdi olanlar ..... - 213 -
3.1.1.TEVBE ..... - 222 -
3.1.2. MUHASEBE ..... - 226 -
3.1.3. HAVF ..... - 229 -
3.1.4. RECA ..... - 232 -
3.1.5. SIDK ..... - 235 -
Hülâsa ..... - 240 -
3.1.6. İHLÂS ..... - 242 -
İhlâsın tanımı ..... - 242 -
A. İhlâsın Kitap Ve Sünnetteki Önemi ..... - 242 -
B. İhlâsın Önemi Hakkında Ulemanın Sözleri: ..... - 245 -
C.İhlâsın Mertebeleri ..... - 246 -
Avamın İhlâsı ..... - 246 -
Havasın İhlâsı ..... - 246 -
Havas-ul Havvasın İhlâsı ..... - 246 -
D. Sâlikin Amellerindeki İhlâsı Bozan Şeyler ..... - 248 -

Birinci perde ..... - 249 -
İkinci perde ..... - 249 -
Üçüncü perde ..... - 251 -
Hülâsa ..... - 252 -
3.1.7.SABIR ..... - 254 -
A. Sabrın Kısımları ..... - 254 -
a. Taat ve İbadetlerde Sabır ..... - 255 -
b. İsyanlardan Kaçınmaya Sabır ..... - 255 -
c. Musibetlere Sabır ..... - 256 -
B. Sabrın Önemi ve Faziletine Dair Sözler ..... - 258 -
İşte bu hadis-i şeriflerden küçük bir bölüm ..... - 259 -
Salihlerin sabrı tahakkuk ettirip ona çağırmaları: ..... - 260 -
Hülâsa ..... - 262 -
Umumun sabrı ..... - 262 -
Hâssın sabrı ..... - 262 -
Hâss-ül Hâssın sabrı ..... - 262 -
3.1.8. VERÂ ..... - 264 -
Tanımı ve Mertebeleri ..... - 264 -
Avamın verâsı ..... - 264 -
Havâsın verâsı ..... - 264 -
Hâss-ül hâssların verâsı ..... - 265 -
Verânın fazileti ..... - 265 -
3.1.9. ZÜHD ..... - 271 -
Zühdün Tanımı ..... - 271 -
A. Zühdün Meşru Olması ..... - 271 -
B. Zühdün Gerçek Anlamı ..... - 276 -
C. Zühde Vasıl Olmanın Yolu ..... - 277 -
Hülâsa ..... - 281 -
Avamın zühdü ..... - 281 -
Hâssanın zühdü ..... - 281 -
Hâss-ül hâssın zühdü ..... - 281 -
3.1.10. RIZA ..... - 282 -
Rızanın Tanımı ..... - 282 -
A. Rızanın Fazileti ..... - 282 -
B. Rıza Konusunda Fikirlerin Tashihi ..... - 285 -
3.1.11.TEVEKKÜL ..... - 292 -
A.Tevekkülün Fazilet ve Etkileri ..... - 294 -
B.Tevekkülün Mertebeleri ..... - 296 -

Hülâsa ..... - 296 -
3.1.12. ŞÜKÜR ..... - 298 -
Şükrün Tanımı ..... - 298 -
A. Şükrün Kısımları ..... - 300 -
Lisanın şükrü ..... - 300 -
2- Uzuvların Şükrü ..... - 301 -
3- Kalbin Şükrü ..... - 302 -
B. Şükür Edenlerin Mertebeleri ..... - 304 -
C. Şükrün Fazileti ..... - 304 -
Tenbih ..... - 309 -
IV. BÖLÜM ..... - 310 -
4.1. TASAVVUFUN SEMERELERİ ..... - 311 -
4.1.1. İlahî Sevgi ..... - 311 -
A. Muhabbetin Delili ve Fazileti ..... - 313 -
B. Muhabbeti Doğuran Sebepler ..... - 317 -
C. Muhabbetin Alametleri ..... - 318 -
D. Muhabbetin Mertebeleri ..... - 320 -
4.1.2. KEŞF ..... - 329 -
Keşfin Tanımı ..... - 329 -
A. Resulullah'ın Keşfi ..... - 330 -
B. Kur'an-ı Kerîm'de Olan Keşf ..... - 331 -
C. Sahabe'nin Keşfi ..... - 333 -
Ebû Bekir'in Keşfi ..... - 333 -
İkinci Halife Ömer b. Hattab'ın Keşfi ..... - 334 -
Muhaddes Kelimesinin Manası ..... - 334 -
Osman b. Affan'ın Keşfi ..... - 336 -
Ali b. Ebi Talib'in Keşfi ..... - 336 -
D. Ariflerin Keşfi ..... - 337 -
Tenbih ..... - 339 -
4.1.3. İLHAM ..... - 343 -
A. Allah Tarafından Olan İlham ..... - 343 -
B. Melekler Tarafından Olan İlham ..... - 345 -
4.1.4. EVLİYANIN KERAMETLERİ ..... - 351 -
A. Kerameti İsbat Etmek ..... - 351 -
a. Evliya'nın Kerametlerine Allah'ın Kitab'ından Deliller ..... - 352 -
b. Evliya'nın Kerametine Sahih Olan Sünnetten Deliller ..... - 354 -
c. Keramete Sahabenin Eserlerinden Deliller ..... - 355 -
B. Evliyanın Keramet Göstermesinin Hikmeti ..... - 359 -

C. Keramet ve İstidrac Arasındaki Fark ..... - 360 -
D. Keramete Sûfilerin Bakışı ..... - 362 -
V. BÖLÜM TASAVVUF HAKKINDAKİ BAZI FİKİRLERİN DÜZELTİLMESİ ..... - 366 -
Tefsir ..... - 366 -
Hadis ..... - 366 -
Tarih ..... - 366 -
Tasavvuf ..... - 366 -
5.1. HAKİKAT VE ŞERÎATIN AÇIKLANMASI ..... - 367 -
A. Sûfilere Karşı Ön Yargılı Olan Kişilerin Münakaşası ..... - 369 -
B. Saadet-ı Sûfiyye'nin Kitap ve Sünnete Bağlılığı ..... - 373 -
C. Hakikatle Şerîatın Arasını Ayırmaktan Sakındırmak ..... - 375 -
D. Sûfi Olan Fakihler ..... - 378 -
5.2. İSLÂMÎ İLİMLERE SOKULAN DESİSELER ..... - 381 -
5.2.1. Tefsir İlmine Giren Desiseler ..... - 381 -
5.2.2. Hadis İlmine Giren Desiseler ..... - 381 -
5.2.3. Tarih İlmine Giren Desiseler: ..... - 382 -
5.2.4. Tasavvuf İlmine Giren Desiseler ..... - 383 -
5.3. SAADET-I SÛFİYYENİN KELAMININ TE'VİLİ ..... - 397 -
5.4. HULÛL VE İTTİHAT - VAHDET-İ VÜCÛD ..... - 415 -
5.4.1. Hulûl ve İttihat ..... - 415 -
5.4.2. Vahdet-i Vücûd ..... - 423 -
5.5. HAKİKİ SÛFİLER İLE SAHTE SÛFİLER ARASINDAKİ FARK ..... - 428 -
5.6.TASAVVUF DÜŞMANLARI ..... - 430 -
5.7. Selef ve Halef Müslüman Âlimlerin Tasavvuf ve Erleri Hakkındaki Şehadetleri ..... - 433 -
1- İmam-ı Azam Ebû Hanîfe ..... - 433 -
2- İmam Malik ..... - 433 -
3- İmam Şafiî ..... - 435 -
4- İmam Ahmed ..... - 435 -
5- İmam Muhâsibî ..... - 436 -
6- Abdülkahir Bağdâdî ..... - 439 -
7- İmam-ı Kuşeyrî ..... - 441 -
8- İmam Gazalî ..... - 442 -
9- İmam Fahreddin Râzî ..... - 442 -
10- İzzeddin b. Abdüsselam ..... - 443 -
11- İmam Nevevî ..... - 443 -
12- İbn-i Teymiyye ..... - 444 -
13- İmam Şâtibî ..... - 444 -

14- İbn-i Haldun..... - 445 -
15- Taceddin Subkî..... - 446 -
16- Celaleddin Suyûtî..... - 446 -
17- İbn-i Âbidin..... - 447 -
18- Şeyh Muhammed Abduh..... - 448 -
19- Emir Şekîp Arslan..... - 449 -
20- Şeyh Reşit Rıza..... - 451 -
21- Şeyh Muhammed Rağıb Tabbâh..... - 451 -
22- Ahmed Şerbâsî..... - 454 -
23- Ebû'l Hasan en-Nedvî..... - 459 -
24- Ebû'l Âlâ Mevdûdî..... - 462 -
25- Sabrî Âbidin..... - 464 -
26- Muhammed Ebû Zehra..... - 466 -
5.8. ŞEYHİMİZ MUHAMMED HAŞİMÎ..... - 470 -

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Allahım! Bizi doğru yola ulaştırdığın için sana hamd ederiz. Sen ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcısın. Alemlere rahmet olarak gönderilen, insanlığı kurtaran, beşeriyeti hidayete erdiren iyi bir örnek, mükemmel bir önder olan büyük Habibin, Efendimiz Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve amellerini tezkiye edip felaha eren ve kardeşlerine nasihat edip fayda veren ehline ve ashabına salât-ü selam ederiz. Onların kerametiyle bize ikram eyle. Bizi yollarına ulaştır ve onlara ilhak eyle. Bizi onlarla beraber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sancağı altında topla. Şüphesiz sen istenilenlerin en cömerdi ve en hayırlısısın.

İslâm güneşinin tan yeri ağardığından beri birçok azgın düşman karşına çıktı. Esaslarını yıkmak, binasını harap etmek için çeşitli metotlar ve farklı vesilelerle uğraştılar. Bugün biz şarktan ve garptan gelen dinsizlik dalgalarıyla ve ibahiyye akımlarıyla karşı karşıyayız. Bu akımlar gençlerimizi saptırıyor, nesillerimizi bozuyor, inanç ve düşünce geleceğimizi kapkara bir sonla tehdit ediyor. Ümmetimizi tehlikeli bir çöküş ve her tarafı kaplayan bir şerle korkutuyor. Bu dalgalı havada fikrî bir mücadeleyi ancak Allah'ın metin ipine sarılarak, içtihattan kaynaklanan ferî muhalefetleri arkamıza atarak ve kalpleri Allah'a bağlayarak yapabiliriz. Bunun için Allah'tan kuvvet, sükûnet, izzet ve keramet istiyoruz.

İslâm davetçilerinin en önemli meselesi, bu dine ruhunu tekrar kazandırmak ve kalplerin kilitlerini bu dine açmaktır. Her asırda sûfiyyenin amacı, Müslümanları Allah ile ünsiyet gölgesine, münacatın nimetlerine, yakınlığın saadetine döndürmek olmuştur.

İslâm düşmanları İslam'ın öğrettiklerini çirkin göstermek için çok çalıştılar. Onu pasiflikle ve noksanlıkla lekelemeye çalıştılar. Tâbilerini ise çağın gerisinde kalmakla itham ettiler. Bunun için de çeşitli yollarla ve ön yargılı hamlelerle İslam'a saldırdılar. Bazen mutemet fıkıh mezhepleri hakkında insanları şüpheye düşürdüler. Bazen de İslam'ın dayanaklarını yıkmak için Sahabe (radıyallahu anhum)'den olan hadis ravileri hakkında asılsız sözler uydurdular. Bir başka zaman da ümmetin akidesini bozmak için iman meseleleri ile ilgili şüpheleri kışkırttılar. Biz çeşitli asırlarda bunları gördük. Burada önemli olan İslam tasavvufuna yönelik sert hücumlara ve uydurmalara karşı dikkatli ve uyanık olmamızdır. Çünkü o, İslâm'ın cevheri, çarpan ruhu ve faal enerjisidir. Yalancılar, tasavvufun öğrettiklerini çirkin göstermek istediler. Onu hayal ve felsefe denizinde yüzmek, zayıflık, dünyadan bütünüyle yüz çevirmek, hurafe, bidat ve hayat mücadelesinden kaçış olarak tasvir ettiler. Ama Hz. Allah (celle celâluhu) dini koruyacağını ve baki bırakacağını ilan etti. Bu sebeple kalemleri kırıldı ve davaları rüzgâra karıştı.

Tasavvuf Allah'a yürüyenlerin yönlerini bulduğu bir fener, İslâm'ı yaymak ve binasını güçlendirmek için olumlu bir yöntem olarak baki kaldı.

Zikrettiğim sebeplerden dolayı tasavvufla ilgili bu kitabımı onu korumak, özünü kabuğundan ayırmak ve alakalı olduğu hakikatleri meydana koyarak Hakk'ı izhar edip batılı çürütmek için takdim ediyorum. Bunu da Allah'ın kitabına, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetine ve dört büyük mezhep imamın sözlerine, onların büyük âlim, fakih tabilerine, usulcülere ve muhaddislere, tasavvuf imamlarına ve İslâm'a güzel hizmetleri olmuş fikir adamlarına dayanarak yazdım. Allah-u Teâlâ bizi topluca İslâm'a, sevdiği ve razı olduğu şeylere hizmet etmeyi nasip etsin. 0ndan tevfik, sözde ve fiilde isabetli olmayı istiyoruz. Başlangıç O'ndan ve nihayet O'nadır. Başarım Allah'ın elindedir. O'na tevekkül ettim, O'na yöneldim.

Abdulkadir İsa (rahmetullahi aleyh)
24 Ramazan 1381 Hicrî
17 Şubat 1961 Milâdî
Halep

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

"Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla"

Müellifin Vârislerinin Beşinci Baskı İçin Önsözleri

İyilik ve vergide lütufta bulunan, Kıdem ve Bekâ sıfatlarıyla tek, Vahid, Ehad, Ferd ve Samed olan Allah'a hamdolsun.

Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar, mü'minlerden dua, dünya ve ahiret meşakkatlerinden emin olmak, yüce Allah'ın alemlere rahmet, müttakilere mükemmel bir misal, salihlere güzel bir örnek, Allah'ın izni ile davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdiği Efendimiz Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nın üzerine salat ve selam olsun. Muhakkak ki O, mürşit olan imamların, nefisleri tezkiye eden mürebbîlerin ve ilmiyle âmil olan ulemanın rehberidir.

Bundan sonra, muhakkak ki yüce Allah lütfu ve rahmetiyle İslâm ümmetini fesat ve sapıklık karanlıklarında bocalamaya, maddecilik ve kör şehvani akımların sürüklemesine bırakmamış, bilhassa Allah'ın emri (kıyamet) gelinceye kadar hak üzere onlara yardım edecek ve muhalefet edenlerin zarar veremeyeceği bir topluluk hazırlamıştır.

Onlara Resul'ünün mirasçılarından Sünnet-i Nebeviyye'yi ve Adab-ı Muhammediyye'yi ihya edecek deliller nasip etmiştir. Bunlar ilimleriyle, halleriyle ve irşatlarıyla insanlara fayda verir, sohbetine katılanları gözetir, tezkiye eder, onların ellerinden tutarak takva mertebelerine ve ihsan makamlarına götürürler. Muhakkak ki babamız; fadıl, mürşid, arif ve şeyh Abdulkadir İsa (rahmetullâhi aleyh), yüce Allah'ın ülkeleri ve kulları onun vasıtası ile faydalandırdığı vârislerden biridir. Çeşitli Müslüman ülkelerinde onların vasıtasıyla birçok kimseler hidayete ermişlerdir. Şimdi ise Hakk'a kavuşmuştur. Yüce Allah onu bol olan rahmetine garkeylesin! Yüce firdevs cennetlerine yerleştirsin! Yüce Allah ona hizmetlerinden dolayı İslâm ve müslümanlardan en hayırlı karşılığı versin!

O, kendinden sonra İslâm, iman ve ihsan yolu üzere sâlik olan nesilleri bıraktı. İslâm ümmetine bu büyük ve ilmî olan "Hakaik-u An-it Tasavvuf" adlı eseri bıraktı. Bu kıymetli eserden başka ilmî bir eser bırakmadı. Zira O, satırları yazmayı ve her şeyi bırakıp, usanmadan azimle kalpleri aydınlatmakla meşgul oldu. Bu nefis kitap, umumiyetle birçok âmil olan âlimlerin, ihlâslı davetçilerin ve münevver ilim talebelerinin onaylamalarıyla karşılaştı. Buna göre hakiki tasavvufun zevkî bir program ve şer'î bir amel üzere olduğu, insanların yanında apaçık meydandadır. Bu sebeple Hak yolunda olan bütün Müslümanların, imanın zevkini tahakkuk ettiren ihsanî makamla, nebevî edeplerle ahlâklanması, şer'î hükümlere iltizam etmesi, nefisleri tezkiye

etmesi, alaka ve engellerden halas olmaları lazımdır. Seyyid-ül Mürselin (kainatın iftiharı) olan (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashab-ı kiram ve bizden evvel geçen salihler (rahmetullâhi aleyhim)'in hepsi de bu yüksek makamlarda idiler.

Bu kitabın beşinci baskısını bastırıp da şeref duymamıza sebep, İslâm aleminin çeşitli taraflarındaki çok sayıda faziletli kardeşlerimizin bu kitaba rağbet etmeleridir. Bu kitapla salih kullarına yarar sağlaması ve müellifin ecrinin kat-kat olmasını yüce Mevlâ'dan dileriz. Hamd Alemlerin Rabb'in olsun.

Müellifin Vârisleri

ABDULLAH İSA EFENDİNİN ÖNSÖZÜ

Alemlerin Rabb'ine hamdolsun. Salatın efdalı selamın en mükemmeli Efendimiz Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ya, A'line ve ashabına olsun.

Tasavvuf, güzel ahlâkın tek etkenidir. O güzel ahlâkla ahlâklanmanın, bütün faziletlerle süslenmenin, bütün kötülükleri atmanın, bâtını rezaletlerden temizlemenin ve bütün her çeşit faziletlerle bezenmenin davetçisidir. Öyleyse tasavvuf nefisleri tezkiyeden ve ahlâk-ı tasfiyeden ibarettir. Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben sadece güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim" buyurmuştur. Tasavvuf güzel ahlâk ve zevki selimden ibarettir. Tasavvufun hal ve tavrını derinlemesine düşündüğümüz zaman, onun Kitap ve sünnete dayalı güzel bir gidişat ve davranış olduğunu görürüz. İmam-ı Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Bizim mezhebimiz Kitap ve sünnet ile kayıtlıdır." Yine dedi ki: "Bütün yollar insanlar için kapalıdır. Ancak Peygamberimizin izine tâbi olanlar hariç." Yine dedi ki: "Kim Kur'an-ı muhafaza etmez, hadisi yazmaz ise, bu durumda ona ittiba edilmez. Çünkü bizim ilmimiz, Kitap ve sünnete bağlıdır. Başka bir ifadeyle bizim ilmimiz, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadisleri ile teyit edilmiştir."

Bu güzel münasebetle babam, seyyidim, şeyhim ve önderim Abdulkadir İsa'nın kitabını tercüme eden, şeyh, âlim ve fadıl Şeyh Hasan Aynî'ye teşekkürlerimi sunarım. Bu kitap sünnet ve büyük imamlarımızın sözlerinden alınmış nefis bir kitaptır.

Allah'a muhtaç kul
Abdullah b. Abdulkadir İsa

MÜELLİFİN HAYATI

Şeyh Abdülkadir b. Abdullah b. Kasım İsa el-Azizî, Kadirîyye-Şazeliyye tarikatı şeyhi, ilmiyle amil bir alim, abid, zahid bir sûfi, irşat ve terbiye eden bir davetçidir.

Hicri 1338 yılında Halep şehrinin Kattâne mahallesinde dünyaya geldi. Babasının gözetiminde büyüdü. Mahalle mekteplerinin birinde Kuran-ı Kerim okumayı öğrendi. Sonra ilkokula başladı. Daha sonra da Şabaniyye medresesine girdi. Bu esnada ilim suyunu kaynağından içmek için büyük alimlerin yanına gitti. Hanefî fıkhını Şeyh Muhammed el-Mellah'tan tahsil etti. Hadis ve usul ilimlerini Allâme muhaddis Şeyh Abdulfettah Ebû Gudde'den öğrendi. Tefsir, tevhit, mantık ve Arap lugatı ilimlerini de birçok Halepli alimden öğrendi. Onlardan bazıları Şeyh Ahmed el-Kürdî, Şeyh Ahmed el-Maûd, Şeyh Muhammed Ebu'l Hayr Zeynel Abidin, Şeyh Abdullah Hayrullah, Şeyh Abdullah Tütüncü, Şeyh Muhammed Ma'dil.

Şeyh efendi bu arada Şabaniyye medresesine birkaç sene devam etti. Nefsinin ibadete olan iştiyakından dolayı okulu terk edip tasavvuf yoluna sülûk etti. Şeyhi Şeyh Hasan Hasseni ile karşılaştı ve ona sımsıkı bağlandı. Ondan şer'i ilimlere ek olarak tasavvuf ilimlerini tahsil etti. Şeyhi ondaki sadık niyeti, ibadete ve ilme teveccühü görünce onu ilmi ve ruhî terbiyeye teşvik etti. Ondaki üstünlük ve dikkat çekiciliği görünce Nakşibendiyye tarikatının icazetini verdi. Ve ona tarikata mahsus evrat ve ezkarı uygulaması için izin verdi.

Şeyh efendi, bir müddet Hamad Meydanı Camisinde imam-hatip olarak görev yaptı. Daha sonra Şam şehrinde Şeyh mürşit Muhammed el-Haşimî et-Tilmisanî ile karşılaştı. Ondan Şazelî-Derkavî tarikatını aldı. Sıdk ve ihlas ile sülûk etti. Bu tarikatın esrarını, ezkarını ve evradını aldı. Şam'da Şeyh efendiyi çokça ziyaret edip bazı şer'i ilimleri de ondan tahsil etti. Şeyh efendi ondaki sıdk ve seçkinliği hissedince ona genel ve özel vird, terbiye ve irşad için izin verdi. Böylece umumi ve hususi icazeti vermiş oldu.

Şeyh efendi daha sonra Adiliyye Camisine taşındı. Oranın ıslah ve onarımına çalıştığı gibi ibadet zikir ve namaz kılanlar tarafından mamur olması için de gayret gösterdi. Orayı şer'i bir medreseye dönderdi. Orada birçok ilim halkası oluştu. Bir yanda Kuran-ı Kerim okuma halkası diğer bir yanda Hanefî fıkhı, üçüncü halka tefsir, dördüncüde de hadis öğrenildiği görülürdü. Bunlara ek olarak Şeyh efendinin umuma açık meclisinde vaaz ve irşada şahit olunurdu. Şeyh efendi ilim talebelerini çok sever ve yüceltirdi. Onları çokça ilim talep etmeye yöneltirdi. Talebeleri ve müritleri çoğaldı, yanından birçok meşhur alim mezun oldu. Onlardan bazıları Şeyh Nedim eş-

Şehebî, Şeyh Bekrî Hayyanî, Şeyh Adnan es-Serminî ve kardeşi Yahya ve Şeyh Muhammed eş-Şehebî'dir. Bu kitabın mütercimi Hasan el-Ayıntabî ve Şeyh Ahmed Fetullah el-Cami et-Türkî de öğrencilerinin ve müritlerinin en meşhurlarındandır. Şeyh efendiden tarikat aldılar ve onu Türkiye'de yaymak için gayret gösterdiler. Şeyh efendi de irşat ve insanlara Şazelî-Derkavî tarikatında seyr-i sülûk yaptırmaları için onlara izin verdi.

Şeyhin her Cuma namazından sonra zikir ve peygamber (sallallahu aleyhi ve selem)'e salavat için tertip ettiği bir meclisi vardı. Orada davet, irşat ve müritlerin terbiyesiyle meşgul olurdu. Benzer bir salavat meclisini de Emevî camisinde sabah namazından sonra tertip etmişti.

Şeyh (rahimehullah) Kur'an-ı Kerimin ezberlenmesine yönelik Adiliyye Camisinde bir medrese inşa etti. Orada Kur'an ezberletme işini Şeyh Kellal Tahhân ve Hacı Ahmed Kerrasî üstlendi. Bu medrese Halep şehrinde birçok hafız yetiştirip mezun etti. Ayrıca Caminin doğu tarafına şer'i ilimlerin öğrenilmesi için de küçük bir medrese ikame etmişti. Yalnız burası Şeyhin Medine'ye göçünden sonra ihmal edildi.

Şeyh efendi davet, terbiye ve irşat ile meşgul iken tasavvufa hakikatinden ve saflığından çıkaran ve onu bir hayal ürünü, hurafe, tembellik ve ilgisizliğe çeviren birçok şaibenin karıştığını gördü. Şeyh efendi tasavvufun şeklini düzeltmek için sadece mürit yetiştirmekle iktifa etmedi. Bilakis bırakmış olduğu bu yegâne kitabı "Tasavvuftan Hakikatler" ile bir çok insandaki tasavvuf fikrini düzeltmeye çalıştı. Bu kitabında hakikat ve şeriattan bahsetti ve onları kitap ve sünnete yapışmaya davet etti.

Hulul, ittihat ve vahdet-i vücûd fikirlerini nefyederek bu fikirlerin ümmetin akidesine muhalif açık bir küfür olduğunu beyan etti. Bazı mutasavvıfların zahiren şeriatla uyuşmayan sözlerini tevil etmek için uğraştı. İslam'ın, imanın ve ihsanın hakikatine ermiş sûfiler bu küfür ve delalet derekesine kaymamışlardır. İnsaflı olan her müminin meseleyi tam incelemeden, soruşturmadan onları küfürle suçlamaması gerekir.

Şeyh efendi Müslümanların Allah ile ünsiyet kurmasını ve ona ibadet etmelerini tasavvufun en mühim konusu olarak görür ve şöyle derdi: "İslam davetçilerinin en önemli meselesi bu dine ruhunu tekrar kazandırmak ve bu dine kalplerin kilitlerini açmaktır. Her asır ve zamanda sûfiyyenin amacı insanları Allah ile ünsiyetin gölgesine, münacatın nimetlerine ve yakınlığın saadetine döndermek olmuştur. Bu ise İslam'ın ruhunu tekrar elde etmekle olur.

Şeyh efendinin İslam ve Arap ülkelerine Allah'a davet için çıktığı seyahatleri vardır. Bu seyahatler esnasında farklı Arap ve İslam memleketlerine yayılmış birçok alim ihvanı ve müritleriyle buluşurdu. Şeyh efendi her sene hac kastıyla ziyaret ettiği Mekke ve Medine'nin yanı sıra

genellikle Suriye şehirlerinin çoğuna, Türkiye'ye, Pakistan'a ve İngiltere'ye seyahat ederdi.

Şeyh efendi uzağı gören, üstün akıllı, görüşü isabetli, sıkıntılı durumlarda hedefi vuran biriydi. Bu sebeple hakemlik yapması için önüne çok mesele getirildi. İnsanlara derecesine ve anladığı dile göre hitap ederdi. Gafili uyarır. Allah'tan kaçanı Allah'a dönderirdi. Kalbe yönelen ve hali düzgün olan biriydi. İbadette yüksek gayret sahibiydi. Namazı ve orucu çoktu. Nafile oruçlardan kesilmezdi. Ramazan'ın son on gününde itikaf sünnetini terk etmezdi.

Beyaz renkli, güzel yüzlü, iki gözü sürmeli, saçının ve sakalının akları nurlu, uzaktan bakan bir kişide korku ve heybet hali hakim olurdu. Onunla oturan, bir araya gelen yüzünde zahir olan güzel sureti görür ve onu severdi. Şeyh efendi vatanında davetin bütün yükünü omuzladı. Sonra 1980 senesinde Medine-i Münevvere'ye hicret etti. Orada bir müddet davetteki canlılığı tekrar elde etmeye uğraşarak ikamet etti. Ama bu kendisine müyesser olmadı. Ürdün'e doğru yola çıktı. Orada birçok müridi etrafına toplamaya gücü yetti. Eski canlılığına yeniden döndü.

Şeyh efendi ansızın rahatsızlandı. Tedavi olmak için Türkiye'nin İstanbul şehrine gitti. Hz. Allah'ın takdiri şeyhin son nefesini orada hastanelerin birinde vermek idi. Şeyh efendi hicri Rebiu'ssani ayının 12'si 1412; miladi 26 ekim 1991 yılında bir cumartesi gecesi vefat etti. Yüce sahabe Ebû Eyyub el-Ensarî'nin İstanbul'daki kabrinin civarına defnedildi. Allah ondan razı olsun ve ona rahmet etsin. Amin.

MÜTERCİMİN HAYATI

Mütercim, Gaziantepli Hasan Hoca Efendi olarak tanınan, Kadirî ve Şazelî Şeyhi Hasan Arslan Hoca Efendi 1928 yılında Gaziantep'in Büyük Şahinbey (Eski adıyla Körkün) kasabasında doğmuştur.

Hasan Hoca Efendi, içindeki dini ve manevi ilimlere olan aşkından dolayı kasabada bulunan merhum Ali Bilici Hoca Efendiye gitmiştir. Bu zattan Kuran-ı Kerim, tecvit, inşa ve Osmanlıca yazı dersleri almıştır. Şeyh Hasan Hoca Efendi Gaziantep'in birçok alimlerinden ilim okumuş, ayrıca Muhammed Salih İlhan Hoca Efendinin yanında sarf ve nahiv ilimlerini tekmil etmeye çalışmış ve bu zattan medrese icazeti almıştır.

Hasan Hoca Efendi kendine manevi yolu gösterecek bir mürşid arayışına girmiş bu arayış Kilisli merhum Şeyh Muhammed Mükerrem Safi hazretlerini buluncaya kadar devam etmiştir. Tarikatta hizmetleri kendilerini naiplik derecesine kadar çıkartmış, Şeyhinin vefatı üzerine Siirt Kurtalan'a bağlı Teylan köyünde ikamet eden Şeyh Muhammed Sıddık Teylanî Hazretlerine intisap etmiştir. Bu zatın yanında 8 sene hizmetinin neticesinde Kadirî tarikatının icazetini alarak hizmete devam etmiştir. Bu arada şeyhinin oğlu Seyyid Faik Efendiden aldığı derslerle arapça ilmini genişletmiştir. İrşat icazetini aldıktan sonra birçok Şeyh Efendi ile görüşüp onlardan istifade etmiştir. Bu Şeyhlerden biri de Şazelî Şeyhi Seyyid Abdulkadir İsa el-Halebî'dir. Şeyh Hasan Hoca Efendi Şeyhi Abdulkadir İsa (rahmetullahi aleyh) ile ilk buluşmasını ve tarikatına intisap edişini şöyle anlatır: "Kendim evvela kadirî şeyhlerine hizmet etmiştim. Bir gün Maraşlı Ahmet Cami Efendi Şeyh Abdulkadir İsa Efendiyle beraber misafir olarak hanemi nurlandırmışlardı. Şeyh Abdulkadir İsa Efendi benden kendisinin tarikatına da intisap etmemi istedi. Ben de Kadirî tarikatı halifesi olduğumu söyledim. Şeyh Efendi de kendisinin önceden kadirî ve nakşî halifesi olduğunu daha sonra Şeyh Muhammed Haşimî ile tanıştıktan sonra Şazelî tarikatına intisap ettiğini söyledi. Sözlerine devam ederek Şeyh Haşimî ile ilk karşılaşmasını şöyle anlattı:

Bir gün Şam'dayken namaz kılmak için Emevî Camisine gittim. Namazdan sonra bir zatın başına toplanmış ve onu sessizce dinleyen bir cemaat gördüm. Ben de bu cemaate dahil oldum. O zat dinî sohbet yapıyordu. Sohbetten sonra beni yanına çağırdı ve bana nereli olduğumu sordu. Ben de Halepli olduğumu söyledim. Sonra hangi tarikattan olduğumu sordu. Ben de kadirî ve nakşîyim dedim. Şeyhin sağ mıdır? dedi. Evet sağdır. dedim. Öyleyse benden Şeyhine selam söyle, ismimin Muhammed Haşimî olduğunu, izin verirse senin benim tarikatıma da girmeni istediğimi söyle, dedi.

Bunun üzerine Halep'e döndüm. Ben bu meseleyi köyde bulunan Şeyhim Hasan Hasenî'ye nasıl söyleyeceğimi bilmiyordum. Bu durum canımı sıktı, zihnimi meşgul etti. Azmimi toplayarak Şeyh Efendiye Şeyh Muhammed Haşimî ile buluştuğumu ve onun selamını söyleyerek isteğini kendisine bildirdim. Şeyh Efendi bana hayhay dedi ve Oğlum mümkünse o şeyhe beni de götür, ben de ona intisap edeyim, dedi. Böylece Şeyh Haşimî Hazretlerinin yanına gidip ona intisap ettim.

Bunun üzerine Abdulkadir İsa Efendi bana: "Senin Şeyhin Muhammed Sıddık Efendi sağ olsaydı ben seni onun yanına gönderir teberrüken benden tarikat alman için izin istemeni teklif ederdim." dedi. Bu ısrarlı teklif üzerine Şazelî tarikatına da intisap ettim ve bana bu tarikatın "icazet-i âmme"sini verdi. Şeyh Efendinin vefatından sonra Şeyhin halifesi olan şimdi Cidde'de yaşayan âlim, mütteki, fazilet sahibi, Şeyh Seyyid Sadullah Murad Efendiden yine Şeyh Abdulkadir İsa'nın vasiyeti üzere "icazet-i hassa"yı aldım."

Şeyh Hasan Hoca Efendi halen iki tarikatı birden yürütmektedir. 35 sene süren imam hatiplik görevinden 1987 senesinde Şeyh Fetullah Caminden emekli olmuştur.

Şeyh Hasan Hoca Efendi 1997 senesinde Hasan Hoca İlim Yayma Vakfını kurdu. Hoca Efendi vakıf başkanı olarak hizmetlerine devam etmektedir. Hoca Efendinin "Hasan Hoca Dîvanı" adında bir şiir kitabı, "Tasavvuftan Hakikatlar" adı altında bir tercemesi, "Ehli Sünnet Akîdesi" ve "Kurban Risalesi" adlarıyla iki küçük risalesi bulunmaktadır.

MÜTERCİMİN İKİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZÜ

Yüce Rabb'ime sayısız hamd-ü senâ, O'nun ulu peygamberine (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabına (radıyallâhu anhum) kıyamete kadar gelecek olan ehl-i beytine, semadaki yıldızların ve yerdeki bilip bilmediğim, canlı-cansız bütün yaratıkların sayısınca salat ve selam olsun. O'nun ehl-i tevhit olan ümmetinin üzerine bol bol mağfiret ve rahmet olsun.

Müellif bu kıymetli eserini bana hediye ederken; "Bu kitapla ihvanlarımıza sohbet edesin!" buyurmuştu. Şimdi anladım ki bu sözle kitabı Türkçe'ye tercüme edip, tasavvufu seven bütün din kardeşlerimize sohbet kitabı olarak tavsiye edilmesini işaret etmiştir. Bu sebeple müellifin oğlu Muhammed Hayri Efendi ben acize, eseri tercüme etmemi ısrarla teklifte bulundu. Ben de bu teklifi kabul ettim. Gerçekten de bu eserin tasavvufun hakikatini meydana çıkardığını gördüm. Bunun içindir ki eser tasavvufa gönül veren hak yolcularına kılavuz olsun ve tasavvuftan şüphe eden kardeşlerimiz de bu eseri okumakla tasavvufun İslâm'ın tam özü olduğunu anlasınlar. Munsif olan kardeşlerimizin elbette ayet, hadis, fıkıhçıların ve mürşitlerin sözlerini içeren bu eseri okuyup, faydalanacaklarından hiç şüphemiz yoktur.

Tasavvufa gönül bağlayanlar bu kitabı okumakla, tasavvufu öğrenip, hakikati anlasınlar. Bu sebeple içlerindeki hakikati örten perdeyi kaldırıp, gönüllerini açsınlar. Bunun için bu kıymetli eserin ismini "Tasavvuftan Hakikatler" diye isimlendirdim. Allah'u Teâlâ bu eserle, benim ve taliplerin gönüllerini açmayı nasip eylesin! Bu sebeple gönüllere hakikat güneşi doğsun!

"Tasavvuftan Hakikatler" adlı kitabın birinci baskının değişik çevrelerden yoğun ilgi görmüş olması bize kitabı ikinci kez bastırmada ayrı bir şevk vermiştir. Biz de bu baskıda kitabı tekrar inceleyerek Müslüman kardeşlerimize daha güzel bir kitap sunma gayretine girdik. Tasavvufa gönül veren ve bu kitabı okuyan kardeşlerimizden isteğimiz tercümede akideye veya fıkha ters düşen bir bölüm gördüklerinde bizi uyarmalarıdır. Zira kul hatadan uzak değildir.

Hatalarımızdan dolayı Rabb'imizden affımızı dileriz. Bu çalışmalarımızdan dolayı O'ndan sevap umarız. Kitabın ikinci baskısında emeği geçen Muhammed İnce, Eyüp Bucan ve isimlerini zikretmediğim diğer kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım.

Hasan Arslan
Emekli İmam
Gaziantep - 2010

GÜZELİM AHLÂK-I MUHAMMEDİYYE

Anlamak istersen hak tarikatı,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye,
İyi anlayasın tek hakikatı,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Kâmil arif olan ulu pirleri,
Zahid, salih duran, temiz erleri,
Gece gündüz her dem tüm fikirleri,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Tevbe edip, gönlün iyice yuyan,
Mevla sevgisini kalbine koyan,
Doğru yolu bulup, ihlâsla uyan,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Dava marifetsiz yanlış olunca,
Günler boşa gider, yıllar boyunca,
Şahsı kurtaracak ömür dolunca,
Güzelim ahlâkı Muhammediyye.

Kardeşim sarılın Yüce Kur'an'a,
Tecvidle okuyun tam kana kana,
Nasihatım olsun bunu duyana,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Fıkhı iyi öğren, gel olma aciz,
Candan sarıl, verme boş yere taviz,
Arayan sofuya kemâlat bariz,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Ağâh ol Hasan'ım İslâm yolunda,
Çalış, tasavvufun nurlu kolunda,
Hakk'a vasıl eder, seni sonunda,
Güzelim ahlâk-ı Muhammediyye.

Mütercim
Hasan Arslan

I. BÖLÜM

TASAVVUFUN TANIMI

TASAVVUFUN İŞTİKAKI (KÖKENİ)

TASAVVUF İLMİNİN GELİŞMESİ

TASAVVUFUN ÖNEMİ

1.1.TASAVVUFUN TANIMI

Kadı, Şeyhü'l İslâm Zekeriyya el-Ensarî (rahmetullâhi aleyh) tasavvufun tanımı hakkında: "Saadet-i Ebediyye'ye nail olmak için nefis tezkiyesinin hallerini, ahlâk tezkiyesini zahir ve bâtının tamirini bildiren bir ilimdir."[1] diye buyurur.

Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) :

"Nasıl ki amelin ıslahı, nizamın muhafazası, hükümlerle hikmetin açığa çıkması için fıkıh ilmi; delillerle akîde konularının anlaşılması ve imanın yakîn ile süslenmesi için usûl-ü tevhit ilmi; bedenlerin muhafazası için tıp ilmi ve lisanın ıslahı için nahiv ilmi gerekli ise tasavvuf da kalpleri ıslah etme ve Allah'tan başka her şeyi bırakıp kalbi O'na bağlama ilmidir." diye buyurur.

Zâhir ve bâtın taifesinin imamı ve efendisi olan Cüneyd el-Bağdâdî (rahmetullâhi aleyh):

"Tasavvuf yüksek ahlâkın tümüyle amel edip düşük olan ahlâkın tamamını terk etmektir."[2] buyurdu.

Mutasavvıflardan bazıları dediler ki:

"Tasavvufun hepsi (güzel) ahlâktan ibarettir. Her kimin ahlâkı senin ahlâkından fazla olursa tasavvufu da seninkinden üstün olur."[3]

Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh):

Tasavvuf: "Nefsi kulluğa alıştırmak, onu Hazret-i Allah'ın hükümlerine yöneltmektir."[4] diye buyurdu.

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) :

"Padişahlar padişahı olan Allah'a giden yol tasavvuf ilmi ile bilinir. Zira tasavvuf, benliğini rezaletten temiz tutup çeşitli faziletlerle süslemektir. Evveli ilim, ortası amel, sonu da Allah'ın birçok nimetleri karşılıksız hibe etmesidir."[5]

"Keşf-üz Zünun" un yazarı:

"Tasavvuf öyle bir ilimdir ki insan nevinden olan ehl-i kemalın saadet mertebelerinde yükselmesinin keyfiyeti onunla bilinir."

---

[1] Risale-i Kuşeyriye'nin hâşiyesinde Şeyh-ül İslâm Zekeriyya Ensarî. H.929 senesinde vefat etmiştir.
[3] Şeyh Mustafa Medenî'nin En-Nusretun Nebeviyye, s.22 İmamı Cüneyd h.297 senesinde vefat etmiştir.
[4] Şeyh Mustafa Medenî'nin En-Nusretun Nebeviyye, s.22
[5] Allâme Hamid Sakar, Nur-ut Tahkik s.93 Ebû Hasan eş-Şazelî h.656 senesinde Mısır'da vefat etmiştir.
[6] Ahmed b. Acîbe Hasanî, Miracut Teşevvuf İla Hakaiki't-Tasavvuf s.4

Bir şiirde:

"Tasavvuf öyle bir ilimdir ki onu ancak hakikati bilen,
Ve akıl sahibi olan kişiler anlar ve bilir,
Nasıl ki, gözleri görmeyen güneş ışığını bilemezse,
Tasavvufu yaşamayan da onu anlayamaz ve bilemez."[1]

Şeyh Zerrûk, (rahmetullâhi aleyh) "Kavaidü't-Tasavvuf" adlı kitabında:

"Muhakkak ki tasavvufun, iki bin civarında tanımı vardır. Hepsinin de mercîinde sıdk ile Allah'a yönelmek vardır. Bununla beraber bu tariflerin her birinde tasavvufun başka bir yönü üzerinde durulmuştur."[2]

Tasavvufun temeli, insan kalbini maddî kirlerden temizlemek, dayanağı ise azim olan yaradana vasıl olmaktır.

Sûfi: Allah için kalbini ve muamelesini temiz tutan bu sebeple de Allah'ın kendisine ikramının saf olduğu kimsedir.

[7] Allâme Hacı Halife, Keşfüz Zünun c.1 s.413-414.
[8] Kavaid-it Tasavvuf s.2.

1.2.TASAVVUF KELİMESİNİN İŞTİKAKI (KÖKENİ)

Tasavvuf kelimesinin nereden türetildiği hakkında birçok sözler vardır. Bazı tasavvufçular "yünden" türediğini söylerler. Çünkü kişi Allah'a yönelip teslim olma yolunda Allah'ın huzurunda atılmış bir yün gibidir. Bazıları "Tasavvuf" kelimesinin "sıfattan" türediğini söylemişlerdir. Öyle ise tasavvuf, güzel sıfatlarla sıfatlanmak ve hoş görülmeyen sıfatları terk etmektir.

Bazıları da "Safâ" (duru ve temiz) kelimesinden türediğini söyler. Hatta Ebû'l-Feth el-Bustî (rahmetullâhi aleyh) bir şiirinde:

"İnsanlar "Sûfi" kelimesi üzerinde ihtilaf edip tartışmışlardır,
Bazıları "Suf" yani yünden türemiş zannetmişlerdir,
Ben bu ismi kendi kalbini safileştiren,
Temizlendiği için kendisine "Sûfi" ismi verilen,
Gençten başkasına verecek değilim."[1]

Bazıları da sûfinin "Ashab-ı Suffe"den geldiğini iddia eder. Çünkü bu ismin sahibi Cenab-ı Allah'ın onlara vermiş olduğu güzel vasfa tâbi olmuştur. Onlar hakkında Kur'an-ı Kerîm'in, Kehf Suresi 28. ayetinde şöyle buyrulmuştur:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ

"Sabah akşam Rab'lerinin rızasını dileyerek dua edenlerle beraber sabret."

Ashab-ı Suffe, tasavvuf erlerinin önde gelen toplumudur. Onlar hayatları boyunca hâlis ibadet yaparak birbirini takip eden asırlarda tasavvuf erlerinin hedef aldığı en yüksek örnek insanlardır.

İmam Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh)'nin de dediği gibi: "Tasavvuf, safvet (herşeyin en iyisi) kelimesinden türetilmiştir."

Onlar kalpleriyle Allah'ın huzurunda durmakta ve Allah'a itaat etmede yarışta ilk safta bulundukları için sûfi kelimesinin saftan türetildiği söylenir.

Aynı kelime üzerinde farklı bir ifade daha belirtilmiştir. Bazıları diyor ki: "Gerçek tasavvuf, sert yün elbise giymeye nisbet edilmiştir.

[1] Alleme İbn-i Acîbe, İkaz-ul Himem fi Şerhil Hikem, s.6. h.1266 senesinde vefat etmiştir.

Çünkü sûfiler azla yetinip sert ve kaba elbise giymeyi tercih ederler." Tasavvuf, tanımlanırken sûfi lafzının nereden geldiğine, kökeninin ne olduğuna ihtiyaç duyulmayacak kadar şöhrete sahiptir.

Bir grup insan bu kelimenin sahabe ve tâbiin devrinde duyulmadığını söyleyerek, inkâr etmişlerdir. Bu kimselerin sözleri reddedilmiştir. Çünkü bir tek bu kavram değil, İslâmî literatürde bulunan birçok kavram ve kelime sahabe zamanından sonra çıkmış ve ilmî çalışmalarda yer almış ve asla inkâr edilmemiştir. Bunlara nahiv, fıkıh, mantık... gibi terimleri örnek gösterebiliriz. Zira bu kavramlar kullanılmış ve âlimler tarafından reddedilmemiştir.

Ne olursa olsun, muhakkak biz, hakikat ve esaslara önem verdiğimiz kadar, tâbir ve lafızlara önem vermeyiz. **Öyle ise biz sadece nefislerin tezkiyesi, kalplerin safileşmesi, ahlâkın ıslahı ve insanların ihsan mertebesine yetiştirilmesini kastederek tasavvufa çağırıyoruz.** İşte biz bu durumu "tasavvuf" diye isimlendiriyoruz. İsterseniz bu duruma İslâm'ın ruh, ihsan veya ahlâk tarafı diyebilir veya (İslâm'ın) "Hakikat ve cevheri ile" ittifak edeceği bir isim verebilirsiniz.

Şu da bir gerçek ki bu ümmetin ulemaları tasavvuf ismini ve hakikatini, İslâm'ın evvelinden, seleflerinden, mürşitlerinden miras olarak almışlardır. Ta günümüze gelinceye kadar bu onların içerisinde örf haline gelmiştir.

1.3.TASAVVUF İLMİNİN GELİŞİMİ

Dr. Ahmed Alveş (rahmetullâhi aleyh): "Çokları İslâm'ın ilk döneminde (sahabe zamanında) tasavvufun zuhurunun ve ona davetin olmadığını; ancak bunun sahabe ve tâbiin döneminden sonra başladığını söylemiş ve bunun sebebini soruşturup araştırmışlardır. Buna cevap olarak diyoruz ki: Gerçekten İslâm'ın ilk dönemlerinde buna ihtiyaç yoktu. Zira o asrın insanları ehl-i takva, ehl-i verâ ve mücâhede sahibi olup kendi tâbiatları ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a yakınlıklarından dolayı ibadete yönelirlerdi. Onlar Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a uymada, iyilikte ve her hususta birbirleri ile yarışıyorlardı. Onları ilme çağırmaya, irşat etmeye gerek yoktu. Çünkü tasavvufu fiilen yaşıyorlardı. Bunlar atadan, dededen miras yoluyla Arap lugatını bilen, hatta belagatlı şiirler söyleyen hâlis Araplar gibiydiler. Onlar lugat, irap, nazım ve şiir kaidelerini öğrenmeksizin doğuştan gelen bir özellik ve fıtratlarıyla şiir söylerlerdi. Onlar nahiv ve belagat derslerini öğrenmeye ihtiyaç duymazlardı. Lâkin zamanla hatalı konuşmalar ve zayıf tâbirler yaygınlaştığından yahut Arap olmayanların Arapçayı anlamaları ve öğrenmek isteyenlerin öğrenebilmeleri için nahiv, lugat ve şiir kaideleri zarurî olmuştur. Asırlarca yaşayan müslümanların uygun ortamlarda ihtiyaçlarından kaynaklanan diğer ilimler gibi tasavvuf ilmi de zarurî bir ihtiyaç olarak doğmuştur. Sahabe ve tâbiine her ne kadar mutasavvıf denilmemiş olsa da onlar fiilen tasavvufu yaşıyorlardı.

Eğer bir kişi nefsi için değil, Rabb'i için yaşar, kulluğu kendine gerekli kılar, zühd ile ziynetlenir, her vakitte ruhu ve kalbiyle Allah'a yönelirse sahabe ve tâbiinin vasıl olduğu diğer olgunluklara ruhen yükselir, Allahla birlikte olup en büyük derecelere çıkarsa buna vesile olan tasavvuftan daha fazla ne istenebilir ki?

Sahabeler, iman akîdesini ikrarla, İslâm'ın farzlarını yerine getirmekle yetinmezler ve bilakis ikrarı zevke, manevi iç duygusuna yaklaştırırlardı. Farzları yerine getirip Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın müstehap gördüğü nafile ibadetleri de ziyadesiyle yaparlardı. Onlar haramdan uzaklaştıkları gibi ziyade olarak mekruhlardan da kaçınırlardı. Hatta onların basiretleri aydınlanır, kalplerinden hikmet pınarları fışkırır, etraflarından Rabb'anî olan sırlar taşardı. Tâbiin ve tebe-u tâbiinin halleri

böyleydi. Mutlaka bu üç asır, İslâm asırlarının en hayırlı ve en parlak devriydi.

Bu konuda Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İnsanların hayırlısı benim asrımdaki sahabelerimdir. Sonra onlara yakın olan tâbiinlerdir. Sonra onlara yakın olan tâbiinlerin tâbileridir." [1]

Zamanla çeşitli milletler ve sayısız insanlar, İslâm sahasına girdiler, ilimlerin dairesi genişledi, ihtisas erbâbı arasında ilimler taksim edildi ve yayıldı. Her toplum diğer ilimlerden en iyi yapabildiği ilmin ve fennin yazılmasıyla uğraşmaya başladı. İslâm'ın ilk asırlarında nahiv ilmi yazıldı. Fıkıh ilmi, tevhit ilmi, hadis ilmi, usûl-ü din, tefsir, mantık, usûl-ü hadis, usûl-ü ilim, ferâiz (miras ilmi) gibi diğer ilimler meydana çıktı…

Bu devreden sonra ruhî tesirler yavaş yavaş zayıfladı. İnsanlar canı gönülden kulluk yaparak Allah'a yönelmenin zaruretini unutmaya başladılar. Bu da riyazet ve zühd sahiplerini tasavvuf ilmini yazmaya, tasavvufun şerefini, yüksekliğini ve diğer ilimler üzerine faziletini ispata davet etti. Tasavvuf ehl-i tedvin faaliyetine diğer grubların kendi ilimlerini tedvin etmesi sonucu (hata ile bazı müsteşriklerin zannettiği gibi) onlarla kuru kuruya bir tartışma ve delil getirme niyeti ile girişmediler. Bilakis tasavvufun bu tedvin faaliyeti, noksanlığı gidermek bütün faaliyet alanlarında dini ihtiyaçları eksiksiz yerine getirmek takva ve iyilik sebeplerini hazırlamakta karşılıklı yardımlaşmak için icab etti.[2]

İslâm tarihinde sabit olduğu gibi ilk sûfi imamları tarikatlerin esaslarını büyük âlimlerden naklederek kurmuşlardır. Ancak tasavvufun tarihi, İmam Hafız Seyyid Muhammed Sıddık Gummârî (rahmetullâhi aleyh)'nin şu fetvasında ortaya çıkıyor. Bir defasında kendisine: "Tasavvufu ilk tesis eden kimdir? Tasavvuf semavî bir vahiy ile mi tesis edildi?" diye sorulur. Cevaben: "Tarikatı tesis eden ilk kimseye gelince, iyi bilinsin ki tarikat, Muhammedî dinin esasları arasında semavî bir vahiyle tesis edildi" demiştir.

---

[1] " خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي هَذَا ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ " hadisini Buhari Şehadet kitabında, Müslim Fedail-us Sahabe kitabında İbn-i Mesud'dan rivayet etmişlerdir.

[2] Müslim, Mecellet-ül Aşirat-ül Muhammediyye, Hicri 1376 Muharrem sayısı, Doktor Ahmet Alveş'in tasavvufla ilgili araştırmasından alınmıştır. O, İslâm'ın tasavvufi gerçeklerini yabancı dillere çeviren öncülerdendir. Bu zat İslâm Tasavvufu adlı kitabını İngilizce olarak yazmıştır. Müsteşriklerin fikirlerini düzeltme ve reddetmede çok büyük tesiri olmuştur. Aynı zamanda İslâm hakkında geniş ve kapsamlı bir kitap yazmış, bu kitap da Allah'ın dinine atılan iftiralara cevap vermiş ve bu dine geniş çapta hizmet etmiştir.

Şüphesiz, ihsan makamı dinin üç rüknünden biridir. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dini bir bir açıklayan hadisinin sonunda "bu Cebrail (aleyhisselâm)'dir. Size dininizi öğretmek için geldi." buyurmuştur.[1] Bu din ise İslâm, iman ve ihsandan ibarettir. (Bu üç rüknün bir araya gelmesiyle insan, dininde kâmil olur.)

İslâm, itaat ve ibadettir. İman, nur ve inançtır. İhsan makamı ise murakabe ve müşâhededir: "Allah'ı görürcesine ibadet etmendir. Eğer sen O'nu göremiyorsan O seni görüyor..."

Muhammed Sıddık Gummârî bu hadis-i şeriften hareketle: "Din üç rükünden ibarettir. Her kim tarikatın aslı olan ihsana halel getirirse rüknün birini terk ettiğinden dolayı şüphesiz dini noksanlaşır."

Netice itibariyle, tarikatın İslâm'ı ve imanı tashih edip açıkladıktan sonra davet edip ulaşılmasını işaret ettiği gaye ve nokta ihsan makamıdır.[2]

İbn-i Haldun "Mukaddime"sinde: "Tasavvuf ilmi dinde sonradan meydana gelen şer'i ilimlerdendir. Bu yolun aslı sahabe, tâbiin ve onlardan sonra ümmetin selefinin hak ve hidayet yoludur. Tasavvufun esası, dünyanın süs ve ziynetlerinden sıyrılarak Allah'a yönelip ibadetlerinden ayrılmamaktır. Lezzet, mal, mertebe ve kıymetten sıyrılıp Hakk'a dönmek, ibadet için halveti tercih etmektir. Bu durum sahabe ve sonradan gelen ehlullahın yoludur.

İslâm'ın ikinci ve sonraki asırlarında dünyaya yöneliş çok yaygınlaştı. İnsanlar dünyaya karışıp meylettiler. **Böylelikle ibadete yönelen kimselere sûfi ismi tahsis edildi.**"[3]

İbn-i Haldun'un son cümlelerinden çıkardığımız sonuca göre, hicretin ikinci asrında, insanların dünyaya ve ehline meyledip gaflete düşmesi neticesinde, fâni dünyanın meşgalesine kapılan kimselerden ayrılıp ibadete yönelenlere "Sûfi" (tasavvufçu) ismi verilmiştir.

Ebû Muhammed Sıddık Gummârî (rahmetullâhi aleyh): İbn-i Haldun'un tasavvuf kavramının çıkış tarihini, hicretin dördüncü ehlinden olan Kindî, "Vuslât-ı Mısır" adlı eserinde, hicretin ikinci yüzyılını anlatırken İbn-i Haldun'u destekleyerek şöyle diyor: "İskenderiye'de sûfi diye adlandırılan, iyiliği emreden bir toplum çıktı." Mesudî de "Murüc-u

[1] Müslim Sahihinde Kitab-ul İman'da Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etti. Hadisin bir cüzüdür.
[2] Muhaddis Muhammed Sıddık Gummârî, El İntisar li Tarik-is-Sûfiyye s.6
[3] İbn-i Haldun, Mukaddeme, İlmi Tasavvuf s.329

Zeheb" isimli eserinde, Yahya b. Eksem'den hikaye ederek: "Me'mun bir gün otururken Hâcib Ali b. Salih birdenbire içeriye girdi. "Ey mü'minlerin Emiri! Üzerinde kalın ve beyaz elbisesi olan, münazara etmek için yanınıza gelmek isteyen bir kişi kapıda duruyor. Bildiğime göre o sûfilerden bir kimsedir." dedi. Mesudî ve Kindî'nin rivayet ettikleri bu iki hikâye İbn-i Haldun'un tasavvuf kelimesinin çıkış tarihini bize açıkça belirtiyor. "Keşf-uz Zünun"da da zikrediliyor ki ilk defa sûfi diye isimlendirilen zat Ebû Haşim es-Sûfi (ö.t.h.150)'dir. [1]

"Keşf-uz Zünun" un yazarı tasavvuf ilminden bahsederken İmam Kuşeyrî'den şu sözleri nakletti: "Biliniz ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan sonra ashaba ve ileri gelen faziletlilere, o asırda Peygamberin sahabesi demekten daha üstün ne isim olabilirdi?" İşte onlara sahabe denildi. Bundan sonra insanlar ihtilafa düşüp makamlar birbirinden ayrıldı. Seçkin insanlar arasında din işlerine çok ilgi duyanlara zâhidler ve âbidler denildi. Sonra bid'at meydana çıktı. Fırkalar arasında meydan okumalar başladı. Her bir taife kendilerinin zâhid olduklarını iddia ettiler. Nefislerinin Allah'la beraber olmasını gözetenler ve kalplerini gaflet yollarından koruyanlar tasavvuf ve sûfi isimleriyle diğer gruplardan ayrıldılar. Bu isimlendirmenin bu büyük zatlar için söylenmesi, şöhret bulması hicretin ikinci yüzyılının öncesine dayanır.[2]

Tasavvuf ilmi İslâm düşmanlarından olan müsteşriklerin ve yeni isimler icat eden talebelerinin savunduğu gibi İslâm ile bağları olmayan kaynaklardan elde edilmiş değildir. Onlar; tasavvuf ismini Budist ruhbancılığı, Hıristiyan kehaneti ve Hint sihirbazlığı ile açıklamağa çalıştılar. İslâm'ın öz kaynaklarından olan bu ilmi Budist, Hindu, Nasranî veya Farisî tasavvufu olarak niteleldiler. Bundan maksatları bir yönden İslâm tasavvufunu bozmak, diğer yönden de bu akımı itham altına alarak tasavvufun kaynağının ve yayılışının bu eski sapık felsefelerden alındığı iddiasıdır. Doğrusu inanan insan, onların kalbine doğan kötü fikirlerine ve onların hileli tuzaklarına düşmez. Mü'min, bu tür meseleleri açık olarak bilir ve hakikatten bahsederek işlerini isabetli sonuçlandırır. Tasavvufun İslâm'ın amelî tatbikatı olduğunu idrak eder. Bilir ki İslâm tasavvufuna onlardan bir şey karışmamıştır. (Meseleye ön yargısız bakan kişilere verdiğimiz bilgilerin yeterli olduğu kanaatindeyiz.)

[1] Muhaddis Gummar'inin El-İntisar li Tarık-ı Sûfiyye s.17-18
[2] Hacı Halife (Katib Çelebi) Keşf-uz Zünun an Esma'il Kütüb ve Fünun c.1 s.414

1.4.TASAVVUFUN ÖNEMİ

İnsanın nefsine mahsus emrolunduğu şer'i sorumluluklar iki kısma ayrılır: Bir kısmı zahirî ameller, bir kısmı da bâtınî amellerle ilgili hükümlerdir. Yahut diğer bir ifadeyle insanın beden ve cismiyle ilgili hükümler ve kalbiyle ilgili amellerdir.

Cismi ameller, emirler ve yasaklar olmak üzere iki çeşittir. İlâhî olan emirler namaz, hac ve zekat gibi... İlahî olan yasaklar ise adam öldürmek, zina etmek, hırsızlık yapmak ve içki içmek gibi...

Kalbî olan amellere gelince onlarda da emirler ve yasaklar vardır:

Emirler: Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inanmak... İhlâs, rıza, doğruluk, huşu ve tevekkül gibi...

Yasaklar ise küfür, nifak, kibir, kendini beğenmek, riya, gurur, kin ve haset gibi… Bu ikinci kısım kalple ilgilidir. Her ne kadar hepsi önemli ise de ikinci kısım (kalple ilgili hükümler) Şârî'nin yanında birinci kısımdan (bedenle ilgili hükümlerden) daha önemlidir. Zira bâtın (kalp) zahirin esası ve çıkış yeridir. Kalbin amelleri zahirin amellerinin başlangıcıdır. Kalbin bozulması zahirî amelleri de bozar. Bu hususta Allah'u Teâlâ Kehf Suresinin 110.ayetinde şöyle buyurur:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

"Artık her kim Rabb'ine kavuşmayı arzu ederse, salih bir amel işlesin ve Rabb'inin ibadetine kimseyi karıştırmasın."

Bunun için Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabeyi kalplerinin ıslahına önem vermeye yöneltirdi. Muhakkak ki insanın salahı, kalbinin ıslahına, gizli hastalıklardan ve örtülü illetlerden şifasına bağlı olduğunu bildirirdi. Buna uygun olarak Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor:

أَلاَ وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ, وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ, أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ.

"Dikkat edin! Muhakkak cesette bir et parçası vardır. O et parçası iyi olduğu zaman cesedin her tarafı iyi olur. O et parçası

bozulduğu zaman cesedin her tarafı bozulur. Uyanın! O et parçası kalptir."[1] Peygamber (aleyhisselâm) ashabına Allah'ın kullarına nazar ettiği yerin muhakkak kalp olduğunu öğretirdi. **"Muhakkak Allah-u Teâlâ cesetlerinize ve suretlerinize bakmaz, ancak kalplerinize bakar"** buyurdu.[2]

İnsanın selahiyeti zahir amellerin kaynağı olan kalble bağlı olduğu müddetçe insanın iyiliği devam eder. Amelin ıslahı Allah'ın bizi sakındırdığı kötü sıfatlardan çekilmemizle ve onun bize emrettiği güzel sıfatlarla kalbi süslememiz ile gerçekleşir. O zaman kalp sahih ve selim, sahibi de necata eren ve kurtulanlardan olur.

Şuara Suresi 88-89.ayetlerinde:

يَوْمَ لاَ يَنْفَعُ مَالٌ وَلاَ بَنُونَ_إِلاَّ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

"O gün ne mal fayda verir, ne de evlat. Ancak Allah'a kalb-i selim (temiz bir kalp) ile gelenler (o gün de fayda bulur)" buyrulmuştur.

İmam Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh): " Kalp ilmi ve haset, ucup, riya gibi hastalıkları tanıma İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'ye göre farz-ı ayn demiştir."[3] Böylece kalbi temizleyip, nefsi terbiye etmek farz-ı aynların en önemlisi ve ilahî emirlerin en gereklisidir. Bunun delili ise; Kitap, sünnet ve âlimlerin sözleridir:

1.4.1. Kitap'tan Deliller:

1- Araf Suresinin 33.ayetinde yüce Allah:

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

"De ki; Rabb'im ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."

---

[1] Buhari, Kitab-ul İman ve Müslim Kitab-ul Musakat'ta Numan b. Beşir (radıyallâhu anhuma)'dan rivayet ettiler.

[2] Müslim Sahihinde Kitabul Bir ves Sıla Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

[3] Suyûtî'nin El-Eşbah Ven Nazair'inde s.504

2- Allah-u Teâlâ En'am Suresinin 151.ayetinde:

وَلاَ تَقْرَبُواْ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ

"Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın" buyurdu. Müfessirlerin dediğine göre gizli kötülükler; kin, riya, haset, nifak…vb.

1.4.2. Sünnetten Deliller:

1- Kin, kibir, riya, haset gibi kötü şeylerden sakındıran ve güzel ahlâkı, iyi muameleyi tavsiye eden hadisler için bunların kaynaklarına bakınız.

2- Hadiste "İman, yetmiş küsür şubedir. Bunların en yükseği "Lâ ilâhe illallâh" sözüdür, en aşağısı ise yoldan eziyet veren şeyleri uzaklaştırmaktır. Haya da imandan bir şubedir."[1] buyrulmuştur.

İmanın kemâli bu şubelerin olgunlaşması ve bunlarla ziynetlenmekledir. İmanın kuvvetlenip, kemalleşmesi bu sıfatların ziyadeleşmesi ile yine imanın zayıflığı bu sıfatların noksanlığı ile olur. İnsanın amelleri çok olsa bile muhakkak gizli hastalıklar amellerin boşa gitmesine kâfidir.

1.4.3. Ulemanın Sözleri:

Muhakkak ulema, kalp hastalıklarını müstakil bir tevbeye muhtaç olan büyük günahlardan saymışlardır. "Cevheret-üt Tevhid"in sahibi bir şiirinde :

"İyiliği emredip koğuculuktan, iftiradan, gıybetten, levmi gerektiren kötü hasletlerden,

Ucub, kibir, haset, münakaşa ve cedelden uzak durmanın,

Ehl-i sünnetin fikri olduğuna itimat et."

"Cevheret-üt Tevhid"in şarihi şiirin arapça metninde geçen "Hasleten zemimeten" cümlesini "şer'an kınamayı gerektiren hasletlerden kaçınmak" diye açıklar. Yazar burada "nefsin ayıplarına ehemmiyet verdiği için bu konuya özellikle değinmiştir. Zahirin ıslahı ile beraber bu ayıpların kalması, güzel elbiseyi pislik bulaşmış bir cismin üstüne giymek gibidir" diyor. Yine ucub gibi, bir âbidin kendi yaptığı

[1] Buhari ve Müslim Sahihlerinde Kitab-ul İman bölümünde Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmişlerdir.

ibadetini büyük görüp beğenmesi ve bir âlimin de kendi ilmini beğenmesi gibi durumlar haramdır. Riya haram olduğu gibi kendini beğenmek de zulüm, isyan, büyüklenmek, haset hastalığı, kendi fikrinin üstün olduğunu göstermek, münakaşa etmek gibi haramdır.[1]

Büyük fıkıhçı Allâme İbn-i Âbidin, meşhur "Hâşiye"sinde şöyle der: "İhlâs, ucub, haset ve riya gibi ilimleri bilmek farz-ı ayndır. Ve bunun gibi nefsin diğer afetleri, kibir (kendini herkesten üstün görmek), şuhh (ziyade cimri olmak), hıkd (kindar olmak), ğışş (diğerlerini kandırmak), gadap (öfkelenmek), adavet (düşmanlık yapmak), bağda (şiddetli kin beslemek), tam'a (tamahkâr olmak), buhul (cimri olmak), batar (kibirlenmek ve şımarmak), huyala (büyüklenmek), hiyanet (hainlik etmek), müdahane (yaltaklık ve yağcılık etmek), istikbar (büyüklenip hakkı kabul etmemek), mekir (aldatmak), hud'a (hile ve tuzak kurmak), kasvet (taş yürekli olmak), tul-i emel (aç gözlülük), bunlara benzeyen şeyler Gazalî'nin "İhya"sının "Rub-ul Muhlikat" bölümünde ayrıca açıklanmıştır. Gazalî: "Bu hasletler insandan ayrılmaz. Kişiye lazım olan nefsinin muhtaç olduğu nesneleri öğrenmektir " der.

Bu illetleri gidermek farz-ı ayndır. Bir insan bu hastalıkların tarifini, sebeplerini, alametlerini ve ilaçlarını bilmezse bu illetlerden kurtulması mümkün değildir. "Şerri bilmeyen şerre düşer. " denilmiştir.[2]

Hediyyet-ul Alaiyye yazarı: "Haset, müslümanları küçük görmek, müslümanlara kötülük düşünmek, kibir, ucub, riya, ve nifak gibi kalplerin kötü amellerinin hepsi hakkında şer-i şerifin asıl metinlerinde ve icmaen haram olduğunu ifade etmiştir. Hatta, kulak kendi isteği ile duyduğu, göz gördüğü ve kalp hissettiği her şeyden sorumlu tutulacaktır."[3]

"Merak-ıl Felah"ın yazarı: "Zahirî taharetin fayda vermesi ihlâsla yapılan batınî temizlikle düşmanlık, aldatma, haset ve kinden uzak olmakla dünya ve ahirette kalbin Allah'tan gayrisinden temizlemekle olur. Allah'a ihtiyacından dolayı değil, sırf Zat'ı için ibadet etmek gerekir. O, fazlından muhtaç olduğunuz ihtiyaçlarınızı acıyarak, merhamet ederek, verir. İşte o zaman Mâlik, Ehad ve Ferd olan Allah'ın has kulu olursun. Allah'tan gayri hiçbir şey seni O'ndan başkasına

[1] Bacuri'nin Cevhere şerhinde s.120-122, ö.t. h. 1277
[2] İbn-i Âbidin hâşiyesi Redd-ül Muhtar Aled-Dürr-ül Muhtar Şerh-ül Tenvir-il Ebsar c.1 s.31'de.
[3] Alaaddin İbn-i Âbidin, El-Hediyyet-ül Alaiyye s.315'de

bağlayamaz, hevâ ve arzuların seni O'nun hizmetinden geri koyup, sana hükmedemez."

Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh) bir şiirinde :

"Şehvetinin esaretine girmiş nice örtülü kimseler vardır ki,

O kendi örtüsünden soyulmuş ve rezil olmuştur.

Şehvet sahibi olan köle, şehvetine malik olursa padişah olur."

Her kim Allah'ın razı olduğu işleri sırf O'nun rızası için yaparsa her ne zaman niyet edip Allah'a yöneldiğinde kendine yardım yetişir ve etrafını sarar. Allah ona bilmediğini öğretir. Nitekim bu konuda, Tahtavi (rahmetullâhi aleyh) "Hâşiye"sinde Kur'an'dan delil getirir. "Bakara 282'de buyrulur ki:

وَاتَّقُواْ اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ

"Allah'tan korkun, Allah size gerekli olanı öğretiyor."[1]

Nasıl ki pislik ve kir bulaşmış bir elbise ile insanların huzuruna çıkmanız uygun ve güzel olmaz ise Allah'ın nazargâhı olan kalbinizde gizli illetler varken de Allah'ın huzuruna çıkmanız asla uygun olmaz.

Zira bir şiirde:

"Fani olan cisminin bakî kalması için tedavi edersin;

Ancak baki olan hasta kalbin tedavisini dikkate bile almaz, terk edersin."

Kalp hastalıkları kulun, Allah'tan uzak olmasına ve ebedî olan cennetten uzaklaşmasına sebep olur. Resul-i Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz: "Kalbinde zerre miktarı kibri olan cennete giremez." buyurmuştur.[2]

Böylece, insanın ahirette selamete ermesi ancak kalbinin bu hastalıklardan sâlim olmasıyla mümkündür. Kurtuluşu ise zikredilen hastalıklardan kurtulması iledir.

İnsana nefsinin bazı ayıpları gizli olur ve kalbinin illetleri ona önemsiz gelir. Kemâl sıfat nefsinden uzak olduğu halde, nefsinin kâmil olduğunu zanneder. Bu hastalıkların açığa çıkmasının ve kalbî illetlerin inceliğini bilmenin yolu nedir? Bu hastalıklardan tedavi olmanın ve onlardan kurtulmanın yolu nedir?

[1] Nurul İzah şerhi Merakıl Felah hâşiyesi Tahtavi, s.70-71

[2] Müslim Sahihinde, Kitab-ul İman'da İbn-i Mesud (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etmiştir.

Muhakkak ki tasavvuf, kalbî hastalıkların tedavisi, nefsin tezkiyesi ve noksan sıfatlardan kurtulmaya mahsustur.

İbn-i Zekvân (rahmetullâhi aleyh) tasavvufun fayda ve ehemmiyeti hakkında bir şiirinde diyor ki:

"Tasavvuf, salikin ulaştığı makamlarda nefsin kirlerinden batınının temizlenmesidir."

Allâme el-Mencûrî (rahmetullâhi aleyh) bu beytin şerhinde: "Tasavvuf nefsin bulanıklıklarından bâtının tasfiyesi ve temizlenmesinin keyfiyetini bildiren bir ilimdir. Nefiste düşmanlık, kin, haset, övülme sevgisi, kibir, riya, gadap, tamahkârlık, cimrilik, zenginlere tazim, fakirleri küçük görmek gibi güzel olmayan sıfatlar ve ayıplar vardır. Zira tasavvuf ilmi sana nefsin ayıbını bildirir ve tedavinin keyfiyetini gösterir. Tasavvuf ilmi, nefsin engellerini aşmayı, mezmum ahlâklardan ve kötü sıfatlardan uzaklaşmayı bildirir. Hatta insan, kalbini Allah'tan başka dünyevî şeylerden boşaltıp Allah'ın zikriyle kalbini ziynetlemeye tasavvuf ilmi ile ulaşabilir."[1]

Nefsin; tevbe, takva, istikamet, doğruluk, ihlâs, zühd, verâ, tevekkül, rıza, teslimiyet, edep, muhabbet, zikir ve murakabe gibi kâmil sıfatlarla süslenmesi hususunda sûfilerin ilimde, amelde ve peygambere vâris olmada çok geniş nasipleri vardır.

Şair der ki:

"(Sûfiler) nefsin günah ve ayıplarını attılar,
Beden ve kalplerini temizlediler,
İmanın hakikatine yetiştiler,
Ve ihsan yollarını takip ettiler."[2]

Tasavvuf, bedenî ve malî ibadetleri yerine getirdikten sonra buna ek olarak kalbî tarafa da ehemmiyet verir. Yine tasavvuf bir müslümanı ahlâkî ve imanî derecelerinin en yükseğine ulaştıracak amele dayalı bir yol çizer. Tasavvuf bazı insanların sandığı gibi sadece evrad okumak ve halka-i zikirden ibaret değildir. Tasavvuf tam bir amel yoludur. Bu yol, sapmış insan şahsiyetini, örnek ve olgun Müslümana dönüştürür. Bu dönüşüm sâlim bir iman, hâlis bir ibadet, güzel ve sahih bir muamele ve faziletli bir ahlâk tarafına olur.

[1] Şeyh Mustafa İsmail-ül Medenî, En-Nusratın Nebeviyye kitabının Fasî'nin Raiye şerhi kenarında s.26

[2] Alleme İbn-i Acîbe'nin, El-Futahatu'l İlâhiye Şerhü Mebahisül Asliye, Acîbe'nin Şerhül Hikemi'nin kenarında c.1 s.105'de

Burada tasavvufun ehemmiyeti ve faydası açıkça meydana çıkmıştır.İşte tasavvufun İslâm'ın ruhu ve çarpan kalbi olduğu meydandadır. Bu din ruhsuz, hayatsız, sadece zahirî amellerden ve şekli işlerden ibaret bir din de değildir.

Müslümanların bu zayıflığa, felakete ve musibete düşmeleri, İslâm'ın ruhunu ve cevherini yitirdikten sonra olmuştur. Bir takım müslümanlarda ancak İslâm'ın dış görünüşü ve kalıbı kalmıştır.

İlmiyle âmil âlimler ve gayretli mürşitler, İslâm'ın cismiyle ruhunu toplamak, ahlâkî yüksekliğin ve kalp saflığının manalarını tatmak için devamlı zikir, murakabe ve sevgiyle süslenip Allah'ı yakînî bir bilgiyle bilmenin gerçekleşmesi için insanlara sûfilerle sohbet etmenin lüzumunu nasihat ettiklerini müşahede ediyoruz.

Hüccet-ül İslâm İmam el-Gazalî (rahmetullâhi aleyh) tasavvuf yolunun neticesini araştırıp, semeresini tadıp, tedkik ederek inceledikten sonra: "Sûfilerin arasına girmenin farz-ı ayn olduğunu ve peygamberlerden gayrı hiçbir kimsenin ayıptan beri olmadığını" söylemiştir.[1]

Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh): "Her kim bizim bu ilmimize girmezse günâh-ı kebâirde ısrar ettiğini bilmediği halde ölür." Bu söz hakkında İbn-i Allan es-Sıddıkî: "Hasan Şazelî muhakkak doğru söylemiştir." der ve şöyle devam eder : "Ey kardeşim, hangi şahıs tuttuğu oruçla ucuba düşmez? Hangi şahıs kıldığı namazla ucuba düşmez? Diğer bütün itaat ve ibadetlerde de böyledir."[2] Ancak bu tarikat nakıs olan nefisler için gidilmesi zor olan bir yoldur. İnsana lazım olan azim, sabır ve mücâhede ile bu yolu geçmektir. Hatta Allah'a uzak düşüp ve gadaba uğramaktan nefsini kurtarmaktır.

Fudayl b. İyâd (rahmetullâhi aleyh): "Hak yoluna sarıl, sâliklerin azlığından dolayı yalnızlık hissetme, bâtıl yoldan sakın, helake gidenlerin çokluğuna aldanma, ne zaman bu yolda yalnızlığına üzülürsen geçmişteki arkadaşlarına bak, onlara yetişmeye hırslı ol, bakışlarını onlardan gayriye çevirme! Batıl yolda olanlar Allah'a karşı sana hiçbir fayda veremezler. Şayet onlar seni, gitmiş olduğun yoldan çağırırlarsa

[1] En-nusratün Nebeviyye, Fasî'nin Şerhü'r-Raiyye kenarında s.26
[2] İbn-i Acîbe, İkazu'l Himem fi Şerhi'l Hikem s.7

onlara iltifat etme! Eğer onlara iltifat edersen onlar seni yolundan alıkoyup sana mani olurlar."[1]

[1] Şa'rânî, El-Minel Kübra, c.1 s.4

II. BÖLÜM
TASAVVUFTA AMELÎ YÖNTEM

Sunuş
Sohbet
Muhammed'in Varisleri Hakkında İnceleme
Ahd almak
İlim
Nefis Mücâhedesi
Zikir
Müzâkere
Halvet

SUNUŞ

Tasavvufun ehemmiyeti ve mertebesi kâmil müslümanın şahsiyetinin şekillenmesi ve İslâm için amelî tatbikatın zahirinin ıslahı, bâtınının imarı, ahlâkın biçimlenmesi, ibadetin ve muamelatın tashihi geçen bölümde bize açıklanmıştı.

Saadat-ı Sûfiyye şerîatın ahkâmını ve adabını insanlara yalnız mücerret sözlerle açıklamakla yetinmez. Lâkin onlar buna ek olarak talebelerinin elinden tutar ve onları yükselme yollarında yürütürler. Allah'a yaklaşma merhalelerinde talebelerine arkadaşlık yaparlar. Ona yardım ve riayetle etrafını kuşatırlar. Merhamet ve şefkatle içlerine alır, hal ve sözleri ile ona yönelirler. Yüksek himmetleri ve büyük sadakâtları ile onu kalkındırırlar. Unuttuğunda hatırlatır, eğrildiğinde doğrultur, kaybolduğunda arar, gevşediğinde dinçleştirirler... Böylece amele dayalı bir programı çizerek mümkün olduğu kadar dinin üç rüknü olan "iman, İslâm ve ihsanı" tahakkuk ettirirler.

Muhakkak sûfiler boş davaların ve sözlerin erbâbı değil, bilakis hal ve amellerin erbâbıdır. Konuşmak ve öğretmek ne kadar kolay; amel ve uygulama ne kadar zor. İşte biz bu bölümde tarikatların amele dayalı yollarını ve tasavvuf erlerinin Allah'ın rızasının ve marifetinin tatbikatını arz edeceğiz. Bu amelî yöntem, ancak yüce Allah'ın Kitab'ını tatbik etmek ve Allah'ın Resulüne (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun Ashab-ı Kirâmı (radıyallâhu anhum)'na iktida etmekledir. Muhakkak sûfiler bu yolu bid'at olarak çıkarmamışlar, yeni bir yol da açmamışlardır. Lâkin onlar Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a "kavlen, amelen ve ahlâken" uyarak yürümüşlerdir.

2.1. TASAVVUFTA AMELÎ YÖNTEM

2.1.1. SOHBET

Sohbet konusu şu alt başlıklardan oluşur:

Sohbetin Önemi, Faydası ve Tesirleri, Kitaptan Deliller, Sünnetten Deliller, Fıkıhçı ve Hadisçilerin Sohbet Hakkındaki Sözleri, Ârif-i Billah Olan Tasavvuf Erlerinin Sözleri.

A- Sohbetin Önemi, Faydası ve Tesirleri

Hakikaten kişinin şahsiyetinde, ahlâkında ve gidişatında sohbetin derin tesir ve etkileri vardır. Kişi farkında olmaksızın arkadaşının ruhî tesirinde kalır, amelde de ona uymaya iktisap eder. Muhakkak insan toplum hayatında da tâbiatıyla insanlara karışır, onlarla dostluklar kurar ve arkadaşlıklar edinir. Eğer dostlarını fesat çıkarıcı, şerli, fasık ve utanmazlardan seçerse ahlâkı alçalır, farkında olmadan sıfatı yavaş yavaş çöker hatta en düşük seviyelere iner.

Kişi takva, istikamet ve Allah'ı bilen ehl-i imanın sohbetlerini tercih ederse durmadan onların yüksek derecelerine çıkar. Onlardan doğru ahlâk, sağlam iman, yüksek sıfatlar ve ilahî marifet kazanmış olur. Kendi nefsinin ayıplarından, ahlâkının düşüklüğünden kurtulur. Bundan dolayıdır ki kişinin ahlâkı, arkadaşlarını ve oturup kalktığı kişileri tanımakla bilinir.

Bir şair şiirinde:

"Sen ne zaman bir kavmin içinde olursan,
Onların en hayırlılarıyla arkadaş ol,
Düşük kimselerle arkadaş olma,
Zira düşenlerle beraber sen de düşersin,
Kişiyi kendinden değil, dostundan sor,
Çünkü her kişi yakın olduğu dostuna uyar" der.

Ashab-ı Kirâm (radıyallâhu anhum) cahiliyet karanlığından sonra bu yüksek makam ve yüksek dereceye Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a arkadaş olmak ve meclisine devam etmeleri sebebiyle nail olmuşlardır. Tâbiin de yüksek şerefi, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sahabesi ile beraber olarak elde etmişlerdir.

Ancak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin risaleti kıyamete kadar umumi ve kalıcıdır. Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a

vâris, arif-i billah olan âlimler vardır. Peygamberlerine ilim, ahlâk, iman ve takvada vâris olmuşlar ve ona hidayet, irşad ve Allah'a davette halife olmuşlardır. İnsaniyete hak ve doğru yolu aydınlatmaları için Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın nurundan ilim iktibas etmişlerdir. Her kim bunlarla meclis kurarsa peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aldıkları haller, onlara sirayet eder. Her kim onlara yardım ederse dine yardım etmiş olur. Her kim ipini onların ipine bağlarsa muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a yetişmiş olur. Her kim onların hidayet ve irşad sularından içerse hakikaten Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın pınarından içmiş olur. İşte bunlar o vârisler ki din-i mübin'i insanlara taşıyıp naklederler. Gidişatlarını görüp hal, hareket ve sükunetlerini yaşayarak temsil ederler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz şu hadis-i şerifi ile o kimseleri işaret eder: "Ümmetimden bir taife Allah'ın emri (kıyamet) gelinceye kadar hak üzere olmada devam edecek, muhalefet edenler onlara zarar veremeyecektir."[1]

Zamanın geçmesiyle bunların tesiri kesilmez. Hiçbir bölge de bunlardan boş kalmaz. Peygambere vâris olan mürşitlerin sohbetleri denenmiş bir panzehir, onlardan uzak olmak ise öldürücü bir zehirdir. Bunlar öyle bir topluluk ki bunların meclisinde bulunan şâkî (bedbaht) olmaz. Bunlara arkadaş olmak, nefislerin ıslahı, ahlâkın terbiyesi, akîdenin kalpte kâim olması, imanın sağlamlığı için etkili bir ilaçtır. İşte bu hal ve duruma, kitap okumak ve dergi mütâlaa etmekle nail olunmaz. Bu durumlar yaşamakla bilinen hasletler ve vicdanî hallerdir ki bunlar kalbi sulayıp ruhî tesire ulaşmakla ve onlara uymakla elde edilir.

Diğer taraftan hiçbir insan kalp hastalıklarından berî olamaz. İnsan riyâ, nifak, gurur, haset, benlik, şehvet, gösteriş ve şöhret sevgisi, ucup, kibir ve cimrilik vb. gibi gizli illetlerini kendi kendine bilemez. Belki de kendinin ahlâk bakımından en mükemmel insan olduğunu ve dinde en kuvvetli, en olgun olduğunu zanneder.

İşte bu durum cehl-i mürekkep ve apaçık bir sapıklıktır. Allah'u Teâlâ Kehf Suresi, 103-104. ayetlerinde:

[1] Müslim Sahihinde Kitab-ul İmare'de, Buhari Sahihinde diğer bir lafızla Kitab-ul İtisam bil Kitab-i ves Sünne'de, Tirmizi Kitab-u Fiten'de ve İbn-i Mace Kitab-u Sünne'de tahriç etmişlerdir.

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالاً ـ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

"De ki; size yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi! Bunlar iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir." buyurdu.

Kişi kendi nefsinin ayıplarını göremeyip ancak açık ve temiz bir aynayla gördüğü ve halinin hakikati meydana çıktığı gibi elbette bir mü'mine mü'min, ihlâslı, kardeş, sadık bir nasihatçı, hal bakımından kendinden daha güzel, ahlâk bakımından daha kavî ve iman bakımından daha kuvvetli bir kişi ile arkadaşlığını muhakkak iltizam ede ki kendisine nefsinin ayıbını göstere, ama sözü ile, ama hali ile, kalbinin gizli hastalıklarını kendine açıklaya...

Bununla ilgili olarak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz: "Mü'min, mü'minin aynasıdır" buyurur.[1]

Bizim üzerimize düşen aynaların nevilerini ve şekillerini mülahaza etmektir. Onlardan bazıları açık ve net gösterir, bazıları kusurlu olur ki yüzün güzelliğini çirkinleştirerek gösterir, bazıları da büyütür veya küçültür. Arkadaşlar da böyledir; onlardan bazıları sana nefsinin hakikatını göstermez, seni metheder, hatta sen nefsini olgunlaşmış zannedersin. Seni ucubun, gururun içine atar. Yahut da seni zemmeder, hatta nefsinin ıslahından (olgunlaşmasından) ümidini kestirir. Amma mü'min-i kâmile gelince o mürşid-i sadıktır. Aynasını mürşid-i kâmilin sohbetiyle parlatmıştır. Kendinden evvelki mürşide vâris olmuş, böylece silsile yoluyla Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a yetişmiştir. O öyle bir ayna ki onu Allah'u Teâlâ faziletli insanlar için yüksek örnek kılmıştır. Cenab-ı Allah Ahzab Suresi 21. ayetinde:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

[1] Ebû Davud Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Buhari Edebu'l Müfret'te rivayet ettiler. Ez-zeyn-ül İraki bu hadisin isnadı hasendir dedi. Feyzul Kadir c.6 s.252

"And olsun ki; Resulullah sizin için Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir." buyurur.

Nefislerin tezkiyesine, olgun ahlâkla ziynetlenmeye yetiştiren amele dayalı yol, Muhammed'e varis olan sadık bir mürşidin sohbetidir ki bu yol imanı kuvvetlendirir, takva ve ahlâkı artırır, onun meclisinde hazır bulunup hal ve hareketini kendine gerekli kılmakla kalbinin hastalıklarına, nefsinin ayıplarına şifa verir. Senin şahsiyetin, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şahsiyetini örnek alan şahsiyetten etkilenir.

Bizzat kalbin hastalıklarını tedavi etmeyi ve nefsî illetlerden halas olmayı, yalnız Kur'an-ı Kerim tilavet edip Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadislerine muttalî olmakla kendi kendine başaracağını zannedenlerin hataları burada ortaya çıkar. Muhtelif nefis ve kalp hastalıkları için devaların çeşitlerini Kur'an-ı Kerîm ve sünnet-i seniyye tamamen toplamıştır. Elbette her derdi ve devasını ve her illetin ilacını kur'an ve sünnete göre vasfeden mahir bir tâbip lazımdır.[1]

Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabelerinin kalplerini tedavi eder, hal ve sözü ile de nefislerini tezkiye ederdi.

Buna örnek olarak büyük sahabe Ubey b. Kâb (radıyallâhu anhu) başından geçen bir hadiseyi şöyle nakletti: "Ben mescitte otururken bir kişi içeri girdi. Namaz kıldı, Kur'an okudu. Lâkin kıraatını uygun görmedim. Bundan sonra diğer bir kişi geldi, o da arkadaşının kıraatı dışında başka bir kıraat ile Kur'an okudu. Vaktaki namazlarını eda ettikten sonra hep beraber Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanına gittik, ben dedim ki: "Bu kişi Kur'an okudu, kıraatını uygun görmedim. Diğeri geldi o da arkadaşının okuduğu kıraatın dışında bir kıraatla okudu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz onlara okumalarını emir buyurdu. Her ikisi

[1] Bazı okuyucular bu ibarenin muradının dışında anlamlar çıkararak hucüm ediyorlar. Onlar zannediyorlar ki biz Kur'an-ı Kerîm'in ve sünnet-i seniyyenin ehemmiyetini naksediyoruz, Kur'an-ı Kerîm ve hadis-i şerifin tilavetinden ayrılıyoruz.

Tasavvuf erleri hakikatte, Kur'an-ı Kerîm'e ve hadis-i Nebeviyye'ye tazim etmede ve yapışmada, insanların pek çoğundan daha ileridedirler. Diğer bir ibare ile mücerret Kur'an-ı Kerîm okumak ve şerefli sünnet üzere iktisar etmek kifayet etmez. Muhakkak bununla beraber anlayıp amel etmek vardır. Zira Kitap ve sünnet iyi bir sohbete çağırıyor. Bunları Kitap ve sünnetin ehemmiyetine delil olan bahiste açıklayacağız.

Diğer bir ibarede ise, bu ikisi ile beraber Kur'an-ı Kerîm ve sünneti seniyyenin kıraatı apaçık lazım olduğu gibi, bunun üzerine nefisleri terbiye eden ve insanları kıraata, Kitap ve sünnetin tatbikine teşvik eden mürşitlerin sohbetlerini de eklemek gerekir.

de okudu, her ikisinin de okumasını beğendi ve hoş gördü. Cahiliyyet döneminde olmadığım kadar nefsime peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalanlama düştü. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) durumumu gördüğünde elini göğsümde dolaştırdı. O anda ter dökmeye başladım, sanki ben korkarak Allah'ı görüyormuş gibi oldum."[1]

Görüldüğü gibi Ashab-ı Kiram dahi, mücerret bir Kur'an okumakla nefislerini tedavi edememişlerdir. Lâkin onlar Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hastanesine devam etmişlerdir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın vasfettiği gibi onlar için bir tezkiyeci ve terbiyelerini kontrol altına alan biriydi.

Nitekim Allah-u Teâlâ Cuma Suresi 2. ayetinde peygamberimizi şöyle vasfeder:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

"Çünkü ümmilere içlerinden kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir Peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler."

Anlaşıldığı gibi tezkiye ayrı, Kur'an-ı Kerîm'i öğrenmek ayrı bir şeydir. Allah'u Teâlâ (يُزَكِّيهِمْ) ayetinde onlara tezkiye halini öğretiyor. Nasıl ki sıhhat ilmi ile sıhhatin arasında büyük bir fark varsa, tezkiye ilmi ile tezkiye halinin arasında da büyük bir fark vardır. Bunların arasını birleştirmek de kemâldır.

Nice Kur'an-ı Kerim okuyan ve birçok İslâmî ilimden haberdar olan, şeytanî vesveselerden bahseden şaşkın insanlar duyarız. Buna rağmen namazlarında vesveseden kurtulmayı başaramadıklarını görürüz.

Modern tıpta olduğu gibi insan tıp kitaplarını okusa bile kendi nefsini tedavi edemez. Elbette bir insana gizli hastalıklarını meydana çıkaran, görmediği hastalıkların inceliğini bildiren bir tâbip lazımdır. Muhakkak kalp hastalıklarının, nefis illetlerinin meydana çıkması için de tezkiye eden bir tâbibe şiddetle ihtiyaç vardır. Çünkü bu hastalıklar en büyük tehlike ve gizlilik bakımından da daha ince ve şiddetlidir.

[1] Sahihi Müslim'de Bâb-u Beyanı Kur'an ale Sebatü Ahrufün

Bu anlatılanlar, kişiyi nefsin illetlerinden kurtarmak ve tezkiye etmek için irşada me'zun, ilimde, takvada, tezkiyede ve yöneltmede ehliyetli, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a vâris olan bir mürşid-i kâmil'in elinden tutmaya ihtiyaç vardır.

Ey kardeşim!

Biz burada yüce Allah'ın Kitabından, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetinden, şerîat âlimlerinin, muhaddislerin, fukahanın ve hidayete ermiş arif-i billah olan mürşitlerin, sözleriyle Allah'a delalet eden ve peygambere vâris olanların sohbetinin ehemmiyetini ispat edecek delilleri, güzel eserleri sana sunacağız.

B- Kitaptan Deliller:

1- Allah'u Teâlâ Tevbe Suresinin 119. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun." buyurmuştur. Doğrulardan murad, yüce Allah'ın Ahzab Suresi 23. ayetinde:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ

"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var." kavli ile kastedilen seçkin mü'minlerdir.

2- Allah'u Teâlâ Kehf Suresi 28. ayetinde:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلاَ تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلاَ تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

"Sabah akşam Rab'lerine O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme" buyurmuştur.

Bu hitap, ümmetini tâlim ve irşadı için Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a dır.

3- Allah'u Teâlâ Lokman Suresinin 15. ayetinde:

وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ

"Bana yönelenlerin yoluna uy" buyurmuştur.

4- Cenab-ı Allah Furkan Suresinin 27-28-29. ayetlerinde:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَالَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً_

يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلاَ نًا خَلِيلاً_

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلإِنسَانِ خَذُولاً

"O gün, zâlim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp, şöyle der: "Keşke o Peygamberle birlikte bir yol tutsaydım. Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim. Çünkü zikir (Kur'an) bana gelmişken o hakikaten beni ondan saptırdı. Şeytan insanı uçuruma sürükleyip, sonra yüzüstü bırakıp, rezil, rüsvay eder" buyurmuştur.

5- Zuhruf Suresi 67. ayetinde Cenab-ı Allah:

اَلأَخِلاَّءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلاَّ الْمُتَّقِينَ

"O gün, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler" buyurmuştur.

6- Cenab-ı Allah Furkan Suresi 59. ayetinde:

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا

"Sonra arşa istiva eden (ona hükmeden) Rahman'dır. Bunu bir bilene sor" buyurmuştur.

7- Sadık bir azim, uzun bir yorgunluk ve meşakkatli yolculuktan sonra Hızır Aleyhisselam ile karşılaşan Musa Aleyhisselam'ın dili üzere Cenab-ı Allah hikaye ederek Kehf Suresinin 66-67. ayetlerinde:

قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا_

قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا

"Musa ona:

- Sana öğretilenden, bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tabî olayım mı? dedi.

Dedi ki :
-Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsi." buyurmuştur.

C- Hadis-i Şeriflerden Deliller:

1- Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla demirci körüğü gibidir. Misk taşıyan sana verir yahut sen ondan satın alırsın yahut da ondan güzel koku bulup koklarsın. Demirci körüğünü nefesine gelince ya kıvılcımı ile elbiseni yakar yahut ondan pis koku koklarsın." buyurdu.[1]

2- İbn-i Abbas (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a denildi: "Ya Resulallah, hangi kişilerle meclis kurup oturmamız daha hayırlıdır?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Görünüşü size Allah'ı hatırlatan, sözleri amelinizi ziyade eden, ameli ise size ahireti hatırlatan ile" buyurdu.[2]

3- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet olundu ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kişi arkadaşının dini üzeredir. Sizden biriniz kiminle arkadaş olduğuna baksın" buyurdu.[3]

4- Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'dan rivayetle Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhakkak Allah'ın kullarından birtakım insanlar var ki; enbiya ve şüheda olmadıkları halde, kıyamet gününde Nebîler ve şehitler Allah'ın onlara vermiş olduğu makam ve şereflerine imrenip gıpta ederler. Sahabeler dediler ki: "Ya Resulallah! Bize haber ver? Onlar kimlerdir?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Onlar öyle bir topluluktur ki aralarında akrabalık bağı ve mal yardımlaşması olmadığı halde Allah'ın rızası için birbirini sevenlerdir. Allah'a yemin olsun ki onların yüzleri nur ve onlar nur üzeredirler. İnsanlar korktukları zaman onlar korkmayacaklar, insanlar üzülüp mahzun oldukları zaman onlar mahzun olmayacaklardır" dedi ve Yunus Suresinin 62. ayetini okudu:

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ

"Uyan! Allah'ın dostlarına ne korku vardır, ne de onlar mahzun olurlar!"[1]

---

[1] Buhari, Kitab-u Zebaih'de, Müslim Kitab-ul Birr ve Sıla'da Ebû Musa El-Eş'arî (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler.
[2] Ebû Ya'la rivayet etti. Ricalı sahihtir dedi. Mecma-uz Zeva'id c.10 s.226'da.
[3] Ebû Davud ve Tirmizi Kitab-u Zühd'de rivayet ettiler. Tirmizi hadis hasen garibtir dedi.

5- Ebû Zerr (radıyallâhu anhu): Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a dedim ki: "Ya Resulallah! Kişi bir kavmi seviyor, lâkin onlar gibi amel edemiyor?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ya Eba Zerr! Sen sevdiğinle berabersin" buyurdu.[2]

6- Hanzala (radıyallâhu anhu)'dan şöyle rivayet olundu:

- Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) bana rast geldi. "Nasılsın ya Hanzala?" dedi. Ben: "Hanzala münafık oldu" dedim. Ebû Bekir: "Sübhanallah! Ne söylüyorsun?" dedi. Ben: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanında olduğumuzda bize cenneti ve cehennemi hatırlatıyor, gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanından çıkıp aile, evlat, mal ve mülkle meşgul olduğumuzda çok kere unutuyoruz." dedim. Ebû Bekir (radıyallâhu anhu): "Allah'a yemin ederim ki biz de bunun gibi şeyle karşılaşıyoruz" dedi. Ben ve Ebû Bekir (radıyallâhu anhuma), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanına girdiğimizde; "Ya Resulallah! Hanzala münafık oldu" dedim. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Ne oluyor sana!" Ben: "Ya Resulallah! Yanında olduğumuzda cenneti, cehennemi gözle görürmüş gibi hatırlıyoruz. Yanından çıkıp ailelerle, mal ve mülkle olduğumuzda çok kere bu durumu unutuyoruz" dedim. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki yanımda ve zikirde olduğunuz gibi devam etseydiniz melaike-i kiram yataklarınızda ve yollarınızda sizinle musafaha ederdi ve lâkin ya Hanzala bir saat öyle bir saat böyle!" (Biraz dünya, biraz ahiret) buyurdu. Ve bunu üç kez tekrarladı."[3]

Muhakkak zikredilen hadisler ve diğerleri sohbetin ehemmiyetini, nefislerde tesirini açıklayan, nefisleri ıslah ve terbiye için gerçek amele dayanan bir yoldur. Bilhassa Hanzala (radıyallâhu anhu)'nın bu hadisi, açıklığı ile Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın meclisinin nasıl olduğunu, yakîn nurları ile kalpleri dürüp içine aldığını, iman meşalesi ile nefisleri tezkiye ettiğini, ruhları melekleştirmekle mukaddesleştirip yükseklere çıkarttığını, kalpleri madde kirlerinden temizleyip imanı murakabe ve müşâhede seviyesine yükselttiğini görüyoruz. İşte böylece, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a vâris olanların meclisleri ve onların sohbeti nefisleri tezkiye eder, imanı kemâlleştirir, kalpleri uyarır ve Allah'ı hatırlatır.

---

[1] Ebû Davud rivayet etti.
[2] Ebû Davud rivayet etti.
[3] Müslim, Sahihinde, Kitab-ut Tevbe'de rivayet etti.

Onlardan uzaklaşmak ise gaflet meydana getirir, kalbi dünya ile meşgul eder, insanı geçici olan dünya hayatının nimetlerine meylettirir.

D- Fıkıhçı ve Hadisçilerin Sohbet Hakkındaki Sözleri:

İbn-i Hacer el-Heysemî:

Mekkeli şeyh, hadisçi ve fıkıhçı Hacer el-Heysemî'nin oğlu Ahmed Şahabettin, "Fetava-i Hadisiyye" adlı eserinde: "Hâsılı kelam, sâlike evla olan bu marifete vasıl olmazdan evvel şerîatı ve hakikati toplayan bir üstadın emrine devam etmelidir. Zira O Tâbib-i âzam, zevk alınan marifetlerin ve Rabb'anî hikmetlerin kaynağıdır. Böylece her bedene ve ruha, şifasına layık ve gıdasına uygun gördüğünü verir."[1]

İmam Fahreddin Râzî:

İmam Fahreddin Râzî meşhur tefsirinde, Fâtiha suresini açıklarken, kitabının "Fâtiha suresinden çıkarılan aklî sırlar hakkındaki üçüncü bâbının üçüncü latifesinde, bazı müfessirlerden şöyle nakletti: Hazret-i Allah (celle celâluhu) اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ demekle yetinmeyip bunun üzerine صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ lafzını da ekledi. Bu delalet eder ki muhakkak bir müridin kendine doğru yolu gösteren, karışıklık ve sapıklıktan sakındıran ve hakikati bildiren bir şeyhe ittiba etmedikçe hidayet ve mükâşefe makamlarına vasıl olmasına yol yoktur. Zira insanların çoğunda noksanlık galiptir. Hakk'ı ikrar edip doğruyu yanlıştan ayırmak için akılları kâfi değildir. Noksan akıllı bir kişinin kâmil bir zatın aklının nuruyla kuvvetlenmesi için o zata uyması ve onunla sohbet etmesi lazımdır. O zaman saadet derecelerine erer ve kemâlata yükselir."[2]

Şeyh İbrahim Bacurî:

"Cevheretü't-Tevhid"in yazarı Şeyhü'l İslâm İbrahim Bacurî Şafiî (rahmetullâhi aleyh) Şeyh İbrahim Lekkanî'nin şiirini şerh ederken şöyle dedi:

"Halkın en hayırlıları gibi sende yumuşak huylu,
Ve ağır başlı olarak Hakk'a tâbi ol" demiştir.

[1] Muhaddis Ahmet İbn-i Hacer El-Heysemî Mekkî'nin El-Fetavayyi Hadisiyye, s.55 (ö.t.h. 974)
[2] Fahreddin Râzî, Tefsir-i Mefatihi'l Gayb, Tefsiri Kebir diye meşhur olmuştur, c.1 s.42

Yani halkın en hayırlısının ahlâkı ile ahlâklan, onunla hemhal ol… diyerek sözlerine şöyle devam etti: Eğer mücâhede ariflerden bir şeyhin eli üzere olursa daha menfaatli olur dedi. Bazı arifler : "Bir adamın hâlinin bin adama faydası bin vaizin bir adama faydasından daha çoktur." Kitap ve sünneti iyi bilen bir şeyhi bırakmamak her şahsa gereklidir. Biat almazdan evvel onu tarta, eğer Kitap ve sünnet üzere bir zat olursa ona tâbi ola ve ondan edep öğrene. Umulur ki onun bu halinden kendi bâtınının safiliğini (kalbinin temizliğini) kazanmış ola. Allah hidayet ettiğini görüp gözetir.[1]

İbn-i Ebi Cemre:

İmam, hafız, muhaddis ve verâ ehli olan, Ebû Muhammed Abdullah b. Ebi Cemre Ezdî Endülüsî, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhuma)'in Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan rivayet ettiği şu hadisi: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a bir kişi gelerek cihada gitmek için izin istedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) anan, baban sağ mıdır? diye sordu. O evet dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) anne ve babanın rızasını kazanmak için cihat et. (Yani onların hizmetinde bulun) diye şerhettikten sonra o hadis-i şerifi on noktada açıkladı. Onuncu noktada dedi ki: "Bu hadis-i şerifte sülûk ve mücâhedeye girmeye delil vardır. Bu yolda sünnet olan arifin eli üzere olmaktır. Arif ona en faydalı yolu irşat eder. Sâlikin haline en uygun yolu da gösterir. Çünkü bu sahabi (radıyallâhu anhu) cihada çıkmak istediğinde, kendi bildiğine gitmeyip hatta kendinden daha âlim, daha iyi bilen kimse ile istişare ederdi. Bu durum küçük cihatta böyle olursa acaba büyük cihatta nasıl olmalıdır?"[2]

İbn-i Kayyım Cevziyye:

Hafız Ebû Abdullah Muhammed b. Kayyım diye şöhret bulan İbn-i Kayyım Cevziyye: "Bir kişi diğer kişiye tâbi olmak istediği zaman iyi baksın ki; o kişi ehli zikir mi, yoksa gafillerden mi? Ona hevâsı mı yoksa vahiy mi hakim? Eğer üzerine hevâsı hakim ise o adam gaflet ehlidir. Durumu haddi aşmıştır." Ve ekledi: "Sana lazım olan örnek alacağın ve tâbi olacağın şeyhine, önderine iyi bakman ve araştırmandır. Eğer onu

[1] Bacurî'nin Cevhere şerhi s.133, Şeyh İbrahim Bacurî, kendi asrında Ezher'in şeyhi büyük âlim ve şafiî mezhebinin muhakkikinden idi. (ö.t.h. 1277)

[2] İbn-i Cemre'nin Sahihi İmam Buhari'nin muhtasarının şerhi olan Behçeti'n Nüfus, c.3 s.146. (ö.t.h.699)

hevâsına uyan ve gaflet içinde biri olarak bulursan ondan uzaklaş. Eğer onun üzerinde Allah'ın zikrinin galip olduğunu Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetine sarıldığını, işine itina ile sarılıp haddi aşanlardan olmadığını görürsen bu adamın hali ile hallan onun üzengisine iyice yapış. Emirde de nehiyde de ona iyi uy, onu bırakma."[1]

Abdulvâhid b. Âşır:

Malikî fakihi Abdulvâhid b. Âşır, malikî fıkhının ibadetlerini ve akîdelerini nazma döktüğü "Mürşid-i Mâin" adlı eserinde, mürşid olan şeyhin sohbetinin zarurî olduğunu ve bu sohbetten doğan hoş tesirleri açıklarken, bir şiirinde:

"Her kim ki yolu, davranışı ve tavrı bilen şeyhe arkadaşlık eder,
Kendi yolundaki tehlikelerden müridini korur,
Onu gördüğünde Allah'ı hatırlatır, kulu mevlasına kavuşturur,
Alıp verdiği nefeslerden dolayı, nefsini muhasebe eder,
Akla gelen hâtırayı en sağlam ölçü ile ölçer ve tartar,
Sermayesi olan farzları muhafaza eder,
Nafileleri de kâr olarak peşi peşine yapar ve korur,
Saf ve temiz aklı ile samimiyetle zikri çok yapar,
Her hal ve tavırda Rabb'inden yardım ister,
Alemlerin Rabb'i için nefis ve şeytanla mücâhede eder,
Yakîn makamları ile süslenir, O zaman ârif olur,
Allah'tan gayrileri kalbinden atarak, hür olur,
Allah da onu Hz. Kuddüs'e seçer ve yüceltir." dedi.

Bu manzumeyi şerheden "el-Kafî" olarak bilinen Şeyh Muhammed b. Yusuf, "Ennur-ul Mübin alâ Mürşid-il Muin" eserinde: "Şeyhin sohbetiyle sâlikin Allah'ı hatırlaması hâsıl olur. Cenab-ı Allah'ın heybet elbisesini şeyhe giydirmiş olduğu halde görmesi, müride Rabb'ini hatırlatmakta kuvvetli bir sebep olur. Buna delil olarak Hakim'in, Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiği şu hadisi gösterebiliriz: "En faziletliniz, görüldüğünde görenlere Allah'ı hatırlatandır."

Şeyhin sâlike yapmış olduğu sohbetinin semerelerinden biri de ona nefsinin ayıbını göstermesi ile onu mevlasına vasıl etmesidir. Müridine, Allah'ın gayrisinden kaçıp, Allah'a yönelmeyi nasihat eder. Kendi nefsi

[1] İbn-i Kayyım Cevziyye, "El-Vabil-us Sayyib Minel-Kelimit-Tayyib" s.53 (ö.t.h.751)

ve diğer mahluklar için menfaat ve zararı Allah'tan bilir. Bir musibeti def, hayrı celbetmek için hiçbir mahluka meyillenmez. Belki de hareket ve sükunette bütün değişiklik ve tasarrufatların Allah'tan olduğunu görür. Allah'a vasıl olmanın manası da işte budur.

Şeyhle müridin beraber olmasının faydası: Müridin, Allah'tan uzaklaştıran ayıplarını meydana çıkarıp onun hastalığını teşhis edip ve devasını göstermesidir. Bu da ancak sadık, nefsinin işlerinde şeyhini yetkili kılan bir müridle olur. Nefsini mecbur eden, kalbine gelen hiçbir şeyi şeyhinden gizlemeyen, şayet bunu gizlerse velev ki gizlediği tek bir şey dahi olsa elbette şeyhinden menfaat alamaz.[1]

"Hâşiyetü'l Keşşaf"ın Yazarı Tayyibî:

Tayyibî: "Derya gibi bilgiye sahip olan bir âlim, hatta zamanının ferdi (zamanın âlimi) de olsa bilgisine kanaat edip onunla yetinmemelidir. Kendine müstakim yolu gösterecek ve rehberlik edecek tarikat ehli ile birlikte olması vâcibtir. Hatta kalplerinin temizliğinden, Hakk'ın kendilerine haber verdiği kimselerden oluncaya, kir ve lekelerden kurtuluncaya kadar nefsi emmarenin kötü isteklerinden, arzu ve hevâsının bozulmasından, ilminin leke almasından sakınmalıdır. Kalbine ilm-i ledünniye (Allah tarafından verilen ilim)'nin gelmesine hazırlanmalıdır. Nübüvvet nurlarının kandilinden beslenip almalıdır. Bu genel anlamda kolay olmaz. Ancak nefislerin hastalıkları kâmil, âlim olan şeyhin aracılığıyla tedavi olunur. Bu durum manevi necislerden temizlenmekle elde edilir. Nefisle ilme ve zevke (manevi haz) dayalı olarak muamelenin hikmeti, kötülüğü emreden nefsin saçmalıklarından ve gizli desiselerinden müridi, çıkarmaktır. Muhakkak tarikat erbâbı, kalbi ile Hazret-i Allah'ın huzuruna çıkmasına mani olan fena sıfatları gidermesi için bir şeyh seçmenin vâcib olduğu hakkında icma etmiştir. Bütün ibadetlerde huzurun ve huşunun gerçekleşmesi için kötü olan sıfatlardan uzaklaşmak vaciptir. "Vâcib vâcible tamamlanır" kaidesine göre bu vacibin tamamlanması için bir şeyhe tâbi olmak da vâcibtir. Şüphesiz kalbî hastalıkların tedavisi gereklidir. Üzerine hastalığı galip olan kişilere, kendisini bütün tehlikelerden çıkaracak bir şeyh talep

[1] Ennurul-Mubin Alel-Mürşidil-Muin s.178

etmek vâcib olur. Şayet kendi memleketinde veya yöresinde bir kâmil mürşid bulamazsa şeyhin bulunduğu yere sefer etmesi de vâcib olur.[1]

E- Arif-i Billah Olan Tasavvuf Erlerinin Sözleri:

Muhakkak Saadat-ı Sûfiyye, hâlis bir kulluk hayatını elde etmede insanların en hırslılarıdır. Onların şiarı, dinleyip itaat etmek, nasihatçının nasihatına ve mürşidin yönlendirmelerine uyum sağlamaktır. Ruhî medreseler, terbiye ile ıslah üsluplarının en güzellerini şeyh ile mürid arsındaki ruhî bağların en kuvvetlisini aralarında oluşturur. Bunun için arif-i billah olanlar sohbetlerinde, hak yoluna gitmek isteyen sulûk ehline, marifetullahı ve Allah'ın rızasına kavuşmayı tavsiye ederler. Bu yola gitmenin özü ise Allah yoluna delalet eden Hazret-i Kuddüs'e kavuşturan bu mürşitlere inanıp tasdik etmektir.

Ebû Hamid el-Gazalî :

Hüccet-ül İslâm, İmam Ebû Hamid el-Gazalî (rahimehullâhu teâlâ) der ki: "Peygamberlerden gayrı hiçbir kimse ayıp ve hastalıktan halî olmadıkları için sûfilere karışmak farz-ı ayndır."[2]

İmam Gazalî (rahimehullâhu teâlâ) şöyle der: "Ben işin başında, şeyhime (Yusuf Nessac) arkadaş oluncaya kadar salihlerin hallerini, ariflerin makamlarını inkâr ederdim. Şeyhim, kalbe inen ilhamlardan nasip alıncaya kadar beni mücâhede ile parlatmaya devam etti. Allah'u Teâlâ'yı rüyada gördüm. Bana: "Ya Eba Hamid! Meşguliyetini bırak, yeryüzünde nazarıma mahal kıldığım kavimlerle arkadaş ol. Onlar sevgim için dünya ve ahireti sattılar." diye buyurdu. Ben de: "İzzetine yemin olsun ki onlara hüsn-ü zan etme zevkini bana tattırdın." Allah-u Teâlâ: "Ben de onu yaptım, seninle onların arasını kesen, senin dünya sevgisiyle meşgul olmandır. Hâkir ve zelil olmadan dünya sevgisinden çık. Benim Kudsîmin civarında senin üzerine nurlar aktardım." dedi.

Hemen ferah ve sevinçle uyandım. Şeyhim Yusuf Nessac'a geldim, rüyayı ona hikaye ettim, güldü: "Ya Eba Hamid! Bu başlangıçtaki bir anlık bakış tablomuzdur. Belki de benim sohbetim senin basiret gözünü kuvvetli ismîd sürmesiyle sürmeleyecek (cilalandıracaktır)"dedi.[3]

---

[1] Alleme Eş-Şeyh Emin El-Kürdî Şafiî, "Tenviril-Kulûb" s.44-45

[2] İbn-i Ebi Acîbe, Şerh-ül Hikem c.1 s.7

[3] Taha Abdulbaki Sürur, Şahsiyatun Sûfiyetün, s.154 h.1382'de Mısır'da vefat etmiştir.

İmam Gazalî buyurdu ki: "Hak yoluna sülûk eden ehl-i sâlike, kendisini terbiye edecek, tarikata delalet edecek ve ondan kötü ahlâkları kaldıracak, onların yerine güzel ahlâkları koyacak bir mürşit lazım olur." Terbiyenin manası: Mürebbî (terbiye şeyhi) ekinini yetiştirmeye çalışan bir ekinci gibidir. Ne zaman ki ekininin içinde bir taş ve zararlı otlar gördüğünde onları yerinden çıkarır ve dışarı atar. Ekin büyüyünceye kadar ekinini tekrar tekrar sular. Bakılmayan diğer ekinlerden güzel olsun diye yetiştirir. Nasıl ki ekinin bir bakıcıya muhtaç olduğunu bildinse, sâlikin de bir mürşide muhtaç olduğunu bil! Zira Hz. Allah, Peygamberleri halka yol göstermeleri için gönderdi. Onlar müstakim yolu gösterir. Mustafa (aleyhisselâm) ahiret yurduna intikal etmezden evvel Hulefa-i Raşidin'i halkı Allah'ın yoluna delalet etmeleri için vekil tayin etti. Bu durum böylece kıyamete kadar devam eder. "Elbette sâlik, bir mürşide muhtaçtır."[1]

Başka bir sözünde ise: "Elbette bir mürid, kendisine doğru yolu gösteren bir şeyhe ve üstada uymaya muhtaçtır. Muhakkak din yolu gizlidir. Aksine şeytan yolu ise apaçıktır. Bir kişinin kendisine doğru yolu gösteren bir şeyhi olmazsa muhakkak şeytan onu kendi yoluna çeker. Her kim ki tehlikeli çöl yollarına korumasız giderse kendi nefsini tehlikeye atmış ve helak etmiş olur. Kendi başına yaşayan bir kişi, kendiliğinden biten ağaç gibidir. O yakında kurur. Her ne kadar bir müddet kalsa yapraklansa da meyve vermez. Müridin dayanağı şeyhidir. Ona sımsıkı yapışmalıdır!"[2]

Yine Gazalî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Muhakkak Allah bir kuluna hayır murad ettiğinde ona nefsinin ayıbını gösterir. Her kimin basiret gözü açıksa o kimseye ayıpları gizli kalmaz. Eğer ayıplarını bilirse onun tedavisi mümkündür. Lâkin insanların birçokları nefsinin ayıplarından habersizdir. Kendi gözünde olan dalı çöpü görmez de din kardeşinin gözüne kaçan tozu toprağı görür. Her kim nefsinin ayıplarını bilmek isterse ona dört şey lazımdır. Bu dört şeyden biri de gizli afetlere muttalî olan ve nefsinin ayıplarını gören basiretli bir şeyhin huzurunda bulunmak, nefsini muhakeme etmek, nefis mücâhedesinde şeyhinin işaretine tâbi olmaktır. İşte şeyh ile müridin, talebe ile üstadın durumu

[1] Hüccet-ül İslâm Gazalî, Hülâsat-ut Tasanif Fittasavvuf, s.18 h.505'de Bağdat'ta vefat etmiştir.
[2] İhya c.3 s.65

budur. Üstadı ve şeyhi, nefsinin ayıplarını ve onun tedavisinin yolunu kendine bildirendir."[1]

Cezayirli Emîr Abdulkadir:

Cezayirli arif-i billah olan Abdulkadir, "el-Mevakıf" adlı kitabının 151. mevkıfında dedi ki: "Allah-u Teâlâ Hızır (aleyhisselâm)'a, Musa (aleyhisselâm)'nın sözünü hikaye ederek, Kehf Suresinin 66. ayetinde:

قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا

"Musa O'na (Hızır) sana öğretilenden bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgiyi öğretmen için sana tâbi olayım mı?" buyurdu. Muhakkak bil ki mürid efdal ve ekmel itikatla beraber, tam bir teslimiyetle şeyhinin emir ve yasaklarına uymadıkça şeyhin ilimleri ve halleri ona menfaat veremez. Bazı insanlar, şeyhe tamamıyla inanmadan, şeyhin emrettiğini ve yasakladığını yerine getirmeden, ona uymadan, arzu ve taleplerine yetişeceğini zannederler. Halbuki şeyhin faziletine inanmak, onun emirlerine itaat etmek birbirinden ayrılmaz. İşte bu Musa (aleyhisselâm) kadrinin büyüklüğü, durumunun yüceliği rağmen Hızır (aleyhisselâm) ile karşılaşmayı istedi ve Allah'u Teâlâ'ya onunla nerede karşılaşacağını sordu. Yolculuğunda meşakkat ve yorgunluğa katlandı. Allah'u Teâlâ'nın da Kehf Suresi 62.ayetinde buyurduğu gibi:

لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا

"Hakikaten şu yolculuğumuz yüzünden başımıza epeyce sıkıntı geldi." dedi. Bunlarla beraber Allah'u Teâlâ'nın Kehf Suresinin 70. ayetindeki bir nehyine itaat etmedi:

فَلاَ تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

"O kul; eğer bana tâbi olursan sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma dedi." Musa (aleyhisselâm), Allah'ın şehadetiyle Hızır (aleyhisselâm)'ın ne kadar âlim olduğunu, kesin olarak bilmesine rağmen onun ilminden faydalanamadı. Çünkü Musa

[1] İhya c.3 s.55

(aleyhisselâm) belli ilmi ayırt etmeden "Benden âlim kimseyi tanımıyorum." dedi. Bunun üzerine yüce Allah "Kulumuz Hızır senden daha âlim." dedi. Musa (aleyhisselâm) Hızır (aleyhisselâm)'ın ilmini kabullenecek yetenekte olup olmadığını bilmiyordu. Ama Hızır (aleyhisselâm)'a gelince, o bu durumu ilk karşılaşmada biliyordu. Zira cenab-ı Allah Hızır (aleyhisselâm)'ın dili üzere Kehf Suresi 67.ayette:

إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا

"Dedi ki: Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin." Bu Hızır (aleyhisselâm)'ın ilminin yüksekliğine işarettir. Akıllı kişi şu iki büyük insanın edebine bir baksın!

Allah-u Teâlâ Kehf Suresi 66.ayetinde:

هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا

"Musa ona (Hızır'a) sana öğretilenden bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı? dedi." Yani senden öğrenmem için sana tâbi olmama izin verir misin? dedi. Bu ifadelerde her zevk sahibi kişinin lezzet alacağı edep tatlılığı vardır.

Kehf Suresi 70.ayette:

فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلاَ تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

"O kul (Hızır) eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar, hiçbir şey hakkında bana soru sorma dedi." Benden sorma dedi ve sükut etti. Musa (aleyhisselâm) şaşkınlık ve hayret içinde kaldı. Hızır (aleyhisselâm) Musa (aleyhisselâm)'a yaptığı her işte hikmetli bir ilim olduğunu ve sonra ona açıklayacağını vaat etti.

Mürid şeyhin emrine uyup yasaklarından sakınmadıktan sonra şeyhin kastedilen ve talep edilen ilimde ekmeliyeti ona fayda vermez. Çünkü mürid her zaman şeyhine muhtaçtır.

Bir şiirde şöyle denilmiştir:

"Bir kişinin aslı Bahilî ise,

Hâşimî kabilesinden olması ona bir fayda vermez." (Bahilî kötü ahlâklı bir kabilenin ismidir).

Maksuda delalet yönünden, şeyhin matlup olan ilimde ekmeliyeti muhakkak menfaat verir. Bir şeyh ancak müridin kabiliyetine göre ona menfaat verir. Onun kabiliyeti kendinde ve amelinde gizlidir. Uzman bir tâbip gibi hasta hazır olduğunda ona ilaç tavsiye eder. Hasta ilacı kullanmazsa o tâbibin mahareti hastanın ihtiyacını giderir mi? Hastanın doktora uymaması, Allah'u Teâlâ'nın o kişinin hastalığına şifa murad etmediğinin alametidir. Muhakkak Allah bir iş murad ettiğinde onun sebeplerini de hazırlar.

Muhakkak bir müridin şeyhler arasından efdal ve ekmel bir şeyhi bulması vâcibtir, çünkü maksada yetiştirecek yolu bilmeyen cahilin eline kendi idaresini verme endişesindendir. Aksi takdirde bu durum onun helak olmasına sebep olur.[1]

İbn-i Atâullah İskenderî:

İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh): "İrşat yolunda doğru yolda sülûk edip azmeden kimseye lazım olan şey mevlasının hizmetinde daha sağlam, hevâsını terk eden, doğru yola sülûk eden, hakikat ehli olan olgun bir mürşit aramaktır. Onu bulduğunda emrine itaat etmeli, neyi nehyettiyse ve neye mani olduysa, ona da uymalıdır."[2]

---

[1] Mevâkıf, c.1 s.305 Emir Abdulkadir Cezair, azgın Fransızlar ile cihat eden büyük mücahittir. Fransız sömürgesinin karşısında 17 yıl kale gibi durdu. Onun tarife ihtiyacı yoktur.

Abdulkadir Cezairi'nin tasavvufundan bahsetmek, kulaklara hoş gelmeyen bir ibaredir. Çünkü o tasavvufun en seçkin şahsiyetlerindendir. Onun El Mevakıf adlı kitabı buna şahitlik eder. Onun orta hacimde bir divanı vardır. En uzun kasidesi ra kafiyelidir. Adı da Üstaz-ı Es Sûfii'dir. O kasideden bazı beyitleri okuyucuya seçtik.

Ey! Mutlu şeyhim. Mutluluk, hayır, bereket geldi; uğursuzluk orduları adı sanı kalmamacasına gitti. Sizi bana anlatacak, bana hayat verecek haberinizi herkesten soruyordum. Nihayet sonunda şeyhimin himmeti çok uzaklardan bana "Yaklaş! Senin azığın benim yanımdadır" dedi. Ben şimdi eteğimi çemledim. Kırılmasından korkulmayan şevk kanatları beni uçurdu. Nihayet kervanımızı Bahta deresine ıktırdım. Yükümü oraya indirdim. Müjde tamamlandı. Ariflerin terbiyecisi, bizzat kendisi bana geldi. Vaziyet bunda şaşılacak bir şey yoktur. Durum güneş gibi açıktır. Bana dedi ki: "Ben yıllardır seninle karşılaşmayı bekliyordum, ey ay. Elestü bi Rabb'i kumdan beri sen benim oğulcuğumsun. O zaman da kalem bunu yazmıştı. Ta eskiden senin deden senin azığını bize bırakmıştı. Aman ne tatlı azıktır." Ben onun ayaklarını ve ayaklarının bastığı açkılarını öptüm. Sana müjde olsun dedi. Allah'ın emri bu şekilde yerine geldi. Bakırımın üzerine sir iksirini döktü. İşte bu hâlis külçe altındır dedi. Faslı Muhammed bütün güzel ahlâkını ve hallerini Allah'ın seçkin kulu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den almıştır. Ey! Mutlu şeyhim. Mutluluk, hayır, bereket geldi, diyenler olduğu sürece Allah'u Teâla Muhammed (aleyhisselâm)'a selat ve selam etsin. "

Emir h.1222 senesine muvafık olan m.1807 senesinde Cezayir'in Kaytana köyünde doğdu. H.1300 senesine muvafık olan m.1883 senesinde ise vefat etti. Sonra cesedi Şeyh-ul Ekber Muhyiddin Arabi'nin kubbesinin içine defnedildi. Daha sonra h.1386 senesine muvafık olan m.1966 senesinde tekrar Cezair'e nakledildi.

[2] Miftahul Felah s.30

Yine diyor ki: "Senin şeyhin dinlediğin kimse değil, muhakkak aldığın (dinlediğini yaşadığın) kimsedir. Açıklamasıyla karşılaştığın şeyhin değil, muhakkak senin şeyhin işareti içine (kalbine) sirayet edendir. Senin şeyhin kapıya çağıran değil, seninle kendisi arasında perdeyi kaldırandır. Senin şeyhin seninle yüz yüze konuşan değil, muhakkak haliyle seni yönelten kimsedir.

Senin şeyhin, seni hevâ mahpushanesinden çıkarıp mevlanın huzuruna yetiştirendir. Senin şeyhin Rabb'inin nurları kalbine tecelli edinceye kadar kalbinin aynasını cilalandırmaya devam eden kimsedir. Seni Allah'a yöneltir, sen de Allah'a yönelirsin. Seni yürüte tâ ki Allah'a vasıl olasın! Seni karşılaştırıp huzur-u ilâhiyeye atıncaya kadar devam eden, seni Hazretin nuruna zorlayan, işte sen, işte Rabb'in diyen senin şeyhindir."[1]

Yine dedi ki: "Hâli seni canlandırmayan, sözü seni Allah'a delalet etmeyen kimseyle arkadaş olma!"[2]

Şeyh Abdulkadir Geylanî:

"Ayniyye"nin sahibi Efendim Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) bir şiirinde :

"Eğer takdir sana yardım eder, kaza seni doğru olan
Hakikate ve yetenekli bir şeyhe götürürse,
Rızasını yerine getir, arzusuna uy,
Evvelden işlediğin günahları ve çirkin ahlâkları bırak,
Emirlerinde bilmediğin şeye itiraz etme,
Zira itiraz niza meydana getirir,
Kerîm olan Hızır (aleyhisselâm)'ın çocuğu katli,
Musa (aleyhisselâm)'nın müdafaa etmesi kıssası,
İbret almaya kifayet eder.
Gecenin sırrı (karanlığı) gidip de karanlığın,
Kesin olarak kılıcı sıyrıldığında (sabah aydınlandığında),
Hızır (aleyhisselâm) Musa(aleyhisselâm)'nın bilmediklerini açıkladığında),
Musa (aleyhisselâm) Hızır (aleyhisselâm)' dan özür diledi,
İşte bu kavmin ilmi böyle hayret vericidir." (Allah-u alem)[1]

[1] Letaif-ül Minen, s.167

[2] Ahmet b. Acîbet-ül Haseni, İkaz-ul Himem Fi Şerhil Hikem, c.1 s.74. Bu kitap Atâullah İskenderî'nin Hikem'inin şerhidir. (İbn-i Atâullah İskenderî h.709'da vefat etmiştir.)

Şeyh Abdulvehhab Şa'rânî:

Âlimi Rabb'anî Abdulvehhab Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) "el-Uhudu'l Muhammediyye" kitabında, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "Her abdestten sonra iki rekat namaza devam etmek üzere dünya işlerinden nefsimizle konuşmamak yahut namazda meşru olmayan bir şeyi yapmamak şartıyla, bizden umumî ahd (söz) alındı." Her kim ki bu ahdiyle amel etmek isterse kendine intisap edeceği bir şeyhe ihtiyaç duyar. O şeyhe, Allah'u Teâlâ'nın hitabından kendini meşgul eden hâtıralar kendisinden kesilinceye kadar bağlanmaya devam eder.

Sonra dedi ki: "Ey kardeşim! Nasihat veren, seni Allah ile meşgul eden şeyhin eli üzere yürü, hatta namazın içinde "şöyle giderim, şöyle yaparım, şöyle söylerim" ve bunlara benzer nefsin vesvesesini senden kese. Böyle olmazsa farz olsun, nafile olsun hiçbir namazda nefsin konuşmasından uzak olamazsın, bunu iyi bil! Bu duruma şeyhsiz olarak vasıl olmayı istemekten sakın! İlimsiz mücadele eden taife gibi olursun. Muhakkak bu da senin için ebediyyen sahih olmaz."[2]

Yine Şa'rânî der ki: "Şeyhsiz nefsimle mücâhedemin sureti bu kavmin kitaplarını, mesela "Risale-i Kuşeyriyye", "Avarif-ul Maarif", Ebû Talib el-Mekkî'nin "Kutu'l Kulub"u ve İmam-ı Gazalî'nin "İhyası" ve bunlara benzeyen kitapları mütâlaa edip amel ediyordum. Bir müddet sonra fehim yoluyla bunun hilafı (tersi) açığa çıkıyordu. Evvelki durumu terk edip ikincisi ile amel ediyordum. Böylece ben, dar bir sokağa giren ve yolu geçip geçemeyeceğini bilmeyen, eğer çıkış görürse ondan çıkan veya çıkamayıp geri dönen bir kimse gibiydim. O dar sokağın durumunu bilen bir zatla birleşseydim, oranın durumunu kendine açıklar, yorgunluktan kurtarır, rahatlığa kavuşurdum. Bu, şeyhi olmayan kimsenin misalidir. Muhakkak şeyhin müride faydası yolu kısalmasıdır. Her kim şeyhsiz bu yola sülûk ederse şaşırır, ömrü biter, maksuduna ulaşamaz. Muhakkak şeyhin misali; karanlık gecelerde Mekke'ye hacıları götüren rehber gibidir."[3]

Yine dedi ki: "Bu kavmin yoluna, talibi götüren şeyhten başka fehim yolu ile ulaşılabilseydi; Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh) ve

---

[1] Geylanî, Futuhu'l Gayb kitabının En Nevadiru'l Ayniye Fil Bevadir-i Gaybiyye isimli 534 beyitlik kasidesinden alınmıştır, s.201 h.561'de Bağdat'ta vefat etmiştir.

[2] Abdulvehhab eş-Şa'rânî, Levagıhu'l Envaril Kudsiyye Fi Beyan-il Uhud-ul Muhammediyye c.1 s.51'de. Şa'rânî h.973 senesinde Mısır'da vefat etmiştir.

[3] İmam Şa'rânî, Letaif-ul Minen Vel Ahlâk, c.1 s.48-49

şeyh İzzeddin b. Abdüsselam (rahmetullâhi aleyh) gibi zatlar, bu kavmin yoluna girmeden ve edeplerini bir şeyhten almadan önce de o kavmin sözlerini söyledikleri halde yine de bir şeyhe ihtiyaç duymazlardı: Bu iki zat "Her kim ki muhakkak orada bizim elimizdeki ilimden başka bir ilim var derse, Allah'a iftira etmiş olur." diye buyurur.

Bu zatlar bu kavmin yoluna girdiklerinde: "Muhakkak ömrümüzü tembellik ve hicapta boşa zay ettik" diyorlardı. Zira Bu kavmin yolunu ispat edip, methettiler.[1]

Sonra: "Musa (aleyhisselâm) Hızır (aleyhisselâm)'a Kehf Suresi 66. ayetinde:

هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا

"Musa O'na (Hızır'a) sana öğretilenden bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı?" demesi ehl-i tasavvufa şeref bakımından kifayet eder.

İmam Ahmed Hanbel (rahmetullâhi aleyh)'in Ebû Hamza el-Bağdâdî'den (rahmetullâhi aleyh) daha üstün olduğunu kabul eder. Ayrıca Sureyc'in oğlu İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyh)'in de Ebi Kasım Cüneyd-i Bağdadî'nin (rahmetullâhi aleyh) üstünlüğünü kabul eder. Tıpkı İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'nin hüccet-ül İslâm olduğu halde kendini tarikata götüren ve delalet eden bir şeyh talep etmesi, yine böylece İzzeddin b. Abdüsselam (rahmetullâhi aleyh) sultan-ul ulema diye lakaplandığı halde şeyh araması gibi... Kâmil insan olmayı Ebû'l Hasan eş-Şazelî ile birleşinceye kadar bilmiyordum" derdi. (Allah onlardan razı olsun)

Bu iki âlim şerîat ilimlerinin genişliğine rağmen bir şeyhe ihtiyaç duydular. Bizim gibilere ise bir şeyhe ihtiyaç duymak daha evla ve daha elzemdir.[2]

Ebû Ali es-Sakafî:

Ebû Ali es-Sakafî (rahmetullâhi aleyh) : "Bir kişi bütün ilimleri toplasa, insanların her taifesiyle arkadaşlık yapsa da tasavvuf erlerinin yetiştiği yere yetişemez. Buna ancak terbiye edici nasihat veren şeyhin terbiyesiyle yetişmek mümkün olur. Her kim terbiye ve edebini, kendine iyiliği emreden ve kötülüklerden sakındıran, ayıplarını, noksanlığını ve

[1] İmam Şa'rânî, Letaif-ul Minen Vel Ahlâk, c.1 s.25
[2] İmam Şa'rânî, Letaif-ul Minen Vel Ahlâk, c.1 s.50

nefsin düşüncesizliğini gösteren kimseden almazsa; o kişiye davranış ve tavırların düzeltilmesinde uyulması caiz olmaz.”[1]

Ebû Medyen:

Ebû Medyen (rahmetullâhi aleyh): “Her kim edeplerini, terbiye görmüş olanlardan almaz ise kendine tâbi olanları ifsat eder (bozar.)”[2]

Şeyh Ahmed Zerrûk:

Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) “Kavaid”inde: “Meşayıhtan ilim ve amel almak, mürşid olmayanlardan ilim almaktan daha hayırlı ve daha tamam olur. Ankebût Suresi 49.ayetinde:

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

“Hayır! O Kur’an kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir” buyruldu. Yine Lokman Suresi 15.ayetinde:

وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ

“Bana yönelenlerin yoluna uy!” buyruldu. Şeyhlik makamı bu ayetlerle sabit oldu. Sahabe-i kiram Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’dan, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da Cibril (aleyhisselâm)’in kul ve peygamber olduğu işaretine uyarak ondan aldı. Tâbiin de Sahabeden aldı. Herkesin kendine has tâbileri vardı. Mesela İbn-i Sirin, İbn-i Müseyyeb ve el-Arac gibi zatlar bu yolu Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)’den, Tâvus, Veheb ve Mücahit gibi zatlar da İbn-i Abbas (radıyallâhu anhu)’dan almışlardı. Daha böyle niceleri var.

İlim ve amellerin âlimlerin zikrettikleri gibi alınması apaçıktır. Amma himmet ve hal ise Enes (radıyallâhu anhu) ona şu sözü ile işaret etmiştir: “Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i defnettikten sonra ellerimizden toprağı silkelediğimiz anda kalplerimizin değiştiğini gördük.”[3]

---

[1] Sülemî, Tabakat-us Sûfiyye s.365

[2] Ennüsratün Nebeviyye s.13

[3] İmam Ahmed b. Hanbel, İbn-i Mace ve Tirmizi, hadis hasen, sahih, gariptir dedi. Lafız Enes’e aittir. Enes diyor ki: “Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine’ye girdiği gün her şey aydınlandı. Vefat ettiği gün

Açıklandı ki; Peygamberin kerim şahsının görülmesi onların kalbine menfaat verirdi. Hal tahakkuk ettiği için onunla sohbet edenler menfaatten uzak kalmazdı. İşte bundan dolayı salihlerle sohbet etmek emrolundu ve fasıklarla sohbet etmek de yasaklandı.[1]

Ali el-Havvas:

Efendim Ali el-Havvas (rahmetullâhi aleyh) bir şiirinde:

"Bilmediğin yola delilsiz gitme,

Şayet gidersen yolda bir uçuruma yuvarlanır düşersin."[2]

Zira hakiki delil ve mürşid, sâliki emniyetli bir sahile kavuşturur. Ayakların kaymasından ve tehlikeli yollardan uzaklaştırır. Zira hakiki delil ve mürşid evvela kendisini sülûk ettiren, gizli yolları bilen, yolun cehaletine ve emniyetine vakıf olan bir zatla o yoldan gitmiş, maksadına ulaşmış ve şeyhi tarafından kendisine başkalarını irşad etme izni verilmiştir.

İbn-i Benna (rahmetullâhi aleyh) "Manzume"sinde buna işaret ederek:

"Muhakkak kavim (tasavvuf ehli) Hakk'a sefer ve göç ettiler, Yürüme ve konaklama yerlerine yetişmek için basiret sahibi bir delile muhtaç oldular. Muhakkak delil evvela o yola sülûk etmişti ve bu yoldan istifade ettiğini kavme haber vermek için geri döndü." [3]

Şeyh Muhammed Hâşimî:

Allah'a delalet eden ariflerin mürebbîsi, büyük şeyhimiz, Efendimiz Muhammed Hâşimî (rahmetullâhi aleyh) buyurdu ki: "Ey kardeşim! Arifi billah olan, sadık, nasihatçı, ilmi sahih, zevki açık, himmeti yüksek, hali razı olunan bir mürşidin yolu üzere giden, edebini terbiyecilerden alan, sülûk ettirmeyi bilen, seni yolundaki tehlikelerden koruması için sana delil olup seni Allah ile birleştiren, Allah'tan gayriden kaçmayı öğreten, Allah'a kavuşuncaya kadar seni yolunda götüren, seni nefsinin kötülükleri üzerinde durduran, sana Allah'ın ihsanını öğreten, öğrendiğinde O'nu sevdiren, O'nun için mücâhede ettiren, O'nun için cihad ettiğinde sana O'nun yolunu gösteren, seni Hazreti için seçen,

---

her şey karardı. Henüz ellerimizdeki defin topraklarını çırpmadan kalplerimizin durumu hoşumuza gelmedi."

[1] Ahmed Zerrûk, Kavaid-ut Tasavvuf kaide 65'de.

[2] Şa'rânî, Minen kitabı c.1 s.51

[3] İbn-i Benna, El Fütuhat-ul İlâhiyye (Şerhül Mebahis Asliyye) c.1 s.142

hayatta olan bir şeyhin eli üzere yoluna sülûk et. Cenab-ı Allah Ankebût Suresi 69. ayetinde:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir" buyurdu. Şeyhin sohbetine iktida etmek vaciptir. Bunda asıl ise Lokman Suresi 15.ayetinde:

وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ

"Bana yönelenlerin yoluna uy."

Yine Cenab-ı Allah Tevbe Suresi 119. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun." buyurmuştur.

Şartlardan biri de basireti açık, maharetli bir mürşid-i kâmil tarafından halkı terbiye etmek üzere izni bulunan kimsedir. "Bu sıfatlara sahip olan zat nerede?" denilemez.

Biz de İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Letaif-ül Minen"de buyurduğu gibi: "Delalet edenlerin nadir olması seni aciz bırakmasın. Muhakkak onları aramada sadakâtının mevcut olması gerekir. Sen doğrulukta ciddi ol ki mürşidi bulasın.

Bir şiirde:

"Lâkin Allah'ın sırrı doğruyu aramaktadır.

Nice talebi doğru olanlar var ki acayip halleri görülür" denildi.

"Letaif-ul Minen" kitabında: "Muhakkak seni, Allah'ın ona vermiş olduğu hususiyetlerine muttali edip bildirdiği, beşerîyetin şehadetini, onun mevcudiyetinin içinde senden gizlediği, seni irşad yoluna götürene delalet ettiği, ona liderlik verdiği bir velîye iktida etmek uygun olur."

İbn-i Atâullah (rahmetullâhi aleyh) "Hikem"inde de der ki: "Hiç kimse Allah'ın evliyasına vasıl olamaz ancak her türlü noksan sıfatlardan

münezzeh olan Allah, kime evliyasına delaleti murad etmişse, onu evliyasına kavuşturur."[1]

[1] Şeyh Muhammed Hâşimî Tilmisani'nin Şerh-u Şatrancıl Arifin, s.14. (Kitabın sonunda tercüme halinden kısaca bahsedeceğiz.)

2.1.2.MUHAMMED'İN VARİSLERİ HAKKINDA İNCELEME

Edep ve fazilet derslerini bilmek, gizli ayıpların ve kalp hastalıklarının meydana çıkması, kemâl derecesine terakki etmesi için Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vârislerinin sohbetinin ehemmiyeti geçen derslerde açıklandı. Lâkin bazı kişiler sorarlar: "O doğru yola nasıl yetişilir? Onun marifetine nasıl ulaşılır? Bunların şartları ve vasıfları nelerdir?" Biz de deriz ki:

1- Talibin bir mürşide muhtaç olduğunu bilmesi, hastanın tâbibe ihtiyacını bilmesi gibidir. Ona sadakâtla azmetmesi, niyetini halis tutması, mütevazi, kırgın bir kalple Allah'u Teâlâ'ya yönelmesi, gece yarılarında O'na seslenerek secdelerinde ve namaz sonralarında: "Ey Allah'ım! Sana delalet edene beni delalet eyle, sana kavuşana beni kavuştur" diye dua etmesidir.

2- Kişinin mürşidini kendi memleketinde araması gerekir. Bazılarının bu zamanda terbiye edici bir mürşid yok demelerine iltifat etmeyip dikkatle uyanık olarak mürşidi sorup araştırmalıdır.[1] Eğer memleketinde bulamazsa onu diğer memleketlerde aramalıdır. Görmez misin hasta eğer kendi memleketinde mütehassıs bir tâbip bulamadığında diğer memleketlere tedavi için gider. Yahut da memleketinin doktorları derdinin teşhisinde ve tedavi bilgisinden aciz olurlar ise, diğer

[1] İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Hususiyetin isbat ve nefyinde insanlar üç kısma ayrılmıştır:

1- Bir kısım kimseler selef mürşitlerini kabul edip, sonradan gelen mürşitleri inkâr ettiler. Bunlar avamın en çok nefret edilenleridir.

2- İkinci kısım insanlar da eski ve yeni olanları kabul edip, dediler ki: "Onlar zamanlarında gizlidirler. Allah'u Teâla onların bereketlerinden insanları mahrum etmiştir."

3- Üçüncü kısım insanlar ise, selef mürşidlerini kabul ile beraber, kendi zamanlarında olanların hususiyetini de kabul etmişlerdir. Onları bilmişler, elde etmişler ve onlara tazim etmişlerdir. İşte onlar Yüce Allah'ın murad ettiği, kendine götürdüğü ve hazretine yaklaştırdığı saadete eren insanlardır. Hikemde: "Hiç kimse Allah'ın evliyasına vasıl olamaz. Ancak her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'u Teâla, kime evliyasına delaleti murad etmiş ise, onu evliyasına kavuşturur…" Şeyhin terbiyesi kesildi diye iddia edenler, bununla ret olunurlar. Zira Allah'u Teâla'nın kudreti umuma olup mülkü ise devamlıdır. Yeryüzü kıyamete kadar hiçbir zaman delil getirenlerden boş değildir. İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh)'in El-Bahr-ul Medid Fi Tefsiril Kur'an-il Mecid tefsirinin c.1 s.77'de. Bazılarının bu hususta ki beyitleri bana yetişti. Bu zamanda mürşit kalmadı, yahut da nadir kaldı diyenleri reddiye ederek dedi ki: "Hidayetten sapıtan kavim dedi ki: Bizim asrımızda mürşit nadir, yahut da hiç bulunmaz. Bende dedim ki; Hayır! Muhakkak onlar cahilin gözünün görmesinden yücedirler." Elhamdülillah biz arif olan mürşitlere şu zamanımızda yetiştik. Terbiyenin şartlarını kemâl üzere yerine getiren, söz, hal ve himmet sahibi olan kişiler birçoklarını mezun etmişler ve halkın büyük bir kısmı onlardan menfaatlenmiştir. Ve lâkin yarasalar o nuru görmeye muktedir olamaz."

memleketlere sefer ettikleri gibi, ruhun tedavisinde de daha maharetli doktorlara, cisim doktorlarından daha fazla muhtaçtırlar.

Mürşidin insanları irşat etmeye ehil olması için gerekli olan dört şart vardır:

1- Allah'u Teâlâ'yı tanıması,

2- Farz-ı aynları bilmesi,

3- Nefislerin tezkiye ve terbiye vesilelerden haberdar olması,

4- Şeyhinden irşada mezun olması,

Bu şartların açıklanması:

Birinci şart: Mürşid ilim ve dirayetle bilmelidir ki amel ve zevkle ehl-i sünnet akîdesini tahakkuk etmesi gerekir. Ehl-i sünnet akîdesini ruhu ve kalbi ile tasdik ederek yaşaması, muhakkak Allah'u Teâlâ'nın zatında, sıfatında ve fiillerinde bir olduğuna şehadet etmesi, zevk alarak ve şahit olarak esma-i İlâhiye'yi bilmesi, bunları toplu olarak huzur-u İlâhiye'ye havale etmesi, Allah'ın sıfatlarının çokluğundan şüpheye düşmemesi gerekir. Çünkü sıfatlarının çokluğu, zatının çokluğuna delalet etmez.

İkinci şart: Mürşid, farz-ı ayinleri yani namazın, orucun, zekâtın, muamelatın hükümlerini ve satış ilimlerini bilmesi gerekir. Tevhitte ise ehli sünnet vel cemaat akîdesini bilmelidir. Allah'u Teâlâ'nın ve Peygamberlerin hakkında vacip olan, caiz olan ve olmayan şeyleri ve imanın rükünlerini icmalen ve tafsilen bilmesi vaciptir.

Üçüncü şart: Elbette mürşide lazım olan bir mürebbî mürşidin eli üzere nefsini tezkiye etmiş olması, nefis mertebelerini, hastalıklarını, ve vesveselerini bilip haberdar olması, şeytanın üslubunu ve müdahalesini bilmesi, seyr-i sülûk merhalelerinin afetlerini bilmesi ve her şahsın hal ve durumuna uygun olarak tedavi yollarını bilmesi gerekir.

Dördüncü şart: Muhakkak ki bir mürşidin bu yolda terbiye verip seyr-i sülûk yaptırabilmesi için şeyhinden elbette izinli olmalıdır. Kendisinin mürşid olduğunu iddia edip de bu ilimde uzman olanların şehadet etmediği yani icazet vermediği kimsenin bu yolda liderlik etme hakkı yoktur.

İcazet: Bir mürşidin irşada ehil olduğunun ve bu sıfatları elinde tuttuğunun şehadet namesidir. Şu zamandaki medrese ve üniversiteler de bunun esası üzere tesis edilmiştir. Nasıl ki tıp diploması olmayan kimse

hastaları tedavi için muayenehane açamaz; mühendislikten diploması olmayan kimseye bina planı çizmesine müsaade olunmaz; tâlim diploması olmayan kimseye medrese ve fakültelerde ders vermelerine müsaade edilmez ise bunun gibi ehil bir mürşid tarafından mezun olmayan kimsenin de irşad edeceğini iddia etmesi caiz olmaz. Ayrıca senetleri silsile yolu ile Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a kadar yetişmeyen kimseye bu hususta uymak da caiz değildir.[1]

Akıllı bir kimsenin tıptan anlamayan kişinin yanında tedavi olması uygun olmadığı gibi, irşad ve rehberliğe izni olan bir mürşitten başkasına yönelmesi de uygun olmaz. Önceden ilmin esaslarını alanlar, bir meşayihten icazet almanın ve onlarla karşılaşmanın kıymetini bilir. Hatta onlar ilimlerini ulemadan almayanlara gazeteci diye isim verirler. Çünkü onlar ilimlerini gazete mütâlaa ederek almışlardır.

İbn-i Sîrin (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak bu ilim dindir. Dininizi kimden öğrenip alıyor iseniz ona bakın!" demiştir.[2]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma)'e bunu tavsiye edip: "Ey Ömer'in oğlu! Aman ha dinin! Aman ha dinin! Ancak o senin etin ve kanındır. Dinini kimden aldığına bak. Dinini müstakim olanlardan al, sapıklardan alma!" buyurdu.[3]

Bazı ariflere göre: "İlim üfürülen ruhtur, yazılan meseleler değildir." Öğrenenler uyanık olsunlar dinlerini kimden alıyorlar, âlimler de dini kimlere veriyorlar ona baksınlar. Bundan sonra iyi bil ki; mürşidin birtakım alametleri vardır, şöylece özetlemek mümkündür:

Bunların ilki**:** "Meclisine oturulduğunda imanın kokusu alınır, ruhî bir coşku hissedilir. Çünkü O Allah için konuşur, hayır söyler, vaaz eder yahut nasihatta bulunur. Nasıl ki kelamından fayda görüyorsan, sohbetinden de öylece istifade edersin. Uzak olduğunda menfaat gördüğün gibi, yakın olduğunda da fayda görürsün. Lafzından istifade ettiğin gibi, bakışından da faydalanırsın.

Bunların ikincisi: İhvanlarında ve müridlerinde, iman, ihlâs, takva ve tevazu şekillerini mülahaza edersin. Onlara karışırsan, sevgi, ihlâs,

[1] Mürşitler tıpkı hadis üstatları gibidir. Onlar Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadislerini kişilerden rivayet ederek, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a isnad ederler. Onlar sünnet-i nebeviyyenin zayi olup, tahrif olmaması için isnadı temel kabul ettiler. Bunun içindir ki İbn-i Mübarek: "İsnad dindendir. İsnad olmasa idi, herkes istediğini söylerdi" dedi.

[2] Müslim Sahihin mukaddemesinde Muhammed İbn-i Sirin'den rivayet etmiştir.

[3] Hafız İbn-i Adi, İbn-i Ömer'den tahriç etmiştir. Kenzül Ummal c.3 s.152'de olduğu gibi

tercih, doğruluk ve kardeşlikte üstün örnek olduklarını görürsün. Mahir bir tâbip, eserlerinden ve gayretinin sonuçlarından bilinir. Hastaların elinden şifa bulduğu, sıhhatlerine ve kuvvetlerine kavuşup tam bir afiyetle çıktıklarını görürsün.

Mürşidin, mürid ve talebelerinin çokluğu ve azlığı tek ölçü değildir. Ancak bunda ibret ve ölçü, müridlerinin salahı, takvaları, ayıp ve hastalıklardan halas olmaları ve Allah'ın şerîatında istikametleridir.

Onlardan bir başkası da: "Talebelerinin ve müridlerinin muhtelif tabakalardan olduğunu görürsün. Resulullah'ın ashabı böyle idi.

Böyle bir mürşidi bulmak dünya ve ahiretin saadetini kazanmak için müridi onun elinden tutmaya, meclisine devam etmeye, onunla beraber edeplenmeye, nasihatı ve irşadı ile amel etmeye iter."

2.1.3. AHD ALMAK

Yukarıda sabit olduğu gibi muhakkak kemâl sahibi olmak isteyen bir müride lazım olan; kendisini hak yoluna irşat eden, yönlendiren ve nefsindeki karanlıkları aydınlatan, bir mürşide iltihak etmelidir ki yüce Allah'a basiret, hidayet ve yakîn ile ibadet ede.

Bütün ayıplardan uzak olmak, güzel sıfatlarla süslenmek ve ihsanın aslına ve makamlarına yükselmeyi tahakkuk ettirmek üzere, mürşide söz verip biat etmelidir. Biat almak, Kur'an'da, sünnette ve sahabenin hal ve gidişatlarında sabittir.

Kur'an'dan deliller: Allah'u Teâlâ'nın kavlinde, Fetih Suresi 10.ayetinde:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli (kudreti) onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'u Teâlâ ile olan ahdine vefa gösterir ise Allah ona büyük bir mükafat verecektir."

Bu biat aslında Allah için olduğundan, yüce Allah biat edenlerin biatlarını bozmalarından sakındırdı. Nahl Suresi 91.ayetinde:

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلاَ تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً

"Anlaşma yaptığınız zaman, Allah'u Teâlâ'nın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah yapacağınız şeyleri pekiyi bilir" buyurmuştur.

Yine Cenab-ı Allah İsra Suresi 34.ayetinde:

وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً

"Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir" buyurmuştur.

Sünnetten Deliller: Sünnet-i mutahharada ahd ve biat almak yalnız bir şekil üzere olmadığı gibi, Müslümanlardan herhangi bir cemaate de mahsus değildir. Muhakkak sünnet üzere ahd almak, toplum olarak cemaatlere, erkeklere, kadınlara ve fertlere hatta daha ergenlik çağına gelmeyen çocukların da biat etmelerinin sünnette yeri vardır.

Erkeklerin Biatı: Buhari Sahihinde Samit'in oğlu Übade (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti; Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafında sahabelerden bir cemaat olduğu halde buyurdu ki: "Allah'u Teâlâ'ya ibadette hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, ellerinizle ayaklarınız arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir marufta (iyi işte) isyan etmemek üzere bana biat ediniz. İçinizden sözünde duran olursa mükâfatı Allah'u Teâlâ'nın üzerinedir. Bu dediklerimden birini yapıp da, ondan dolayı dünyada cezalandırılır ise bu ceza ona kefarettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili, Allah'u Teâlâ örterse işi Allah'u Teâlâ'ya kalır. İsterse onu affeder isterse ona ceza verir. Biz de bu şart üzere Peygamber'e biat ettik."[1]

Cemaatle Telkine Gelince: Şeddad'ın oğlu Ya'lâ (radıyallâhu anhu): Babam (Evs'in oğlu Şeddad) bana konuştu. Samit'in oğlu Übbade de orada hazır bulunuyordu ve onu tasdik ediyordu. Biz Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanında idik. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İçerinizde garip yani ehl-i kitaptan bir kimse var mı?" dedi.

Biz: "Yok ey Allah'ın Resulu" dedik. Kapının kapanmasını emretti ve buyurdu ki: "Ellerinizi kaldırın, "Lâ ilâhe illallâh" deyin. Biz de ellerimizi kaldırdık "Lâ ilâhe illallâh" dedik. Ondan sonra Efendimiz; "Elhamdülillâh! Ey Allah'ım beni bu kelime ile gönderdin, bununla emrettin ve bunu söyleyene cennet vaadettin. Muhakkak sen vaadettiklerine muhalefet etmezsin." Ondan sonra, "Haberiniz olsun ki Allah'u Teâlâ'nın sizleri affettiğini müjdelerim." buyurdu.[2]

Fertlere Telkine Gelince: İmam Ali (radıyallâhu anhu) şu sözü ile Resulullah'a: "Ey Allah'ın Resulu! Kullarının Allah'u Teâlâ'ya en yakın,

[1] Buhari Sahihinde, Kitab-ul İman'da tahriç etmiştir. Müslim, Tirmizi, Nesaî de tahriç etmişlerdir. Et-Tergib ve Terhib c.2 s.415'de olduğu gibi

[2] İmam Ahmed, Tabarani ve Bezzar tahriç etmişlerdir. Ravileri sağlamdır. Mecmauz Zevait c.1 s.19'da olduğu gibi.

en kolay ve O'nun katında en faziletli olan yolunu göster?" dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gizli ve aşikâr Allah'ın zikrine devam etmeyi iltizam eyle!" diye buyurdu. İmam Ali (radıyallâhu anhu): "Bütün insanlar zikir ediyorlar, sen bana mahsus bir şey söyle" dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Benim ve benden evvelki Nebilerin dediklerinin en faziletlisi "Lâ ilâhe illallâh" kelimesidir. Eğer yerler ve gökler terazinin bir kefesine konsa, "Lâ ilâhe illallâh" kelimeside diğer kefesine konsa, "Lâ ilâhe illallâh" ağır gelir. Dünyada" Lâ ilâhe illallâh" diyen olduğu müddetçe kıyamet kopmaz." Bundan sonra Ali (radıyallâhu anhu): "Nasıl zikir edeyim" dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gözlerini kapat, beni dinle." Üç defa "Lâ ilâhe illallah" dedi. Sonra üç defa sen söyle ben dinleyeyim, sonra yüksek sesle bunu böyle yaptı." buyurdu.[1]

Yine fertlerin telkini hakkında **"**Taberanî" Evsat'ta, Ebû Nüaym, Hakim, Beyhakî ve İbn-i Asakir; Beşir ibn-i el-Hasasiye'den rivayet ettiler. Dedi ki: "Biat etmek için, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a geldim. Ya Resulallah! Sana ne üzere biat edeyim? dedim. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini uzatıp: "Allah'tan başka ilah olmadığına, tek olup şeriki olmadığına ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edersin, beş vakit namazı vaktinde kılarsın, farz olan zekatı yerine getirip eda edersin, ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'ı hac edersin ve Allah yolunda cihat edersin" buyurdu. Ben dedim ki: "Ya Resulallah! İkisinden başkasını yaparım, o ikiye gücüm yetmez zekat, Allah'u Teâlâ'ya yemin olsun ki benim malım on zevt (iki ile dokuz arası deve)tir. Onlar ailemin sütü ve binekleridir. Cihada gelince ben korkak bir kişiyim, her kim savaştan döner de kaçarsa Allah'u Teâlâ'nın gadabını kabullenmiş olur diyorlar. Harb hazır olduğunda nefsime uyup kaçarım ve Allah'u Teâlâ'nın gadabına uğramaktan korkuyorum. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elimden tutup sallayarak: "Ya Beşir! Sadakasız (zekatsız) ve cihatsız hangi şeyle cennete girersin?" dedi. Ben de: "Ya Resulullah, uzat elini sana biat edeyim dedim, elini uzattı, bunların üzerine O'na biat ettim."[2]

[1] Taberani'de, Bezzar isnadı hasen ile rivayet ettiler.

[2] İmam Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Heysemî Mecmauz Zevaid'de ravilerinin sağlam olduğunu söylemiştir. c.1 s.42

Abdullah'ın oğlu Cerir (radıyallâhu anhu)'den rivayet olundu. Dedim ki: "Ya Resulallah! Bana şart koşuldu, o şartın ne demek olduğunu sen çok iyi bilirsin. Resulullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: "Tek olan yüce Allah'ı tevhit edip (ibadet etmen) ona hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı dosdoğru kılman, zekatı vermen, Müslümanlara nasihat etmen ve şirkten uzaklaşman üzere sana biat veriyorum." [1]

Yine Cerir (radıyallâhu anhu)'den; "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a namaz kılmak, zekat vermek ve bütün Müslümanlara nasihat etmek üzere biat ettim" dedi.[2] Abdullah ibn-i Ömer (radıyallâhu anhu)'den: "Resulullah'a hay hay! Baş göz üzerine itaat etmek üzere biat ettiğimizde, Resulullah bize (gücünüz nisbetinde) derdi."[3]

Kadınların biatı:

Adiyy b. Neccar kabilesinden, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in teyzelerinden ve Resulullah ile(sallallâhu aleyhi ve sellem) beraber iki kıbleye namaz kılanlardan Selma binti Kays (radıyallâhu anha) dedi ki: "Resulullah'a gittim, Ensar'dan kadınlarla beraber biat ettim. O vakit, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmamamız, hırsızlık yapmamamız, zina etmememiz, çocuklarımızı öldürmememiz, ellerimizle ayaklarımız arasında bir iftira uydurup getirmememiz ve meşru olan hiçbir şeye isyan etmememiz bize şart koşuldu ve kocalarınızı aldatıp hile yapmayacaksınız diye buyurdu. Biat ettikten sonra döndük, ben onlardan bir hanıma dedim ki: "Dön de Resulullah'a sor, kocalarımızın malından bize haram olan nedir? Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: "Kocanın malını alıp başkasına vermendir" diye buyurdu .[4]

Rukayka'nın kızı Ümeyme (radıyallâhu anhuma): "Biat eden kadınlarla beraber Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a geldim. O kadınlar: "Allah'a ve Resulu'ne hiçbir şeyi şirk (ortak) koşmamak, hırsızlık etmemek, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, ellerimiz ve ayaklarımızın arasında iftira edip bühtan getirmemek ve maaruf (meşru) olan şeye isyan etmemek üzere sana biat ederiz." dediler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gücünüz yettiği ve yapabildiğiniz kadar" buyurdu. Allah ve Resulü bize nefsimizden daha çok merhamet edip acıyor, dediler. Hemen

[1] İmam Ahmed ve Nesaî, El-Biatü Alennushi li Külli Müslim bâbında rivayet etmişlerdir.
[2] Buhari, Sahihinde Bâbul Beyati, ale İkamissalet bâbında tahriç etmiştir.
[3] Buhari Sahihin de Kitabul Ahkam'da, Müslim'de Kitab-ul İmare'de rivayet ettiler.
[4] İmam Ahmed, Ebû Yala ve Taberanî rivayet etmişlerdir. Ravileri sağlamdır, Mecmauz Zevait c.6 s.38'de

şimdi sana biat edelim Ya Resulullah dedik. (Ben kadınlarla musafaha etmiyorum dedi. Resulullah: "Muhakkak ki benim bir kadına sözüm, yüz kadına sözüm gibidir)" buyurdu.[1]

Yine Rukayka'nın kızı Ümeyme (radıyallâhu anhuma) İslâm üzere ona biat etmeye geldi. Resulullah: "Allah'a hiçbir şeyi şirk (ortak) koşmaman, hırsızlık etmemen, zina etmemen, çocuğunu öldürmemen, ellerin ve ayakların arasında iftira ederek, bühtan getirmemen, iyiliklerini sayarak ölüye ağlayıp feryat etmemen, cahiliyyet kadınlarının süslendiği gibi sen de (başkalarına karşı) süslenmemen üzere sana biat veriyorum" buyurdu.[2]

Hayıl'ın kızı Azzet (radıyallâhu anhu) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a biat etmek üzere geldi. Resulullah ona: "Zina etmemen, hırsızlık yapmaman, kızını diri diri açıktan veya gizli olarak öldürmemelisin" diye biat verdi. Açıktan çocuk öldürüp gömmeyi anladım, acaba gizli çocuk öldürmek nedir? Bunu Resulullah'a soramadım, o da bana haber verip bildirmedi. Muhakkak ki benim aklıma gelen onun çocuk düşürmek olduğu idi. Allah'a yemin olsun ki ebediyyen çocuk düşürüp, ifsat etmedim."[3]

Ergenlik Çağına Ermeyenlerin Biatı:

"Taberani," Hüseyin'in oğlu, Ali'nin oğlu Muhammed (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hasan, Hüseyin, Abbas'ın oğlu Abdullah ve Cafer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhuma)'a henüz yüzlerinde sakalları bitmemiş, buluğa ermemiş, küçük çocuk oldukları halde onlara biat verdi. Bizden başka küçükler olduğu halde, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden başkasına biat vermediğini söylerler.[4]

Yine "Taberani"de, Zübeyr'in oğlu Abdullah ve Cafer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhuma)'ın, yedi yaşlarında iken Resulullah'a biat ettikleri, o zaman Resulullah onları gördüğünde tebessüm ederek elini uzatıp, onlara biat verdiğini tahriç etti.[5]

---

[1] Tirmizi Kitabus Siyerinde, Bâb-u Biatin Nisa'da tahriç etmiştir. Nesaî'de Bâb-u Beyatin Nisa'da rivayet etmiştir. İsnadı hasendir.

[2] Nesaî tahriç etmiştir. Tirmizi de sahih olduğunu söylemiştir. Hayat-us Sahabe, c.1 s.231'de olduğu gibi.

[3] Taberani Avsat-u Kebir Kitabında Mecmau'z Zevaid c.6 s.39'da olduğu gibi rivayet etti.

[4] Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de c.6 s.140'da mürsel olduğunu söylemiştir, ravileri sağlamdır.

[5] Mecmauz Zevaid'de c.9 s.285'de

Hülâsa

Sahabe-i kiram (radıyallâhu anhum), çeşitli şekillerde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a biat ederdi. İslâm üzerine biat ettikleri gibi, İslâm amellerini yapmak, hicret etmek, yardım ve cihat etmek, gerekirse ölmek, emrini dinlemek ve itaat etmek üzerine de biat ederlerdi.

Sahabe'nin, Resulullah'ın Halifelerine Biatlarına Gelince:

İbn-i Şahin, sahabeden Münteşir'in oğlu İbrahim'den, o da babasından, o da dedesinden tahriç etmiştir. Allah'u Teâlâ Fetih Suresi 10.ayet:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ

"Muhakkak sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler" indiğinde insanlar bunun üzerine, Allah'a biat ve Hakk'a taat için biat ettiler, dedi. Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) biat esnasında: "Allah'a itaat ettiğim müddetçe bana biat ediniz" buyurdu. Ömer (radıyallâhu anhu) ve ondan sonrakilere biat etmek, Nebiyy-i Zişan'a biat etmek gibiydi.[1]

Enes (radıyallâhu anhu) : "Ben Medine'ye geldiğimde Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) vefat etmiş, Ömer (radıyallâhu anhu) onun yerine halife olmuştu. Ben Ömer'e, elini kaldır, sen, senden evvelkine nasıl biat ettinse, ben de sana biat öyle edeceğim. Gücüm yettiği kadar baş göz üzerine dedim."[2]

Süleym Ebû Amr (radıyallâhu anhu)'dan, Hamre cemaatı, Osman (radıyallâhu anhu)'a geldiler. Onlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamalarına, namazı kılmalarına, zekatı vermelerine, ramazan orucunu tutmalarına, mecusi bayramını terk etmelerine dair biat ettiler. O vakit bunları kabul edip evet dediklerinde onlara biat verdi.[3]

Sûfi mürşitlere vâris olanlar, her asırda biat almada Resulullah'ın yolundan gittiler. Üstad en-Nedvî "Ricalü'l Fikir ve'd Da'vet fi'l İslâm" adlı kitabında şunları zikretti: Şeyh Abdulkadir Geylanî, biat ve tevbe kapılarının her iki kanadını arkasına kadar açtı. İslâm aleminin her tarafından Müslümanlar biata giriyorlardı. Allah'a ahd ve misaklarını yeniliyorlardı. Şirk koşmamaları, küfür etmemeleri, fasıklık yapmamaları, bid'at yapmamaları, zulmetmemeleri, Allah'ın haram kıldıklarını helal etmemeleri, Allah'ın farz kıldıklarını terk etmemeleri, bütün gayretleri ile dünyaya gönül vermemeleri ve ahireti unutmamaları üzere ahd verirlerdi. Allah'u Teâlâ'nın Şeyh Abdulkadir Geylanî'nin eli üzere açmış olduğu bu kapıdan, sayılarını ancak Allah'ın bildiği birçok insanlar girdiler. Halleri düzgün İslâmları güzel oldu. Şeyh onları terbiye

[1] El-İsabe c.3 s.458
[2] Hayat-us Sahabe c.1 s.237
[3] İmam Ahmed b. Hanbel Hayat-us Sahabe'de olduğu gibi.

ve muhasebe etti, onları kontrol altında tuttu ve onların daha ileri gitmelerini sağladı. O ruhî talebeler biat, tevbe ve imanlarını yeniledikten sonra mesuliyetlerinin farkına varıyorlardı.[1]

İşte bu ahit ve biatlar, ferdin ve cemaatın tezkiyesi ve ıslahında onlara büyük bir nimet ve etken olmuştur.

[1] Ricalul fikir Ved Da'vetü Fil İslâm s.248

A-İZİN ALMANIN İNTİKALİ

Bu izin, telkin ve ahd, erlerden erlere, elden ele Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanından günümüze gelinceye kadar böyle devam etmektedir. Zincirleme bir şekilde tahkik edilip (doğrulayarak) kayıtlı olarak bize kadar ulaşmıştır. Sûfi taifesi biat, izin ve telkine "el-Gabdatü" ismini vermişlerdir. Nasıl ki pozitif ve negatifin karşılaşması ile (birleşmesi ile) cereyanın bağlantısı (elektrik enerjisi) meydana geldiği gibi mürşitler de her biri diğeri ile karşılaşarak biri diğerinin elini tutar. Senet de böylece birleşir, mücerrep hissedilen ruhî tesir nüfuz edip ulaşır.

İşte bu yenileyici mürşitler asırlar ve zamanları peşi peşine takip ederek insanların kalplerini kendilerine bağlayıp onları Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nuruna kavuştururlar. Sanki şu elektrik misali gibi elektriğin doğuş merkezlerinden uzak yerlere konan trafolar etrafında olanlara kuvvetli tutuşan bir ışık vermek için güçlerini üretim merkezlerinden alırlar. Bu trafo merkezleri ışığın çıkış yeri değil, lâkin ışığın kendine dağıldığı ve naklolduğu yerlerdir. Ancak mesafenin üretim yerine uzaklığından dolayı, doğuş yerine bağlantılı olan elektrik hattındaki zayıflayan ışığı kuvvetlendirmek için bu trafo merkezlerine ihtiyaç duyulur.

İşte böylece mürşitler kendi asırlarında maharetleri ile imanı yenilerler. Dini bid'atlardan temizleyerek nuru Muhammediyye'yi uzun bir zamandan ve birbirini takip eden asırlardan sonra ilk ziyasına ve parlaklığına çevirirler. Bu da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." sözünün yansımasıdır.[1]

Ahd almanın semeresi (ödülü), ameli tecrübe üzerine güzel neticeler, tercih edilen ve sevilen hasletlerin meydana gelmesine en büyük delildir. İşte bunun içindir ki selef ve vârisleri olan halef buna sarılmışlardır. Ümmetin çoğunluğu buna rağbet etmişlerdir.

[1] Tirmizinin Kitabul İlim'de Ebû Derda (radıyallâhu anhu)'dan rivayet ettiği hadisin bir bölümüdür.

B- MÜRİDİN EDEPLERİ

Giriş

Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in varisi olan zatın hususî sohbetlerinin suretini, fayda ve ehemmiyetini bildirdikten, terbiye ile makamlara çıkmanın ve silsile ile Nebiyyi Zişan'a yetişen olgun bir mürşidin elinden çıkan kâmil erleri, şerîat ve hakikatı birleştiren, sonra biatın ehemmiyetini ve ahd almanın lüzumunu açıklayan, izinli olan bir mürşidi bildirdikten sonra sadık bir müridin matlubuna yetişmesi, tahakkuk etmesi için istenilen bazı edepleri burada zikredeceğiz. Bilumum ehlullahın ittifakına göre edebi olmayanın bu yolda seyri de (yürüme başarısı da) olmaz. Her kimin seyri (yürüme başarısı) olmazsa umduğuna vasıl olma başarısı da olmaz. Zira edep sahibi az bir zamanda kâmil olan ricalın (erlerin) yetişmiş olduğu yüce makamlara yetişir. İşte biz müridin şeyhi ve ihvan kardeşleriyle olan bazı edeplerini anlatıp nakil edeceğiz.

a. Müridin Şeyhi ile Edebi:

Bu edepler batinî ve zahirî olmak üzere iki nevidir.

Batini Edepler:

1- Mürid, şeyhine teslim olup bütün emir ve nasihatlarında ona itaat etmelidir. Bu durum, aklını terk eden ve şahsiyetinden soyunan kişinin kendini götürene tâbi olması gibi körü körüne bir bağlılık değil, ihtisas ve bilgi sahibi birine teslim olma bâbındandır. Şeyhinin esas fikirlerine kesin bir güvenden sonra şeyhinin almış olduğu iznini, ehliyetini, hususiyetini, hikmetini ve rahmetini tasdik etmesidir. Çünkü o şerîat ve hakikatın arasını birleştirmiştir. Bu durum hastanın tâbibine tamamen her yönden tedavi ve tavsiyesine boyun eğerek teslim olmasına benzer. Bu halde hasta aklından sıyrılıp varlık ve şahsiyetini terk etmiş sayılmaz. Bilakis şifa talebinde insaflı ve akıllıca davranıp ihtisas için teslim olmuş sadık bir kişi sayılır.

2- Müridlerin terbiye yolunda şeyhine itirazı olmamalıdır. Çünkü o ihtisas ve deneme hususunda bu konuda müçtehid ve yetki sahibidir. Şeyhinin bütün tasarrufatında, müridin hiçbir zaman tenkit bâbını nefsine açması uygun olmaz. Bu davranışlar onun güvenini zayıflatır, nice

hayırlarına engel olur. Şeyhi ile kendi arasındaki kalbin birleşmesini ve ruhun yardımını keser.

Allâme b. Hacer el-Heysemî (rahmetullâhi aleyh) : "Her kim meşayiha itiraz kapısını açar, hallerini ve fiillerini düşünüp mütâlaa ederek onları araştırırsa bu durum mahrumiyetinin ve sonunun felaket alametidir. O hiçbir zaman neticeye varamaz."

Bundan dolayı demişler ki: "Her kim şeyhine "niçin?" derse ebediyyen arzusuna nail olamaz."[1] Şeyhi ile olan bu durum sülûk ve terbiye esnasındadır.[2]

Şeyhin tasarrufatından bir tasarrufun etrafındaki şer-i müşkilleri şeytan müridin kalbine birden bire getirdiğinde bu durum vuslatı keser, güveni söker. Müride lazım olan şeyhine hüsn-ü zan ede, şer-i tevil ve fıkhî çıkış araya. Şayet buna gücü yetmez ise edep ve hürmetle şeyhinin tefsir etmesini isteye. Bu durum müridin şeyhi ile müzâkeresi bahsinde gelecek.

Yine Allâme b. Hacer el-Heysemî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Her kim meşayiha tevil bâbını açar, hallerini görmezden gelir, işlerini Allah'a bırakır, kendi nefsi ile ilgilenir ve gücü yettiğince mücâhede ederse onun maksadına yetişip muradına en yakın zamanda vasıl olması umulur.[3]

3- Mürid şeyhini masum (günahsız) diye kabul etmemelidir! Bir şeyh en kâmil halde de olsa yinede masum değildir. Lâkin kâmil şeyh zelle (hatalar) ve sürçmede ısrarla devam etmez. Himmeti ve gayreti ebediyyen Allah'tan gayriye takılıp kalmaz. Eğer mürid şeyhinin günahsız olduğuna itikat ederse sonra ondan bunun hilafını gördüğünde, kesilmeye ve mahrumiyete sebep olan itiraz ve isyana düşer.

Lâkin ismetten hali değil diye, emirlerinde, yasaklarında ve tâlimatlarında, daima şeyhinin hata ihtimalini göz önünde tutması müride layık ve uygun olmaz. Zira bu durum nefsinin istifade etmesine mani olur. Şol bir hasta gibi ki tâbibin yanına varır, kalbinde tâbibin tedavisinde hata etme ihtimali fikrî olursa bu durum güvenini zayıflatır, nefsinde şek, şüphe ve isyan oluşturur.

---

[1] Bu edepten maksat, terbiye, kemâl ve Allah'a vasıl olmayı isteyen mürid içindir. Âlimlerde ilim alan öğrenciye gelince ona layık olan, hocasına itiraz edip, soru sorup, münazara etmeli ki onun ilminden faydalansın.

[2] Hicri 974 senesinde vefat eden muhaddis İbn-i Hacer El Heysemî El Mekkî'nin, Fetava-ul Hadisiyye s.55'de.

[3] El Fetava-ul Hadisiyye s.55

4- İlk başta yani araştırma safhası geçtikten sonra şeyhinin kemâline, terbiye ve irşad için tamam olduğuna itikat edip inanmalıdır. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vâris olacak bir şeyhin zikrettiğimiz şartlarını şeyhinde tahakkuk etmiş olduğunu görmelidir. Şol kimseler şeyhe arkadaş olduklarında imanlarını, ibadetlerini, ilimlerini ve ahlâklarını onun ilahi bilgisi ile ilerletirler.[1]

5- Şeyhi ile sohbetinde, sadakât ve ihlâsla sıfatlanmalı, istek ve arzusunda ciddi, nefsanî isteklerinden ve menfaatlerden uzak olmalıdır.

6- Şeyhinin huzurunda ve gıyabında hürmetini muhafaza ede. İbrahim b. Şeyban el-Kırmisînî (rahmetullâhi aleyh): "Her kim meşayiha hürmeti terk ederse yalancılığa ve rezil olmaya müptela olur."[2]

Muhammed b. Hamid et-Tirmizî (rahmetullâhi aleyh): "Hazret-i Allah seni makama ulaştırır da o makamın ehlinin hürmetinden ve ulaştığı makamın lezzetinden seni mahrum ederse bil ki muhakkak sen yavaş yavaş gurura düşmüşsün."

Yine buyurdu ki: "Her kim meşayihinin emirlerine ve terbiyesine razı olmaz ise muhakkak o Kitap ve sünnet ile de terbiyelenemez."[3]

Ebû Abbas Mursî (rahmetullâhi aleyh): "Bu kavmin (tasavvuf ehlinin) hallerine tâbi olup izledik, bunları inkâr edip de hayır üzere ölenleri görmedik."[4]

Efendim Şeyh Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu): "Her kim bir velînin (Allah dostunun) şeref ve itibarını düşürmeye uğraşırsa Allah'u Teâlâ onu kalp ölümüne müptela kılar."[5]

7- Diğer şeyhlerin kadrine noksanlık vermemek şartı ile kendi şeyhine üstün bir sevgi ile bağlanması, sevgide fasit bir hadde kadar taşkınlığa yetişmemesi, şeyhini beşerîyet durumundan çıkarmamalıdır. Muhakkak ki müridin şeyhine olan sevgisi, müridin şeyhine emir ve nehiyde uyması, sevmesi ve seyr-i sülûkunda Allah'ı bilmesi ile

---

[1] Bir kişinin zahire aldanacak şekilde duygusal olması uygun değildir. Yoksa sağlam şer-i bir ölçüye vurmadan ve akl-ı selim ile düşünmeden sahte mutasavvıfların ağına düşer. Tasavvufu iddia eden her kişi sûfi ve mürebbî olamaz. İster ki mürşid kıyafetinde görünsün. Nasıl ki hastanelerde doktor elbisesi giyen her kişinin doktor olmadığı gibi. Çünkü bu elbiseyi, hasta bakıcı, hemşire, kapıcılar ve diğerleri de giyerler.

[2] Tabakat-üs Sûfiyye s.405

[3] Tabakat-üs Sûfiyye s.283

[4] Medaric-üs Sulük İla Melikil Müluk s.12. Bu kitap hicri 1284 yılında vefat eden Şeyh Ebû Bekir b. Muhammed Bennani Şazeli'nindir.

[5] Medaric-üs Sulük İla Melikil Müluk s.12. Bu kitap hicri 1284 yılında vefat eden Şeyh Ebû Bekir b. Muhammed Bennani Şazeli'nindir.

kuvvetlenir. Ne zaman ki müridin muvafakatla şahsiyeti büyürse marifeti de ziyadeleşir. Ne zaman ki marifeti ziyade olursa o zaman muhabbeti de ziyade olur.

8- Kalbi iki şeyhin arasında dağılmaması için, şeyhinden başkasını gözeterek gitmemeli. Bu müridin misali, bir hastanın aynı vakitte iki doktorun yanında cisminin tedavi olması gibidir. Çünkü hayrete ve tereddüde düşer.[1]

Zahirî Edepler:

1- Hastanın doktoruna tâbi olduğu gibi mürid de emir ve nehiyde şeyhine tâbi olmalı!

2- Onun meclisinde vakarı ve sükuneti iltizam ede! Bir nesneye yaslanmaktan, esnemekten, uyumaktan, sebepsiz yere gülmekten, sesini (şeyhinin) sesi üzere yükseltmekten ve izin almadan konuşmaktan sakınmalıdır! Zira bu durum şeyhe önem vermeyip ona hürmet etmediğinin göstergesidir. Her kim meşayıhla edep ve hürmet dışı arkadaşlık ederse onların yardımından, bakışlarının semerelerinden ve bereketlerinden mahrum olur.

3- Mümkün olduğu kadar onun hizmetine koşmada acele etmelidir! Zira her kim hizmet ederse ona da hizmet edilir.

4- Uzak yerde olsa bile meclisinde hazır olmalı, gücü yettiği kadar ziyaretini tekrar etmeli! Bunun için denilir ki: "Mürebbînin ziyareti insanı yüceltir ve terbiye eder."

Muhakkak sûfilerin saadatı (üstadları) seyirlerini üç usûl üzere bina etmişlerdir: İctima (toplanmak), İstima (dinlemek), İttiba (tâbi olmak). Bunlarla İntifa (menfaat) hâsıl olur.

5- Şeyhin, müridin kalbî hastalıklarından, nefsanî münasebetsizliklerinden ve bunun gibi kötü hasletlerinden kurtuluşunu kastederek onu tenkit etmesine, yüz çevirmesine, razı olmaması gibi hallerin karşısında, mürid için terbiyeye muvafık olduğundan dolayı sabretmelidir!

İbn-ü Hacer el-Heysemî, (rahmetullâhi aleyh): "Tevfikin olmadığı birçok nefisler var ki üstadın terbiyesinde şiddet gördüklerinde ondan kaçarlar,

[1] Şunu dikkate almak gerekir ki; buradaki şeyhten maksat, terbiye şeyhi olup, eğitim şeyhi değildir. Çünkü bir ilim talebesinin birkaç hocası olabilir. Müridin de ilimde birçok hocası olabilir. Çünkü onlarla olan bağı ilmidir. Halbuki müridin terbiye şeyhi ile olan ilişkisi kalbi ve terbiyevidir.

şeyhleri o ithamlardan uzak olduğu halde, ona kabahat ve noksanlıklar itham ederler. Şeyhinin sevgisini elde etmiş kişi dikkat etsin, çünkü nefsi onun helakını ister. Şeyhinden yüz çevirerek nefsine itaat etmesin! "[1]

6- Şeyhinin kelamını nefsine ve şeyhine zarar gelmemesi için insanlara akılları ve fehimleri kadar nakletmeli. (Ancak kendilerinin anladığı, insanların anlayabileceği kadarını söylemeleri yerinde olur.) Bu konuda Efendimiz Ali (radıyallâhu anhu) : "İnsanlara bildikleri kadar konuşun. Siz hiç Allah ve Resulünün tekzib edilmesini ister misiniz?"[2]

Bu edeplerin hepsi huzuru ilâhiyeye yetişmeyi murad eden hakiki müridlerden istenir. Mürebbî ve mürşitlerin yanında malum olduğu gibi mecazî müride gelince onların kastı, sûfi taifesine girmek değil, ancak akit yoluyla onların kıyafeti ile ziynetlenmektir. Bunların, sohbetin şartlarına ve edeplerine uymaları lazım değildir. Bunların misali bir yolu bırakıp diğer yoldan gitmeye benzer. Teberrük yolunda bir tarikatten diğerine geçmede bir zorluk yoktur. Bu durum mürebbî ve müridlerin yanında bilinen bir meseledir.

[1] El Fetava-ul Hadisiyye s.55
[2] Buhari Sahihinde Kitab-ul İlim'de

b. Müridin İhvanları ile Edepleri:

1- Gaipte ve hazırda olsalar dahi hürmetlerini muhafaza edip onlardan kimseyi gıybet etmemeli, hem de kimseyi kusurlu bulmamalıdır! Zira ulema ve sülehanın etleri gibi onların etleri de zehirlidir.

2- Onların nasihatlerinde, bilmeyenlere öğretmek, sapıkları irşat etmek ve zayıflıklarını kuvvetlendirmektir. Nasihatlerin şartları vardır ki buna iltizam etmek gerekir. O şartlardan üçü nasihat edene, üçü de nasihat alanadır:

Nasihat edenin şartları:

1- Nasihati gizli olmak
2- Lütuf ile olmak
3- Kendini yüksek görmemek

Nasihat alanın şartları:

1- Nasihati kabullenmek
2- Nasihat edene teşekkür etmek
3- Nasihati tatbik etmek

3- "Kavmin efendisi onlara hizmet edendir"[1] dendiği için, onlara tevazu etmek, onlarla beraber olduğunda insaflı davranmak ve mümkün olduğu kadar hizmetlerinde bulunmak gerekir.

4- Onların ayıpları ile meşgul olmayıp hüsnü zan etmeli! Durumlarını Allah'a havale etmeli! Bir şiirde olduğu gibi:

"İtikat etmiş olduğun halde insanlara gizli,
Sana açık olan kendi ayıbına bak!
Başkalarının ayıbını görme!" denildi.

5- Özür dilediklerinde, özürlerini kabul etmektir.

6- İhtilaf ve husumet ettiklerinde aralarını ıslah etmektir.

7- Onlara eziyet olunduğunda veya hürmetleri çiğnendiğinde onları müdafaa etmektir.

8- İhvanları üzerine liderlik ve öne geçmeyi talep etmemeli! Zira liderlik, isteyene verilmez. Sâlikin üzerine vacip olan edeplerden bazıları bunları muhafaza etmesi ve riayet etmesidir. Çünkü bu yolun hepsi

[1] Hadisi, İbn-i Mace ve Tirmizi Ebi Katade (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmişlerdir. Münavînin Feyzul Kadir, Şerhu Cami-us Sağir c.4 s.122

adaptan ibarettir. Hatta bazıları : "Amelini tuz, edebini un yap!" demişlerdir

Ebû Hafs en-Nisâbûrî (rahmetullâhi aleyh) : "Tasavvufun hepsi edepten ibarettir. Her vaktin, her halin ve her makamın edepleri vardır. Her kim edebe iltizam ederse olgun erlerin ulaştığı makama yetişir. Her kim edepten mahrum olursa o yakın zannettiği yerden uzaktır. Kabul olunduğunu zannettiği yerden reddedilmiştir."[1]

Hülâsa

Müridin; şeyhi, ihvanı ve diğer insanlarla beraber olduğunda edebli olmasında sınır yoktur. Bu hususta İbn-i Arabi El-Hatimi, Şa'rânî, Ahmed Zerrûk, İbn-i Acîbe, Suhreverdi ve diğerleri gibi terbiyeci şeyhlerin birçok özel eserleri yazmışlardır.

[1] Sülemî, Tabakat-üs Sûfiyye, s.119

2.1.4. İLİM

İlim[1] amellerin esası, imamı ve tashih edicisidir. Amelsiz ilimde fayda olmadığı gibi ilimsiz amelde de fayda yoktur.

Bir şiirde:

"İlmi ile amel etmeyen birçok âlim var ki puta tapanlardan evvel azap olunur,

İlimsiz amel eden kimselerin amelleri reddolunur, kabul olunmaz" denilmiştir.

İlim ve amel ikizdirler, birbirlerinden ayrılmazlar. Bir sâlik sülûkun hangi merhalesinde olursa olsun, Allah'ı bilmek, iman yolunda onun rızasına kavuşmak için yine de ilme muhtaçtır.

Seyr-i sülûkun başlangıcında akaîd ilmini, ibadetleri düzgün yapmayı ve muamelelerin doğruluğunu bilmesi elbette lazımdır. Sülûku esnasında, kalp hallerinde, güzel ahlâkta ve nefsin tezkiyesinde ilme muhtaçtır…Bunun için tasavvufun amelî programında zarurî ilmi kazanması ve ona itibar etmesi temel esaslarından biridir. Öyle ise tasavvuf, zahir ve bâtın yönlerin hepsinde tam olarak İslâm'ın ameli tatbikatından başka bir şey değildir.

İlmin fazilet ve ehemmiyeti için ilmin makamına, şanına ve azametine işaret eden Kur'an-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerden birer nebze zikredeceğiz.

[1] Birinci baskıda ilim konusuna temas etmemiştik. Çünkü kitabımız tasavvufi işaretler, gerçeklerin açıklanması ve o hususstaki şüphelere cevap için tahsis edilmişti. Bundan dolayı akaid, ibadet ve muamelat konularına değinmemiştik. Diğer yönden bir Müslüman nefsini tezkiye etmeye, kalbini temizlemeye, içini ve dışını düzeltmeye çalışırken, her şeyden önce imanını tashih etmesi, farz olan ibadetlerin tamamını yerine getirmesi ve muamelelerinde dürüst olması lazımdır. Bu da ancak sıhhatli bilgi ile olur. Bu ise açık ve aşikar bir durumdur. Çünkü ilmin fazileti apaçık meydandadır. Amelleri tashih etmede ilmin şart olması herkesin ittifak ettiği bir durumdur. Bu baskıda ilim bahsini yazmamız, ilmin şeref ve menzillerini açıklamak ve tasavvuf ricalının ilme değer vermeyip ona gereken ihtimamı göstermediklerini iddia edenlere cevap vermek içindir.

A. Kur'an-ı Kerîm'de İlmin Fazileti

Allah'u Teâlâ Fatır Suresi 28. ayetinde:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

"Allah'tan kulları içinde ancak âlimler (gereğince) korkar! Şüphesiz Allah daima üstündür, çok bağışlayandır."

Zümer Suresi 9. ayetinde:

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ

"...hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür."

Mücadele Suresi 11. ayetinde ise:

يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

"Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır." buyurmaktadır.

B. Sünnet-i Şerif'de İlmin Fazileti

Ebû Derdâ (radıyallâhu anhu) dedi ki: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şöyle dediğini duydum: "Her kim ilim aramak için bir yola çıkarsa Hz. Allah ona cennetin yolunu kolaylaştırır. İlmi talep edene yaptığından razı oldukları için bütün melekler kanatlarını indirirler. Muhakkak âlim için yerdekiler ve göktekiler hatta sudaki balıklara varıncaya kadar her varlık onun için istiğfar ederler. Âlimin, âbid üzerine fazileti, ayın sâir yıldızlar üzerine fazileti gibidir. Muhakkak âlimler Peygamberlerin vârisidirler. Hakikaten Peygamberler miras olarak altın ve gümüş bırakmamışlar, fakat onlar miras olarak ilim bırakmışlardır. Her kim onu (ilmi) alırsa geniş nasip almış olur."[1]

Ebû Zerr (radıyallâhu anhu)'den Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ya Eba Zerr! Muhakkak senin sabahlayıp Hz. Allah'ın Kitab'ından bir ayet

[1] Tirmizi, Ebû Davud ve İbn-i Mace Kitabul İlim'de rivayet etmişlerdir.

öğrenmen senin için yüz rekât namaz kılmandan daha hayırlıdır ve (yine) senin sabahlayıp -onunla amel edilsin yahut edilmesin- bir bâb ilim öğrenmen senin için bin rekat namaz kılmandan daha hayırlıdır." buyurdu.[1]

Osman (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kıyamet gününde üç sınıf kimse şefaat eder. Onlar, Nebiler sonra âlimler sonra da şehitlerdir." buyurduğunu söyler.[2]

İbn-i Mesud (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Hazreti Allah bir kula hayır murad ederse onu dinde fakih (anlayışlı) kılar. Ona doğru yolu (kalbine koyup) ilham eder." buyurduğunu ifade eder.[3]

Ebû Bekre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan duydum: "Öğreten ol yahut öğrenci ol yahut dinleyici ol veyahut da seven ol! Beşincisi olma! Helak olursun!" buyurdu. Ata (radıyallâhu anhu), "İbn-i Mesud bana: Sen yanımızda olmayan beşinciyi ekledin." beşincisi ise: "İlme ve ilim ehline buğzedendir." dedi.[4]

C. İlim Öğrenmenin Hükmü

İlim, şer'i hükmü sebebiyle üç kısma ayrılır: Emrolunan İlimler, Nehyedilen İlimler, Mendup Olan İlimler.

a. Emrolunan İlimler:

Birincisi farz-ı ayndır: Mükellefin bizzat kendisi (Allah'ın emirlerini) uygulamadıkça üzerinden sakıt olmaz.

Mükellefe farz-ı ayn olan ilimleri saymadan evvel bu konuyla alakalı bazı kaideleri tesbit etmek lazımdır. "Vacibi ancak vacip tamamlar." kaidesi bundandır. Yine bir kaide vardır ki: "İlim mâluma tâbidir." Farzın uygulamasına gerekli olan ilim farzdır. Vacibin uygulamasına yetişen ilim de vacip olur. Sünnetin uygulamasına yetişen ilim de sünnet olur. Bu kaidelere binaen her mükellefin üzerine farz-ı ayn olan ilimleri sayalım:

---

[1] İbn-i Mace isnadı hasen olarak Sünnet bâbında rivayet etti. Bunun iki şahidi vardır. Onları da Tirmizi tahriç etmiştir.

[2] İbn-i Mace Kitab-uz Zühd'de rivayet etti.

[3] El Bezzar Vet Taberani Kebîr'de rivayet etti. Ricalı mevsuktur dedi.

[4] Taberanî üç yerde rivayet etti. Bezzar ricali mevsuktur dedi. Mecmaü'z Zevaid, c.1 s.122'de olduğu gibi.

1- İmanî olan meselelerde her bir meseleyi icmali delilleriyle beraber taklit bağından çıkarabilmek, inkârcıların şüphesi önünde imanını ve sapıkların kandırmalarından da kendini muhafaza edebilmek için ehl-i sünnet vel-cemaat akîdesini öğrenmek.

2- Namaz, zekat, hac ve oruç gibi mükellefin üzerine edası farz olan ibadetleri gücü yettiğince öğrenmek.

3- Alışveriş, icar, nikah ve talak gibi muamelelerle meşgul olan kimseye haramdan sakınmak ve şer'i şerifin hududuna iltizam edip kontrol altında tutmak için bu ilimleri öğrenmek.

4- Tevekkül, korku ve rıza gibi kalp halleriyle ömrü boyunca karşı karşıya olan Müslümana kalbî olan halleri öğrenmek.

5- İyi ve kötü ahlâkı öğrenmektir.

Ahlâk-ı Hasene: Allah'a tevekkül, ondan razı olmak, ona teslim olmak, tevazu ve hilim gibi güzel ahlâkı tatbik etmektir.

Ahlâk-ı Seyyie: Kibir, gurur, cimrilik, hased, kin ve riya gibi kötü ahlâklardan sakınmaktır. Bu sebeple onları terk etmek üzere nefisle mücâhede edilmeli! Bu mücâhede her mükellefin üzerine farzdır. Bunun meydana gelmesi güzel ahlâkı ve kötü ahlâkı bilmesiyle ve Saadat-ı Sûfiye'nin meşgul olduğu mücâhede yollarının marifeti ile hâsıl olur. Bunun için Ebû Hasan Şazeli (rahmetullâhi aleyh): "Her kim bizim bu ilmimize dalmadan ölürse günah-ı kebâirde ısrar ettiğini bilmeden ölür." der. Muhakkak günah-ı kebairin ve fuhuşların, zina ve içki içmek gibi zahir olanları olduğu gibi kibir, nifak gibi bâtınî, kalbî olanları da vardır. Bunun için Hazret-i Allah hepsini de nehyederek En'am Suresi 151. ayetinde:

وَلاَ تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ

"Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayınız." buyurur. Zahiri fuhşu işleyen, zararına muttali olduğu için ondan tevbe eder. Ama gizli fuhşa gelince, uzun seneler onu yaşar. Ya hükmünü bilmediğinden yahut da onu anlamadığından dolayı tevbe etmeyi düşünmez.

İkincisi Farz-ı Kifayedir: Bazı kişilerin yapmasıyla sorumluluğun diğerlerinden sakıt olduğu ibadettir. Hiç kimse yapmadığında ise o toplumdaki bütün müslümanlar günahkâr olur.

Farz-ı kifaye olan ilimler, bütün ümmetin salahına dayandığı ilimlerdir. İlm-i fıkıhta ihtiyaçtan fazla derinliğine dalmak[1] olduğu gibi tefsir, hadis, fıkıh usûlü, itikad usûlü, hesap, tıp, sanat ve silah ve teçhizat hazırlama ilmi de farz-ı kifayedir.

b. Nehyedilen İlimler:

1- Sapık mezheplerin derslerine, şüpheye düşüren fikirlere, sapık olan akîdelere dalmak nehyedilmiştir. Ancak bu ilimleri öğrenmek tehlikeleri defetmek maksadıyla olursa caiz olur. Onların sapıklığını açıklamak, şüpheleri reddetmek, akîdeleri tashih etmek ve dini savunmak için bu ilimleri öğrenmek de farz-ı kifayedir.

2- Çalınan eşyaların mekanlarını, hazine yerlerini ve yitiklerin yerini bildiklerini zan ve iddia ederek yıldızlama ve fala bakmak kehanet (gaip) ilmi olduğu için şer'i şerif bunları yalanladı ve tasdik etmeyi de haram kıldı. Ama ilmi dersler için namaz vakitlerini bilmek ve kıble tayini için ilmi nücumu (astronomi ilmini) bilmekte bir beis yoktur.

3- Sihir ilmini öğrenmek ondan sakınmak için olursa caiz olur.

Bir şiirde:

"Şerri yapmak için değil, şerden korunmak için öğrendim.
Her kim şerri bilmezse o şerre düşer." denilmiştir."

c. Mendup Olan İlimler:

Mendup olan ilimlerden bazıları bedenî ve kalbî olan amellerin faziletlerinin ilmini bilmek, farz-ı kifaye, sünnet, nafile ve mekruhları bilmek, ilm-i fıkhın fürunu, derinliğini ve akîdenin tafsilî delillerini bilmektir.[2]

Hülâsa:

İslâm'da ilmin hükmü ve ehemmiyeti, geçen derslerde açıklanmıştı. Muhakkak Saadat-ı Sûfiye'nin ilim konusundaki duruşları açıktır, delil getirmeye ihtiyaç yoktur. Zira onlar ilim ve marifet ehlidir. Onlar aydın kalplerin ve hür ruhların erbâbıdırlar. İman, İslâm ve ihsanı kontrol edip gözden geçirmenin ehlidirler. Bu farz-ı ayn olan ilimleri öğrendikten

[1] Bir memlekette Müslümanların dini sorunlarında müracaat edecekleri âlim olan bir müftünün bulunması farz-ı kifayedir ki böyle birinin bulunması o memlekettekilerden bu günahı sakıt eder.

[2] Bu mevzuların tafsilatı için İmam-ı Birgivî'nin Tarikat-ı Muhammediyye ve Hüccet-ül İslâm olan İmam-ı Gazalî'nin İhya-u Ulumiddin adlı kitabına bak, orda geniş bilgi bulursun.

sonra da ilmiyle amel ederler. Kalbin ıslahı, nefsin tezkiyesi ve sıdk ile Allah'a yönelirler. Bunun için yüce Allah rızayı, rıdvanı, marifeti ve gufranı onlara ikram etti.

2.1.5. NEFİS MÜCÂHEDESİ VE TEZKİYESİ

Giriş

Tasavvufun ehemmiyeti bahsinde, habis ve ahlâken zemmedilen sıfatlar geçti. Çoğu âlimin eserlerinde açıkladığı gibi bunların izalesinin farz-ı ayn olduğu da vurgulanmıştır. Lâkin bu noksan sıfatlar kuru bir arzuyla, tezkiyeden mücerret bir bakışla, ahlâk ve tasavvuf kitaplarını okumakla zail olmaz. Bilakis, amelî tezkiye ve mücâhede etmek, nefsinin azgınlığından ve şehvetinin kuvvetinden kesilmeyi izafe etmek elbette lazımdır.

Bir şiirde:

"Nefis çocuk gibidir, ona mühlet verirsen anasını emmeye tutuşur,
Eğer çocuğu sütten kesersen o da sütten kesilir." denilmiştir.

(Yani nefsi haram olan şeylerden kesersen, o zaman çocuğun sütten kesildiği gibi nefis de umudunu haramdan keser.)

Mücâhedenin Tanımı: Rağib Esfahanî (rahmetullâhi aleyh), "Müfredat-ü Garibi'l Kur'an" eserinde: "Cihad ve mücâhede, düşmana karşı müdafaada gücünü tam sarfetmektir. Cihad: Zahir düşmanla mücâhede, şeytanla mücâhede ve nefis ile mücâhede diye üçe ayrılır. Üçü de Allah'u Teâlâ'nın şu kavline girer: Hac Suresi 78. ayetinde:

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ

"Allah uğrunda hakkını vererek cihad edin"

Tevbe Suresi 41. ayetinde:

وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

"Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin" buyurdu.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da hadis-i şerifinde: "Düşmanlarınızla nasıl cihad ediyorsanız, nefis (meyil, arzu) ve hevâlarınızla da öyle cihad edin" buyurdu.[1]

[1] El-Müfredat fi Garib-il Kur'an Cehd maddesi s.101

Nefisle mücâhededе önce nefsin arzularını kesmeli ve ona muhalefet etmeli, Ayrıca Allah'ın emir ve yasaklarını nefsine kabul ettirmelidir.

A. Kitap ve Sünnetten Deliller

Allah'u Teâlâ Ankebût Suresi 69. ayetinde:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz." buyurdu.[1]

Fudale b. Ubeyd (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "Mücahid, Allah yolunda (bir rivayette de Allah için) nefsi ile cihad eden kimsedir."dediğini rivayet eder. [2]

Hükmü

Beyan edildiği gibi nefis tezkiyesi farz-ı ayndır. Bu ancak mücâhede ile tamamlanır. Buradan anlıyoruz ki mücahadenin farz olması "Vacibin gerçekleşmesine sebep olanı da yapmak vaciptir."kaidesine dayanmaktadır.

Şeyh Abdulgani En-Nablusî (rahmetullâhi aleyh): "Nefis ile mücâhede ibadettir. Bu da ancak bir kimsede ilim ile hâsıl olur ve o, her mükellefin üzerine farz-ı ayndır." diye buyurdu.[3]

Nefsin Sıfatlarının Değişmeye Kabiliyeti:

Şüphesiz insanî nefis, nakıs sıfatları tebdile ve zemmedilen adetleri değiştirmeye kabiliyetlidir. Aksi takdirde Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gönderilmesinde fayda olmazdı. Kendisinden sonra ona vâris ve âmil olan ulemalara ve ıslah edici mürşitlere de ihtiyaç duyulmazdı.

---

[1] Bu ayet Mekke'de inmiştir. Malumdur ki kafirlerle cihada ise Medine'de başlanmıştır. Bu da, burada ki cihadın nefisle cihad olduğunu gösterir. Bu ayetin tefsirinde: Allâme İbn-i Ceziy: "Cihattan maksat nefisle cihattır" demiştir.

Allâme Müfessir Kurtubi bu ayetin tefsirinde dedi ki: "Sutdi ve diğerleri bu ayet düşmanla cihad, farz kılınmazdan önce nazil oldu" dediler."

[2] Tirmizi, Fedail-ül Cihad'ta tahriç etti ve hasen sahih olduğunu söyledi. Beyhaki, Fudala'nın rivayeti ile Şu'bul İman'da: "Mücahid, Allah'ın taatında nefsi ile cihad edendir. Muhacir, hata ve günahlardan hicret edip, ayrılandır." Tirmizi'nin Mışkat-il Mesabih, Kitab-ul İman'da, rakam.34'de

[3] Nablusî'nin Şerhu Tarikat-ül Muhammediyye c.1 s.323'de

Yırtıcı kuşların ve parçalayıcı hayvanların eğitilmesi ve birçok sıfatlarının değişmesi mümkün olduğuna göre Allah'ın mükerrem kılıp ve ahsen-i takvim üzere halk ettiği insan buna daha layıktır.

Nefisle mücâhedede murad, nefsin sıfatlarının kökünü kazımak değildir. Bilakis onda murad, onu kötülükten iyiliğe çıkarmak, Allah'ın muradı üzere götürmek ve Allah'ın rızasını istemektir.

Kişi nefsi için gadab ettiğinde, gadabın sıfatı zemmedilmiştir. Şöyle ki: Bir kişi Hazreti Allah için gadap ettiği zaman, gadap övülür. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Allah'ın değerleri çiğnendiğinde veya sınırlarından bir had ihmal edildiğinde gadaplandığı gibi...

Lâkin O, Allah için Taif gününde eziyet edilip dövülüp ökçesi kanadığında nefsi için gadaplanmamış, bilakis kendisine eziyet eden kimselerin hidayeti için dua etmiştir. Onları mazur gördü ve: "Ey Allah'ım! Kavmime hidayet et! Muhakkak onlar bilmiyorlar" diye buyurdu.[1]

Kibir de bu şekilde olup bir Müslüman, din kardeşlerine karşı tekebbür ettiği zaman o da zemmedilmiştir. Ama kibirli kafirlere karşı tekebbür ettiği zaman bu sıfat övgüye layık olur. Çünkü o, Allah yolunda ve O'nun şerîatının kapsamında kibirlenmiştir. Böylece zemmedilen sıfatların birçoğu mücâhede ile değişir ve memduh (övülen) olan sıfatlara yükselir.

Mücâhedenin Yolu:

Mücâhedede ilk aşama, kişinin kendi nefsinden razı olmamasıdır ve nefsinin vasfına onu yaratanın ve var edenin, Yusuf Suresi 53. ayetinde:

إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

"Muhakkak nefis kötülüğü emreder." haber verdiği gibi inanmasıdır.

Muhakkak kişiyi Hz. Allah'tan, alıkoyan ve kesen en büyük şeyin nefis olduğu bilindiği gibi Allah'a ulaştıran en büyük şeyin de nefis olduğu bilinmelidir. Kötülüğü emreden nefs-i emmare ancak isyan ve muhalefetten zevk alır. Nefisle mücâhede ve tezkiyeden sonra Allah'tan

[1] Buhari Sahihin'de Kitab-u hadisil Enbiya'da rivayet etmiştir.

razı olur ve Allah da ondan razı olur. Tâatlar, muvafakatlar ve Allah'a ünsiyet etmekle sevinç ve sürur duyar.

Ne zaman ki Müslüman nefsinin ayıplarını ortaya çıkararak onun terbiyesini talep etmede sadık olursa insanların ayıbı ile meşgul olmaya, hatalarını sayarak ömrü zayi etmeye dönmez. İnsanlardan kendi ayıp ve hatalarından gafil olup başkalarının hatalarını saymakla vaktini sarf edeni gördüğünde onun ahmak bir cahil olduğunu bil.

Ebû Medyen şiirinde:

"İtikat etmiş olduğun halde insanlara gizli,
Sana açık olan kendi ayıbına bak,
Başkalarının ayıbını görme!" dedi.

Bazıları da (şiirlerinde) dedi ki:

"Sen bir fiilin benzerini yapıp ona nisbet edilirken,
O fiili yapan kişiyi levmetme!
Her kim benzerini yaptığı şeyi zemmederse,
Muhakkak bu durum o kişinin cehline delalet eder."

Bu sebeple bazıları, "Senin içinde ayıp devam ettiği müddetçe gayrının ayıbını görme, kul ayıptan ebedi olarak hali olmaz." dediler.

Müslüman bunu bildiği zaman nefsine yönelip onu saptırıcı şehvetlerinden ve noksan adetlerinden keser, onu tâatlara ve Allah'a yaklaştıran fiillere zorlar.

Mücâhedede, seyr-i sülûkuna göre adım adım ilerlerse başlangıçta yedi organa taalluk eden, isyanlardan uzak kalıp çekilir. Bunlar: Dil, kulak, göz, el, ayak, karın ve ferçdir.[1] Sonra bu yedi organın her biri münasip bir tâatla süslenir ve ziynetlenir.[2]

---

[1] Yedi organlardan her bir organ için ona taalluk eden isyanlar vardır:

Dilin isyanları: Gıybet, nemime, yalan ve fuhuş söz.

Kulağın isyanı: Gıybet, nemime, fuhuş, şarkı, türkü ve eğlence aletlerini dinlemek.

Gözün isyanı: Nikahı düşen yabancı kadınlara ve erkeklerin avret mahallerine bakmak.

Elin isyanı: Müslümanlara eza etmek, katletmek, mallarını bâtıl yere almak ve yabancı (yani, nikahı düşen) kadınlarla müsafaha etmek (tokalaşmak.)

Ayağın isyanı: Çirkin ve günah olan mahallere yürümek, (gitmek).

Karnın isyanları: Haram mal yemek, domuz eti yemek ve sarhoş edici içkileri içmek.

Fercin isyanları: Zina ve livata etmek…

[2] Bu organların taat tarafı

Dilin itaatleri: Kur'an-ı Kerîm okumak, yüce Allah'ı zikir etmek, maruf ve meşru olan şeyleri emir etmek ve meşru olmayan şeyleri de nehyetmek.

Kulağın itaatleri: Kur'an-ı Kerîm, Peygamberimizin hadisleri, nasihatler ve vaazları dinlemektir.

Gözün itaatleri: Ulema ve Salihlerin yüzlerine nazar etmek, şerefli Kabe'ye bakmak, Allah'ın kainattaki ayetlerine ibretle bakmak.

Bu yedi organ kalbe açılan pencerelerdir. Ya isyan zulmetleri kalbin üzerine dökülmesiyle bulanır, hasta olur ya da onun üzerine itaat nurları girer ki bu o sebeple de ona şifa verir ve onu nurlandırır. Sonra bâtın (gizli) olan sıfatlarla mücâhedeye geçer, kibir, riya ve gadap gibi noksan olan sıfatları; tevazu, ihlâs ve hilim gibi kâmil olan sıfatlarla değiştirir…

Mücâhede yolu sülûku sıkıntılı, etrafı çok yönlü ve sâlikin o yola tek başına girmesi zor olduğundan, tedavi ve mücâhede yollarını bilen, nefsinin ayıplarını anlayan mürşidin sohbeti amel bakımından faydalı olur. Mürid, kuvvetli, tecrübeli, nefsinin tezkiyesini çeşitli hareketlerle tecrübe eden mürşidin sohbetinden yardım alır. Ruhaniyetinin kudsi kokusundan kesbettiği gibi müridi, nefsini ve şahsiyetini olgunlaştırır ve onu noksanlıkların ve münkeratın üstüne çıkarır. Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hali ve kavli ile ashab-ı kiramın nefislerini tezkiye eden ve besleyen en büyük tezkiye edici, ilk mürşid idi. Yüce Allah şu kavli ile Cuma Suresi 2. ayetinde:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

"Çünkü ümmilere içlerinden kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler." diye vasfettiği gibi.[1] Hastanın tâbibine boyun eğip teslim olduğu gibi müridin de şeyhinin sohbetine yönelip ona boyun eğip teslim olması ona menfaat verir. Ne zaman ki şeytan müridin kalbine aldatıcı gurur hastalığını, şahsı

Elin itaatleri: Mü'minlerle müsafaha etmek ve sadakalar vermek.

Ayağın itaatleri: Mescidlere, ilim meclislerine, hasta ziyaretlerine ve insanların aralarını ıslah için yürüyüp, gitmek.

Karnın itaatleri: Allah'a taat üzerine takviye niyeti ile helalinden taam almak.

Fercin itaatleri: İffetli olmayı ve neslin çoğalmasının isteği üzere meşru nikah etmektir…

[1] Burada tezkiyenin ayrı bir şey, kitap ve hikmet tâliminin de ayrı bir şey olduğunu buluyoruz. Bunun için Yüce Allah: "Onları temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten..." buyurdu. Tezkiye hali ile tezkiye ilmi arasında büyük fark vardır. Sıhhat ilmi ile sıhhat arasında açık fark müşahede edildiği gibi. Bir mahir doktorun yanında sıhhat ilmi olduğu halde, sıhhatini kaybetmiş, hastalıklara, birçok illetlere ve musibetlere girmiş olduğu görülür.

Zühd ilmi ile zühd halinin arasında açık fark olduğu gibi, bir Müslümanın yanında geniş ayetler, hadisler ve zühde taalluk eden şahitlerin bilgisi olduğu halde, zühd halinden mahrum olduğu, tama ve aç gözlülük ile muttasıf olup, fâni dünyaya takıldığı görülür.

ile yetinip iktifa etmeyi, nefsini beğenmeyi ve şeyhini gerekli görmemeyi sokarsa gevşekliğe döner, gidiyorum zanneder, fakat yerinde durur, vasıl oldum zanneder, halbuki kesilmiştir.

Şeyh İsmail Hakkı (rahmetullâhi aleyh) tefsirinde: "Muhakkak bu taifeden (sûfilerden) orta seviye olanlarından çoklarına sülûk esnasında çok riyazet yaptığından dolayı, nefsi mücâhededen usanç duyup bıktığında ona (birtakım) afetler musallat olur. Bu sebeple şeytan onlara vesvese verir, onların nefisleri de gerçekten bir makama yetiştik diye onları kandırır. Bu sebeple teslim ve tasarrufatına ve şeyhinin sohbetine ihtiyaç duymaz, yanından çıkar ve nefislerinin isteği üzere (yaşamaya) başlarlar. Ayrılmak için hileye, aldatmaya düşerler ve şeytanın maskarası olurlar." buyurmuştur.[1]

B. Âriflerin Ve Mürebbi Mürşidlerin Mücâhede İçin Sözleri

Ebû Osman Mağribi (rahmetullâhi aleyh): Bir kimse lazım olan mücahadeye girmeden tarikatta bazı fetihlere ve keşiflere nail olacağını zannederse o kişi hata içindedir.[2]

İmam Cüneyd (rahmetullâhi aleyh): Ben Sırri Sekati'nin şöyle dediğini duydum: "Ey gençlik! Benim yetiştiğim yere yetişmeden evvel gayret edin. Benim kuvvetten düşüp geri kaldığım gibi siz de kuvvetten düşüp geri kalırsınız. Halbuki o zaman gençler ibadette ona yetişemiyorlar idi."[3]

Ebû Osman Mağribi (rahmetullâhi aleyh): "Bir kimse nefsini güzel görüp beğendiğinde kendi ayıbını göremez. Her halükârda nefsini itham edenler nefsinin ayıbını görürler" dedi.[4]

Ebû Ali ed-Dakkak (rahmetullâhi aleyh): "Her kim mücâhede ile dışını ziynetlerse hazreti Allah da müşâhede ile güzelleştirir. Hazreti Allah, Ankebût Suresi 69. ayetinde:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

[1] Şeyh İsmail Hakki Bursevi, Tefsiri Ruhul Beyan c.2 s.149
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.48-50
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.48-50
[4] Risale-i Kuşeyriyye s.48-50

"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz." buyurdu. Biliniz ki her kim başlangıçta mücâhede sahibi olmazsa bu tarikatın kokusunu da bulamaz."[1]

İmam Birgivî (rahmetullâhi aleyh): "Ayıbını bilmeyenin helaki ne kadar süratli olur. Muhakkak ki isyanlar küfrün habercisidir." dedi.[2]

Şeyh-ul İslâm Zekeriyya Ensarî (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak nefsin kurtuluşu, kulun (nefsanî) arzularına muhalefet etmesi ve Rabb'inin (kendisinden) istediğini ona yaptırmasıdır." dedi.[3]

İmam Birgivî (rahmetullâhi aleyh): "Mücâhede bütün vakitlerde nefsin hevâ ve hevesini sona erdirip onun arzularının hilafını yaptırmaktır. O âbidlerin ticaret eşyası, zahidlerin de sermayesidir. Nefislerin salahı ve zilletinin dayanağıdır. O, ruhların takviyesi ve tasfiyesinin de esasıdır. Celal ve İkram sahibi olan Hazrete vasıl olmanın özü ve cevheridir. Ey sâlik! Eğer sen Hazreti Allah'tan hidayet istersen nefsi hevâsından (arzusundan) men etmede ve onunla mücâhede etmede paçayı sıvamayı gerekli gör" dedi.

Allah'u Teâlâ, Ankebût Suresi, 69. ayetinde:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz." Yine Ankebût Suresi 6. ayetinde:

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ

"Cihad eden, ancak kendisi için cihad etmiş olur. Şüphesiz Allah alemlerden müstağnidir. (O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur)" buyurdu.[4]

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh): "Mürid tarikata girdiğinde muhakkak ona evvela lazım olan, mücâhede, güçlüklere göğüs germek, doğru olmak ve doğruyu tasdik etmektir. Bu durum, kişiyi sonunda aydınlığa çıkarır ve parlatır. Her kimin evveli parlak olursa sonu da parlak olur. Her kim ubudiyeti elde etmeye vasıl olmak için nefsini, parasını, ruhunu, izzetini, mertebesini sarf ederek hakkı talep etmede ciddi olduğunu görürsek

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.48-50
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.48-50
[3] Şeyh Zekeriyya Ensarî, Taalikat-u Ala Risale-i Kuşeyriyye
[4] El Hadigatün Nediyye Şerhut Tarikati Muhammediyye c.1 s.455

mahbubuna vasıl olarak sonunun aydın olacağını biliriz. Eğer onu tembel olarak görürsek orada kusurunu anlarız" dedi.[1]

Muhyiddin Arabi (rahmetullâhi aleyh), "Futuhatü'l-Mekkiyye" kitabının "Riyazetler, Halvetler, Mücahadeler ve Etkileri" bâbında : "Muhakkak iman ehlinin akılları, nazarî delillerle yüce Allah'ı bilip ve gördükten sonra Hz. Allah, (hakiki bir irfan ile) kendisini tanımalarını istedi. Akıllar düşünme yolu ile ulaşılamayan Allah'a giden başka bir yolun olduğunu anladı. Akıllar kevnî fikirlerin bağlı olduğu mahalli (kalbi) Allah'ın gayrisinden boşaltarak ve karışık fikirlerden temizleyerek riyazet, halvet, mücâhede, dünya ile alakayı kesme, yalnızlık, Allah ile meclis kurmak gibi uslûplar kullanmaya başladı. Ehl-i imanın akılları bu yolu nebilerden ve resullerden elde etti. Cenab-ı Hakk'ın kullarına rahmetiyle ineceğini ve onlara şefkat göstereceğini duydular.[2] Allah tarafına giden yola yönelmenin, sadece tefekkürle Allah'ı bulma yolundan daha yakın olduğunu bildiler.

Ehl-i imana lazım olan, yüce Allah'ın şu kavlini bilmesidir: "Her kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim."[3] Çünkü mü'minin kalbi Allah'ın azamet ve celâlini kapsar.

Böylece akıl bütünüyle Allah' a yönelir ve O'ndan alıkoyan bütün kuvvetlerden kesilir. Bu yöneliş esnasında Allah nurundan hasıl olan ilmî ilâhi ile onu feyizlendirir. Bu ilim tecellli ve müşâhede yoluyla kişinin Allah'ı bilmesini sağlar. Allah'ın verdiği bu ilmi bazıları kabul etmez bazıları da reddetmez. Bunun için yüce Allah "İnne fi zelike" ayetinde müşâhede ile Allah'ı bilmeye işaret ederek Kaf Suresi 37. ayetinde:

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ

"Şüphesiz ki bunda kalbî olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." buyuruyor. Aklın ilerisinde olan bu kuvvetten başka bir kuvvet kulu Rabb'e kavuşturur demedi.

Muhakkak kalp daima hallerinde (halden hale) değişmesi ile bilinmiştir. O bir halde kalmaz. Tecelliyat-ı ilâhi de böyledir. Her kim tecelliyatı kalbi ile görüp şahit olmazsa aklı ile onu inkâr eder.

[1] İkaz-ul Himem, fi Şerhil Hikem c.2 s.370

[2] Bu hadisi Darimi, Bâbus Salat'ta rivayet etmiştir.

[3] Bu hadisin başı: "Ne zaman ki kul bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir zira yaklaşırım…" Buhari, Enes, Ebû Hureyre ve Ebû Avan'dan, Taberani'de Süleyman'dan rivayet ettiler.

Muhakkak akıl kendisinden başka bütün kuvvetleri kontrol altına alır, ama kalbin halden hale girmesi suratlı olduğu için kontrol edilemez. Bunun için Şârî (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhakkak kalp Rahman'ın parmaklarından iki parmağının arasındadır. Nasıl istiyorsa o yöne dönderir." buyurdu.[1] (Bu müşebahat hadislerindendir, dikkat ediniz.)

Kalp tecelliyatın değişmesi ile değişir. Akıl ise böyle değildir. Kalp, aklın ilerisinde olan bir kuvvettir. Cenab-ı Hakk Kaf Suresinin 37. ayetinde " Şüphesiz bunda aklı olan yahut hazır bulunup kulak veren kimseler için öğüt vardır."buyurmuştur. Burada geçen kalp kelimesiyle aklı murad etseydi özellikle kalp kelimesini söylemezdi. Her insanın aklı vardır. Kalp diye isimlendirilen ve aklın sınırını aşan bu kuvvet her insana verilmez.

[1] El Futuhat-ul Mekkiyye s.443

C. Mücâhede Hakkindaki Şüpheleri Gidermek

Şayet bir kişi: "Tasavvufçu olan kişiler Allah'ın helal kıldığı lezzetleri, mal ve eşyaları haram kılıyorlar." derse ve yüce Allah'ın Araf Suresi 32. ayetinde:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

"De ki, Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?" ve Mâide Suresi 87. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللّهُ لَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri (siz kendinize) haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez." sözlerini delil getirirse biz de cevap olarak deriz ki: "Tasavvuf erleri helali haram kılmadı. Bilakis maksatlarının en yükseği, Hazret-i Allah'ın şerîatına bağlı olmaktır. Lâkin onlar nefis tezkiyesinin farz-ı ayn olduğunu gözardı etmediler. Nefsin sahibini uçuruma sürükleyecek, kemâl derecelerine yükselmesine engel olacak kötü ahlâkları ve şehvanî bağlantıları olduğu için sûfiler nefislerini edeplendirmek ve hevâ hapishanesinden kurturmakta işi sıkı tuttular."

Büyük sûfi Hakim et-Tirmizî (rahmetullâhi aleyh): Sûfilerin bu manada helali haram kıldıkları şüphesini reddeden sözler söyledi. Yukarıdaki ayetleri delil olarak kullananlara şöyle cevap verdi: " Araf Suresinin 32. ayetini ve Maide suresinin 87. ayetini delil olarak kullanmak kabaca bir davranış ve sözü mecrasından saptırmaktır. Biz tezkiyede kullandığımız metodlarla helali haram kılmayı istemedik. Nefis edebi alıncaya kadar ve gereken şekilde amel edinceye kadar nefsi edeblendirmek istedik.

Araf Suresi 33. ayetinde:

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ

"De ki; Rabb'im ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı haram kıldı." Yüce Allah'ın helal bir şeyde haksızca davranmayı haram kıldığını görmüyor musunuz? Gururlanmak, övünmek haram olduğu gibi riya etmek ve israf da haramdır. Tezkiye zamanına mahsus bu yasaklama ve sıkı kontrolün sebebi nefsin bu haram olan kötü şeylere kalbiyle meyletmesi ve sonuçta da kalbin bozulmasıdır. Gördüm ki nefis helal rızık ve Allah'ın yarattığı güzel şeyleri alıyor. Bununla beraber kendini methetmeyi, övmeyi ve riyayı arzulayıp helal rızık ile haram ameli karıştırıyor ve şükrü zayi ediyor. Halbuki kişi şükretmek için rızıklandırıldı, nankörlük için değil. Nefsin bu kötü edebini gördüğümde zelil olup kontrol edilinceye kadar ona bazı yasaklar uyguladım. Rabb'im beni Zatı için hakkıyla mücahid olarak gördü. Hazreti Allah vaat ettiği gibi beni yoluna hidayet etti. Ankebût Suresi 69. ayetinde:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir." buyurdu. Mücâhedeyi onun indinde iyi yaptığımda, yüce Allah'ın yardımı benimle oldu. Her kim yüce Allah ile beraber olursa mağlup olmayan bir toplum, uyumayan koruyucu, yolu şaşmayan hidayet edici de kendisi ile beraber olur. Yüce Allah dar-ı dünyada acele olarak kalbe nurdan nur atar. Hatta onu ahiret sevabına kavuşturur. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan geleni görmüyor musun? "Muhakkak bir kulun kalbine nur atıldığında, kalbi genişler, ferah bulur (mutlu olur), sevinir" buyuruyor. Denildi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Bunun için alamet var mıdır?" Buyurdu ki: "Evet! Gurur evinden (dünyadan) ayrılmak, ebedi eve (ahirete) yönelmektir. Ölüm için (ölüm) gelmezden evvel hazırlanmaktır." buyurdu. Fakat kalbine nur atıldığında dünyanın ayıpları, afetleri, aldatmaları ve harap olduğu kendisine gösterilir. Bundan dolayı gurur evi olan (dünyadan ve sevgisinden) ayrılır. Azgınlık, riya, süma (yaptığı ibadeti duyurmak), mağrur olmak, övünmek, kibirlenmek ve haset etmek kalbinden kaybolur. Zira bunun gibi fena sıfatların hepsinin aslı dünyaya taziminden ve dünyanın şirinliğinin kalbinde oluşu ve onu sevmesindendir. Bu afetlerden

kurtuluşunun sebebi nefsi, şehvanî arzularından men ederek riyazet yapmaktır.” der.[1]

Bazı insanlar düşünmeden tasavvuftaki mücâhedenin Budizm veya Brahmanizm’den geldiğini iddia ediyor ve bedene eziyet etmenin ruhun parlamasına ve hareketine bir yol olduğunu kabul eden Hristiyanlık ve diğer dinlerdeki sapıklıklarla birleştiğini zannediyorlar. Bazıları ise tasavvufu ruhbanlık anlayışına açılan bir temayül olarak gördüler ve buna şu hadisi delil gösterdiler: “Üç kişilik cemaat gelip Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’ın ibadetinden sordular. Onlara haber verildiğinde sanki onlar Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’ın ibadetini azımsadılar. Onlardan birincisi: “Ben sene boyu oruç tutup iftar etmeyeceğim” dedi. İkincisi: “Ben gece boyu kaim olup uyumayacağım” dedi. Üçüncüsü: “Ben kadınlardan ayrılıp evlenmeyeceğim” dedi. Vaktaki bunların durumları Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’a arzedildiğinde düşüncelerinin yanlış olduğunu bildirip tashih ederek onları müstakim, açık ve ılımlı yola dönderdi.”

Buna cevap: Muhakkak tasavvuf hiçbir devirde ne müstakil bir şerîat (yol) ve ne de yeni bir din değildir. Lâkin, yüce Allah’ın dininin ameli bir tatbikatı ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’a tam bir uyumdur.

Bu düşüncesizce dalanların şüpheye düşme sebebi tasavvufta ihtimamla nefsin tezkiyesine, terbiyesine ve yükselmesine önem vermelerindendir. Ayrıca nefis mücâhedesi, şer’i esaslar üzerine ve hanif olan dinin çerçevesinin dahili üzerine tesis edilmiştir. Bu dini sapıklıkları incelemeden, körü körüne ve ayırt etmeksizin tasavvufa kıyas ettiler.

Öyle ise yüce Allah’ın dinine meşru bir bağla kayıtlı olan mücâhede ile aşırı gitmek, sapıklık, helali haram ve (kafir Budistlerin ettiği gibi) cesedi azaplandırmak arasında büyük bir fark vardır. Nefsi ile savaş edip tezkiye edenlerin hepsinin müsteşrikler ve onlara aldananların iddia ettiği gibi Budizm veya Brahmanizm’den geldiğine hükmetmek zulüm ve bühtandır. Yahut Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ibadetini azımsayan üç kişiye de dayandırmak haksızlık olur. Bununla beraber Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların hatalarını tashih etmiş, onlar da Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’ın hidayet yoluna ve sünnetine dönmüşlerdir.

İslâm tarihinde helalı haram eden yahut dinî sapıkların yaptıkları gibi cesede eza edenler bulunursa onlar bid’atçi ve tasavvuf yolundan uzaktır.

[1] Hakimi Tirmizi Er Riyada ve Edebün Nefs kitabı s.124

Bunun için tasavvufla sûfinin arasını ayırmak lazımdır. Bir Müslüman, sapıklığı ile İslâmı temsil etmediği gibi tasavvufçuya benzeyerek sapıklık içinde olan bir kişi de sûfi değildir.

İtirazcılar, sûfi ile tasavvufun, müslim ile İslâm'ın arasını ayırt etmediler. Aralarını birleştirdiler. Bu sebeple sapıklara kıyas ederek, kâmillerin aleyhine oldular.

Bundan sonra sâliklerin emel ve arzularının nihayeti, nefislerinin terakki etmesidir. Eğer bunu başarırlar ise matlublarına kavuşurlar. Nefis, mücâhede ve riyazetle emmareden levvamiyeye, mülhimeye, raziyeye, marziyeye, mutmainneye ve sonsuza yükselir… Mücâhede sâlike, yüce Allah'a seyir etmenin bütün merhalelerinde zarurîdir. Ancak bu ismet (günahsızlık) derecesine yaklaşmakla nihayet bulur. Bu durum (ismet) enbiya ve mürselin (aleyhimü's salatı ve's selam)'e mahsustur.

Bundan anlıyoruz ki bazı sâlikler seyirlerinin şartını (nefis mücâhedesini) sağlam olarak yerine getirmiyor, sonra da nefisleri için muhabbet iddia ediyorlar. Muhib olan kimselerin kelamlarını terennüm ediyorlar. Mezheblerini teyit için, İbn-i Farit (rahmetullâhi aleyh)'in şu şiirini okuyorlar:

"Mezhebim sevgidir, gayri mezheb neyime,
Bir gün ondan meyil edersem, milletimden (mezhebimden) ayrılmış olurum."

İbn-i Farit'in başlangıçta nefsi ile nasıl mücâhede ettiğini bilmiyorlar. Şimdi burada seyr-i sülûkunda mücâhedesinin önemini gösteren ve mücâhedesini anlatan bazı kelamlarını sana veriyoruz. Şunu biliyoruz ki İbn-i Farit Allah'u Teâlâ'ya olan seyr-i sülûkuna emmareden değil de nefsi levvameden başlamıştır. Bu şiirinde mücâhede etmeyen sâlikin ne seyri ne de muhabbetinin olmadığını açıklayarak diyor ki:

"Nefsim geçmişte levvame makamında idi,
Her ne zaman itaat ettimse, o bana isyan etti,
Her ne zaman ben ona isyan ettimse, o bana itaat etti,
Kendine ölümden daha beter bir şeyi yükledim,
Ve beni rahatlatsın diye onu yordum,
İyi bir çalışmadan sonra müstakim oldu,
Yüklediğim her şeyi kendisi yüklendi ve buna alıştı,
Ne zaman ki onun yükünü hafifleştirdiğim de,
Bundan dolayı rahatsız oldu (yükünü hafifleştirmemi istemedi),
Lâkin (bu yolda) benim için ne kadar lezzet varsa hepsini bıraktım,

Onu geçmişteki olan adetlerinden uzaklaştırdım,
Hatta müstakim oldu,
Onun mütmainneye erdiğini anladım,
Ona yüklediğimden başka hiçbir korkusu kalmadı,
Bununla beraber, nefsimin temiz olduğuna şahitlik edemem."

Bunun için İbn-i Farit (rahmetullâhi aleyh) nefislerinin nasiplerini terk etmeden ve nefisleri ile mücâhede etmeden, aşk ve muhabbet iddia edenlere ima ederek bir şiirinde diyor ki:

"Bazı tasavvufçular benim sıhhat bulduğum yola yan çizip,
Özür beyan ederek, tasavvuf ehlinin yolundan başka,
Bir yolla ilâhi aşka gitmek istediler,
Bu sebeple görüşleri illetli olup, sağlam değildir,
Temenniler ve nefislerinin zevki ile yetindiler,
Ayakları dahi ıslanmadan, sevgi denizine daldıklarını iddia ettiler,
Onlar gece yolculuğunda yerlerinden bir adım dahi atmadıkları halde,
Yürüdüklerini iddia ediyor ve yorgun düşüyorlardı."

Öyle ise bütün sâlike seyr-i sülûkunun her aşamasında mücâhede temel şarttır. Lâkin mücâhede yükselme medivenlerindeki müridin durumuna göre değişir. Buna misal olarak şunu verebiliriz: Öğrenci önce ilkokul merhalesinde, sonra ortaokul merhalesinde sonra lise merhalesinde ve sonra da üniversite merhalesinde olur. Bu merhalelerin hepsinde de öğrenci olarak itibar edilir. Lâkin burada ilkokul öğrencisi ile üniversite öğrencisinin arasında büyük bir fark vardır. Yine böylece fuhşa meyleden, kötülüğü emreden nefsi emmare ile razı olan, razı olunan Rabb'ine dönen nefsi mutmainnenin arasında da büyük bir fark vardır.

Hülâsa:

Mücâhede sûfilerin yolunun esaslarından bir esastır. Dediler ki: "Her kim usûlü gerçekleştirirse kavuşmaya nail olur. Her kim de usûlü terk ederse o kavuşmaktan mahrum olur."

Yine dediler ki: Kimin mücâhedelerde yakıcı bir başlangıcı olmazsa onun sonucu da parlak olmaz. Başlangıçlar sonuçların iyi olmasına delalet eder.

2.1.6. ZİKİR

Zikir konusunu şu alt başlıklar halinde inceleyebiliriz:

Ön Hazırlık, Zikir Kelimesinin Manaları, Zikrin Kitap ve Sünnetten Delilleri, Zikir Hakkında Âlimlerin Sözleri, Zikrin Kısımları, Zikrin Lafız ve Sîgaları, Zikri Terk Etmekten Sakındırma, Zikirde Hareket, Mescitte Şiir Okuma ve Dinleme, Zikrin Faydaları ve Semereleri.

Giriş

Zikir, yakazadan (uyanıklıktan) tevhide kadar bütün makamların hepsinde netice verir. Zikir, sâliklerin paçayı sıvadığı (gayret gösterdiği) marifet ve hallerinde de netice verir. Onun semeresine nail olmanın yolu ancak zikir ağacından geçer. Her ne zaman bu ağaç büyür ve kök salarsa meyvesi ve faydası da çok olur…

Nasıl ki temel üzerine duvar bina kılındı, tavan da duvar üzerine kaim oldu ise zikir de üzerine bina edilen makam ve kaidelerin hepsinin aslıdır. (temelidir.)

İşte bunun içindir ki kul gafletinden uyanmazsa insanın yaratılış sebebi olan marifeti ilâhiye'ye kavuşturan seyrin menzillerini kat etmesi de mümkün olmaz. Allah'u Teâlâ, Zariyat Suresi 56. ayetinde:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler (bilsinler) diye yarattım" buyurdu. Kişi ancak zikirle uyanır. Gaflet kalbin uyuması veya ölümüdür.

Sûfiler, mevlanın emrine imtisal etmeleri ve onu çok zikretmekle hayatlarını meleklerin hayatı gibi kılmışlardır. Onların kalplerine dünya sevgisi gelmez. Dünya onları meşgul edip sevdiklerinden ayıramaz. Rab'lerinin meclisine (huzuruna) oturmalarıyla nefislerini unuturlar. Allah'tan gayri her şeyden gaip olurlar. Bulduklarında vecde (aşka) dalarlar.

Bir şiirde:

"Benim seni zikretmem, seni bir an unuttuğumdan değil,

Zikirde en kolay olan dilimin zikridir." denmiştir.

Sûfi, Rabb'ini her anında zikreder, bununla kalbinin mutluluğunu bulur, kalp mutmain olur, ruh yükselir, çünkü Rabb'inin meclisinden

(huzurundan) nasibini alır. Yüce Allah hadisi kudside şöyle buyurmuştur: "Zikrimin ehli, meclisimin ehlidir."[1]

Arif şol kimsedir ki zikir üzere devam eder ve dünyanın geçici olan metaından kalbi ile uzaklaşır. Yüce Allah onu bütün durumlarında kendine yöneltir. Acayip değil, her kim sabrederse başarır. Her kim kapıyı çalmayı gerekli görürse kapının açılması kendine yakın olur.

A. Zikir Kelimesinin Manaları

Kuran-ı Kerim ayetleri ve şerefli olan nebevi hadisler, zikir kelimesinin mutlak olarak birkaç manaya geldiğini söylerler. Hicr Suresi 9. ayetinde:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"Zikr'i (Kur'an-ı) kesinlikle biz indirdik. Elbette onu yine biz koruyacağız." buyurdu. Burada "zikir" lafzı ile Kur'an-ı Kerîm kastedilmiştir. Cuma Suresi 9. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلاَةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı zikretmeye koşun ve alış-verişi bırakın." buyurdu. Burada ise zikirden murad, Cuma namazıdır. Diğer bir yerde, Enbiya Suresi 7. ayetinde:

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ

"Eğer bilmiyorsanız zikir ehlinden (bilenlerden) sorunuz." buyurdu. Burada zikirden murad, ilimdir. Zikir kelimesi ile birçok metinlerde tesbih, tehlil, tekbir ve Nebiyy-i Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a salavat ve diğer sîgalar kastedilmiştir. Nisâ Suresi 103. ayetinde:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ

[1] Bu Hadis-i Kudsî'yi İmam Ahmed, Müsned'inde tahriç etmiştir.

"Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı zikir edin." buyurdu.

Diğerinde, Enfal Suresi 45. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا

"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok zikir edin ki başarıya erişesiniz."

Müzzemmil Suresi 8. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً

"Rabb'inin adını zikiret, bütün varlığınla O'na yönel" buyurdu.

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Nebiyyi Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizden, O'da yüce Allah'tan: "Beni zikredip dudaklarını benim için hareket ettirdiğinde ben kulumla beraberim" buyuruyor.[1]

Bisr'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhu) rivayet eder, bir kişi: "Ya Resulallah! İslâm'ın emirleri bana ağır geliyor. Ona yapışacağım şeyden haber ver." dediklerinde; "Dilin yüce Allah'ın zikriyle yaşarmaya devam etsin." buyurdu.[2]

Ama bazılarının "zikirden maksat, helali ve haramı bilmektir." demelerine cevap olarak: Muhakkak zikir lafzı; ilim, namaz, Kur'an ve yüce Allah'ı zikir arasında müşterektir. Lâkin önemli olan, müşterek lafzında kullanılması örfen galebe olandır. Diğerleri ise muhakkak hal-i karine (yakınlık hali) ile yahut da lafz-ı karine (yakın lafız) iledir. Zikir lafzının kullanılması gerçek olarak zikrullahta galip olmuştur. Galip olmanın dışında zikirle ilim murad edilir. Yüce Allah'ın "ehl-i zikre sorunuz." dediği gibi sual karinesi ile de zikirden murad ilimdir.

[1] İbn-i Mace, Kitab-ul Edep'te, İbn-i Hibban'da Sahihinde rivayet etmiştir. İmam Ahmed Müsnedin'de, Hakim de Feyzül Kadir c.1 s.309'da rivayet etmiştir.

[2] Hadisi, Tirmizi Kitab-ud Davet'te rivayet etmiş ve hadis hasen demiştir.

B.Zikrin Kitap Ve Sünnetten Delilleri

a. Kitap'tan Deliller:

1- Yüce Allah, Bakara Suresi 152. ayetinde:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

"Öyle ise siz Ben'i (ibadetle) zikredin ki ben de sizi anayım" buyurdu.

2- Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 191. ayetinde:

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ

"Onlar ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı zikrederler." buyurdu.

3- Yüce Allah, Ahzab Suresi 41-42. ayetlerinde:

وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً_يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

"Ey iman edenler! Allah'ı çok çok zikir edin ve O'nu sabah akşam tesbih edin."

4- Yüce Allah, Ahzab Suresi 35. ayetinde:

وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

"Allah'ı çok zikir eden erkekler ve zikir eden kadınlar varya, işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

5- Yüce Allah, Âl-i İmrân Suresi 41. ayetinde:

وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

"Rabb'ini çok zikret, sabah akşam tesbih et."

6- Yüce Allah, Rad Suresi 28. ayetinde:

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

"Bunlar iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikri ile sükunete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulur."

7- Yüce Allah, Dehr Suresi 25. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً

"Sabah akşam Rabb'inin ismini zikret."

8- Yüce Allah Müzzemmil Suresi 8. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً

"Rabb'inin adını zikir et, bütün varlığınla ona yönel."

9- Yüce Allah, Ankebût Suresi 45. ayetinde:

وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ

"Allah'ı zikretmek elbette ibadetlerin en büyüğüdür."

10- Yüce Allah, Nisâ Suresi 103. ayetinde:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ

"Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı zikir edin."

11- Yüce Allah, Cuma Suresi 10. ayetinde:

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلاَةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikir edin. Umulur ki kurtuluşa erersiniz."

12- Yüce Allah, Bakara Suresi 114. ayetinde:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

"Allah'ın mescitlerinde onun adının zikir edilmesine engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zâlim kim vardır?!"

13- Yüce Allah, Nur Suresi 36. ayetinde:

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

"Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin zikir edilmesine izin vermiştir."

14- Yüce Allah, Nur Suresi 37. ayetinde:

رِجَالٌ لاَّ تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ

"Onlar ne ticaret, ne de alış verişin kendilerini Allah'ı zikretmekten alıkoymadığı insanlardır."

15- Yüce Allah, Münafikun Suresi 9. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلاَ أَوْلاَدُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ

"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın." buyurmuştur.

İbn-i Abbas (radıyallâhu anhuma): "Çok zikirden murad, namazların sonunda, sabah akşam, uykudan her uyandığında ve evine sabah akşam gelip gittiğinde yüce Allah'ı zikretmektir" der.[1]

Mücahid (rahmetullâhi aleyh): "Bir kimse ayakta, otururken ve yatarken Allah'ı zikir etmedikçe yüce Allah'ı çok zikreden erkek ve hanımlardan sayılmaz." diye buyurdu.[2]

Bütün ibadetlerin sıhhati için şartları vardır. Lâkin zikrullah müstesnadır. Zira zikir; abdestli, abdestsiz, bütün hallerde ayakta, otururken ve gayri hallerde sahih (caiz) olur.

[1] El-Futuhat-ul Rabbanîye Alel Ezkârin Nevevîyye c.1 s.106-109
[2] El-Futuhat-ul Rabbanîye Alel Ezkârin Nevevîyye c.1 s.106-109

Bundan dolayı İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh): "Kalp ve lisan ile abdestsiz, cünup, hayız ve nifas hallerinde bile ulema zikrin caiz olduğuna ittifak etmişlerdir." Bu durumlar tesbihte, hamdetmede, tekbir getirmede, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a salavat getirmede, dua ve bunlara benzeyen şeylerin hepsinde de böyledir.[1]

Zikir kalplerin cilası, esinti kapılarının anahtarı ve kalpler üzerine tecelliyatın yönelmesinin yoludur. Güzel ahlâk ve huy edinmek, başkası ile değil ancak bununla hâsıl olur. Bunun için müride üzüntü, tasa ve kaygıların isabeti yüce Allah'ın zikrinden gafleti sebebiyledir. Eğer mürid zikrullah ile iştigal etseydi, elbette ferahı, gözünün aydın olması devam ederdi. Gaflet muhakkak ki üzüntü ve kederlenmenin anahtarı olduğu gibi zikir de sevinmenin ve ferahlanmanın anahtarıdır.

b. Sünnetten Deliller:

1- Ebû Musa El-Eş'ari (radıyallâhu anhu)'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Rabb'ini zikir edenle etmeyenin misali, ölü ile diri gibidir." buyurdu.[2]

2- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Muhakkak yüce Allah'ın, yolları dolaşan zikir ehlini arayan melekleri vardır. Bir kavmi, yüce Allah'ı zikrederken bulduklarında birbirlerini çağırırlar, ihtiyacınıza (Allah'ı zikre) gelin, derler. Bunun üzerine semayı kanatlarıyla kuşatırlar.

Rab'leri, iyi bildiği halde meleklere sorar: "Kullarım ne diyor?"

Melekler derler ki: "Seni tespih ediyorlar (Allah-u Ekber) diyerek sana tekbir getiriyorlar, sana hamdediyorlar, seni övüp yüceltiyorlar."

Allah (c.c): "Beni gördüler mi?"

Derler ki: "Vallahi seni görmediler."

Allah (c.c): "Beni görseler halleri nice olurdu?"

Derler ki: "Eğer seni görmüş olsalardı, ibadetleri ve seni yüceltmeleri daha şiddetli, tespihleri ise daha çok olurdu."

Allah: "Benden ne istiyorlar?"

Derler ki: "Senden cennet istiyorlar."

Allah (c.c): "Onlar cenneti gördüler mi?"

Derler ki: "Yok Ya Rabb'i! Vallahi görmediler."

Allah (c.c): "Eğer onlar (cenneti) görseler halleri nasıl olurdu?"

---

[1] El-Futuhat-ul Rabbanîye Alel Ezkârin Nevevîyye c.1 s.106-109

[2] Hadisi Buhari Sahihinde Kitab-ud Davad'da rivayet etmiştir.

Derler ki: “Eğer onlar (cenneti) görmüş olsalardı, hırs (bakımından) ona daha şiddetli talip olurlardı. Rağbetleri daha çok olurdu.”

Allah (c.c): “Neden sığınıyorlar?”

Derler ki: “Cehennemden.”

Allah (c.c): “Cehennemi gördüler mi?”

Derler ki: “Yok, vallahi onu görmediler.”

Allah (c.c): “Eğer (cehennemi) görseler halleri nasıl olurdu?”

Derler ki: “Eğer onu görseler, ondan daha şiddetli kaçarlar ve daha şiddetli

korkarlardı.”

Yüce Allah: “Sizi şahit ediyorum. Ben onları muhakkak bağışladım.”

Melekler derler ki: “Onların içinde onlardan olmayan filan kişi ihtiyaç için gelmişti.”

Yüce Allah buyurur ki: “O mecliste oturanlar, öyle meclis sahipleri ki onlarla oturanlar (ebedi) şâkî (bedbaht) olmaz.” buyurmuştur.[1]

Bu hadis-i şerifte zikir meclislerinin, zikredenlerin ve zikretmek için toplanıp bir araya gelmelerinin fazileti vardır. Onlarla oturan onların kapsamına girer. Rab’lerinin onlara vermiş olduğu lütuflarında, ikramlarda ve ne kadar da zikre aslında müşareket etmemiş olsalar da yine de (sevapta) beraber olurlar. Onlarla beraber oturdukları için ile said, şanslı (mesud) olurlar. Zira her kim kiminle beraber meclis kurup otururs niyeti sağlamsa oturduğu kimseden sayılır.

3- Enes (radıyallâhu anhu)’den Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Cennet bahçelerine uğradığınızda menfaatleniniz.”

(Burada zikir meclisine dalmayı, serbestçe otu bol olan çayıra teşbih ederek zikrin sevabının çok olduğuna işaret ediyor.) Bunun üzerine ashab sordu: “Ya Resulallah! (Dünyada) cennet bahçesi nedir?” Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Zikir halkalarıdır.” buyurdu.[2]

4- Ebû Derdâ (radıyallâhu anhu)’dan, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Peygamberlerden ve şehidlerden olmayıp da inciden minberler üzerinde, yüzlerinde nur olduğu halde yüce Allah bir (takım) kavmi diriltecek. İnsanlar onlara bakıp gıpta edecekler.” Bir bedevî dizleri üzerine çökerek dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Onları bize vasfet de bilelim.” Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Ayrı ayrı kabilelerden olduğu

[1] Hadisi Buhari Sahihinde Kitab-ud Davad’da rivayet etmiştir.

[2] Hadisi Tirmizi Kitabud Davad’da tahriç etmiş ve hasen olduğunu söylemiştir.

halde, Allah için birbirini sevenler ve ayrı ayrı memleketlerden olduğu halde Allah'ın zikri üzere toplanıp onu zikredenler." buyurdu.[1]

5- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Mekke yolunda yürürken Cümdan denilen bir dağa uğradı. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yürüyünüz, bu Cümdan (dağından) müferridunlar geçtiler." buyurdu. Denildi ki: "Ya Resulallah! Müferridunlar nedir?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Yüce Allah'ın zikrine tutkun olanlardır. Zikir onların üzerindeki ağırlıkları (günahları) atar, kıyamet gününde yüce Allah'a (günahları) hafif olarak gelirler." buyurdu.[2]

6- Ebû Derdâ (radıyallâhu anhu)'dan, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hayırlı amellerinizden, melikinizin yanında temiz ve derecelerinizi daha yükselten, sizin için altın ve gümüşü sadaka vermenizden daha hayırlı, düşmanlarınızla karşılaşıp onların boyunlarını vurmanızdan, onların da sizin boynunuzu vurmasından sizin için daha hayırlı olanı size haber vereyim mi?" diye sordu. "Evet ver, Ya Resulallah!" dediler.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: "Yüce Allah'ın zikridir" buyurdu.

Muaz b. Cebel (radıyallâhu anhu)'den: "Allah'ın zikrinden başka, Allah'ın azabından daha fazla kurtaran hiçbir şey yoktur" dedi.[3]

7- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'u Teâlâ buyurur ki: "Ben kulumun zannı üzereyim. Beni zikrettiğinde kendisi ile beraberim. Eğer kulum beni nefsinde zikrederse ben de onu nefsimde zikrederim. Eğer beni bir toplumda zikrederse ben de kendilerinden daha hayırlı bir toplumda zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira yaklaşırım. O bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim." buyurdu.[4]

8- Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anhu)'den, muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah (celle celâluhu) kıyamet gününde şöyle diyecek: Mahşer ehli, kerem ehlinin kim olduğunu bilecek." Ashab tarafından denildi ki:

[1] Terhib ve Tergibde c.2 s.406. Hadisi Taberani, hasen isnadla rivayet etmiştir.
[2] Hadisi Müslim Kitab-uz Zikir'de, Tirmizi Kitabud Davad'da tahriç etmişlerdir.
[3] Hadisi Tirmizi, Kitabu Dua'da, Fadluz Zikir'de, İbn-i Mace'de Edep'te ve Fadluz Zikir'de rivayet etmiştir.
[4] Hadisi Müslim Kitabuz Zikir'de, Buhari Kitabut Tevhid'de, Tirmizi, Nesaî ve İbn-i Mace Kitabud Davad'da rivayet etmişlerdir.

“Kerem ehli kim? Ya Resulallah!” Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Mescidlerdeki zikir meclislerinin ehlidir.” buyurdu.[1]

9- Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)’den Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Herhangi bir kavim Allah’ın rızasını isteyerek toplanıp Allah’ı zikrederlerse semadan bir münâdî nida ederek: “Af olunduğunuz halde kalkın. Muhakkak seyyiatınız (günahlarınız) hasenata tebdil olundu” der.”[2]

10- Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anhu)’den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Rab Tebareke ve Teâlâ buyuruyor ki: “Her kimin Kur’an okuması ve benim zikrimi etmesi, benden (bir şey) istemesine engel olursa ben onlara isteyenlere verdiğimden (daha fazlasını) veririm.” buyurdu.”[3]

Zikrin fazileti hakkında varid olan (hadisler) ve üzerine icma edilen hadislerin hepsi gerek zikr-i cehri gerek zikr-i hafi olsun, zikrin meşru olmasının delilleridir.

C. Zikrin Fazileti Hakkinda Âlimlerin Sözleri

Abdullah b. Abbas:

Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhuma): “Yüce Allah kullarına her neyi farz kıldı ise onun için belirli sınırlar koymuştur. Sonra özür halinde, özür sahibini zikrin gayrisinde mazur görmüştür. Yüce Allah, zikir için hiçbir sınır koymamıştır. Aklı olmayandan başka, zikrin terkinde hiçbir kimseyi mazur kılmamıştır.

Her halükârda onlara (inananlara) zikrini yapmakla emretmiştir. Yüce Allah Nisâ Suresi 103. ayetinde:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ

“Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah’ı zikir ediniz.” buyurdu.

[1] Hadisi İmam Ahmed, Ebû Yala ve İbn-i Hibban Sahihinde, Beyhaki ve diğerleri rivayet etmişlerdir. Terhib ve Tergib c.2 s.404’de olduğu gibi.

[2] Hadisi İmam Ahmed rivayet etmiştir. Ravileri sağlamdır. Mecmauz Zevaid c.10 s.76’da olduğu gibi

[3] Hadisi Tirmizi Kitabu Fedailul Kur’an’dan tahriç etmiş. Hadis hasendir demiştir. Ayrıca Darimi ve Beyhaki’de rivayet etmişlerdir.

Yine Ahzab Suresi 41. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

"Ey inananlar! Allah'ı çokça zikir ediniz." buyurdu.

Yani, gecede, gündüzde, karada, denizde, seferde, hazarda (mukim iken), zenginlikte, fakirlikte, sıhhatte, hastalıkta, gizlide, aşikârda ve her halde yüce Allah'ı çok zikir edin demektir.[1]

İbn-i Atâullah el-İskenderî:

Efendim İbn-i Atâullah el-İskenderî (rahmetullâhi aleyh) : "Zikir Hakk'la beraber kalbin huzuruna devamla, gafletten ve nisyandan kurtulmaktır. Denildi ki: "Zikir kalple ve lisanla Allah'ın yüce isminin tekrarı, sıfatlarından bir sıfatının tekrarı, hükümlerinden bir hükmün veya fiillerinden bir fiilin tekrarı yahut da bunlardan gayri Allah'u Teâlâ'ya yaklaştıracak her şeyin tekrarıyladır."[2]

İmam Ebû'l Kasım Kuşeyrî:

İmam Ebû'l Kasım Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh): "Zikir vilayetin ilanı, vuslatın kandili, iradenin gerçekleşmesi, başlangıcın sıhhatinin alameti ve nihayetin delaletidir. Zikirden öte bir şey yoktur. Razı olunan hasletlerin hepsi, zikre döner ve hepsinin kaynakları da zikirdir." diye buyurur.

Yine dedi ki: "Hakk Sübhanehu hazretlerinin yolunda zikir kuvvetli bir rükundur. Hatta bununla beraber bu yolda o temeldir. Bir kişi ancak zikre devam etmekle yüce Allah'a erişir."[3]

İbn-i Kayyım Cevziyye:

İbn-i Kayyım Cevziyye (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Şüphesiz ki bakırın, gümüşün ve diğerlerinin paslandığı gibi kalp de paslanır. Cilası zikirle olur. Muhakkak zikir kalbi parlatır. Hatta bembeyaz ayna gibi yapar, terk edildiğinde kalp paslanır. Zikir edildiğinde ise parlar. Kalbin paslanması iki şeyden "Gaflet ve günah"tan olur. Kalbin cilası da iki şeyden,

[1] Nuru't Tahkik, s.147
[2] Hicri 709'da vefat eden ibn-i Atâullah İskenderî'nin, Miftahul Felah, s.4
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.110

"İstiğfar ve zikretmek"ten olur. Her kimin gafleti bütün vaktini sararsa pas kalbin üzerine toplanır. Gaflet arttıkça pas da artar. Kalp paslanırsa bilinen suretleri olduğu gibi izleyemediğinden dolayı bâtılı hak, hakkı da bâtıl suretinde görür. Çünkü kalbin üzerine pas üst üste gelip yığıldığında kararır. Hakikatlerin suretleri olduğu gibi zahir olmaz. Kalbin üzerine pas biriktiğinde kararır, kirlenir, tasavvuru ve idraki bozulur. Artık hakkı kabul etmez, bâtılı bilmez. İşte bu, kalbin en büyük cezalarındandır. Bunun esası, gaflet ve hevaya uymaktandır. Bu ikisi, kalbin nurunu söndürür, basiretini de kör eder. Allah'u Teâlâ Kehf Suresi 28. ayetinde:

وَلاَ تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

"Kalbini bizi zikretmekten gafil kıldığımız kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme." buyuruyor.[1]

Fahreddin Râzî:

Allâme Fahreddin Râzî, Araf Suresi 180. ayetinde:

وَلِلَّهِ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

"En güzel isimler Allah'ındır." ayetinin tefsirinde der ki: "Muhakkak cehenneme girmeyi vacip kılan yüce Allah'ın zikrinden gafil kalmaktır. Cehennem azabından halas ettiren ise yüce Allah'ı zikretmektir. Zevk ve müşâhede sahipleri ruhlarında durumun böyle olduğunu hissediyorlar. Muhakkak kalp yüce Allah'ın zikrinden gafil olduğunda, dünyaya ve şehvetlere yöneldiğinde, hırs kapısına ve mahrumiyetin soğukluğuna düşer. Bir istekten diğer isteğe, bir matluptan diğer matluba, bir zulmetten diğer zulmete taşınmaktan geri kalmaz. Eğer kalbine zikrullahın ve marifetullahın kapısı açılırsa afet ateşlerinden ve onun zararlarından kurtulur. Yerin ve semaların Rabb'i olan yüce Allah'ın marifetini şiar edinir."[2]

Ahmed Zerrûk:

[1] Hicri 751'de vefat eden İbn-i Kayyım Cevziyye. El Vabilu's Sayyib Minel Kelimi't Tayyib s.52
[2] Fahreddin Râzî, Tefsiri Kebir, c.4 s.472

Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid" isimli eserinde: "Havâs (seçkinlik ve üstünlük) sözlerde, fiillerde ve bir şeyin aslında olur. En büyükleri zikirlerin havâsıdır. İnsanı yüce Allah'ın azabından kurtaran en üstün amel Allah'ın zikridir. Yüce Allah zikri her bir kimseye özel faydalı olan meşrubat ve macun gibi kılmıştır. Genelde umuma riayet etmeyi ve özel kişilerde ise şahsın haline uygun olana muvafakat etmeyi gerekli kılmıştır."[1]

Ahmed b. Acîbe:

Ahmed b. Acîbe (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bir kulun rıza makamını fethi (açılma) başlangıçta ancak şu üç şeyi gerçekleştirmesiyle olur."

1- İsm-i Müfred'e, yani (الله) Allah lafzına dalmakla olur. Bu kâmil bir mürşid tarafından "ism-i müfred"i zikretmek için izin alanlara mahsustur.

2- Zikir edenlerle sohbet etmekle olur.

3- Hastalıklardan hiçbir şey karışmayan salih amele yapışmakla olur. O da Şerîat-ı Muhammediyye'ye yapışmaktır."[2]

Hülâsa:

Muhakkak bütün mürebbîler ve mürşid-i kâmiller sâliklere yüce Allah'a ilerlemelerinde nasihat ederler. Yüce Allah'a ve rızasına yetiştiren amelî yolu açıklarlar. O yol da bütün hallerde Allah'ın zikrini çok yapmak ve zakirlerle sohbet etmektir. Zira zâkirlerin nefesleri kötülüğü emreden nefsin şehvetlerini keser.

[1] Ahmed Zerrûk, Kavaid-ut Tasavvuf s.37
[2] İbn-i Acîbe, Tecrid-ü Şerhü'l Ecrumiyye s.29

D. Zikrin Kısımları

a. Gizli ve Aşikâr Zikir:

Muhakkak yüce Allah'ın zikri, gizli ve aşikâr olarak meşru kılınmıştır. Zira Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gizli olsun aşikâr olsun zikre teşvik etmiştir. Ancak İslâm şerîatının âlimleri riyadan hali olunduğunda, namaz kılana, Kur'an-ı Kerîm tilavet edene ya da uyuyana eziyet vermeyecekse bazı hadis-i şerifleri delil getirerek (zikrin) aşikâr olmasının efdal olduğuna karar verdiler. Onlardan bazıları:

1- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Allah'u Teâlâ buyuruyor ki: "Ben kulumun zannı üzereyim. Beni zikir ettiğinde kendisi ile beraberim. Eğer kulum beni nefsinde zikrederse ben de onu nefsimde zikrederim. Eğer beni bir toplumda zikrederse ben de kendilerinden daha hayırlı bir toplumda zikrederim." dedi.[1] Zikir, toplum içinde ancak aşikâr olur.

2- Zeyd b. Eslem (radıyallâhu anhu), İbn-i el-Edra (radıyallâhu anhu)'nın şöyle dediğini rivayet eder: "Bir gece Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber mescite gittim. Mescitte sesini yükselten (yüksek sesle zikir eden) bir kişiye uğradık. "Ya Resulallah! Ola ki bu (adam) mürai (riyakar) olur?" diye sordum. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Değil, lâkin o ah çekip (inleyendir)" buyurdu.[2]

3- İbn-i Abbas (radıyallâhu anhu): "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında insanlar farz namazları kıldıktan sonra zikirde seslerini yükseltirlerdi." İbn-i Abbas (o zaman) bunu duyduğunda: "Namazdan çıktıklarını bilirdim" dedi.[3]

4- Saib (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Cebrail bana geldi, "Ashabına emret, tekbirde seslerini yükseltsinler" buyurdu." dedi.[4]

5- Şeddad b. Evs (radıyallâhu anhu): Biz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında iken birden bire: "Ellerinizi kaldırın "Lâ ilâhe illallah deyin" buyurdu. Biz de yaptık. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Allah'ım! Sen beni bu kelime ile gönderdin, bununla emrettin, bunun

[1] Hadisi Buhari Sahihinde, Nesaî, Tirmizi, İbn-i Mace Sahihinde zikir etmişlerdir.
[2] Hadisi Beyhaki rivayet etmiştir. Suyûtî'nin El Havi lil Fetava c.1 s.391'de olduğu gibi.
[3] Hadisi Buhari Sahihinde tahriç etmiştir. İbn-i Haceril Eskalani Fethul Bari c.2 s.259'da olduğu gibi.
[4] Hadisi İmam Ahmed, Ebû Davud ve Tirmizi rivayet etmişlerdir. Suyûtî'de El Havi lil Fetava, c.1 s.389'da sahih olduğunu söylemiştir.

üzerine bana cennet vaat ettin. Muhakkak sen vaatlere muhalefet etmezsin ve mutlu olun (müjdelenin). Muhakkak yüce Allah sizi affetti." buyurdu.[1]

Burada bu konuyla alakalı birçok hadis vardır. Büyük Allâme Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh), "Neticetu'l-Fikir fi'l-Cehri Bi'z-Zikri" adlı risalesinde, yirmi beş hadis topladı ve dedi ki: "Elhamdulillahi ve kefa, ve selamun ala ibadihillezine istefa." Yüce Allah sana ikram eyleye! Sen zikir halkası kuran, mescitlerde cehrî zikir yapan ve tehlilde sesi yükselten Saadat-ı Sûfiyye'nin bu adetlerinin sahih olup olmadığını sordun.

Cevap olarak: Bunda hiçbir kerahet yok. Muhakkak zikirde aşikârın müstehap olduğunu belirten hadis-i şerifler varit olduğu gibi gizlisini gerektiren hadisler de varit olmuştur. Bunun aralarını birleştirmek şahısların durumlarına göre değişir. İşte bunları sana bölüm bölüm açıklayacağım.

Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh) buna delalet eden hadis-i şeriflerin tamamını zikrettikten sonra dedi ki: "Eğer sen ortaya koyduğumuz hadis-i şeriflerin tamamını düşünürsen elbette aşikâr zikirde kerahet olmadığını bilirsin. Hatta açıkça yahut da dolaylı olarak müstehap olduğunu görürsün. Amma aşikâr zikrin: "Zikrin hayırlısı gizli olandır." hadisine muhalefeti Kur'an-ı Kerîm'i aşikâra okumayı öneren hadislerin "Kur'an-ı Kerîm'i gizli okuyan, sadakayı gizli veren gibidir." hadisine muhalefeti gibidir. İmam-ı Nevevî (rahmetullâhi aleyh) bu iki görüşün aralarını cem etti. Muhakkak ki riyadan korktuğunda, onunla namaz kılanlar veya uyuyanlar eziyet görüyorlar ise gizli zikir ve Kur'an-ı Kerîm'i gizli okumak efdaldir. Bunların dışında aşikâr efdaldir. Zira amel aşikârda daha çoktur. Çünkü faydası dinleyenlere sirayet eder, o okuyanı uyandırır, himmetini düşünceye yöneltir, kulağını ona çevirir, uykuyu kovar ve gayreti de ziyade eder. Bazıları, kıraatin bazısında aşikâr, bazısında da gizli okunması müstehap olduğunu belirtir. Çünkü gizli okuyan bazen usanır, kıraati aşikâr ile ünsiyet eder, aşikâr okuyan da bazen yorulur, gizli okumakla istirahat eder. Böylece zikir de bu tafsil üzere olup hadislerin arasını toplamak hâsıl olur diyoruz. Eğer sen yüce Allah, Araf Suresi 205. ayetinde:

[1] Hadisi Hakim tahriç etmiştir. Geçen kaynak c.1 s.391'de olduğu gibi.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ

"Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabb'i zikret, gafillerden olma." buyurdu dersen: Ben bu ayete üç vecihle cevap var derim:

Birincisi: Bu ayet İsra ayeti gibi Mekkî'dir, yani (Mekke'de nazil olmuştur.) Yüce Allah İsra Suresi 110. ayetinde:

وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا

"Namazında yüksek sesle okuma, onda sesini fazla da kısma." bu ayet Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'an'ı aşikâr okuduğunda müşrikler duyup da Kur'an'a ve indirene hakaret ettikleri için nazil olmuştur. Müşriklerin hakaretine engel olmak için aşikâr kıraatin terki emrolundu. Bununla beraber putlara sövmekten nehiy olunduğu gibi En'am Suresi 108. ayetinde:

وَلاَ تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

"Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin. Sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler." buyurdu. Sonra bu durum zail oldu. İbn-i Kesir, bu meseleye tefsirinde işaret etmiştir.

İkincisi: İmam Malik'in hocası Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve İbn-i Cerir'in de bulunduğu tefsircilerden bir grup Kur'an okuma esnasında zikir edenin durumunu hoş görmediler. Bu sıfat üzere Kur'an-ı Kerîm'e tazim için seslerin yükselmemesi de zakir için bir emirdir, denildi. Araf Suresi 204. ayetinde:

وَإِذَا قُرِىءَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

"Kur'an okunduğunda onu dinleyin ve sükut edin." ayetinde yüce Allah bu kavli ile onu takviye ediyor, dediler. (Ben buna cevap olarak) derim ki: "Tembelliğe devamından endişe edilmesinden dolayı sükut ile emir edilmiştir. Ne kadar da lisan, sükut ile emir edilmişse de kalbî zikir

teklifinin baki olduğunu, hatta yüce Allah'ın zikrinden gaflet edilmemesi için uyardı." Bu yönden Araf Suresi 205. ayeti:

وَلاَ تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

"Gafillerden olma." kavli ile son bulmuştur.

Üçüncüsü: Ayetteki emir, sûfilerin dediklerine göre kâmil ve mükemmel olmak Nebiyyi Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mahsustur. Ama ondan gayrisinde vesveselerin ve düşük hâtıraların sahibi olan kimseler cehrî zikir ile emir olunmuşlardır. Zira (vesveseyi) def etmede cehrî zikrin tesiri daha şiddetlidir.

Bu hususta (Suyûtî) ben derim ki; Bezzar, Muaz b. Cebel (radıyallâhu anhu)'den tahriç ettiği hadis-i şerifte bunu teyit ediyor. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden her kim geceleyin namaz kılarsa kıraatini cehri yapsın. Muhakkak melaike kendine uyarak beraber namaz kılar ve kıraatini dinlerler. Muhakkak havada olan mü'min cinler ve meskenin civarında olanlar da kendine uyarak namaza durur ve kıraatini dinlerler. Kıraati cehretmesi ile evinden ve civarındaki olan evlerden cinnilerin fasıklarını ve azgın şeytanları kovar." buyurdu.

Yüce Allah Araf Suresi 55. ayetinde:

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

"Rabb'inize yalvara, yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, duada haddi aşanları sevmez." buyurdu.

Bazı tefsirciler yukarıdaki ayette yüce Allah'ın duada haddi aşmak tabiriyle kastının duayı haddi aşarak cehrî yapmak olduğunu tefsir etmişlerdir.

Biz de iki yönden bu konuya cevap veririz:

Birinci cevap: Yukarıdaki ayette yüce Allah'ın duada haddi aşanları sevmemesi tercih edilen kavle göre "yalvara, yakara ve gizlice dua edin" emri aşıldığı için veya şerîatta aslı olmayan bir dua şekli îcad ettikleri sebebiyledir. Bu söylediğimizi İbn-i Mace ve Hakim'in Müstedrek'te rivayet ettiği ve Ebû Neame (radıyallâhu anhu)'nin de sahih gördüğü şu hadis-i şerif teyit ediyor: Abdullah b. Muğaffel oğlundan şu duayı: "Ey Allah'ım! Senden cennetin sağında olan beyaz sarayı istiyorum." dediğini duyduğunda, oğluna Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "Bu

ümmetten duada haddi tecavüz eden bir kavim geleceğini işittim." dedi. Bu sahabenin tefsiridir. Sahabe ayetteki muradı daha iyi anlar.

kinci cevap: Ayette geçen "İtida"kelimesinin aşikâre anlamına geldiğini kabul edersen bu aşikârelik zikirde değil duadadır. Hususiyette duada efdal olan gizli olmasıdır. Zira gizli yapılan dua icabete daha yakındır. Bu sebeple yüce Allah Meryem Suresi 3. ayetinde:

إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا

"Hani o, gizli bir sesle Rabb'ine niyaz etmişti." buyurdu. Bu sebeple namazda istiazeyi gizli okumak dua olduğu için ittifakla müstehaptır.

Eğer sen dersen; İbn-i Mesud (radıyallâhu anhu)'ın naklettiği hadiste mescitte yüksek sesle tevhid eden bir kavim gördüklerinde: "Ben sizi bid'atçi olarak görüyorum." dedi ve onları mescitten çıkardı hadisini sorarsan buna cevap olarak derim ki: İbn-i Mesud'dan olan bu eserin senedinin açıklanmasına ihtiyaç vardır. Bunu hafız imamlardan kimler kitaplarında tahriç edip (kaydetti?) Bu hadisin sabit olduğu takdir edilse bile önde gelen sabit birçok hadise muhalefet etmektedir. Hadisler birbirine muhalefet ettiğinde bu hadislere öncelik verilir. Sonra İbn-i Mesud'dan bunun olmadığına işaret eden bir rivayet gördüm. İmam Ahmed b. Hanbel (radıyallâhu anhu) "Kitab-ı Zühd"de; Hüseyin b. Muhammed'den tahdis etti. Mesudi, Amir b. Şakik, Ebû Vail diyor ki: "Abdullah zikirden nehiy ederdi diye iddia eden bu kimselere ben (derim ki) oturduğum her mecliste Abdullah yüce Allah'ı zikrederdi." dedi.

İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyh) "Kitabu'z Zühd"te Sabit El-Bünânî'den ihraç etti: "Muhakkak Allah'ın zikrinin ehli, üzerlerinde dağlar misali günahlar olduğu halde zikrullaha otururlar. Muhakkak onlar Allah'ın zikrinden üzerlerinde günahtan hiçbir şey olmadığı halde kalkarlar." dedi.[1]

Büyük Allâme Şeyh Mahmud el-Âlûsî tefsirinde yüce Allah'ın Taha Suresi 7. ayetinde:

[1] Büyük Allâme Celaleddin Suyûtî, el-Hâvî lil Fetava c.1 s.394. Bu kitap, fıkıh, tefsir, hadis, usûl, nahiv, irab ve diğer ilimlere temas eder. İmam Suyûtî h.911'de vefat etmiştir.

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى

"Eğer sen sözü açıktan söylersen bilesin ki O gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir." buyurdu. Bu ayetten dolayı denildi ki: Zikir ve duayı aşikâr yapma nehiy edildi. Hazreti Allah'ın Araf Suresi 205. ayetinde:

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ

"Kendi kendine yalvararak ve ürpererek yüksek olmayan bir sesle, sabah akşam Rabb'ini zikir et, gafillerden olma!" buyurduğuna göre, aşikâr zikirden gizli zikir efdal denmiştir…"

Sen, zikrin ve duanın aşikâr olmasının nehyedildiği bu kavli bilirsin ama bu kavildeki zikrin mutlak zikir manasında (tefsir etmek) uygun olmaz.

İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh) de "Fetava"sında belirttiği gibi: "Muhakkak zikri cehren yapmak şer'an sakıncalı değil, meşru ve menduptur. Bilakis İmam Şafiî mezhebinde, İmam Ahmed'in zahir mezhebinde ve İmam Malik'in iki rivayetinin birinde, Hafız b. Hacer'in "Fethu'l Bâri" eserinden naklen: "Gizli zikir yapmaktan, aşikâr yapmak daha faziletlidir." dediler.

"Fetvalar" kitabının, kıraatin keyfiyeti meseleleri bölümünde, Kadıhan şöyle der : "Zikirde sesi yükseltmek mekruh olur." sözü Şafiî mezhebinde zahir olduğu gibi cenaze götürenler içindir. Bu yasaklama mutlak zikir için değildir."

Yine Âlûsî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bazı muhakkikin "Dun-el Cehir" den (aşırıya gitmeden) murad, ihtiyaçtan fazla aşırı cehren veya ziyade cehren demektir, dediler. Zikir normal cehri olursa ihtiyaç miktarı cehri yapmanın emir dahilinde olduğunu tercih ettiler. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zikri çok kere cehri yaptığını yirmiden ziyade hadiste tesbit ettiler. Bu hadislerden biri: "Ebû Zübeyir (radıyallâhu anhu)'den Zübeyir'in oğlu Abdullah'tan şöyle dediğini işitti: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazında selam verdiğinde yüksek ses ile:

لآ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لآشَرِيكَ لَهُ

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ

وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ∃

وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الفَضْلُ

"Lâ İlâhe İllallâhu vahdehû Lâ Şerîkeleh. Lehu'l mülkü ve Lehu'l hamdu ve Huve Ala Kulli Şey'in Kadir. Ve Lâ Havle ve Lâ Kuvvete illâ billâhi. Ve Lâ Na'budu İllâ İyyâhu Lehu'n ni'metu ve lehu'l fadl" derdi". Şeyh İbrahim Kevrânî (rahmetullâhi aleyh) bu meselenin tahkikinde iki önemli risale telif etti. ilkine "Nesru Zehr fi'z-Zikri bi'l-Cehr" ikincisine ise "İthafu'l Münibi'l Evvâh bi'fazlı'l Cehr bi'z-Zikrillâh" ismini koydu.[1]

b. Cehri Zikrin Fazileti

Allâme Tahtavî (rahmetullâhi aleyh), "Merak-ıl Felah" hâşiyesinde: "Gizli zikir daha mı efdaldir?" diye ihtilaf edildi ve denildi ki: "Evet! Birçok hadis-i şerifler gizli zikrin faziletine delalet eder. Onlardan bir tanesi zikrin hayırlısı gizli olanı, rızkın hayırlısı (ise) kifayet miktarı olanıdır." buyurulan hadistir. Çünkü gizli zikir ihlâsa daha çabuk ulaştırır ve daha çok edilir. Yine denildi ki, cehri (zikir) daha faziletlidir. Zira ona da delalet eden birçok hadis-i şerifler vardır. Onlardan biri, İbn-i Zübeyir (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazından selam verdiğinde yüksek sesiyle;

لآ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لآشَرِيكَ لَهُ∃

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ∃

وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ الْعَلِيِّ العَظِيمِ

"Lâ İlâhe İllallâhu vahdehü Lâ Şerîkeleh. Lehü'l mülkü ve Lehü'l hamdü ve Hüve Ala Külli şey'in Kadir. Ve Lâ Havle ve Lâ Kuvvete illâ billâhil aliyyil azim" derdi.[2]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte Kur'an okuyan kimseye kıraatini duyurmasını emrederdi. İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma) arkadaşları ile beraber Kur'an okuyan kimseyi dinlerken Kur'an okuyana cehri

[1] Büyük Allâme Şeyh Mahmud Âlûsî, Ruhul Mania, c.16 s.147-148. Âlûsî h.1270 senesinde vefat etmiştir.
[2] Hadisi Müslim Sahihinde, Kitabu'l Mesacid, Mevakı-us Salatta, Tirmizi Kitab-us Salatta rivayet etmişlerdir.

okumasını emrederdi. Zira aşikâre okumakta çok amel vardır, insanı düşünmeye ulaştırır. Menfaatten gafil olan kalplerin uyanmasına sirayet eder. Nakledilen hadis-i şerifler şahıslara ve onların hallerine göre bir araya getirildi.

Her kim riyadan korkar (çekinirse) veya yaptığı aşikâre zikrinden ve kıraatinden başkaları eziyet görürse gizli (zikir ve kıraat) daha faziletlidir. Fakat riya korkusu veya kimsenin eziyet görmesi olmadığında cehri zikir daha faziletlidir. "Fetava"da: "Camilerde cehri zikre mani olunamaz." denilir. Yüce Allah'ın şu kavlinin altına girmemek için mescitlerde cehrî zikir yapılmasına mani olunamaz. Bakara Suresi 114. ayetinde:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

"Allah'ın mescitlerinde O'nun adının zikir edilmesine engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zâlim kim vardır?" buyurulmaktadır. Bu durum Bezzazîye'de de dile getirilir.

Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh), "Zikr-i Zâkir li'l Mezkur ve Şâkir li'l Meşkur" adlı kitabında diyor ki: "Selef ve halef âlimleri mescitlerde ve gayri yerlerde yüce Allah'ın zikrinin müstehap olduğunu inkâr etmeksizin icma etmişlerdir. Yalnız şu vardır ki zikri, cehri yapmaları, uyuyan kimselerin veya Kur'an-ı Kerîm okuyanın düşüncesini karıştırmamalıdır. Zira fıkıh kitaplarında da böyle karar verilmiştir. (ves-selam)[1]

İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) meşhur hâşiyesinde, "Fetava-i Hayriye"nin "el-Kerahiyye ve'l İstihsan" bölümünde olan hadis-i kudside: "Beni bir toplum içinde zikir edeni o toplumdan daha hayırlı bir toplum içinde zikrederim." buyrulmuştur. Bunu, Şeyhan (İmam Buhari ve İmam Müslim) rivayet etmiştir. Bu hadis-i şerifte zikrin cehri edilmesinin gereği anlaşılmıştır.

Zikrin gizli yapılmasını gerektiren hadis-i şerifler de vardır. Nasıl ki kıraatte cehri ve gizli hadisler birleşti ise bunların arası birleştiğinde de muhakkak bunların şahıslar ve hallerin ihtilafına göre olduğu meydana çıkar. Bu "zikrin hayırlısı gizli olandır." hadis-i şerifine muhalif düşmez. Zira riyadan korkulduğu, namaz kılanlara veya uyuyanlara eziyet verildiğinde gizli zikir yapmak daha faziletlidir. Bu gibi manilerden uzak

[1] Hâşiyet-üt Tahtavî Ala Merakıl Felah s.208

olunduğu yerde ise bu hususlarda bazı ilim sahipleri zikrin cehren olmasının daha faziletli olduğunu söylerler. Çünkü cehri zikir amel bakımından daha çok yapılır. Ayrıca dinleyenlere fayda sirayet eder, zâkirin kalbini uyarır, düşüncesini toplar, kulağını zikre çevirir, uykusunu giderir, zindeliğini arttırır. (ve bunlar gibidir.) Kelamın tamamı için istersen oraya müracaat eyle!

İmam Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) "Hâşiyetü'l Hamevî"de: "Selef ve halef uleması, mescitlerde ve diğer yerlerde; uyuyanın, namaz kılanın ve okuyanın rahatsız edilmemesi kaydıyla cehri zikrin müstehap olduğuna icma ettiler.[1] dedi.

c. Lisanın Ve Kalbin Zikri

Şeyh Abdulvehhab eş-Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh), kardeşim Afdaliddin (rahmetullâhi aleyh)'den: "Lisan ile zikrin büyükler ve küçükler için meşru olduğunu işittim. Zira azamet perdesi bir kimse için ve enbiyalar için de kalkmaz. Elbette hicap var, lâkin onlarınki incedir." dedi.[2]

İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh): "Ulema kalp ve lisan ile zikrin abdestsiz, cünup, hayızlı ve nifas hallerinde yapılmasının caiz olduğuna icma ettiler. Bu durum, tesbihte, hamdetmede, tekbir getirmede, Resulullah'ın üzerine salavat getirmede, duada ve bunlara benzeyen şeylerde bile olur." dedi.[3]

Yine İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh): "Zikir kalp ile olur, lisan ile de olur. Efdal olanı kalp ve lisan ile beraber olanıdır. Eğer bunun biriyle yetinilirse kalp ile zikir daha faziletli olur. Sonra riya zannedilir diye korkarak lisanla zikrin terki uygun olmaz. Bilakis yüce Allah'ın rızasını kastederek dil ve kalp ile beraber zikir edilir." dedi.

Fudayl b. İyâd (rahmetullâhi aleyh): "İnsanlar için ameli terk etmek riyadır. Eğer insanların kendisini gözetmesinden sakınarak, insanlar benim için ne düşünür diye bir kapı açarsa birçok hayır kapılarını kendi üzerine kapatmış olur. Dinin önemli amellerinden çok şeyi kaybetmiş olur. Ariflerin yolu da bu değildir." dedi.[4]

Gafil kalbin üzerinde perde olur. Kalbi gafil olan kimse zikrin tat ve halavetini bulamadığı gibi başka ibadetlerin de tat ve halavetini alamaz.

---

[1] Hâşiyetü İbn-i Âbidin s.263
[2] Şeyh Abdulvehhab eş-Şa'rânî, El Mîzan c.1 s.160
[3] El Futuhat-ur Rabbaniyye Ale'l Ezkâr-un Nevevîyye c.1 s.106-109
[4] El Futuhat-ur Rabbaniyye Ale'l Ezkâr-un Nevevîyye c.1 s.127

Bundan dolayı gafil ve dalgın kalple zikirde hayır yoktur denildi. Bununla kastımız, gafil kalp ile zikir terk edilsin demiyoruz. Ancak şu var ki yüksek himmet sahibi, nefsi ile mücâhede eder, kalbini defalarca mürakabe edip gözetir hatta kalbini huzurla beraber zikre yöneltir. Bu durum ok atan kişi gibidir. Birincide hedefe isabet etmezse sonra ikinciye ve üçüncüye çevirir. Hatta iyi yapıncaya kadar, nihayet hedefe isabet eder. İnsan kalbi de böyledir, birçok defa yine döner, zikir ve müzâkere arasında bükülür, dönüş yapar, hatta kalp yüce Allah'la beraber huzuru adet edip alışıncaya kadar devam eder.

Hüccet-ül İslâm Gazalî (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak amellerin en faziletlisinin zikir olduğunu, basiret erbâbına açık olduğunu bil! Lâkin zikir için üç kabuk vardır. O kabuğun bazısı, bazısından öze daha yakındır. Bu üç kabuğun ötesinde zikir için öz vardır. Muhakkak o kabukların öze yol oluşundan dolayı faziletleri vardır." dedi.

Birincisi: Zikirde en üst kabuk sadece lisanın zikridir.

İkincisi: Kalbin zikridir. Ne zaman ki kalp dile muvafakat etmeye muhtaç olursa ta ki zikirle beraber hazır olur. Eğer tâbiatı üzere terk edilirse elbette kalp fikir vadilerine yönelir.

Üçüncüsü: Zikrin kalpte yerleşmesi ve ona hakim olmasıdır. Kalbi ondan gayriye çevirmekte zorlamaya muhtaç olduğundan kalp ona sahiplenir. Nasıl ki ikincide onunla beraber kararında ve ona devam etmekte zorlandığında ona ihtiyaç duyulduğu gibi.

Dördüncüsü: O özdür. Mezkurun (Allah'ın) kalbe yerleşmesi, zikrin gözükmeyip gizliye geçmesi, işte istenilen öz budur. Bunda artık ne zikre ne de kalbe iltifat edilir. Sadece mezkur (yani zikredilen) onun tümünü kaplar. Bu esnada kalp için zikre iltifat etmesi zahir olursa bu durum ona meşgul edici hicap olur.

Bu halleri arifler fena (makamı) diye tâbir ediyorlar. Sonra İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh): "İşte bu zikrin özünün semeresidir. Bununla beraber başlangıcı lisanın zikridir. Sonra zorlayarak kalbin zikri, sonra

kalbin tâbiatıyla zikri, sonra da Mezkûr (Allah)'un onu hakimiyeti altına alması ve zikrin silinmesidir." dedi.[1]

d. Ferd ve Cemaatle Zikir

Cemaatle ibadet ki -Allah'ı zikretmek de dahil- tek başına ibadet etmenin üzerine fazileti daha ziyade olur.

Cemaatte, kalpler bir araya gelip kaynaşır, birbiriyle yardımlaşma ve ahenk meydana gelir. Zayıf kuvvetliden maneviyat alır. Karanlıkta olan münevverden nurunu alır, kaba latiften letafeti öğrenir, cahil âlimden ilmini alır ve daha niceleri...

Enes (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Ne zaman cennet bahçelerine uğrarsanız bol bol yiyiniz, içiniz (menfaatleniniz.)" Ashab: "(Dünyada) cennet bahçeleri nedir?" diye sorduklarında, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Zikir halkalarıdır." buyurdu.[2]

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah (Tebareke ve Teâlâ)'ın yeryüzünde zikir meclislerini arayan, seyyar ve faziletli melekleri vardır ki zikir meclislerine geldiklerinde semaya kadar kanatlarıyla bazısı bazısının etrafını (çevirip) kuşatırlar.

Allah'u Teâlâ: "Nereden geldiniz?"

Melekler: "Seni tesbih eden kullarının yanından geldik, sana hamdediyorlar, seni tehlil (tevhid) ediyorlar, senden istiyorlar ve sana sığınıyorlar."

(Yüce Allah onlardan daha iyi bildiği halde) der ki: "Ne istiyorlar?"

Melekler: "Senden cenneti istiyorlar."

Yüce Allah: "Onu gördüler mi?"

Melekler: "Hayır ya Rabbi!"

Yüce Allah: "Eğer görseler halleri nasıl olurdu?"

Melekler: "Eğer onlar (cenneti) görmüş olsalardı, hırs (bakımından) ona daha şiddetli talip olurlardı. Rağbetleri daha çok olurdu."

Yüce Allah (onlardan daha iyi bildiği halde) der ki: "Neden sığınıyorlar?"

Melekler: "Narından (cehennemden)."

---

[1] İmam Gazalî, Kitabul Erbain fi Usûliddin, s.52-55

[2] Hadisi Tirmizi Kitabud Davad'da tahriç etmiştir.

Yüce Allah buyurur: "Onu gördüler mi?"

Melekler: "Hayır."

Yüce Allah: "Eğer görseler, halleri nasıl olurdu?"

Melekler: "Eğer onu görseler, ondan daha şiddetli kaçarlardı."

Yüce Allah: "Siz (melekler) şahid olun, muhakkak ben onları affettim, benden istediklerini onlara verdim ve benden sığındıkları şeylerden korudum."

Melekler: "Ey Rabb'imiz! Onların içerisinde çok hata (günah) işleyen bir kul, onlardan olmadığı halde meclislerinde oturdu."

Yüce Allah: "Ben onu da affettim. O kavim öyle bir kavim ki onların meclisinde oturan (ebedi) şakî (bedbaht) olmaz." buyurdu.[1]

Ebû Hureyre ve Ebû Said El-Hudrî (radıyallâhu anhuma) dediler ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bir kavim yüce Allah'ı zikir ettiklerinde melekler onları kuşatır, onları rahmet kaplar, onların üzerine sükunet (iç huzuru) iner ve Cenab-ı Allah onları indi maneviyesinde olan kimseler içinde zikreder."[2]

Muaviye (radıyallâhu anhu)'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabının halkası üzerine çıkageldi ve: "Sizi oturtan nedir?" buyurdu. Ashab dediler ki: "Biz yüce Allah'ı zikir edip O'na hamdetmek için oturduk." Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Cibril, bana gelip Cenab-ı Allah'ın meleklerine sizinle övündüğünü haber verdi" buyurdu.[3]

Enes (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söyler : "Yüce Allah'ın zikir halkasını talep eden, seyyar (dolaşan) melekleri vardır, (zikir edenlerin) üzerine geldiklerinde onları kuşatırlar (sararlar)" buyurdu.[4]

Yine Enes (radıyallâhu anhu)'den; Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Cennet bahçelerine uğradığınızda ondan bol bol yiyiniz, içiniz. (menfaatleniniz)" buyurdu. Ashab: "Cennet bahçeleri nedir? Ya Resulullah!" dediler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Zikir halkalarıdır" buyurdu.[5]

Ezkâr'ın şarihi Allâme İbn-i Allan (rahimehullâhu teâlâ) bu hadisin manasında: "Ne zaman ki Allah'ı zikir eden bir cemaate uğrarsanız, onlara uyarak siz de zikredin veya onların zikirlerini dinleyin, onlar

[1] Müslim Sahihinde Kitab-uz Zikirde, Tirmizi Kitabud Davad'da ve Hakim tahriç etmişlerdir.
[2] Müslim Sahihinde Kitab-uz Zikirde, Tirmizi Kitabud Davad'da tahriç etmişlerdir.
[3] Müslim Sahihinde Kitab-uz Zikirde, Tirmizi Kitabud Davad'da tahriç etmişlerdir.
[4] Hadisi Bezzar rivayet etti. Heysemî'de isnadının hasen olduğunu söylemiştir.
[5] Hadisi Tirmizi Kitabud Davad'da rivayet etmiştir.

şimdi ve gelecekte cennet bahçelerindedirler. Allah'u Teâlâ Rahman Suresi 46. ayetinde:

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ

"Rabb'inin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır." buyurdu.[1]

Allâme İbn-i Âbidin (rahimehullâhu teâlâ) hâşiyesinde, İmam Gazalî, "Cemaatle Allah'ın Zikredilmesi Bahsinde": İnsanın yalnız (başına) zikrinin cemaatle zikre, tek kişinin ezanıyla cemaatin ezanına teşbih ederek der ki: "Nasıl ki havanın hacmini kesmede müezzinlerin cemaat olarak ezan sesleri bir müezzinin ezan sesinden daha çok etkiliyse bir kalp üzerinde perdelerin kalkmasında ve tesir bakımından cemaatle zikir bir kişinin zikir (etmesinden) daha etkilidir."[2]

Tahtavî (rahmetullâhi aleyh) hâşiyesinde: "Şa'rânî' dedi ki: Selef ve halef ulemaları mescitlerde ve diğer yerlerde, zikrullahın cemaatle yapılmasını kabul ederek müstehap olduğunda birleştiler. Ancak zikri cehrî yapmaları, uyuyana, namaz kılana eziyet verip Kur'an okuyanın kalbini karıştırıyorsa, fıkıh kitaplarında kararlaştırıldığı gibi zikri gizli yapmaları icap eder."[3]

Yalnız Yapılan Zikir:

Kalbin safileşmesinde, uyandırılmasında, mü'minin Rabb'i ile ünsiyet kurmasında, münâcâtı ile huzura kavuşmasında ve Hakk'a yakınlık şuuruna ermesinde zikrin büyük bir tesiri vardır. Mü'minin ıssız bir yerde tek başına Rabb'ini zikrederken nefsini muhasebeye çekip ayıplarına ve hatalarına muttali olması elbette lazımdır. Hesabında günah gördüğünde istiğfar edip tevbe ede, kendinde ayıp gördüğünde ondan kurtulması için nefsi ile mücâhede ede!

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Nebiyyi Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "Yedi sınıf kimseyi Allah onları hiçbir yerde gölge olmadığı halde ancak arşının gölgesi altında gölgelendirecek ve onları bir bir zikretti…

[1] El Futuhat-ur Rabbanîye Alel Ezkârin Nevevîyye c.1 s.94
[2] Hâşiye İbn-i Âbidin c.5 s.263
[3] Hâşiyet-üt Tahtavî Ale Merakı'l Felah s.208

Onlardan biri de: "Issız bir yerde Allah'ı zikreden ve gözlerinden yaş döken kişidir." buyurdu.[1]

e. Yalnız Zikir Yapmanın Edepleri

Zâkirin en mükemmel sıfat üzere olması uygun olur. Eğer bir yerde oturuyorsa, kıbleye karşı, kendini hakir görerek, boyun eğerek, sükunet ve vakarla başını öne eğerek oturmalı. Şayet bu hallerden başka bir şekilde zikretse de caiz olur, bunun hakkında kerahet de yoktur. Lâkin bir özrü yok ise efdali terk etmiş olur. Zikrettiği yerin ıssız ve nazif olması gerekir. Böyle olması zikre ve mezkure (zikir olunana) ihtiramda daha çok tazim etmiş olur. Bunun için zikrin mescitlerde ve şerefli yerlerde olması methedildi. Ağzının nazif olması, eğer ağzının nezafeti değişmiş ise, misvak ile onu gidermesi gerekir.

Nasıl ki davet edildiğimizde bedenî temizliğe önem vermemiz icap ediyorsa, Rab Tebareke ve Teâlâ'nın nazargâhı olduğu için kalbin temizliğine daha fazla özen göstermek gereklidir. Kin, kibir, cimrilik, riya, dünyevî alakalar, ağyar ile meşgul olmak gibi kirlerden kalbi temizlemek elbette lazımdır. Hatta Hakk'ın meclislerine ehil olmaya ve daha mukaddes olan feyizde kaim olmaya devam etmelidir.

Zikir her ahvalde sevilen şeydir. Zikirden murad, kalbin huzurudur. Zâkirin zikrettiği şeyin manasını düşünerek gözden geçirmesi gerekir. Eğer istiğfar ediyorsa, yüce Allah'tan kalbi ile mağfiret ve afv talep etmeyi dikkatle düşünmesi gerekir. Eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salavat getiriyorsa, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azameti karşısında kalben hazır olması gerekir. Eğer nefiy ve ispat zikrini "La İlahe İllallah" diye zikir ediyorsa, üzerine lazım olan yüce Allah'tan meşgul eden her şeyi nefiy (yok) etmesi gerekir.

Her halükârda kalbin huzuru yok diye, lisan ile zikri terk etmemeli. Kalbi gafil olsa bile lisanı ile zikremelidir. Zira insanın zikirden gafleti, yüce Allah'tan tamamı ile ayrılması demektir.

Zikrin mevcut olması, her ne şekilde olursa olsun Allah'a yönelmektir. Lisanın yüce Allah'ın zikri ile meşguliyeti, Allah'a itaatin ziynetidir. Zikirden kesilmesi ise çeşitli sözlü isyan, gıybet ve nemime gibi şeylerle meşgul olmaya (kendini) arz etmesi demektir.

[1] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitab-u Ebvabi's Salati'l Cemaati, Müslim'de Kitab-uz Zekat'ta tahriç etmişlerdir.

İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh): "Yüce Allah ile huzur kuramadığın için zikri terk etme! Zikri terketmektense gafletle de olsa zikre devam eyle! Umulur ki, gafletle zikir yapma sebebi ile yüce Allah seni yakaza (uyanık) olarak zikrini yapmak (şerefine) yükseltir. Her kim yakaza (uyanık) olarak zikrederse huzurla zikretmeye başlar. Her kim de huzurla zikrederse, mezkurdan gayriyi terketmiş olduğu halde zikretmeye başlar. Bu yüce Allah'a güç değildir" dedi.[1]

İnsana lazım olan (kalp açılıncaya kadar) lisanla zikre önem verip kendine gerekli kıla! Zikir onu (kalbin açılmasına) nakleder. Bu sebeple Allah ile beraber huzur ehli olur.

[1] İbn-i Acîbe, İkaz-ul Himem fi Şerhil Hikem c.1 s.79

f. Cemaatle Cehrî Zikrin Edepleri

Cehrî zikrin bazı edepleri vardır, bunlar: Zikir öncesi edepler, zikir esnasındaki edepler, zikir sonrası edepler. Bu üç kısmın zahirî ve bâtınî olanları vardır.

Zikir Öncesi Edepler

Zâhirî Olanlar:

Zâkirin libası temiz ve güzel kokulu olmalı, abdestli olmalı, kazancı ve gıdasının haramdan katıksız olarak pak ve tertemiz olmasıdır.

Bâtınî Olanlar:

Sadık bir tevbe ile kalbini temizlemek, bütün kalp hastalıklarını terk etmek, zikir yaparken kendi kuvvetini ve gücünü görmemek,zilletiyle ,fakirliğiyle Allah'ın sunduğu nimetlere ve fazlına ihtiyacı olduğunu bilerek huzura ciddiyetle girmektir.

Zikir Esnasındaki Edepler

Zâhirî Olanlar:

İhvanlar meclis kurup oturmuşlarsa gelen ihvan meclisin sonunda (boş bulduğu yere) oturmalı eğer zikre durulmuşsa zikre katılarak arkalarında durmalıdır! Ta ki kendine yakın olanlar anlayıp da kendine yer açılınca aralarına girmeli ve halkalarına iltizam etmelidir. Eğer birisinde bir özür vuku bulduğunda çıkmak istediğinde etrafında olan kişilerin aralarını lütuf ile açarak incitmeden çıkmalıdır. Halkadan çıkarken de etrafındakileri meşgul ederek zikre engel olmamalıdır. Halkada otururken onlara uyum sağlamalı, muhalefet ederek aykırı davranmamalıdır. Sesini kısarak onların sesine uydurmalı, aralarından ayrı düşmemelidir. Bir başkasının Allah ile olan huzurunu bozmaması için gözlerini kapamalıdır.

Bâtınî Olanlar:

Şeytanın vesveselerini ve nefsin düşüncelerini koyup sürmeye gayret etmek. Kalbini dünya işleri ile meşgul etmemek. Zikir içinde olan

durumlarda, kalbinin ve gönlünün huzuru için var gücü ile çalışmak. Gelen ilham ve varidatları muhafaza etmek. Yüce Allah'ın kendine vermiş olduğu tecelliyat ve iyiliklere hazırlanmak.

Zikir Sonrasındaki Edepler

Zâhirî Olanlar:

(Zikrin sonunda) Kur'an-ı Kerîm'den bir aşır dinlemek, şeyh ile ilmî müzâkere yapmak, şeyhin bazı nasihatlarına ve rehberlik etmesine kulak verip dinlemek, zikir mekanında bulunduğu müddetçe muhtelif dünya işlerinden ve buna benzer gayri şeylerden konuşmayıp sükut etmek, edeplere aykırı olan amellerden kaçınmak. Müzâkere ve duadan sonra şeyhine ve ihvanına selam vererek musafaha ederek ve el öperek çıkmak.[1]

---

[1] **El Öpmenin Hükmü:** İnsanların çoğu el öpmenin hükmünü soruştururlar. Hususen kendi keyfi görüşüne tâbi olanların çoğaldığı şu günlerde, sağlam ilim zayıfladığından dolayı çokça sorup durmaktadırlar. Eğer hakikati anlamak isteyenler, sahih olan hadislere, sahabe-i kiramın eserlerine ve muhakkik olan imamların sözlerine dönüp rücu ederlerse şer'an âlimlerin, salihlerin ve ana-babanın ellerini öpmenin caiz olduğunu bulurlar. Bilakis İslâmî edep biçimlerinden biri de fazilet ve takva ehline hürmet etmektir. Bu konuyla alakalı sarih (açık) bazı nassları sana sunuyorum:

1- Hadis-i Şeriflerde Varid Olanlar:

Saffan bin Assal (radıyallâhu anhu)'dan: "Bir Yahudi arkadaşına; "Kalk! Birlikte O Nebiye gidelim" dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a geldiler. Dokuz ayeti beyyinattan (açık ayetlerden) sordular. Hadisi şu kavle kadar devam ettirdi. (Cevaplarını aldıktan sonra) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın elini ve ayağını öptüler. "Biz şehadet ederiz ki muhakkak Sen Allah'ın Nebisisin dediler." İmam Ahmed, Tirmizi, Nesaî ve gayrileri bu hadisi rivayet ettiler, Tirmizi sahihtir dedi.

Ebû Davud, Ümmü Ebbane binti Vazi b. Zari'den o da dedesi Zari'den (Zari', Abdulgays'ın heyetinde idi): "Kendi konakladığımız yerden Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın elini ve ayağını öpmek için koşarak yarış yapardık. "dedi.

Beyhaki, aynı hadis-i şerifi "Siret-i Şamiye"de şu ilaveyle rivayet etti: Kendi toplumunun efendisi olan Munzir-il Eşeç geldi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın elini tutarak öptü, dedi.

El-Hafız İbn Hacer-ül Askalanî, Şerh-il Buhari c.11, s.48'de: "Muhakkak Ebû Lübâbe, Kaab bin Malik ve iki arkadaşı, yüce Allah tevbelerini kabul ettiğinde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın mübarek elini öptüler." dedi.

2- Eserlerde Varid Olanlar:

Eş-Şabi'den, Et-Taberanî, El-Beyhaki ve El-Hakim tahriç ettiler.

"Zeyd b. Sabit cenaze namazı kılındıktan sonra binmesi için katırı getirilip yaklaştırıldığında Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhuma) geldi, atının üzengisini tuttu. Zeyd b. Sabit; "Bırak onu Ey Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın amcası oğlu!" dedi. İbn-i Abbas: "Ulema ve kübaraya böyle yapmamız ile emrolunduk" dedi. Zeyd b. Sabit Abdullah'ın elini öptü. (Zeyd bin Sabit) biz de Resulullah'ın ehl-i beytine böyle yapmamızla (ellerini öpmemiz ile) emrolunduk dedi.

Buhari "Edeb-il Müfred"'de, Abdurrahman bin Rezin'in rivayetinden tahriç etti: "Seleme bin Ekva, deve tabanı gibi kocaman eli vardı, (ona doğru) vardık, elini öptük" dedi. İbn-i Hacer-ül Askalani Şerhül Buhari c.11 s.48'de rivayet etti.

Sabit, Enes'in elini öptüğünü bir rivayetinde söyledi. Yine tahriç etti ki Ali (radıyallâhu anhu) Abbas (radıyallâhu anhu)'ın elini ve ayağını öptü." Yine Sabit, Ebû Malik el-Eşca'i yoluyla ihraç etti: "İbn-i Ebû Evfa'ya dedim ki: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e biat ettiğin elini ver dedim, o da elini verdi, ben de elini öptüm" dedi. İbn Hacer'in adı geçen eserinde olduğu gibi.

İbn-i Kesir "El-Bidaye Ven-Nihaye" adlı tarihinde c.7, s.55'de: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'ın eli üzere Beyt-i Makdes'in fethinde uzun konuşmadan sonra Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) Şam'a ulaştığında, Ebû Ubeyde, Halid b. Velid ve Yezid bin Süfyan gibi emirlerin ileri gelenleri karşıladılar. Ebû Ubeyde bineğinden indi ve Ömer de inip yürüdüler. Ebû Ubeyde, Ömer'in elini öpmeği işaret ederek (ona yöneldi.) Ömer de Ebû Ubeyde'nin ayağını öpmeye niyetlendi. (Sonra) Ebû Ubeyde mani oldu (öptürmedi.) Ömer de vazgeçti."

Allâme Muhammed Seffariniyy-ül Hanbeli, "Gıza-ul el-bâb Şerhü Manzumetul-Adab"'da Adab-ul Kübra bahsinde dedi ki: "Muanaka (kucaklaşma): El öpmek, baş öpmek dinen, ikramen, ihtiramen ve şehvetten emin olunduğunda mübahtır." c.1 s.287

El-Hafız bin El-Cevzi "Menakıb-ı Ashab-ıl Hadis"de: " Bir alime karşı zelil olmak ve tevazuda mübalağa yapmak her talebeye gereklidir." dedi.

Süfyan bin Uyeyne ve Fudayl b. İyâz (onlardan) birisi El-Hüseyin Bin Aliyy-ul Cufi'nin elini, diğeri de ayağını öptü." Yine Safari'nin "Şerh-i Manzumet-ul Adab" kitabının c.1 s.287'de de böyledir.

Ebû'l Meali "Şerh-i Hidaye"de: "Âlimin elini ve yardım ettiği için cömerdin elini öpmek caizdir. Ama zenginliğinden dolayı bir zenginin elini öpmeye gelince: "Muhakkak her kim bir zengine, zenginliği için tevazu ederse dininin üçte ikisi gider." diye rivayet olundu.

İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma) Mute gazvesinden geldiklerindeki hadiste olduğu gibi, muhakkak sahabenin Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nın (mübarek) elini öptüklerini bildim" adı geçen kitapta da böyledir.

Dört İmamın Sözleri:

Hanefilerden: Allâme İbn-i Âbidin hâşiyesinde "Dürrül-Muhtar"'ın sahabinin kelamını açıklarken: "Âlim bir kişinin veya verâ ehlinin teberrüken elini öpmekte bir beis yoktur. (Hatta) sünnettir de denildi." Ayni'nin işaret ettiği gibi Şirin Bilali: "Hadislerin içeriğinden (el öpmenin) sünnet veya mendup olduğunu bildim" dedi. İbn-i Âbidin'in meşhur hâşiyesi c.5, s.254'de

Tahtavi "Merak-ıl Felah" a yaptığı hâşiyesinde dedi ki: "Gayet-ul Beyan Anil-Vakiat"da, "Âlimin veya adil bir sultanın elini öpmenin caiz olduğunu gördüm."

Bu konu Bedreddin Ayni'nin rivayet ettiği hadislerde varid olmuştur. Sonra Ayni de sayfa 209'da: "Sonuç olarak, zikrettiklerimizin toplamından el öpmenin mübah olduğu bilindi." dedi.

Malikilerden: İmam Malik dedi ki: "Eğer bir kişi elini tekebbür ve büyüklenmeden dolayı öptürürse mekruh olur. Eğer dini, ilmi, şerefi için Allah'a yaklaşmak niyeti ile olursa caizdir." İbn-i Hacer-ül Askalani, Şerh-ul Buhari c.11 s.48

Şafiîlerden: İmam Nevevî dedi ki: "Bir kişinin zühdü, iyi hali, ilmi, şerefi veya bunlara benzeyen dini durumlarından dolayı elini öpmek mekruh değil, bilakis müstehaptır. Eğer zenginliği, gücü, ehli dünyanın yanındaki mertebe ve kıymeti için olursa şiddetle mekruhtur." İbn-i Haceril Es Kalani, Şerh-ul Buhari c.11 s.48

Hanbelilerden: Allâme Es-Seffârinî el-Hanbelî'nin "Gıza-ul El-Bâb, Şerhu Manzumet-il Adab" kitabında Merzevi dedi ki: "Ebû Abdullah İmam Ahmed b. Hanbel'e el öpmeyi sordum." O dedi ki: "Dindarlıktan dolayı olursa bir beis yoktur. Zira, Ebû Ubeyde (radıyallâhu anhu) Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'ın elini öpmüştür. Eğer dünyalıktan dolayı olursa caiz değildir." (c.1s.287)

El öpme hususunda denilenlerin en güzeli İbn-i Şeref-il Hakim'in sözüdür. Bir şiirinde dedi ki:

"Sanki ben peşi peşine onun elini öptüğümde, şükründen aciz kalıp ağzımı kapatmış gibi oluyorum."

Bir başkasıda el öpme konusunda yine bir şiirde dedi ki:

"Takva sahibi olan hayırlı kimselerin elini öp.

Düşmanlarının tanından (ayıplamasından) korkma!

Rahmanın reyhanları ona ibadet edenlerdir.

Reyhanları koklamaksa âbidlerin elini öpmektir."

Ulema, Suleha ve Ana-Baba için Ayağa Kalkmanın Hükmü:

Fazilet sahibi olanlara hürmeten önlerinden kalkmak caizdir. Bu, matlub olan İslâm edeplerindendir. Muhtelif mezheblerde caiz olduğuna dair fıkıh kitaplarında deliller vardır.

A- Saadat-ı Şafiyyenin Delilleri:

El-Allâmet-ul Fakih Muhammed Eş-Şirbinî, "El-Muğn-ul Muhtaç" isimli kitabı, c.3, s.135'de: "İlminden, salahından, şerefinden ve bunlara benzer riya ve büyüklenmenin dışında olan fazilet sahiplerine kıyam etmek sünnet olur." dedi.

Ravda da: Bu hususta sahih olan hadisler vardır dedi.

İmam Nevevî, "Risalet-ül Terhis Bil-Kıyamı Li Zevi El-Fadl" diye isim verdiği hususi risalesinde; "Gelen (kimseye) kıyam etmenin caiz olduğuna dair birçok hadis-i şeriflerle delil getirdi." Onlardan bazıları şunlardır:

1- Ebû Davud Sünen'inde tahriç etti, "Muhakkak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün otururken süt babası geldi, elbisesinin bir kısmını oturması için ona serdi, o da üzerine oturdu. Sonra süt anası geldi, diğer tarafını da ona serdi ve oturttu. Daha sonra süt kardeşi geldi, kalktı onu da önüne oturttu."

2- İmam-ı Malik, Ebû Cehil'in oğlu İkrime (radıyallâhu anhu) kıssasında şu hadisi tahriç etmiştir: "Fetih günü Yemen'e kaçtı. Hanımı onu getirmek için yanına gitti, hatta Müslüman olarak Mekke'ye getirdiğinde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce ferahlanarak, ona koştu ve meşlahını (hırkasını) üzerine attı."

3- Cafer (radıyallâhu anhu) Habeşistan'dan geldiğinde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı: "Ben Cafer'in geldiğine mi, yahut Hayber'in fethine mi hangisine sevineyim?" buyurdu.

4- Aişe (radıyallâhu anhuma)'nın hadisinde: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) evimde iken, Zeyd bin Harise (radıyallâhu anhu) Medine'ye geldi ve kapıyı çaldı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağa kalktı ona sarıldı ve onu öptü." buyurdu.

5- Ebû Davud, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç ederek: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizimle konuşurken, o kalktığında biz de kalktık ve evine girinceye kadar ayakta durduk." buyurdu.

B- Saadat-ı Hanifiyye'nin Delilleri:

"Ed-dürr" sahibinin sözünü El-Allâme, El-Fakih, El-Muhakkik İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) şerhederken "Vehbaniyye"den naklederek: "Okuyan (talebeye), âlimin önünde kıyam caiz olduğu gibi bilhassa gelene tazim için kalkmak da mendup olur dedi." "Gunye"de: Mescitte oturanın gelen kimse için kalkması ve Kur'an okuyanın dahi eğer gelen kimse tazime müstehak ise kalkması mekruh olmaz." "Müşkil-il Asar"da ise: "Başkasına kıyam mekruh değildir, ancak kendisi için kıyam edilmesini seven kimseye kalkmak mekruhtur. Önünden kalkılmayan insana kıyam ederse mekruh olmaz" denildi.

İbn-i Vehban ben derim ki: "Bu asrımızda kıyamın terki, buğz ve düşmanlık getiriyorsa ayağa kalkmak müstehap olmayı gerektirir. Bilhassa da kıyamın adet olduğu mekanlarda ve üzerine tehdit edilen acemlerin yaptığı gibi önünden kalkmayı sevenler hakkında olduğu gibi..." Hâşiyetü İbn-i Âbidin c.5, s.254

C- Hadis Şarihlerinin Delilleri:

Ebû Süleyman el-Hattâbi, Eş-Şafiî Ebû Davud'un Said-il Hudrî (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiği hadisin şerhinde dedi ki: "Muhakkak Kureyza ahalisi, Said'in hükmünü kabul ettiklerinde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona haber gönderdi ve o bembeyaz bir merkep üzerinde geldi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Efendinize veya en hayırlınıza kıyam edin." buyurdu. Hatta Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanına oturdu.

Bâtınî Olanlar:

Kalbini hâtıralardan susturup (vazgeçirmek) (diğer yönlere) sapmadan muhafaza etmek, Mevlası'nın hediyesini bekledikten sonra himmet ve gayretini toplayarak meydana çıkmak, niyetini zikrullah meclislerinden ayırmayıp gelecek ilk meclise dönmek üzere toplamaktır.

g. Zikr-i Mukayyed (Sınırlı) Ve Zikr-i Mutlak (Sınırsız)

Mukayyed (sınırlı) Zikir:

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize mendup kıldığı, hususi bir zaman ve hususi bir mekanla belirlediği zikirdir. Her beş vakit namazın edasından sonra yapılan zikirler, tesbih, tahmid ve tekbir, misafire mahsus zikirler, yeme ve içmelerde yapılması gereken zikirler, nikah zikirleri, şiddet, afet ve musibetlerin def'i anında edilen zikirler, hastalık ve ölüm zamanlarında yapılan zikirler, ölüm ve hastalığa taalluk eden zikirler, cuma namazından sonra ve cuma gecelerinde yapılan zikirler, ay görüldüğünde yapılan (dua) zikirler, oruçlunun iftar zamanında yapacağı zikirler, hac ve nevilerinde yapılacak zikirler, sabah-akşam edilecek zikirler, yatarken ve uyanırken edilen (dua) zikirler, Allah yolunda cihad edilirken yapılan zikirler ve çeşitli vakitlerde yani horoz öterken, merkep

---

Hattâbî (radıyallâhu anhu): "Bilindiği gibi kişinin arkadaşına, eğer arkadaşı hayırlı ve faziletli ise "-Ya seyyidi!" demesinde bir mahzur yoktur." "Facir (kişiyi) seyyid diye isimlendirmek mekruhtur. Halkın faziletli reislerine, adil valilerine ve öğrencinin âlime kıyamı müstehaptır, mekruh değildir. Ancak kerahat bu sıfatların hilafında vardır." dedi.

Yine Hattâbî, Muaviye'den rivayet ettiği, Ebû Davud hadisinin şerhinde, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "Her kim kişilerin kendi önüne dikilmesini isterse cehennemde kalacağı yerine hazırlansın" dediğini işittim. Manası: "Önünde kalkıp dikilmeleri, böylece kendinden emir alıp yönelmeleri, onlara karşı kibir ve öğünmeyi gerekli kılan bir yol demektir." "Meâlim-i Sünen-lil Hatttâbi, Şerh-i Süneni Ebi Davud" c.4, s.155-156'da

Allâme Es-Seffârinî dedi ki: İmam Ahmed (radıyallâhu anhu)'in Müsned'inde, "Efendinize kalkın ve ona ikramda bulunun." Ama başka bir haber ayağa kalkmak ile emretmenin caiz olduğunun anlaşılmasında yukarıdaki habere yardım ediyor. Beni Eşhel'den birtakım kimseler diyorlar ki Onun için ayaklarımız üzerine iki saf olarak kalktık, bizden her kişi onu selamlıyordu, hatta Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'da nihayet buldu." "Siret-ul Şamiye"de olduğu gibi. "Gıza-ul Elbâb Şerh-u Manzumet-ul Adab."

Bu eser Allâme Es-Seffârinî Hanbelî c.1, s.276. Bu haber Allâme Ali b. Burhaneddin Hanbeli'nin Siret-ul Halebiye c.2, s.339'da Beni Kureyza gazvesinin bahsindedir.

Yine müftü Saadat-ı Şafiyye şerif olan, şerefli Mekke'de Ahmed Zeynî Dahlan "Siret-un Nebeviyye Ve Asar-ul Muhammediyye" kitabının c.2, s.131'de zikrettiği gibi.

anırırken ve hastalığa veya başka musibetlere düçar olanı gördüğünde yapılan zikir ve dualar gibi...

Bu mukayyed olan zikirlerden az bir miktarıdır. (Bu konuları) kavramak istersen zikir kitaplarına dön ve müracaat eyle!

Mutlak (sınırsız) Zikir:

Mekanla, zamanla, vakitle, halle, ayakta ve oturmakla sınırlanmamış zikirdir. Mü'minden istenilen her halde Rabb'ini zikretmesidir, yaptığı zikirle dilinin ıslaklığı zail olmaya. Bu hususta birçok ayet-i kerimeler vardır. Onlardan bazı ayetler: Bakara Suresi 152. ayetinde:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

"Öyle ise siz beni anın ki; ben de sizi anayım."

Yine yüce Allah şu kavlinde, Enbiya Suresi 20. ayetinde:

يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لاَ يَفْتُرُونَ

"Onlar bıkıp usanmaksızın, gece gündüz Allah'ı tesbih ederler."

Yine yüce Allah Ahzab Suresi 41-42. ayetlerinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا_

وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً

"Ey inananlar! Yüce Allah'ı çokça zikir edin ve onu sabah akşam tesbih edin."

Yine Ahzab Suresi 35. ayetinde:

وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

"Allah'ı çok zikir eden erkekler ve kadınlar var ya; işte Allah bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır." buyrulmaktadır.

Daha nice ayetler (bizi) zamanla ve mekanla sınırlanmayan mutlak zikrin çok yapılmasına çağırıyor. Nasıl ki Resul-i Azam (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın her hallerimizde ve her vakitlerimizde bizi mutlak zikre çağırdığı gibi.

Abdullah b. Busr (radıyallâhu anhu): Bir kişi: "Ya Resulallah! İslâm hükümleri üzerime çoğaldı, bana bir şeyden haber ver ki ona sıkıca

sarılayım." dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Lisanın Allah'ın zikrinden dolayı ıslanmaktan ayrılmasın." buyurdu.[1]

Seyyidemiz Aişe (radıyallâhu anhuma) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ı şu sözüyle vasfetti: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün hallerinde yüce Allah'ı zikrederdi."[2]

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) birçok hadislerinde; zikir için bir had, muayyen bir zaman yahut hususi bir münasebet olmaksızın bizi zikrin tesbih, tehlil, tekbir ve istiğfar gibi şekillerine davet etti.

İbn-i Abbas (radıyallâhu anhuma) : "Yüce Allah kullarına neyi farz etmiş ise mutlaka ona belirli bir had koymuştur. Sonra özür hallerinde onları mazur kıldı. Fakat zikir bunlardan müstesnadır, son bulması için bir had koymadı. Zikrin terkinden dolayı kimsenin özrünü kabul etmedi. Aklı olmayan kimse müstesnadır. Aklı olanlara ise bütün hallerinde yüce Allah'ın zikriyle emredildi." Yüce Allah Nisâ Suresi 103. ayetinde:

فَاذْكُرُواْ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ

"Ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı zikir edin" buyurdu.

Yine Ahzab Suresi 41. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

"Ey inananlar! Allah'ı çokça zikir edin." Yani gecede, gündüzde, karada, denizde, seferde, hazarda, zenginlikte, fakirlikte, sıhhatte, hastalıkta, gizlide, aşikârda ve her bir hal üzerine (Allah'ı) zikir edin demektir.[3] Muhakkak sûfiler bu minval üzere yürüdüler, her hal ve tavırlarında yüce Allah'ı zikir ettiler.

Bu şekilde zikir eşit olarak zamanla sınırlı olan ve olmayan diye ikiye ayrıldığı gibi sayıyla sınırlı olan ve olmayan diye de ikiye ayrılır. Sayıyla sınırlanan zikirlere gelince onlar her namazın sonunda olan tesbih, tahmid ve tekbir gibidir...

---

[1] Hadisi Tirmizi, Kitabud Davad'da rivayet etmiş, hasen olduğunu söylemiştir.

[2] Hadisi Müslim, Kitabut Taharet'de ve Kitabul Fedail'de, Tirmizi Kitab-ud Davad'da, Ebû Davud ve İbn-i Mace, Kitab-ud Taharet'de tahriç etmişlerdir.

[3] Nurut Tahkik s.147

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "Her kim (beş vakit) namazın sonunda Allah'ı tesbih, (33 defa subhanallah, 33 defa Allah'a hamd Elhamdulillah, 33 defa Allah'u Ekber) derse bu 99 olur. "Lâ ilâhe illallahu vahdehu le şerike leh, lehulmülkü velehulhamdu vehuve ala kulli şeyin kadir" demekle 100 tamam olur. (Bunları derse) hatası (günahı) denizin köpüğü kadar da olsa (yine) af olunur." buyurdu.[1]

Said b. Ebi vakkas (radıyallâhu anhu) der ki: "Biz Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında iken o şöyle buyurdu : "Sizden birinizin her gün bin hasene kazanması sizi aciz eder mi?" Meclisinde oturanlardan birisi: "Nasıl bizden birimiz bin hasene kazanır, Ya Resulallah?" diye sordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yüz tesbih eder (çekerse) kendine bin hasene yazılır ve bin hatası atılır (affedilir)" buyurdu.[2]

Ağarr b. Yessar el-Müzenî (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey insanlar! Yüce Allah'a tevbe edin, ondan affınızı isteyin. Muhakkak ki ben her gün yüz defa tevbe ederim." buyurdu.[3]

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim günde yüz defa:

لآ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لآشَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ

(Lâ ilâhe illallâhü vahdehü la şerike leh, lehulmülkü velehülhamdü vehüve ala külli şeyin kadir) derse on tane köle azat etmeye denk olur, kendisi için yüz hasene yazılır ve yüz de seyyiesi (günahı) silinir. Kendisi o gün akşam oluncaya kadar şeytandan korunmuş olur. Ondan daha efdal şeyle gelen hiçbir kimse olmaz, ancak kendinden daha fazla amel eden kişi müstesna" buyurdu.[4]

Bu hadisin şerhinde İbn-i Allan (rahmetullâhi aleyh), Kadı İyad (rahmetullâhi aleyh)'ın bunda yüz diye sayı zikredip bu zikirleri yüzle sınırlaması, bu ecirler için sonuç ve sınıra delil olduğunu söylediğini nakletti." Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: "Hiç kimse bunun getirdiğinden daha efdal bir amel getirmedi, ancak ondan daha fazla amel eden müstesna"

[1] Hadisi İmam-ı Müslim Sahihinde, Kitabul Mesacid ve Mevedius Salat'ta rivayet etmiştir.
[2] Hadisi İmam Müslim Sahihinde, Kitabuz Zikir ve Dua'da rivayet etmiştir.
[3] Hadisi İmam Müslim Sahihinde, Kitabuz Zikir ve Dua'da rivayet etmiştir.
[4] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitab-ud Davad'da, Müslim Kitabuz Zikir'de rivayet etmişlerdir.

diye uyardı. Lâkin bu adet (sayı) üzerine ziyade etmek de caiz olur. Zikri fazla edene söylediği miktarca sevabı da fazilet bakımından daha fazla olur. Burada adedin üzerine çıkmak nehyedilmiş yahut hududu tecavüz zannedilmesin. Zira o adedin üzerine çıkmak, mahdud olan sünnetlerin üzerine çıkmak gibi ve tekrar tekrar taharet yapmak gibidir. Diğerleri ise mübalağa ederek, vaad edilen sevap zikirde sayı üzerine bağlanmıştır" dediler.

İbn-i Cevzî (rahmetullâhi aleyh) bu apaçık yanlıştır, iltifat edilmeyecek sözdür. Bilakis şairin dediği doğrudur:

"Her kim ziyade ederse, Allah onun hasenatını ziyade eder".[1]

Ama belirlenen sayı dışında olan sınırsız zikirde ise bilhassa adedin dışında, yüce Allah bizi bütün hallerimizde ve vakitlerimizde zikri çok yapmaya yöneltiyor. Ahzab Suresi 41.ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا

"Ey İman edenler! Allah'ı çok zikir edin" kavlinde olduğu gibi. Her ne zaman mü'minin gayreti yükselir ve Allah'a muhabbeti artarsa O'nu daha çok zikreder. Zira, her kim bir şeyi çok severse onun zikrini çok eder.

Müridin himmetini yükseltmek, azmini güçlendirmek, ihmal ve tereddüdünü gidermek için yöneltici bir mürşidin, zikirleri muayyen adetlere teşvikinde bir beis yoktur. Hatta yüce Allah'ın zikrini çok yapanlardan ola!

E. Zikrin Lafız ve Sîgaları:

Yüce Allah'ın zikri bütün şekilleriyle kalplerin hastalıklarına ve nefislerin illetlerine devadır. İşte bu sîgalar: "Lâ ilâhe illallâh" demek, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salavat getirmek, istiğfar etmek ve Allah'ın bazı güzel isimleri, ism-i müfred: "Allah" lafzı ve bunlar gibi... Bu devaların hepsi de Kur'an ve hadis eczahanesinden çıkarılmıştır.

Muhakkak zikirlerin şekilleri çok çeşitlidir. Her bir sîganın özel kalbî tesirleri, muayyen nefsî bir işlemi vardır. Saadat-ı Sûfiyye'nin mürşidleri ki bunlar kalplerin tâbipleri, davette, yöneltmede ve terbiyede Resul-ü

[1] Allâme İbn-i Allan Es-Sıddıkî, El Futuhat-ur Rabbanîye, Alel Ezkâri'l Nevaviyye, c.1 s.209 İbn-i Allan h. 1057 senesinde vefat etmiştir.

Azam (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın vârisleridirler. Müridlerine muayyen zikirlerde ihtiyaç ve hallerine münasip olan zikirleri yapmaya izin verirler. Onları yüce Allah'ın rızasına yürütüp terakki ettirirler. Bu şuna benzer, tâbipler hastalarına çeşitli ilaçları verirler ve ilaçların illet ve hastalığa uyumunu sağlarlar. Sonra ilacı hastanın durumu hesabınca değiştirir veya şifasına göre yaparlar. Bunun için sâlik bir müridin, mürşidi ile bağlantılı olması elbette lazımdır. Çünkü onunla müşavere ve müzâkere etmesi gerekir. Zikirde ruhî faydalardan, nefsî hazlardan ne buluyorsa şeyhe arz ederse böylece seyrinde terakki etmiş olur. Yavaş yavaş yüksek ahlâka ve ilah-i marifete çıkmış olur.

İsm-i Müfred (الله) Allah İsmi İle Zikrin Hükmü:

Allah ismini tek olarak zikretmek caizdir. Delili ise yüce Allah'ın Müzzemmil Suresi 8. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً

"Rabb'inin adını zikret, bütün varlığınla O'na yönel!" Dehr (insan) Suresi 25. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلاً

"Sabah akşam Rabb'inin ismini zikret!" kavlidir.

Enes b. Malik (radıyallâhu anhu), Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği hadis-i şerifte varid olmuştur: "Yeryüzünde "Allah, Allah" denilmeyinceye kadar kıyamet kopmaz." İşte bu müfret isim, bu hadis-i şerifte mükerrer olarak zikir olunmuştur.[1]

Enes (radıyallâhu anhu)'den diğer bir rivayette, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kıyamet "Allah, Allah" diyenin üzerine kopmaz." buyurdu.[2]

Allâme Ali el-Kâri, bu hadisin şerhinde, Allah zikir edilmediği zaman, insanların bekasında hikmet kalmaz, bundan bilinir ki alemin bekası, âmil olan âlimlerin, salih olan âbidlerin ve bütün inananların bereketiyledir.

[1] Hadisi Müslim Sahihinde, Kitabul İman'da, Tirmizi Kitabu'l Fiten'de tahriç etmişlerdir. Tirmizi hasen olduğunu söylemiştir. Ayrıca İmam Ahmed'de Müsnedinde rivayet etmiştir.

[2] Hadisi Müslim Sahihinde, Kitabul İman'da, Tirmizi Kitabu'l Fiten'de tahriç etmişlerdir. Tirmizi Hasen olduğunu söylemiştir. Ayrıca İmam Ahmed'de Müsned'inde rivayet etmiştir.

Tayyibî (rahmetullâhi aleyh): "Hatta Allah, Allah denilmeyinceye kadar demenin manası, yüce Allah'ın ismi zikredilmeyinceye ve O'na ibadet edilmeyinceye kadar (kıyamet) kopmaz demektir" buyurmuştur.[1]

Sonra ayet-i kerime ve hadis-i şerifler belirli bir zikri özelleştirmeden umumi ve mutlak olan zikre teşvik etti. İsmi müfredle "Allah" ismini zikretmeyi yasaklayan şer'i bir metin varid olmadı.

Bazı acelecilerin Kitap ve sünnette ismi müfredle zikretmenin hükmü varid olmamış diye itiraz etmeleri hatadır. Bununla beraber zikredilen mesele beyan ettiğimiz gibi apaçık meydandadır.

Yine bazıları müfred isimle zikirde faydalı cümle tam olmuyor diye sözümüze, Allah'u Celil misalini delil getirerek itiraz ettiler. Buna cevap, ismi müfredle zikir eden kişi mahluka konuşmuyor ki kelamın tam ve faydalı olması şart koşulsun. Zira o nefsini bilir, kalbinden haberdar olduğu halde yüce Allah'ı zikreder.

Muhakkak cumhur ulemanın müfred "Allah" ismiyle zikrin caiz olduğuna dair nassları vardır. İşte muhterem okuyucuya cumhurun bazı sözleri: Allâme İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) meşhur hâşiyesinde "Allah lafzı" bahsinde besmeleyi şerhederken Hişam Muhammed'den o da Ebû Hanîfe'den "Allah" lafzının ismi azam olduğunu rivayet etti. Tahavi, ulema ve ariflerden birçoğu da böyle demiştir. Hatta bu âlimlere göre makam sahibi biri için "Allah" lafzının üstünde bir zikir olmadığını söylediler. İbn-i Emir-il Hacc'ın Tahrir şerhinde olduğu gibi...[2]

Allâme Hadimi (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak İsm-i Celâl "Allah" lafzı, Ebû Hanîfe'nin, Kesâil'in, Şâbî'nin, İsmail b. İshak'ın, Ebû Hafs'ın v.s. cumhur-u ulemanın indinde ism-i azam olduğu bilinmeli. Bu meşayıh-ı sûfiyenin ve muhakkik olan ariflerin itikadıdır. Zira makam sahibi olanların yanlarında mücerred "Allah" isminin zikrinin, makamının üstünde bir zikir yoktur. Zira yüce Allah, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e En'am Suresi 91. ayetinde:

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ

"Habibim, Allah de! Sonra onları bırak" buyurdu.

[1] Molla Ali el-Kâri, Mirkatü'l Mefatih, Şerhu Mişkati Mesabih, c.5 s.226
[2] Hâşiyet-ü İbn-i Âbidin, c.1 s.5

Allâme Muhaddis el-Münavî (rahmetullâhi aleyh) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadisini şerh ederek: "Yüce Allah buyuruyor ki: "Kulum beni zikredip benim için dudakları hareket ettiği müddetçe ben kulumla beraberim." buyurdu.[1]

Yüce Allah kendini kalbiyle ve lisanıyla zikredenle beraberdir. Lâkin kalbiyle zikredenin beraberliği daha tamamdır. Bu hadiste hususi olarak lisandan bahsedilmesi, kalpteki olan zikrin dil ile daha iyi anlaşılması içindir. Ancak onun muhabbeti ve zikri, kalbe ve ruha hakim olunca onunla beraber oturmuştur. Tarikat ehlinin yanında zikrin lüzumu, yüce Allah'a yetiştiren rükunlerdendir. O da üç kısımdır: Lisanla avamın zikri, kalple havasın zikri, zikrinde fâni olup zikir ettiği kimseyi müşâhede eden hassül-hasın zikridir. Hatta bu üçüncüsü için "Hakk" her hallerinde görülmüş oluyor.

Allah'a sülûk eden yolcu için kalpleri ağyardan kesen müfred zikirden daha menfaatli zikrin olmadığı söylenir. O da "Allah" lafzıdır. Zikrin hakikatı, eserleri ve tecelliyatı hakkında öyle şeyler varid oldu ki bunu ehli zevkten başkaları anlayamaz.[2]

İmam Cüneyd-i Bağdâdî (rahmetullâhi aleyh) : " Allah ismini zikreden nefsini terk eder, Rabb'ine vasıl olur, hakkını eda eder, kalbiyle O'na bakar ve muhakkak onun şuhud nurları beşerî sıfatını yakar."[3]

Efendim Abbas el-Mursî (rahmetullâhi aleyh): Zikrin Allah Allah demek olsun, zira bu İsm-î Şerif, isimlerin sultanıdır. Onun için yaygı ve meyveler vardır. Yaygısı ilim, meyvesi ise nurdur. Nurun kendisi kastedilmiyor, belki de kastedilen nurla beraber keşif ve ayânın vaki olmasıdır. Diğer zikirler üzerine zikri müfredi tercih edip çok yapmak gerekir. Çünkü "Lâ İlâhe illallâh" lafzı; akîdeyi, ilimleri, edepleri ve hakikatları içine aldığından ism-i müfredi (Allah lafzını) tercih etmenin gerekli olduğunu söyledi.[4]

Arif-i billah İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "İsmi müfred (Allah lafzı) isimlerin sultanı ve İsmî Azam'dır. Mürid lisanıyla zikreder, sallanır ve titrer, hatta o etine ve kanına karışır. Nurları her tarafına ve bütün kısımlarına yürür... Sonra İbn-i Acîbe şöyle dedi: "Zikir kalbine

[1] Hadisi İmam Ahmed Müsnedinde, Hakim Müstetrekinde ve İbn-i Hibban Sahihinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmişlerdir.
[2] Allâme Münavî, Feyzül Kadir Şerhu Cami-us Sağir, c.2 s.309
[3] Nurut Tahkik, s.174
[4] Nurut Tahkik, s.174

sonra ruhuna sonra da sirrine intikal eder. O zaman lisan susar, şuhut ve ayana (apaçık görmeye) vasıl olur.[1]

Ey sadık olan mürid! Eğer sen bir mürşid-i kâmilden izinli isen "Allah'ın" müfred isminin zikrini bırakma! Zira o nefiste biten çeşitli kalp hastalıklarını (ot misali) kökünden çekip çıkarmada ve biçmede keskin bir bıçaktan daha etkilidir. Ama bu "Allah" isminin zikri esnasında seyrinin evvelinde müridin nefsi için gördüğü hararet ve sıkışma bu zikirden nasibinin olmamasındandır. Çünkü bu zikir kalpten mahlukatı giderir ve varlıkları boşaltıyor.

Bunun için görüyoruz ki olgun ve mürebbî olan mürşidler, müridlerine ilk aşamalarında "Lâ İlâhe İllallâh" zikrini emrediyorlar. Ne zaman ki nefiy ve isbat kalplerine yerleşip mekan tutarsa onları "Allah" ismine müfrede nakil ediyorlar. Onlara zikre devam etmelerini ve nefisle mücâhede ederek mücâhedenin verdiği acıya tahammül etmelerini emrediyorlar.

Eğer bu acıya başlangıçta sabır edemezler ve ismi müfredi ihmal ederlerse seyirlerinde dururlar, azimetlerinin fesadı, iradelerinin zayıflığı sebebiyle büyük hayırlardan mahrum olurlar.

Ama bu ismin zikrine azmeder, sabreder ve istikamet üzere olurlarsa kalplerinde tesir meydana gelir. Onlardan gaflet gider. Hatta isim, damarlarına yürür ve ruhlarına karışır. Zikir edilen mezkur karşılarında (gibi) olur. İnsanlar gaflete düştüklerinde onlar düşmezler. O zaman Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın işaret ettiği ihsan makamını kesinlikle kazanmış olurlar. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İhsan, yüce Allah'ı görürmüş gibi ibadet etmendir." buyurdu.

[1] Tecrid-ü İbn-i Acîbe, Ale Şerhi Metni Ecrumiyye, s.15

F. Zikri Terketmenin Sakıncaları

Muhakkak yüce Allah kullarını zikrin terkinden kerim olan Kitab'ı ve Resul'ünün lisanı üzere uyardığı gibi böylece arif-i billah olan mürşidler de müridlerini zikrullahın terkinden uyardılar.

Allah'ın Kitab'ından uyarılar:

Yüce Allah Kerim Kitab'ında, Zuhruf Suresi 36-37. ayetlerinde:

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ∃

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ

"Her kim Rahman'ı zikretmekten gafil olursa yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan alıkoyarlar da onlar kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar."

Yine Araf Suresi 205. ayetinde:

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ

وَالآصَالِ وَلاَ تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

"Kendi kendine yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle, sabah akşam Rabb'ini zikir et! Gafillerden olma!"

Nisâ Suresi 142. ayetinde münafıkların zemminde:

وَلاَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلاَّ قَلِيلاً

"Allah'ı pek az zikrederler" buyurmuştur.

Resulullah'ın sünnetinden uyarılar:

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Bir kavim bir meclisten kalkarken orada Allah'ı zikir etmeden

kalkarlarsa, ancak merkep leşinin başından kalkanların misali olur. Kıyamet gününde onlara üzüntü olur." buyurdu.[1]

Yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Her kim bir yere oturur da orada yüce Allah'ı zikir etmezse Allah'tan ona noksanlık olur. Her kim yatağına yatar da orada yüce Allah'ı zikir etmezse Allah'tan ona noksanlık olur. Her kim yolda yürür de o yolda yüce Allah'ı zikir etmezse Allah'tan ona noksanlık olur." buyurdu.[2]

Yine Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Bir kavim bir mecliste otururlar da orada yüce Allah'ı zikretmez ve Nebilerine salavat getirmezlerse ancak onlara noksanlık olur. (Allah) dilerse onlara azap eder, dilerse de onları affeder." buyurdu.[3]

Muaz b. Cebel (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Ehli cennet üzülmez, ancak yüce Allah'ı zikretmeksizin geçen saate üzülürler." buyurdu.[4]

Ariflerin Sözlerinden Uyarılar:

Sehl (rahmetullâhi aleyh): "Rabb'in zikrinin terketmeden daha kabih bir isyan bilmiyorum." dedi.

Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh): "Lisanın üzerine zikrin ağır gelmesi nifak alametlerindendir. Sen Allah'a tevbe et ki zikir diline hafif olsun." dedi.[5]

Sanki bunu yüce Allah'ın münafıkları vasfettiği Nisâ Suresi 142. ayetinden almıştır:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلاَةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَآؤُونَ النَّاسَ وَلاَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلاَّ قَلِيلاً

[1] Hadisi Ebû Davud ve Hakim tahriç ettiler. Hakim, Müslimin şartı üzerine sahihtir demiştir. Tergib ve Terhib c.2 s.410'da olduğu gibi.

[2] Hadisi Ebû Davud Sünenin'de, İmam Ahmed, İbn-i Ebi Dünya, Nesaî ve İbn-i Hibban Sahihinde rivayet etmişlerdir. Lafız Ebû Davud'a aittir.

[3] Hadisi Tirmizi Kitabud Davad'da rivayet etti ve hasen olduğunu söylemiştir. Ebû Davud'da Sünenin'de rivayet etti.

[4] Hadisi Taberani tahriç etmiş Beyhaki'de çeşitli senetlerle rivayet etmiş, o senetlerden biri ceyyiddir.

[5] Ravdatün Nazirin s.44

"Şüphesiz münafıklar, Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar, halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı da pek az zikrederler" buyurdu.

Denildi ki: Her şeyin bir cezası vardır. Arifin cezası ise zikirden kesilmesidir. Akıllı kimseye gereken gafletinden uyanması, kalbini uyarmada ciddiyetle Rabb'inin zikrine say etmesidir. Allah'ı çok zikreden mü'minlerin sıfatı ile sıfatlanıp Allah'ı az zikreden münafıkların sıfatlarından uzaklaşmasıdır.

G.Zikirde Hareket Etmek

Zikirde hareket etmek hoş görülmüştür. Zikir ibadeti esnasında hareket etmek cismi zindeleştirir. Zikirde hareket etmek, İmam Ahmed'in "Müsned"inde ve Hafız Makdesî'nin sahih ricaller ile Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiği hadis-i şerife göre şer'an caizdir: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın huzurunda Habeşliler (sevinçlerinden) oynuyorlardı. Kendilerine mahsus bir dille "Muhammed salih bir kuldur" diyorlardı. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunlar ne diyorlar diye sordu. Denildi ki: "Bunlar Muhammed salih bir kuldur diyorlar." Onları bu halde gördüğünde yadırgamadı, kabullendi ve sükut etti. Malumdur ki şer'i hükümler, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavlinden, fiilinden ve sükutundan alınır. Onların fiilini kabul edip onları yadırgamadığında zikirde hareket etmenin ve sallanmanın caiz olduğu ortaya çıktı. Mübah olan sallanma ile Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın medhinin bir araya gelmesine bu hadis delildir. Zira zikirde sallanıp hareket etmek, haram bir oyun diye isimlendirilemez, bilakis o caizdir. Çünkü zikir için sallanmak cismi gayretlendirir. Eğer niyet iyi olursa yüce Allah ile kalbin huzur bulmasına yardım eder. İşler varılacak hedefe, ameller de niyetlere bağlıdır. Muhakkak her kişinin (ameli) niyetine göredir.

İmam Ali (radıyallâhu anhu)'nin, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabını nasıl vasfettiğini dinleyelim: "Ebû Erake (radıyallâhu anhu) dedi ki: Sabah namazını İmam Ali (radıyallâhu anhu) ile beraber kıldım, sağına döndü ve sanki kendinde moral bozukluğu (gibi bir hal) var idi. Hatta güneş mescidin duvarının üzerine bir mızrak boyu olduğunda iki rekat namaz kıldı. Sonra elini tersine çevirdi ve dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabesini gördüm, bugün onlara benzer hiçbir şey görmüyorum. Muhakkak onlar sararmış, saçları dağınık

ve tozlu idi. Onlar, Allah için secde ve kıyama devam ettiklerinden dolayı alınlarında keçilerin dizlerindeki gibi (nasır) meydana geliyordu. Cepheleri ve ayakları arasındaki nöbeti sağlayarak Allah'ın kitabını okuyorlardı. Sabaha çıktıklarında hareket ederek rüzgârlı bir günde ağaçların sallandığı gibi sallanıyorlardı, vallahi, elbiseleri ıslanıncaya kadar gözlerinden yaşlar boşalıyordu." buyurdu.[1]

İmam Ali (radıyallâhu anhu)'nin ibaresinden "Rüzgârlı bir günde ağaçların nasıl sallanıp hareket ettikleri gibi ashabın da zikirde hareket etmeleri" cümlesi bizim ilgimizi çekiyor. Sen burada sallanmayı açık (bir şekilde) bulursun. Bu ibare haram ve bid'at diyenlerin sözlerini iptal ediyor. Mutlaka zikirde hareketin mübah olduğunu tesbit ediyor.

Şeyh Abdulgani Nablusî (rahmetullâhi aleyh) bu hadisi risalesinin birinde zikrederek sallanmanın mendup olduğuna dair delil ileri sürdü ve dedi ki: "Bu açıktır, zira sahabe (radıyallâhu anhum) zikirde şiddetli bir şekilde hareket ederlerdi. Muhakkak kişi bundan dolayı yani ayakta, oturarak, hangi bir nevi olursa olsun, isyan yapmadıktan ve (isyanı) kasdetmedikten sonra hareket ederse zikrettiğimiz gibi sorumlu olmaz.

Sûfilerden uzak oldukları halde kendilerini onlara nispet eden sahte sûfilerden bir cemaat zikir halkalarını içlerine Şerîat-ı garrânın haram kıldığı bazı sapık bid'atler ve kötü fikirler sokarak kötülediler. Bu sapık bid'atlerden bazıları, sakıncalı müzik aletleri kullanmak, kötü işlerin kastedildiği toplantılar düzenlemek,Allah'la veya kalbin kirlerini temizleyen amelî bir vesile ile ilgisi olmayan bilakis gafil nefisleri avutmak ve düşük amaçları gerçekleştirmek ile ilgili çirkin şarkı söylemektir. Şu var ki sûfi olmayıp da kendi kendilerini sûfi sayan bir cemaat zikir meclislerinin ve zikir halkalarının cemalini çirkinleştirmek, sapık, bid'at, makul olmayan ve Şerîat-ı garrânın yasakladığı, neşe verici çalgı aletlerinin kullanmayı gençlerle hususi toplanmalar, çirkin teğanniler ve kalbin kirini temizlemek için amele vesile sayılmayan, yüce Allah'a kavuşmak niyeti olmayan, bilakis gafil nefislerini teselli etmek ve kötü niyetlerini gerçekleştirmek için cemaat olanlardır."

Bazı ilim iddia edenlerin, zikir halkasına dıştan gelen sapıklarla ihlâsla zikir eden sâliklerin arasını ayırmadan hücum etmeleri üzülecek

[1] Hicri 774'de Şam'da vefat eden, İmam, Hafız, Müfessir, Tarihçi İsmail bin Kesir, El Bidaye Vennihaye c.8 s.6. Hadisi ayrıca Ebû Nüaym Hılye'de c.1 s.76'da tahriç etmiştir.

bir durumdur. Halbuki yüce Allah'ın zikri, imanları sağlamlaştırır, muamelede istikamete yöneltir, ahlâkı yükseltir ve kalbi mutmain eder.

İşte bundan dolayı insaflı âlimlerden ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın izi üzerine yürüyen sadık sûfilerden, kendilerini onlardanmış gibi gösteren sapıkların arasını ayırt eden ve zikirde yüce Allah'ın hükmünü açıklayan âlimlerin başında Allâme İbn-i Âbidin gelir. O, "Şifa-ul Alil" isimli risalesinde, sûfilerin arasına kendilerinden olmayanların girmesini kınadı. Zikirdeki bid'atlarını ve kötü işlerini onlara gösterdi ve bu bid'atleri yapanlarla bir araya gelmekten sakındırdı. Sonra dedi ki: **" Her türlü düşük hasletten beri olan saadat-ı sûfiyyenin sadıklarına söyleyecek sözümüz yoktur."** İki taifenin imamı olan Efendimiz Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'e soruldu. Birtakım kavimler (sûfiler) aşka gelerek sallanıyorlar. Dedi ki: "Bırakın onları, onlar Allah demekle ferahlanıyorlar. Onlar öyle bir kavimdir ki bu yol onların ciğerlerini kesti, yorgunluk da kalplerini parçaladı, bırakın düzelmeleri için nefes alsınlar çünkü bunda bir sıkıntı yoktur. Eğer sen onların tattıklarını tatsaydın onları mazur görürdün." dedi.

Bu durum hakkında büyük Allâme, İbn-i Kemâl Paşa'dan fetva istenildiğinde o İmam Cüneyd'in zikir ettiği gibi söyledi:

"Eğer sen hakikatte isen, aşka düşüp sevgi duymanda bir sakınca yoktur,

Eğer sen ihlâslı isen, sallanmanda bir sakınca yoktur,

Say ederek, ayak üzere koşmaya kalkarsan,

Şol kimse için efendisi çağırdığında,

Baş ve yüz üzerine koşması da haktır."

Kötü hallere düşmekten nefislerini alıkoyan saliklere, vakitlerini en güzel amellere sarf eden ariflere zikir ve sema esnasında hasıl olan hallerden dolayı ruhsat verilmiştir. Çünkü onlar İlah'tan gayriyi dinlemez, ancak ona iştiyak duyarlar. Zikrettikleri zaman kendilerinden geçerler, şükrederlerse kendilerine gelirler. Vecd anında (Hakk'ın sırrına muttali oldukları zaman) sayha atarlar. O'nu müşâhede ettiklerinde huzur bulup istirahat ederler. Serbest olup da O'nun kurbiyetinin huzuruna yöneldiklerinde seyahat ederler. Vecd onlara galip geldiğinde, irade pınarlarından içtiklerinde, korku ve musibetin konusu işlendiğinde, onlardan bir kısmı yüz üstü düşer ve erirler. Onların bazılarına da lütuf şimşeği çaktığında hareket eder ve güzel olurlar. Bazılarına da yakınlığın doğuş yerlerinden üzerlerine aşk doğduğunda sarhoş olup gayba

karışırlar. İşte benim için öne çıkan cevap budur. Doğruyu yüce Allah daha iyi bilir. Ondan sonra dedi ki: **"Onlara iktida eden, onların meşreblerinden tadanlara ve nefislerinde Melik-il Allam olan (Allah)'ın şevk ve aşkına düşenlere bizim sözümüz yoktur. Bizim sözümüz kendi kendilerini tasavvufçu gösteren fasık, düşük ve avam tabakasınadır."**[1]

Bu açıklamadan (hareketle) görüyoruz ki İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) zikirde vecde gelip hareket etmeyi mübah görüyor. O, bunun caiz olduğuna fetva vermiştir. Meşhur hâşiyesinin üçüncü cüzüne bakıldığında, meseleye mani olan metinler, zikir halkasındaki münker olan şeylere hamledilir (yorulur). Mesela: Oyun ve şarkı aletlerinin bulunması ve çubukla çalmak, güzel yüzlü gençlerle toplanarak manaları onları vasfetmeye indirmek ve onlara ilgi göstermek, onların güzelliğini anlatmak ve daha nice nice muhalif şeyler.

İbn-i Âbidin'in kelamını görüşlerine dayanak kabul eden yasakçı zihniyetin bu tutumu ancak risalelerin bütününde İbn-i Âbidin'in sadıklar ile sahtecileri ayrı tuttuğunu kavrayamadıkları içindir. Bilakis vasıl olan ariflere ve onlara iktida eden mukallitlere vecdi mübah kılmıştır. Bu iki kaynağa müracaat et ki hakikat sana açıklansın!

Şüphesiz kendi kendini vecde ve aşka zorlayarak kendinde hakiki vecd olmadığı halde varmış gibi göstermek, eğer niyet sahih ise buna itiraz yoktur. İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh)'in hâşiyesindeki şiirde:

"Sen hakikatli isen, kendi kendini vecd ehli göstermene bir itiraz yoktur,

Eğer ihlâslı isen, sallanmanda da bir zarar yoktur."

Fukahanın metinlerde zararı yok diye gösterdikleri gibi vecd yokken sahih bir niyetle varmış gibi göstermek şer'an caiz olduğu gibi hakiki vecd (coşkunluk) daha evladır. Sûfilerin vecd ve tevacüdleri, sahabenin hal ve davranışlarından alınmıştır.

İşte o Saadat-ı Şâfiyye'den Mekke müftüsü büyük Allâme Ahmed Zeyni Dahlan (rahmetullâhi aleyh) meşhur "Siret-un Nebeviyye" kitabında, onların hallerinden bir sahneyi şöyle açıklar: "Hayber'in fethinden sonra Habeşistan'dan Ebû Talib'in oğlu Cafer ve yanında Müslümanlardan onaltı kişiyle geldiklerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cafer ile karşılaştı,

[1] Büyük fakih İbn-i Âbidin'in, Mecmuat-u Resail-i İbn-i Âbidin, 7. risalesinde, Şifa-ul Alil ve Bellül Ğalil fi Hükmi Vasiyyetil Bil Hatemati vet Tehali s.172-173

ayağa kalktı, onu alnından öptü ve onunla kucaklaştı. Saffan b. Ümeyye ve Adiy b. Hatem de yanına geldi, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara da ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: "Ben bilmiyorum, Hayber'in fethine mi, yoksa Cafer'in gelmesine mi, hangisine sevineyim?" Cafer'e: "Benim hılkatime ve ahlâkıma benzedin"diye buyurdu. Bunun üzerine Cafer (radıyallâhu anhu) bu hitaptan lezzet alarak oynamaya başladı. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun oynamasını yadırgamadı." İşte bu sûfilere zikir meclislerinde ve (medhun-Nebi'yi dinlemelerinde) coşkunluktan lezzet duydukları sırada raksetmelerine asıl kılındı.[1]

Allâme Âlûsî (rahmetullâhi aleyh) yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 191. ayetinde:

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

"Ayakta, otururak ve yanları üzerine yaslanarak zikir eden kimseler" ayetinin tefsirinde der ki: "İbn-i Ömer, Urve İbn-i Zübeyir ve bir cemaattan (radıyallâhu anhum) hikaye edilen şey, şuna hamledilir ki onlar bayram günü namazgâha çıktıklarında yüce Allah'ı zikir etmeye başladılar. Bazıları: "Yüce Allah'ı ayakta ve otururken zikrederler"ayetini der demez bütün cemaat ayağa kalkıp zikir ettiler. Bunda muradları ayetin delalet ettiği hususlardan birine uyarak teberrük elde etmekti.[2]

Efendim Ebû Medyen (rahmetullâhi aleyh) bir şiirinde:

"Vecde gelip coşanları nehyedenlere sen de ki;
Aşk şarabının manasını tatmadınsa bizi bırak!
Ruhlar mülâki olmanın şevkinden titrer ve sallanırsa,
Vücut da oynar, titrer ve sallanır, ey manayı bilmeyen cahil!
Ey genç! Kafeste olan kuşu görmez misin?
Vatanı hatırladığında ses çıkarıp şarkıcı olur,
Kalbinde olan ayrılığı ötmesi ile giderir,
Azalar duygu ve manalarla titrer,
İşte ey genç, muhib olanların ruhları da böyle titrer,
Onun sallanması yüksek aleme iştiyakındandır,

[1] İbn-i Zeyni Dahlan, Es-Siretün Nebeviyye, Vel Asarul Muhammediyye, c.2 s.252 Siretü Halebiyye'nin kenarında. Hadisi Buhari Sahihinde Kitabu Sulh'ta rivayet etmiştir.
[2] Allâme Mahmut Alusî, Ruhul Meani, c.4 s.140

O şevke gelmişken onu sabırla bağlayalım mı?
Manayı gören sabır edebilir mi?
Ey aşıkları şarkı ile yönlendiren!
Kalk şarkıyı ayakta söyle!
Dostun ismini bize söyle ve bizi rahatlat" dedi.

Hülâsa:

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki zikirde hareket etmek şer'an mübahtır. Buna ek olarak mutlak manada zikirle emir her türlü halleri kapsar. Her kim yüce Allah'ı oturarak, ayakta, yürüyerek ve sallanarak yahut da sükunet içinde zikrederse muhakkak matlub ve emr-i ilâhi yerine gelmiş olur.

Zikirde hareketin haramlığını veya kerahetini iddia edenler delil göstermelidir. Çünkü onlar, bazı mutlak halleri özel hükümlermiş gibi tahsis ederler.

Her halükârda bir müslümanın zikir halkalarına girmekteki gayesi, zikir ibadetini yerine getirmektir. Zikirde hareket şart değildir. Ancak ehl-i vecde benzemesinde niyet sahih olursa bu zikir ibadetinde canlılığa vesile olur. Zira bir şiirde:

"Onlar gibi olamazsanız onlara benzeyiniz,
Muhakkak ki kerimlere benzemek kurtuluştur."

H. Mescidlerde Şiir Söylemek Ve Dinlemek

Ubey b. Kaab (radıyallâhu anhu)'dan rivayet edilen bir hadise göre Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhakkak bazı şiirlerde hikmet vardır."[1] buyurdu.

Enes (radıyallâhu anhu) şöyle rivayet eder: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidin yapılmasında kavmi ile beraber kerpiç taşıyorlardı. Onlar recez[2] ölçüsündeki şu şiir okuyorlardı :

"Ey Allah'ım! Ahiretin yaşam tarzından başka ebedi yaşam tarzı yoktur,
Ensarla muhacirlere sen yardım et!"[3]

[1] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitab-ul Edep'te, Müslim'de Kitabul Cihat'ta rivayet etmişlerdir.

[2] İbn-i Esir Nihayede şöyle diyor: "Şiir bahirlerinden olan recez, belli bir bahirdir ve şiirden bir çeşittir. Bunda her mısra ayrı olur. Bundan oluşan kasidelere eraciz denir. Bu seciğli ise de ancak şiir veznindedir. C.2 s.79

[3] Bu hadisi Buhari Sahihinde, Kitabul Edep'te Müslim'de Kitabul Cihad'da rivayet etmişlerdir.

Ekva'nın oğlu Seleme (radıyallâhu anhu): "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Hayber'e çıktık. Geceleyin yürüdük. Aramızdan biri Ekva'nın oğlu Amir'e daha önce söylediğin şiirden bize de söylemez misin?" dedi. Amir şair bir kişi idi. Arkadaşlarına döndü şu mısraları söyledi:

"Ey Allah'ım!
Sen olmasaydın hidayete ermez,
Sadaka vermez ve namaz kılmazdık,
Yaptıklarımız sana feda olsun, bizi affet!
Karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl!
Bize sükunet ver,
Biz çağırıldığımızda geldik,
Çağırmakla bize güvendiler, biz de geldik."

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu sözleri söyleyen kim?" dedi. Ekva'nın oğlu Amir dediler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yüce Allah ona rahmet eyleye!" buyurdu. Toplumdan bir kişi: "Ey Allah'ın Resulü! Vacip oldu" dedi. Keşke bizi de onun gibi menfaatlendirseydin! dediler. Sonra: "Ekva'nın oğlu Amir şehid edildi." buyurdu.[1] (Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın harpte duası şehid olup Allah'ın rahmetine uğramaktır diye tefsir edilmiştir.)

Müseyyeb'in oğlu Said (radıyallâhu anhu) : "Hassan mescitte şiir söylerken Ömer (radıyallâhu anhu) oraya uğradı. Ömer, Hassan'a ters bir şekilde baktı. Hassan ise cevaben: "Ben mescitte senden daha hayırlının (yani Resulullah'ın) yanında şiir söylerdim." dedi. Sonra Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'ye yöneldi: "Allah aşkına sana yemin veriyorum, sen Resulullah'ın bana "Kafirlere benden taraf cevap ver! Ey Allah'ım! Onu (Hasan'ı) Cebrail aleyhisselam ile kuvvetlendir." dediğini işitmedin mi? dedi. Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu) de: "Evet" dedi."[2]

Aişe (radıyallâhu anha), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet eder: " Resulullah Hassan için mescitte bir minber koymuştu. Hassan da onun üzerine çıkar, Resulullah'tan bahsedip onu överdi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhakkak Allah'u Teâlâ Resulullah ile iftihar ettiği

[1] Bu hadisi Buhari Sahihinde, Kitabul Edep'te Müslim'de Kitabul Cihad'da rivayet etmişlerdir.

[2] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitabus Salat'ta rivayet etmiştir. Hadisin başı şudur: "Ey Hassan, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından cevap ver. Allah'ım onu ruhul Küdus ile destekle. Hadisi Sahih-i Müslim de Fedail-ü Hassan bin Sabit bâbında zikretmiştir.

müddetçe Hassan'ı, Ruh-ul Kudüs (Cebrail aleyhisselam) ile teyit edip destekler, müdafaa eder." buyurdu.[1]

Manzumetu'l Adab şarihi, Allâme es-Seffârinî, Ebû Bekir b. Anberî rivayetiyle Kaab b. Züheyr (radıyallâhu anhu)'in tevbe ederek geldinde söylediği meşhur kasideyi nakletti:

"Banet Suadu" (Sevgilim) Suat ayrıldı.

Kalbim bu gün kara sevdaya tutuldu.

Fidyesi verilmemiş, eli kolu bağlı esir gibi oldu…"

Nihayet Kaab: "Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kınından çekilmiş, parlak, keskin ve etrafına ışık saçan bir hint kılıcı gibidir." beytine gelince Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerinde olan bürdeyi Kaab'ın üzerine attı. Muaviye (radıyallâhu anhu) gönül hoşluğu ile bürde için on bin (dinar) verdi. Ancak Kaab, Resulullah'ın elbisesini, para karşılığı bir kimseye verecek değilim." dedi. Ne zamanki, Kaab (radıyallâhu anhu) vefat etti. Muaviye (radıyallâhu anhu) vârislerine yirmi bin (dinar) gönderdi, vârislerden bürdeyi aldı. Kaab b. Züheyr (radıyallâhu anhu)'in, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın huzurunda kaside söylemesi, Resulullah'ın da ona bürdeyi vermesi birtakım sünnetlerden sayılır. Bundan üç hüküm çıkırılır:

1- Şiir söylemenin mübahlığı.

2- Mescitte şiir dinlemenin mübahlığı.

3-Şiir okuyana mükafat vermek, mübah olan sünnetlerdendir.[2]

İmam Şâtibî (rahmetullâhi aleyh) "İtisam" adlı kitabında, Ebû Hasan-ul Karâfî es-Sûfi'nin, Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh)'den şunları rivayet ettiğini söyledi: "Bir toplum Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'a gelerek: "Ya Emir el-Mü'minin! Bizim bir imamımız var, namazı bitirdikten sonra şiir okuyor." dediler. Ömer (radıyallâhu anhu): "O kimdir?" dedi. "Falan kişi" dediler. Ömer (radıyallâhu anhu): "Kalkın beraberce gidelim." dedi. "Biz ona haber gönderirsek, o bizim kendisinin işini araştırdığımızı zanneder." dedi. Ömer (radıyallâhu anhu) ile Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ashabından bir cemaat kalkıp gittiler. O kişi mescitte iken ona geldiler. O kişi Ömer (radıyallâhu anhu)'i görünce kalktı ve karşıladı: "Ya Emir el-Mü'minin! İhtiyacın nedir? Niye geldin? Şayet bir ihtiyacın varsa bizim size gelmemiz gerekir. Eğer ihtiyacın yüce Allah içinse bizim Resulullah'ın

[1] Hadisi Müslim Sahihinde, Fedailüs Sahabe'de rivayet etmiştir. Hadisin başı İnna ruhal kudusi… diye başlar.

[2] Gizau'l Elbâb s.155

halifesine tazim etmemiz gerekir." dedi. Ömer (radıyallâhu anhu) ona: "Yazıklar (olsun) sana, senden bana üzücü bir haber geldi." dedi. İmam: "O nedir? Ya Emir el-Mü'minin!" dedi. Ömer (radıyallâhu anhu): "Sen yapmış olduğun ibadetinde fısk-u fücur mu yapıyorsun?" dedi. İmam: "Hayır Ya Emir el-Mü'minin! (Ben) o şiirimle nefsime vaaz ediyorum." dedi. Ömer (radıyallâhu anhu): "Söyle bakalım, eğer güzel bir söz ise ben de seninle beraber derim eğer kabih bir söz ise onu söylemekten men ederim." dedi. İmam onu söylemeye başladı:

"Ayrılık süresince, ben gönlümü itab ettiğim sürece,
O benim yorulmamı istedi,
Ancak uzun zaman onun beni oyaladığını gördüm,
Beni mütamadiyen rahatsız eyledi,
Ey kötü arkadaş! Bu aşk nedir? Böylece ömür oyalanmakla geçti,
Arzumu yerine getirmeden gençlik benden ayrılıp gitti,
Gençlikten sonra fenaya gittiğimi görüyorum, ihtiyarlık benim isteğimi kıstı!
Ey nefsim! Sana yazıklar olsun, seni ebediyyen ne güzel şeylerde
Ne de edepli olmada gördüm,
Ey nefis! Sen olmadın, hevâ ve arzuların da olmadı,
Öyle ise Mevlayı murakabe et, O'ndan kork ve çekin!" dedi.
Ömer (radıyallâhu anhu) de onun şiirini tekrar ederek:
"Ey nefis! Sen olmadın, hevâ ve arzuların da olmadı,
Öyle ise Mevlayı murakaba et, O'ndan kork ve çekin" dedi.
Bunun üzerine Ömer bu şekilde şiir söyleyen söylesin dedi.[1]

İmam Şafiî (rahmetullâhi aleyh) : "Şiir bir kelamdır, güzeli güzel, çirkini de çirkindir." dedi.[2] Allâme Nevevî (rahmetullâhi aleyh): Mescitte Peygamberliği ve İslâmiyet'i metheden hikmet, güzel ahlâk, zühd ve buna benzer hayır çeşitleri hakkında şiir söylemekte bir sakınca olmadığını bildirdi.[3]

[1] İmam Şâtibî, el-İtisam, c.1 s.220

[2] Muhaddis İbn-i Hacer-ül Askalani dedi ki: "Buhari Edebül Müfret'te, Abdullah b. Amır'dan, hadisi merfu olarak şu lafızla rivayet ediyor: "Şiir söz gibidir; Güzeli, güzel söz gibidir. Çirkini de çirkin söz gibidir." Hadisin senedi zayıftır. Taberani tahriç etmiştir.
İmam Şafiî'nin bu sözü çok meşhurdur. İbn-i Battal bu sözün sadece İmam Şafiî'ye nisbet edilmesini kusurlu bulmuştur. Müfessir Kurtubi'de şafiîlerden bir cemaatı, bu sözü İmam Şafiî'ye nisbet ettikleri için ayıplamıştır. Muhaddis İbn-i Hacer-ül Askalani, Feth-ul Bari fi Şerhi Sahih-il Buhari, c.10 s.443

[3] İmam Nevevî, Şerhu Sahihi Müslim, Kitab-ul Fedail-us Sahabe c.16 s.45

"Sünen-i Tirmizi"nin şarihi Ebû Bekir b. Arabî el-Maliki (rahmetullâhi aleyh): "Dini medhetmek ve şerîatı ikame etmek için mescitte ilahi söylemekte bir sakınca yoktur" dedi.[1]

Kervan başının nağmesi hakkında Hüccet-ül İslâm Gazalî (rahmetullâhi aleyh) "İhya"sında: "Develerin arkasında Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve sahabe zamanından beri şiir söylemek arapların adetinden olup hala devam etmektedir. Bu şiirler güzel seslerle ve ölçülü nağmelerle eda edilir. Hiçbir sahabeden bunun kötü olduğu nakledilmedi." dedi.[2]

Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet edilen hadiste: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) seferde iken develerin arkasında adı Enceşe olan bir çocuk onlara şiir söylüyordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ya Enceşe! Ağır ol, "kavârîri=camları" kırma." buyurdu. Ebû Kilabe: "camlar" kelimesiyle Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınların narinliğine işaret etti." dedi.[3]

Enes b. Malik (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Enceşe adında bir deve sürücüsü vardı. Sesi güzeldi, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ya Enceşe, ağır ol, camları kırma!" buyurdu. Katade: "Resulullah'ın niyeti kadınların zayıflığından kinaye idi." dedi.[4]

Buhari'nin şerhinde Hafız ibn-i Hacer, İbn-i Battal'ın şöyle dediğini rivayet etti: 'Camlar', develerin üzerinde sevk edilen hanımlardan kinayedir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) deve sürücüsüne şarkıyı yumuşak söylemesini emretti. Zira şarkıyla develerin süratli gitmeleri teşvik ediliyordu. Develer süratle giderse hanımların düşmesinden emin olunamazdı. Eğer ağır giderse emin olunurdu. "bu konuda Abdulberr de kervan başının nağme söylemesinin mübah olduğunu konusunda ittifak edildiğini söyler. Ancak bu konuda Hanbelîler'in bazıları muhalefet etti. Şiir söylemeye engel olan kimseye zikri geçen sahih hadislerle cevap verilir.

Hacıları, Hicaz'a teşvik için Beytullah'ı ve görülecek diğer yerleri medhetmek için söylenen ilahiler de develeri sürmek için söylenen şiirler grubuna girer (Bunlar da mübahtır). Bunun bir benzeri de cihad ehlini kaside ile düşmanla çarpışmaya teşvik etmektir.

[1] Tuhfetu'l Ahvezî, Şerhu Sünen-üt Tirmizi, c.2 s.276
[2] Hüccet-ül İslâm Gazalî, İhya-u Ulumiddin, c.2 s.242
[3] Hadisi Buhari Sahihinde Kitab-ul Edepte, Müslim'de Kitab-u Fedail-us Sahabe'de rivayet ettiler.
[4] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitab-ul Edep'te rivayet etmiştir.

"Taberî" İbn-i Cüreyc'ten şöyle rivayet eder : Ben Ata (rahmetullâhi aleyh)'ya şarkıdan, şiirden ve kervanlara söylenen nağmeden sordum: "Fahiş olmadıkça sakınca yoktur." dedi.

İbn-i Battal: "Şiir ve recez, yüce Allah'ı zikir, ta'zim, vahdaniyet, itaatı tercih ve ona teslim olup boyun bükmek için olursa o güzeldir, terğib ve teşvik edilir. "Muhakkak bazı şiirde hikmet vardır." Hadisindeki murad da budur, buyrulmuştur. Eğer şiir yalan ve fahiş olursa bu zemmedilmiştir… Nihayet İbn-i Battal özetle der ki: "Recez ve şiir Peygamberin huzurunda dahi söylenmiştir. Şiirlerin okunması çoğu kere arzu edilir. O şiirler, güzel bir sesle ve vezinli nağmelerle söylenen şiirlerden başkası değildir."[1]

Allâme es-Seffârinî (rahmetullâhi aleyh), "Manzume-tul Adab" kitabında: "İkna" ve diğer eserlerde, deve sürerken söylenen şarkı ve çöl araplarının güzel sesle nağmelerin mübah olduğunu söyledi.

Yine es-Seffârinî der ki: "Şiir konusunda çoğunluğun görüşü kerahatsiz mübah olduğudur. Zira şiir söylemek ve seferlerde hayvanları teşvik için söylenen nağmeler hakkında birbirini destekleyen çok haberler ve eserler vardır. Bazı âlimler kervanları yürütmek için şiir söylemek hakkında icma olduğunu zikretti."[2]

Dımaşklı Fakih Halil en-Nahlevî (rahmetullâhi aleyh): "El-Hazar Vel-İbaha" kitabının 70. bâbında, eserlerde geçen "gınâ" kelimesinin sema yani kaside ve gazel dinlemek olduğunu söylemiştir. "Fetava-i Hayriyye'nin ikinci cildinin 167. sayfasında, sema meselesi bahsinde ulemanın sözlerini ve ihtilaflarını naklettikten sonra birçok muhakkikin açıkladığı gibi Saadat-ı Sûfiyye'nin semaları bu ihtilafın dışında olup mübahlıktan müstehap derecesine yükseltilmiştir. dedi.[3]

Şiir söylemenin gayesi irşad, vaizler ve çeşitli faydalardır. Böyle (gazel ve kaside) dinlemenin tâbiatındandır ki nefislerin sırlarını harekete geçirir, kalplerin gizlediklerini de heyecana getirir. Çünkü bunda hazreti Kudsiye ile ünsiyet kurmak ve Envar-ı Muhammediyye ile şevklenmek vardır. İşte bunlarla muttasıf olan Saadat-ı Sûfiyyeyi hiçbir ses, eğlenceye yöneltmez ve onlar abes şey üzerine toplanmazlar. Çünkü onlar bir vadide, insanlar ise diğer bir vadidedir. Buradaki sır şudur ki

[1] Hafız Ahmed İbn-i Hacer-ül Askalânî, Fethul Bari, Şerhu Sahihil Buhari c.10 s.442. İbn-i Hacer h.852'de vefat etmiştir.

[2] Allâme Es-Seffârinî'nin, Gızaul el-Bâb Şerhu Manzumet-ül Adap c.1 s.145

[3] Nahlavî diye meşhur Fakih, Şeyh, Halil b. Abdulkadir Şeybânî, Ed Durarü'l Mübaha fil Hazeri vel İbaha s.93

onlar insanların duymadıklarını duyarlar ve insanların bilmediklerini bilirler. Onların dinlemeleri, güzel hallerini harekete geçirir, vecd ve sevgiyi ortaya çıkarır ve şevkinin sakinleşmesine, kalbinin hareketine sevk eder. Kalpleri Rab'lerine yönelerek durduğunda ve kalpleri huzuru ilâhide kaim olduğunda, ilahi dinlemek onların ruhunu sular ve yüce Allah'a seyirlerini süratlendirir. Düşük olan fasıkların dinlemesi ise bunun tersinedir. Onlar oyun ve çalgı aletleri üzerine toplanırlar. Bu durum onların kalplerindeki fuhuş ve fıskı uyandırır ve yüce Allah'a karşı olan vazifelerini unutturur. Öyle ise iyilerle günahkârların ve salihlerle salih olmayanların arasını kıyas etmek mümkün değildir.

Saadat-ı Sûfiyye'ye göre nefsi hoş eden şeyleri dinlemenin faydalarını açıklarsak bu konuyla ilgili bazı deliller rivayet edildi. Onlardan bazıları:

Müslim el-Abâdânî bize şunları söyler : Bize Salih el-Muriyy, Utbet-ül Gulam, Abdulvahid b. Zeyd ve Müslim-il Esvari geldiler ve bir gece sahile indiler. Onlara yemek hazırladım ve davet ettim. Davete icabet ettiler. Yemeği önlerine indirdiğimde içlerinden bir şair şunları terennüm etti :

"Yemeler, içmeler, menfaatsız arzular ve nefsin istediği lezzetler,
Seni ebedi olan evden (cennetten) oyalar."

Utbet-ül Gulam bir sayha (çığlık) attı. Bayılarak yüz üstü düştü. Toplum ağladı, ben yemeği önlerinden kaldırdım. Allah'a yemin olsun ki bir lokma bile tatmadılar." dedi.[1]

Ebû Osman Nisaburî'den, Haris el-Muhâsibî'nin yanında bir söyleyici şu beyitleri okur :

"Garibin gözü ağladığı müddetçe ben de gurbette ağlarım.
Vatanımdan, memleketimden çıktığım günde isabetli değilim.
Dostumun bulunduğu vatanı acaba neden terk etmişim."

Muhâsibî aşka gelip ağlamaya başladı. Hazır olanların hepsi de ona acıdılar.[2]

Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh) Bağdat'a geldiğinde birtakım sûfiler söyleyicileriyle ona geldiler ve söyleyicilerinin şiir okuması için ondan izin istediler, o da izin verdi:

[1] İhya c.2 s.152

[2] Ebû Abdurrahman Sülemî, Tabakat-üs Sûfiyye s.60. Bu kitabı Nureddin Şeribe tahkik etmiştir. Sülemî, h.412'de vefat etmiştir.

"Aşkının azı beni eziyete koydu,
Eğer beni hüküm altına alsaydı nasıl olurdu?
Aşk müşterek olduğu halde aşkın tamamını kalbimde topladın,
Kaygısız ve dertsiz gülüp ağladığında,
Morali bozuk olana ağlamaz mısın?" deyince Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh) kalktı ve yüz üstü düştü.[1]

Ebû Hüseyin Nurî, topluluk halinde bir davette idi. İlim hakkında bir mesele cari oldu. Ebû Hüseyin sükut ederek dinliyordu. Sonra başını kaldırarak şunları söyledi :

"Kuşluk vakti nice ses çıkaran güvercin (var ki) dalda keder içinde öter,
Onların eski dostunu ve mutlu günlerini hatırlayıp,
Ötmesi ve üzüntü ile ağlaması benim hüznümü harekete geçirdi,
Çok kere benim ağlamam onu uyutmadı, onun ağlaması da beni uyutmadı,
Muhakkak ben şikayet ediyorum, ona anlatamıyorum,
O da şikayet ediyor, bana anlatamıyor,
Lâkin ben onu aşk ateşiyle biliyorum,
O da beni aşk ateşi ile tanıyor." (Böylece birbirimizin derdini anlıyoruz, demektir.)

Yine dedi ki: "Bu şiiri dinleyen toplumdan hiç kimse kalmadı, hepsi kalkıp vecde ve aşka geldiler. Bu aşk onların dalmış oldukları ilim ne kadar ciddi ve hak ise de onların vecd ve aşkı ilimden hâsıl olmamış, dinledikleri kasideden olmuştur."[2]

Es-Seffârinî (rahmetullâhi aleyh) "Gıza-ul Elbâb" adlı eserinde der ki: "İlahi ve kaside dinlemek kalplerde olanları heyecanlandırır, içinde olan gizlilikleri harekete geçirir. Tasavvuf erbâbının kalpleri, Allah'ın zikri ile mamur, şehvet kirlerinden arınmış olduğundan ve Allah sevgisi ile yandığı için kalplerinde O'ndan başka bir şey kalmaz. Şevk, vecd, heyecan, telaş bunlar kalplerinde ateşin çakmak taşında gizli olduğu gibi bu ateş ancak sert bir cismin çarpması ile meydana çıkar. Öyle ise tasavvuf erbâbının muradı, kalplerindeki bu şeyi ateşleyecek bir sert cisim bulmaktır. İşte bu sert cisim, vuruşlarıyla ve gücü ile o ateşi meydana çıkarır. Kalpler de bu çarpışmada yerinde duramayacağı için

[1] İhya, c.2 s.250
[2] İhya, c.2 s.263

organları harekete geçirir. Bağırmalar, çağırmalar ve bayılmalar olur yoksa dinledikleri kaside kalplerinde yeni bir şey meydana getirmiş değildir."

Bundan dolayı Ebû Kasım Cüneyd (kuddise sirruhu) demiştir ki: "Dinlemek kalplerde hiçbir şey meydana getirmez, ancak o kalbin içinde olanları harekete geçirir. Onların vecd ve aşk ile heyecanlandıklarını, arzularını, konuştuklarını, içlerinin derinliklerindeki gizliliklerle vecde geldiklerini görürsün. Aslında bu durum şairin şiiri ile değildir. Hatta onlar lafızlara da iltifat etmezler. Zira fehim zihnin hayal ettiğini geçmiştir."

Ebû Hakman-us Sûfi (rahmetullâhi aleyh) bir kişinin "Ya Zahteri Berri" (Ey yaban zahteri) diye çağırıp dolaştığını duydu ve baygınlık geçirip yere düştü. Ayılınca bu olay kendisine anlatıldığında dedi ki: "O "İs'a Teraberri" (Çalış, iyiliği görürsün!) diyordu. Görmüyor musun, onun vecd hareketi kendi içindedir? Ne söyleyenin sözünde, ne de kastındadır.

Bazı şeyhlerden rivayet edilir ki: Bir satıcı "Hıyar aşere-tün bi habbe" yani; "Hıyarın tanesi on liradır." diye çağırıyordu. Bu arada bir devriş satıcıyı duyunca vecde geldi. Oradakiler kendisine, sen ne duydun ki aşka düştün? dediler.Allah bir hayra on lira veriyorsa bu cömertliğin karşısında şerler insana ne yapabilir." demiştir. (Çünkü işittiğini değil de kalbinin derinliğindekini söylüyor. Mütercim)

Allah sevgisi ile yanan kimsenin latif manaları anlamasına galiz(kötü laflar) lafızlar mani olmaz. Bunlar nağme üzerinde durmaz, sureti de müşâhede etmezler. Her kim semayı (dinlemeyi) mananın rikkatine dönderdiğini zanneder ve nağmenin güzelliğine hamlederse o kimse semadan (dinlemekten) uzaktır.

Dediler ki: " Sema, Rabb'anî bir hakikat ruhanî bir latifedir. Her şeyi işiten ve işittiren Allah'tan kıymetli latifelere ve nurlara yürütür. Kalpte olmayanı (ağyarı) yok eder ve zail olmayanı (Allah'ı) bırakır. İşte bu Hakk'tan gelen hakikatı doğru bir şekilde semadır."

Bazı kişiler dedi ki: Vecde düşen kişinin hali, gelen ilhamlara katlanmanın zayıflığındandır. Bu durum letaif olan nurların izdihamı için kalbin kapısından girmesi, ona dehşetin düşmesi, azalarıyla oyalanması, çağırması, bağırması ve hıçkırmasıyla rahatlar. Bu durumlar ekseri yeni başlayanlarda zuhur eder. Nihayete erenlere gelince bunlar genellikle kalpleri genişlediği için sebat ve sükunet üzere olurlar. Gelen ilhamlar

için sırları genişletilmiştir. Onlar sakin olmalarında dahi hareketlidir. Sabit olduklarında dahi sallanır ve hareket ederler.

Ebû'l Kasım Cüneyd Bağdâdî (rahmetullâhi aleyh)'ye: "Biz senin sema zamanında hareket ettiğini görmüyoruz?" denildiğinde o da şu ayet-i kerimeyi söyledi:

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ

"Sen dağları görürsün de onları yerinde durur sanarsın, oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümektedirler." (Neml Suresi ayet 88)[1]

[1] Gizaul El-Bâb, c.1 s.137

I. Zikrin Faydaları:

1- Ebû Hureyre ve Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anhuma), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet ederler: "Herhangi bir müslüman topluluğu oturup yüce Allah'ı zikrederlerse muhakkak melekler onların etrafını kuşatırlar, onları rahmet kaplar ve üzerlerine sükunet iner. Yüce Allah (ind-i manevisinde meleklere) onları zikreder." buyurdu.[1]

2- Said el-Hudrî (radıyallâhu anhu)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Rabb Tebareke ve Teâlâ 'den naklen şöyle buyurdu: "Her kimi Kur'an okumak ve zikrimi yapmak, benden istemekten alıkoyarsa ben ona isteyenlere verdiğimden daha faziletlisini veririm."[2]

3- Ebû Said-il Hudrî (radıyallâhu anhu) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Rabb Teâlâ kıyamet gününde buyurur: "Bugün ehl-i cem yani mahşer ehli, kimin ehl-i kerem olduğunu bilecek." Denildi ki; "ehl-i kerem kimdir Ya Resulallah?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Mescidlerdeki zikir meclislerinin ehlidir." buyurdu.[3]

4- Muaviye (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının oluşturduğu bir halkaya çıkageldi: "Sizleri meclis kurup oturtan şey nedir?" dedi. Ashab: "Allah'ı zikir edip ona hamdetmeye oturduk." dediler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bana Cebrail (aleyhisselâm) geldi. Allah'ın meleklerine sizinle övündüğünü haber verdi." buyurdu.[4]

5- Enes (radıyallâhu anhu) dedi ki: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Herhangi bir kavim toplanıp Allah'ı zikir ettiklerinde semadan bir münadi çağırır, affolunduğunuz halde kalkınız. Muhakkak günahlarınız hasenata tebdil olundu." buyurdu.[5]

6- Sabit (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Selman Allah'ı zikreden bir toplumun içinde idi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) uğradığında onlar zikirden vazgeçtiler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ne diyordunuz?" dedi. "Biz Allah'ı zikir ediyoruz." dedik. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Rahmetin indiğini gördüm, ben de size müşareket etmeyi istedim." dedi. Sonra O, "Allah'a hamdolsun ki Allah'u Teâlâ, ümmetimin içinde kendileri ile beraber

[1] Hadisi Müslim, Kitabuz Zikir'de, Tirmizi Kitabud Dua'da rivayet ettiler. Tirmizi Hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.
[2] Hadisi Tirmizi tahriç etti ve hasendir dedi. Dâremî ve Beyhakî de tahriç ettiler.
[3] Hadisi, İmam Ahmed, Ebû Ya'la, Beyhakî ve İbn-i Hibban Sahihinde rivayet ettiler.
[4] Müslim Kitab-uz Zikirde, Tirmizi Kitab-ud Dua'da tahriç etmişlerdir.
[5] Ahmed ve diğerleri tahriç ettiler.

nefsime sabır etmekle emrolunduğum birçok kimseleri yarattı." buyurdu.[1]

İbn-i Kayyım Cevziyye (rahmetullâhi aleyh) "Zikrin faydaları" hakkında: "Zikrin yüzden daha fazla faydası vardır." Onlardan bazıları şunlardır:

1- Şeytanı kovar, kontrol altına alır, güç ve direncini kırar,

2- Rahman (azze ve celle)'ı razı eder,

3- Endişe ve gamı kalpten giderir,

4- Kalbe ferahı, sürüru ve bastı (zihnî açıklık) celp eder,

5- Yüzü ve kalbi nurlandırır,

6- Kalbi ve bedeni kuvvetleştirir,

7- Rızkı celbeder,

8- Zikredene heybet, halavet, ve güzelliği giydirir,

9- İslâm'ın ruhu, din değirmeninin kutbu, saadet ve necatın medarı olan muhabbeti miras bırakır. Cenab-ı Allah her şeyin bir sebebini yaratmış, muhabbetin sebebini de zikre devam etmekte kılmıştır. Her kim Allah'ın muhabbetine nail olmayı isterse yüce Allah'ın zikrine girişsin! Zikir muhabbetin kapısı, en büyük şiarı ve en doğru yoludur,

10- Zikredene murakabe bırakır. Hatta murakebe onu ihsan kapısına girdirir ve sanki yüce Allah'ı görüyormuş gibi ibadet ettirir.Nasıl ki oturan eve kavuşmadığı gibi zikirden gafil olan için de ihsan makamına yol yoktur.

11- İnabete vesile olur. İnabet, Allah (azze ve celle)'a yönelmektir. Her kim onu zikretmekle rücunu çoğaltırsa bu durum bütün hallerinde kalbiyle ona yönelmeyi mümkün kılar. Onun barınacağı, sığınacağı, korunacağı, kalbinin kıblesi, bela ve musibet zamanında koşacağı yüce Allah olur.

12- Ona yaklaştırır. Yüce Allah'a yakınlığı ise zikri miktarıncadır. Onun uzaklığı da gafleti miktarıncadır.

13- Ona marifet kapılarından büyük bir kapı açar. Zikri ne kadar çoğaltırsa marifeti de o kadar ziyade olur.

14- Kalbi üzerine zikrin istilasının şiddetinden ve Allah ile beraber huzur tutmasından, Rabb'inin heybetini ve yüksekliğini mümkün kılar. Gafil ise bunun hilafınadır. Zira kalbinde heybetin perdesi ince ve naziktir.

15- Yüce Allah'ın Bakara Suresi 152. ayetinde:

[1] Hadisi İmam Ahmed ve Hakim tahriç ettiler. Hakim'de Sahih olduğunu söylemiştir.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ

"Öyle ise siz beni zikir edin, ben de sizi (rahmetimle) anayım." buyurduğu gibi zikir yüce Allah'ın kendisini anmasına vasıl olur. Eğer zikir için hiçbir şey olmasa da yalnız bu fazilet ve şeref ona kifayet eder. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabb Tebareke ve Teâlâ'dan rivayet ederek: "Her kim Beni nefsinde zikrederse ben de onu nefsimde zikrederim. Her kim beni bir toplum içinde zikrederse ben de onu daha hayırlı bir toplum içinde zikrederim" buyurdu.[1]

16- Kalbe hayat verir. Şeyh-ul İslâm İbn-i Teymiye (rahmetullâhi aleyh)'den: "Kalp için zikir, balıkla su misalidir. Balık sudan ayrıldığında balığın hali nasıl olur?" dediğini işittim.

17- Kalbin pasını temizler ve kalbe cila bahşeder. Her şeyin bir pası vardır. Kalbin pası da gaflet ve nefsanî arzulardır. Kalbin cilası ise zikir, tevbe ve istiğfar etmektir.

18- Hataları düşürür ve giderir. Zira zikir, hasenelerin en büyüğüdür. Haseneler ise günahları giderir.

19- Kul ile Rabb'in arasında olan vahşeti giderir. Zira gafil ile yüce Allah arasında vahşet vardır, onu da ancak zikir giderir.

20- Muhakkak kul yüce Allah'ı bollukta zikir ile tanırsa Allah da onu şiddete düştüğü zaman tanır, yani ona yardım eder. Bu manada eser gelmiştir. Eserin manası ise: "Muhakkak Allah'ı zikir eden itaatkâr bir kula şiddet isabet ettiğinde veya ihtiyacı için yüce Allah'tan istediğinde, melekler: "Ya Rabb'i! İyi bir kuldan iyi bir sestir." derler. Allah'tan iraz eden (yüz çeviren) gafil ona dua ettiğinde ve ondan istediğinde "Kötü bir kuldan kötü bir sestir." derler,

21- Yüce Allah'ın azabından kurtarır. Muaz (radıyallâhu anhu) merfu bir rivayetle: "Adem oğlunun amelinde kendisini zikrullahtan daha fazla Allah'ın azabından kurtaran bir amel yoktur." buyurdu.[2]

22- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin haber verdiği gibi: "Zâkirin zikri, sekinenin inmesine, rahmetin kaplamasına ve meleklerin kuşatmasına vesiledir."

---

[1] Buhari'nin, Sahihinde Kitab-ut Tevhit'de, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'nin rivayet ettiği hadiste.
[2] Tirmizi Kitab-ud Dua'da rivayet etmiştir.

23- Gıybetten, nemimeden, yalandan, fuhuştan ve bâtıl olan şeylerden dilin meşgul olmasını engeller. Zira kul elbette konuşur. Dil zikirle ve ilâhi emirlerle konuşmazsa artık bazı haramlardan bahseder yahut haram konuşur. Ancak yüce Allah'ın zikri ile selamete çıkar. Müşâhede ve tecrübe de buna şahittir. Her kim dilini zikrullaha alıştırırsa onu bâtıl ve fuzuli şeylerden korur. Her kimin dili Allah'ın zikrinden kurursa bütün bâtıl, fuzuli ve fuhuş sözlerle dili yaşarır. Vela havle vela kuvvete illa billah.

24- Muhakkak ki zikir meclisleri meleklerin meclisleridir. Boş söz ve gaflet meclisleri ise şeytanların meclisleridir. Hakiki bir kul kendine en güzelini ve en evlasını seçsin! Kişi dünyada ve ahirette hangi topluma değer veriyorsa onlarla beraberdir.

25- Zâkir zikir ile mutlu olduğu gibi kendisi ile beraber oturup kalkmış olduğu meclistekiler de mutlu olurlar. Nerede olursa olsun bu kişi mübarektir. Gafil ve boş sözle meşgul olan lağviyatı ve gafleti yüzünden mutsuz ve sıkıntılı olur. Kendisinin yüzünden meclisindekiler de mutsuz ve sıkıntılı olurlar.

26- Sahibini kıyamet gününde üzüntüden emin kılar. Hangi mecliste olursa olsun, kul Rabb'ini zikir etmiyorsa onda kıyamet gününde üzüntü ve noksanlık olur.

27- Halvette ağlayarak zikretmek, büyük sıcak bir günde yüce Allah'ın arşının altında Allah'ın kendisini gölgelendirmesine vesile olur.

28- Yüce Allah'ın zikir ile meşgul olan zâkire vergisi, isteyenlere verdiğinden daha fazladır. Hadiste Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'tan rivayet ederek: Subhanehu ve Teâlâ buyurdu ki: "Her kimi Kur'an okuması ve zikrimi yapması benden istemesinden alıkoyarsa ona isteyenlere verdiğimden daha fazlasını veririm."

29- Eğer insanın azalarından bir azası gece ve gündüz dilin hareketi kadar hareket etse bu ona gayet meşakkatli ve güç gelir. Bilakis bu mümkün olmaz. Zira zikir, ibadetlerin en kolayı, en yükseği ve en faziletlisidir. Çünkü lisanın hareketi, azaların hareketinden daha kolay ve daha hafiftir.

30- Zikir, cennete dikilen fidan olur. Zira Tirmizi, "Sünen" adlı kitabında Abdullah b. Mesud'un hadisi şöyle aktarılır : "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Ben Mirac'a çıkarıldığım gece İbrahim Halil (aleyhisselâm) ile karşılaştım. O: "Ya Muhammed! Ümmetine benden selam

söyle! Cennet toprağının suyunun tatlı ve orada ağaçsız düz bir arazi olduğunu haber ver! Oranın ağacı ise:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ واللَّهُ أَكْبَرُ

"Subhânellâhi ve'l hamdü lillâhi ve Lâ İlâhe İllallâhu vallâhu Ekber" tesbihatı ve zikridir." buyurdu. Kitab-ud Davet'te İbn-i Mesud'un hadisinde olduğu gibi Tirmizi hadis hasen ve gariptir dedi.

31- Zikrullaha verilen mükafat ve fazilet başka amellere verilmemiştir. Buhari ve Müslim'de, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim

لآ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لآشَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ

"Lâ İlâhe İlllallâhü Vahdehü Lâ Şerike leh, Lehü'l mülkü ve lehü'l hamdü ve Hüve Ala Külli şey'in kadir" zikrini günde yüz defa derse on tane köle azat etmiş gibi olur, kendisi için yüz hasene yazılır, yüz günahı silinir ve o günde kendisi için akşama kadar şeytandan korunma hâsıl olur. Hiçbir kimse kendisinin getirdiğinden daha efdal bir şey getirmiş olamaz. Daha fazla amel işleyen müstesnadır." buyurdu ve: "Her kim günde yüz defa

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ

"Subhânellâhi ve bihamdihi" derse hataları denizlerin köpüğü kadar da olsa silinir." buyurdu.

32- Rabb Tebareke ve Teâlâ'nın zikrine devam etmek, kulun dünya ve ahirette şekavetine sebep olan unutmadan emin olmayı icap ettirir. Zira Rabb Subhanenin unutulması, nefsi ve maslahatlarını unuturur. Yüce Allah Haşr Suresi 19. ayetinde:

وَلاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara, kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkan kimselerdir." buyurdu.

33- Zikir; kulu döşeğinde, cadde ve pazarında, hastalık ve sıhhatinde nimet içinde ve lezzetinde yürütüp götürür. Hiçbir şey yok ki kişinin bütün vakitleri ve hallerini zikir kadar kapsayıp içine alsın. Hatta kulu döşeğinde uyurken dahi (Hakk'a) yürütür. Gafletle kaim (gece ve gündüz gafletle namaz kılan) ehl-i zikir ile yarış yapar, fakat görür ki ehl-i zikir döşeğinde yatmış olduğu halde kafile kendinden evvel geçmiştir. İşte bu gafil, kafilenin arkasında olduğu halde sabahlar. Bu, yüce Allah'ın faziletidir, dilediğine verir.

Âbidlerden bir kişi diğer bir kişinin yanına misafir oldu. Gece olunca âbid sabaha kadar namaz kıldı, o kişi de yatağında yattı. Sabaha çıktıklarında âbid ona: "Kafile seni geçti." dedi. O da diğerine: "Misafirin kafile ile beraber sabahlaması mühim değil, asıl mühim olan yatağında yatmış olduğun halde kafileyi geçmektir." dedi.

Bu ve buna benzer misallerin sahih olmayan yönü vardır. Her kim yanılıp da gafletle döşeğinde yatan kişi, ihlâsla kaim olanı geçmiş derse bu bâtıldır. Muhakkak yatağında yatan kişi kalbini Rabb'ine bağımlı, kalbinin sevgisini arşa yapıştırmış olduğu halde dünya ve içinde olanlardan ayrılarak kalbi meleklerle beraber arşın etrafını tavaf ettiği halde yatarsa onu hiçbir engel, hastalık, soğuk, kendini talep eden düşmanın görme korkusu ve diğer özürler ona mani olup gece namazından men edemezler. İşte bu adam döşeğinin üzerinde uzanmış, kalbini yüce Allah'a bağlamış olduğu halde yatar, yüce Allah da bunu bilir. Diğeri ise namaz kılar, Kur'an tilavet eder, kalbinde riya, ucup, şeref talebi ve insanların övmesi varsa yüce Allah bunu da bilir. Kalbi bir vadide, cismi başka bir vadidedir. Muhakkak ki yatağında olan ve uyuyan kişi, riya ve süm'a ile namaz kılanı çok merhale ile geçmiştir.

34- Muhakkak zikir esasların başıdır. Sûfi taifesinin umumunun yolu, vilayetin belgesidir. Zikir kapısı kime açılırsa muhakkak yüce Allah'a duhul kapısı da açılır. Öyle ise temizlensin, Rabb'inin huzuruna girsin. İstediğinin hepsini onda bulur. Eğer Rabb'ini bulursa her şeyi bulur. Rabb'ini bulamaz kaçırırsa her şeyi kaçırmış olur.

35- Zikir bir ağaçtır ki sâliklerin onu ele geçirmek için gayret gösterdiği marifet ve hal meyvelerini verir. Marifet ve hallere nail olmanın yolu ancak zikir ağacından meyve dermekle elde edilir. Ne

zaman bu ağaç büyüyüp de kökü yerleşirse meyvesi de gelişir. Zikir yakazadan (uyanıklıktan) tevhide kadar makamların hepsini semere olarak verir. Nasıl ki duvarlar temelin üzerine duruyor ve tavan da duvarların üzerine kaim oluyorsa zikir de bütün makamların temeli ve kaidesidir. Ayrıca makam ve kaideler zikir üzerine bina edilir. İşte kul da uyanmazsa seyir menzillerini kat edip geçmesi mümkün olmaz. Yukarıda geçtiği gibi kişi ancak zikir ile uyanır. Gaflet ise kalbin uyuması veya ölmesidir.

36- Zikir eden mezkuruna yakın, mezkuru da kendisi ile beraberdir. Bu beraberlik hususi bir beraberlik olup ilim ve umumî ihata beraberliği değildir. (Yani herkesin anladığı gibi bir yakınlık ve beraberlik değildir.) Bu yakınlık, vilayet, muhabbet, nusret ve tevfikin yakınlığıdır. Yüce Allah'ın Nahl Suresi 128. ayetinde:

إِنَّ اللّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَواْ وَّالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

"Çünkü Allah (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir."

Ankebût Suresi 69. ayetinde:

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

"Hiç şüphe yok ki, Allah iyi davrananlarla beraberdir."

Enfal Suresi 66. ayetinde:

وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Allah sabredenlerle beraberdir."

Tevbe Suresi 40. ayetinde:

لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

"Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir." buyurduğu gibi... Zâkir için bu beraberlikte geniş bir nasip vardır. İlahi (Kudsi) hadiste olduğu gibi "Kulum beni zikir edip de benim için dudaklarını hareket ettirdiğinde ben kulumla beraberim." buyurdu.[1]

[1] İmam Ahmed, İbn-i Mace, Hakim, İbn-i Hibban ve Feyz-il Kadir c.1 s.309'da olduğu gibi.

Diğer bir eserde: "Benim zikrimin ehli, meclislerimin ehlidir. Şükrümün ehli, nimetimi ziyade ettiklerimin ehlidir. Taatimin ehli, ikram ettiklerimin ehlidir. Masiyetimin ehli ise umutlarını rahmetimden kestirmediğim ehlimdir. Onlar bana yönelip tevbe ederlerse ben onların dostuyum. Muhakkak ki bana tevbe edip temizlenenleri severim. Eğer onlar bana tevbe etmezlerse ben onların tabibiyim. Onları ayıplardan temizlemek için musibetlere iptila ederim." buyurdu.[1]

Zâkir için hâsıl olan beraberlik hiçbir beraberliğe benzemez. Hâsıl olan o maiyet, muhsin ve muttakilerin eline geçecek olan maiyetten daha hususidir. O maiyete ibare ile yetişilmez, sıfat da ona nail olamaz. Muhakkak o, zevkle bilinir.

37- Muttakilerden Allah'ın ikramına (en çok nail) olanı, "Zikirden dilinin yaşı kurumayanlardır." Zira o, emir ve nehiyde Allah'tan en çok korkmuş, zikrini şiarı kılmıştır. Takva, onu cennete girdirmiş ve cehennemden kurtarmıştır. Bu bir sevap ve ecirdir. Zikir onu Allah'a yaklaştırmış ve ona bir makam vermiştir.

38- Muhakkak kalpte kasavet vardır. Ancak bu taş gibi katı olan kasaveti zikrullahtan başka hiçbir şey eritemez, sadece zikir eritir. Kula gerekli olan kalbinin katı kasavetini zikrullah ile tedavi etmesidir.

Hammad b. Zeyd hikaye eder ki bir kişi Hasan Basrî'ye dedi ki: "Ya Eba Said! Kalbimin kasavetini sana şikayet ediyorum." (Yani ne yapayım?) Hasan: "Zikirle erit." dedi. Zira kalpte gaflet şiddetlendiğinde kasavet de şiddetlenir. Ne zaman yüce Allah'ı zikrederse o kasavet kurşunun ateşte eridiği gibi erir. Zikrullah gibi kalbin kasavetini eriten başka hiçbir şey yoktur.

39- Muhakkak ki zikir, kalbin şifası ve devası, gaflet ise hastalığıdır. Zira kalpler hasta, deva ve şifası ise yüce Allah'ın zikridir. Mekhûl (rahmetullâhi aleyh): "Allah'ı zikretmek şifa, insanları zikretmek ise dert ve hastalıktır." der.[2]

Bir şiirde:

"Hasta olduğumuzda tedavimiz zikrinizdir,

Ne zaman zikrinizi terk edersek hastalığımız nüksedip geri döner." denilir.

[1] İmam Ahmed'in müsnedinden tahriç edilmiştir.

[2] Bunu Beyhaki, Mekhul'dan "İnne Zikrallah" lafzı ile mürsel olarak rivayet etmiştir. Aculuni, Keşful Hafa c.1 s.419

40- Zikir; yüce Allah'a dost olmanın aslı ve başıdır. Gaflet ise ona düşman olmanın aslı ve başıdır. Zira kul Rabb'ini zikre devam ederse Rabb'i onu sever ve ona dost olur. Eğer zikirden gafil olup terk ederse ona buğzedip düşman olur.

Evzai, Hasan b. Atiyye'nin şöyle dediğini söyledi: "Bir kulun yüce Allah'ın zikrinden ve zikrini eden bir kimseden hoşlanmaması kadar daha şiddetli düşmanlık eden bir kimse yoktur." Bu düşmanlığın sebebi ise gaflettir. Gaflet bir kulda devam ettiği müddetçe o kişi zikir ve zikir eden kimseden hoşlanmamaya başlar. İşte o zaman yüce Allah, zikredeni velî ittihaz ettiği gibi zikirden hoşlamayanı da düşman ittihaz eder.

41- Zikre devam eden bir kimse cennete gülerek girer. Zira Ebû Derdâ'dan zikredildi ki: "Yüce Allah'ın zikriyle dilleri yaşarmada devam eden kimselerden her biri cennete gülerek girer." buyurdu.

42- Zikir, Kul ile cehennem arasında sed olur. Kul, cehenneme götürecek amellerden bir amel işler de bu sebeple cehenneme bir yol açılırsa zikrullah o yola sed olur. Eğer zikir devamlı ve kâmil olursa çok sağlam bir sed olup onun cehenneme girmesine tam engel olur. Zikir, yapıldığı miktarca engel olur.

43- Şer'i amellerin hepsi de zikrullahı ikame etmek için meşru kılınmıştır. Amelden maksat ise zikrullahı tahsildir. Yüce Allah Taha Suresi 14. ayetinde:

وَأَقِمِ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي

"Zikrim için namazı ikame edin" buyurmuştur.[1]

Her kim zikrin faydaları hakkında geniş bilgi isterse tafsilatlı zikir kitaplarına müracaat etsin! Onlardan bazı örnekler: İmam Nevevî'nin "Kitab-ı Ezkâr"ı, İbn-i Atâullah İskenderî'nin "Miftah-ul Felah"ı, Celaleddin Suyûtî'nin "Amel-il Yevm ve Leyle" kitabı ve diğer ezkâr kitapları gibi…

Saadat-ı Sûfiyye her hallerinde yüce Allah'ın zikrine ısrarla devam edip bırakmadılar. Hatta birçok faydalarını görüp herkesin de kendileri

[1] İbn-i Kayyım Cevziyye, el-vâbilu's Sayyib Mine'l Kelimi't Tayyib. Dikkat çeken şudur ki İbn-i Atâullah İskenderî zikrin bu faydalarını Miftahul Felah kitabının 30.sayfada zikretmiştir. İbn-i Kayyım da ondan biraz düzenleme ve az ilavelerle nakletmiş; Esas kaynak olan İbn-i Atâullah'ın Miftahul Felah kitabına nisbet etmemiştir. Malumdur ki İbn-i Atâullah h. 709'da vefat etmiştir. Halbuki İbn-i Kayyım h.751'de vefat etmiştir.

gibi olması için yakını bir tecrübeyle zikirden konuştular. Kendilerinden başkalarına Rab'larının zikrini çok yapmaları için tavsiyede bulundular. Çünkü Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden biriniz hakkı ile iman etmiş olmaz, ta ki kendisi için istediğini din kardeşi için de istemedikçe" buyurur.[1]

Tâbiinin imamı olan Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh): "Allah'ın kullarından Allah'a en fazla sevgili olanı, zikri çok yapan ve kalben daha takva sahibi olanlardır." der.

Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh): "Dünya Allah'ın zikri ile güzel olur. Ahiret de yüce Allah'ın affı ile çok güzel olur. Cennet ise rü'yetullah (Allah'ın görünmesi) ile çok güzel ve hoş olur." dedi.

Ebû Said el-Harrâz (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak yüce Allah velîlerinin ruhlarına zikirden lezzet duymalarını ve yakınlığına vasıl olmalarını anında verir. Bedenlerine de nimetlerini anında verir. Her olan şeyde nasiplerini çoğaltır ve bedenlerini cennet ehlinin yaşayışları gibi yaşatır. Ruhlarını ise Rabb'anî bir hal üzere yaşatır.[2]

[1] Hadisi, Buhari ve Müslim Kitabul İman'da, Enes'den, Nesai Kitabul İman'da, Tirmizi Sıfat-ul Kıyame kitabından tahriç ettiler.

[2] Ebû Nüaym, Hilyet-ül Evliya c.1 s.247'de

a. Zikrin Kısımları

Avamın zikri ve havâsın (seçkin kişilerin) zikri diye ikiye ayrılır. Bunlar:

Avamın zikri: Ecir ve sevap için yapılan zikirdir. Yani kulun mevlasını istediği bir zikir sîgasıyla riya, kibir, ucub, gurur gibi kötü sıfatlar bulunduğu halde zikretmesidir.

Havâsın (seçkin kişilerin) yaptığı zikir: Huzur zikridir. Kulun mevlasını hususi bir şekilde malum zikirlerle, Allah Subhane'nin marifetine nail olmak için yaptığı zikirlerdir. Nefsini zemmedilen sıfatlardan temizlemek, bütün ahlâkını güzel ahlâklar ile ziynetlemek, hissi zulmetten çıkmayı talep ederek, ruhani sırları elde etmeyi isteyerek zikretmesidir. İstediği adet ve sayılarını yerinde yapmak, miktarını sayma yorgunluğundan sâlim kalmak için tesbih kullanması evladır.[1]

---

[1] **Tesbih kullanmanın delili:** Tesbih kullanmak İslâm'da caiz olup, bid'at değildir. Allâme İbn-i Allan (rahmetullâhi aleyh) "El-Ezkâr-ün Nevevîyye"nin şerhinde, Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlara: "Kadınlar parmakları ile tesbih çeksinler. Zira parmaklar sorumludurlar ve konuşturulacaktır." sözünden kelam ettikten sonra, bunun için ibadet ehli ve diğerleri tesbih ittihaz ettiler (kullandılar), dedi.

İbn-i Hacer "Mişkat"ın şerhinde: "Hadisteki mezkur olan akitle emirden istifade edilen tesbih kullanmak mendup olduğudur. Bunun bid'at olduğunu zannedenlerin zanları sahih değildir. Ancak şu var ki, bazı sefih insanların tesbihi ziynet, riya veya oyuncak için kullanmaları bid'at olarak Kabul edilir." dedi.

İbn-i Cevzî: Safiye'nin çekirdek veya çakıl taşlarıyla tesbih çekmesi, hadiste olduğu gibi bu yönden tesbih kullanmak müstehaptır. Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safiye'nin bu fiilini takrir etmiş ve mani olmamıştır. Tesbih bu manada olup, iplikte dizili olup olmaması önemli değildir." dedi.

İbn-i Allan: Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in takriri ile tesbih kullanmanın caiz olduğu sahih olan bir asıldır. Bidat diyenlerin sözlerine önem verilip, ilgilenilmez.

İmam Cüneyd-i Bağdâdî: Son hallerinde elinde tesbihi ile görününce, kendisinden bu durum sorulduğunda: "Yüce Allah'a bununla vasıl oldum, nasıl terk edeyim?" dediği rivayet olunur.

İbn-i Allan: Tesbih için latif bir cüz yazdım. "İkad-ül Mesabih Limeşruyeti İttihaz-ul Mesabih" diye isim koydum. Orada haber ve eserlerden tesbihe taalluk eden şeyleri ve ihtilafları anlattım. Onunla meşgul olmadaki faziletleri, elle tesbih çekmeyi ve zikir yapmayı naklettim.

Bundan hâsıl olan, tesbihin kullanılması, çok sayıda zikir yapmada, onunla meşgul olmada parmakla saymak zikre yönelmeye mani oluyorsa, elbette parmakla saymayı terk edip tesbih çekmek daha efdaldir. İsteyenler, Allâme Muhammed b. Allan Sıddık'ın "El-Futuhat-ur Rabbanîye Alel Ezkâr-un Nevevîyye" adlı kitabına müracaat etsinler. c.1, s.251-252 (ö.t.h.1057)

İbn-i Sad: "Tabakat'ta;" Ubeydullah b. Musa bize tahdis etti. İsrail Cabir'den, o da bir hanımdan, o da Fatıma binti Hüseyin b. Ali b. Ebi Talip'ten Yüce Allah hepsinden razı olsun. "O düğümlü bir iple tesbih ederdi."

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, "Zevaid-ü Zühd" kitabında, Naim b. Mihrez b. Ebi Hureyrete o da ceddi Ebû Hureyre'den tahriç ederek; "Onun için bin düğümlü bir iplik vardı, onu tesbih ederek çekmeden uyumazdı." Eğer bunun tafsilatına muttali olmak isterseniz, meşhur Allâme Celaleddin

Zikir, müridlerin kalplerinin cilasıdır. Bağış ve lütuf kapısının anahtarıdır. Kalplerin üzerine tecelliyatın yoludur. Ahlâk-ı Muhammediyye ile ahlâklanmak ancak onunla hâsıl olur.

Suyûtînin "El-Havi Lil-Fetava" kitabını mütâlaa eyleyiniz. Onun "El-Münha Fis Sübha" diye isimlendirdiği risalelerine bakınız. Orada haber ve eserlerden varid olanlar toplanmıştır. İsterseniz o risaleye müracaat ediniz. Suyûtî h.911'de vefat etmiştir.

Allâme ibn-i Âbidin meşhur hâşiyesinde, "Tesbih kullanmada bir beis yoktur" dedi. Caiz olduğunun delili ise Ebû Davud, Tirmizi, Nesaî, İbn-i Hibban ve Hakim'in rivayet ettikleri hadis-i şerifi ve hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Said b. Vakkas'tan rivayet olduğuna göre; O, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bir kadının yanına geldiklerinde, o hatunun önünde çekirdek veya çakıl taşı ile tesbih çektiğini gördüler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sana bundan daha kolay veya daha faziletlisini haber vereyim! "Subhanellah Adede Ma Halake Lissemai Ve Subhanellahi Adede Ma Halake fil-Ardi Ve Subhanellahi Adede Ma Beyne Zalik" buyurdu. O hatunu bundan nehyetmedi. Ancak onu daha kolayına ve faziletlisine yöneltip irşad etti. Eğer mekruh olsaydı ona açıklardı. Bu hadisin içeriğine hiçbir şey ziyade edilmedi. Ancak tesbihte ziyadelik ise, çekirdeğin ipliğe dizilmesidir. İpliğin ziyade olması gibi şeylerin ise men edilmeye tesiri olmasa gerektir. Şüphesiz hayırlı olan sûfi taifesinin ve gayrilerinin tesbih ittihaz etmeleri ve onunla amel etmeleri nakil olundu. İbn-i Âbidin hâşiyesi c.1 s.457.

İ. Sûfilerin Virdinin Kitap ve Sünnetten Delili:

"Misbah" adlı kitapta olduğu gibi "vird" okumak, her gün belirli sayıda tevhid ve sâir zikirleri yapmaktır. Virdin cem'ine (çoğuluna) "evrad" denir. Sûfi taifesi, şeyhin talebesine sabah ve akşam namazından sonra emrettiği zikre denir.[1]

Varid: lugatta tarık, döven, kapı çalan, gelen ve geçmişte gelen manalarına gelir. Denir ki "Verede aleyna fulanun" manası, "Bize falan geldi" demektir. İstılahtaki manası ise yüce Allah'ın evliyasının kalbine hediye ettiği raiha-i ilâhiyesidir. Ona kuvvet, hareket kazandırır, onu dehşete düşürür ve onun hissiyatını kaybettirir. Bu birdenbire olur ve sahibi üzerinde devam etmez.[2]

Allah'ın Kitab'ının çağırdığı ve sünnet-i şerifenin faziletini ve sevabını açıkladığı şer'an matlup olan zikir sîgalarından üç sîga virde ilave edilir:

---

[1] **Sabah namazından sonra zikrullahın hükmü:** Sabah namazından sonraki amellerin en faziletlisi Yüce Allah'ın zikriyle meşgul olmaktır. Bazı insanların sabah namazından sonra Kur'an okumak daha efdaldir diye zannetmelerinin hilafına birçok hadis-i şerifler varid olmuştur. Onlardan bazıları:

1- Ebû Emame (radıyallâhu anhu)'den: Dedi ki: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim sabah namazını cemaatle eda eder de ondan sonra oturur güneş doğuncaya kadar Yüce Allah'ı zikir eder, sonra kalkıp iki rekat namaz kılarsa, ecri hac ve umreye değiştirilir (denk olur)" buyurdu. "Mecmu'uz-Zevaid'ın c.10 s.104'de olduğu gibi, Tabarani isnad-ı ceyyid ile rivayet etti.

2- Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)'den: Dedi ki: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim sabah namazını cemaatle kılar, ondan sonra güneş doğuncaya kadar oturup Yüce Allah'ı zikir eder, sonra da iki rekat namaz kılarsa, onun için tam bir hac ve umre ecri olur" buyurdu. Tirmizi tahriç edip, hasendir dedi.

3- Amrete (radıyallâhu anha)'den, dedi ki: Ümm-ül Mü'minin Aişe (radıyallâhu anha)'den işittim. Aişe de Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan işitti: "Her kim sabah namazını kılar, oturduğu yerden kalkmadan, dünya işlerinden hiçbir şey konuşmadan Allah'ı zikreder ve dört rekat kuşluk namazı kılarsa, anasından doğduğu gün gibi günahlarından çıkar (kurtulur.)" "Mecmu'uz Zevaid c.10 s.105'de olduğu gibi, Ebû Ya'la ve Taberanî rivayet ettiler.

4- Muaz b. Enes (radıyallâhu anhu)'den: Dedi ki: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim sabah namazını kılar, sonra güneş doğuncaya kadar oturup Yüce Allah'ı zikir ederse, ona cennet vâcib olur" buyurdu. Yukarıdaki gibi, Ebû Ya'la rivayet etti. C.10 s.105

5- Hasan b. Ali (radıyallâhu anhuma)'den: Buyurdu ki ceddim Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan işittim: "Herhangi bir kul sabah namazını kılıp sonra oturup güneş doğuncaya kadar Yüce Allah'ı zikir ederse bu durum kendisi ile cehennem ateşi arasında perde olur" buyurdu. Yukarıdaki gibi Taberanî rivayet etti. C.10 s.106.

Hanefi Ulemasının sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar zikirle iştigal etmenin evla olduğuna dair mezkur hadislerden alınan nass ve metinleri vardır.

"Dürr-ül Muhtar"'ın sahibi Haskefî (rahmetullâhi aleyh): "Şafaktan güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikiretmek, Kur'an okumaktan evladır" dedi. Allâme İbn-i Âbidin hâşiyesi c.5 s.280

[2] İbn-i Acîbe, Şerhul Hikem, c.1 s.160

1-İstiğfar: Beyaz ve temiz amel sayfalarına dönmek için yapılan yanılma ve hataları göz önünde tutarak nefsi muhasebeye çektikten sonra yüz defa اَسْتَغْفِرُ اللهَ "estağfirullah" demek.

Çünkü yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'in Müzzemmil Suresi'nin 20. ayetinde bize şöyle emretti:

وَمَا تُقَدِّمُوا لأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

" Nefsiniz için hayırdan her ne takdim ederseniz, yüce Allah'ın katında ondan daha hayırlı ve daha büyük ecir bulursunuz. Yüce Allah'tan affınızı isteyiniz. Muhakkak ki yüce Allah ziyade bağışlayıcı ve acıyıcıdır."

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetine öğretmek ve onları yönlendirmek için istiğfarı çok yapardı. Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'nin rivayetinde, "Allah'a yemin ederim ki ben günde yetmişten daha fazla tevbe ve istiğfar ederim" buyurdu.[1]

Abdullah b. Busr (radıyallâhu anhu), "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan işittim: "(Amel) defterinde çok istiğfar bulan kimseye müjdeler olsun" buyurdu.[2]

2-Salavat: Peygamberin yüksek zatına taalluk eden sıfatlarını, iyi vasıflarını, sevgi ve şevkle hareket edip, Resulullah'ın şan ve azametini düşünerek huzurla beraber yüz adet:

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ

"Allahümme Salli Ala Seyyidine Muhammedin Abdike Ve Rasuliken Nebiyyil Ümmiyyi Ve Ala Alihi Ve Sahbihi Ve Sellim" demektir.

Çünkü yüce Allah bize Ahzab Suresi 56. ayetinde şöyle emretti:

[1] Bu hadis-i şerifi, Buhari Sahihinin "Davat" kitabında tahriç etmiştir.
[2] Hadisi İbn-i Mace, Kitabul Edep'te tahriç etmiş, Zevaid'de de isnadı sahih, ravileri güvenilir demiştir.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Allah ve melekleri, peygambere çok salavat getirirler. Ey mü'minler! Siz de O'na salavat getirin ve tam bir teslimiyet ile selam verin."

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine salat ve selamı çok getirmeye teşvik ederek: "Her kim benim üzerime bir salavat getirirse yüce Allah ona on defa salat (rahmet) eder" buyurdu.[1]

Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)'den rivayet olunduğuna göre Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) : "Her kim benim üzerime bir defa salavat getirirse yüce Allah onun üzerine on defa salavat getirir (yani ona on defa rahmet eder, onun on günahını siler ve onun derecesini on kat yükseltir)" buyurdu.[2]

Yine Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) : "Kıyamet gününde bana insanların en yakını, en çok salavat getirendir." buyurdu.[3]

3- Kelime-i Tevhid:

لآاِلَهَ اِلاَّاللّٰهُ وَحْدَهُ لآشَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرُ

"Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerike leh, lehulmülkü velehulhamdu vehuve ala kulli şeyin kadir" sîgasıyla yüz adet veya yalnız "لآ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ" kelimesini O'ndan başka yaratıcı, O'ndan başka rızık veren, O'ndan başka menfaat veren, O'ndan başka zarar veren, O'ndan başka çok veren olmadığını… yalnız yüce Allah olduğunu tefekkür ederek ve kalbin üzerine hakim olan dünya sevgisini, hevâ, şehvet, vesvese, meşgale, ilgi, alaka ve birçok engeli silmeye uğraşarak, hatta kalbin yalnız yüce Allah için olması için yüz defa söylemek.

[1] Müslim Sahihinde, Kitab-us Salat bahsinde ve Nesa-i Kitab-ul İftitah'ta rivayet ettiler.
[2] Nesa-i, Kitab-ul İftitah'ta istihraç etmiştir.
[3] Tirmizi Kitab-ul Ebvab-us Salat'ta rivayet etti ve hadis hasendir dedi.

Bunun için yüce Allah bizi hâlis tevhide çağırıyor ve Muhammed Suresi 19. ayetinde:

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لآ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ

"Bil ki Allah'tan başka mabud yoktur." buyuruyor.

Aynı şekilde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kelime-i Tevhid'in sık sık tekrar edilmesine bizleri teşvik etti. Bu sözün faziletini ve sevabını açıklayarak zikrin en faziletlisinin "Lâ İlâhe İllallâh" sözü olduğunu buyurdu.[1]

Bu hadisin şerhinde Allâme İbn-i Allan (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Lâ İlâhe İllallâh" zikrinin zâkirin kalbine yerleşip kalbi zemmedilen bütün sıfatlardan temizlemekte apaçık bir tesiri vardır. Sebebi ise "La İlahe" mabud fertlerin hepsinin nefy (yok olması), "İllallâh" ise Vahid zat için Hakkul-Vacib olan ve Celaline layık olmayan sıfatlardan münezzeh olan yüce Allah demektir. Zikre devam edip bırakmamak sebebiyle, zikir zâkirin lisanından bâtınına yansır, hatta içerisine yerleşip oturur, içerisini aydınlatır, düzene koyar, sonra da diğer uzuvlarını (azalarını) aydınlatır ve gayrete getirip teşvik eder. İşte bu sebeple mürid ve diğerleri zikre çok devam etmeleriyle emrolunurlar. [2]

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İmanınızı yenileyiniz" buyurdu. Denildi ki: "İmanımızı nasıl yenileriz Ya Resulallah!" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) : "La İlahe İllallah" kavlini çoğaltın buyurdu.[3]

Yine Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim günde yüz defa

لآ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لآشَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ قَدِيرٌ

"Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerike leh, lehü'l mülkü ve lehül hamdü ve hüve ala külli şeyin kadir" derse onun için on köle azat etmeye denk olur, yüz hasene yazılır, ondan yüz günah silinir, o gün ta akşam oluncaya kadar şeytandan korunmuş olur ve hiçbir kimse onun

[1] Hadisi Tirmizi Kitab-ud Davad'da rivayet etti. Hadis hasendir dedi.
[2] Allâme İbn-i Allan Sıddıki'nin "El-Futuhatu Rabbanî Alel-Ezkâr-un Nevevîyye" kitabı c.1 s.213.
[3] İmam Ahmed Müsned'inde c.2 s.359'da rivayet etti.

getirdiğinden daha fazla bir şeyle gelmiş olmaz. Ancak bir kişi kendinden daha fazla amel yaptıysa bu müstesnadır" buyurmuştur.[1]

Dikkatle baktığımızda bu virdin sabah ve akşam kulun, Rabb'i ile yalnız başına kaldığı oturumda olması lazımdır. Böylece kul gününü yüce Allah'ın zikriyle ve taatıyla açmış ve sona erdirmiş olur. Umulur ki yüce Allah'ın Ahzab Suresi 35. ayeti kerimesinde:

وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

"Allah'ı çok zikreden erkeklerle kadınlar (işte) onlar için yüce Allah mağfiret ve büyük ecirler hazırlamıştır" buyurduğu kimselerden olalar.

Bu esasları şeyhimiz Efendimiz Muhammed Hâşimî (rahmetullâhi aleyh) şeyhinden aldığı gibi biz de kendisinden aldık…

Ehlullah'ın tarikinde olan sâlik için zikredilen virdin adeti üzerine yetinmek uygun ve münasip olmaz. Ona uygun ve münasip olan yüce Allah'ın zikrini ziyade yapmaktır. Çünkü seyr-i sülûkün başında sâlikin kalbi küçük çocuk gibidir. Çocuk büyüdükçe gıdanın ziyadeleştiği gibi mürid de yüce Allah'ın seyrinde büyüdüğünde Allah'a zikri ziyade olur. İyi düşün, çünkü zikir müridin kalbinin gıdası ve hayatıdır.

Böylece vird yüce Allah'a giden sâliklerin yolu olduğundan, şeytan sâliklerin yollarına oturur, çeşitli sebeplerle yüce Allah'ın zikrinden yüz çevirtip caydırır, gizli yanıltmalarla ve çeşitli aldatmalarla hak yolundan alıkoyar. Bazı müridler meşguliyetlerinin çokluğunu, boş zamanlarının olmadığını delil getirerek evrad okumayı terk ederler. Şeytanları onlara bunun makbul, meşru ve iyi bir özür olduğunu ve evradı boş bir vakte ertelemede bir beis olmadığını söyleyerek vesvese verir.

Ama Saadat-ı Sûfiyye, sâliklerini ihmal etmekten, oyalanmadan ve boş vakti gözetlemeden sakındırırlar. Zira ömür çarçabuk nihayet bulur ve meşgaleler daima yenilenir.

Atâullah (rahmetullâhi aleyh) "Hikem"inde: "Amelleri boş zamana havale etmen nefsinin saçmalayan ahmaklığındandır" demiştir.

Şarih ibn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) demiş ki: "İnsanın üzerine vaciptir ki Allah'tan gayrılarıyla olan alakaları ve O'na ulaşmaya engel olan durumları kesmeli, hevâ ve arzularına muhalefet edip mevlasının

[1] Buhari, Kitab-ud Davat, Müslim Kitab-uz Zikir, Tirmizi de Kitab-ud Davat'ta rivayet etmişlerdir.

hizmetine süratle yönelmeli, bunları yapmak için boş vakit gözlememelidir. Çünkü sûfi vaktinin çocuğudur."[1]

Bazı sâliklerin zikrin vesveselerden kurtarmadığını ve zikir ancak kalbin Allah ile huzur kurmasıyla yapılırsa zakire fayda vereceğini delil göstererek zikri terk etmelerini şeytan onlara güzel gösterir.

Lâkin Saadat-ı Sûfiyye'nin mürşidleri, müridlerini şeytanın önem verdiği bir giriş yeri olan (kalbe) karşı uyarırlar. İskenderiyeli İbn-i Atâullah (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Zikrederken yüce Allah ile kalbinin huzurunun olmadığı için sakın zikri terk etme. Zira gafletle beraber zikir yapman, gafil olup da zikri terk etmenden daha şiddetli değildir. Yani zikre devam etmen daha yerinde olur. Ola ki yüce Allah gafletle zikir yapman sebebi ile lütfu ile seni uyanık olan kişilerin derecesine yükseltir. Uyanık olarak zikir yapman derecesinden de yüce Allah ile huzur tutularak yapılan zikir derecesine yükseltir. Yüce Allah ile huzuru sağlayarak zikir de O'nun lütfu ile mezkurdan (yüce Allah'tan) gayriden yok olup da zikir yapan zatların derecesine yükseltir. İbrahim Suresi 20. ayetinde:

وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ

"Ve bu Allah'a göre güç bir şey değildir." buyruldu.[2]

Bazı ehl-i sülûk, kalplerine yüce Allah'tan gelen güzel ilham ve hâtıralara yetiştiklerinde bu durumla yetinerek evrad ve ezkârlarını terk ederler. Halbuki bunlar yüce Allah'a yakın olmak için kendilerinden virdin istendiğini bilmiyorlar. Zira Saadat-ı Sûfiyye kemâl derecelerine yetişseler bile hiçbir zaman evrad ve ezkârlarını terk etmemişlerdir.

Ebû Hasan ed-Derrâc (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Cüneyd, arif-i billah olanlardan ve kendisine yüce Allah tarafından hediye olarak kerametler verilip de şöyle evrad ve ibadetlerini bırakmayıp da onlara riayet edenlerden bahsetti ve "Ariflerin ibadetleri, padişahların başlarındaki taçlarından daha güzeldir." dedi. Cüneyd'i bir kişi elinde tesbih çekerken gördüğünde ona: "Sen bu kadar şerefinle eline tesbih almışsın!" Cüneyd

[1] İkaz-ul Himem fi Şerhil Hikem c.1 s.49
[2] İkaz-ul Himem c.1 s.79

de: “Evet” dedi ve ekledi: “Biz ulaştığımız makamlara ulaştıran nesneyi ebedi terk etmeyiz” dedi.[1]

İbn-i Atâullah (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: “Virdi ancak cahiller hor görür. Vârid (vird sebebiyle hasıl olan faydalar) ahirette bulunur. Dünyanın son bulmasıyla vird de son bulur. Varlığı doldurulamayan şeye önem vermek daha evladır. Vird Allah’ın senden istediği varid ise senin O’ndan istediğindir. O’nun senden istediğiyle senin O’ndan istediğinin arası ne kadar uzaktır.!”[2]

Sonuçta geçen sebeplerden dolayı mürid virdini terk eder de gaybet halinden yakaza haline ve şeyhinden ilk kez ahd aldığı zamana dönerse bu kusuru ve ihmali neticesi ile yüce Allah’ın rahmetinden umut kesmesi hiç de uygun olmaz. Bilakis yüce Allah’a yönelip tevbe etmeli sonra geçirmiş olduğu virdleri kaza etmelidir. Zira diğer ibadet ve taatler gibi evrad da kaza edilir.

İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh) der ki: “Her kim gece ve gündüzde, namazların sonunda veya kendine adet edindiği herhangi bir vakitte zikir vazifesini geçirirse muktedir olduğunda yapsın, ihmal etmesin. Mürid vazifeye tutunmayı alışkanlık ederse bu vazifeleri geçirmeğe maruz kalmaz. Virdlerini vaktinde yapmaya gayret göstersin. Ne zaman ki kaza etmeyi alışkanlık haline getirirse artık vaktinde yapmayı zayi eder.”[3] (Geçirmemeye dikkat etmek gerekir.)

Sahih-i Müslim’de sabit olduğuna göre, Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)’dan, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Her kim adet edindiği virdini veya o virdden bir kısmını yapmadan uyur, onu sabah ile öğle namazı arasında okursa geceden okumuş gibi amel defterine yazılır.” buyurdu.[4]

[1] İkaz-ul Himem c.1 s.162
[2] İkaz-ul Himem c.1 s.160
[3] Kitabu’l Salatu’l Müsafirin ve Gasruhe
[4] Nevevî’nin Ezkârı s.13’de.

2.1.7. MÜZÂKERE

Müzâkere, müridin şeyhinin tecrübesinden fayda sağlamasıdır. Bu da inanç esaslarını, ibadetlerini ve muamelelerini düzeltmeye yönelik meydana gelen kalbî halleri ve kafa karıştıran sonuçta da şüphe ve vehme düşüren nefsî ve şeytanî düşünceleri sormakla olur. Bu şüpheler inanç esaslarında olduğu gibi dünyevî ilişkilerde de olur. Bu şüphelere maruz kalan kişi şaşkın ve huzursuz olur.

Yahut da kibri, hasedi, nifakı, riyaset sevgisi gibi kalp hastalıklarını sorarak meydana çıkarmak ve nefsin münasebetsiz vesveselerinden, kendi kerametini konuşmaktan, övgü ve şöhretinin olduğunu göstermekten ve bunlar gibi nakıs olan sıfatlardan halas olup kurtulmanın yolunu öğrenmek için müridin mürşidi ile müzâkere edip onun bilgi ve tecrübelerinden istifade etmesi demektir. Böylece mürid bütün seyir hallerinde önüne çıkan engelleri aşmak için mürşidine yönelir.

Mürid bazen güzel hallerinde ve seyrinin makamlarında, huzur-u ilahi için ruhunun yükseltilmesinde, varidat-ı Rahmanî ve melekîden, Kur'an-ı anlamaktan, vehbî olan ilimlerden, kalbine gelen her nevi ilham ve varidattan dolayı şeyhi ile müzâkere eder. Bundan maksat, müridin seyrinin merhalelerinde basiret üzere olması ve gördüğü manevi hallerin sıhhatine güvenmesidir.

Müridin yüce Allah'a olan seyrinde müzâkerenin büyük ehemmiyeti vardır. Müzâkere, tarikatın beş rüknundan büyük bir rükundur. Bu rükunlar ise zikir, müzâkere, nefisle mücâhede, ilim ve muhabbettir.

Mürid ile mürşidin misali bir kimsenin cisminin ve sıhhatinin iyileşmesi için bütün aşamalarda kendi doktoruna, karşılaşmış olduğu hastalıktan dolayı rahatsız olan yerlerini açarak göstermesi ve hastalığından haber vermesi gibidir.

Diğer bir cihetle gerçek müzâkere, mürid ile mürşidin arasında olan bağı kuvvetlendirir, muhabbeti arttırır, uyum ve ahengi güçlendirir. Mürid müzâkere sebebiyle şeyhinden ilim, hal ve marifet gibi şeylerden istifade eder. Çünkü ilim sadece kitablarda yazılı meseleler olmayıp cisme üflenen bir ruh gibidir.

Öyle ise müzâkere, şer'i edeplerden bir edebin amelî uygulamasıdır. İslâm ahlâkının esasıdır. Bu öyle bir müşaveredir ki yüce Allah mü'minleri Şura Suresi 38. ayetinde:

وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ

"İşleri de aralarında danışma iledir." kavli ile methetmiştir. Resul-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "Müşavere edilen kişi emin olunandır" buyurmuştur. (Müşavere edilen kişinin emniyetli, emaneti yerine getiren, müşavere eden kişinin menfaatine hıyanet edip, ketmetmeyen bir kimse olması gerekir.)[1]

Hayatın hangi yönünden olursa olsun, ihtisas ehlinin bilgi ve maharetinden istifade etmek ancak müşavere ile olur. Mesela bir hasta ki doktorun bilgi ve maharetinden, bina yapan bir usta ki, mühendisin bilgi ve maharetinden, şol bir mazlum ki avukatın bilgi ve maharetinden istifade ettikleri ve daha niceleri gibi...

Öyle ise müzâkere de yüce Allah'ın dininin ameli tatbikat meydanı olup mürşidin bilgi ve tecrübelerinden istifade etmek içindir. İstifadeyi ise yüce Allah, Nahl Suresi 43. ayetinde:

فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ

"Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikirden (ehl-i ilimden) sorunuz." kavli ve Furkan Suresi 59. ayetinde:

اَلرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا

"O Arş'a kurulan rahmandır, bunu bir bilene sor?" buyurarak övmüş ve methetmiştir.

Müzâkere ile Hristiyanlardaki Günah Çıkarma Arasındaki Fark:

İnsanların bazıları müridin mürşidle müzâkeresini, Hristiyanların (günahlarını papazlarına) itiraf etmelerine benzetiyorlar. Lâkin akıllı ve insaflı bir kişi çabuk hüküm vermeyip düşünmeksizin rastgele laf atmaz. Bilakis bir insanın, bilgin bir âlimin yanına gelerek ona günah ve cürümlerini açıklayıp affını talep etmenin yolunu istemesi, Hristiyanların

[1] Hadisi, Tirmizi Ebû Hureyre'den Kitab-u'l Edep'te rivayet etmiştir. Hadis hasen demiştir. Buhari ise, Edeb-ül Müfred'de El-Müsteşar Mu'temenun bâbında rivayet etmiştir.

yaptığı gibi değildir. Nasıl ki bir hasta, rahatsız olan yerlerini doktoruna gösterir, hatta hastalığın teşhisi için utanacak yeri olsa bile, faydası dokunacak ilacı tavsiye etmesi için çekinmeden açarsa bir müridin de haberdar, bilen bir âlimin yanına gelip maraz ve ahvalini ona açarak, bundan halas olmanın amelî yollarına şeyhinin delalet etmesi için, bilgi talep etmesi gerekir. Hristiyanların kendisi gibi bir insana gelip beni affet demesiyle Müslümanların bir âlimin ve fadılın yanına gelerek: "Hocam! benim Rabb'ime karşı olan çirkin suçlarım var. Ona nasıl yalvarayım da affına uğrayayım? Bana bilgi ver" demesi hiç birbirine benzer mi? El-insaf.!

Masiyeti Açığa Çıkarmakla Müzâkere Arasındaki Fark:

Bu durum bazı insanlara şüpheli gelir. Müridin mürşidiyle, kalp hastalıklarından, isyandan ve nefis hallerinden müzâkere yapmasını bir nevi isyanını açığa çıkarmak zannederler.

Lâkin bir günahı irtikab edip de sonra insanların içine gelip onu konuşmasından lezzet duyarak ve bir nevi o kötü fiile davet kasdı ile konuşanla günahından nadim olan ve acaba bu günahı kökünden söken ilaç nedir diye hayrette kalarak mürşidinin tecrübe ve ilminden istifade etmek için gelen bir olur mu? Elbette aralarında büyük bir fark vardır.

"Ümmetimin açık (günah) yapanlarından başka hepsi muaftır. Kişi geceleyin bir amel yapar, yüce Allah bu ameli gizlemiş olduğu halde sabahlar, sabah olunca der ki ey falan kişi ben dün gece şöyle şöyle bir amel yaptım. Rabb'i onu gizlemiş olduğu halde, yüce Allah'ın gizlediğini kendisi açar."[1] Hadisinin üzerine İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh) açıklama yaparak: "Bir insanın günaha ve isyana müptela olduğunda bunu başkalarına söylemesi hiç hoş olmaz. Bilakis, yüce Allah'a tevbe etmeli, o günahtan derhal çekilmeli, o günahı işlediğine pişman olmalı ve öyle kötü bir amele bir daha ebediyyen dönmemelidir. İşte bu üç şey tevbenin rükünlerindendir. Bu üç olmadan tevbe sahih olmaz. Eğer masiyetini şeyhine veya o masiyetten çıkarmasını umduğu kimseye haber verse bundaki amaç da şeyhin, müridine işlemiş olduğu masiyetten bir çıkış yolu öğretmesi, bir daha bu duruma düşmeme yolunu göstermesi, kendisini bu hala düşüren sebebi bildirmesi veya ona dua etmesi ya da bunlara benzer bir niyetle olursa bunda bir beis yoktur. Bilakis bu güzel

[1] Hadisi Buhari Sahihinde Kitab-ul Edep'te, Müslim "Kitab-uz Zühd Ver Rakaik"te rivayet etmişlerdir.

bir şeydir. Aksine bu maslahatların atılıp yapılmaması hoş olmaz, belki de mekruh olur" dedi.[1]

İmam Münavî (rahmetullâhi aleyh) gizli işlediği günahını açıklamak hadisini şerh ederken İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'nin şu sözünü naklediyor: "Yapmış olduğu bir günahı açıklamak istihza (alay etmek) için olursa bu durum çok mezmum ve kötü bir şeydir. Eğer soru ile öğrenmek ve fetva almak için olursa bu güzel olur. Buna hadisten delil ise ramazanda gündüz ailesiyle cima eden[2] kişinin gelip Mustafa (aleyhisselâm)'ya haber vermesi ve Efendimizin de onu yadırgamayıp hoş görmesidir."[3]

[1] Ezkâr-ı Nevevî, s.327'den alınmıştır.

[2] Buhari bu haberi Sahihinde, Kitab-us Savm'da, Müslim Kitab-us Siyam'da ve Tirmizi Kitab-us Savm "Me Câ Fi Keffarat-il Fıtır Fi Ramazan" bâbında rivayet ettiler.

[3] Feyzül Kadir, Şerhu Cami-us Sağir, c.5 s.12

2.1.8. HALVET

A. Halvetin Tanımı: Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid" adlı eserinde: "Halvet uzletten daha özeldir. O, vasıf ve sureti ile itikafın bir nevidir. Lâkin, genellikle mescitte olmaz ama bazen de olur. Sûfi kavminin yanında çokluğu için bir sınır yoktur. Lâkin sünnet Musa (aleyhisselâm)'nın vaadleşmesine dayanarak kırk güne işaret ediyor. Vaadleşme aslında otuz gün içindi. "Müslim"de olduğu gibi[1] Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hira'da bir ay aralıksız kalmış, ailesinden de bir ay uzak durmuştur. Oruç da bir aydır. Ziyade ve noksan yapmak, müridin sülûkundaki durumuna göredir. En azı ise peygamberimizin itikafı on gün olduğu için o da on gün olabilir. Halvet kâmilin halini ziyadeleştirir, kâmil olmayanları ise yükseltir. Elbette kendisine müracaat edilecek bir asıl (şeyh) gerektir. Halvetten kasıd ise insanlarla olan ilişkiden hasıl olan kirleri kalpten temizlemek ve tek bir zikre ve tek bir hakikata kalbi tahsis etmektir. Lâkin halvet şeyhsiz tehlikelidir. Ancak halvette büyük fütûhat vardır. Bazıları için uygun olmayabilir. Halvet için her kişinin haline itibar edilir. (Yani herkes kendi durumunu şeyhi ile müşaveret yaparak ayarlamalıdır.)[2]

Bu durumda halvet, sınırlı bir zamanda beşerden kesilmek, dünyevî işleri kısa bir süre terk etmek, kalbi bitmeyen dünya sıkıntı ve kederlerinden boşaltmak, tükenmeyen gündelik meşgalelerden fikrin istirahat etmesi, huzurlu ve huşulu bir kalple yüce Allah'ı zikretmek ve gece gündüz yüce Allah'ın nimetlerini tefekkür etmektir. Lâkin halvet, arif-i billah olan bir mürşidin irşadıyla olur. Mürşid ona bilmediğini öğretir, gaflete düşdüğünde onu uyarır, gevşediğinde gayretlendirir, nefsin içine doğanları ve vesveseleri defetmek için yardım eder."

B. Halvetin Uygulama Metodu: Gazalî (rahmetullâhi aleyh) halvetin üslûbunu, merhalelerini ve makamlarını şöyle anlatıyor: "Muhakkak şeyh, müridinin tek kalacağı bir zaviye yerini lazım kılar, helalinden az bir miktar da olsa yiyecek veren bir vekil koyar. Çünkü dinin temeli helal

---

[1] Müslim Sahihinde, Kitabul İman'da Cabir (radıyallâhu anhu)'den rivayet etmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur. "Hira dağında bir ay kaldım. Süremi doldurduğumda, vadinin ortasına geldiğimde…"

[2] Kavaid-i Tasavvuf s.39'da Meşhur lakabı Zerrûk olan Ebû Abbas Şeyh Ahmed el-Fâsî, h.899'da Trablusgarb'da vefat etmiştir. Allah rahmet eyleye!

yemektir. Bunlarla beraber üstadı zikirlerden bir nevi zikri telkin eder. Hatta dili ve kalbi zikirle meşgul olur. Mesela oturarak Allah, Allah der veya Subhanallâh, Subhanallâh der ya da şeyhi hangi zikir sîgasını uygun görüyorsa gevşeklik yapmayıp ona devam eder. Hatta eser lisanından zail olup kalpte lafzın sureti kalıncaya kadar sonra devam eder, hatta kalpte lafzın harfleri ve sureti silinir, kalbi gerekli görerek mananın hakikati kalır. Kalp ona hazır olduğunda, o kalbe galip gelir ve kalbi zikirden gayri her şeyden uzak tutar. Zira kalp, herhangi bir şeyle meşgul olursa meşgul olduğu şeyin gayrisinden uzak olur. Neyle meşgul olursa olsun ne zaman ki kalp zikrullah ile meşgul olursa maksat da zaten budur, şüphesiz gayrilerden hâli olur. O zaman kalp vesveselerini ve dünyevî düşüncelerini murakabe etmeyi gerekli görür, kendisinin geçen halini ve diğerlerinin hallerini hiç düşünmez. Çünkü ne zaman kalp bir şeyle meşgul olursa velev ki bir an olsun o anda kalbi zikirden uzak olur. Bu da bir noksanlık sayılır. Bu durumu terketmeye çalışsın. Ne zamanki bütün bu vesveseleri terkeder, nefsini de bu kelimeye yöneltirse (bu defa) vesvese bu kelimeye de gelir. "Bu nedir? Allah sözümüzde mana nedir? Hangi mana ilah ve mabud olur?" der. İşte o zaman ona fikir bâbının hâtıraları açılır. Ona bazen şeytanın vesveseleri arız olur. Bu kalbe doğan şeyi söyleyip de fiile çıkarmadıkça küfür ve bid'at olmaz. Eğer bunu hoş görmeyip kalpten atmak için paçayı sıvarsa bu durum ona zarar vermez.

Bu vesveseler iki kısma ayrılır:

1- Kat'i olarak bilinmelidir ki yüce Allah kişinin yapmış olduğu vesveseden münezzehtir. Lâkin bu vesveseyi (onun) kalbine atıp hatırına getiren şeytandır. Bunun kurtuluş çaresi ise ona aldırış etmeyip kaçarak yüce Allah'ın zikrine sığınmak, def'i için de ona dua etmektir. Yüce Allah'ın Araf Suresi 200-201. ayetlerinde:

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ∃

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَواْ إِذَا مَسَّهُمْ طَآئِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ

"Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir." "Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler" buyurduğu gibi.

2- Şüphe ettiği vesveseli durumları şeyhine arzedip sunmalıdır. Bununla beraber kalbindeki durgunluk, hareketlilik, bir şeye yöneliş ve iradesinde sadakât gibi halleri şeyhine anlatması yerinde olur. Lâkin bu halleri şeyhinden başkısına bildirip duyurmamalıdır![1]

C. Meşru Olması: Halvet, sûfilerin bid'atları değildir. Muhakkak ki o, yüce Allah'ın emrine ve aziz Kitab'ına uymak, onu örnek almak ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ı esas alıp ona iktida etmektir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberlik gelinceye kadar Hira mağarasında sayılı gün ve gecelerde ehline gelmeden önce ibadet ederdi. İşte böylece halvet meşru olmuştur.

a. Halvete Kur'an-ı Kerîm'den Deliller:

Yüce Allah Müzemmil Suresi 8. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً

"Hem Rabb'inin ismini an, kendini her şeyden çekerek Rabb'ine yönel" buyurmaktadır.

Allâme Ebû Suud (rahmetullâhi aleyh) bu ayeti tefsirinde: "Yüce Allah'ın zikrine tesbih, tehlil, tahmid gibi hangi şekilde olursa olsun gece ve gündüz devam et. Hem de istek ve arzularını bir araya getirerek ona yönelmek ve murakabesinde azimetle düşünceye dalmak gerekir." dedi ve sözlerine şöyle devam etti: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), tüm azim ve gayretiyle murakabede Allah'a yöneldi. Bu yöneliş ancak Allah ile murakabesine engel olan durumlardan nefsini tecrit etmesiyle ve Allah'tan başkasından ilgi ve alakayı kesmesiyle mümkün oldu.[2]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a emrolunan herşey kendi ve ümmeti için kanun ve yasa olmuştur. Ona mahsus olan şeyler ve hususiyetler malumdur. Lâkin bu ayette zikredilen emir, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a ve ümmetine şamildir.

[1] Gazalî'nin İhyası c.3 s.66

[2] Fahreddin Râzî'nin tefsirinin kenarındaki Allâme Ebû Suud tefsirinde c.8 s.338

b. Halvete Sünnetten Deliller:

Mü'minlerin annesi Aişe (radıyallâhu anha) şöyle demiştir: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ilk vahiy başlangıcı uykuda sadık rüya görmekle olmuştur. Hiçbir rüya görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık seçik zuhur etmesin. Ondan sonra kalbine yalnızlık sevgisi bırakıldı. Artık Hira dağındaki mağara içinde yalnızlığa çekilip orada ailesinin yanına gelinceye kadar sayılı gecelerde ibadet eder ve yine azıklanıp giderdi. Sonra yine Hatice (radıyallâhu anha)'nin yanına dönüp, bir o kadar zaman için yine azık tedarik ederdi. Nihayet Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a bir gün Hira mağarasında bulunduğu sırada Hakk (yani vahiy) geldi."[1]

Bu hadis-i şerifin şerhinde İbn-i Ebi Cemre dedi ki: "Halvetin insanın ibadet etmesinde ve dininin salahına (düzelmesine) yardımcı olduğuna dair kanıt ve delil vardır. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlardan ayrılıp da nefsiyle başbaşa kaldığında bu büyük hayır ona geldi. Herhangi bir kimse buna uyarsa kısmeti hesabınca vilayet makamlarından olan bu makam ona gelir."

Bidayet erbâbına (tasavvuf yoluna yeni girene) en evla olan halvet ve itizaldır (bir süre işinden ve Haktan gayri meselelerden ayrılmaktır.) Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) işin başında nefsiyle baş başa kalırdı.

Bu hadiste de buna delil vardır. Bu ise bidayetin (başlangıcın) nihayet gibi olmadığının kanıt ve delilidir. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin nübüvveti rüya görmekle başlamıştır. Peygamber (aleyhisselâm) bundan sonra durmadan derecelere ve fazilete yükselmiştir. Hatta buna, melek kendisine uyanık iken vahiy getirinceye kadar devam etmiştir. Sonra da durmadan yükselmiş hatta son makam olan (Ka'be Kavseyn ev Edna = iki yay kadar, yahut daha yakın oldu) derecesine vasıl olmuştur. İşte bu sonuçtur. Bu durum Peygamberlerde olursa onlara tâbi olanlarda nasıl olmaz? Lâkin Peygamberlerle onlara tâbi olanlar arasında mutlaka fark vardır. Ancak onlara etba (tâbi olanlar) vilayet makamına yükselip çıkabilir, nübüvvet makamına çıkamazlar. Çünkü onlar için nübüvvet makamına çıkmaya yol yoktur. Zira velîler için yollar dürülmüş (kısalmış) hatta gayretleri sebebiyle marifet ve rıza makamına yetişmişlerdir. Bu ise vilayetin en yüksek makamıdır.

Bundan dolayı sûfiler derler ki: Her kim bir makama nail olur da edebi ile devam ederse o kişi daha yüksek makamlara terakki eder.

[1] Hadisi Buhari, "Keyfe kane bed-ul vahiy ila Resulullah" bâbında rivayet etmiştir.

Çünkü Peygamber (aleyhisselâm) evvela inzivaya çekilip ibadet etmeye başladı ve edebi ile devam etti. Hatta makamdan makama yükselmeye başladı. Ta ki nübüvvet makamına yetişti. Daha önce söylendiği üzere nübüvvet makamından da (Kabe Kavseyn ev Edna) makamına vasıl oldu. Ona vâris olanlar da ona nisbet edilir. Onlardan her kim bulunmuş olduğu makamda edebi ile devam ederse yüce Allah'ın murad ettiği makamlara yükselir. Yalnız nübüvvet makamına peygamberden gayrisi dahil olamaz.[1]

Kastalânî (rahmetullâhi aleyh), Aişe (radıyallâhu anha)'den zikredilen bu hadisin şerhinde der ki: "Burada uzletin faziletine uyarı vardır. Zira uzlet kalbi dünya meşgalelerinden sakinleştirip rahatlaştırır ve kalbi yüce Allah için boşaltır. Bu sebeple ondan hikmet pınarları dolar ve taşar. Halvet, gayriden uzak kalmak, belki de nefsinden (nefsin arzularından) soyulup Rabb'i ile kalmaktır. O zaman kalıbı (bedeni) gaybî ilimlerinin varidatına geçit ve kalbi de bu varidatın merkezi olmaya uygun olur.[2]

c. Halvet Hakkında Mübhem Olan Konu:

Mağaradaki durum risalet gelmezden önce vuku bulmuştur ama İslâm dininde risalet öncesine bakılıp da hüküm verilmemiştir dersen buna cevap olarak Muhaddis Kastalânî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Muhammed (aleyhisselâm)'e vahyin evveli doğru ve salih rüya görmekle başlamış sonra da ona yalnız kalmak duygusu sevdirilmiştir. Daha önce de geçtiği gibi Hira mağarasında yalnız kalırdı. İşte bu durum vahiy öncesine terettüp eden bir hazırlıktır. Zira (ثُمَّ) "Sümme" kelimesi tertip içindir. Eğer dinden olmamış olsaydı, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan nehyedilirdi. Belki de o hakkın (vahyin) gelmesi için bir vasıtadır. Halvetin meydana çıkışı, ona ve ümmetine mübarek olmuş, zararlı ve iğrenç şeylerden selamete çıkış olmuştur. Bunun için bu kavmin (tasavvufçuların) kitaplarının mahallinde zikredilen şartlar vardır.[3]

Muhaddis Keşmirî (rahmetullâhi aleyh): "Yalnızlık bana sevdirildi." hadiste geçen fıkra üzerine yorum yaparak dedi ki: "İşte bu sûfilerin mücâhede

[1] İmam, Hafız Ebû Muhammed Abdullah b. Ebi Cemra el Ezdi el Endulusî, Sahihi Buhari'nin İhtisarının şerhi Behçet-ün Nüfus c.1 s.10-11. Bu zat h.699 senesinde vefat etmiştir.
[2] İrşadi's Sari li Şerh-i Sahihi'l Buharî c.1 s.62. Kastalânî (rahmetullâhi aleyh) h.923'de vefat etmiştir.
[3] İrşad-is Sari li Şerh-i Sahihil Buhari lil Kastalânî c.1 s.62.

ve halvetlerinin misalidir. Benim yanımda fukahanın itikafları ile sûfilerin halvetleri müsavi olup birbirine çok yakındır.[1]

Zührî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İnsanların işlerine taaccup ederim! Nasıl olur da itikafı terkederler? Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şeyi bazen yapar bazen de terkederdi. Halbuki itikafı dünyayı değişinceye kadar hiç terketmemiştir."[2]

İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh), Aişe (radıyallâhu anha)'den "O'na yalnızlık sevdirildi" hadisinin şerhinde dedi ki: "Ama yalnızlık halvettir, bu da salihlerin ve arif-i billah olan âbidlerin durumudur." Sonra İmam Nevevî, Ebû Süleyman el-Hattâbî (rahmetullâhi aleyh)'den rivayet ederek: "Uzlet O'na sevdirildi. Zira onunla kalp boşalır, uzlet tefekküre yardım eder. Beşerî alışkanlıklardan onunla kesilir ve kalbi sükunet bulur."[3]

Şehabettin Ahmed b. Hacer-ül Askalanî (rahmetullâhi aleyh), Aişe (radıyallâhu anhuma) 'dan rivayet ettiği hadisin şerhinde:"Yalnızlık O'na sevdirildi" kavlindeki halvetin sırrı bir kişi kime yöneliyorsa kalbi onun için boşaltmasıdır." Askalani şöyle devam ediyor: "Halvetin asıl olan müddeti bir ay, bu ay da Ramazan idi" dedi.[4]

Büyük Allâme Mahmud-ul Ayni (rahmetullâhi aleyh), Aişe (radıyallâhu anha) hadisini şerhederken sorular ve cevaplar bölümünün üçüncü vechinde dedi ki: "O'na niçin yalnızlık sevdirildi?" diye sorulursa: "Zira halvette kalbin (çeşitli düşüncelerden) boşalması ve tefekküre yardımcı olması vardır. Beşer kendi tâbiatından ancak aşırı riyazetle döner. Halvetin ona sevdirilmesi beşere karışmadan kesilmesi ve adetinde olan alışkanlıkları onunla unutur."[5] diye cevap verilir.

Kirmânî (rahmetullâhi aleyh), Aişe (radıyallâhu anha)'nin mezkur hadisinin şerhinde dedi ki: "Sonra yalnızlık ona sevdirildi" demek halvet manasına gelir. Bu durum salihlerin ve arif-i billah olan âbidlerin halidir. Uzlet O'na sevdirildi. Çünkü kalbin boşalması onunla olur. İbadet etmeye ve beşerî alışkanlıklardan kesilmesine ve kalbin huşulu olmasına yardım eder.[6]

---

[1] Feyz-ul Bari Ala Sahih-il Buhari c.1 s.23
[2] Tahtavî, Merak-ıl Felah s.463
[3] İmam Nevevî'nin Müslim şerhinde, c.2 s.198
[4] Askalani'nin Sahih-i Buhari'nin Şerhi Feth-ul Bari c.1 s.18
[5] Ayni'nin Sahih-i Buhari Şerhi Umdet-ul Kâri c.1 s.60-61. Ayni h.855'de vefat etmiştir.
[6] Allâme Kirmânî (rahmetullâhi aleyh)'in Sahih-i Buharî Şerhi c.1 s.32

İşte bunlar hadis ulemasının ve hadis şarihlerinin halvet hakkında söyledikleri sözlerdir. Bu sözlerinde halvetin isimlendirmesine, meşruiyetine, faydalarına ve selefi salihinin ona itina göstermelerine temas etmişlerdir. Artık bundan sonra ard niyetli olanlar, ne derlerse desinler.

İmam Busurî (rahmetullâhi aleyh) "Hemziyye" kasidesinin baş taraflarında Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ı methederek ne güzel söylemiştir:

"Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dindarlığa, ibadete ve halvete,
Ta çocukluğunda iken alışmıştı,
Nücaba (tasavvufta ki kırklar) da böyledir."

"Hemziyye'nin Şarihi" Muhammed b. Ahmed Bennis (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "İbn-i İshak ve ondan başkası da rivayet ederek Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her sene Hira'ya çıkar, bir ay inzivaya çekilir ve ibadet ederdi."

Münavî (rahmetullâhi aleyh): "O, halvette insanlara karışmadan yalnız başına yaşar, hatta ehlinden, malından ve ailesinden tamamıyla kaçıp ezkâr-ı âliye bahrine dalar, zıt olan şeylerden kesilir ve muradının hâsıl olduğunun farkına varırdı. Halvette kendisine ünsiyet hâsıl olurdu. Bu sebeple celveti (açığa çıkmayı) hatırlar, Allah'la olan bu ünsiyeti katlanarak devam eder, böylece onun aynası safileşmeye ve parlamaya devam eder, hatta kemâl derecelerinin en yükseğine çıkardı. Vahiy sabahında tan yerinin ağarması ve parlamasıyla saadet şimşekleri çaktı ve aydınlandı. Her ağacın ve taşın yanına uğradığında sahih bir lisanla ve fasih bir kelamla "Esselamu aleyke ya Rasulallah" diyerek selam verirlerdi. Kendisi de birşey görmezdi.[1]

Süleyman Cemel (rahmetullâhi aleyh) "Hemziyye" kasidesini şerh ederek: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendini yüce Allah'ın yoluna adardı. Her sene bir ay ibadet etmek için Hira'ya çıkar, inzivaya çekilirdi. Hatta Hira'nın civarından döndükten sonra evine girmeden Kabe'yi tavaf ederdi. Hira'da zikir ve tefekkürle yüce Allah'a ibadet ederdi. Hira'dan başka yerlerde de halveti çok yapardı" dedi.[2]

Hira mağarasından nur yayıldı, fecir yükseldi. İlk ışık ve parıltı da İslâm tasavvufunun nurunda göründü. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu halveti hiç terk etmedi. Mağaradan çıktıktan sonra da ramazan ayının

[1] Busuri'nin Levam-ul Kevkeb Ed-Dürrü Fi Şerh-il Hemziye s.48-49
[2] El-Futuhat-ul Ahmediyye Bil-Munahil Muhammediyye ale şerhil Hemziye s.21

son on gününde yalnız olarak mescitte kalırdı. Fukaha da bunu itikâf diye isimlendirdi.

d. Halvetin Ehemmiyet ve Faydaları Hakkında Ulemanın Sözleri:

Muhakkak halvetin büyük faydaları ve önemli etkileri vardır. Ancak onun tadını tadan ve meyvesini deren anlar.

Halvetin Faydaları:

Nefsin tehzibi, tezkiyesi, yüce Allah'ın taatına alıştırması Allah'ın meclisine ünsiyet edip saygı duymaktır. Zira nefs-i emmarenin tâbiatlarındandır ki insanlarla meclis kurmayı sever, faydasız oyun, eğlence ve tembelliklere meyleder. Çünkü nefis yüce Allah ile halvet yapmayı hoş görmez. Yalnız kalarak suçlarından dolayı nefsini hesaba çekmez ve hatalarından dolayı nefsini levmetmekten kaçar. Eğer biz bunun üzerine gidip nefisle cihad edersek nefis, başlangıçta darlığı ve kızgınlığı duyar. Ancak ne kadar çabuk itaat eder ve boyun eğerse yüce Allah ile ünsiyet etmenin halavetini ve münaacatının lezzetini tadar. Hususen hareket ettiğinde madde bağlarından kurtulur, melekut alemlerinde yüzer, böylece halvet, nefsi, Bârî' Teâlâ'ya itaate alıştırımış ve Rabb'i ile ünsiyet kurmuş olur.

Görülmez mi ki şahin kuşu yüksek dağlarda insanlardan ürküp de nasıl kaçar? Avlandıktan sonra eve konulduğunda uçmadan kesilinceye kadar gözlerini diker ve etle beslenir. Ona kibar ve nazik davranılır. Hatta sahibi ile ünsiyet kurar ve evcilleşir. Sahibi çağırdığında sesini işitir ve icabet eder. Onu gönderip de uçmasını teşvik ettiklerinde ise uçar, avını tutup avlar ve sahibine muvafakat eder. Fakat kendi uçarken sahibi çağırırsa döner (gelir), sahibinin arzusunu kendi arzusuna tercih eder.

Bir mü'min, vahşi kuşun sahibini dinleyip itaat etmesini, sahibine muvafakat etmesini ve onun nasihatını daha çok dinlemesini görüp de bunların nefsinden uzak olduğunu görüp de ibret alıp üzüntüsünden ölmesi hak değil mi?

Halvet, dünyanın birbirini kovalayan sıkıntı, üzüntü ve birbirini takip eden meşgalelerinden kalbi, fikri ve aklı kurtarır. İşte o zaman kul imanın tadını tadar ve huzurla saadet rüzgârını teneffüs edip koklar.

İşte bu hususta Saadat-ı Ulemanın bazı sözleri:

"Kamus"un Sahibi Feyruz Abâdî:

Büyük Allâme Feyruz Abâdî (rahmetullâhi aleyh) Hz. Resulullah'ın vahyin nüzulundan evvelki durumunu zikrederek der ki: "Vaktaki vahiy günleri yaklaştığında halveti ve tek yaşamayı severdi. Hira dağında yalnız kalırdı. Hira, Mekke'ye 3 mil (yaklaşık 5 km) uzaklığındaydı. Mağaranın hacmi, takriben uzunluğu 4 zira (280 cm), eni ise 1,3 zira (94 cm) büyüklüğünde, bazı yerleri daha da dardı. İşte orayı halvet yeri olarak seçti."

Resulullah'ın halvet halinde yaptığı ibadetlerde ulemanın iki kavli vardır. İbadeti bazılarına göre tefekkür, bazılarına göre ise zikirdir. Zikir kavli daha sahihtir. Evvelkine meyledip iltifat edilemez. Zira hak yolunun taliplerinin halveti birkaç çeşittir:

Birincisi, halvetlerinin gayesi hak ilminin ziyade olmasını nazar ve tefekkür yolu ile değil de doğrudan Hakk'tan taleb etmektir. İşte bu hak ehlinin maksatlarıdır. Her kim halvette bir varlık ile konuşursa veya bir varlığı düşünürse bu halvet değildir. Tarikat talebelerinden bir şahıs, büyüklerden bazısına: Halvette Rabb'inin indinde iken beni hatırla! (Bana duacı ol!) derse bu şahıs onlara der ki: "Eğer halvette ben seni hatırlarsam Rabb'imle beraber olamam. İşte o zaman "Ben beni zikredenin meclis arkadaşıyım." sırrı bilinir. Halvetin şartı nefsi ve ruhu ile zikretmek olup kendi nefsi ve lisanını zikredip düşünmek değildir.

İkincisi, malumatı araştırırken konuyla daha iyi ilgilenmek için fikrin saflaşmasına yönelik halvet yapmak. Bu halvet (çeşidini) akıl terazisinde ilmi araştırmalar yapan kavim kullanır. Bu terazi (denge) gayet latiftir. Bu niyetle halvet eden hevâ tarafına en ufak bir meyille istikametten çıkabilir. Hak yolunun talebeleri bunun gibi halvete ancak zikirle girebilirler. Üzerlerinde fikrin gücü ve etkisi olamaz. Ne zaman ki halvete girende fikir bulunursa ona uygun olan kendinin halvet ehli olmadığını bilmesidir. Halvetten çıktığında kendisinin, sahih olan ilâhi ilim ehli olmadığını bilir. Eğer ilâhi ilim ehli olsaydı, inayet-i ilâhiyeye kendi ile başını döndüren fikir arasına girerdi.

Üçüncüsü, birtakım toplum, yalnızlığı defetmek için hemcins olmayanlara karışmaktan, malayani (boş şeylerden) uzak olalım diye

halvet yaparlar. Onlar halkı gördüklerinde rahatsız olur ve keyifleri kaçar. İşte bunun için halveti ihtiyar ederler.

Dördüncüsü, halvette bulunan manevi lezzetin ziyadeleşmesini talep etmek için yapılan asıl halvettir. Risalet sahibi Hz. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın halveti birinci kısımdır. Resulullah, hakikaten bütün ilişkilerden, ehlinden, maldan ve servetten uzak idi. Kalben zikirler denizine dalmış ve bütün zıtlıklardan kesilmişti. Resulullah'ta, halvet yaptığı kimseyi zikredip düşünmekle ünsiyet ve celvet zuhur etti. Bu ünsiyet devam etmiş, vahiy aynası açıklık ve parlaklıkta ziyadeleşmiş hatta kemâl derecelerinin en yüksek seviyesine yetişmiştir.[1]

İmam Şafiî:

İmam Şafiî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Kim, yüce Allah'tan kalbini açmasını ve kendisine ilim rızık etmesini isterse o kişi halvete girmeli, az yemeli, düşük insanlarla, insafsız ve edepsiz bazı ilim ehli ile ilişkiyi terk etmelidir."[2]

İmam Gazalî:

İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Halvetin faydaları insanı meşgul eden şeyleri bırakmak, kulağı ve gözü (haram olan şeylerden) tutmaktır. Zira kulakla göz kalbin giriş yeridir. Kalp ise havas (duyu) nehirlerinden gelen kötü, bulanık ve necis olan suların döküldüğü bir havuz hükmündedir. Riyazetten maksat, o havuzdan çamur ve pis olan suları boşaltmaktır. Böylece havuzun içine temiz su dolup taşsın, ondan nazif ve temiz su çıksın. Eğer bulanık suların geliş yerleri açık olur ise temiz suyun havuza dökülmesi nasıl sahih olur? Suyun daima yenilenir bir halde olması azalmasından daha çok olur. Kişiye lazım olan hissi duyularını, zaruret miktarı müstesna, zaptetmesidir. Bu da ancak halvetle tamam olur.[3]

Kalp; illetlerden, hastalıklardan, ilgilerden, meşguliyetlerden ve şeytanın havatır (kötü ilhamlar) ve vesveselerinden kurtulduğu zaman Allah'ın kurbiyet (yakınlık) nimetlerine müstehak olur. Böylelikle Ulum-

[1] Feyruz Abâdî, Kitab-us Sefer-üs Saadet, c.5 s.3'te h.826'da vefat etmiştir.
[2] Bostan-ül Arifin, s.48'de. El-Fakih-ül Hafız Ebi Zekariyya Muhittin Nevevî (rahmetullâhi aleyh) h.676'da vefat etti.
[3] Gazalî'nin İhyası c.3 s.66

u ledünniyeyi (Allah tarafından verilen bilgi) Esrar-ı Rabbanîyeyi (rabbani sırlar) ve nefehat-ı nuraniyye (nurani kokuları) almaya hazırlanmış olur."

Gazalî (rahmetullâhi aleyh) yine der ki: "Bu halvetler esnasında anlatılması mümkün olmayan durumlar bana göründü. Fakat menfaat görülmesi için bir miktarını zikredeyim: Ben yakînen bildim ki sûfiler yüce Allah'ın yoluna hasseten sülûk edenlerdir. Hakikaten davranışları en güzel davranış, yolları ise en doğru yoldur. Onların ahlâkları daha temiz ve daha münasip bir ahlâktır. Eğer akıllıların aklı, ulemanın hikmeti, şerîatın sırlarına vakıf olan ulemanın ilmi bir araya gelse onların siyret ve ahlâklarını değiştirmek ve ondan daha hayırlı bir şeyle tebdil etmek isteseler buna bir yol bulamazlar. Zira bütün hareket ve sekenatlarını, zahirlerini ve bâtınlarını nübüvvet lambasının nurundan iktibas etmişlerdir. Yeryüzü üzerinde nübüvvet nurunun ötesinde aydınlanacak hiçbir nur yoktur."[1]

Şeyhül Ekber:

Şeyhül Ekber Muhyiddin Arabi (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Muhakkak daha fazlasını istemeye hazırlanan ve varlığın sırlarını cömertçe içine çekmeye kendini veren talip, halvete ve zikre devam eder, zikir mahallini başka fikirden boşaltır ve Rabb'inin kapısında hiçbir şeyi olmayan bir fakir olarak otururbut işte o zaman yüce Allah ona ihsan eder, ona ilim, ilâhi sırlar ve Hızır (aleyhisselâm)'a lutfettiği Rabbanî marifetleri verir."

Kehf Suresi 65. ayetinde:

فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

"Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."

Bakara Suresi 282. ayetinde:

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ

"Allah'tan korkunuz. Allah size öğretir."

Enfal Suresi 29. ayetinde:

[1] El-Munkız-u Min-Ed-Dalal Li Hücceti İmam Gazalî s.131-132.

إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَاناً

"Eğer Allah'tan korkarsanız O size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir."

Hadid Suresi 28. ayetinde ise:

وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ

"O size ışığında yürüyeceğiniz bir nur lutfeder." buyurarak meth-ü sena etmiştir. Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'e denildi ki: "Nail olduğun şeylere neyle yetiştin?" Dedi ki: "Bu derecenin tahtinde (altında) otuz sene oturmamla."

Ebû Yezid de dedi ki: "Siz, ilminizi ölüden ölüye devralmak suretiyle aldınız. Biz ise ilmimizi, ölmeyen Hay (Allah)'dan aldık." Yüce ve ihsanı büyük olan Allah ile halvet eden himmet sahibi kimselere öyle ilimler hâsıl olur ki kendisinde bu hal olmayan yeryüzündeki bütün kelamcıların hatta görüş ve burhan sahibi olan bütün felsefecilerin içinde kaybolacağı ilimler hâsıl olur."[1]

Muhammed Seffarini:

Alleme Muhammed Seffarini Hanbeli (rahmetullâhi aleyh) "Manzumet-ül Adab" kasidesini şerhederek "İnsanların çoğu, halveti ve insanlara karışmaktan kişinin ayağına engel olmasını çok methettiler." der. Bir şiirde:

"Yalnızlıkla ünsiyet kurdum ve evimde kalmayı gerekli gördüm,
Benim için ünsiyet devam etti, bununla beraber,
Sürurum (sevgim) gelişti ve arttı" dedi.[2]

Dr. Mustafa Sıbaî:

Dr. Mustafa Sıbaî (rahmetullâhi aleyh) "Müzekkirat-ı fi Fıkh-us Siyre" kitabında der ki: "Allah'a davet eden kişinin, halvetteyken (nefsi ile baş başa kalıp ruhunu Allah'la birleştirmesi) nefsini, zemmedilen ahlâkın kirlerinden ve etrafındakilerin tedirgin hayatlarından tasfiye etmesi

[1] El-Fütuhat-ul Mekkiyye c.1 s.31'de

[2] Gıza-ul Elbâb Şerh-u Manzumet-ul Adap c.2 s.388'de. Şeyh Muhammed İmam Seffârinî Hanbelî, h.1188'de vefat etmiştir.

gerekir. Bunun gibi halvetler, hayırda kusur ederse, O'na yönelmede ayağı kayarsa, hikmet yolundan uzaklaşırsa, programında ve yolunda hata ederse veya insanlarla beraber münakaşa ve cedelleşmeye dalarsa bütün bunlar da ona Allah'ı zikretmeyi, Allah'la ünsiyeti, ahireti, cenneti, cehennemi, ölümü ve acılarını unutturur ise onu nefsi ile muhasebeye çağırır. İşte bu sebepten Nebiyyi Zişan'a teheccüt ve kıyam-ul leyl (gece namazları) farz kılınmıştır. Diğerlerine ise müstehabtır. Bu nafilelere hırslı olması gereken en layık insanlar Allah'a, şerîatına ve cennetine çağıranlardır. Halvetin, gecenin sonlarında Allah için kıyam ve kulluk yapmanın öyle bir lezzeti vardır ki bunu ancak Allah'ın ikram ettiği insanlar anlar. İbrahim b. Edhem (rahmetullâhi aleyh), teheccüt ve ibadetinin sonunda şöyle derdi: "Biz öyle bir lezzet içindeyiz ki eğer bunu padişahlar bilselerdi (onu almak için) bizimle harp ederlerdi."[1]

İmaduddin Vasıtî:

Şeyh İmam İmaduddin Ahmed Vasıtî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Hepimizin gece ve gündüzde ismi yüce, kutsiyeti yüksek olan Rabb'imizle hali (yalnız) kalacak bir saati olsun. O saatte endişe ve dünya meşkalelerini kalbimizden atıp O'nun huzurunda toplanalım. Gündüzleyin o saatte yüce Allah'tan gayrıdan elimizi çekelim. İşte böylece insan Rabb'i ile halini bilir. Her kimin Rabb'i ile kendini harekete geçirecek kesin bir hali varsa muhabbet ve tazim ile kalpleri sevinir, iniltisi ve gizliliği yükseklere çıkar. İşte o saat, kulun kabrinde malından ve çocuklarından ayrı kalmasının bir örneği gibidir. Ağırlığı yük olan dünya meşgalelerinden ve kailelerinden ayrılması için gündüzleyin ayrılıp da kalbiyle yüce Allah'ın huzurunda yalnız kalacak vakti olmazsa iyi bilsin ki orada kendisi için yüksek rabıtası olmadığı gibi muhabbetten ve sevip sevilmeden de nasibi yoktur, o adam kendi nefsine (başına) ağlasın! Her gün kendi kendine bu saati ayıran kişi, Rabb'ine kurbiyeti (yakınlığı) ve ünsiyeti seven kişidir. Eğer yüce Allah için bu saati ihlâsla yaparsan beş vakit namazı da huzur, huşu ve korku içinde eda etmen mümkün olur. Azim olan Rabb'in için rüku ve secdeleri yerli yerinde yaparsın. Yirmidört saat olan gündüz ve gecede bir saatini Vahid ve Kahhar olan yüce Allah için ayırmaya nefsimizin cimrilik etmesi hiç de yerinde olmaz. O saatte yüce Allah'a hakkı ile ibadet

[1] Dr. Mustafa Sibâî'nin Müzekkirat fi Fıkh-ıs Siyre, s.18.de

edelim sonra da beş vakit namazı böyle davranarak korku ile kılmaya çalışalım."[1]

İbn-i Acîbe:

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh), İbn-i Atâullah'ın: "Kalbe hiçbir şey uzlet kadar fayda vermez. Bir kişi onunla (uzletle) düşünce meydanına girer." kavlini şerhederek: "Halvetle murad kalıbın (cismin) insanlardan ayrılması, uzlet ise kalbin Allah'la birleşmesidir. Bu arada kalıp (cisim) insanlardan ayrılmadıkça kalp Allah'la birleşemez. Tefekkür, kalbin Rabb'in huzuruna yol almasıdır. O iki kısımdır: Biri tasdik ve iman fikri diğeri ise ayan ve şuhut fikridir. Uzlet tefekkürle beraber kalp için en menfaatli bir şeydir. Zira uzlet perhiz, tefekkür ise deva gibidir. Perhizsiz ilaç menfaat vermediği gibi ilaçsız perhiz de fayda vermez. Tefekkürsüz uzlette hayır olmadığı gibi uzleti destek almayan tefekkürde de hayır yoktur. Uzletten maksat kalbi boşaltmak, kalbi boşaltmaktan maksat ise kalbin dolaşması ve tefekkürle iştigal etmesidir. Tefekkürle meşgul olmaktan maksat da ilim tahsili ve o ilmi kalpte tutmaktır. Allah'ı bilmenin kalbe yerleşmesi kalbin ilacı ve sıhhatidir. O Allah ki kalbi, "selim bir kalp" olarak isimlendirdi. Allah'u Teâlâ kıyametin durumu hakkında, Şuara Suresi 88-89. ayetlerinde:

يَوْمَ لاَ يَنْفَعُ مَالٌ وَلاَ بَنُونَ۞إِلاَّ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

"O günde ne mal fayda verir ne de oğullar, ancak Allah'a selim bir kalp ile varan başka" buyurdu.

Bazı arif kişiler: "Kalp mide gibidir. Nasıl ki mide çok karıştırılırsa hasta olur. O zaman ona perhizden başka hiçbir şey fayda vermez. Perhiz ise yemeğin az olması ve midenin çok karıştırılmaktan sakındırılmasıdır. (Çünkü mide dertlerin evi, perhiz ise devanın başıdır.) Böylece hâtıralar (şeytanî vesveseler) kalbin üzerine kuvvetleştiği ve hissi galip geldiğinde o kalp hastalanır, çoğu kere de ölür. İşte buna perhiz ve bu zararlı şeylerden kaçmak fayda verir. Bu zararlı şeyler ise insanlara karışmaktır. Ne zaman ki insanlardan ayrılır ve tefekkürünü yerli yerinde yaparsa devası, başarıya ulaşır ve kalbi dosdoğru olur. Böyle yapmaz ise onun

[1] Gıda-ul El-Bâb c.1 s.47

kalbi hastalık, şüphe ve düşük hâtıralarla kalarak yüce Allah'a kavuşur, Allah'tan afiyet dileriz.

Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Meclislerin en şereflisi tefekkürle beraber tevhit meydanında oturmaktır."

Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh): "Uzletin semereleri Allah'ın (ihsan) hibelerine, iyilik bağışlarına nail olmaktır. Bu hibeler ise dört tanedir:

Perdenin açılması, rahmetin inmesi, muhabbetin gerçekleşmesi ve lisanın kelimelerde doğru olmasıdır." dedi.

Halvet için on adet fayda zikretti:

1- Lisanın afetlerinden korunmak, bir kimse yalnız kaldığında kendisi ile konuşanı bulamaz. Çoğunlukla hiçbir kimse dilin afetinden korunamaz, ancak halveti bir araya gelmekten üstün tutanlar müstesnadır.

2- Nazarın afetlerinden korunmak, her kim ki insanlardan ayrılırsa dünyanın parlaklığı ve süslerine eğilmekten sâlim olur. Bazıları dediler ki: "Her kimin bakışı çok olursa üzüntüsü devam eder."

3- Kalbi riya, müdahene ve diğer hastalıklardan koruyup himaye etmektir.

4- Dünyada zühdün hâsıl olması ve ondan kanaat etmesidir. İşte bundan kulun şeref ve kemâli vardır.

5- Rezillere karışıp şerlilerle sohbetten salim olmak. Çünkü onlara karışmada büyük bir fesat vardır.

6- Kendini ibadet ve zikre verme, takva ve iyilik üzere azmetmektir.

7- Taatın tadını bulmak ve sirrini boşaltmakla münaacatın lezzetini kalbe yerleştirmektir. Ebû Talib-ul Mekki (rahmetullâhi aleyh) "Kut-ul Kulub" da dedi ki: "Mürid halvette, toplum içinde bulamadığı halaveti (tadı), zindeliği ve kuvveti bulmadıkça sadık olmaz. Bunu halvetten başka bir yerde bulamaz."

8- Kalbin ve bedenin rahatlığı; çünkü insanlara karışmakta kalbin yorgunluğu vardır.

9- Nefsini ve dinini şerlilerin saldırısından, insanlarla ilişkiden doğan münakaşalardan ve husümetlerden korumaktır.

10- Tefekkür ve ibret alma ibadetini iyice yerine yerleştirmektir. İşte halvette en büyük maksat da budur.[1]

Bunlar, faziletli saadat-ı ulemanın sözlerinden ufak birer parçadır. Bu sözler, insanların imanlarının kuvvetlenmesi, nefislerinin tasfiyesi, ruhlarının yükselmesi, kalplerinin temizlenmesi ve yüce Allah'ın tecelliyatına ehil olmaları için Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanlara sünnet olarak koyduğu halvetin amelî bir yol olduğunu açıklıyor.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın bu tevcihi, gökleri ve yeri yaratanı bilmeye sebep değil midir?

[1] Ahmed İbn-i Acîbe, İkazul Himem fi Şerhil Hikem c.1 s.30

Bu, zevklerin ve sûfi vecdlerin (duyguların) temeli ve keşfin, feyzin, işrakın (aydınlanmanın), safa (arınma)'nın yolu değil midir?

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'u Teâlâ yedi kimseyi ancak kendi gölgesinin olduğu günde gölgelendirecektir." hadisinin sonunda: "Boş bir yerde Allah'ı zikredip de gözleri dolup taşan kimsedir."[1] şeklinde buyurmadı mı?

Allah'ın zikri için halvetin meşru olduğuna bu hadis kesin delil değil mi?

İşte bu halvette sûfi yalnızca Rabb'ini zikreder, zikrin nurları onu kaplar ve zikir meclisinden nasip elde etmiş olur. "Zikrimin ehli benimle meclis kurmaya ehildir."[2] Sûfi halvette iken kendini Rabb'inden meşgul edecek hiçbir şey aklından geçmez. Hatta o kendi nefsini dahi "Kudsul Ala" olan Allah'ın huzurunda unutur. Ömer İbn-i Farid (rahmetullâhi aleyh)'in gönüle meyleden haleti tâbir ederek, bir şiirinde söylediği şu sözü ne güzeldir:

"Dostla birarada kaldığımızda aramızda hafif esen,
Saba rüzgârından daha yumuşak bir sir vardı,
Celalı ve Cemalı arasında dehşete düştüm,
Benim durumumu lisanı hâlim haber verdi."

Hakkı bildiğinden gözleri yaşla dolup taşar. Yüce Allah'ın huzurunda olduğu için dalar, ürperip korkar ve O'nun huzurunda ünsiyet kurar.

Diğer bir şiirde:

"Allah velîsinin Rahman'dan başka ünsiyet edeceği kimse yoktur,
Onun meclis arkadaşı O'dur,
Sadece O'nu hatırlar ve ağlayarak O'nu zikreder,
O eşsiz insandır, cevheri ise enfestir." dedi.

Kusurlu olan bir kul, muhlis olan bu velîlere kavuşmayı murad ettiğinde, kötülüğü emreden nefsi ile yalnız kalır, onu kınar, meneder. Yüce Allah'a olan seyrini doğru yapar, kalbini inceltir, ömrünü boş şeylerle geçirdiği için esef ederek mahzun olur, gözyaşları döker ve bir şiirle şöyle der:

"Ömrünü kötü yerlerde zayi eden, kendi nefsine ağlasın!
Onun için ahirette ne bir nasip ne de bir hisse vardır."

[1] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitab-ur Rikak'ta Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etmiştir.
[2] İmam Ahmed müsnedinde uzun bir hadisten tahriç etmiştir.

Uykusundan uyanır, gafletten ayar, Rabb'inin affını ve gufranını umarak, ona itaata söz vererek dönerse yüce Allah onun tevbesi sebebiyle ferahlanır, O'na yöneldiğinde O da kendine yaklaşır. Hadis-i kudside: "Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa ben de ona bir zira (arşın) yaklaşırım. Bir zira yaklaşırsa ben de ona bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirse ben de koşarak gelirim." buyuruldu.[1] Bu kimse en sıcak bir günde, insanlar güneşin altında sıcaktan erimiş iken, Cenab-ı Allah'ın o kişiyi arşının altında gölgelendireceği hadisi ile Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın beşaretini haketmiş oluyor.

Ola ki kıymetli okuyucu! Bu açık metinlerden sonra dinimizi öğrendiğimiz belirli ulemalardan aldığımız birçok nakiller ortaya koyuyor ki: "Şüphesiz halvet İslâm'da meşru olup bid'at değildir." Zira o yetinilen bir gaye değil belki de kalbin illet ve hastalıklarından şifasına vesiledir. Hatta kalp sâlim ola! Büyük hesap gününde sahibini kurtara! Şuara Suresi 88-89. ayetlerinde Cenab-ı Allah:

يَوْمَ لاَ يَنْفَعُ مَالٌ وَلاَ بَنُونَ۝إِلاَّ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

"O günde ne mal fayda verir ne de oğullar. Ancak Allah'a selim bir kalple varan başka" buyurdu.

Halvet devamlı bir uzlet değildir. İnzivaya (devamlı insanlardan ayrı bir köşeye) çekilmek de değildir. Nasıl ki bir hasta bedensel hastalığından kurtulmak için az bir zaman hastanede kalır sonra tam bir sıhhatle ve kuvvetli bir korunmayla afiyetin nimetlerini tadarak çalışmak için dışarıya çıkarsa bir Müslüman da halvette az bir zaman kalır sonra ameli hayata geçirmek için çıkar, Rabb'i ile sılasını (irtibâtını) kuvvetlendirir. Bu kuvvetli korunmanın faydası ise hayatın aldatıcı süsünün içeri işlemesinden ve yanıltıcı fitnelerin nefsine yürümesinden kalbini, iman ve yakîn ile imar etmektir. Hususi olarak fâni hakikatlere muttali olduktan sonra, Rahman Suresi 26. ayetinde:

[1] Bu hadis-i kutsinin baş tarafı ise: "Ben kulumun zannına göreyim, beni zikrettiğinde, ben onunla beraberim. Eğer beni nefsinde zikrederse, ben de onu nefsimde anarım. Eğer beni bir toplumda zikrederse, ben de onu o toplumdan daha hayırlı bir toplumda zikrederim. "Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa, bende ona bir zira (arşın) yaklaşırım. Bir zira yaklaşırsa, ben de ona bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirse, ben de ona koşarak gelirim" buyurdu. Buhari Sahihinde Kitab-ut Tevhitte, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmiştir.

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

"Yeryüzündekilerin hepsi fânidir." kavlinin manasını tadar.

İnsanlardan birçok kimseleri görüyoruz ki fâni cisimlerine önem veriyor, kendilerine sıhhat sebeplerini çoğaltıyor, şifa, rahatlık ve kendini toparlamak için birçok vakitlerini harcıyorlar da ne zaman ki kalbinin tedavisine ve nefsinin terbiyesine az bir zaman da olsa Rabb'i ile baş başa olmak için çağırıldığında bundan yüz çeviriyor ve bunu garipsiyorlar. Cehaletinden dolayı bunu yapmayı vakit kaybıdır diye zannediyorlar. Bu durumu dinde aslı olmayan bid'at sayıyorlar. Bunun misali bazılarının şu sözüne denk geliyor. Bir şiirde:

"Fani olan cismini bâki kalması için tedavi ediyorsun da,
Bâki olan kalbini hasta olarak terk ediyorsun." denildi.

Eğer o, İslâm''ın hakikatını anlasaydı, cisimlerle beraber kalplerin de ıslahına davet eder, cismine önem verdiği gibi kalbine de önem verirdi.

Bir şiirde:

"Ey cismine hizmet eden!
Bu cisme ne kadar önem verip koşuyorsun,
İçinde zarar olan birşeyde kazanç mı talep ediyorsun?
Nefse dön, faziletlerini tamamla,
Sen cisimle değil, ancak ruhla insansın" denilmiştir.

Bir mü'min için yalnız başına kaldığı zamanlar olmalı! O halvetle Rabb'ini murakabe etmeli! Nefsini hayır ve şerden öne serdiği şeylerden dolayı hesaba çekmeli.

Şeyhim Efendim Muhammed Hâşimî (rahmetullâhi aleyh) müridini halvete teşvik ederdi. Müridine, bulunduğu yerde insanlardan ayrılmış olarak tek başına, bağırıp çağırmalardan, dünyanın gürültülerinden uzak bir yerde halvet yaptırırdı. Sonra şeyh ona halvette Allah'ın müfret ismini zikretmeye izin verir, o da gece ve gündüz bütün vakitlerinde zikre dalarak lafzatullahı tekrar eder, namaz, yemek ve uyku dışında durmadan zikreder, insanlarla konuşarak kalbini meşgul etmez, belki de yüce Allah'ın Müzemmil Suresi 8. ayetinde:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلاً

"Hem Rabb'inin ismini zikir et, kendini her şeyden çekerek Rabb'ine yönel" kavline uyarak kalbini zikir için boşaltır.

Kalbini muhafaza altına alarak çeşitli vesveselerden, hâtıralardan ve kainatta olan birtakım suretlerden men ederek zikre devam eder. Kalbini yüce Allah'tan tarafa yöneltir. Şeyhinin kendine bahşetmiş olduğu tecrübe ve marifetinden, ahvalından ve tevcihatından yardım ister.

İşte o zaman zikir, kalbinin derinliğine işler. Orada Allah'ın müfred ismi kalbine resim yapar (akseder), ondan gaflet gider, ağyar zail olur. Yüce Allah'la ünsiyet etmenin halavetini duyar. Beyan gücünün açıklayamayacağı zevk ve maarifet derecelerine yükselir. Onun zevkten başka ifşası yoktur.

Hülâsa:

Halvet iki nevidir:

Umumî Halvet: Mü'minin tek başına kalıp hangi sîga ile olursa olsun kendini zikrullaha vermesi, Kur'an-ı Kerîm tilavet etmesi ve nefsini muhasebe etmesiyle beraber göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür etmesidir.

Hususî Halvet: Bununla ihsan mertebelerine ulaşmak ve marifet derecelerine çıkmak kastedilir. Bu da ancak mezun olan bir mürşidin kontrolü ile olur. Mürşid ona muayyen bir zikir telkin eder. Ondan şüphenin gitmesi ve onu marifet ufuklarına götürmesi için mürşidin daima ona vasıl olup yetişmesi gerekir. Mürşid ondan hicabları, evhamları ve vesveseleri kaldırır. Onu kainattan alıp kainatı yaratana götürür.

Bir kimse zannetmesin ki halvet seyr-i sülûkun sonudur. Bilakis halvet Allah'a vasıl olmanın ilk adımıdır. Bilhassa halveti diğer halvetler, uzun boylu mücadeleler ve mürşidle temas halindeki müzâkereler takip etmelidir. Bu ise gayret, doğruluk ve istikamet çerçevesinde olmalıdır. Sabah ve akşam fırsat buldukça boş zamanlarında "ismi müfred"in zikrini gerekli görüp devam ede! Daima yüce Allah'la vuslat üzere ola! Hatta ihsanın murakabe ve müşâhede mertebelerini bir araya toplaya! Resulü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisiyle, mürakabe ve müşâhedeye işaret ederek: "İhsan, senin Allah'ı

görüyormuş gibi ibadet etmendir, eğer sen onu görmüyorsan muhakkak O seni görüyor.” buyurmuştur.

III. BÖLÜM:
ALLAH'A VASIL OLMANIN YOLU
TEVBE
MUHASEBE
HAVF (KORKU)
RECA (ÜMİT)
SIDK (DOĞRULUK)
İHLÂS (SAMİMİYET)
SABIR (TAHAMMÜL)
VERÂ (ŞÜPHELERDEN ÇEKİNMEK)
ZÜHD (DÜNYAYA RAĞBET ETMEMEK)
RIZA
TEVEKKÜL (ALLAH'A BAĞLANMAK)
ŞÜKÜR

3.1. ALLAH'A VASIL OLMANIN YOLU

Sûfi imamların, Allah'ın Kitab'ından ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin sünnetinden iktibas ettikleri; sohbet, ilim, zikir, halvet v.b. gibi amelî metodu bir nebze beyan ettikten sonra bunlar şekil ve mahal itibari ile bedenî ameller olup ruh ve cevher itibarı ile de kalbî amellerdir. Şimdi de kalbin hallerine ve nefsin sıfatlarına mahsus olan yolu yani ruhî tarafı beyan edeceğiz. Çünkü asıl olan kalbin iyileşmesi, hastalıklardan şifa bulması ve kemâl sıfatlarla süslenmesidir.

Yüce Allah'a vasıl olmanın yolu tevbe, nefis muhasebesi, korku, reca, murakabe gibi kalbî makamlar ve sıdk, ihlâs ve sabır gibi ahlâkî sıfatlardır…Sâlik, marifetullah yolunda marifetin tadını tatmak ve mertebelerinin sınırı olmayan ihsan makamına ulaşmak için bu gibi güzel sıfatlarla süslenir.

Vuslattan murad, eşyaların arasında anlaşılan birleşme manasında değildir. Muhakkak ki yüce Allah mekan ve zamanla sınırlandırılamaz. Bu sebeple Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Senin yüce Allah'a vasıl olman, O'nu bilmenin ilmine vasıl olmandır. Zaten Celil olan Rabb'imiz kendinin bir şeye muttasıl olmasından veya bir şeyin kendine muttasıl olmasından münezzehtir."[1]

Bu hususta İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh) şöyle dedi: "Vasıl olmanın manası dünyada kalbin sirriyle ahirette ise baş gözü ile görüp müşâhede etmektir. Yoksa bir zatın, başka bir zat ile cesetle bir araya gelmesi değildir. Yüce Allah bundan âli ve büyüktür."[2]

Yüce Allah'a vasıl olma yolunda seyr-i sülûk, salih olan mü'minlerin sıfatıdır. Nebiler ve resuller bunun için gelmişlerdir. Ulema ve mürşidler de kişileri maddî ve hayvanî düşüklüklerden çıkarıp insanların ve meleklerin seviyesine yükseltmek, kurbiyet nimetlerinin zevkine ve yüce Allah'la ünsiyet lezzetini tatmaları için seyr-i sülûke çağırmışlardır.

Her ne kadar amelî metodlar, seyir ve sülûk uslûpları mekanın ve zamanın değişmesi ile ictihada tâbi olarak çok çeşitli olmuş ise de hakikatte yol birdir. Bunun için sûfi tarikatlar çoktur ama zatında, hakikatında ve cevherinde bir tek yoldur.

[1] İkazul Himem c.2 s.295'de
[2] Gazalî, Ravdut Talibin s.150

İbn-i Kayyım (rahmetullâhi aleyh) bu manada şöyle demiştir: "İnsan iki kısımdır: Biri, âli ve şerefli olan, diğeri de âdi ve aşağı olanlardır."

Âli olanlar: Rabb'lerine giden yolu tanır ve O'na vasıl olmayı kastederek yürür. İşte bunlar Rabb'lerinin yanında mümtaz olanlardır.

Âdi olanlar: Rabb'lerine giden yolu bilmezler ve öğrenmezler. Onlar hakkında yüce Allah Hac Suresi 18. ayetinde:

وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

"Allah kimi hor kılar (alçaltırsa) artık onu yükseltececek yoktur. Şüphe yok ki Allah ne dilerse onu yapar." buyurdu. Hakikatte Allah'a giden yol birdir fazla değil. Ancak bazı ulemanın sözlerinde vaki olan, yüce Allah'a giden yollar çok çeşitlidir demeleri, yüce Allah'ın acıyarak ve lutfederek kabiliyetlerin çeşitlilik ve farklılıklarından dolayı böyle kılmasındandır. Bunların kelamları sahihtir. Zikretmiş olduğumuz açıklamalar yol birdir dememize aykırı değildir.

Bunun açıklaması şöyledir: Yol birdir. Allah'ın razı olacağı bütün amelleri toplamıştır. Allah'ı razı eden ameller çok ve çeşitlidir. Allah'ı razı eden işler bir yoldur. Bunlar, kulu Allah'ın rızasına ulaştıran yollardır. Allah kendisine açılan bu yolları rahmeti ve hikmetinden dolayı kulların yetenekleri ve kabiliyetleri farklı olduğu için çok ve çeşitli kılmıştır. Eğer yüce Allah zihinlerin, akılların ve yeteneklerin kuvvetini eşit kılsaydı hiç kimse bu yolda cemaatle değil de tek başlarına giderlerdi. Ne zaman ki güç ve kuvvetler çeşitli ve farklı oldu, işte o zaman her kişinin Rabb'ine giden yoldaki eğilimi, kuvveti ve kabiliyeti de o şekilde çeşitli ve farklı oldu. Kanunların türlü türlü olması ve kendi aralarında farklı oluşları, ancak hepsinin dönüş yerinin bir mabuda ve o mabudun dininin bir olmasından kaynaklanır.[1]

Tasavvuf erbâbı, bu tarikin (yolun) sınırını çizmede, menzillerini belirlemede, makamlarını aydınlatmada, bu yolda seyrin vesilelerini ve sebeplerini göstermede gerçekten (çok) itina göstermiştir.

Ebû Bekir Kettânî ve Ebû'l Hasan er-Remelî (rahmetullâhi aleyhima) dediler ki: Ebû Said el-Harrâz (rahmetullâhi aleyh)'a: "Yüce Allah'a giden tarikat

[1] İbn-i Kayyım Cevziyye, Tarik-ul Hicreteyn s.223-225

(ehlinin) evvelki hallerinden bize haber ver?" diye sorduk. O da "Tevbe" dedi. Şartlarını anlattı: "Makam-ı tevbeden sonra makam-ı havf, makam-ı havftan makam-ı reca, makam-ı recadan makam-ı salihine, makam-ı salihinden makam-ı müridine, makam-ı müridinden makam-ı mutiine, makam-ı mutiinden makam-ı muhibbine, makam-ı muhibbinden makam-ı müştakine, makam-ı müştakinden makam-ı evliyalığa ve makam-ı evliyalıktan makam-ı mükarribinliğe naklen yükselir." dedi. Her makam için on şartın olduğunu zikrettiler. Bu şartlara gayret sarfedilip mükemmel yaptıktan sonra kalpler bu alana girdiğinde basiret gözü bu nimetlere bakmaya alışır, yardım ve ihsanı tefekkür eder. Bu sebeple nefisler zikirle başbaşa kalır, ruhlar hâlis bir ilimle O'nun izzetinin melekutunda dolaşır, marifet havuzlarına dalarak O'na ulaşır ve O'nun muhabbetini intizar ederek kapısını çalar. Sen hukemadan bir hakimin şiirini duymadın mı?

"Zikrini ünsiyet ederek, gecenin karanlığını gözlüyorum,
O'na olan aşkımdan dolayı sabrı da hoş görüyorum,
Ancak daima sevinerek, mukavemet göstererek,
İzzet ve övgü sahibi olan Rabb'in kapısını çalarak,
O halde bekliyorum."

Onlar, yüce Allah'a yaklaştılar uzaklaşmadılar, menzilleri yükseldi, alçalmadılar. Onların kalpleri girecekleri adn cennetine nazar etmekle nurlanmıştır. İbadet ettikleri Rabb'leriyle kaybolurlar. İktifa ettikleri kimseyle izzet ve üstünlük buldular. Onlar indiler göç etmediler ve o mahalli vatan edindiler ve oradan gitmediler. İşte bunlar velîler, ilmi ile âmil olanlar, seçilmişler ve mukarrebûn (yakîn ehli)'lardır. Onlar kurbiyet makamında güven içinde oldukları halde nereye giderler, yaptıklarına mükafat olarak sakin oldukları odalarda teselli bulurlar. İşte amel edenler bunun gibi şeyler için amel etsinler! [1]

Sâlik bu yolun engellerini aşmak, makamlarını geçmek için, muhakkak nefsi ile mücâhede edip zikir, murakabe, muhasebe ve halvetler yapmakta ısrar etmelidir. Yüce Allah'a vasıl olmak arzu ve temenni ile elde edilmez. Bilakis iman, takva ve yönelmede sadakât; hedef ve gayede ihlâs lazımdır. İşte bu sebeple yüce Allah ona tam marifetini ve hakikaten kalp saadetini ikram eder.

[1] Ebû Nüaym Hilyetü'l Evliya c.10 s.248-249

Şeyhü'l Ekber Muhyiddin İbn-i Arabî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bu kavmin ilmine yetişmenin yolu, kâmil bir iman ve takva ile olur." Yüce Allah Talak Suresi 2-3. ayetlerinde:

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا∃وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ

"Her kim de Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu gösterir ve Allah ona ummadığı yerden rızık verir." buyurmuştur.

Rızık iki çeşittir: Ruhun rızkı ve cismin rızkıdır. Yüce Allah Bakara Suresi 282. ayetinde:

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ

"Allah'tan korkunuz. Allah size öğretiyor." buyurarak vasıta ile öğrenemediğiniz ilahî ilimleri vasıtasız olarak size öğretir denilmiştir.[1]

Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)'nin kelamından meydana çıkıyor ki: "Bir insan yüce Allah'a ancak, sahih bir iman, sabit bir akîde, yüce Allah'ın hudutlarına riayet eden bir kalp, yüce Allah'ın şerîatına bağlı ameller ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan iktibas edilmiş güzel ahlâk sayesinde gidebilir. Her kim düşük isteklerden ve nefsin saçmalıklarından vazgeçmezse yolun yarısında kalır, sapıtır ve bedbaht olur."

İbn-i Kayyım (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Eğer bir kul için yüce Allah'ın lütuflarından, iyiliklerinden ve kendisine bilip bilmediği yerlerden gelen menfaatlerin üzerinden perde kalksaydı yüce Allah'a olan muhabbet ve şevkinden o kulun kalbi erirdi. Lâkin kalpler müşâhede etmekten, bu müşâhedenin sonsuzlaşmasından, şehvet alemine dalmanın sebeplerine takılmakdan dolayı perdelenmiştir. Bu sebeple Allah'ın kâmil olan nimetlerinden mahrum olmuştur. Bu ise Aziz ve Alîm olan yüce Allah'ın takdiridir. Yoksa hangi kalp yüce Allah'ın marifetinin ve muhabbetinin tadını tadar da ondan sonra başkasına yönelir ve huzur bulur? Bu ebediyyen olmayacak bir şeydir. Kim bundan lezzet alır ve yüce Allah'a yetiştiren yolu bilir de sonra onu terkeder, kendi iradesine, rahatlığına, şehvetine ve lezzetine yönelirse herkes tarafından bilinen tesirli

[1] Mustafa El-Medenî, Nusret-un Nebeviyye s.84'te

tehlikelere düşer. Kalbini darlıklar hapishanesinde bırakır. Kendi hayatında alemlerden hiçbir kimsenin görmediği bir azapla azaplanır. Hayatını acz, gam ve üzüntü, ölümünü keder ve hasret, ahiretini de esef ve nedametle geçirir. Ayrılık ateşi her an kalbine doğar ne zaman ki Rabb'inden yüz çevirip dönerse her şey kendinden yüz çevirir bu da kendi ile arzusu arasına perde olur. Yeryüzünde yürüyüp gittiği her yer kendine kabir olur ve ruhu cisminde yalnız kalır. Kalbi de hayatından usanmış olur." dedi.

Zira şair şiirinde şöyle diyor:

"O kişi, her kuş uçtuğunda, hasret çeken,
Ve kanadı yolunmuş bir kuş gibi olur,
O şahin ki, senelerce bahçelerde nimet içinde iken,
Herhangi bir ava inse onu avlamaya gücü yeterdi,
Ta ki bir felaket isabet edince bir de ne görsün,
İki kanadı kesilmiş çıplak olmuştu."[1]

Tarikattan ayrılmak en büyük bir musibet, apaçık zarar ve hüsrandır. Bunun sebebi ise sâlikin nefis şehvetlerine muvafakat edip keşif ve makamlara yetişmeyi arzulaması ve yüksek maksatından sapmasıdır. Hakiki sadık ve ihlâslı bir sâlike gelince o, ne makamları, ne mertebeleri, ne de kerametleri kasteder, ancak mesafe alır, tarıkından sapmaksızın ve iltifat etmeksizin yüksek gayeye yetişmek ister.

Şair şiirinde der ki:

"Seyr-i sülûkte gayriye (başkasına) iltifat etme!
Yüce Allah'tan başka ne varsa gayridir,
Onun zikrini kale edin!
Yükseldiğin hiçbir makamda durma!
Her makam sana bir perdedir,
Seyr-i sülûkunda ciddi ol ve yardım iste!
Herhangi bir zamanda sana perde açılıp da,
Parlayan mertebeleri gördüğünde ondan kaçın!
Biz bunun gibi şeylerden kaçındık,
Sen de ne parlayan suretlere ne de yeni derilen,
Enteresan şeylere göz kırpma, Zatın'dan gayrıya talip değilim de!"

[1] İbn-i Kayyım Cevziyye, Tarikul Hicreteyn s.227-230

İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sâlikin himmeti keşfedilen yerlerde oyalanıp durmayı isterse içinden gelen hakiki sesler ona: "Aradığın önünde, durma!" derler."[1]

Her hissî yolun tehlikeleri, engelleri ve yol kesenleri olduğu gibi sûfilerin tarikatının da ruhî, kalbî kaypaklıkları, çöküntüleri ve engelleri vardır. Elbette bu yolun yolcusuna lazım olan uyanık olmaktır. İşte bundan dolayı delilin (rehber) fazileti anlaşıldı. Sâlikin elinden tutup tehlikelerden uzaklaştıran ve tehlikeli yerin şerrinden koruyan bir mürşidin zarurî olduğu bilindi. Âlim mürşidlerin, yüce Allah'a seyr-i sülûk edenleri, bu yolda duraklama ve kesilmeden sakındırmaları, seyirlerinde vasıl olmaları ve ciddi mutabaat etmeleri için gayretlerini bilelemeleri ve onları vuslat nimetlerine ve yakınlık saadetlerine teşvik etmeleri ne kadar yerindedir.

İbn-i Kayyım (rahmetullâhi aleyh) şöyle dedi: "Rabb'ine seyreden yolcuya gereken: Bu yolda alametleri (işaretleri), değişik çukurları ve yoldan sapılacak yerleri görüp keşfetmesidir. İşte o zaman saadet ve kurtuluşun yarısını elde etmiş olur. Üzerinde diğer yarısı kalır. Kalan yarısı için de değneğini koltuğuna alıp tarikat yolculuğu için paçayı sıvar. Menzilden menzile geçerek yolu kateder. Ne zaman bir merhaleyi geçerse diğer menzil için de hazırlanır. Her menzili geçmede yakınlığı hisseder ve yolculuğun verdiği meşakkat ona kolay gelir. Ne zaman yürümeden ve göçün sürekli şiddetinden dolayı nefse usanıklık gelirse nefsine mülâki olmanın yakınlığını, vüslat zamanında yaşayışın normale dönüp rahatlaşacağını vaad vererek bu durumun kendine bir canlılık, refah ve ferah vereceğini ümit edip nefsini gayrete getirerek ona demeli ki: "Ey nefis sana müjde! Menzil yaklaştı, (Hakk'a) mulaki olmak yaklaştı. Vasıl olmadan evvel yolda umutsuzluğa düşme! Yoksa seninle dostun arasına (umutsuzluk) perde olur. Eğer sen gece yolculuğu gibi zor olan yolculuğa sabreder vasıl olursan bu methe değer, süruru bol olan şeye vasıl olur, kavuşursun! Sevgilin seninle karşılaşır, sana çeşit çeşit hediyeler ve kerametlerle seni taltif eder. Bu durumla senin aranda ancak bir saatlik sabır vardır. Dünyanın hepsi ahirete göre bir saattir. Senin ömrün ancak bu saatin safhalarından bir safhadır. Allah'tan kork!

[1] İkaz-ül Himem fi Şerh-i Hikem c.1 s.51

Allah'tan ümit kesip de bu korkulu çölde duraklama! Yemin olsun ki eğer bilirsen bu durum helak ve telef olmaktır."

Eğer nefis bu yolda sâlike zorluk çıkarırsa sâlik nefse öndeki olan ahbaplarını, dostlarını ve dostlarının yanında olan ikram ve nimetlerini hatırlatsın! Gerisinde düşmanlarının olduğunu, onların yanında ihanet, azap ve çeşitli belaların olduğunu bildirsin. Eğer bu yoldan geri dönerse düşmanlarına dönmüş olur. Şayet bu yolda ilerlerse dönüş yerine ve ahbaplarına ulaşmış olur. İlerlemeyip yerinde sayarsa gerisinde takip eden düşmanları kendisine ulaşır. İşte nefis bu üçten birini seçsin! Dostlarının sohbet ve sözlerini gayrete getiren bir sürücü, marifetlerinin nurunu ve irşadlarını da kendine bir hidayet ve delil kılsın! Sevgilerini ve sadakâtını kendisine bir gıda, içeceği ve devası kılsın! Yolundaki yalnızlık kendisini vahşete düşürmesin! Bu yolda kesilip de (geri kalanların) çokluğu kendini aldatmasın! Onun yoldan kesilip dönmesinin acısı ancak kendisine yetişir, onlara değil! Yakınlıktan nasip ve keramet almaları başkasına değil, kendine mahsustur. Onlarla meşgul olmada ve onlarla beraber kesilmede ne mana var?

Bilinsin ki bu vahşet (yanlızlık) devam etmez. Belki de bunlar yolun engel ve afetlerindendir. Gelecekte kendisi için çadırlar görünür. Kendisini selamla kutlayanlar ve karşılayanlar çıkar. O zaman yüce Allah'ın Yasin Suresi 26-27.ayetlerinde:

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ∃

بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ

"Keşke kavmim Rabb'imin beni affettiğini ve ikrama uğrayanlardan olduğumu bilseydi." buyruğuna nail olmak ne hoş bir gönül rahatlığıdır? Ne hoş bir ferahlıktır?[1]

Yüce Allah'a vasıl olanların vuslatları, makamlarına ve gayretlerine göre farklıdır.

Onlardan bazıları yüce Allah'a seyirlerinde (O'nun fiilinde) tek olduğuna zevken şahit olarak vasıl olurlar. Kendinin ve başkalarının fiillerini yok bilip yüce Allah'ın Kitab'ında, Enfal Suresi 17. ayetinde:

[1] İbn-i Kayyım Tarık-ul Hicreteyn s.232-233'de

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى

"Bir avuç toprak atan sen değildin, fakat onu atan Allah idi." kavlinin anlamının tadına varıp zevk alırlar. Bu vuslat da bir makam ve rütbedir.

Onlardan bazıları da seyr-i sülûklarında zevken ve şuhuden Allah'ın sıfatında tek olduğuna yetişirler. Yüce Allah'ın Dehr Suresi 30. ayetinde:

وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

"Sizler ancak Rabb'inizin dilemesi (izin vermesi) sayesinde (bir şeyi) dileyebilirsiniz." Yani Allah dilemedikçe siz bunu dileyemiyorsunuz kavlinin anlamının tadına varıp zevk alırlar. Yine yüce Allah'ın: "Ben onu sevdiğimde onun işiten kulağı ve gören gözü olurum." hadis-i kudsideki anlamın zevk ve tadına ererler.[1] Bu da vasıl olmada bir makam ve rütbedir.

Onlardan bazıları ise fena fi'z-zat makamına yükselir. Hakk'ın mevcudiyeti karşısında her şeyin araziyetine şahit olur. Allah'ın yakîn nurları üzerine dökülür ve lisanı hal ile der ki:

"Benim varlığım, bana görünen şuhut (Allah'ın varlığı),
Sebebi ile varlıktan yok olmamdır."

Bu makamdaki zata, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şu sözü zevk verir : "Şairlerin dediği en doğru söz, Lebid'in mısrasıdır: "Dikkat! Allah'tan gayri herşey bâtıldır."[2]

Sûfi taifesi yüce Allah'a vasıl olmak için tarikatlarında, mevcudatın seyyidi, müttakilerin imamı olan Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ı örnek ve liderleri kılmışlardır. Allah'a yönelip sığındıkları zamanlarda Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın metodunu izlemişlerdir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) putperestlik zamanında putlara, taşlara ibadet etmeyip hayat kavgalarından ve kirlerinden uzak durarak Allah'a sığındığı gibi sûfiler de harfiyyen ona uymuşlardır.

Yüce Allah Ahzab Suresi 45-46. ayetlerinde:

[1] Sahihi Buhari Kitab-u Rikak'ta Ebû Hüreyre'den tahriç etmiştir.

[2] Sahihi Buhari el-Menakib kitabından, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmiştir. Batılda murad fâni olmaktır. Yani Rahman Suresi 26-27.ayetlerinde: "Yeryüzündekilerin hepsi fânidir. Celal ve ikram sahibi Rabb'inin yüzü (zatı) bakidir" buyurmuştur. Hidayet-ül Bârî', Tertibi Hadis-il Buhari c.1 s.92

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ∃
وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا

"Ey Peygamber, biz seni bir şahid, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik." buyurdu. Sûfiler bütün hallerinde, ahlâklarında ve fiillerinde O'na tâbi olarak izinden yürüdüler.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'de Âl-i İmrân Suresi 31. ayetinde:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

"De ki; Eğer siz hakikaten Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın! Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir." buyurdu. Resullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnet kıldığı doğru yolda, sapmaksızın gayriye yönelmeksizin yürüdüler.

Yüce Allah'ın çağrısında, En'am Suresi 153. ayetinde:

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ

"İşte bu benim dosdoğru yolumdur. Hep onu takip edin, sakın sizi O'nun yolundan saptıran yolları takip etmeyin! İşte size bunu emretti, umulur ki kötülükten sakınırsınız." buyruğunu işittiler.

Yine Zariyat Suresi 56. ayetinde:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." buyurdu. Dünyanın süsleri onları aldatmamış ve o süslere tutulup bağlanmadılar.

Gayb perdelerinin arkasından çağıran hakikat çağırmalarını işittiler. Mü'minun Suresi 115. ayetinde:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لاَ تُرْجَعُونَ

"Sizi boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilemeyeceğinizi mi sandınız?" Ona dönecekleri kimseyle (Allah ile)

karşılaşmayı sevdiler. Onlar Rab'lerine başarı ile kavuşuncaya kadar seyirlerinde (yürümelerinde) seri olarak ciddiyetle çalıştılar.

İşte biz, sâlikin yüce Allah'a seyrinde uğrayacağı makamların bazılarını açıklayacağız. O makamların ilki tevbedir. Zira tevbesi olmayanın seyri de olmaz. Tevbe makamı sâlikin Rabb'ine olan seyrinde hareket noktasıdır.

3.1.1.TEVBE

Tevbe: Şer'i şerifte zemmedilen (karşı çıkılan) şeyden, mahmud (övülen), meşru olan şeylere yönelmek manasına gelir. Zira tevbe, sâlikin yolunun başlangıcı, müridlerin saadet anahtarı ve yüce Allah'a seyrin sıhhatinin şartıdır.

Hakikaten de yüce Allah mü'minlere birçok ayette tevbeyi emir buyurmuş, dünya ve ahirette kurtuluşa sebep kılmıştır.

Yüce Allah Nur Suresi 31. ayetinde:

وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey mü'minler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz."

Hud Suresi 52. ayetinde:

اِسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ

"Ey kavmim, Rabb'inizden mağfiret dileyin, sonra da O'na tevbe edin."

Tahrim Suresi 8. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا

"Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün, umulur ki Rabb'iniz sizin kötülüklerinizi örter" buyurdu.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) masum olduğu halde tevbenin meşru olduğunu ümmetine öğretmek için çok kere tevbeyi yeniler, istiğfarı tekrar tekrar yapardı. Ağar b. Yaser el-Müzenî (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey insanlar! Allah'a tevbe edin ve O'ndan mağfiret isteyin. Hakikaten ben günde yüz defa tevbe ediyorum."[1] buyurdu.

İmam-ı Nevevî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Her bir günahtan dolayı tevbe etmek vacibtir. Yapılan isyan bir kul hakkına taalluk etmiyor, yüce Allah'la kendi arasında ise bu tevbenin üç şartı vardır:

[1] Müslim Sahihinde, Kitab-uz Zikir'de rivayet etti.

1- İsyandan tamamıyla vazgeçip sıyrılmak,

2- Yapmış olduğu günaha pişman olmak,

3- O isyana ebedi olarak dönmemeye azmetmek.

Bu üç şartın biri olmazsa tevbesi de sahih olmaz. İsyan, insan haklarına taalluk ederse tevbenin şartı dört olur. Bu üç şarttan sonra dördüncüsü ise hak sahibi ile helalleşip temizlenmektir. Eğer o hak, mal veya buna benzer şeyler ise sahibine iade edip helalleşmesi, eğer bu hak bir kişiye atılan zina iftirası sebebiyle lazım gelen bir had hakkı ise hak sahibinin o haddi icra etmesine imkan vermesi veya affını dilemesidir. Eğer gıybet ise helallık istemesidir. İşte bu surette bütün günahlardan tevbe etmek vâcibtir.[1]

Tevbenin şartları, kişiye masiyeti sevdiren, teşvik eden ve yüce Allah'a itaat etmekten nefret ettiren, fasık arkadaşlarından ayrılıp kötü dostlarını terkederek hayırlı ve sadık olan kişilerin sohbetine iltihak etmektir. Onların sohbetleri isyan ve muhalefet hayatına dönmesine engel olur.

Rivayet olunan meşhur ve sahih hadiste bizim için aşırı hayret verici ibretler vardır. Şöyle ki, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın kıssasında:[2] O yüz adamın katili ki ona zamanın en âlimi olan zat yüce Allah'ın tevbesini kabul edeceğini bildirip ona sapmasında ve günah işlemesinde büyük bir etkisi olan bozuk çevreyi terketmesini şart koştu. Sonra ona seveceği, yollarına uyacağı salih mü'minlerin olduğu salih bir memlekete gitmesini işaret etti.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın güzel ashabına uyarak Sûfi, günahının küçüklüğüne bakmayıp belki de Rabb'inin azametine bakmalıdır. Enes b. Malik (radıyallâhu anhu) şöyle dedi: "Siz birtakım çirkin amelleri işliyorsunuz, bu amelleri gözünüzde kıldan daha ince görüyorsunuz. Halbuki biz onları Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın zamanında büyük günahlardan sayardık."[3]

Sûfi tevbeyi sadece isyan işlediği zaman yapmamalıdır. Zira bu şekilde tevbe kendi reyinde avamın tevbesidir. Belki de sûfi kalbini Allah'tan meşgul eden herşeyden de tevbe etmelidir. Bu konuda büyük Sûfi Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh)'ye tevbe hakkında sorulduğunda:

---

[1] Riyaz-uz Salihin s.10'da

[2] Müslim Sahihinde Tevbe bahsinde, Said-ul Hudrî (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

[3] Buhari Sahihinde Kitab-ur Rikak'ta Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

“Avamın tevbesi günahtan, havâsın tevbesi ise gafletten dolayıdır.[1]” dedi.

Abdullah Temimî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: “Tevbe edenlerin arasında farklılıklar vardır. Kimi günah ve seyyiatından tevbe eder, kimi de sürçme ve gafletinden tevbe eder. Kimi de hasenatını ve taatını beğendiği için tevbe eder.”[2]

Bil ki sûfi ne zaman yüce Allah’ı bilmeyi iyi yaparsa ameli çoğalır, en ince kusurlar için bile tevbe eder. Her kimin kalbi günah ve kirlerden temiz olur ve ünsiyet nurları onun üzerine doğarsa, artık onun kalbine gizli afetlerin girmesinden korkulmaz. Zelle ve kaymalardan endişe ettiğinde kalbinin temizliği bulanmaz. Hatta kalbine bunlardan biri geldiğinde kendini gören Allah’tan utanarak tevbe eder.

Gece ve gündüzlerde çok istiğfar yaparak peşi peşine tevbe etmeyi çoğaltır. Bu durum sûfiye, gerçek kulluğu ve mevlası hakkındaki kusurunu hissettirir. Bu ise kulluğunu itiraf etmesi ve Rabb’ini ikrarının göstergesidir.

Sûfi, yüce Allah’ın Kitab’ından Nuh Suresi 10-12.ayetlerini okur:

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا∃ يُرْسِلِ السَّمَاء عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا∃
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا

“Dedim ki: Rabb’inizden mağfiret dileyin, çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki) üzerinize gökten bol-bol yağmur indirsin, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.”

Zariyat Suresi 15-18. ayetlerinde ise:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ∃آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ
مُحْسِنِينَ∃كَانُوا قَلِيلاً مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ∃وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

“Şüphesiz ki sakınanlar, Rab’lerinin kendilerine verdiğini alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Çünkü onlar bundan

[1] Risale-i Kuşeyriyye, Bâb-ut Tevbe s.47’de
[2] Risale-i Kuşeyriyye, Bâbu-t Tevbe s.47’de

önce dünyada güzel davrananlardı. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde istiğfar ederlerdi" buyurdu.

Sûfi bu ayetleri ve diğer ayetleri okuyup hayatında olan taksiratından ve yüce Allah'ın huzurunda aşırıya vardığından dolayı üzüntüden gözyaşı döker. Bundan sonra da ayıbına dönerek kendinde olan ayıpları giderir, taksiratını engelleyerek nefsini tezkiye eder.

Sonra da Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Günah işlediğinde peşinden bir hasene yap! O günahı yok eder" kavline uyarak taat ve hasenat fiilini çok yapar. [1]

Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid"inde dedi ki: "Davacının iddiasının neticesine itibar edilir. Eğer dava iddiaya muvafık ise sahih, değilse davacı yalancıdır. Sonrasında takva olmayan tevbe bâtıldır. İstikameti zahir olmayan takva geçersizdir. İçinde verâ olmayan istikamet noksandır. Zühd ile neticelenmeyen verâ ise kusurludur. Tevekkülü meydana getirmeyen zühd kuru bir davadır. Her şeyden kesilip meyve zahir olmadan, yüce Allah'a hakikaten değil de sureten sığınmak ise tevekkül değildir. Tevbenin sıhhati haram olan şeylerle karşılaştığında meydana çıkar. Takvanın kemâline Allah'tan başka kimse müttali olamaz. İstikametin bulunması bid'at çıkarmaksızın, virdini muhafaza ederek yerine getirmektir. Verânın bulunması şüpheli şeyleri arzuladığı zamanlarda terk ederse ehli verâdır. Şayet terketmez ise ehli verâ değildir.[2]

[1] Tirmizi Kitab-ul Birr'de rivayet etmiş ve hadisi hasen, sahihtir demiştir. Kavline uyarak taat ve hasenat fiilini çok yapar. (Bu cümlede geçen hadisi Muaz b. Cebel ve Ebû Zer (radıyallâhu anhuma) Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den almışlardır. Hadis-i şerifin tamamı ise: "Her nerede olursan ol, Allah'tan ittika eyle (kork), günahın peşinden bir haseneyi tâbi eyle! O günahı giderir, insanlara karşı güzel ahlâkla müamele eyle!)

[2] Şeyh Ahmet Zerrûk, Kavaid-i Tasavvuf s.74

3.1.2. MUHASEBE

Muhasebe: Nefsin, dini yaşamasına engel olan durumları kontrol altında tutmak, safa (arınmak), muhabbet, isar (tercih) ve ihlâs yollarının önünde duran bütün engellerden nefsi tecrid ederek batınî levmi (kendi kendini kınamayı) arttırmak suretiyle nefsi terbiye etmektir. Sûfi için bu makam sağlam bir adım ve teşekküre değer bir savaştır. Çünkü onlar Peygamber'in izinde yol alarak, onun hidayeti ile hidayete ererler. Nitekim Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Akıllı, nefsini hesaba çekip, ölümden sonrası için amel edendir. Aciz ise, nefsinin hevâsına uyan ve Allah'tan kurtuluş temenni edendir" buyurdu.[1]

Her kim kendi nefsini hesaba çekerse nefsi bâtıl ile iştiğal etmeye yol bulamaz. Çünkü o taatla meşgul olur. Taksiratından dolayı Allah'tan korkarak nefsini levmeder. Bu nefis tembelliğe ve lehviyata (eğlenceye) nasıl yol bulur!

Ahmed Rifaî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Korkudan muhasebe, muhasebeden murakabe ve murakabeden de devamlı yüce Allah'la meşgul olmak meydana gelir."[2]

Sûfilerin bu halinin, hâlis ruhî terbiyede ve gizli yermeyi nefislerine bir fidan gibi dikmede Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin ashabına uyguladığı metoda benzemesi ne acayiptir! Rivayet edildi ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün karnı açlıktan bükülmüş olduğu halde evinden çıktı. Ebû Bekir ve Ömer (radıyallâhu anhuma) ile karşılaştı. Onların durumlarının da kendisinin durumuna benzediğini anladı. Çünkü onlar da günlük yiyecek bulamıyorlardı. Ensar'dan bir adam onlara rastgeldi. Onların güler yüzleri o adamı kandıramadı. Durumlarını anladı kendisine misafir olmalarını istedi. Evine ulaştıklarında hurma, soğuk su ve gölgelik buldular. Hurmalardan yediler ve sudan içtiler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İşte bu sorumlu tutulacağınız nimetlerdendir" buyurdu.[3]

O hangi bir nimettir ki insanlar ondan sorumlu tutulup hesaba çekiliyor! O, birkaç hurma ve susuzluğu giderecek bir içim sudur. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunların kıyamet gününde Rab'lerinin hesaba çekip sorumlu tutacağı nimetlerden olduğuna itibar ediyor.

---

[1] Tirmizi Kitab-ı Sıfat-ül Kıyame'de Şeddat bin Evs (radıyallâhu anhu)'den rivayet edip, hadis hasendir dedi.
[2] Seyyid Ahmet er-Rifaî (rahmetullâhi aleyh) El-Bürhanül Müeyyed, s.56'da
[3] Tefsir İbn-i Kesir c.4 s.545'de

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın bu güzel bakışı nefsin tâbiatına atılan bir rahatlama, kuvvetli bir kontrol, hoş bir duygu, ince bir anlayış, büyük bir duyuş ve şimdiki zamandan gelecek zamana kadar nefsin her davranışında yoğun bir mesuliyeti hedef almıyor mu?

Nefis muhasebesi, yüce Allah'a, yarattıklarına ve şer'i emirler ve nehiylerle mükellef nefse mesuliyet hissi kazandırır. Muhasebe ile anlar ki insan abes (boş) yere yaratılıp var olmuş değildir. Muhakkak ki o yüce Allah'a dönecektir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın haber verdiği gibi: "Allah'la kulunun arasında tercüman olmadığı halde, Allah her bir kişiyle konuşacak, (kul) sağına bakar, takdim ettiği şeyden başka bir şey görmez. Soluna bakar takdim ettiği şeyden başka hiçbir şey görmez ve önüne bakar, önünde cehennemden (ateşten) başka bir şey görmez. Velev ki sadaka verdiğiniz yarım hurma sebebi ile şayet hurma bulamazsanız güzel bir söz ile de olsa cehennemden sakınınız."[1]

Nasuh tevbesiyle kul Allah'a döner. Allah'tan alıkoyan fâni meşguliyetleri terk eder. Her şeyi bırakıp O'na koşar. Yüce Allah Zariyat Suresi 50. ayetinde:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ

"O halde Allah'a koşun, çünkü ben sizi O'ndan açık bir şekilde korkutuyorum" buyuruyor.

Yüce Allah'a sefer eden, inanan sûfi toplumu ile beraber gaibten gelen seslere icabet ederek sen de koş!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun. (Tevbe Suresi 119)

Şair şiirinde:

"Muhakkak sûfi toplumu Hakk'ın huzuruna göçen misafirlerdir." dedi.

[1] Müslim Kitab-uz Zekat'ta Adiy-bin Hatim (rahmetullâhi aleyh)'den, Tirmizi Kitab-u Sıfat-ul Kıyame'de rivayet etmişlerdir.

İşte böylece yüce Allah onları yüksek huzuruna alıp barındırır ve Cenab-ı Akdes (Allah) onlara Allah'ı seven bütün muhiblerin okuduğu, Kamer Suresi 55. ayetinde:

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ

"Güçlü, yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler" buyruğundaki indiyeti (makamı) ikram eder.

Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid"inde der ki: Nefsi hesaba çekmekten gafil olmak nefisle ilgili olan şeylerde ham ve gevşekçe davranmayı doğurur. Nefisle mücadelede kusurlu davranmak nefisten razı olmaya davet eder. Ona çok eziyet etmek onun nefretini meydana getirir, yumuşak davranmak ise tembelleşmesine yardım eder. İnsana lazım olan münakaşa ile beraber devamlı muhasebe etmek, amelde ise yakın ve sahihini almak ve hükmü açık olan noktalarda ona müsamaha göstermemektir. Amel bakımından gizli (şüpheli) durumları talep etmemektir. Terkettiği veya yaptığı fiillerin durumuna bakıp ilgilenmeli ve onların şu sözüne itibar etmelidir: "Her kimin bulunduğu gün, dünkü günden daha hayırlı değilse o aldanmıştır. Kimin amelinde ziyadelik yoksa o noksandır. Amelde sebat etmek ise ziyadeliktir." Bu konuyla alakalı Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) demiş ki: "Bir kişi sene boyu yüce Allah'a yönelip ibadet ile iştigal etse ondan sonra da uzaklaşıp yapmasa kaçırdığı şey, nail olduğu şeylerden daha çok olur."[1]

[1] Ahmed Zerrûk Kavaid'inde s.75'de

3.1.3. HAVF

Hüccet-ül İslâm İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bil ki korkunun hakikatı, ileride istenilmeyen bir duruma düşme tehlikesiyle kalbin elem duyması ve yanmasıdır. Muhakkak bu da günahın cereyan etmesinden olur. Bazen de korku, yüce Allah'ın korkuyu gerektiren sıfatlarını bilmekten gelir. Ekmeli ve daha tamamı da budur. Zira her kim yüce Allah'ı bilirse zarurî olarak O'ndan korkar, bunun için yüce Allah Fatır Suresi 28.ayetinde:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

"Allah'tan ancak âlimler korkar" buyurmuştur.[1]

Yüce Allah kullarını yalnız kendinden korkmaya çağırdı ve Bakara Suresi 40. ayetinde:

وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

"Yalnızca Benden korkun." buyurdu.

Mü'minleri ise korku ile medh ve vasfederek Nahl Suresi 50. ayetinde:

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ

"Çünkü onlar, üstlerindeki Rab'lerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar." buyurdu.

Yüce Allah korkuyu imanın kemâle ermesinin şartlarından kıldı ve Âl-i İmrân Suresi 175. ayetinde:

وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Şu halde eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın; benden korkun." buyurmuştur.

Yüce Allah makamından korkan kimseye iki cennet vaat etti. Rahman Suresi 46. ayetinde:

[1] El Erbain fi Usûliddin s.196'da

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ

"Rabb'inin makamında durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır." buyurmuştur. Cennetin biri dünyada maarif cennetidir. Diğeri de ahirette zeharif (güzel ve süslü) bir cennetidir.

Rabb'inin makamından korkan kimseye Allah cenneti barınak kılmıştır. Naziat Suresi 40-41. ayetlerinde:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ
فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

"Rabb'inin makamına varmaktan korkan ve nefsini kötü arzulardan uzaklaştırana gelince şüphesiz onların barınağı ancak cennettir." buyurmuştur.

Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid"inde der ki: "Haşyetin bulunması amelin sebeplerindendir. Haşyet, öyle bir tazimdir ki heybetle beraber bulunur. Korku; Rabb'ul Alemin olan yüce Allah'ın intikam almasından dolayı kalbin rahatsızlığıdır.[1]

Korku, sonucun takdir eden kişinin hıçkırarak ağlamasında kendini gösterir. Kişi vazifesinin yanında durup nefsini sapıklığa ve günaha arz edip atmayarak, bilakis kendini şer ve fesada düşürecek yerlerde durmayıp ilerler. Sûfi, sonra korku makamında ilerler ve mükarrabinin süslendiği şeylerin en şereflisi ile süslenir. İşte o zaman korkunun görüntülerinden yani cisim aleminden ruh alemine intikal eder. Bu durum arif için endişe olur, ona ancak ehl-i safa yetişir.

İşte bu makamı vasfederek efendim Abdulvehhab eş-Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) Seyyide Rabiatül Adeviyye (rahmetullâhi aleyhe)'den: "Cehennemi hatırladığında çok ağlar ve mahzun olurdu. Cehennem zikredildiğinde bir zaman baygınlık geçirirdi. Secde yeri gözyaşından küçük havuz gibiydi. Sanki cehennem sadece kendisi için yaratılmıştı. Bu korkunun sırrı ise cehennemden gayri bütün musibetlerin kolay olduğuna itikat etmesi idi. Yüce Allah'tan uzaklaşmaktan gayri bütün aksilikler kendine ehven gelirdi."

[1] Kavaid-ut Tasavvuf s.74

Sûfiler hakiki muhip ise ancak kalblerine korku serpildikten sonra, muhabbet kâsesinden içileceğini görürler. Her kimin takvası buna benzer olmaz ise kendini ağlatan nedir onu bilemez. Yusuf (aleyhisselâm)'un cemalini görmeyen, Yakup (aleyhisselâm)'un acılarını anlayamaz.

Hakiki korkan ağlayıp gözlerini silen değil, kendine azabı gerektiren (günahları) terkedendir.

Ebû Süleyman ed-Dârânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Korku ancak harap olan kalpten ayrılır."[1]

Korkanların birçok mertebeleri vardır. İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) bu mertebeleri üç sınıfa ayırmış ve demiş ki: "Umumun korkusu, ikabtan ve sevabı kaçırmaktan, hâssın korkusu, itaptan ve kurbiyeti kaçırmaktan ve hâss-ul hâssın korkusu ise edebsizliğin meydana gelmesi ile perdelenmektir."[2]

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.60'da
[2] Mirac-ut Teşevvüf ila Hakaik-it Tasavvuf s.6'da

3.1.4. RECA

Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) recanın tarifinde der ki: "Reca, amellerin şehadeti ile her hususta yüce Allah'ın lütfuna güvenmektir. Eğer amelsiz olursa aldanmış olur.[1]

Muhakkak yüce Allah bizleri recaya teşvik etti ve rahmetinden umudu kesmekten de nehyetti. Zümer Suresi 53. ayetinde:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"De ki Ey günah işlemekte haddi aşarak nefislerine karşı cinayet işlemiş kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Muhakkak Allah bütün günahları çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." buyurdu.

Rahmetinin genişliğini müjdeleyerek, Araf Suresi 156. ayetinde:

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

"Rahmetim herşeyi kaplamıştır." buyurdu.

Yüce Allah rahmetini umanları da vasfederek, Bakara Suresi 218.ayetinde:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّهِ أُوْلَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Şüphesiz iman edenler ve Allah yolunda hicret edip te cihad yapanlar var ya! İşte bunlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah gafurdur, rahimdir" buyurdu.

Bir çok hadis-i şerifte yüce Allah'ın rahmetini ummaya teşvik vardır. Onlardan biri Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet edilmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Nefsim yed'i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki eğer siz günah işlemeseydiniz, Allah sizin yerinize günah

[1] Kavaid-i Tasavvuf s.74'de

işleyen bir kavim getirir, onlar yüce Allah'a istiğfar ederler. Bu sebeple Allah da onlara mağfiret ederdi."[1] buyurdu.

Ebû Musa Eş'arî (radıyallâhu anhu), Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet eder : "Kıyamet gününde Müslümanlardan birtakım insanlar dağlar misali günahlarla gelirler, yüce Allah onları mağfiret eder ve onların günahlarını da Yahudi ve Nasara'nın üzerine kor" buyurdu.[2]

İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma)'den Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şöyle dediğini işittim: "Mü'min kıyamet gününde Rabb'ine yaklaştırılır, hatta üzerine rahmetini kor, ona günahını ikrar ettirir ve filan günahı biliyor musun? Filan günahı biliyor musun?" diye sorar. Kul: "Ey Rabb'im biliyorum" der. "Yüce Allah ben onu dünyada senin üzerine örttüm ve bugün de onu senin için affediyorum" der. Kendisine yaptığı hasenat sayfaları verilir."[3]

Reca temenniden farklıdır. Raci (uman kişi) Allah'ın rızasını ve kabulünü taleb ederek itaat sebeplerine sarılır. Temenni eden ise sebepleri ve mücâhedeyi terkeder. Sonra yüce Allah'tan ecir ve sevap bekler. Bu şekilde olan insanın hakkında Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Aciz nefsini hevâsına tâbi kılar. Bununla beraber de Allah'tan kurtuluş temenni eder" buyurmuştur.[4]

Yüce Allah'tan ümit talep eden herkes bileklerini sıvayarak sıdk ve ihlâs ile çalışmalı ve gayret etmeli, ta ki matlubuna nail oluncaya kadar. İşte bunun için yüce Allah yolunu arayana öğretmek üzere Kehf Suresi 110. ayetinde:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

"Onun için her kim Rabb'ine kavuşmayı arzu ederse salih amel işlesin ve Rabb'inin ibadetinde O'na hiçbir ortak koşmasın." buyurdu.

Gençlik çağında günah işleyen, şehvanî nefsine uyan bir kula gereken korkuyu recanın üstünde tutması, ömrünün sonunda ise reca

[1] Müslim Kitab-u Tevbe'de tahriç etmiştir.
[2] Hadisi Müslim Kitabu Tevbe'de tahriç etmiştir.
[3] Müslim Kitab-u Tevbe, Buhari Kitab-u Rikak'ta tahriç etmişlerdir
[4] Tirmizi Kitab-u Sıfat-ul Kıyame de, hadis hasen dedi. İbn-i Mace ise Kitab-üz Zühd'de her ikiside Şeddat bin Evs (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler.

tarafını galip getirmesidir." Çünkü yüce Allah hadis-i kudside şöyle buyurmuştur: "Ben kulumun bana olan zannı üzereyim"[1]

Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhu)'ın rivayet ettiği hadiste Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın buyurduğu gibi: "Sizden biriniz ancak Allah (azze ve celle)'a hüsn-ü zan ederek ölsün."[2]

Eğer bir kul Rabb'inin kurbiyet yoluna sülûk ederek yönelmiş ise korku makamıyla reca makamını birleştirmelidir. Ümidin üzerine korkuyu yüce Allah'ın rahmetinden ve affından ümit kestirecek kadar daha üstün getirmemelidir. İsyan ve günah uçurumlarında ısrar edecek kadar da ümidi korku üzerine galip getirmeye! Bilakis her ikisiyle de açık havada süzülerek uçmalı, İlâhi huzura yaklaşmada devam etmelidir. Yüce Allah'ın Secde Suresi 16. ayetindeki şu kavlinde olduğu gibi:

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا

"Onlar geceleyin yataklarından kalkarlar, korku ve ümit içinde Rab'lerine dua ederler."

Yani narından korkup cennetini ümit ederek, uzaklaşmaktan korkup yakınlığı ümit ederek, terk etmesinden korkup rızasını ümit ederek, kesilmeden korkup vuslatı ümit ederek Rabb'lerine dua ederler.

Racilerin (umanların), bir mertebede değil, belki de birkaç mertebe üzerine olduklarını İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) zikrederek şöyle açıklamıştır:

Umumun recası, sevabın hâsıl olması için güzel bir tevbe ile Allah'a yönelmektir.

Hâssın recası, rıza ve yakınlaşmanın hâsıl olmasıdır.

Hâss-ül Hâssın recası, kalbine müşâhedeyi yerleştirip Melik-ül Mabud'un sırlarında daha çok yükselmektir.[3]

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ut Tevhid'de Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmiştir.
[2] Müslim, Kitab-ul Cennet Bâbul Emri bi Hüsni Zannı Billahi Teâla bâbında rivayet etti.
[3] İhya-u Ulum-id Din c.4 s.334'de

3.1.5. SIDK

Yüce Allah'a vasıl olmak isteyen ve necat (kurtuluş) yoluna sülûke talip olan bir müridde elbette şu üç sıfatın tahakkuk etmesi lazımdır: Sıdk, ihlâs ve sabır. Zira bütün kemâl sıfatlarla sıfatlanmak ve insanın onlarla ziynetlenmesi ancak bu üç sıfatla muttasıf olduğunda elde edilir. Yine amel de böylece ancak bu üç şartla tamam olur. Ne zaman ki bu üç haslet amelden ayrılırsa o zaman amel bozulur ve kabule şayan olmaz.

Salih bir amele ve kemâl derecelerine terakki etmek ancak sıdk ile olur. Öyle ise söze evvela sıdk sonra ihlâs ve sonra da sabırla devam edeceğiz.

Ulema sıdk konusunda birkaç mezhebe bölünmüştür. Onlardan bazıları, fasıllandırmada ve fürulandırmada ayrıntıya gittiler. Bazıları da özetleyerek kısaltma yoluna gittiler.

Hüccet-ül İslâm İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) sıdk için altı mana zikretti: "Bil ki sıdk lafzı altı manada kullanılır. Kelamda doğruluk, niyet ve irade de doğruluk, azim ve vefada doğruluk, amelde doğruluk ve dini makamların hepsinin tahakkukunda doğruluktur. Her kim sıdk ile beraber bunun hepsi ile muttasıf olursa işte o "Sıddık"tır. O altı mana şöyle izah edilebilir:

1- Lisanın sıdkı haberlerde olur. Vaade vefa edip etmemek bu maddeye girer. Üstü kapalı konuşmada yalandan kurtuluş vardır.

2- Niyet ve iradede sıdk ise ihlâsa girer. Hareketlere ve sukünetlere teşvik edip yönlendirmek de ancak yüce Allah için olmalıdır.

3- Sıdk, yüce Allah için amel yapmaya azmetmektir.

4- Sıdk, bütün engelleri aşmada, azimle vefa göstermektir.

5- Amellerde sıdk ise zahiri amellerin bâtında muttasıf olmadığı bir amele delâlet etmemesidir.

6- Havf, reca, tazim, zühd, rıza, tevekkül ve hub gibi dini makamlarda sadık olmak.[1]

Diğer taraftan Kadı Zekeriyya Ensarî (rahmetullâhi aleyh) sıdkta dikkat edilecek üç yerin olduğunu zikretti: "Sıdk vaki olana mutabık bir hükümdür. Sıdkın mahalli ise lisan, kalp ve fiillerdir. Bunun her biri kendine mahsus olan vasfa muhtaç olur. Lisanda olan o vasıf bir şeyden olduğu gibi haber vermektir. Kalpte olan vasıf ise şüphesiz azmetmektir.

Fiillerde olan vasıf ise fiilleri zindelik ve sevgi ile yerine getirmektir. Sebebi, o sıfatla muttasıf olanın haberine güvenmek, semeresi ise hem Allah'ın hem de halkın onu methetmesidir."[1]

Müslümanların avamı "sıdk" denildiği zaman dilin sıdkını anlıyorlar. Lâkin Saadet-ı Sûfiyye ise sıdktan, dilin sadakâtinin yanı sıra, kalbin sadakâtine, fiillerin sadakâtine ve hallerin sadakâtine şamil olacak şekilde genel manasını kastederler.

Allâme İbn-i Ebû Şerif (rahmetullâhi aleyh) "Akaid" hâşiyesinde der ki: "Sûfiler sıdkı; sırrın, alaniyetin, zahirin ve bâtının müsavi olması manasında kullanmışlardır. Yani kulun halleri amellerini, amelleri de hallerini yalanlamamalıdır."[1]

Sıdk bu mefhumu ile öyle bir sıfattır ki ondan azim, samimiyet, kemâlat derecelerine yükselmek ve mezmum olan nakıs sıfatlardan da uzak kalmak meydana gelir.

Sıdk bu itibarla sâlikin elinde olan yüce Allah'ın kılıcıdır. Sâlik yüce Allah'a seyr-i sülûk yolunda arız olan alaka ve engellerin iplerini onunla keser. Eğer sıdk olmasaydı, terakki derecelerine gidilemezdi. Elbette sâlik, duraklama ve kesilmeye maruz kalırdı.

Allâme İbn-i Kayyım Cevziyye (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sıdk, yüce Allah'a kavuşmanın hazırlığının doğruluğu, bütün salih amellerin imanî hallerin ve Allah'a sülûk edenlerin makamlarının anahtarıdır. Yine uyanık olmada, tevbede, inabette, recada, korkuda, tefvizde (İşleri Allah'a havale etmek), teslimde ve kalp gibi azaların amellerinde Allah'a yürüyenlerin menzillerinin anahtarıdır. Bunun hepsinin anahtarı sıdk ile hazırlanmak ve yüce Allah'a mülâki olmak için hazır olmaktır. Anahtar ise fettah ve âlim olan yüce Allah'ın yed'indedir. O'ndan başka İlah ve Rab yoktur.[2]

Sâlik ne zaman gücü yettiği kadar sıdkla süslenirse yüksek iman mertebelerine seri adım atmayı başarır. Zira sıdk, defedici (itici) ve hareket ettirici bir kuvvettir. Yüce Allah'a sülûk makamlarından her makam için lazım olan bir sıfattır.

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.97'de

[1] Şerh-i Riyaz-us Salihin li İbn-i Allan Sıddığı c.1 s.282'de

[2] İbn-i Kayyım Cevziyye, Tarik-ul Hicreteyn s.223'de. İbn-i Kayyım h.751 senesinde vefat etmiştir.

Seyir merhalelerinin başı, kulun yüce Rabb'ine dönüp içtenlikle tevbe etmesindeki sıdkıdır. O tevbe ise salih amellerin esası ve kemâl derecelerinin evvelidir.

Sıdk, nefs-i emmarenin hastalık ve şehvetlerinden halas olmada büyük bir başarıyı gerçekleştirir. Kalp, pisliklerden temizlenir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın "Her kim imanın tadını tadarsa..." hadis-i şerifinin başında vasfettiği imanî zevke yetişir.[1]

Sıdk şeytanla savaşta ve vesveselerden kurtulmada mü'minin onun hile ve tuzağından kurtulup şerrinden eman bulmasıdır. Mü'mini saptırmasından ve azdırmasından şeytanın umudunu kestirir.

Sıdk (sâliki), kalpten dünya sevgisini çıkarmasında insanı sadakâtla devam eden bir mücâhedeye, din kardeşlerini kendine tercih etmeye ve hayır yollarında yardımlaşmada meşgul olmaya yöneltir. Hatta sâlik dünya sevgisinden ve dünyanın, kalbine hakim olmasından kurtulur.

Sıdk cehaletten kurtulmak ve ameli tashih etmek için ilim talep etmede insanı istikamete, sebat etmeye ve bol nasibe nail olmak için geceleri uykusuz kalmaya ve nice meşakkatlere katlanmaya götürür. Çünkü ulema sıdkları, ihlâsları ve sabırları ile başarıya ulaşmışlardır.

Amelde sıdk ise ilmin semere ve gayesidir. Çünkü amel kulun daima yükselmesine ve ilminin kemâline sebep olur. Fakat bunda mutlaka ihlâs lazımdır. Eğer ihlâs olmaz ise seyr-i sülûk edenin üzerine onu matlubundan alı koyacak şöhret sevgisi, süma (gizli amelini teşhir etmek) ve nefse iltifat gibi bazı illetler girer…

Sıdkta ihlâs ise gayeye doğru çalışma yolundaki şaibeleri giderir. O gaye ise yüce Allah'ın rızası, marifeti ve muhabbetidir.

İşte bundan dolayı sıdkın ehemmiyeti ve etkilerinin büyüklüğü meydana çıkmıştır. Ebû'l Kasım Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sıdk her işin dayanağı, tamamlanması ve nizamıdır. O, nübüvvet derecesini takip eder. Yüce Allah Nisâ Suresi 69. ayetinde:

[1] Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'ın Rab olduğuna, dinin İslâm olduğuna ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Nebi olduğuna inanan bir kimse imanın tadını tadar" buyurmuştur. Hadisi Müslim Kitab-ul İman'da Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, İmam Ahmed ve Tirmizi ise Abbas b. Abdul Müttalib (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmişlerdir.

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

"Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar Allah'ın nimetine eriştirdiği Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve iyilerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşdırlar!" buyurmuştur.[1]

Bundan dolayı yüce Allah mü'minlere sadakât ehli olan ehl-i sıdk ile mülazamet etmelerini, onların hallerinden istifade etmelerini ve sıdklarından faydalanmalarını emretti. Yüce Allah Tevbe Suresi 119. ayetinde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

"Ey İman edenler! Allah'tan sakının ve doğrularla beraber olun!" buyurmuştur.

Yüce Allah, sadıkların az olduğunu ve onların mü'minlerden seçilmiş bir toplum olduğunu vasfederek Ahzab Suresi 23. ayetinde:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ

"Mü'minlerden Allah'a verdikleri ahitte sadakât eden nice erler vardır." buyurmuştur.

Ma'rûf-î Kerhî (rahmetullâhi aleyh) sadıkların azlığına işaret ederek: "Salihler ne kadar çok, salihlerin içerisinde sadıklar ne kadar azdır." dedi.[2]

Yüce Allah, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a imanlarında ve ahdlerinde sadık olmayan münafıkları Muhammed Suresi 21. ayetinde ayıplarak:

فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ

"Allah'a verdikleri ahde sadakât gösterselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu." buyurdu.

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.97
[2] Sülemî, Tabakat-us Sûfiyye s.87'de

Yüce Allah, Bir kulun kıyamet gününde sıdkının semeresini toplayacağını, menfaatına ve kurtuluşuna sebep olacağını Mâide Suresi 119. ayetinde haber verdi :

هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ

"İşte bu sadıklara sadakâtlarının fayda vereceği bir gündür." buyurdu.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıdkın, kulu bütün fazilet ve kemâlata şamil olan iyiliğe yetiştiren ve cennete girmeye layık kılan bir yol olduğuna itibar etmiştir. Sıdk ile devamlı muttasıf olmayı, sıddıkiyet mertebesine nail olmak için bir anahtar kılmıştır."

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhakkak doğruluk insanı hâlis iyiliğe, hâlis iyilik de cennete götürür. İnsan doğruluk yapa yapa, nihayet bu seciyesi ile Allah katında sıddık yazılır. Muhakkak yalancılık da insanı fücura, şerre, şer de cehenneme götürür. İnsan yalancılık ede ede nihayet Allah katında kezzab (çok yalancı) yazılır." buyurdu.[1]

Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıdkın kalpte sükunet, huzur ve fikir rahatlığı vereceğini açıklamıştır. Yalancılık ise endişe, huzursuzluk, şüphe ve istikrarsızlığa sebep olur. Hasan b. Ali (radıyallâhu anhuma) dedi ki: Ben Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın "Seni şüpheye düşeren şeyi bırak, şüphe düşürmeyene yönel. Zira sıdk sükunettir. Yalancılık ise şüphe veren şeydir." buyurduğunu ezberledim.[2]

Sadıklar bir mertebede değiller. Sadık makamından yüksekte sıdık makamı vardır. Ebû'l Kasım Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh): "Sıdkın en azı, için ve dışın müsavi olmasıdır. Sadık, konuşmalarında doğru olan, sıddık ise bütün konuşmalarında, fiillerinde ve hallerinde doğru olan kimsedir." dedi.[3] Sıddıkiyet rütbeleri kendi içinde dahi birbirine benzemez, bazısı bazısından daha yüksektir. Ebû Bekir Sıddık (radıyallâhu anhu)'ın sıddık makamının en yüksek zirvesine nail olduğunu yüce Allah Zümer Suresi 33. ayetinde:

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ul Edeb'te ve Müslim Fi Kitab-ul Birr'de, İbn-i Mesud (radıyallâhu anhuma)'dan tahriç etmişlerdir.

[2] Bu hadis-i şerifi Tirmizi Kitab-ul Sıfat-ul Kıyame'de tahriç edip, hadis hasen ve sahih demiştir.

[3] Risale-i Kuşeyriyye s.97'de

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ

"Doğruyu getiren ve onu tasdik eden kimseler ise işte onlar müttakidirler." buyurarak şehadet etmiştir.

Sıddıkiyet makamından yüksek ancak nübüvvet makamı vardır. Sıddıkiyet makamı en üstün hilafet ve en büyük vilayet makamıdır. Bu makamda fetihler birbirini takip eder, tecelliler büyür, müşâhedeler ve keşifler nefsin olgunlaşıp ve saflaşması için tamamlanır.

Hülâsa:

Her kim bâtınını (içini) sıdk ve ihlâs ile tamir ederse hareketleri ve sükunetleri, kalbindekinin hesabı üzere akıp gelir. Bu nedenle sıdk, hallerinde, kelamlarında ve amellerinde zahir olur. Zira her kim bir sır gizlerse yüce Allah ona o sırrın elbisesini giydirir.

Allâme Kurtubî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bir kimse yüce Allah'ın bir sırrını fehmedip anlarsa kelamlarında sıdka, amellerinde ihlâsa ve hallerinde de saf ve temiz olmaya devam etmesi haktır. Her kimde bu durum olursa ebrarlara (iyilere) ulaşır, (onlardan sayılır) ve Gaffar'ın rızasına yetişir."[1]

Ey mürid! Kendi kelamlarında sadık olmayı bırakma! Zira yalan münafıkların sıfatıdır. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Münafığın alameti üçtür. Konuştuğunda yalan söyler, vaad verince vaadinde muhalefet eder. Emniyet edildiğinde hiyanet eder." buyurdu.[2]

Yüce Allah'a vasıl olmak istediğinde sadık ol. Yükseklik ve kastedilen şeylere nail olmak arzu etmekle olmaz. Bunun için denildi ki: "Kalbinde vuslat isteği olan vuslata nail olamaz. Bilakis ciddiyet ve mücâhede ile çalışan nail olur."

Kalbini sıdk ile tamir et! O zaman yüce Allah'a seyrinde gayret ve zindelik fışkırır.

Bir şiirde:

"Sen, ya Allah demende sadık ve ciddi ol,
Sıdk ile Allah'a yönelmek makbuldur."

---

[1] İbn-i Allan, Şerhü Riyaz-us Salihin c.1s.284'de

[2] Buhari Sahihinde, Kitabul İman'da, Müslim Kitabul İman'da Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç ettiler. Bu hadisin şerhinde Münavî şöyle dedi: "Münafıklık iki kısımdır. Birincisi şer'îdir. O da küfrü saklayıp imanı açıklamaktır. İkincisi de örfîdir. Bu da içi dışına uymamaktır. Burada ki münafıklıktan maksatta budur. Feyzül Kadir Şerhul Cami-us Sağir, c.1 s.63

Mürşidin ve Allah'a delilin ile beraber ahdinde sadık ol. Hatta bu senin yükselmene ve süratle vasıl olmana yardımcı olur.

Rabb'inin emir ve nehiylerine muvafakatta ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a ittiba etmende sadık ol ki yüce Allah'a kulluğun tahakkuk etsin. Kulluk, Rabb'ine sülûk edenlerin bütün mertebelerinde ve makamlarındaki istek ve temennileridir.

3.1.6. İHLÂS

İhlâsın tanımı: Ebû'l Kasım Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh) ihlâsı tarif ederek der ki: "İhlâs, taattaki kasdı (niyeti) Allah'a tahsis etmektir. İhlâs, insanların yanında hamdü sena olunmak ya da halktan metholunmayı ummadan bir mahluk için yapmacık hareketlerde bulunmadan Allah'a yaklaşmaya engel bir yola girmeden taatte sadece Allah'a yaklaşmayı murad etmektir. Yine şöyle demek de sahih olur: "İhlâs, yaratılanların gözetmesinden sakınarak fiili saflaştırmaktır."[1]

Ebû Ali ed-Dekkak (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İhlâs, halkın gözetmesinden sakınmaktır. İhlâslı kişi gösteriş yapmayandır."[2]

Fudayl b. İyâd (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İnsanlar için amelin terki riya, insanlar için amel yapmak ise şirktir. İhlâs, yüce Allah'ın kulunu her ikisinden de muaf tutmasıdır."[3]

İmam-ı Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İhlâs, kul ile Allah arasında bir sirdir. Melek bilmez ki yazsın, şeytan da bilmez ki bozsun, hevâ da anlamaz ki bu nedenle onu Hakk'tan başka bir yola meylettirsin."[4]

Şeyh-ül İslâm Zekeriyya Ensarî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İhlâslı kişiye münasip olan, hiçbir kimseye ihlâslı olduğunu göstermeye ve ihlâsına da güvenmeye! Ne zaman buna uygun davranmaz ise ihlâsı tamam olmaz. Hatta bazıları da bu durumu riya diye isimlendirmiştir" [5]

İşte ihlâsla ilgili bu kelamlar ve değişik ibareler bir maksada döner. O da beden kalp ve mal ile yapılan taabbudî amellerden bir amelde nefsin nasibinin olmaması ve ihlâsını görüp yeterli bulmamasıdır.

A. İhlâsın Kitap Ve Sünnetteki Önemi

Amellerin kabulü, ihlâsın mevcudiyetine bağlı olduğundan dolayı yüce Allah, Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ne ümmetine öğretmesi için ibadette ihlâsı emretmiştir.

Zümer Suresi 11. ayetinde:

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[4] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[5] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

"De ki: Ben Allah'a dini onun için hâlis kılarak ibadet etmekle emrolundum."

Yine Zümer Suresi 14. ayetinde:

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي

"De ki: Ben dinimi O'na hâlis kılarak yalnız Allah'a kulluk ederim."

Yine Zümer Suresi 2.ayetinde:

فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

"Onun için Allah'a dini yalnız O'na hâlis kılarak ibadet ve kulluk et." buyurdu.

Yüce Allah mahlukuna kavlî, fiilî ve malî olan bütün ibadetlerinde ihlâslı olup riyadan uzak durmayı Beyyine Suresi 5. ayetinde emretti :

وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

"Halbuki onlar dini sadece Allah'a tahsis ederek Hakk'a eğilerek ancak Allah'a ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekatı vermekle emrolunmuşlardır. İşte dosdoğru olan din de budur." buyurdu.

Hakk Teâlâ hazretleri kıyamet gününde rızasına ve nimetlerine kavuşmak için kendine mülâki olma yolunun, yalnız kendi rızası için salih, hâlis ve halkın mülahazasından selim amel olduğunu açıklayarak Kehf Suresi 110. ayetinde :

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

"Onun için her kim Rabb'ine kavuşmayı arzu ederse salih ve hâlis amel işlesin ve Rabb'inin ibadetinde O'na hiçbir ortak koşmasın." buyurdu.

Kulu bütün amellerinde ihlâsa yönlendiren, ibadetinde insanların övgüsünü ve medihlerini kastetmekten sakındıran hadis-i şeriflerden anlaşılmıştır ki ihlâsla muttasıf olmayan her amel sahibinin yüzüne

vurulur. Yine bu hadislerde açıklandı ki muhakkak yüce Allah kulun amellerinin zahirine bakmaz. Bilakis kalbindeki niyetlerine ve maksatlarına bakar. Zira ameller niyetlere bağlıdır. Bütün işler de maksatlara göredir.

Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) riyayı bir yerde küçük şirk, diğer yerde de sirlerin şirki diye isimlendirmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın kıyamet gününde mürailerden uzaklaşacağını ve onları kendine ortak koştukları insanlara göndereceğini haber verdi.

İşte ihlâsın ehemmiyetini ve yukarıda zikredilen manaları açıklayan bazı hadis-i şerifler :

1- Ebû Umame (radıyallâhu anhu) der ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a bir kişi geldi: "Şu kişiden haber verir misin, hem ecir, hem de anılmak için cihad eden kimseye ne vardır? diye sordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Ona hiçbir şey yoktur." Bu soruyu o adam üç defa tekrar etti. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'da her seferinde: "Onun için hiçbir şey yoktur." buyurdu. Sonra da: "Muhakkak yüce Allah kendisi için riyadan uzak olan ve rızasının arzu edildiği ameli kabul eder." buyurdu.[1]

2- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)' den rivayetle: "Muhakkak Allah sizlerin cisimlerinize ve suretlerinize bakmaz. Ancak kalblerinize bakar." buyurdu.[2]

3- Şeddad b. Evs (radıyallâhu anhu), Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediğini işitti: "Her kim oruç tutar da gösteriş yaparsa muhakkak şirk etmiştir. Her kim namaz kılar da gösteriş yaparsa muhakkak şirk etmiş olur. Her kim sadaka verir de gösteriş yaparsa muhakkak şirk etmiş olur." buyurdu.[3]

4- Mahmud b. Lübeyd (radıyallâhu anhu): Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) evinden çıka geldi: "Ey insanlar! Sirlerin şirkinden sakınınız." buyurdu. "Ya Resulallah sirlerin şirki nedir?" diye sordular. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kişi kalkar namazını kendine bakanları gördüğü için cehd ile ziynetleyerek kılarsa işte bu sirlerin şirkidir." buyurdu.[4]

5- Mahmud b. Lübeyd (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle: "Sizlerin üzerine en fazla korktuğum şey, küçük

[1] Ebû Davud ve Nesaî isnadın ceyyidin dediler.
[2] Müslim Kitab-ul Birr Ves-Sılada
[3] Beyhaki rivayet etti. Terğib Vet-Terhib c.2 s.31'de olduğu gibi.
[4] İbn-i Huzeyme Sahihinde rivayet etti.

şirktir." Dediler ki: "Küçük şirk nedir, Ya Resulallah?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Riyadır." buyurdu. İnsanlar amelleri ile mükafatlandırıldığında, Aziz ve Celil olan Allah: "Dünyadeyken riyakarlık yaptığınız kimselere gidiniz, bakınız onların yanında bir mükâfat bulabilir misiniz?" buyurdu.[1]

6- Ebû Said İbn-i Ebi Füdale (radıyallâhu anhu), (bu zad sahabeden idi), der ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan işittim. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphe olmayan kıyamet gününde Allah'u Teâlâ öncekileri ve sonrakileri topladığında bir münadi çağırır: "Her kim amelinde Allah'a bir kimseyi ortak koştu ise sevabını da ondan istesin. Muhakkak ki Allah kendine ortak kılınanların ortaklıkta en muhtaç olmayanıdır" buyurdu.[2]

B. İhlâsın Önemi Hakkında Ulemanın Sözleri:

Mekhûl (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bir kul ibadetlerini kırk gün ihlâsla yaptığında kalbinden, dilinin üzerine hikmet pınarları zahir olur."[3]

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (rahmetullâhi aleyh)'ye nefse hangi şey daha şiddetlidir diye soruldu: "İhlâs" dedi. "Zira ihlâsta nefis için hiçbir nasip yoktur" dedi.[4]

Ebû Süleyman ed-Dârânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Kul ne zaman ihlâs ederse ondan vesveselerin ve riyanın çoğu kesilir."[5]

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh), Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Hikem"indeki "Ameller ayakta duran suretlerdir. O suretlerin ruhları ise içlerinde ihlâs sırrının bulunmasıdır." kavlinin şerhinde der ki: "Amellerin hepsi görüntü ve cesetten ibarettir. Ruhları ise içlerinde ihlâsın bulunmasıdır. Suretler ancak ruhlarla kâim olur. Yoksa düşmüş ölü gibidir. Yine böylece bedenî ve kalbî olan amellerin mevcudiyeti ancak içinde ihlâsın bulunması ile mümkün olur. Yoksa kâim olan bir suret ve boş olan bir karaltı olur. Zaten ona da önem verilmez."[6]

Ulemanın ve ariflerin ihlâs hakkında kelamları sayılamayacak kadar çoktur. Bu kelamların hepsi de ihlâsın ehemmiyetinin azametini ve eserinin büyüklüğünü tekit etmektedir.

---

[1] İmam Ahmed isnadı ceyyidle rivayet etti.
[2] Tirmizi, Kitab-ut Tefsir'de, Sure-i Kehf'in tefsirinde rivayet etti.
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[4] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[5] Risale-i Kuşeyriyye s.95-96'da.
[6] İbn-i Acîbe, İkaz-ül Himem fi Şerh-il Hikem c.1 s.25'de

C.İhlâsın Mertebeleri

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İhlâs üç derece üzerinedir. Avamın ihlâsı, Havasın ihlâsı ve Havas-ul Havvasın ihlâsıdır.

Avamın İhlâsı: Hakk'la muameleden halkı çıkarıp dünyevi ve uhrevi nasipleri (bedeni ve malı muhafaza edip), rızık genişliğini, cennet saraylarını ve hurilerini talep etmektir.

Havasın İhlâsı: Dünya nasiplerini değil, uhrevi nasiplerini talep etmektir.

Havas-ul Havvasın İhlâsı: Hazların tamamını kalbinden çıkarmaktır. Onların ibadetleri kulluğu gerçekleştirmek O'nu görmeyi arzu ederek ve severek rububiyyet vazifelerini yerine getirmektir.

İbn-i Farid (rahmetullâhi aleyh)'in bir şiirinde:

"Benim cenneti istemem bolluğa kavuşup,
Nimete nail olmam için değil,
Onu sevip istemem yalnız seni görmem içindir" dedi.

Diğer bir şiirde mefhum olarak:

"Onların hepsi cehennem korkusundan ibadet yapıyorlar,
Ve kurtuluşu da büyük bir nasip olarak görüyorlar,
Yahut da cennetlerde sakin olup,
Bahçelerde selsebil ırmağından içmek istiyorlar,
Benim ise cennet ve cehennem düşüncem yok,
Ben onu sevmeme bedel olarak hiçbir şey istemiyorum."

Ve dedi ki: "Velhâsıl nefisten çıkmak ve riya inceliklerinden halas olmak, şeyhsiz ebediyyen mümkün değildir."[1] Bu hususu Allah'u Teâlâ daha iyi bilir.

Sûfilerin en yüksek maksatları ihlâsları ile derecelerin en yükseğine çıkmalarıdır. Onlar, yaptıkları ibadette sevap istemeyip yalnızca yüce Allah'ın rızasını talep ederler.

Bir şiirde:

"Onların maksatları ne adn cennetleri, ne güzel huriler, ne de çadırlardır,
Onların maksatları sadece yüce Allah'a nazar etmektir,
İşte kerim olan kavmin (tasavvufçuların) maksadı budur."

Rabia (rahmetullâhi aleyhe)'nın dediği gibi: "Senin narından korkarak ve cennetini ümit ederek ibadet etmedim. Sadece Zatın için ibadet ettim."

[1] İkaz-ul Himem fi Şerh-il Hikem c.1 s.25-26'da

Eğer orada sevap, ikab, cennet ve cehennem olmasa da onlar ibadetlerini tehir etmez ve taatlarını da terketmezlerdi. Çünkü onlar Allah'a, Allah için ibadet ederler. Zira onların amelleri nimetleri elde ettikten iyiliği ve ihsanı tattıktan sonra tek olan Allah'ın sevgisini, yakınlığını ve rızasını talebin imar ettiği kalpten sadır olmuştur. Bundan sonra O'nun nimetlerine yetiştiler, iyiliğinin ve ihsanının zevkine vardılar.

Bu durum, onlar cennete girmeyi ve cehennemden uzaklaşmayı istemiyorlar manasına gelmez. Tasavvuf düşmanlarından bazı ahmakların anladığı gibi değil![1]

Onlar ateşten (cehennemden) hoşlanmazlar ve korkarlar. Çünkü cehennem Allah'ın öfkesinin, gadabının ve öç almasının zuhur ettiği yerdir. Onlar cenneti sever ve onu isterler. Zira o, Allah'ın hoşnutluğu, rızası ve yakınlığıdır. Firavun'un zevcesi Asiye'nin dediği gibi, Tahrim Suresi 11. ayetinde:

رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

"Ey Rabb'im! Katında benim için bir ev yap!" Asiye cenneti talep etmezden evvel indiyeti ve yakınlığı talep etmiştir. Zira evden evvel civar (yakınlık) talep etmiştir.

Bir şiirde:

"Diyar sevgisi kalbimi kandırmış değil,
Lâkin kalbimi kandıran, diyarda oturan kimsenin sevgisidir."

Onun rağbeti cennet değildi. Belki de sevgiye, yakınlığa ve yüce Allah'ın rızasına nail olmaktı.

Böylece kulun himmeti ve gayesi yükselirse ister dünyevî, ister uhrevî olsun, bedenî lezzetlerini ve şahsî menfaatlerini düşünmez. Bütün ibadetlerinde sevgi ve yakınlığı talep eder. Kendinde hâlis ubudiyyet gerçekleşir. Kulun isteği himmeti miktarınca olur.

Biz bununla taatından ve ibadetlerinden, uhrevi nimetleri ve cennet lezzetlerinden menfaatlenmeyi yahut da cehennem azabından halas olmayı isteyen kimsenin sapık ve doğru yoldan şaşırmış olduğunu

[1] Zira bazıları Rabiat-ül Adaviyye (rahmetullâhi aleyhe)'nin kelamını eleştiriyorlar. Zira o rağbet etmeyi ve korkmayı kaldırıyor, diye itham edip suçluyorlar. Bu bir cehalet ve kandırmacadır. Çünkü o, rağbet ve korku sınırından çıkmamıştır. Lâkin o havf ve reca ile yücelmiştir. Onun rağbeti Allah'ın rızası, ona yaklaşması ve sevgisidir. Onun korkusu gadabından ve ondan uzaklaşmaktan dolayı idi. Ne zamanki kişinin imanı güçlü olursa, korkusu artar ve ümidi yükselir. Rabia her zaman çok ağlar, Yüce Allah'tan korkar ve feryat ederdi!

kasdetmiyoruz. Ve onun yüce Allah'ın vaadinden mahrum olduğunu da iddia etmiyoruz. Bilakis o mü'min, itaatkâr ve salih bir kimsedir. Ancak şu var ki onun mertebesi Rab'leri için ihlâsla davranmakla niyetleri yükselen, gayretleri artan kimselerin mertebesinden daha aşağı ve daha düşüktür.

İmam Suyûtî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Emirleri ve nehiyleri ne sevabın celbi, ne de azabın defi için değil; yalnızca Allah için yerine getirmek ki bu durum Allah'a, Allah için ibadet edenlerin halidir. Allah'tan sevap için veya azaptan korktuğu için Allah'a ibadet edenlerin halleri onların hallerinin hilafınadır. Muhakkak bunlar ne kadar muhip olsalar da yine de nefislerini gözeterek ibadet ederler, lâkin onlar ebrarların (iyilerin) derecesindedir. Bunlar ise mukarrabin (Allah'a yakîn olanların) derecesindedir."[1]

Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid-ut Tasavvuf"ta der ki: "Allah'ın büyüklediği şeye tazim göstermek zorunludur. Bunu küçümsemek küfürdür. "Nardan korkarak ve cennetini ümit ederek ibadet etmedik" sözleri uygun olmaz. Eğer bunun manasını öyle anlarsak kesinlikle yüce Allah'ın değer verdiği şeyi küçümseme meydana çıkar ki bu ikiyi küçümsemek ise müslümana sahih olmaz. Bundan cennet ve cehennemden istiğna (cennet ve cehenneme ihtiyaç duymama) çıkar ki mü'min için mevlasının bereketine ihtiyaç duymamak uygun olmaz. Evet, onlar ibadette bu ikiyi kastetmediler. Belki de onlar başka gaye için değil, yüce Allah için amel etmişlerdir. Onlar yüce Allah'tan cenneti ve nardan necat bulmayı istediler. Buna şahit ise yüce Allah'ın Dehr (İnsan) Suresi 9. ayetinde:

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ

"Onlara şöyle derler: "Size ancak Allah rızası için yemek yediriyoruz." kavlidir. Allah'ın rızası amele sebep kılınmıştır.[2]

D. Sâlikin Amellerindeki İhlâsı Bozan Şeyler:

Sâlike ihlâsını bozan birçok afetler uğrar, bu afetler sâlikin yüce Allah'a seyrini engelleyen perdeler meydana getirir. İşte bunun için

[1] İmamı Suyûtî Te'yid-ül Hakikat-ül Aliyye s.61'de
[2] Ahmed Zerrûk, Kavaid'ut Tasavvuf s.76'da

afetlere işaret etmek ve sâlikleri onların tehlikelerinden sakındırmak, salikin amelleri Allah rızası için halis oluncaya kadar onlardan kurtulmanın yolunu açıklamak zarurîdir.

Birinci perde: Sâlikin işlediği amelini görüp onu beğenmesi ve yaptığı ameli ma'buduna perde etmesidir.

Yüce Allah'ın üzerindeki fazlını ve tevfikini bilmesi yaptığı ameli görüp beğenmesinden saliki kurtarır. Çünkü o ve ameli, yüce Allah'ın mahlukudur. Yüce Allah Saffat Suresi 96. ayetinde:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

"Oysa ki sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır." buyurmuştur. Kulun yaratma yönünden bir etkisi yoktur. Kul için sadece kesb (çalışma) nisbeti vardır.

Ne zaman ki nefsin sıfatı incelenirse yüce Allah'ın Yusuf Suresi 53. ayetinde onu vasfettiği gibi:

إِنَّ النَّفْسَ لأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

"Muhakkak nefis kötülüğü emreder." buyurduğu gibi bilirse kişi yaptığı her hayrın sırf Allah'ın fazlı ve ihsanı olduğunu idrak eder. İşte o zaman Allah'ın şu kelamının manasını tadar. Nur Suresi 21. ayetinde:

وَلَوْلاَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ

"Eğer üzerinizde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbiri ebediyyen temize çıkamazdı." buyurdu.

Kul amellerini görmekten ve onları beğenmekten nefsini ve nefsinin iç yüzünü tanımakla kurtulur. Bu sebeple insan nefsini tanımayı elde etmek için gayret göstermelidir.

İkinci perde: Ameline karşılık istemektir. Karşılık ise ya dünyada ya da ahirette olur. Dünyada olan karşılık çeşitli şehvanî arzulardır; kendini duyurma, şöhret sevgisi, ön plana çıkma isteği ve başka şeyler. Ayrıca bazı halleri, makamları, keşifleri ve marifetleri talep etmesidir.

İşte bunun için büyük arif Şeyh Arslan (rahmetullâhi aleyh) matlubunun, mahbubunun ve maksudunun dışına iltifat edenlere nasihat ederek diyor

ki: "Ey şehvetlerin ve ibadetlerin esiri! Ey makamların ve keşiflerin esiri! Sen aldanmışsın!"[1]Şeyh Arslan burada nefsî arzuların, ibadetlerin, makamların ve keşiflerin dünyalık istekler olduğunu ve kişiyle Allah arasına girdiğini ve bu kişinin o istekleri elde etmek için onların esiri olduğunu vurguladı. Halbuki bunlarla eğlenmek, bunları yaradana vasıl olmaktan kişiyi alıkor. Yüce Allah Necm Suresi 42. ayetinde:

وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى

"Elbette sonunda Rabb'ine gideceksin." buyurdu.

Şeyh Abdulgani en-Nablusî (rahmetullâhi aleyh),Şeyh Arslan'ın bu kelamını yorumlayarak der ki: "Eğer sen sadık olsaydın şehvanî arzulara, ibadetlere, hatta makam ve keşiflere iltifat etmezdin. Niyetini Allah'tan gayriyi bırakıp sadece Allah'a tahsis eder, tüm gayret ve himmetini Allah'a ayırır, O'ndan gayriyi de terkederdin."

Sonra Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh) "Et-Tenvir fi İskat-i Tedbir" kitabında şeyhi Ebûl Abbas el-Mursî (rahmetullâhi aleyh)'den naklederek der ki: "Bir velî Allah'a vasıl olamaz ta ki arzularından kesilmedikçe." Bazılarının kelamında ise: "Eğer sen kainatın zirvesine çıkartılsan ve "La mekan"a yükseltilsen sonra da bir göz kırpımı kadar gururlansan sen "Ul-ul Elbâb" (akıl sahibi) değilsin." denilmiştir.

İbn-i Farid (rahmetullâhi aleyh) bir şiirinde der ki:

"Her şeyin güzelliğinin bana aşikâra tecelli etmesi beni sıktı,
Ben dedim ki benim arzum senden ötede."

Kainatın ve mahlukatın güzelliğine iltifat edip oyalanmak, aldanmak ve kesilmektir.[2]

Bazıları hali böyle olanlara nasihat olarak der ki:

"Ne zaman bütün mertebelerin senin üzerine açıklandığını görürsen,
Onlardan ve onlara benzeyen şeylerden kaçın, çünkü biz kaçındık."

İbn-i Atâullah (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sâlikin himmeti keşfedilen şeylerle oyalanmayı isterse hakikatin gizli sesleri nida eder: "Aradığın önünde."[3]

[1] Hamret-ül Han ve Rennet-ül Elhan s.177'de
[2] Hamret-ül Han ve Rennet-ül Elhan, Şerh-ul Risalet-il Şeyh Arslan Dımışki, Li Abdil Ganiyyil Nablusî s.29'da
[3] İkaz-ül Himem fi Şerh-il Hikem c.1 s.51'de

Kulun bu makamları ve gayrılarını talep etmesi gizli bir şehvettir. Bu durumda ya ona nail olur, onunla mütmain olur ve maksattan perdelenir ya da gittiği şeye nail olamaz. Ancak bu makamları Allah'a ulaşmaya vesile etmesi müstesnadır. Bu makamları vesile kılmadan sadece onları elde etmek için çalışırsa arzusuna ulaşamaz. Azmi gevşer ümitsizliğe düşer. O anda gerilemeye başlar. Eğer mürşid irşadıyla müridini gözetim altında tutarsa bu vartadan (musibetten) kurtulması mümkün olur. Yoksa kesilme devam eder, yüzü üzerine zarar ve ziyan içinde döner.

Ahirette karşılık isteği ise cennete girip nardan necat bulmaktır.

Seyrini tashih ederek cennete ancak yüce Allah'ın rahmeti ile girmeye itikat etmek ve amel ile girilmediğine inanmaktır. Muhakkak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet olundu ki: "Elbette sizden biriniz ameli sebebi ile cennete giremez." Dediler ki: "Sende mi Ya Resulallah? Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet ben de" dedi. Ancak Allah'ın rahmet edip beni koruması müstesna" buyurdu.[1]

Kulu, ameline bedel istemekten kurtaran aciz bir kul olduğunu bilmesidir. Zira onun cennete girip nardan kurtulması ancak Allah'u Teâlâ'nın fazlı keremi iledir. Kul efendilik tavrı (büyüklenme) ile bir şeye malik olamaz. Öyleyse Allah'a ibadeti sırf kulluk için olmalıdır. Ecir ve sevaplara nail olması ibadetlere tevfiki gibi Allah'ın ona dünyada ve ahirette fazlı ve ihsanıdır. Bu tevfikin Allah'ın nimetleri cümlesinden olduğunu görürse bu nimetlere karşı Allah'ın şükrünü süratle yapar. İşte o zaman ameline bedel istemekten kurtulur.

Üçüncü perde: Amellerinden razı olup onunla gururlanmaktır.

Amelinden razı olup onu beğenmesinden kurtulmak da iki şeyle olur:

1- Amellerinde ayıplarını görmek. Amellerden bir amel ne kadar da az olsa yine de onun içinde şeytanın ve nefsin bir payı vardır.

Şeytanın nasibi: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a kişinin namazının içinde iltifat edilmesinden sorulduğunda, bizi ona irşad ederek buyurdu ki: "O çalmaktır. Şeytan kulun namazından çalar."[2]

İbn-i Kayyım Cevziyye (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bu iltifat göz açıp yumuncaya kadar veya bir an oldu ise acaba yüce Allah'tan gayriye

[1] Buhari, Kitab-ul Merda'da ve Müslim, Kitab-u Sıfatil Münafikin'da rivayet ettiler.

[2] Buhari, Kitab-u Ebvab-u Sıfat-ıs Salat'ta Ayşe (radıyallâhu anhuma)'dan, Tirmizi Kitab-u Ebvab-us Salat'ta hasen, sahih demiştir.

kalbin iltifatı nasıl olur? İşte bu, şeytanın kulluktan aldığı en büyük paydır."[1]

Amelde nefsin nasibini ise ancak onu ariflerden basiret sahibi olanlar anlar.

2- Kulun Rabb'in hak ettiği ubudiyyet hukukunu zahir ve bâtın edepleri ve şartları bilmesidir. Eğer kul gece-gündüz çalışsa da elbette nefsini Allah'ın karşısında kusurlu görmeli ve demelidir ki: "Aciz ve zaif kul nerede, kainatı yaradan nerede?" İşte böylece yüce Allah, yarattığının kendisinin büyüklüğünün karşısında kusurlu olduğunu Zümer Suresi 67. ayetinde bize açıklayarak:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

"Onlar, Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler." buyurdu.

Hülâsa:

Muhakkak ihlâs, illet ve şaibelerden ameli temizlemektir. Bu illetlerin kaynağı bazen ameli yapana taalluk eder, mesela onların kendini methini, tazimini istemek ve zem etmelerinden kaçınmak gibi. Bazen de bu illetlerin kaynağı amele taalluk eder bu da onunla (amelle) aldanmak veya amelden dolayı karşılık beklemek gibidir. Bunların hepsi aynıdır…

İşte bunun için yüksek azim sahipleri Allah için dinlerinde ihlâslı oldular. Kalplerinde yüce Allah'ın Zariyat Suresi 50. ayetindeki:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ

"O halde Allah'a koşun!" nidasını duydular. Hakk'ın sesine icabet ettiler. Onlardan bazıları, ona boyun eğerek şöyle derler: "İnsanların hepsini geriye bıraktım, sana geldim."

[1] Medaric-üs Sâlikin c.2 s.5'de

3.1.7.SABIR

Tanımı:

Ulema, sabrın birçok tarifinin olduğunu bildirdi. En önemlisi ise Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh)'nin dediğidir: "Sabır, muhalefet olan şeylerden uzaklaşmak, boğazdan geçmeyen bela ve musibetleri yutarken sakin olmak, maişet alanında fakirlik gelip meydana çıktığında, muhtaç olmadığını göstermektir."[1]

Rağıb-ül Esfahani (rahmetullâhi aleyh)'nin "Müfredat"ında zikrettiği tarif de şudur: "Sabır, akıl ve şerîat yahut her ikisinin de istekleri üzere nefsi hapsetmektir."[2]

Seyyid Cürcânî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Tarifat"ında zikrettiği tarif de şudur: "Sabır, imtihan ve afetlerin acısından dolayı, Yüce Allah'tan başkasına şikayeti terketmektir."[3]

Seyyid'in tarifinden anlaşılan Yüce Allah'a şikayet etmek münafi (sabra aykırı) değildir. Fakat Allah'tan başkasına şikayet etmek sabra münafidir. Bazıları ihtiyaç, yokluk içinde ve zarurette olduğundan şikayet eden kişiyi gördüklerinde: "Ey falan, sana acıyanı, acımayana mı şikayet ediyorsun?" dedi. Sonra da şu şiiri söyledi:

" Bir musibet ve bela başına geldiğinde,
Kerim olan Allah'a karşı sabrettiğin gibi sabret!
Çünkü o seni daha iyi bilir,
Şayet sen onu adem oğluna şikayet edersen,
Muhakkak Rahim olanı, merhamet edip acımayana şikayet etmiş olursun."

A. Sabrın Kısımları:

Ulema sabrın çeşitli kısımları olduğunu zikrettiler.[4] Bunların hepsi üç ana başlık altında toplanır:

Bu üç kısım ise:

-Taat ve ibadetlerde sabır.

---

[1] İbn-i Allan Şerh-i Riyaz-üs Salihin c.1 s.194'de
[2] İbn-i Allan Şerh-i Riyaz-üs Salihin c.1 s.194'de
[3] İbn-i Allan Şerh-i Riyaz-üs Salihin c.1 s.194'de
[4] Bunun için Gazalî'nin İhya kitabına, Ebû Talib-il Mekkî'nin Kut-ul Kulûb'una, İbn-ül Kayyım'ın Medaric-üs Sâlik'ine ve diğer geniş kitaplara bakınız!

- İsyanlardan kaçınmaya sabır.
-Musibetlere sabır.

a. Taat ve İbadetlerde Sabır

O, Allah'ın şerîatında müstakim olmaktır. Mal, beden ve kalple yapılan ibadetlerde ısrarla devamlı olmaktır, maaruf ve meşru olan şeylerde iyiliği emredip, kötülükten nehyetmede sürekli ve devamlı olmaktır. Bunlara itiraz edenlerin sıkıntılarına ve çeşitli mihnetlerine sabretmek gerekir. Zira Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a davet ve cihadında vâris olanların başına, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a isabet eden yalanlama, savaşma ve eza gibi şeyler mutlaka gelecektir. Yüce Allah, Lokman (aleyhisselâm)'ın oğluna vasiyeti olan, Lokman Suresi 17. ayetinde:

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلاَةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ

"Ey oğul, namazı doğru kıl, maarufla emret, münkerden sakındır. Sana isabet eden şeylere sabret." buyurmuştur.

Muhakkak Yüce Allah kurtuluşa uğrayanların, şu dört sıfatı; iman, salih amel, ümmete nasihat ve sonra da bunlara sabretmeyi gerçekleştiren kimselerden olduğuna yemin ederek Asr Suresinde:

وَالْعَصْرِ ۞ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۞
إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا
بِالصَّبْرِ

"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır." buyurdu.

b. İsyanlardan Kaçınmaya Sabır

Nefsin alevlenip saldırmasına, bozulup eğilmesine ve eğriliğinin doğrulması için mücâhede etmek ve savaşmaktır. Şeytanın harekete geçerek çıkarmış olduğu fesat ve şerleri kontrol altına almaktır. Ne

zaman ki kişi nefsiyle cihad ve tezkiye ederse sapıklıktan ve haddi aşmaktan nefsini alıkorsa tam bir hidayete yetişir.

Yüce Allah Ankebût Suresi 69. ayetinde :

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

"Bizim uğrumuzda cihat edenlere gelince elbette biz onları yollarımıza hidayet ederiz." buyurdu. Yüce Allah'ın beşareti ile kurtulup felah bulanlara Ala Suresi 14-15. ayetlerinde:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّىوَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى

"Doğrusu günahtan temizlenen ve Rabb'inin ismini anıpta namaz kılan felah buldu." yine şu kavlinde Naziat Suresi 40-41. ayetlerinde:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىفَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى

"Her kim de Rabb'inin makamından korkmuş ve nefsini boş heveslerden men etmiş ise muhakkak onun varacağı yer cennettir." buyurdu.

c. Musibetlere Sabır

Şu var ki dünya hayatı bir imtihan ve deneme yeridir. Şüphesiz yüce Allah, kullarının imanını (bilmiş olduğu halde) çeşitli bela ve musibetler vererek temizi kirliden ve türlü mihnetlerle inanan mü'minleri münafıklardan ayırt etmek için dener.

Yüce Allah Ankebût Suresi 1-2. ayetlerinde:

المأَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لاَ يُفْتَنُونَ

"Elif Lam Mim, İnsanlar (inandık) demekle bırakılacaklarını ve imtihan olmayacaklarını mı sandılar?" buyurdu. Bu musibetler ister malda ister bedende isterse aile efradında olsun.

Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 186. ayetinde:

لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ

"And olsun ki mallarınız ve canlarınız hususunda mutlaka imtihana çekileceksiniz."

Yine Bakara Suresi 155-156-157.ayetlerinde:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمَوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ
وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ
رَاجِعونَ۝أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

"Biz, sizi biraz açlık, biraz korku, biraz canlardan, mallardan ve biraz da ürünlerden eksiltme ile imtihan edeceğiz, sabredenleri müjdele! Onlar kendilerine bir musibet geldiği vakit, biz herhalde Allah'a yönelmişiz ve mutlaka O'na dönüp varacağız, derler! İşte Rab'lerinden mağfiret ve rahmet hep onların üzerinedir. Ve onlar hidayete erdirilenlerin ta kendileridir." buyurdu.

Şüphesiz ki sadık mü'min, bu musibetleri sabır, teslimiyet, sürur ve rıza ile karşılar. Çünkü o iyi bilir ki bu musibetler yaratan tarafından ancak günahların kefareti ve kötülüklerin silinmesi için inmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın buyurduğu gibi: "Müslümana acı, endişe, keder, eziyet ve gam, hatta (eline ve ayağına) batan dikene varıncaya kadar herhangi fena bir şey isabet etmez ki buna karşılık kendi günahlarından bir kısmı kefâret olunmasın."[1] Şöyle ki, bu bela ve musibetler sabreden ve bunları rıza ve teslimiyetle karşılayan mü'minleri derecelere ve makamlara yükseltir. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği gibi: "Eğer bir kul ameli ile nail olamadığı bir menzilenin gerisinde kalırsa yüce Allah onu cesedi, ehli ve malı ile (bir musibete) mübtela edip dener sonra onu bunlara sabrettirir. Hatta o kul Allah (azze ve celle)'ın ona önceden verdiği (yüksek) menzillere nail olur." buyurdu.[2]

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ul Maraz bölümünde ve Müslim Kitab-ul Birr'de Ebi Said ve Ebi Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etmişlerdir.

[2] Ebû Davud Sünen'inde Kitab-ul Cenaiz'in Bâb-ul Emrad-ul El Mükeffirat-u liz Zünub 3074 nolu hadiste Muhammed b. Halid-üs Sülemî (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

B. Sabrın Önemi ve Faziletine Dair Sözler

Sabır imanın yarısı, insanın saadetinin sırrı, bela ve musibet anında afiyetin kaynağıdır. İnsan bir problem ve sıkıntı içine düşüp de fitneler onu sardığında, mihnetler peşi peşine geldiğinde, sabır, sâlikin nefsi ile mücâhedesinde silahıdır. Nefsini, yüce Allah'ın şerîatı istikametine yöneltip götürmek, fesad ve sapıklığa düşüp kaymasından korumaktır. Sabrın ehemmiyetinin büyüklüğünü yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'de 90 kadar yerde zikretmiştir. Yüce Allah bazen sabırla emrederek Araf Suresi 128. ayetinde:

اَسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا

"Allah'tan yardım isteyin ve sabredin." buyurdu. Diğer yerlerde de sabır ehlini vasfederek Bakara Suresi 177. ayetinde:

وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ والضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Onlar sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır." buyurdu. Bazı ayet-i kerimelerde sabredenlere, sevgisinden haber vererek Âl-i İmrân Suresi 146.ayetinde:

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

"Allah sabredenleri sever." buyurdu. Başka bir yerde de yüce Allah sabredenlerle beraberliğinin muhafaza, teyit ve yardım şeklinde olduğunu beyan ediyor. Bakara Suresi 153. ayetinde:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir." buyurdu. Kendilerine mükâfatın hesapsız verileceğini haber vererek Zümer Suresi 10. ayetinde:

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Yalnız sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir." buyurdu. Başka yerde de hidayete eren mürşitlerin bu yüksek makamlara sabırla nail olduklarını açıklayarak Secde Suresi 24. ayetinde:

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا

"Sabrettikleri zaman onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik." buyurdu.

Sabrın faziletini tekid eden birçok nebevi hadisler geldi. Mü'minin saadetinde, hayat engelleri ve zaman mücadeleleri ile karşılaştığında sabrın ince, derin bir etkisi ve tesiri vardır.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sabrı ve çeşitli bela ve eziyetlere tahammülü ile ilgili birbirini takip eden detaylı haberler gelmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın tüm hayatı; canını feda edip sabır, cihat ve fedakârlıkla geçmiştir.

İşte bu hadis-i şeriflerden küçük bir bölüm:

1- Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anhu)'den: "Muhakkak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir bağış verilmedi." buyurdu.[1]

2- Süheyb b. Sinan (radıyallâhu anhu), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "Mü'minin durumuna taaccüp ederim. Muhakkak ki her işi (durumu) kendisi için bir hayırdır. Bu, mü'minden başka kimseye verilmemiştir. Ona birtakım sürur isabet ederse şükreder, kendisi için hayırlı olur. Eğer ona birtakım zarar isabet ederse sabreder, yine kendisi için hayırlı olur." buyurdu.[2]

3- Yahya b. Vesab (radıyallâhu anhu) o da Peygamberin ashabı bir şeyhten rivayet etti ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnsanlara karışmayıp ezalarına tahammül etmeyenden, onlara karışıp eziyetlerine sabreden müslüman daha hayırlıdır." buyurdu.[3]

4- İbn-i Mesud (radıyallâhu anhu), "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın: "Nebiler'den bir Nebi'nin kavmi onu dövüp de, kan revan içinde koyduklarında, O Nebi, yüzündeki kanı silerek diyordu ki: "Ey Allah'ım

[1] Buhari Sahihinde, Müslim, Nesaî ve Ebû Davud Kitab-uz Zekat'ta ve Tirmizi Kitab-ul Birr ve Sıla'da rivayet ettiler.
[2] Müslim Kitab-uz Zühd ve Rekaik'de rivayet etti.
[3] Tirmizi, Kitab-u Sıfat-ül Kıyame'de tahriç etmiştir.

kavmime mağfiret eyle gerçekten onlar bilmiyorlar!" diye hikaye ettiğini sanki görüyor gibiyim." dedi.[1]

5- Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah (azze ve celle)'tan başka duymuş olduğu ezalar üzerine sabreden hiç kimse yoktur. Zira kendine şirk koşulur, çocuk isnad edilir, yine de onlara afiyet verip onları rızıklandırır" buyurur.[2]

Salihlerin sabrı tahakkuk ettirip ona çağırmaları:

Sahabe (radıyallâhu anhum), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın izine tâbi olup ciddi bir şekilde ümitsizliğe düşmeyen bir imanla zayıflık bilmeyen bir azimle ve gevşemeyen bir sebatla ona vâris oldular.

Sonra tâbiinler bu sabırlı iman ruhunu onlardan aldılar. Bu ruh her asırda ve her zamanda günümüze gelinceye kadar böylece intikal etmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ümmetimden bir taife hak üzerine yardımlaşmada ta ki Allah'ın emri (kıyamet) gelinceye kadar devam edecek. Onlar muhalefet edenlerin üzerine galip gelecekler." buyurdu.[3]

Efendimiz Ömer b. Abdulaziz (rahmetullâhi aleyh)'in salih olan bir oğlu vefat ettiğinde: "Muhakkak Allah'u Teâlâ onu sevdi ve ruhunu kabzetti. Onun sevip de istediği şeylere muhalefet etmekten Allah'a sığınırım." dedi.

İmam Malik (rahmetullâhi aleyh) meclis tamam olduğunda Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadisini okurken, tam onaltı kere akrep sokunca, sararıp büküldü. Yine de Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadisine tazimen kelamını kesmedi. İşte sabırların en güzeli ve tamam olanı da budur.[4]

Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh) bir hastayı ziyarete gittiğinde konuşurken hasta inlemeye başladı. Zünnûn (rahmetullâhi aleyh): "Dostun vurmasına sabretmeyen, sevgisinde sadık değildir." dedi. Hasta da: "Dostun vurmasından lezzet almayan, sevgisinde sadık değildir" dedi.[5]

İbn-i Şibrime kendisine ne zaman bela ve musibet gelirse: "Buluttur, sonra dağılır" derdi.

---

[1] Buhari Sahihinde Kitab-u Hadis-u Enbiya'da ve Müslim Kitab-ül Cihad ve Siyre'de tahriç etmişlerdir.
[2] Buhari Sahihinde Kitab-u Tevhit'te ve Müslim Kitab-u Sıfatıl Münafikin ve Ahkamihim'de tahriç ettiler.
[3] Buhari Sahihinde Kitab-ul İtisam'da, Muğiyre bin Şube (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.
[4] Şerh-üz Zürkani Ala Muvatta-il İmam Malik, c.1 s.3'de
[5] Elluma Littusi s.77'de

Sabır hakkında sûfilerin acayip sözleri ve ilgi çeken konuşmaları vardır. Şibli'ye sabırdan sorulduğunda bir şiirle temsil getirerek:

"Sabreden, sabra sabrettiğinden dolayı,
Sabır (mukavemeti) olmadığı için sabredenden yardım istedi,
Muhib sabırla sabrı çağırdı."

(Sabır, aczinden dolayı sabredenden halas olmayı diledi. Muhib ise mahbubun emirlerine sabreyle diye sabrı, sabra çağırdı. Tâbi ki sabır, nefsi acı, hoşa gelmeyen şeye hapsedip, sabır üzerine sabretmektir.)[1]

Sûfilerin başarısı yüce Allah'tandır. Aşkolsun bu sûfilere, onlar sabrın gölgesi altında yüce Allah'ın rızasına yöneldiler. Yüce Allah'ın Bakara Suresi 156 .ayetindeki vasfı sûfilere tıpatıp uymaktadır:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُّصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ

"O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman, biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz derler." buyurdu.

Onlar Allah içindir ve Allah'a aittirler. İşte bunun için Rab'lerinin ecirlerini hesapsız olarak vermesine layıktırlar. Sabredenlerin ecirleri ne güzel! Yüce Allah Bakara Suresi 157.ayetinde:

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ

"İşte Rab'lerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır ve doğru yolu bulanlar da onlardır." buyurdu.

Muhakkak ki onların en yüksek örneği ve onların sabırda uyacakları Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dır. Öyle ki bela, musibet ve mihnetlerin çeşitli sınıflarına karşı direnç göstermek, sabır ve sebatı ziyade etmek, Enbiya ve Rusul-i Kiram'ın sünnetleridir.

Yüce Allah Ahkaf Suresi 35. ayetinde:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ

"O halde (Resulüm!) azim sahibi olan Peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret!" buyurdu.

[1] Risale-i Kuşeyriyye

Yüce Allah risaletin büyük sorumluluğuna, davetin meşakkatine tahammül etmeyi ve müşriklerin ezalarına da sabretmeyi vasiyet ederek: Nahl Suresi 127. ayetinde:

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلاَّ بِاللَّهِ وَلاَ تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلاَ تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ

"Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!" buyurdu.

Hülâsa:

Sabır nebilerin sıfatı, seçkin insanların ziyneti, hayırların anahtarı ve yüce Allah'a sâlik olanların yoludur. Sâlik seyrinde merhalelerin hangi merhalesinde olursa olsun, ondan müstağni olamaz. Çünkü her makam için o makama münasip bir sabır vardır.

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sabır, Rabb'in hükmü üzere kalbi hapsetmektir."

Umumun sabrı: Kalbi, taatın meşakkatlerine ve muhalefeti terketmeye hapsetmektir.

Hâssın sabrı: Nefsi, riyazet ve mücâhedet üzerine hapsetmek, hal ehlinin yoluna sülûk etmede daimi bir huzur içinde kalbin mürakabesiyle sıkıntılara girmek ve perdelerin kalkmasını talep etmektir.

Hâss-ül Hâssın sabrı: Ruhu ve sirri, müşâhedelerin ve muayenelerin (tecellileri görmek) huzurunda hapsetmek yahut da huzurda devamlı nazar ve inziva halinde kalmaktır."[1]

Sonuç olarak bu üç sıfat sıdk, ihlâs ve sabır yüce Allah'a seyretmenin rükünleridir. Seyir ve sülûkunu bunların üzerine bina etmeyen bir kimse şayet vasıl olduğunu zannetse de o kesilmiş ve yol aldığını zannetse de o yerinde saymıştır.

Sıdkın hakikati, talebi tevhit etmek olduğu gibi ihlâsın hakikati de matlub olanı (Allah) tevhit etmektir. Bunları yapmaya sabır ise kemâlın ta kendisidir.

[1] Mirac-ul Teşevvüf ila Hakaiki't Tasavvuf s.6'da

3.1.8. VERÂ

Tanımı ve Mertebeleri:

Seyyid Cürcânî (rahmetullâhi aleyh): "Verâ, haramlara düşme korkusundan dolayı şüpheli şeylerden sakınmaktır." dedi.[1]

Allâme Muhammed b. Allan Sıddıkî (rahmetullâhi aleyh): "Ulemaya göre verâ, sakınca olan şeye düşme korkusundan sakınca olmayanı da terketmektir." dedi.[2]

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh): "Verâ, akibeti hoş olmayan şeyi irtikab etmekten nefsi alıkoymaktır." dedi.[3]

Verâyı izah etmek için kemali arayan kişinin ulaşması gereken verâ merteblerini sırasıyla beyan edeceğiz.

Avamın verâsı: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şu kavline tâbi olarak muhalefet bataklıklarına düşmemek için şüpheli olan şeyleri terk etmektir: "Muhakkak helal da haram da apaçıktır. Lâkin helal ile haram arasında, helal mı yoksa haram mı olduğu şüpheli olan şeyler vardır. İnsanların çoğu bunu bilmez. Her kim şüpheli olan şeylerden sakınırsa muhakkak dinini ve ırzını kurtarıp korumuş olur. Her kim de şüpheli olan şeylere dalarsa harama düşmüş olur. Şol bir çoban gibi ki koruluğun etrafında hayvanlarını yayarsa (hayvanları) koruluğa girer. Uyanın! Her kralın bir koruluğu vardır. Uyanın! Allah'ın koruluğu da haram kıldığı şeylerdir… Uyanın! Muhakkak cesette bir et parçası vardır. O iyi olursa cesedin hepsi iyi olur. Eğer o et parçası bozuk olursa cesedin hepsi de bozuk olur. Uyanın! o (et parçası) kalptir." buyurdu.[4]

Havâsın verâsı: Kalbi bulandıran ve onu karanlığa ve tedirginliğe sürükleyen şeyleri terketmektir. Böylece ehl-i kulub da kalplerine gelen hâtıralardan titizlikle sakınırlar. Hem de onlar içlerinde olan vesvese ve kibirlenmeden uzaklaşıp temizlenmeye özen gösterirler. Onların temiz kalpleri, birşeyde tereddüt ettikleri veyahut bir hükümde şüphe ettiklerinde onlar için en büyük uyarıcıdır. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve

[1] Tarifet-üs Seyyid Cürcânî s.170'de
[2] Delil-ül Falihin Şerh-ü Riyaz-üs Salihin c.5 s.26'da
[3] Mirac-üt Teşevvüf s.7'de
[4] Buhari Sahihinde Kitab-ul İman'da ve Müslim Kitab-ul Musakat'ta Numan bin Beşir (radıyallâhu anhuma)'den rivayet ettiler.

sellem)'ın işaret ettiği gibi: "Sana şüphe vereni bırak, şüphe vermeyeni al!"[1]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) diğer bir kavlinde: " İyilik güzel ahlâktır, günah ise nefsine gelip giden ve insanların onu görüp bilmesini hoş görmediğin şeydir." buyurdu.[2]

Süfyan-ı Sevri (rahmetullâhi aleyh) de bu konuda şöyle dedi ki: "Ben verâdan daha kolay birşey görmedim; içinde dolaşan (şüphelendiğin) şeyleri terket!"[3]

Hâss-ül hâssların verâsı: Yüce Allah'tan gayrısıyla alakayı terketmek, O'ndan başkasından ümit kapısını kapamak ve bütün arzuları O'na bağlayıp ondan başkasına meyletmemektir. İşte bu Arif-i billah olanların verâsıdır ki: "Allah'tan gayrı seni meşgul eden herşey sana şuum (bereketsizlik)dur." Şiblî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Verâ, yüce Allah'tan başka herşeyden kaçınmaktır."[4]

Verânın fazileti: Verânın bütün kemâl hasletleri içine alan bir sıfat olduğu yukarıda açıklandı. Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh) Mekke'ye girdiğinde, Ali b. Ebû Talib (radıyallâhu anhu)'in çocuklarından bir gencin sırtını kabeye dayamış olduğu halde insanlara vaaz ettiğini gördü. Hasan (radıyallâhu anhu), gencin yanına gelip durdu ve sorararak: "Dinin esası nedir" dedi? Genç de: "Verâ" dedi. Hasan (radıyallâhu anhu) : "Dinin afeti nedir" diye sordu? Genç de: "Tamahkârlık" dedi. Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh) gence taaccub etti ve dedi ki: "Verânın bir zerresi, oruç ve namazın bin miskalinden daha hayırlıdır."[5]

İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh): "Bir kulun ilminin çokluğu ve virdine devam etmesi, fehmine (anlayışına) delalet etmez. Ancak Rabb'i ile yetinmesi, ona kalbi ile boyun eğmesi, tamahkarlık köleliğinden kurtulup hür olması ve verâ ziyneti ile ziynetlenmesi, onun fehminin nuruna delalet eder." dedi.[6]

---

[1] Tirmizi Kitab-u Sıfat-ul Kıyame'de rivayet etti ve hadis hasen sahihtir dedi.
[2] Müslim Kitab-u Birr ve Sıla'da, Nevvas Bin Sem'an (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etti.
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.54'de
[4] Risale-i Kuşeyriyye s.54'de
[5] Risale-i Kuşeyriyye s.54'de
[6] Mirac-üt Teşevvüf s.7'de

Verâdan daha yüksek bir mertebe yoktur. Çünkü Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'ye vasiyetinde verânın ibadet nevilerinin en üstün olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: "Ey Ebû Hureyre! Verâ ehli ol. İnsanların en âbidi olursun."[1]

İşte bunun için verâ büyük bir ilâhi vergiye nail olmanın yoludur. Yahya b. Muaz (radıyallâhu anhu)'ın dediği gibi: "Her kim verâda olan inceliği görmezse Celil'in vergisine (Allah'ın rahmetine) yetişemez."[2]

Verânın ehemmiyetine, menzilinin yüksekliğine, şanının ulviyetine ve eserinin azametine binaen, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) birçok hadis-i şerifle işaret etmiştir. Biz de onların bazısını ortaya koyacağız:

1- Sahabi Atiyye b. Urve (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Zararı olmayan şeyleri, zararı olur korkusundan dolayı terketmedikçe bir kul müttakilere yetişemez." buyurdu.[3]

2- Huzeyfe b. Yeman (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İlmin fazileti, ibadetin faziletinden daha hayırlıdır. Dininizin en hayırlısı da verâ (şüpheli şeylerden sakınmak)dır" buyurdu.[4]

3- Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet olundu ki, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Üç şey her kimde bulunursa sevabı hak etmiş olur, imanı da kemâl bulur. İnsanlar arasında yaşayacağı güzel bir ahlâk, kendisini yüce Allah'ın haram kıldıklarına engel olan bir verâ ve cahillerin cehaletini geri çeviren bir hilimdir." buyurdu.[5]

4- Enes (radıyallâhu anhu)'den: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolda bir hurma buldu. Ve "Hurmanın sadakadan (zekattan) olduğu korkusu (endişesi) olmasaydı onu yerdim." buyurdu.[6]

5- Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Hasan b. Ali (radıyallâhu anhu) (çocuk iken) sadakadan (zekattan) olan hurmadan bir tane aldı ve ağzına koydu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bırak! Bırak! onu at! Bilmedin mi biz sadaka (zekat) yemeyiz veya bize sadaka (zekat) helal olmaz." buyurdu.[7]

Muhakkak Saadat-ı Sûfiyye yüksek verâ mertebelerini gerçekleştirerek bizde sahabe ve tâbiinin hâtıralarını yaşatırlar.

---

[1] İbn-i Maceh Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Kitab-üz Zühd'de Bâb-ul Verâ Vet-Takva'da hasen isnadla rivayet etti.

[2] Risale-i Kuşeyriyye s.54'de

[3] Tirmizi Sıfat-ul Kıyame'de hadisi hasen garip diye rivayet etti.

[4] Taberani Evsat'ta rivayet etti ve Bezzar isnadın hasen dedi.

[5] Bezzar Tergib ve Terhib'de olduğu gibi rivayet etti.

[6] Buhari ve Müslim Sahihlerinde Kitab-uz Zekat'ta rivayet ettiler.

[7] Buhari ve Müslim Sahihlerinde Kitab-uz Zekat'ta rivayet ettiler.

Rivayet olunduğuna göre hizmetçisi Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'a birgün yemek getirdi. Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) de bu yemekten yedi, sonra hizmetçi o yemeğin şüpheli olduğunu haber verdi. O da mümkün olduğu kadar elini ağzına sokarak karnındaki bütün şeyleri kustu.[1]

Ebû Bekir Sıddık (radıyallâhu anhu): "Haramdan bir kapıya düşmek korkusuyla helaldan yetmiş kapıyı terkederdik." derdi.[2]

Ömer b. Abdulaziz (rahmetullâhi aleyh)'e ganimetlerden bir misk getirildi. Koku kabını eline aldı ve dedi ki: "Bunun kokusundan yararlanılır. Lâkin ben müslümanlardan önce bu kokuyu kullanmaktan nefret ederim." dedi.[3]

Hz.Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhuma) dedi ki: "Bir deve satın aldım ve onu otlatılması için meraya gönderdim. Semizlenmiş olduğunda deveyi satışa sundum.

Hz. Ömer, çarşıya girdiğinde semiz bir deve gördü ve "Bu deve kimin diye sordu?"

-Ömer'in oğlu Abdullah'ındır denildi.

Hz.Ömer (radıyallâhu anhu): Ey Abdullah, aferin sana aferin! Ey Mü'minlerin Emiri'nin oğlu! Bu deve de nedir?"

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhu) : "Bu deveyi zayıf olarak satın aldım ve onu meraya gönderdim, bununla müslümanlar ne arzu ediyorlarsa ben de onu (ticareti) arzu ediyorum"

Hz. Ömer (radıyallâhu anhu) (kendi makamını kullanan oğluna kızarak): Emir-el Mü'mininin oğlunun devesini güdün ha! Emir-el Mü'mininin oğlunun devesini sulayın ha! Ey Ömer'in oğlu Abdullah! Deve için harcadığın sermayeyi kendine al, gerisini müslümanların beyt-ül malına aktar!" dedi.[4]

Huzeyme b. Sabit (radıyallâhu anhu) der ki: "Ömer (radıyallâhu anhu) bir reis tayin ettiğinde, onu gönderirken bir toplumu üzerine şahit tutarak onun için bir ahitname yazardı. Beygire binmemeyi, sade yemeyi, yumuşak elbise giymemeyi ve ihtiyaç sahiplerinin yüzüne kapısını kapamamayı şart koşardı. Eğer bunlardan birini terkederse ukubet (ceza) üzerine uğrar." derdi.[1]

---

[1] Buhari Sahih'inde Bâb-ul Eyyam-il Cahiliyye'de tahriç etti.
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.53'de.
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.55'de
[4] Riyaz-ün Nadira c.2 s.47'de
[1] İbn-i Kesir, El Bidaye ve'n Nihaye, c.7 s.34'de

Hatta zevcesi ile şöyle bir hikayesi meşhur ve maruftur. Hanımı iktisat etmiş, helva almak için para biriktirmişti. Ömer (radıyallâhu anhu)'den helva almasını istedi. Ömer (radıyallâhu anhu) ona dedi ki: "Sana bu helva parası nerden?" Hanımı: "İktisat ederek biriktirdim" deyince, Ömer (radıyallâhu anhu): "Onu beyt-ül mala bırak! Eğer ona ihtiyacın olsaydı, onu biriktiremezdin" dedi. İşte Ömer (radıyallâhu anhu) kendi tab'asının karnını doyurmak için böyle aç kalırdı.

Ömer b. Abdulaziz (rahmetullâhi aleyh)'in hizmetçisi abdest alması için bir kabla (ibrikle) sıcak su getirirdi. Birgün hizmetçiye dedi ki: "Bu kumkumayı (ibrik) müslümanların mutfağına mı götürüyorsun? Isınıncaya kadar mutfağın yanına koyup, ondan sonra bana mı getiriyorsun?" diye sordu. O dedi ki: "Evet, yüce Allah afiyet versin, sizlere oradan getiriyorum" dedi. Ömer (radıyallâhu anhu): "İşte işi bozdun!" dedi. Sonra da o ibriği ısıtmak için ne kadar odun gittiğini ve aradan kaç gün geçtiğini hesap edip mutfağa o kadar odun bırakması için kölesi Müzahim'e emretti.[1]

Allâme Münavî (rahmetullâhi aleyh) der ki: Abdullah İbn-i Mübarek ödünç alıp da vermeyi unuttuğu kalemi sahibine iade etmek için Horasan'dan Şam'a geri döndü. Sonra Münavî (rahmetullâhi aleyh) sûfilerin verâsı hakkında çeşitli kıssalar anlatarak dedi ki: "İşte bunların verâsına bak! Eğer saadet istersen onlara benze!"[2]

Bişr-i Hafi (rahmetullâhi aleyh)'den hikaye edildiğine göre bir kişi şunu anlatır: Bişr-i Hafi bir davete çağırıldı, önüne yemek konuldu, elini yemeğe uzattı, fakat eli yetişmedi. Sonra çaba göstererek yine uzattı ise de başaramadı. Bu durum üç defa tekerrür etti, yine olmadı. Onu tanıyanlardan biri dedi ki: "Bu zatın eli değil harama şüpheli yiyeceklere bile uzanmaz. Davet sahibi bu zatı evine çağırmayı lüzum görmese daha iyi olurdu."[3]

Sûfilerin verâ yolu Hazret-i Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a ve ashab-ı kirama uymaktır. Bu durum yüce Allah'ı sevmelerinin, O'nun hidayetine yapışmalarının ve yüce Allah'a muhalefet etmekten korkmalarının eseridir. Zira kim imanın tadını tadarsa yüce Allah ona takvayı ikram eder. Her kim de takvayı gerçekleştirirse şüphelerden

[1] Siyret-i Ömer b. Abdülaziz Abdül Hakem s.37'de
[2] Feyz-ül Kadir, Şerh-ül Cami-us Sağir c.5 s.52'de
[3] Tusi, El-Luma s.71'de

sakınan Allah'tan korkan ve O'nun fazlını uman olur. Şahi Kirmânî (rahmetullâhi aleyh)'nin dediği gibi: "Takvanın alameti verâ, verânın alameti şüpheli şeylerden çekinmek, korkunun alameti mahzun olmak ve recanın alameti de güzel taat yapmaktır."[1]

Ey okuyucu, himmetleri yüksek olanlara ulaşmaya gayret göster, onlara benzemek için onların meclislerinde otur. Her kim kiminle otururbut onlara benzer.

[1] Sülemî, Tabakat-us Sûfiyye s.193'de

3.1.9. ZÜHD

Zühdün Tanımı:

İbn-i Cellâ (rahmetullâhi aleyh): "Zühd, dünyanın senin gözünde küçülmesi için ona zeval gözü ile bakmandır. Bu sebeple dünyadan uzaklaşmak sana daha kolay olur."[1] diye buyurdu.

Denildi ki: "Zühd, nefsin tekellüfsüz (yapmacık tavır takınmadan) dünyadan kaçınmasıdır."[2]

İmam-ı Cüneyd (rahmetullâhi aleyh): "Zühd, dünyayı küçük görüp eserlerini kalpten silmektir."[3]buyurdu.

İbrahim b. Edhem (rahmetullâhi aleyh) ise: "Zühd kalbin dünyadan ayrılmasıdır, elin ayrılması değil."dedi.

İşte bu ariflerin zühdüdür. Bundan daha yükseği ise yüce Allah'tan başka, dünyadan, cennetten ve bunların gayrisinden sıyrılan mukarribinin zühdüdür. Ancak bu tür zühd sahibleri yüce Allah'a vasıl olanlar ve O'na yaklaşanlardır.[4]

Zühd, kalbi dünya sevgisinden ve şehvetlerinden boşaltıp Allah sevgisi ve marifeti ile doldurmaktır. Kalp ne kadar dünya süsü ve meşgalelerinden ilgiyi keser ve kurtulursa Allah'a olan sevgisi, teveccühü, murakabesi ve marifeti de o kadar artar. İşte bunun için arifler zühdü, yüce Allah'ın sevgisine, rızasına nail olmanın yanında O'na vasıl olmanın şartı olduğunu kabul ederler. Yoksa zühd, kastedilen bir gaye değil, Allah'a ulaşma yoludur.

A. Zühdün Meşru Olması:

Bazıları zühdün İslâm'da olduğunu kat'i olarak inkâr ederler. Zühdün, dine sonradan sokulan bir bid'at olduğuna itibar ederler. Bu zühdün Nasranî ruhbanlarından veya Acemlerin dini inançlarından bize nüfuz ettiğini söylerler. Bu duruşları İslâm'ın hakikatini bilmediklerinden kaynaklanan bir acelecilikdir. Eğer bu münkirler Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadislerine müracat etselerdi onun açıkça zühde çağırdığını ve yüce Allah'ın sevgi ve muhabbetine nail

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.56'da
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.56'da
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.56'da
[4] El-Futuhat-ul Vehbiyye Şerh-il Erbain hadisi Nevevîyye li Şeyh İbrahim Şibri Hayti

olmaya yetişmek için bir vesile olduğuna itibar ettiğini görürlerdi. Sehl ibn-i Sad-üs Saidî (radıyallâhu anhu) rivayet eder ki:"Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a bir kişi geldi: "Ya Resulallah, bana bir amel göster ki onunla amel ettiğimde Allah da ve insanlar da beni sevsin!" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Dünyadan vazgeç Allah seni sever, insanların elinde (olan şeyden) vazgeç, insanlar da seni sever." buyurdu.[1]

Sonra herhangi bir müslüman yüce Allah'ın Kitab'ını incelerse dünyanın şanını küçülten, hızlıca yok olduğunu gösteren, onu hakir görmeyi açıklayan ve onun nimetlerinin geçici olduğunu bildiren birçok ayet-i kerimeler bulur. Zira dünya aldatıcı bir evdir. Gafillerin fitnesidir. Dünyanın sevgisini insanların kalbinden çıkarıp ta ki insanların yaratılış gayesi olan Allah'ı tanımaları ve O'nun dinini ikame etmekten geri kalmasınlar diye, yüce Allah Fatır Suresi 5. ayetinde:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلاَ تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلاَ يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ

"Ey insanlar! Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi kandırmasın!" buyurdu.

Yine böylece yüce Allah Ankebût Suresi 64. ayetinde:

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

"Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna (oradaki hayata) gelince, işte asıl yaşam odur. Keşke bilmiş olsalardı." buyurdu.

[1] İbn-i Mace, Kitab-uz Zühd'de rivayet etti.

Kehf Suresi 46.ayetinde:

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلاً

"Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Ölümsüz olan iyi işler ise Rabb'inin nezdinde, hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır." buyurdu.

İşte böylece diğer ayet-i kerimeler de aynı konuya dokunur ve okunu bu büyük hedefe atar.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın siyretini ve davranışını gösteren durumu gözden geçirdiğimizde, çok kere ashabını dünyadan uzaklaştırıp onu istememeye ve süsünden ayrılmaya yönlendirdiğini buluruz. Bu, dünyanın şanını küçültmek ve cazibelerini hakir göstermekle olur. Bunların hepsi, insanları asıl ve mühim görevlerinden alıkoymaması ve taşıdıkları kutsal risaletten kesmemesi içindir!

Bazen de Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın dünyayı bizim için ziynet, deneme ve imtihan kıldığını belirtir ve bizim dünyadaki tasarrufumuzdan Allah razı oldu mu yoksa olmadı mı, onu görmek ister. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Dünya şirin ve yeşildir. Muhakkak yüce Allah sizi orada halife kıldı, nasıl amel ettiğinize bakıyor! Dünyadan korkun (çekinin), kadınlardan korkun" buyurdu.[1] Bazen de Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına, dünyanın geçici bir gölge ve çabuk biten bir eğlence yeri olduğunu hatırlatır. Ta ki dünyaya güvenmesinler, yoksa dünya onları yüce Allah'tan keser (uzaklaştırır).

İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma) şöyle anlatır: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) omzumdan tuttu ve bana: "Sen dünyada sanki bir garip gibi veya yoldan geçen bir yolcu gibi ol!" buyurdu. Yine İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma) diyordu ki: "Akşama çıktığında sabahı bekleme (gözetme), sabahladığında da akşamı gözetme, (işlerini zamanında yap), sıhhatini hastalığın için ayır ve hayatını da ölümün için ayır!"[2]

[1] Müslim, Kitab-uz Zikir ved-Dua'da Ebû Said-il Hudrî (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti. Hadisin tamamı "Muhakkak Benî İsrail'e gelen ilk fitne, kadın taifesinden idi" buyurdu.

[2] Hadisi Buhari Sahihinde Kitabu Rikak'ta rivayet etmiştir.

İbn-i Mes'ud (radıyallâhu anhuma) dedi ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hasır üzerinde yattı, uyudu, sonra hasır yan tarafına iz bırakmış olduğu halde kalktı. Biz: "Ya Resulallah sana yatman için bir döşek temin etsek" dedik. Buyurdu ki: "Benim dünyaya ne ülfetim ve ne de muhabbetim var. Ben ancak dünyada ağaç altında gölgelenen bir yolcu gibiyim. (Yolcu) sonra gider ağacı terkeder."[1] Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyanın hakirliğine işaret ederek: "Eğer dünya Allah indinde bir sivrisineğin kanadına denk olsaydı, Allah, kafire bir yudum su vermezdi." buyurdu.[2]

İşte böylece Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), halifeleri ve ashab-ı kiramı böyle değerli uygulamalar üzerinde idiler. Onların nefisleri dünyaya meyletmekten kaçınmış ve kalpleri dünyada zühd ile yaşamıştır.

Onlara ara sıra fakirlik, şiddet ve mihnetler uğrardı fakat onlar yine de yüce Allah'ın hükmüne rıza göstermede, teslimiyette ve sabırlarında daima ziyadelik gösterirlerdi. Sonra da dünya onlara hakir gelirdi. Dünya onların önlerine hazinelerini ve anahtarlarını atar, onu ahirete merdiven ve Allah'ın razı olduğu amellere vesile ederlerdi. Kalpleri yüce Allah'a itaatla meşgul olur, lükse, şımarıklığa, kibre, gurura, ziyade cimriliğe düşmezler ve kalplerini bu gibi kötü sıfatlarla meşgul etmezlerdi. Ebû Bekir Efendimiz (radıyallâhu anhu), bütün malını yüce Allah'ın yoluna verdi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Ehline ne bıraktın?" diye sorduğunda o da: "Allah ve Resul'ünü bıraktım" dedi.[3]

Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) bu zühd yarışında ön plandaydı. Onun karşılıksız verişi ve zühdü, darb-ü mesel olmuştur.

Osman (radıyallâhu anhu) Ceyş-ul Usra (Tebük Kazasında) bütün askerlerin teçhizatını temin etti. Onlara malından infak etti, harcadı ve Allah'ın rızası karşılığında bu yaptığı büyük masrafa hiç de aldırış etmedi. Kendini şiddete kurban (feda) etmesi, kendisinin üzerine diğerlerini tercih etmesi, dünyadan kaçınması, çok ciddi ve kapsamlı olduğu için Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun hakkında: "Osman bugünden sonra amel etmese de zararı olmaz." buyurdu.[4]

---

[1] Tirmizi bu hadis-i şerifi Kitab-üz Zühd'de tahriç etti ve hadis sahih dedi.

[2] Tirmizi, Kitab-üz Zühd'de Sehil ibn-i Sad-is Saidi'den rivayet edip, hadisi hasen sahih dedi.

[3] Hadisi Ebû Davud Kitab-uz Zekat'ta, Tirmizi Kitab-ul Menakib'te Ömer b. Hattab'tan rivayet ettiler. Tirmizi hadis hasen sahih dedi.

[4] Tirmizi, Kitab-ul Menakıb'da, Abdurrahman bin Semere'nin azatlısı Kesir (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

Siyer kitapları Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiramının zühd haberleri ile dolup taşmaktadır. Burada bu yazıların tafsilatına girmeden aşağıda az bir parçası ile yetineceğiz.

Nâfî (radıyallâhu anhu), "İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma)'in şöyle dediğini aktarır: "Allah'a yemin olsun ki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin ne evinde ne de evinin haricinde üç kat elbisesi biraraya gelmiştir. Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in evinde de üç elbisesi birarada bulunmamıştır. Lâkin ben, onlar ihrama girerken elbiselerini görürdüm. Onlardan herbirinin izarı ve örtüsü vardı. Sizden birinizin gömleğinin fiyatına denk idi. Allah'a yemin olsun ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın elbisesini yamadığını gördüm. Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in bir abayı tamir ettiğini gördüm. Ömer (radıyallâhu anhu) Emir el-Mü'minin olduğu halde, cübbesinin yırtığını deri ile yamarken gördüm. Elbette ben bu kendi vaktimde, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının yüzden fazlasının bu sıfatta olduğunu bilirim. Eğer isteseydim bu tür örnekleri bine de çıkarabilirim."[1]

Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'ın kızı Hafsa (radıyallâhu anhuma) Ömer'e der ki: "Ya Emir el-Mü'minin! (Keşke) giydiğin elbiseden daha yumuşak bir elbise giyseydin ve yediğinden daha güzelini yeseydin! Halbuki Allah sana rızkı ve hayrı ziyade vermiştir." Ömer: "Senin münakaşanı nefsine havale ederim" dedi. Sen hatırlamaz mısın, Resullulah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatın zorluklarıyla ile karşılaşmadı mı? Bunu ona hatırlatmaya devam etti, hatta Hafsa (radıyallâhu anhuma)'yı ağlattı ve dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki, eğer onların şiddetli yaşayışları gibi yaşamayı başarsaydım, umulur ki ben de onlarla beraber refah bir yaşayışa yetişirdim."[2]

Katade (radıyallâhu anhu)'den rivayetle: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) Cuma günü (evden) insanlardan daha yavaş, daha sonra çıktı, geç kaldığı için onlara özür beyan etti ve dedi ki: "Benim geç kalmama sebep şu elbisemin yıkanmasıdır. O elbiseyi yıkarken ondan başka elbisem yok idi."[3]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın kerim olan ashabının hayatı, kâmil amelî bir örnektir ki sadık olan mü'minler O'nun yolu üzere yürüdüler. Onlar zühdte, iffette, temizlikte ve istikamette örnektirler.

[1] Tarih-i Ömer b. Hattab Libn-i Cevzi s.102'de
[2] Tarih-i Ömer b. Hattab Libn-i Cevzi s.104'de
[3] Tarih-i Ömer b. Hattab Libn-i Cevzi s.102'de

B. Zühdün Gerçek Anlamı:

Zikri geçen tarifler ve meşru olduğunun beyanı zühdün kalbî bir mertebe olduğunu açıklıyor. Zühd, dünya sevgisini kalpten çıkarmaktır. Çünkü zahid ona kalbi ile iltifat etmez. Yüce Allah onu niçin yarattıysa zahid olan kişi onun dışında hiçbir şeyle meşgul olmaz.

Zühdün manası, mü'minin dünyayı terketmesi, elini maldan, mülkten çekmesi, helal kazancı terkedip kendinden başkalarına muhtaç olması demek değildir.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zühdün hakiki manasını şöyle açıklamıştır: "Dünyada zahidlik, helalı haram ve malı zayi etmek değildir, zahitlik senin elindekine güvenmen değil her şeyin Allah'ın kudretinde olduğunu kabullenmendir. Sonra bir musibete uğradığında ondan ayrılmasa dahi Allah'a sevgisi musibetten önceki sevgisinden daha fazla olmalıdır.[1]

(Hadiste "zehadet" ifadesi geçiyor, bunun anlamı dünyaya rağbet etmemektir. Kendim "zahitlik" diye çevirdim, mana aynıdır. Mütercim...)

Allâme Münavî (rahmetullâhi aleyh) bu hadisin yorumunda der ki: "Zühd, maldan bütünü ile ayrılmak değildir. Belki de zahidin yanında malın varlığı ve yokluğunun eşit olması ve kalp ile ona bağlanmamasıdır. Şu da bilinmelidir ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zahitlere örnektir, et, helva ve bal gibi şeyler yerdi. Kadınlarını, esansı ve güzel elbiseyi severdi. Sen temiz ve helal olan şeyleri israfa ve kibre düşmeden al, rahibler gibi terki dünya etmekten sakın![2]

Saadat-ı Sûfiyye zühdün kalbî bir mertebe olduğunu kabul eder. Amr b. Osman el-Mekkî (rahmetullâhi aleyh): "Sen bil ki kalplerdeki zühdün başı ve aslı, dünyayı hakir görüp küçümsemektir. Bu esastır ve zühdün hakikati de ancak bununla mümkündür."[3]

Efendim Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) Zühdün hakiki anlamını, yorumunu ve açıklamasını toparlayarak şu sözü ile ifade etmiştir: "Dünyayı kalbinden çıkar, onu eline veya cebine koy ki sana zarar vermesin!"[4]

---

[1] Tirmizi, Kitab-üz Zühd'de Ebû Zer (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmiş ve hadis garibtir dedi.
[2] Feyzül Kadir Şerh-i Cami-üs Sagir, Münavî c.4 s.72'de
[3] Tabakat-üs Sûfiyye Lis-Sülemî s.203'de
[4] Fethurrabbanî Li Şeyh Abdulkadir Geylanî

İşte bu manada bazı arifler der ki: "Dünya kalbindeyken ondan el çekmek zühd değildir, kalbinden çekip çıkarmak zühddür." Bunun içindir ki İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) zühdü şöyle tanımlar: "Zühd, kalbi Allah'tan gayrıya bağlamaktan alıkoymaktır."[1]

İmam Zührî (rahmetullâhi aleyh)'ye göre de zühdün hakiki manası: "Helaldan rızıklandırdığı için yüce Allah'a şükretmen ve yüce Allah'ın sana taksim ettiği rızka kanaat edip nefsini haramdan alıkoymaktır. İmam Zührî'ye Müslüman'ın zühdünden sorulduğunda; helalin şükrüne haramın da sabrına galip gelmemesi." (helal rızıklara şükretmekten aciz olmayacak harama karşı da sabırlı olacaktır.) dedi.[2]

Muhakkak ulema, varid olan ayet-i kerimeler ve hadis-i şeriflerde, dünyanın yerilmesindeki maksat, bizzat dünyayı zemmetmek değil, asıl maksat kalbi onunla meşgul etmekten sakındırmaktır, dediler. Mü'min onu gaye ederek bütün imkanlarıyla say etmemelidir. Esas gaye yüce Allah'ın rızasını kazanmayı unutmamaktır. Dünya mü'min için ne güzel bir vasıta ve yüce Allah'a yaklaşması için ne güzel bir vesiledir. Eğer dünyaya taparsa dünya ne çirkin birşey olur. Yine bu manada Allâme Münavî (rahmetullâhi aleyh): "Dünyanın kendisi zemmedilmez. Zira o ahiretin ekinliğidir. Her kim onu şer'i kurallarına riayet ederek alırsa dünya onun ahiretine yardım eder. Bu sebeple denildi ki: "Dünyaya meyletme, o hiç kimseye baki değildir. Ancak onu terk de etme! Zira ahirete ancak onunla nail olunur."[3]

C. Zühde Vasıl Olmanın Yolu

Muhakkak ki zühd, kalbî bir makam ve yüksek bir derecedir. Çünkü o, yüce Allah'tan başkasına olan sevgiyi kalpten temizlemektir. Ona vasıl olmak önemli bir iştir. Zira ona ulaşmak büyük çabalar göstermeyle ve faydalı işler yapmayla olur. Bu vesilelerin en önemlisi ise müridin elinden tutan, sıhhatli yol gösteren, onu merhaleden merhaleye hikmetle ve dirayetle nakleden ve ayak kaymalarından uzaklaştıran mürşidin sohbetidir.

Tarikatta zühdü büsbütün gaye edinerek hataya düşen kişiler, yamalı elbise giymişler, adi yemek yemişler, helal kazancı terketmişler,

[1] Mirac-ut Teşevvüf İbn-i Acîbe s.7'de
[2] En-Nihaye fi Garib-il hadis Libn-i Esir, madde Zühd'de
[3] Feyz-ül Kadir Şerh-ü Cami-üs Sağir c.3 s.545'de

mal sahiplerini hased etmişler, kalplerini dünya sevgisi ile doldurmuşlar ve kendilerini de zahidlerden zannetmişlerdir. Onların bu hale düşmelerinin temelinde onlardan haberdar olan bir delilin (mürşidin) sohbetlerinden uzak olarak yürümeleri vardır.

Bunların hakkında Münavî (rahmetullâhi aleyh) şöyle der: "Zühd, dünyayı elden boşaltmak değil, kalpten boşaltmaktır. Muhakkak bazı kavimler, zühdü bilmeden, helaldan uzaklaşmak, insanlardan ayrılmak zannederek, hukuku zayi ettiler, akrabadan kesildiler, mahluka cefa ettiler, zenginlere dil uzattılar ve onların kalbine dağlar gibi zenginlik şehveti doldu. Onlar bilemediler, zühd ancak kalp ile olur. Zühdün aslı, kalpteki şehvetleri öldürmektir. Ne zaman kalpleriyle değil azaları ile şehvetlerinden ayrıldıklarında onlar zühtte kemala erdiklerini zannettiler. Bu zan, onların birçok imam tarafından ayıplanmalarına sebep olmuştur.[1]

Dünyaya ve zevklerine yönelen, kalpleri dünya sevgisi ile meşgul olan nice kimseler var ki bütün vakitlerini dünya malı yığmakla geçirdiler ve onlar kalben zühde vardıklarını zannettiler. Onlar zühdün hakikatini anladıklarını zannederler. Bunlara sadık bir ayna olacak nasihat eden bir kalp tabibi olsaydı, onlara sıfatlarının hakikatini gösterir ve zühdün hakikatına vasıl olmanın yolunu irşad ederdi. Şunu belirtmek gerekir ki mürşidler bazı talebelerine kalplerinin dünya alakalarından boşalması isteği ile geçici ve zarurî ilaç olarak bazı mücâhede çeşitlerini tavsiye ederler. Onları az ve basit yemek yemeye, kalplerinden dünya sevgisini çıkarmak için basit elbise giymeye, yahut da kalplerinden mala taalluk eden şiddetli cimrilik sıfatlarını çıkarmak için cömert harcamaya ve çok vermeye çağırırlar. Bu nevi ilaçlar, mürşidin denetimi ve rey'i olduğu müddetçe zarurî ve faydalıdır. Bunlar bi zatihi gaye değil, belki de kalbin hakiki bir zühde yetişmesi için meşru bir vesiledir.

Resul-i Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, basit yemek yemiş ve açlıktan dolayı karnına taş bağlamıştır. Halbuki dağlar kendine altın olarak arzedildiği halde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) azla yetinmiştir. Bu durum, böyle amellerin meşru olduğunu açıklamak içindir.

Bu hususta arif olan şeyhlerin elinde yetişen, Efendim İmam Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Biz tasavvufu kîl-kaldan (dedi-kodudan) almadık. Lâkin açlıktan, dünyayı terk etmekten; güzelliklerden ve alışkanlıklardan kesilmekten aldık. Zira tasavvuf yüce Allah'la muamele etme sıfatıdır."

[1] Feyz-ül Kadir Şerh-i Cami-üs Sağir c.3 s.73'de

Tasavvufun aslı dünyadan kaçınmaktır, nitekim Harise'nin dediği gibi: "Nefsimi dünyadan kaçırdım. Gecelerimi uykusuz bıraktım. Gündüzümü de susuzlukla geçirdim."[1]

Büyük mürşid Efendim Abdulkadir Geylanî (rahmetullâhi aleyh) talebelerini seyr-i sülûklarının başında nefisleri ile mücâhedeye yönlendirir, sert elbise giymeye, sabra ve münzevi (yalnız ve sade) bir hayata alıştırırdı. Bundan sonra da onların yanlarında vermek, almak, fakirlik ve zenginlik bir oluncaya kadar onları kalbî zühd mertebelerine nakleder ve kalplerini yüce Allah'tan gayriden boşaltırdı. Saadat-ı Sûfiyye, zihinleri zühd makamını gerçekleştirmeye yardım edecek işlere çevirirlerdi. İşte onlardan bazıları:

1- Şunu bilmek gerekir ki dünya geçip giden bir gölge ve gelip giden bir hayaldir. Ondan sonra göç dar-ul bekaya (ahirete) yani cennet-i naime yahut da azab-ı elimedir. İnsan amellerinin neticesini görür. Eğer ameli hayırsa hayır, şer ise şer bulur.

Abdullah b. Şihhır (radıyallâhu anhu) der ki: "Ben Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a gittim. O, Tekasür suresini okuyordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Adem oğlu malım, malım der. Ey Adem oğlu senin yiyip bitirdiğinden, giyip eskittiğinden ve verdiğin sadakadan başka malın mı var?" buyurdu.[2]

Ebû-l Mevâhib eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Dünya muhabbeti ile müridin ibadeti, kalbin meşguliyeti ve azaların yorulmasıdır. Bu ibadet ne kadar da çok olsa yine de yüce Allah'ın yanında azdır."

2- Yine bilmek gerekir ki bu dünyanın ötesinde bir yurt vardır ki kıymet bakımından daha yüksek ve önem bakımından daha büyüktür. O yurt ise dar-ul beka (ahiret)dır. Yüce Allah Nisâ Suresi 77. ayetinde:

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى

"Dünya menfaatı önemsizdir. Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır." buyurdu.

Bunun için tâbilerini dünyadan yüz çevirmeye ve ahiret hayatını, cenneti ve nimetlerini, Allah'a rağbeti hedeflemeye yönelttiler. Sahabe ve Selef-i Salihin (radıyallâhu anhum)'in fedakarlık, tercih, nefis mücâhedesi

[1] Tabakat-üs Sûfiyye Lis-Sülemî s.158'de
[2] Müslim, Kitab-uz Zühd'de rivayet etti

ve geçici hayatın ziynetlerine kanmayan, hevâya galip gelen yaşayışları üzere yürüdüler.

Bazılarının sözleri onların şiarı olmuştur:

"Sen imar edilmiş saraylara bakma,
Çürüyecek kemiğine bak!
Dünya ziynetlerini hatırladığında; evet,
Muhakkak ki asıl hayat ahiret hayatıdır de, boyun bük" denilmiştir.

3- Yine bilmek gerekir ki dünyada mü'minlerin zühdü, kendileri için yazılan şeye mani olmaz. Zira onların hırsı, olmayacak şeyleri cezbedemez. Onlara isabet edecek olan şey hata etmez ve muhakkak kendilerine isabet eder. Onlara isabet etmeyecek şey de isabet etmez.

Hülâsa:

Sözün özü: Zühd yüksek bir makamdır. Çünkü yüce Allah'ın muhabbetine sebep olur. Bunun için Kitap ve sünnet zühde çağırır. Din imamları onun faziletini överler. İmam Şafiî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Zühde yapış, bırakma! Zira zahiddeki zühd, güzelin üstündeki ziynetten daha güzeldir."[1]

Bunun için Saadet-ı Sûfiyye zühdü gerçekleştirip ve İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh)'nin işaret ettiği şu mertebeleri kademe kademe geçtiler:

Avamın zühdü: Her şeyde ihtiyaçtan fazlasını terketmektir.

Hâssanın zühdü: Herhalde Allah'a yaklaşmaktan meşgul eden şeyleri terketmektir.

Hâss-ül hâssın zühdü: Yüce Allah'tan başkasına nazarı, bütün vakitlerde terketmektir" dedi ve sözlerine devam ederek: "Zühd, seyrin ve vasıl olmanın sebebidir. Zira kalp mahbubdan başkasına gönül bağlıdığı zaman seyr olmaz." dedi.[2]

İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh), ümmetin bu salih toplumunu vasfetti ve bir şiirinde şöyle dedi :

"Muhakkak Allah'ın zeki kulları vardır,
Fitnesinden korkarak dünyayı boşadılar (terkettiler),
Dünyaya baktılar ve bildiler ki,
Dünya yaşayan için sakin olacak bir yer değil!
Dünyayı deniz kıldılar, salih amelleri de gemi ittihaz ettiler."[3]

[1] Feyz-ül Kadir, Şerh-ü Cami-üs Sağir c.4 s.73'de
[2] Mirac-üt Teşevvüf, İbn-i Acîbe s.7-8'de
[3] İmam-ı Nevevî, Riyaz-üs Salihin s.3'de

3.1.10. RIZA

Rızanın Tanımı

Ulema rızanın çok sayıda tarifini yaptı. Her biri kendi meşrebi ve makamı hesabına göre konuştu. En önemlisi Seyyid Cürcanî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Tarifat" kitabındaki tanımıdır: "Rıza, kazanın acısıyla kalbin mesrur olmasıdır."[1]

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh): "Rıza, tehlikeli durumları güler yüzle karşılamak, kaza (Allah'ın takdir ettiği) geldiğinde kalbin sürur (sevinç) bulması, yüce Allah'ın yaptığı şeylerde ihtiyarı terketmek veya Vahid-ül Kahhar'dan gelenleri reddetmeyip kalbin ferahlanmasıdır."[2] diye tarif eder.

Allâme Birgivi (rahmetullâhi aleyh): "Rıza, isabet edene de kaçırdığına da nefsin hoşnutluğudur." dedi.[3]

İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh): "Rıza, yüce Allah'ın ezelde kul için ihtiyar ettiğine kalbin nazar etmesi ve gücenmeyi terketmesidir." diye ifade eder.[4]

Muhâsibî (rahmetullâhi aleyh): "Rıza, hükümler karşısında kalbin sükûnetidir" der.[5]

Rıza, kalbî bir makamdır. Mü'min, onu gerçekleştirdiğinde zamanın musibetlerini, hayatın sıkıntılarını ve çeşitli felaketleri sağlam bir iman, tatmin olan bir nefis ve huzurlu bir kalp ile karşılamayı başarır. Hatta bundan daha yükseğe terakki eder. Kazanın acısı ile karşılaştığında ferahlık ve sürur duyar. İşte bu yüce Allah'ın marifetinde kendinde rıza tahakkuk eden kimsenin ve yüce Allah'a sadık bir aşkın (razı olmanın) sonucudur.

A. Rızanın Fazileti: Rıza, makam ve rütbe bakımından sabırdan daha yüksektir. Çünkü o arifi, yüce Allah'ın razı olduğu varlığın sevgisine yetiştiren ruhî bir teslimiyettir. Ta ki arif, hayatta takdir-i ilâhi

[1] Tarifat-ı Seyyid s.57'de.
[2] Mirac-üt Teşevvüf s.8'de
[3] Şerh-i Tarikat-ı Muhammediyye lin-Nablusî c.2 s.105'de
[4] Risale-i Kuşeyriyye s.89'da
[5] Risale-i Kuşeyriyye s.89'da

olan meseleleri ve musibetleri rahmet ve hayır olarak görür, fazilet bakımından rıza ve bereket gözüyle bakar ve tefekkür eder.

Bilal (radıyallâhu anhu) ölüm sekaratı ile kıvranırken: "Ah ne sevinç! Yarın dostlarla karşılaşırım. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ile!" diyordu.[1]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yüce Allah'ın kazasına razı olan, insanların en zenginidir." diye beyan etmiştir. Çünkü o, sürurlu ve mütmain olma bakımından insanların en büyüğüdür. Düşünmekten, mahzun olmaktan, kızmaktan ve sinirlenmekten en uzak kalanıdır. Çünkü zenginlik mal çokluğu ile değil, ancak imanlı ve razı olan bir kalp zenginliği iledir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Haramlardan sakın, insanların en âbidi olursun, Allah'ın senin için taksimine razı ol, insanların en zengini olursun, komşuna ihsan eyle mü'min olursun, nefsin için istediğini insanlar için de iste, müslüman olursun. Gülmeyi çok yapma, zira çok gülmek kalbi öldürür." buyurdu.[2]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhakkak ki kızmanın dünya ve ahirette şekavetin sebebi olduğu gibi rızanın da dünya ve ahiret saadetinin sebeplerinden büyük bir sebep olduğunu açıklayarak: "Adem oğlunun Allah'ın kendine takdir ettiği kazasına razı olması saadetindendir. Adem oğlunun Allah'ın yol göstermesini istemeyi terketmesi veya yüce Allah'ın kendisi için (takdir ettiği) kazasına kızması (razı olmaması) da bedbahtlığındandır."[3] buyurdu.

Muhakkak rıza nimeti, ariflerin kalplerini kapsayan bir sükunetin âmillerindendir. Çünkü rıza, hayatın nasip ve lezzetlerini elde etmede, düşüncenin bulduğu umutsuzluk meyillerini silmede en kuvvetli bir sebeptir. Zira umutsuzluğa meyletmek, sahibi için tedirginlik ve rahatsızlık celbeder.

Muhakkak ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın takip ettiği yol,ashabına Allah'ı Rabb, İslâm'ı din, Muhammed (aleyhisselâm)'ı da Nebi ve Elçisi olarak razı olmalarını öğretmek ve bunu kalplerine yerleştirmektir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kelimenin tekrarına onları davet ederek buyurdu ki: "Her kim sabahladığında ve akşamladığında, Allah'ın Rabb, İslâm'ın din ve Muhammed (aleyhisselâm)'in

[1] Ahmet Zeyni Dahlan, Siyret-ün Nebeviyye s.242'de

[2] Tirmizi Kitab-uz Zühd'de Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti ve hadis garibtir dedi.

[3] Tirmizi Kitab-ul Kader'de Sad İbn-i Ebi Vakkas (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etti ve hadis garip dedi.

Resul olduğuna razı olduk derse Cenab-ı Allah'a o kişiyi razı etmesi bir hak olur."[1] Onlar sabah-akşam bunun tekrarına iştiyakla devam ederlerdi. Allah'tan razı olup O'na teslim olmanın nimetlerinden dolayı kalplerindeki bu gizliliği bu şekilde ifade ederlerdi.

Kalbi mütmain olmadan, yüksek manaların zevkine varamadan, yüksek maksatlarını tahakkuk ettirmedikleri halde bu kelimeleri nice söyleyenler vardır. Bilhassa başına musibetler ve aksilikler geldiğinde, endişe ve kederlerin zulmeti kalbinde toplandığında, yahut da kendi hevâsına uymayan, hususi menfaatlarine ters düşen, şer'i hükümlerden bir hükme çağırıldığında bunlara uymadığı halde bu kelimeleri söyleyenler pek çoktur.

Bunun için bu kelimeyi dilinde dolaştıranları görüyoruz. Bu kelime kalpten gelmediği zaman söyleyene fayda vermez. Çünkü Allah'ı tanıyıp Rab olduğuna razı olmak, ancak O'nun emir ve nehiylerine sımsıkı sarılmakla olur. Mahlukatın, Allah'ın bütün fiillerine (isteklerine), men etmesine, indirip kaldırmasına, zarar ve menfaatine, birleşip ve ayrılmalar gibi şeylere razı olmakla olur.

Dinin İslâm olduğuna razı olmayı gerektiren şey emirlerine sımsıkı sarılmak ve nehyettiği şeylerden de uzaklaşmaktır. Şayet bu durum nefsine, hevâsına ve hususi maslahatlarına ters düşse de dinin hükümlerine sarılmak gerekir.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Nebi ve Resul olduğuna razı olmayı gerektiren şeyler ise O'nun güzel ve yüksek şahsiyetini örnek almak, hidayetine tâbi olmak, izlerini takip etmek, sünneti ile süslenmek ve getirdiğine (söylediğine) tâbi olmaktır. Hatta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendine (anasından), babasından, evladından, nefsinden ve bütün insanlardan daha sevgili oluncaya kadar hevâ ve arzusu ile mücadele etmesidir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın bu hususta dediği gibi: "Sizden hiçbiriniz ben ona, babasından, çoluk çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça (hakkıyla) iman etmiş olmaz."[2]

Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ye dedi ki: "Yemin olsun ki sen bana, nefsimden başka her şeyden daha sevimlisin." Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Olmadı! Nefsim yed'i kudretinde olan

[1] Ebû Davud, bâbu Ma Yekulu İza Esbaha'da, Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)'dan, Tirmizi'de Kitab-ud Daved'de rivayet ettiler.

[2] Buhari Sahihinde Kitab-ul İman, bâbu Hubb-ul Resul min-el İman'da Ebû Hureyre ve Enes (radıyallâhu anhuma)'den rivayet etti.

Allah'a yemin ederim ki ben sana nefsinden de daha sevgili olmadıkça kâmil iman etmiş olmazsın" buyurduğunda; Ömer (radıyallâhu anhu): "Şimdi Allah'a yemin olsun ki elbette Sen bana nefsimden de daha sevgilisin" dedi. O zaman Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şimdi tamam ya Ömer!" buyurdu.[1]

Her kim ki yüce Allah'ın Rab, İslâm'ın din ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Nebi ve Resul olduğuna razı olmakla ziynetlenirse imanın tadını tadar, yakîn olan imanın halavetini bulur ve ebedi saadete nail olur. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim Allah'ın Rab, İslâm'ın din ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Nebi olduğuna razı olursa o kişi imanın tadını tadar." buyurdu.[2]

Şöyle ki her kim iman lezzetinden, rıza nimetinden ve saadetinden mahrum olursa o kimse endişe, tedirginlik, sinirlenme ve azab içinde kıvranıp durur. Özellikle de ona bela gelip çattığında, musibetler indiğinde, hayat gözlerinde karardığında, dünya karşısında zulmet içinde görüldüğünde ve dünya geniş olduğu halde yer yüzü daraldığında, işte o anda; şeytan o kişiye vesvese vermek için gelip bu sıkıntı ve endişelerden ancak intihar etmekle kurtulursun der. İntiharların ne kadar çoğaldığını ve ne denli tehlikeli boyutlara çıktığını işitiriz. Bilhassa da inkârcı kafir memleketlerinde, İslâm himayesinden kesilmiş ve kendilerinde iman nuru batıp sönmüş, dinden çıkan toplumlarda daha çok olduğunu işitmekteyiz. Yüce Allah onları şu kavli ile hedef alarak; Taha Suresi 124.ayetinde:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى

"Kim de beni anmaktan yüz çevirir ise şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz." buyurdu.

B. Rıza Konusunda Fikirlerin Tashihi:

Burada bazı cahillerin rıza konusu etrafında gündeme getirdikleri şüpheler vardır. Bunların sebebi ise bu yüksek makamın zevkini

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ul Eyman Ven-Nüzur, bâb-u Keyfe Kanet Yeminu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) c.8 s.160 ve Ahmet Müsned'inde c.4 s.233'de rivayet ettiler.

[2] Müslim ve Tirmizi Kitab-ul İman'da Abbas bin Abdulmuttalib (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler.

alamamaları ve cehaletlerindendir. Çünkü insan bilmediğinin düşmanıdır. Bu şüphelerinin asıl sebebi onların sahte tasavvuf davetçilerinden bazı insanları görmeleri, bozuk hallerini ve sapık fikirlerini tasavvuf aleyhine imanın, islamın ve ihsanın hakikatini kavrayan Saadat-ı Sûfiyye ile sahte tasavvuf davetçilerinin arasını ayırmadan delil saymalarıdır. Ey okuyucu, bazı şüpheli meseleler ile onların reddiyeleri aşağıda gelecektir.

Birinci olarak: Bazı topluluklar rızanın aslını inkâr ederek hevâya (istek ve arzulara) muhalefet etmek suretiyle rıza tasavvur edilemez, sadece sabır tasavvur edilir, dediler. İnsan musibetlerin acısını ve aksiliklerin sertliğini hissedip anlamaz mı?

Cevap olarak: Razı olan kişi tâbiatı gereğince belaların ve musibetlerin acısını hisseder. Lâkin aklı ve imanı sebebi ile ona razı olur, belalara sabretmenin karşılığında bol sevap ve büyük ecirlere nail olacağı için itimat eder. Gelen bela ve musibetlere ne itiraz eder ne de canı sıkılır. Ebû Ali ed-Dekkak (rahmetullâhi aleyh): "Belayı hissetmemek rıza değil! Ancak rıza, hüküm ve kazalara karşı çıkmamaktır."[1]

Bunun misali bir hasta gibidir: Hasta deva için enjeksiyon aletinin ve ilacın acısını hisseder. Lâkin şifa bulmaya sebep olduğunu bildiği için buna razı olur. Hatta kendine iğne yapan ve ilaç veren kişiye, verdiği ilacın tadı acı, kokusu kötü de olsa yine de ona teşekkür eder.

Ömer (radıyallâhu anhu) der ki: "Başıma gelen bir belada Allah'ın dört nimeti vardır. Bunlar: Gelen belanın dinimle alakalı olmaması, rızadan mahrum bırakılmamam, daha büyük bir bela olmaması ve sonunda sevap ummamdır.[2]

Öte yandan, razı olan kişi musibetlerin acısını, tâbiatı gereği hisseder. Bununla birlikte o, yüce Allah'ın lütfuna ve hikmetine olan inancına dönerek musibetlere razı olur. O, yüce Allah'ın fiillerinin arkasında gizli hikmetler ve ince lütuflar olduğunu bilir ve razı olur. Yüce Allah Nisâ Suresi 19. ayetinde buyurduğu gibi:

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.89'da
[2] Şerhi Tarikat-ı Muhammediyye c.2 s.105'de

فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

"Biliniz ki Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz." Bununla beraber hüznü erir, yok olur ve taaccubu gider. O bilir ki kendisinin bu taaccubu, Musa (aleyhisselâm)'nın, Hızır (aleyhisselâm)'la olan taaccubuna benzer. Nasıl ki Hızır (aleyhisselâm) yetimlerin gemisini yardığında, bir çocuğu öldürdüğünde, eğri ve yıkılmak üzere olan duvarı gördüğünde o duvarı düzeltip doğrultmasındaki hikmetleri Hızır (aleyhisselâm) açıkladığında, Musa (aleyhisselâm)nın şaşkınlığı gitti. Çünkü onun taaccubu, gizlenen bu hikmetlerden dolayı olmuş idi. Yüce Allah'ın fiilleri işte böyledir.

Başka bir yönden ise: Öyle bir mü'min ki yüce Allah'ın rahmeti onun kalbini imar etmiş, bu sebeple o, toplumun ve musibetlerin sertliğini hissetmez ve acısını duymaz. Bir şiirde denildiği gibi:

"Sizi razı eden yaranın acısı olmaz,
Şüphesiz muhabbeti tadandan başkası hissetmez,
Aşkı ancak tahammül edip ona katlanan bilir,
Vecdi ancak sıkıntısını çeken bilir."

İşte bunun için aşka vasıl olmayanlar onu inkâr ederler. (Şiirin mefhumu budur).

Amir b. Kays (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Yüce Allah'ı iyice sevmem, bana her musibeti kolaylaştırdı. Her türlü belaya beni razı etti. Ben O'nu sevdikten sonra, nasıl sabahlayıp nasıl akşamladığıma aldırış etmem."

İkinci olarak: Bazı topluluklar acele hüküm vererek: "Rıza, mü'mini fasıkların amellerini kabul edip isyankârların davranışlarını güzel görmeye götürür. İşte bu durum ise "emr-i bilmâruf nehyi anil münker"in terkine götürmektedir." diyorlar.

Cevap olarak: Bu anlayış, apaçık bir hata ve büyük bir cehalettir. Mü'min, Rabb'inin hükümlerinden bir hükmü ve dinin dayanaklarından bir rüknü yıkmayı akıl edip kabullenir mi? O, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak değil mi? Muhakkak ki yüce Allah, ancak ilimle beraber dinini ikame edenlerden ve şerîatına uyanlardan razı olur.

Hiç tasavvur edilir mi? Allah kafirin fiillerine razı olmadığı halde, mü'min razı olur mu? Yüce Allah Zümer Suresi 7. ayetinde:

وَلاَ يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

"Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz." buyurdu.

Hakikatte yüce Allah'ın rızası ile kötülüğü reddetmek arasında muhalefet yoktur. Çünkü mü'min, yüce Allah'ın fillerine razı olur. Madem ki o fiiller Hakim ve Âlim olandan sadır oldu, öyle ise mü'minin her halinde ondan hoşnut olması icab eder. Çünkü onlar Allah'ın istemesi ve kazası ile olmuştur. Mü'min, isyankârların fiillerine razı olmaz. Çünkü o fiiller, onların sıfatları ve kendi kazançlarıdır. Zira onların fiilleri, yüce Allah'ın kendilerinden nefret ettiğine delalet eder.

Üçüncü olarak: Bazı kavmin hataları vardır ki yüce Allah'a razı olmaları sebebi ile insanlar tazarru ve duayı terkederler. Hayrı celbetmenin ve belayı defetmenin sebeplerini yerine getirmeyi ihmal eder ve hastalık için deva olan ilacı kullanmaktan uzaklaşırlar.

Cevap olarak: Bu anlayış sahih değildir. Çünkü hakikatte yüce Allah'ın razı olması, mü'minin Hakk Sübhane'nin rızasına vasıl olmak için amellere ulaşıp emirlerine uyarak amel yapması ve emirlerine muhalif olan, rızasına uygun düşmeyen şeylerin hepsini terketmesi ile olur.

Yüce Allah'ın rızasına vasıl olmak, bütün emirlerine icabet etmekle ve O'nun da dualarımıza icabet etmesini istemekle olur. Yüce Allah Gafir (Mü'min) Suresi 60.ayetinde:

اُدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Bana dua edin, duanıza icabet edeyim." buyurdu. Çünkü dua ibadetin iliğidir. O, kalbi safileştirir, huşu ve rikkat meydana getirir. Rikkat ise kalbi lütuf ile nurların kabulü için hazırlar.

Sonra sebepleri terketmek, Allah'ın emirlerine muhalefet etmek ve O'nun rızasına zıt olmaktır. Yüce Allah ameli yapmakla emretti ve Tevbe Suresi 105.ayetinde:

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ

"De ki: Dilediğinizi yapın. Çünkü amellerinizi hem Allah hem Resulü hem de mü'minler görecekler." buyurdu. Rızık talebi için say etmeye çağırdı ve Mülk Suresi 15.ayetinde:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ ذَلُولاً فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ

"O, yeri sizin için uysal kılandır. Yerin sırtlarında yürüyün de Allah'ın rızkından yiyin. Bununla beraber sonunda dönüş ancak O'nadır." buyurdu.

Susuz kimsenin elini suya uzatmaması susuzluğa razı olması, susuzluk Allah'ın kazasıdır diye içmemesi, rıza değildir. Belki de susuzluğun su ile giderilmesi Allah'ın iradesi, hükmü ve kazasıdır.

Efendimiz Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) taun hastalığının korkusundan dolayı Müslüman askerlerin Şam'a girmelerini menetmek istediklerinde, Efendimiz Ebû Ubeyde b. Cerrah (radıyallâhu anhu) ona: "Allah'ın kaderinden kaçılır mı?" dedi. Efendimiz Ömer (radıyallâhu anhu) ona şu cevabı verdi: "Ya Ubeyde! Keşke bu sözü senden başkası söyleseydi! Biz Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz." dedi.[1]

Kazalara rıza, şer-i şerifin hududundan çıkmayı gerektirmez. Lâkin yüce Allah'ın kazasına razı olmanın manası, zahir ve bâtında yüce Allah'a itirazı terketmektir. Bununla beraber Allah'ın istediği ve razı olduğu şeylere ulaşmak için bütün gücünü sarfetmektir. Bu da emirlerini ve yasaklarını da terketmekle olur.

Neticede çok büyük olan Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın halifelerinin ve kerim olan sahabeleri (radıyallâhu anhum)'nin, tâbiin ve salihlerin çok yüksek rıza derecelerinin tahakkukuna delalet eden söz ve konuşmaları vardır. Onu devam ettirmek insanın mecalini zorlaştırıp daraltır. Onlardan bazıları:

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Taif gününde taşlanıp mübarek topuğu kanadığında yüce Allah'a yönelip hitaben: "Eğer bana kızmadıysan hiç aldırış etmem!" demesidir.

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ut Tıb, bâbı Ma Yüzkerü Fit-Taun'da İbn-i Abbas (radıyallâhu anhuma)'dan, Müslim'de Sahihinde Kitab-us Selam Bâbut Taun'da rivayet ettiler.

Sahabe-i kiram, Mekke'de çeşitli azap ve eziyet gördüklerinde bütün bu durumları, razı olan bir kalp, güler bir yüz ve zikreden bir dille karşılıyorlardı.

Rivayet olunur ki Urve b. Zübeyr (radıyallâhu anhuma)'in bir gecede hem ayağı kesildi ve hem de en kıymetli oğlu vefat etti. Arkadaşları taziye için yanına geldiler. Kendisi şöyle diyordu: "Ey Allah'ım! Hamd sana mahsustur. Yedi oğlum vardı birini aldın, altısını bana bıraktın, iki elim iki ayağım vardı, bir ayağımı aldın, bir ayak ve iki elimi bana bıraktın. Muhakkak sen verdin, sen de aldın, sen bela ve musibete düçar ettin ise muhakkak afiyet de verdin."

Ömer b. Abdülaziz (rahmetullâhi aleyh): "Bana kader alanından başka sevinç kalmadı" dedi. Kendisine: "Ne istersin?" diye soruldu. O da: "Yüce Allah neyi takdir ve kaza etti ise onu isterim." dedi.

İyi bil ki bir kul Rabb'inin bütün hükümlerinden ve fiillerinden razı olursa, yüce Allah da o kulundan razı olur. O zaman Hakk Teâlâ'nın, Beyyine Suresi 8. ayetinde:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

"Allah onlardan razı oldu. Onlar da Allah'tan razı oldular." buyurarak işaret ettiği gibi rıza karşılıklı olur.

Saadat-ı Sûfiyye, iki tarafın rızada birbirine bağlanıp ayrılmamasının sırrını idrak etmişlerdir. Süfyan-ı Sevrî bir gün Rabiat-ül Adaviyye'nin yanında idi. Süfyan: "Ey Allah'ım benden razı ol!" dedi. Adeviyye: "Sen razı olmadığın halde, Allah'tan rıza istemeye haya etmez misin?" dedi. Süfyan da: "Estağfirullah" dedi.[1]

Yüce Allah'ın kuldan razı olması, en yüksek bir menzil, en yüce bir rütbe ve en büyük bir bağıştır. Yüce Allah Tevbe Suresi 72. ayetinde:

وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ

"Hem de Adn cennetlerinde hoş meskenler var. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte asıl büyük saadet de budur." buyurdu. Cennet sahibinin rızası cennetten daha yüksektir. Cennet sakinlerinin talep ve

[1] İhya-u Ulumiddin c.4 s.336'da

gayeleri de budur. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şu kavli ile haber verdiği gibi: "Şüphesiz ki Allah cennet ehline: "Ey cennet ehli!" der.

Cennet ehli: "Ey Rabb'imiz, buyur emrine hazırız" derler.

Rabb'imiz: "Razı mısınız?" der.

Onlar: "Niçin razı olmayalım, halkından bir kimseye vermediğini bize verdin." Rabb'imiz: "Bundan daha fazlasını veririm" der.

Onlar: "Ey Rabb'imiz bundan daha fazla ne olabilir?" derler.

Rabb'imiz: "Ben rızamı size helal kılıyorum. Bundan sonra size ebedi kızmam" buyurur.[1]

[1] Buhari Sahihinde, Kitab-ur Rikak'ta, bâbu Sıfat-ıl Cennet, Ebû Said-il Hudrî (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

3.1.11.TEVEKKÜL

Tevekkülün Tanımı:

Seyyid (rahmetullâhi aleyh) "Tarifat"ında der ki: "Tevekkül, insanların elinde olan şeylerden ümit kesip Allah'ın indinde olan şeylere güvenmektir."[1]

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) şöyle tarif eder: "Tevekkül kalbin Allah'a güvenip O'ndan gayri şeye itimat etmemesi veya her şeyde ilmen Allah'a ümit bağlayarak O'nun her şeyi bildiğine itimat edip güvenmesidir. Allah'ın elinde olanın, senin elinde olandan daha güvenilir olmasını bilmendir."[2]

Bazı sûfiler der ki: "Tevekkül, Allah'ın senin hakkındaki ilmi ile yetinip kalbe O'ndan başkasından alakayı kestirmen ve her işte Allah'a rücu etmendir."[3]

Ebû Said el-Harrâz (rahmetullâhi aleyh): "Tevekkül Allah'ı tasdik etmek, O'na itimat etmek, O'na güvenmek, kefil olunan her şeyde O'nunla mütmain olmak, bütün şeylerde Allah'ın kefil olduğunu, dünya işlerini ve rızka ait olan her sıkıntıyı kalpten çıkarmaktır." dedi.[4]

Yüce Allah'a tevekkül etmek, işleri O'na devredip bırakmak, her halde O'na itimat etmek, hareket ve kuvvetin ancak O'ndan olduğunu ifade etmektir. Geçen tariflerde ve diğerlerinden mülahaza edilip görüldüğü gibi, tevekkül kalbî bir mertebedir. Bunun için yüce Allah'a tevekkül inancıyla sebeplere sarılma arasında bir zıddiyet meydana gelmez. Bunun için tevekkülün yeri kalp, sebeplerin yeri ise bedendir. Nasıl olur da bir mü'min yüce Allah'ın birçok ayeti kerimelerde emrettiği ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın birçok hadis-i şerifte davet ettiği ameli terkeder.

Bir kişi devesinin üzerinde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a geldi ve: "Ya Resulallah, devemi salıverip tevekkül edeyim mi?" diye sordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onu bağla ve sonra da tevekkül et." buyurdu.[5]

---

[1] Tarifat-üs Seyyid Şerif s.48
[2] Mirac-üt Teşevvüf s.8
[3] Allâme Muhammed bin Allan Sıddıki, Deli-ül Falihin Lit-Turik Riyaz-us Salihin c.2 s.2'de
[4] Tariku İlallah li Ebî Said-il Harraz s.56'da
[5] Tirmizi Kitab-us Sıfat-ıl Kıyamet'te rivayet etti, hadis garib dedi.

Bunun için ulema sebepleri terkedip çalışmadan kaçınmayı yalancı tevekkül sayarak bunun İslâm'ın ruhu ile birleşmeyen bir tembellik olduğunu dile getirdiler. Sûfiler, bu bakış açısını; fikirlerin arınması, şüphelerin reddi ve tasavvufun İslâm'ın gerçek ve doğru bir anlayışı olduğunu açıklamak için desteklediler.

Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Tevekkülün mahalli kalptir. Zahir ile hareket etmek (ameller) ise takdirin yüce Allah tarafından olduğunun hakikatına erdikten sonra, tevekküle mani değildir. Bir şey zorlaşırsa o bilir ki yüce Allah'ın takdiri iledir. Bir şey uygun olursa yine o bilir ki yüce Allah'ın kolaylaştırması iledir."[1]

İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Cahiller bazen kazanmayı, tedaviyi terk etmenin ve tehlikeli durumlara boyun eğmenin tevekkül için şart olduğunu zannetmişlerdir. İşte bu durum hatadır. Çünkü bu, şerîatta haramdır. Şerîat tevekkülü överek herkesi tevekkül etmeye davet eder. Nasıl olur da tevekkülü yasak sayarak O'na nail olunur."[2]

Saadet-ı Sûfiyye, sâliklerini ince kalbî bir bakışa yönlendirip uyardılar. Zira bütün amellerde sebeplere dayanmadan kalple iltifat etmeden sebebler edinmek vacip olur.

Kadı İyad (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sûfilerden hakikate erenler, gerekli durumlarda çalışmanın zarurî olduğunun kanaatına vardılar. Lâkin onların yanında sebeplere iltifat etmek ve mütmain olmakla tevekkül sahih olmaz. Çünkü sebeplere sarılmak, yüce Allah'ın sünneti ve hikmetidir. Sebeplere güvenmek ne menfaati celbeder ne de zararı defeder. Her şey yüce Allah'tandır."[3]

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.76'da
[2] El Erbain fi Usûliddin lil Gazalî s.246'da
[3] Delil-ül Falihin c.2 s.3'de

A.Tevekkülün Fazilet ve Etkileri:

Tevekkül, imanın neticelerinden bir netice ve marifetin meyvelerinden bir meyvedir. Kulun tevekkülü, kulun yüce Allah'ı ve sıfatlarını bildiği kadardır. Çünkü hakiki tevekkül sahibi, yüce Allah'tan başkasını fail olarak görmez. (Hakikatte faili mutlak O'dur.)

Yüce Allah'a tevekkül eden Allah ile aziz olur sadece O'nun için zelil olur. O'na güvenir, O'ndan başkasından hiçbir şey talep etmez. Muhakkak dediler ki: İstediğini mevlasının yanında bulan bir kişinin kullardan bir şey istemeye yönelmesi mürid için hoş olmayan bir durumdur. Bunun için yüce Allah tevekkülü imana bağlayıp Mâide Suresi 23. ayetinde:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Gerçekte mü'minlerseniz, haydin Allah'a tevekkül edin!"

Yine İbrahim Suresi 11. ayetinde:

وَعلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

"Onun için mü'minler, hep Allah'a tevekkül etsinler." buyurdu.

Her kim sadık bir hal ile Allah'a sığınarak hakkıyla yüce Allah'a tevekkül ederse yüce Allah da ona muhabbetini ikram eder. Mihnet ve fitnelerin sıkıntılarından emin olmasına kifayet eder. Kalbini zenginlik ve yakînlik (yakın bir imanla) doldurur, zahirini de ikram ve iffetle ziynetler. Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 159. ayetinde:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

"Çünkü Allah tevekkül edenleri sever."

Talak Suresi 3. ayetinde:

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

"Her kim Allah'a tevekkül ederse Allah ona yeter." buyurdu.

Özellikle sıkıntılar ve mihnetler karşısında Allah'a güvenmek kalplerde sekineyi ve huzuru diriltir.

İbn-i Abbas (radıyallâhu anhuma)'dan rivayet edildiğine göre: "Allah bize kâfi, O ne güzel vekildir." Bunu İbrahim (aleyhisselâm) ateşe atıldığında söyledi. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabına (radıyallâhu anhum) "İnsanlar sizin için toplandı, onlardan korkun!" denildiğinde, kuvvetli bir imanla:

حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلِ

"Hasbünallahü ve ni'mel vekîl"

"Yüce Allah bize kâfi, O ne güzel vekildir." diyerek karşılık verdiler.[1]

Hakikaten Allah'a tevekkül eden kişi, kazasına razı olur, fiiline teslim olur ve kalbi hükmüne mütmain olur. Bişri Hâfî (rahmetullâhi aleyh): "Biriniz Allah'a karşı yalan söylediği halde tevekkül ettim der. Eğer Allah'a tam bir tevekkül etseydi, Allah'tan gelen her şeye razı olurdu." buyurdu. [2]

Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tevekkülü methetti, hayattaki önemini ve nefislere huzur vermedeki kıymetini beyan ederek: "Siz Allah'a hakkıyla tevekkül etseydiniz, Allah kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırırdı. Kuşlar sabahleyin aç olarak gider, akşamleyin tok olarak dönerler." buyurdu.[3]

Bu hadiste muhakkak tevekküle işaret ederek sebeplere sarılmada hiçbir mani olmadığını, kuşların yuvalarını terkedip Rab'larına güvenerek ve itimat ederek rızıklarını aramak için çıkmalarını delil getirdi. Bunun için kuşlar kaygı edip üzülmeyi bilmezler.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İslâm ümmetini her hallerinde, yüce Allah'a tevekküle çağırdı. Bilhassa da bir kişi evinden çıkarken:

بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّه وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ

"Bismillâhi tevekkeltü alellâhi ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" derse melek tarafından ona: "Hidayete erdirildin, ihtiyacın karşılandı ve korundun." denir. Şeytan ondan uzaklaşır. Şeytan diğer şeytana der ki:

[1] Buhari Sahihinde, Kitab-üt Tefsir'de Âl-i İmrân Suresi'nin tefsirinde tahriç etti.

[2] Risale-i Kuşeyriyye s.76'da

[3] Tirmizi, Kitab-üz Zühd'de rivayet etti, hadis hasen sahih dedi. Hakim de Müstedrek'te c.4 s.318'de Ömer İbn-i Hattab (radıyallâhu anhu)'dan tahriç etti.

“Muhakkak ki hidayete erdirilen, ihtiyacı karşılanan ve korunan kimseye ne yapabilirsin?” diye buyurdu.[1]

B.Tevekkülün Mertebeleri:

İnsanlar tevekkülde birkaç mertebe üzeredirler. Zira tevekkül de diğer seyr-i sülûk makamları gibi mertebe mertebe katedilir. Mü’min bu mertebelere bilgi ve marifeti hesabınca yükselir.

Bunun için Gazalî ve İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyhima) gibi zatlar tevekkülün üç mertebesi olduğunu söylediler:

Birincisi: En azıdır ki yüce Allah ile şefkatli, ince ve nazik bir vekil ve müvekkili gibi olmak.

İkincisi: Vasat olanıdır ki her durumda yüce Allah ile tıpkı anasından başkasına yönelmeyen bir çocuk gibi olmak.

Üçüncüsü: En yükseğidir ki yüce Allah ile tâbibin önündeki bir hasta gibi olmak.

Bu makamların arasındaki fark: Birincide aklına töhmet geldiği halde, ikincide bu olmaz. Ancak ihtiyaç zamanında ara sıra annesine bağlanan gibi. Üçüncüde ise suçlama ve alaka yoktur, çünkü o, kendi nefsinde fâni olur, her saatte yüce Allah’ın kendine ne yapacağını bekler.[2]

Hülâsa:

Muhakkak ki tevekkül, imanın ve marifetin en büyük semeresidir. Saadet ve mütmain olmanın en önemli sebeplerindendir. İşte bunun hakikatını Saadet-ı Sûfiyye iyi bilip anladılar. Çünkü onlar sebepleri terketmek ve onlardan uzak kalmanın tevekkül olmadığını bildirdiler. Belki de tevekkül, arzularını Allah’a havale edip O’na hasretmek, O’nun tedbirine ve hikmetine sığınmak, kalbin sebeplere takılmamasıdır. Zira yalnız sebepler yüce Allah’tan gelecek bir şeye etki etmez.

Bunun için Saadet-ı Sûfiyye tevekkülün en büyük mertebelerini elde etmişlerdir. Onların kalpleri ancak Allah ile mütmain olur, O’na itimat eder, O’na güvenir, O’na yönelir ve yalnız O’ndan yardım ister. Zira hakikatte O’ndan gayri fail yoktur. Fail-i mutlak ancak O’dur.

---

[1] Ebû Davud, Tirmizi ve Nesaî, Kitab-ud Davette, Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)’den rivayet ettiler, Tirmizi hadisi sahih ve garib dediler.

[2] Mirac-üt Teşevvüf s.8’de

Onlar bedenleriyle Allah'ın emirlerine imtisal eder, şerîatına sarılıp O'nun Peygamberinin ve ashab-ı kiramın hal ve gidişine iktida ederek sebeplere sarılırlar. (Çünkü sebeplere sarılmak peygamberlerin sünnetidir.)

3.1.12. ŞÜKÜR

Şükrün Tanımı:

Ulema şükrün birçok tarifini yaptı. Bunların mühim olanlarından bazıları şöyledir: "Şükür, kalbin nimet verenin sevgisiyle meşgul olması, azaların taatta olması, lisanın O'nun zikri ile cereyan etmesi ve O'nu (Allah'ı) medhetmesidir."[1]

İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) der ki: " Şükür, nimet verenin taatına azaları sarfederek nimetlerin hasıl olmasıyla kalbin ferahlamasıdır, nimet verenin nimetini boyun bükerek itiraf etmektir."[2]

Seyyid Şerif (rahmetullâhi aleyh) "Tarifat"ında der ki: "Şükür, kulun kulak, göz ve diğer azaları gibi yüce Allah'ın bütün nimetlerini yaratıldığı gaye üzere kullanmasıdır."[3]

Allâme İbn-i Allan Sıddıkî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Şükür, nimeti itiraf edip hizmetle kâim olmaktır. Her kim şükrü çok yaparsa "Şekûr" diye isimlendirilir. Bu sebepten dolayı Allah Sübhanehu Sebe Suresi 13. ayetinde:

وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ

"Şekûr kullarım azdır." buyurdu."[4]

Allah'ın nimetlerinin kullarının üzerinde sayılamayacak kadar çok olduğu gizli değildir. Sayılması çok zordur. Yüce Allah, İbrahim Suresi 34. ayetinde:

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لاَ تُحْصُوهَا

"Öyle ki Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışırsanız onu bitiremezsiniz." buyurdu.

Nimetlerin taksimini esas olarak üç kısma ayırmak mümkündür:

1- Dünyevî olanlar: Sıhhat, afiyet ve helal mal gibi...

2- Dinî olanlar: Amel, ilim, takva ve yüce Allah'ı tanımak gibi...

[1] Medaric-üs Sâlikin libn-i Kayyım c.2 s.136'da
[2] Mirac-ut Teşevvüf libn-i Acîbe s.7'de
[3] Tarifat-üs Seyyid s.76'da
[4] Delil-ül Falihin Lituruk-u Riyaz-us Salihin c.2 s.57'de

3- Uhrevî olanlar: Az salih amele, bol verilen sevap gibi...

Şükrü zorunlu kılan dinî nimetlerin en büyüğü, İslâm, iman ve yüce Allah'ı tanımak nimetleridir. Bunların şükrü ise hiçbir güç ve kuvvet harcamadan yüce Allah'tan vasıtasız olarak iyilik ve ikram olduğuna itikat edip şükretmektir. Yüce Allah Hücurat Suresi 7.ayetinde:

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ

"Lâkin Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinize güzel gösterdi." buyurdu.

Yine Nur Suresi, 21. ayetinde:

وَلَوْلاَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ

"Eğer üzerinizde Allah'ın fazlı (lütuf) ve rahmeti olmasa idi, içinizden hiçbir kimse ebedî olarak asla temize çıkmazdı." buyurdu.

Muhakkak büyük mevcudatı ve bunun içinde olan yüce Allah'ın büyük ayetlerini tefekkür eden mü'minin O'nun kendinin üzerindeki nimetlerini bilmesini ziyadeleştirir. Allah'a olan şükrünü ve sevgisini de fazlalaştırır.

Yüce Allah'ın kuluna öyle nimetleri de vardır ki onları kulları vasıtası ile gönderir. Nitekim Allah'ın bazı ihsanları bize Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nün eli ile gelmiştir. Allah bazı hayırları bize ana-babamızın ve arif-i billah olan mürebbî mürşidlerimizin eli ile göndermiştir. Bundan dolayı mü'mine lazım olan, yüce Allah'a şükretmesidir. Çünkü hakiki nimet veren O'dur, hayrın celbi için insanları kendine musahhar kılmıştır. Yüce Allah Nahl Suresi 53. ayetinde:

وَمَا بِكُمْ مِنْ نَعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

"Nimet olarak size ulaşan ne varsa Allah'tandır." buyurdu.

Yüce Allah mü'mine verdiği nimette kimi vesile kıldıysa mü'minin o kişiye teşekkür etmesi gerekir. Bunun için Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez." buyurdu.[1]

Yüce Allah bizi kendi şükrüne, bizim yaradılışımıza sebep olan ana-babamıza ve onların bize yöneltmiş oldukları iyilik ve nimetlerine karşı teşekkür etmeye çağırıyor. Lokman Suresi 14. ayetinde:

أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ

"Önce bana, sonra ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur." buyurdu. Bu iki şükrün en kolayı kullara teşekkür etmektir. Her kim ki kullara teşekkür etmeyi yitirirse Allah'a şükrü daha fazla yitirir.

A. Şükrün Kısımları:

Şükrün burada geçen ve geçmeyen tariflerinden anlaşıldığına göre şükrü üç kısıma ayırmak mümkündür: Lisanın şükrü, uzuvların şükrü ve kalbin şükrüdür.

Lisanın şükrü: Yüce Allah'ın Duha Suresi 11. ayetinde:

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ

"Rabb'inin nimetini minnetle ve şükranla an!" buyurduğu ayetine imtisalen yüce Allah'ın nimetlerini konuşmaktır.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah'ın nimetinden konuşmak şükürdür." kavlini tatbik etmektir.[2]

---

[1] Ebû Davud Sünen'inde Bâb-u Şükr-ül Maruf'da, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet ederek tahriç etti. Allâme Hattâbi (rahmetullâhi aleyh) Muallim-us Sünen c.4 s.113'de bu hadisi şerhederek, bu kelam iki vech üzerine tevil olunur dedi.

Biri: Her kimin tâbiatında ve adetinde insanların nimetine nankörlük varsa, onların kendine yaptığı iyiliklerine teşekkür etmeyi terketmek adetinden ise, Yüce Allah'ın nimetlerine karşı da nankör olup, Yüce Allah'ın şükrünü terkeder.

Diğeri: Şüphesiz ki Yüce Allah şu kimsenin şükrünü kabul etmez. Bir kul insanların kendine yapılan iyiliklerini bilip, onların meşru olan iyiliklerine nankörlük ederek teşekkür etmezse, bir iş diğerine muttasıl olduğu için (Allah da onun şükrünü kabul etmez.)

[2] Hadis-i şerifi İmam Ahmet Müsnedin'de, Numan bin Beşir (radıyallâhu anhuma)'den c.4 s.375'de rivayet etti.

Denildi ki: "Her kim nimeti ketmederse (gizlerse), küfran-ı nimet etmiş olur. Her kim de onu açığa çıkarır yayarsa muhakkak şükretmiş olur." İşte bundan dolayı Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şahsiyeti, şükür ve hamdetmede örnek bir şahsiyettir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bunun için Batha (Mekke'nin geniş yataklı bir vadisi)'yı Rabb'im bana altın kılmayı arzetti. Ey Rabb'im yok dedim. Lâkin ben bir gün doyayım, bir gün aç kalayım dedim. Bunu veya bunun benzerini üç defa dedi. Ben dedim ki acıktığım zaman sana yalvarayım ve seni zikredeyim. Doyduğum zaman sana şükredeyim ve hamdedeyim." buyurdu.[1]

Böylece Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hamdetmeye teşvik etti. İbn-i Ömer (radıyallâhu anhuma)'in rivayet ettiği gibi Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şöyle konuştu: "Allah'ın kullarından bir kul:

يَا رَبِّ لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلاَلِ وَجْهِكَ وَلِعَظِيمِ سُلْطَانِكَ

"Ya Rabbi, le kel hamdü keme yenbağı li-celali vechike ve li-azimi sultanike" (Ey Rabbim zatının celalına saltanatının azametine yakışan bir şekilde hamd sana olsun) dedi. Bunun sevabını yazmak iki meleği (aciz bırakıp) yordu. Nasıl yazacaklarını bilemediler ve semaya çıktılar, dediler ki: "Ey Rabb'imiz! Kulun bir kelam dedi, ne yazacağımızı bilmiyoruz." dediler. Allah kulunun ne dediğini daha iyi bildiği halde "Kulum ne dedi?" diye sordu. O kul "Ya Rabb'i le kel hamdü keme yenbağı li-celali vechike ve li-azimi sultanike" dedi, dediler. Aziz ve Celil olan Allah o iki meleğe: "Kulumun dediği gibi yazın, o bana mülâki olduğunda, onun mükâfatını ben veririm." buyurdu.[2]

2- Uzuvların Şükrü: Yüce Allah için amel yapmaktır. Yüce Allah şükrün amel olduğuna işaret ederek Sebe Suresi 13. ayetinde:

إِعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا

"Ey Davud ailesi! Şükür ile amel edin!" buyurdu. Rasulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şükrü bizzat gece ibadetine kalkarak uygulamalı olarak izah etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak seyyidemiz Aişe (radıyallâhu anha)'nin rivayet ettiği şu hadiste: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin

[1] Tirmizi, Kitab-uz Zühd'de, Ebû Umame (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti. Hadisi hasen dedi.
[2] İbn-i Mace Kitab-u Edep'te rivayet etti.

nafile namaz kıldığı zaman, iki ayağı yarılıncaya kadar kıyamda olurdu. Ben dedim ki: "Ya Resulallah niçin böyle yapıyorsun? Senin gelmiş ve gelecek olan günahların mağfiret olunmadı mı?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben Allah'a çok şükreden bir kul olmayayım mı?" diye cevap verdi.[1]

3- Kalbin Şükrü: Sana veya herhangi bir kula verilen bütün nimetleri yüce Allah'ın verdiğine senin şahitlik etmendir. Yüce Allah Nahl Suresi 53. ayetinde:

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

"Nimet olarak size ulaşan ne varsa Allah'tandır." buyurdu.

Nimetleri görmen, nimet veren Allah'ı görmene perde olmasın. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hakikate uyararak dedi ki:

اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ، لاَ شَرِيكَ لَكَ ، فَلَكَ الْحَمْدُ ، وَلَكَ الشُّكْرُ ،

"Her kim sabahladığında, Ey Allah'ım! Benimle beraber veyahut mahlukatından herhangi biri ile beraber ne gibi bir nimet sabahladıysa onlar sadece sendendir. Senin şerikin yok, hamd ve şükür sana mahsustur, derse o günün şükrünü eda etmiş olur. Her kim de bunun aynısını akşamleyin de söylerse gecenin şükrünü de eda etmiş olur" buyurdu.[2]

Eserlerde geldiğine göre Musa (aleyhisselâm) dedi ki: "Ey Rabb'im Ademi yed'i kudretinle yarattın, ona ruhundan üfledin, meleklerini ona secde ettirdin ve herşeyin isimlerini öğrettin, onu yaptın, bunu yaptın, şükrüne nasıl takat getirdi?" Allah (azze ve celle) der ki: "Muhakkak ki bunların benden olduğunu bildi, onun bunu böyle bilmesi şükürdür."[3]

İşte bunun üzerine mü'min, kendinin Allah'ın şükrüne ve hamd-ü senasına muvaffak kılmasını Allah'ın nimetlerinden görür. Davud (aleyhisselâm)'un dediği gibi: "Ya Rabbi sana olan şükrüm (namazım, diğer

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ur Rikak, Müslim Sahihinde Kitab-u Sıfat-ül Münafıkın ve Tirmizi Ebvab-üs Salat'ta tahriç ettiler.

[2] Ebû Davud Sünen'inde "Ma Yekulu İza Asbaha" bâbında rivayet etmiş, ayrıca lafız Nesai'nindir.

[3] Medaric-us Sâlikin Li İbn-i Kayyım c.2 s.137'de

ibadetlerim) şükretmeyi vacip kılan başka bir nimettir. Öyle ise sana nasıl şükredeyim? Yüce Allah buyurdu ki: "Şimdi bana şükür ettin ya Davud!"[1]

[1] Medaric-us Sâlikin Li İbn-i Kayyım c.2 s.137'de

B. Şükür Edenlerin Mertebeleri:

İnsanların hakiki şükre ulaşmalarında farklı mertebeler vardır:

-Avamın şükrü: Yalnız nimetlere şükrederler.

-Havâsın şükrü: Tüm hallerde Allah'ın üzerlerindeki fazilet ve nimetlere şahitlik ederler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Başına felaket gelip de karşılığında lisanı ile hamdeden, şeytanın kalbine ye's atmasına ve yüce Allah'ın rahmetinden ümit kesmesine meydan vermeyerek kalbi ile razı olan kimseyi Ebû Musa Eşarî'nin rivayet ettiği şu hadisle övdü: "Bir kulun çocuğu öldüğü zaman yüce Allah meleklerine der ki: "Kulumun çocuğunun ruhunu kabzettiniz mi?" Melekler: "Evet" derler. Yüce Allah: "Kulum ne dedi?" diye sorar. Melekler: "Sana hamdetti ve istirca etti," (İnna lillahi ve inna ileyhi raciun, dedi) derler. Yüce Allah buyurur ki: "Kulum için cennette bir ev bina edin ve onu Beyt-ül Hamd diye isimlendirin."[1] Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir hadisinde: "Cennete ilk önce davet edilen kişiler, bollukta ve darlıkta Aziz ve Celil olan Allah'a hamdedenlerdir." buyurdu.[2]

-Havâs-ül Havvâsın şükrü: Nimet ve felaketi görmeyip nimet veren Allah'ın rızasında kaybolmalarıdır. Bu manada Şiblî (rahmetullâhi aleyh): "Şükür, nimeti görmeyip nimet vereni görmektir." dedi.[3]

C. Şükrün Fazileti:

Şükür en yüksek makamlardandır. Zira, kalbe, lisana ve bütün azalara şamildir. Çünkü o sabrı, rızayı, hamdi, bedenî ve kalbî ibadetlerin çoğunu kapsar. Bunun için yüce Allah şükrü emredip bunun zıddı olan küfran-ı nimet ve inkârcılığı da yasakladı. Yüce Allah Bakara Suresi 152. ayetinde:

وَاشْكُرُوا لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ

"Bana şükredin ama nankörlük etmeyin." buyurdu.

Şükür, peygamberlerin en büyük sıfatlarındandır. Yüce Allah dostu Efendimiz İbrahim (aleyhisselâm) için Nahl Suresi 120-121. ayetlerinde:

[1] Tirmizi Kitab-ul Cenaiz'de rivayet etti, hadis hasen dedi.

[2] Hakim Müstedrek'te c.1 s.502'de rivayet edip, hadis Müslim'in şartı üzere sahihtir dedi. Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

[3] Risale-i Kuşeyriyye s.81'de

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ۝
شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

"Muhakkak ki İbrahim başlı başına bir ümmet idi. Tek bir hanif olarak Allah'a itaat için kıyam etmişti ve hiçbir zaman müşriklerden olmadı. O'nun nimetlerine şakir (şükreden) bir kimse idi. O, onu seçmiş ve doğru bir yola hidayet buyurmuştu." buyurdu.

Yüce Allah Seyyidimiz Nuh (aleyhisselâm) için, İsra Suresi 3. ayetinde:

إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا

"O (Nuh) doğrusu çok şükredici bir kul idi." buyurdu.

Allah'ın Habibi ve Resulü Efendimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise ibadette, geceleri ihya etmede ve Rabb'inin huzurunda şükür makamını huşu, iffet üzere tahakkuk ettirmede çaba gösterirdi. İşte bunun için kıyamında nefsi ile cehdedip hatta ayakları şişene kadar ibadet etmesinden sorulduğunda buyurdu ki: "Ziyade şükreden (bir kul) olmayayım mı?"[1] Soran kişi zanneder ki ibadetin sebebi mağfiret taleb etmektir. Halbuki yüce Allah onu (sallallâhu aleyhi ve sellem) affetmiştir. Lâkin Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın cevabı, soranın himmetini yükseltmiş, kulluk makamlarının en yükseği olan şükür makamına çıkarmıştır.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şükrü gerçekleştirenlerin en hayırlısı olduğu gibi böylece ashabını ve diğer mü'minleri de bu büyük makamı gerçekleştirmeye çağırıyordu. Her namazın sonunda dua ile yüce Allah'a yönelmeye, zikir ve şükür üzerine yardıma ve kendilerine lütuf etmeye çağırıyordu. Muaz b. Cebel (radıyallâhu anhu)'e: "Ey Muaz sana vasiyet ediyorum, her namazın sonunda:

اَللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

Ey Rabb'im! Zikrine, şükrüne ve güzel ibadeti yapmam üzerine bana yardım eyle! diyesin." buyurdu.[2]

[1] Buhari Sahihinde tahriç etmiştir.

[2] Ebû Davud, Sünen'inde bâb-u İstiğfar'da, Nesaî Kitab-ıl İftitah'ta ve Hakim, Müstetrek'te c.1 s.499'da rivayet ettiler. Hakim sahih-ül isnad dedi. Zehebî de buna muvafakat etti.

Şükür makamının ve mevkiinin yüksekliğinden dolayı çıkışı zordur. Onun gerçekleşmesi doğrulukla, sabırla, istikametle mücâhedeye ve devamlı sülûka muhtaç olur. İşte bunun için şakirun (çok şükredenler) nadirdir. Zira kerim ve değerli kimseler de azdır. Onların azlığını yüce Allah Sebe Suresi 13. ayetinde:

وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ

"Kullarım içinde şekûr olan (çok şükreden) azdır." buyurmuştur.

Allah, faziletinin ve cömertliğinin genişliğine rağmen insanların çoğunu nimetlerine şükür etmemekle vasfederek Neml Suresi 73. ayetinde:

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لاَ يَشْكُرُونَ

"Şüphesiz Rabb'in insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler." buyurdu.

Bunun için yüce Allah, Kur'an-ı Kerîm'de büyük nimetlerini, nice iyilik ve ikramlarını insanlara çok kere hatırlatarak birçok defa varlıkları tefekküre davet ediyor. İnsanları o nimetleri saymasından ve nimetleri sınırlamaktan acze bıraktığını, saygı değer ve fevkalede güzel olan nimetleri anlamamız için bizi düşünmeye çağırıyor. İşte bütün bunların hepsine hakkı ile şükretmemiz için yüce Allah Nahl Suresi 78. ayetinde:

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Allah sizi analarınızın karnından öyle bir halde çıkardı ki hiçbir şey bilmiyordunuz. Öyle iken size işitmeniz için kulaklar, görmeniz için gözler ve anlamanız için gönüller verdi ki şükredesiniz diye!" buyurdu.

Yüce Allah olgun fikre sahip olan kâmil insanları ve yaşı kırka varanları şöyle vasfetti: Bunun gibi insanlar yüce Allah'ın nimetlerinin kendilerini ihate ettiğini görürler, üzerinde Allah'ın iyilik ve ikramlarına şahit olurlar ve yüce Allah'a yalvararak şükretmesine muvaffak olmak için iltica ederler. Yüce Allah Ahkaf Suresi 15. ayetinde:

حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ

"Nihayet insan güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: "Rabb'im! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et!" buyurdu.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın rızkı ile nimetlenip şükreden kimsenin menzilini, yorularak ibadetlerle meşgul olan ve meşakkatlerine sabredenlerin menzili ile beraber kıldı ve "Yiyip şükreden, sabrederek oruç tutanın menzilindedir." buyurdu.[1] Sonra şükür, nimetin devamlı kalması ve sürekli olması için en hayırlı bir vesiledir. Denildi ki nimetin bağı şükürdür. İbn-i Atâullah (rahmetullâhi aleyh) "Hikem"inde şükrün hikmeti hakkında der ki: "Her kim nimetlere şükretmez ise zevalına maruz kalır, her kim de nimetlere şükrederse muhakkak onları sağlam iple bağlamış olur."[2]

Şükretmemek, nimetlere nankörlük ve umursamamakla karşılık vermek yüce Allah'ın gadabını, ikabını ve nimetin elden gitmesini doğurur. Yüce Allah'ın Nahl Suresi 112. ayetinde buyurduğu gibi:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

"Bir de Allah şöyle bir şehrin halkını misal yaptı ki emniyet ve asayiş içinde idiler. Onlara her yerden rızıkları bol bol geliyordu. Derken o şehir halkı, Allah'ın nimetlerine nankörlük etti. Allah da onlara, o yaptıklarına karşılık açlık ve korku libasını (belasını) tattırıverdi."

Yüce Allah, mü'minlere nimetlerine şükürle mukabele ettikleri takdirde, onların nimetlerini arttıracağını vaad ederek İbrahim Suresi 7. ayetinde:

[1] Tirmizi, Kitabu Sıfat-ul Kıyame'de Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.
[2] İkaz-ül Himem fi Şerh-il Hikem İbn-i Acîbe c.1 s.100'de

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ

"Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttırırım." buyurdu.

Hakikaten şükreden bir kimse, yüce Allah'a şükrettiğinde nefsi için hayrı celbeder. Şükrü sebebi ile yüce Allah'ın nimetlerinin üzerine ziyade olmasını, fazlının devamını, sevgisinin çokluğunu ve güzel övgüye sahip olmayı kazandığı için, yüce Allah Neml Suresi 40. ayetinde:

وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

"Her kim şükrederse sırf kendi lehine eder. Her kim de küfranda bulunursa şüphe yok ki Rabb'im gani (müstağni)dir, kerimdir." buyurdu.

Saadet-ı Sûfiyye şükrü gerçekleştirdikten sonra, makamının yüceliğini ve faziletinin büyüklüğünü bilir ve insanları ona çağırırlar. Yüce Allah'ın dünyevî ve uhrevî bütün nimetlerini ikram ettiği kimseleri, dünya nimetleri ile meşgul olmamaya teşvik ederler. Hatta nimetin ziyadeleşmesi, tevfikin devam etmesi için şükür yoluna sülûk etmelerini teşvik ederler. Ebû'l Hamza el-Bağdâdî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Allah sana hayır yollarından bir yolu açtığında ondan ayrılma, ona bakıp iftihar etmekden sakın ve ancak seni buna muvaffak edenin şükrü ile meşgul ol! Zira ona nazar etmen seni makamından düşürür. Şükürle meşgul olman ise sana nimetlerin ziyade olmasını sağlar. Zira yüce Allah İbrahim Suresi 7. ayetinde:

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لأَزِيدَنَّكُمْ

"Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) arttırırım." buyurmaktadır.[1]

Bu sebeple Saadet-ı Sûfiyye her hallerinde yüce Allah'ın şükür kapısını çaldılar. Onlar sair durumlarında yüce Allah'a hamdeder. Fail-i Mutlak, Mun'im-ül Mutefaddıl, Berr-ür Rahim ve Şekür-ül Kerim olan Allah'a şahit olur ve kapısının eşiğine zilletle kapanırlar. Kalplerine Cenabından gelen (onun zatından) marifet nuruyla, dillerinde hamd-ü

[1] Tabakat-üs Sûfiyye Lis-Sülemî, s.298'de

sena alametleriyle, amellerinde şerîat-ı garrânın hükümleriyle Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın onurlu, uğurlu olan ashabının ve ashaba tâbi olan kimselerin güzel metodlarına ve müstakim yollarına uyup izlerini takip ederler.

Tenbih:

Şükür bahsinin son bulmasıyla Allah'a vasıl olmaya taalluk eden üçüncü bâbı bitirdik. Ancak şuna işaret etmek gerekir ki bu kitabımızda ortaya koyduğumuz bu makamlar seyir makamlarının hepsi değildir. Daha birçok makam vardır. Hatta şeyhimiz Muhammed Hâşimî (rahmetullâhi aleyh) bu makamların yüz kadar olduğunu zikretti ve bunları Allah'a seyr-i sülûk edenin menzilleri diye isimlendirdi.

Muhakkak Şeyh-ül İslâm Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed-ül Ensariy-ül Herevi, Hanbeli Fakihi, Müfessir ve sûfi (vefatı hicri 481'de) bu hususta bir risale te'lif etti, seyr-i sülûk yolunda yüz menzil olduğunu bildirdi, taksimini ve izahını güzel yaptı. Ona vakıf olmak isteyenlere ve rağbet edenlere fayda verdi ve bu esere: "Menazil-üs Sairin ile'l Hakkı Azze Şe'nuhu" ismini verdi.[1]

[1] Şerh-ü Şatrancu'l Arifin li Seyyidî Eş Şeyh Muhammed El Hâşimî (rahmetullâhi aleyh) s.12'de.

IV. BÖLÜM

TASAVVUFUN SEMERELERİ
İlahî Sevgi
Keşf
İlham
Evliyanın Kerametleri

4.1. TASAVVUFUN SEMERELERİ

4.1.1. İlahî Sevgi

Allah sevgisi, makamların en uzağı ve derecelerin en yüksek zirvesidir. Muhabbete yetiştikten sonra gelen şevk, ünsiyet ve rıza gibi makamlar muhabbetin semeresi ve tabileridir. Muhabbetten evvel ancak tevbe, sabır ve zühd gibi mukaddemeler vardır.[1]

Muhabbet, bundan daha açık bir şekilde tarif edilemez! Bundan sonra yapılacak tarifler ve sınırlamalar ancak konunun gizli kalmasına sebep olur. Tarifi yaşamakla olur. Yapılan tarifler ilimlerde bir konu olması içindir. Muhabbet muhiblerin kalplerine akan zevkî bir haldir. Zevkten başka bir tabirle açıklanamaz. Muhabbet hakkında bütün denilenler, ancak etkilerini açıklamak, semerelerini tâbir etmek ve sebeplerini izahtan başka bir şey değildir.

Şeyhü'l Ekber İbn-ül Arabî el-Hatemî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İnsanlar muhabbetin tarifinde ihtilaf ettiler. Muhabbeti sınırları belli bir şekilde tarif eden birini görmedim. Tam tersine tasavvur dahi edilemez. Muhabbetin tarifi neticeler, etkiler ve kapsadığı alanlar gözetilerek yapılır. Bilhassa Cenab-ü İlâhiyy-ül Aziz olan yüce Allah muhabbetle sıfatlanmıştır. Bu hususta işittiğimin en güzeli, Ebû'l Abbas es-Sanhacı (rahmetullâhi aleyh)'dan birçoklarının bize anlattığı şeydir. Ona muhabbetten sorulduğunda şöyle dediğini işittik: "Gayretin (kıskançlık) muhabbetin sıfatlarından olduğunu ve tarif edilemeyen bir gizliliğe sahip olduğunu açıkladı."[2]

İbn-i Debbağ (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Muhakkak muhabbeti, ancak hakikatını tadan ifade edebilir. Her kim tadını tadarsa tabiri mümkün olmayan bir şakınlık onu kaplar. Zil zurna sarhoş olan kimseye sarhoşluğun hakikatından sorulduğunda aklını kaplayan bu hal sebebiyle sorulan soruya cevap veremez. Bu iki sarhoşluk arasındaki fark, içki içenin sarhoşluğu sonradan arız olduğu için, ayması mümkün olup aydığında onu ifade edebilir. Ancak muhabbet sarhoşluğu zatında devamlı olduğu için ona yetişenin ayması mümkün olmaz ki onun hakikatinden haber versin!"

[1] İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) İhya'nın Kitab-u Muhabbet ve Şevk c.13 s.2570'de
[2] İbn-i Arabî Hatimi Tai, Futuhat-ul Mekkiyye 178.muhabbet bâbı.

Şairin dediği gibi:

"İçkiyi içen, içkiden ayar,

Aşkın sarhoşluğu devam eder."[1]

Bunun için Cüneyd Bağdadî (rahmetullâhi aleyh)'ye muhabbetten sorulduğunda, cevabı iki gözünden yaş dolup akması, kalbinin aşk ve şevk ile çarpması sonra muhabbetten kaynaklanan sözler ifade etmesidir.

Ebû Bekir el-Kettânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Muhabbet hakkında bir mesele Allah'ın aziz kıldığı Mekke'de Hac mevsiminde, cereyan etti." Şeyhler bunun hakkında konuştular. Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) ise içlerinde yaş bakımından en küçüğü idi. Ona dediler ki: "Ey Iraklı, yanında ne bilgi varsa söyle!" Başını yere eğdi gözleri yaş doldu sonra dedi ki: "Nefsini terkeden, Rabb'inin zikrine bağlı, Allah'ın hukukunun edasıyla kâim, kalbiyle Allah'a bakan bir kuldur. Heybetinin nurları ve aşk kasesinden içtiği şarabın saflığı onun kalbini yakmıştır. Onun için Cebbar, gaybının örtüsünden inkişaf eder. Konuşursa Allah'ı konuşan, nutuk ederse Allah'tan nutuk eden, hareket ederse Allah'ın emri ile hareket eden, sakin olduğunda da Allah'la beraber olan bir kuldur. Şu halde o kul Allah iledir, Allah içindir, Allah ile beraberdir." O zaman şeyhler ağladılar ve dediler ki: "Bundan ziyadesi olmaz. Ey Tac-ül Arifin Allah mükâfatını versin."[2]

[1] Meşaruk-ul Envaru'l Kulûb ve Mefatih-u Esraru'l Guyub li Abdurrahman b. Muhammed Ensarî, İbn-i Debbağ diye meşhur olmuştur, s.21'de

[2] Medaric-üs Salikin c.3 s.11'de

A. Muhabbetin Delili ve Fazileti:

Allah'ın kuluna, kulun da Rabb'ine muhabbetinin delilleri çoktur. Yüce Allah Mâide Suresi 54. ayetinde:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

"Allah onları sever onlar da Allah'ı severler." Yine Bakara Suresi 165. ayetinde:

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

"İman edenler ise Allah için sevgice daha kuvvetlidirler." Ve yine Âl-i İmrân Suresi 31. ayetinde:

قُلْ إِنْ كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ

"De ki, eğer siz Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun ki Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı mağfiretle örtsün." buyurmaktadır. Allah sizi sevsin cümlesi, Allah'ın muhabbetine, faydasına ve faziletine delildir.

Sünnette ise Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayetle Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Üç haslet her kimde var ise imanın tadını bulur: Allah ve Resulü kendisine her şeyden daha sevgili olmak, sevdiği kişiyi ancak Allah için sevmek ve ateşe atılmayı hoş görmediği gibi küfre dönmeyi de hoş görmemektir." buyurdu.[1]

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yüce Allah buyuruyor ki: "Kim benim evliyama düşman olursa ben ona harp ilan ederim. Kulum bana, kendine farz kıldığım amellerden daha sevgili bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana, ben kendini sevinceye kadar nafilelerle yaklaşmaya devam eder. Onu sevdiğimde artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse istediğini muhakkak veririm. Eğer bana sığınmak isterse onu muhakkak korurum. Mü'minin ölümü karşısında tereddüt ettiğim gibi hiçbir şeyde tereddüt etmedim. Mü'min ölümünden hoşlanmıyor, ben de onun günahından hoşlanmıyorum." buyurdu. (Bu hadis-i şerif müşebbahat

[1] Buhari Sahihinde Kitabu'l İman'da tahriç etmiştir.

hadislerdendir. Bence azaları ile yapmak istediği ve yaptığı amellerini kabul ederim demektir. Yüce Allah daha iyi bilir. Mütercim.)[1]

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Allah bir kulu sevdiğinde Cebrail'i çağırır: "Ben filanı seviyorum, sen de onu sev" der. Bu sebeple Cebrail (aleyhisselâm) da onu sever. Sonra sema ehline nida eder ve der ki: "Muhakkak Allah filanı seviyor, siz de onu sevin. Sema ehli de onu sever. Sonra da yerde kabul görür. Yani yer ehli de onu sever." buyurdu.[2]

Ebû Derdâ (radıyallâhu anhu) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan rivayetle: Şu, Davud (aleyhisselâm)'ın duasından idi: "Ey Allah'ım! Ben senin sevgini ve seni sevenin sevgisini istiyorum. Senin sevgine yetiştiren ameli istiyorum. Ey Allah'ım! Senin sevgini bana nefsimden, ehlimden ve soğuk sudan daha sevgili kıl!" buyurdu."[3]

Kur'an ve sünnet, kullardan Allah'ı sevenlerin ve Allah'ın da sevmiş olduğu kulların amelleri, sözleri ve güzel ahlâkları ile doludur:

Âl-i İmrân Suresi 146. ayetinde:

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

"Allah sabredenleri sever."

Mâide Suresi 93. ayetinde:

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Allah muhsinleri sever."

Bakara Suresi 222. ayetinde:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

"Muhakkak Allah tevbe edenleri ve temizlenenleri sever." buyurdu.

Bunların zıddı ise Bakara Suresi 205. ayetinde:

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ur Rıkak Bâb-u Tevazu da tahriç etti.
[2] Buhari Sahihinde Kitab-ul Bed-ul Halk bâb-u Zikr-il Melaike de tahriç etti.
[3] Tirmizi Kitab-ud Da'vad'da tahriç etti ve hadis hasen garib dedi.

وَاللَّهُ لاَ يُحِبُّ الفَسَادَ

"Allah fesadı sevmez."
Hadid Suresi 23. ayetinde:

وَاللَّهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"Çünkü Allah kendini beğenip böbürlenen kimseleri sevmez."
Âl-i İmrân Suresi 57. ayetinde:

وَاللَّهُ لاَ يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

"Allah zâlimleri sevmez." buyurmuştur.

Muhakkak ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) birçok hadis-i şeriflerinde, Allah ve Resulünü sevmeyi imanın şartlarından kılmış ve: "Sizden biriniz (hakkı ile) inanmış olmaz. Hatta ben kendine ehlinden, malından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça" buyurmuştur.[1]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabelerini muhabbete yönlendirir, muhabbetin büyük bir tesirinin ve yüce bir makam olduğuna yüce Allah'ın nimetlerine ve yüksek faziletlerine dikkatlerini çekerdi. Sonra onlara Allah sevgisinin Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ı sevmeyi gerektirdiğini ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ı sevmelerinin Allah'ın sevgisine yetiştirdiğini açıklardı. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Nimetleri ile sizi beslediği için Allah'ı sevin, Allah sevgisi ile de beni sevin." buyurdu.[2]

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhiblere sevdikleri ile beraber olacaklarını tebşir etti. Bu hususta Enes (radıyallâhu anhu) rivayet etti ki: "Bir kişi Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a gelerek: "Kıyamet ne zaman kopar ya Resulallah?" diye sordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onun için ne hazırladın?" O da: "Ne çok namaz, ne çok oruç ve ne de sadaka hazırladım. Lâkin ben Allah ve Resulünü çok seviyorum." dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sen sevdiğinle berabersin" buyurdu. Enes

[1] Buhari ve Müslim Sahihlerinde Kitab-ul İman bahsinde Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler.
[2] Tirmizi Kitab-ul Menakib'de rivayet etti. Hadis hasen garib dedi.

(radıyallâhu anhu) dedi ki: "Bizde mi öyleyiz?" Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet" dedi. Buna çok ferahlandık.[1]

Muhabbet hakkında hadis-i şerifler çoktur. Hepsi de faziletinin büyüklüğüne ve tesirinin kapsamına işaret eder. Sahabe-i kiram (radıyallâhu anhum) Allah ve Resulünün muhabbetini tahakkuk ettirdiklerinde; imanda, ahlâkta ve fedakârlıkta kemâlin zirvesine yetiştiler. Muhabbetin tatlılığı, belalara giriftar olmanın acılığını, mihnetlerin katılığını onlara unutturdu. Muhabbet onları ruhu, malı, vakti, bütün kıymetli ve nefis şeyleri sevdiklerinin yoluna harcamaya ve mahbublarının rıza ve sevgisini elde etmek için kendilerini feda etmeye sevk etti.

İslâm, hakikatte ameller, teklifler ve hükümlerdir. Muhabbet ise onların ruhudur. Muhabbetsiz ameller ise cansız görüntülerdir yani heykellerdir.

[1] Buhari Sahihinde Kitabu'l Menakib'de, Müslim Sahihinde, Kitab-ul Birr'de, Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler.

B. Muhabbeti Doğuran Sebepler:

Âlimler muhabbeti doğuran birçok sebep olduğunu zikrettiler. Bunların en önemlileri on tanedir.

Birincisi: Kur'anı tedebbür ile okumak ve manalarını ve kastedileni anlamaya çalışmak.

İkincisi: Farzlardan sonra nafilelerle Allah'a yaklaşmak. Nafileler muhabbetten sonra mahbubiyet derecesine yetiştirir.

Üçüncüsü: Her halükârda dili, kalbi, ameli ve hali ile O'nun zikrine devam etmek, muhabbetten nasibi, bu zikirdeki nasibi miktarıncadır.

Dördüncüsü: Hevâ (arzu) gâlip geldiğinde Allah'ın amaç ve gayesini, kendi amaç ve gayesine tercih etmek. Yükseliş ne kadar zor ise de O'nun arzusuna tırmanmak gerekir.

Beşincisi: Kalbin, yüce Allah'ın isimlerini, sıfatlarını müşâhede edip öğrenerek bilgi sahibi olmasıdır. Kalbin bu marifet bahçelerinde ve bahçelerinin önünde istediği gibi hareket etmesidir. Zira her kim yüce Allah'ı isimleri ile, sıfatları ile ve fiilleri ile bilirse yüce Allah kesinlikle onu sever.

Altıncısı: O'nun iyiliğini, ihsanını, gizli ve açık olan nimetlerini müşâhede etmek. Zira bunlar Allah'ın muhabbetine sebeptir.

Yedincisi: Kalbin yüce Allah'ın huzurunda tezellül ve tevazuyla tamamen kırılmasıdır.

Sekizincisi: Onunla ilâhi tecelli vaktinde münacaat için halvet yapmak. Bilhassa seherlerde kelamını tilavet etmek, huzurunda kalple ve edeple durmak, sonra da bunu tevbe ve istiğfarla bitirmek.

Dokuzuncusu: Muhib ve sadıklarla bir mecliste bulunmak. Meyvelerin güzelleri seçilip alındığı gibi onların kelam ve semerelerinin de en güzellerini almak, onların huzurunda bir maslahat olmadıkça konuşmayıp sükut etmek edeptendir. Sen bu durumu halin için bir ziyadelik ve gayrın için de bir menfaat olduğunu iyi bilirsin.

Onuncusu: Yüce Allah ile kalbinin arasına perde olan bütün sebeplerden uzaklaşmandır.

Yukarıda geçen muhabbet sebepleri ve diğerlerinden dolayı muhipler muhabbet menzillerine kavuşur.[1]

[1] Kitab-ul Medaric-us Sâlikin s.11-12'de

C. Muhabbetin Alametleri:

İnsanların çoğu Allah ve Resulünü sevdiklerini iddia ederler. Lisanın iddası amelsiz ne kadar da kolaydır. İnsan nefsin aldatmacasına uymamalıdır. Bilakis iyi bilmesi lazımdır ki Allah sevgisine delalet eden alametler vardır. Kalpte, lisanda ve diğer azalarda meydana çıkan semereler vardır. Kendi kendini aldatmaması için nefsini sevgi terazisine koysun. Sevginin alametleri var mı yok mu diye nefsini denesin. Bunlar da gayet çoktur. Onlardan bazıları:

1- Dar-üs selamda (ahiret yurdunda) keşif ve müşâhede yoluyla habibe kavuşmayı istemek. Allah'a kavuşmayı ve onu müşâhedeyi kalp sevmedikçe kalbin mahbubu yani Allah'ı sevmesi tasavvur edilemez. Allah'a vuslat dünyadan irtihal ve ölümle ayrılmakla olur. O zaman onun ölümden kaçmayıp bilakis ölümü sevmesi gerekir. Çünkü ölüm kavuşmanın anahtarıdır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim Allah'a kavuşmayı isterse Allah da ona kavuşmayı ister." buyurur.[1] Bundan dolayı Sahabe-i kiram (radıyallâhu anhum) Allah yolunda şehid olmayı severlerdi. Harp için çağırıldıklarında: "Allah'a kavuşmaya merhaba!" derlerdi.

2- Yüce Allah'ın sevdiğini zahirde ve bâtında kendi sevdiğine tercih etmek. Taatı gerekli kılmak, tembellikten ve hevâsına uymaktan sakınmak. Kim Allah'ı severse ona isyan etmez. Bundan dolayı İbn-i Mübarek (rahmetullâhi aleyh) bir şiirinde buyurdu ki:

"Yüce Allah'ı sevdiğini iddia ettiğin halde O'na isyan ediyorsun,
Yemin olsun ki bu kıyas hayret vericidir,
Eğer sevginde sadık olsaydın, elbette O'na itaat ederdin,
Muhakkak ki bir kimseyi seven, sevdiğine itaat eder."

Yine bu manada denildi ki:

"Sen arzu ettiğin için, kendi arzularımı terkederim,
Nefsim istemese de senin razı olduğuna, ben de razı olurum."

Yüce Allah'a itaat ve muhabbet; konuşmada, fiillerde ve ahlâkta Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a ittiba etmeyi gerektirir. Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 31. ayetinde:

[1] Buhari Kitab-ur Rikak'ta, Müslim Sahihinde Kitab-uz Zikir'de Bâb-u 'Men Ehabba Lika Allahi' de rivayet ettiler.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"De ki; eğer siz Allah'ı seviyorsanız, hemen bana uyun ki Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı mağfiretle örtsün. Allah gafurdur, rahimdir." buyurdu.

3- Yüce Allah'ın zikrini çok yapmak, lisanın zikirden kesilmemesi ve kalbin zikirden boş kalmamasıdır. Her kim bir şeyi severse zikrini çok yapar.

Bir şiirde:

"Hayalin kalbimde, zikrin ağzımda,

Ve meskenin kalbimde nereye kaybolursun?" denmiştir.

4- Halvette Allah'a münâcâtı ve Allah'ın Kitab'ını okumakla ünsiyet ede! Teheccüd için, gecenin sakinliğini ve vaktin berraklığını ganimet bilip, devam ede! Muhabbetin en az derecesi, halvette dostla beraber olmaktan hoşlanmaktır. Münâcâtla nimetlenmektir.

5- Allah'tan başka hiçbir şeyi yitirip fevtetmesine üzülmeye! Allah'ın zikrinden ve taatından uzak kalıp fevtettiği saatten başka şeyler için üzüntüsünü büyütmeye! Gafil kaldığı şeylerden dolayı yalvarmasını ve tevbe etmesini çoğalta!

6- Taattan lezzet alıp ferahla yaşaya, taata yönelmeyi ağır görmeye, ondan dolayı yorgunluk duymaya!

7- Allah'ın bütün kullarına karşı şefkatli ve merhametli ola! Ancak Allah düşmanlarına karşı, yüce Allah'ın Fetih Suresi 29. ayetinde:

أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

"Onlar kafirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler." buyurduğu gibi tavizsiz ola!

8- Allah'ın sevgisinde, heybet ve azametinin altında hem korka hem de iyimser ola. Zannedilir ki korku sevgiye engeldir. Öyle değil! Nasıl ki cemali idrak etmek sevgiyi icab ettirir, azameti idrak etmek ise heybeti icab ettirir. Muhiblerin derecelerine göre korkuları vardır. Mesela, Allah'ın yüz çevirmesi korkusu, perdelemesi ve uzaklaşması korkusu gibi. Bunun için bazı muhibler bir şiirde dediler ki:

"Ben sevgiliyi, O'ndan korktuğum halde bildim,

Seni ancak seni bilen sever."

9- Mahbuba tazim ederek, yücelterek, heybetinden etkilenerek ve kalbini isteyerek muhabbet ve vecdi izhar etmekten ve sahte sevgi davasından kaçınmakla sevgiyi gizlemek. Bazı sevenler gizlemeden aciz kalarak bir şiirde şöyle dediler:

"Aşkı gizliyor, fakat gözyaşı sırlarını açıklıyor,
(Aldığı) nefes onda olan aşkı meydana çıkarıyor."

Bazısı da başka bir şiirde dediler ki:

"Kalbi başkasıyla olanın hali nasıl olacak?
Onun sırrı göz açıp kapayıncaya kadar nasıl gizlenir?"

10- Allah'la ünsiyet kurup O'ndan razı olmaktır. Allah'la olan ünsiyetin alameti ise halk ile ünsiyeti kesip Allah'ın zikrinden lezzet almaktır. Eğer onlara karışırsa o, cemaatın içinde tek kişi gibi olur. Halvette ise cemaatın içinde gibi olur.

İmam Ali (radıyallâhu anhu) Allah'la ünsiyet eden muhibleri vasfederek diyor ki: "Onlar ilimleri ile gerçek duruma vakıf olan bir topluluktur. Yakîn ruhu ile mübaşeret ettiler. Zenginlere zorluk veren şeyle rahatladılar. Cahillerin ürktüğü şeylerle ünsiyet ettiler. Ruhları en yüksek yere bağlı olarak bedenleri dünyayla beraber oldu. İşte bunlar yeryüzünde Allah'ın halifeleri ve O'nun dinine çağıran kimselerdir."[1]

D. Muhabbetin Mertebeleri:

Âlimler muhabbetin on tane mertebesi olduğunu zikretti:

1- Alaka: Kalp mahbup ile alaka kurduğu için bu isim verildi.

2- İrade: Kalbin mahbubuna meyledip onu murad etmesidir.

3- Sabâbe: Yüksek yerden suyun dökülmesi gibi kontrol edilemeyecek şekilde kalbin mahbubuna yönelmesidir.

4- Garam: Kalpte sabit duran ayrılmayan sevgidir. Alacaklının borçlusunu düşünmesi gibi.

5- Vidad: Muhabbetin temiz, hâlis ve içten sevgi şeklinde olmasıdır.

6- Şeğaf: Sevginin kalbin iç zarına yetişmesiyle olur. Bu hususta İmam-ı Cüneyd (rahmetullâhi aleyh): "Şeğaf mertebesinde olan kişi sevdiğinden gelen cefayı görmez. Bilakis onu adalet ve vefa olarak görür." dedi. Bir şiirde:

"Sizin bana eziyetiniz benim yanımda tatlıdır,

[1] İhya-u Ulumiddin'de, Kitab-ul Muhabbet Veş-Şevk ve Futuhat-ul Mekki li İbn-i Arabi kitablarına bakınız.

Sizin bana hevanızın hükmünce zulmetmeniz adalettir." denilmiştir.

7- Aşk: Öyle ifratına bir sevgi ki sahibine zararından korkulur.

8- Teteyyüm: Sevilen kişiye zelil ve kul olmak. Arapçada zelil kılmak ve köle edinmek tabiri, bu ismin türediği fiille açıklanıyor.

9- Teabbüd: Teteyyümden daha üstündür. Zira kulun nefsinde kendisi için hiçbir şey kalmaz.

10-Hullet: Bu mertebeye iki dost olan İbrahim ve Muhammed (aleyhisselâm) ulaştı. Bu muhibbin (sevenin) ruhuna ve kalbine sızan bir muhabbettir. Hatta kendilerinin kalplerinde mahbubdan başkasına hiçbir yer kalmamıştır.[1]

Sûfiyye muhakkak bu hayatın sirrinin iki harf üzere kâim olduğunu gördüler. O da el-Ha el-Ba (الحُبّ) dır.

Bir şiirde:

"İnsanın halinin en güzeli sıdk,

En kâmil vasfı ise Ha ile Ba (الحُبّ) dır" denildi.

Sevgi bulunduğunda zorluklar kolay ve lezzetli olur:

"Ey varlığın sirri!

Eğer sen olmasaydın ne yaşamım,

Ne de varlığım güzel olurdu.

Ne namazım, ne rükuum ve

Ne de secdelerimde terennüm etmezdim." denildi.

Hubb (sevgi), kalbe yerleştiğinde kalbin kara noktalarından biri olan dünyayı kalpten çıkarır. Sahibi ise güzel ve nimetli bir hayat yaşar. Hiçbir sıkıntı onun kalbine gitmeye bir yol bulamaz.

Sûfilerden birisi mezarlıkta bir kabrin üzerinde bir kişinin ağladığına rastgelir ve neden ağladığını sorar. O der ki: "Benim bir dostum vefat etti, ona ağlıyorum." Sûfi ona: "Bir ölüme mahkum olan dostu sevmekle nefsine zulmetmişsin. Eğer sen ölmeyen, senden ayrılmayan bir dostu (Allah'ı) sevseydin, o dostunun ayrılmasıyla sen de azap görmezdin." demiştir.

Sevdiği kişiye kavuşmaktan ümidini kesen kişinin ölümünü ucuz görmesi veya basit bir mal karşılığında kalbinin bağlandığı kimseden kesilmesi, intihar, kendini yakma, ölüm kayasına atlama gibi sevenlerin bu tür işlerini üzüntüyle dinliyoruz.

Bir şiirde:

[1] Medaric-us Sâlikin, s.18'e bakınız.

“Eğer sen hoşa giden hayatı yaşamak istersen,
Gitmesinden korktuğun şeyi ittihaz edinme!” denmiştir.

Allah’ı seven, O’nu Rabb, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i Resul, İslâm’ı din olarak seçen Allah ve Resülü’nün aşıkları nerede!

Onlardan ölümü seven kimseler ve arkasından sevdikleriyle karşılaşmak için ölüme şu sözlerle merhaba diyenler vardır: ”Yarın sevdiklerimle, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabıyla, buluşacağım.” Onlardan cihat sahasında nefsini ve kanını feda edenler, Allah’ın rızasına nail olup karşılaşmak, nasiplerini almak isteyenler ve onlardan nefsini Allah yolunda feda eden toplumlarla, nefsini basit ve hakir olan bir şey için feda edenler arasında büyük bir fark vardır.

Bir şiirde:

“Sen kimin sevgisi sebebiyle ölüme düçar oldun?
Aşk hususunda nefsin için kimi istiyorsan onu seç.”

Sevenin toplayacağı en yüksek ve en pahalı meyveler,
karşılıklı sevgi:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

“Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler.” (Maide 54),
karşılıklı rıza :

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

“Allah onlardan, onlar da Allah’tan razıdır.” (Beyyine 8)
karşılıklı zikir :

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُم

“O halde beni zikredin, ben de sizi anayım.” (Bakara 152)

İsa (aleyhisselâm) ibadetten dolayı renkleri değişmiş, bedenleri zayıflamış âbidlerden bir taifeye uğradı. Onlara: “Siz kimlersiniz?” diye sordu. Onlar da: “Biz yüce Allah’a ibadet eden kimseleriz.” dediler. O: “Ne için ibadet ettiniz?” diye sordu. Onlar: “Allah bizi cehennem ateşi ile korkuttu. Biz de ondan korktuk.” dediler. İsa (aleyhisselâm): “Yüce Allah sizi korktuğunuzdan emin kıldı.” dedi. Sonra onlardan daha şiddetli ibadet

eden bir taifeye uğradı. Onlara: "Ne için ibadet ediyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Allah bizi cennetiyle, velîlerine hazırladığı ile heveslendirip şevklendiriyor ve biz ibadetimiz sebebiyle cennetini umuyoruz." dediler. İsa (aleyhisselâm): "Yüce Allah umduğunuzu size verdi." dedi. Sonra onları geçti ve ibadet eden başka bir topluluğa uğradı. Onlara: "Siz kimsiniz?" diye sordu. Onlar: "Bizler yüce Allah'ı seven muhib kimseleriz. Narından korkarak ve cennetine heveslenerek ibadet etmedik. Lâkin ona muhib olup celalına tazim ettiğimiz için ibadet ediyoruz." dediler. Onlara: "Siz hakikaten Allah'ın velîlerisiniz. Ben sizlerle beraber olmak için emrolundum." dedi ve onların aralarında kaldı.[1] Bu delil, amaçlarının farklılığıyla insanların da farklı olduğuna işaret ediyor. Zira onlardan dünyayı isteyenler, ahireti isteyenler ve yüce Allah'ı isteyenler vardır.

Sûfilerden bazıları, yüce Allah'ın Âl-i İmrân Suresi 152. ayetinde:

مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

"Kiminiz dünyayı istiyordu, kiminiz de ahireti istiyordu." buyurduğunu işittiklerinde bir sûfi, "Yüce Allah'ı isteyenler nerede!?" dedi.

Bundan dolayı İmam Ali (radıyallâhu anhu): "Bazı kavimler yüce Allah'a cenneti isteyerek ibadet ettiler. Bu tüccarların ibadetidir. Bazı kavimler de cehennemden korkarak ibadet ediyor, bu da kölelerin ibadetidir. Bazı kavimler ise yüce Allah'a sırf şükretmek için ibadet ediyor. Bu da hürlerin ibadetidir." dedi.

Allah'tan gayrıyı sevmeyip yalnız yüce Allah'ı murad edenlerin vasfedildiği bir şiirde:

"Onların maksatları ne adn cenneti,
Ne güzel yüzlü huriler ve ne de çadırlardır,
Yalnız kerim olan kavmin maksatları,
Celil'in nazarından başka bir şey değildir."

Aşk olsun şu kavme ki gecenin karanlığı kendilerini kapladığında içlerinde korkan kişilerin iniltisi duyulur ve sabahladıklarında onların renklerinin değiştiğini görürsün…

Bir şiirde:

[1] Nur-ut Tahkik s.84'de

"Ne zaman gece olursa, güçlüklere göğüs gererler,
Onlar rükuda iken hava aydınlanır,
Emniyet ehli dünyada sükunet içinde,
İstirahatta iken şevk onların uykularını kaçırır ve onlar kalkarlar."

Evet onların cesetleri kulluğa sabreder. Geceleri ayakları teheccüdle kaim olur. Onların ne duaları ne de sözleri reddolunur. Onları gecelerinde secde ve rükuda görürsün. Bir münadi onlara seslenir ve bir şair de şöyle çoşturur:

"Ey gece erleri, gayret gösterin birçok söz reddedilmez,
Geceleri ancak sebatlı ve ciddi olanlar kalkar,
Başkaları (tembeller) kalkamaz."

Onlar eğer gecelerde uyumak için bir saat yatmayı isteseler, içlerinde olan şevk onları telaşa düşürür ve onlar kalkarlar. Vecd ve aşk onları cezbeder, onlar ancak uyuklarlar. Hazreti isteyenler, hazretin lisanıyla şiir okur, onları tahrik eder, münâcâta götürür ve onları teşvik eder:

"Bineklerinizi hareket ettirin ve ciddi olun,
Eğer kalplerde benim için aşk varsa,
Muhakkak gizli durumların meydana çıkması,
Ve amel defterlerinin açılma zamanı geldi, ona hazır olun!"

Çünkü döşekler kendilerine müştak, yastıklar onlara üzgün, uyku onların gözlerine aşık, rahatlık yanlarına hasret ve yanında geceler vakitlerin tayin edildiği kıymetli mertebelerdendir. Onların gece arkadaşları, teheccüd zamanında yıldızları gözlemektir. Karanlıkta uykuyu terk ederler, ayakta uzun durmakla süslenirler. Rabb'lerine en güzel kelamla gizlice fısıldar, dua eder ve Melik-il Allam olan Allah'a yakınlıkla ünsiyet ederler. Geceler onlardan saklanırsa yani geceyi kaçırırlarsa onlar elbette erirler. Geceler bir an bile onlardan kaçmış olsa onlar hoşnut olmazlardı. Seher vaktine kadar teheccüde devam ederler ve seherde uyanıklığın semerelerini beklerler…

Allah Tebareke ve Teâlâ'nın sevenlerine tecelli edeceği bize yetişti. Yüce Allah onlara: "Ben kimim?" der. Onlar: "Sen bizim sahibimizsin" derler. Yüce Allah: "Siz benim dostluğumun ve inayetimin ehlisiniz. İşte Zatım, ona şahid olunuz, işte kelamım onu dinleyiniz ve işte dolu kâsem ondan içiniz." buyurdu. Yüce Allah Dehr (İnsan) Suresi 21. ayetinde:

وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

"Rab'leri onlara şarab-ı tahur sunmaktadır." buyurdu. İçtiklerinde lezzet alır ve lezzet aldıklarında kendilerinden geçerler. Lezzet aldıkları zaman kalkar, kalktıklarında ise coşarlar.

İşte o zaman saba rüzgârı Yusuf (aleyhisselâm)'un gömleğinin kokusunu getirdiğinde, onun mührünü Yakup (aleyhisselâm)'dan başkası açamadı. Bunu ne Kenan ahalisi ne de onun yanından çıkanlar bildi. Hatta gömleği getiren Yahuza da bilmedi.[1]

Arınmış nefiste hubb-u ilâhi fıtrîdir, nefsini hakikatı anlamaya ve şevkin yaradanını bilmeye çeker. İman kemâlleştikçe sevgi ziyadeleşir. Sevgi, nefsin kemâlı miktarınca, saadet ve nimetler de sevginin miktarınca olur. Allah sevgisi insanı zevk alacağı bir duruma yükseltir. Sahibini razı, mutmain ve latif olmaya dönderirir.

Muhakkak sûfiler sevgiyi, tamahkârlık ve şehvetlerden soydular. Çünkü onlar Allah'a sevgilerinde ihlâslı oldular. Onların sevgilerinde başka bir illet ve gaye olmaz. Onların aşklarının devası mevlalarını razı etmekten başka bir şey değildir. Rabiat-ül Adeviyye (rahmetullâhi aleyha) bir şiirinde:

"Onların hepsi ateşten korkarak ibadet eder,
Kurtulmayı bol nasip görürler,
Cennetlerde sakin olup, kaselerle sel-sebil içerek,
Nasiplerini almayı isterler,
Yahut da hep birden saraylarda sakin olmayı arzu ederler,
Ben ise sevgimi hiçbir şeye değişmek istemem" demiştir.

Bu şiirin manası: O, hayatı ancak Allah'ı sevmek, emirlerinin ve nehiylerinin yanında durmakta görür. Zira muhib sevdiği kimseye itaat eder. Bazı muhibler bir şiirde der ki:

"Hayat acıdır, keşke sen tatlı olsaydın!
Mahluk gadablıdır, keşke sen razı olsaydın!
Ne olaydı, seninle benim aram mamur olaydı da;
Benimle âlemin arası harap olaydı,
Senin sevgin sahih olduğunda, bana her şey kolay gelirdi,
Toprak üzerinde olan her şey toprak olur."

Muhakkak sûfiler sevginin yolunu bildiler ve o yola yürüdüler…

[1] Kitab-u Nehir-iz Zeheb fi Ahbarı Men Zeheb, Şeyh Kâmil b. Hüseyin Halebî, c.2 s.191-192'de

Yüce Allah hadis-i kudside: "Kulum bana kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Dili ile her ne ister ise muhakkak onları da kendisine ihsan ederim, bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum." buyurmuştur.[1]

Sevgi, Allah'a olan seyr-i sülûkun aslı ve marifetine vasıl olmaktır.

Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh)'ye muhabbetten sorulduğunda dedi ki: "Allah'ın sevdiğini sevmen, Allah'ın buğzettiğine buğzetmen, bütün hayırları yapman ve Allah'tan meşgul eden bütün şeylerden ayrılıp onları terketmendir. Allah için, seni levmedenlerden korkmaman, mü'minlere acıyıp şefkat göstermenle beraber, kafirlere karşı şiddetli ve sert davranman ve dinde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a ittiba etmendir." dedi.[2]

Yine dedi ki: "Allah'ı sevenin alametlerinden biri de ahlâkta, fiillerde, emirlerde ve sünnetlerde Habibullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a uyum göstermektir.[3]

Seyyid Ahmed er-Rifaî (rahmetullâhi aleyh): "Her kim Allah'ı severse nefsine tevazuyu öğretir, onu dünya alakarından keser, her halinde Allah'ın emirlerini tercih eder. Onun zikri ile meşgul olur. Nefsi için Allah'tan başkasına rağbeti terkeder ve onun ibadetinde kaim olur." dedi.[4]

Muhammed b. Ali et-Tirmizî el-Hakim (rahmetullâhi aleyh): "Muhabbetin hakikatı zikir ile devamlı ünsiyet etmektir." dedi.[5]

İbn-ül Debbağ (rahmetullâhi aleyh): "Vakta ki kâmil akıl ve faziletli nefis sahiplerinin talebleri en yüksek saadete nail olmaktır. Yani Mele-ul Ala'da daimi hayata ve kudsi olan Mevla Hazretleri'nin nurlarını müşâhede etmektir. En yüksek Cemal-i İlâhiyi görmekle lezzet almak, kıymetli ve mukaddes olan nurun doğuşunu görmektir. Bu saadet ise ancak arınmış bir nefis için hasıl olur. Çünkü ezelde inayet-i Rabbanîye'nin onu gerçek muhabbete ve ilâhi nurlara, şevke götüren ilmî

[1] Buhari Sahihinde, Kitab-ur Rikak Bâbu Tevazu'da Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.
[2] Tabakat-üs Sûfiyye Lis-Sülemî s.18'de
[3] Tabakat-üs Sûfiyye Lis-Sülemî s.18'de
[4] El-Burhan-ül Müeyyet Lis-Seyyid Ahmed Rifai s.59'da
[5] Tabakat-üs Sûfiyye s.219'da

ve geniş amelî yollara gitmesini kolaylaştırdığı nefisler için hâsıl olur. Bu saadetin hâsıl olması ile arif nefisler için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşerîn kalbine gelmeyen lezzet ve hoşlanma hâsıl olur. Bu yüksek emirleri tahsil etmek ve insanlardan çok azının yetiştiği selsebil ırmağının yolundan koşmak her akıllı kişiye vacibtir. Aşık bu yüce vatana özlem duyar. Onun koyu gölgeliğine, aheste esen rüzgârına ve tatlı pınarının yoluna kendini atar. Şimşeği (sâlikin ilk halında görmüş olduğu parıltı) de O yüce Cenab'tan geldiği ve eşsiz Cemalinin sırrından haber verdiği için gözetler. Bunun için şimşeklerin parıltısı aşıkların ciğerlerini şevk ile parçalardı.[1]"

Bunun gibi zevkler sûfileri mütmain olmaya ve ilâhi sevginin gölgesinde rızaya yetiştirir. Hayatın fayda ve şehvetlerinden başka, ruhî faydalar görürler. Onların Allah'la sevinip mesrur olmaları kendilerine yeter. Ona yakınlıkları ile nimetlenir, faziletini ve cömertliğini anlarlar. Yüce Allah Beyyine Suresi 8. ayetinde:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

"Allah onlardan razı oldu ve onlar da Allah'tan razı oldular."

Mâide Suresi 54. ayetinde:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

"(Allah) onları sevdi, onlar da Allah'ı sevdiler." buyurdu.

Yüce Allah onları sevip razı olduktan sonra onları seçti. Onlar yaratılanların özü ve sevdiklerinin havâssıdır.

Onlar hakkında denildi:

"Allah'a sevgilerinde ihlâslı olan kavimler vardır,
Allah onları seçti ve hizmetlerinden razı oldu,
Üzerlerine gece karanlığının bastığı kavimler,
Onları secde ederken ve kaim olurken görürsün,
Onlar geceleri onun zikri ile lezzet alır,
Gündüzleri de oruca göğüs gererler,
Cennetlerdeki çadırlarda barınır ve gelinlerle ganimetlenirler,
Gözleri kendilerine gizli olan şeylerle aydınlanır,

[1] İbn-i Debbağ, Meşarik-ul Envari'l Kulûb, s.36. İbn-i Debbağ h.696 senesinde vefat etmiştir.

Celil olan Allah'tan selam sözünü işitirler."

4.1.2. KEŞF

Keşfin Tanımı:

Seyyid Şerif (rahmetullâhi aleyh) "Tarifat"ında: "Firâset, lugatta dikkatli düşünüp araştırmak ve anlayışlı olmak manasındadır. Hakikat ehlinin istilahında ise yakını keşfetmek ve gaybı görmektir." dedi.[1]

Arif-i billah olan İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Firâset, düşünce ve fikrin kalbe hücum etmesi ve varidatın kalbe tecelli etmesidir. Eğer kalp sade olur ise çok hata etmez."

Hadis-i şerifte de: "Mü'minin firâsetinden sakınınız. Zira o, Allah'ın nuru ile nazar eder." buyrulmuştur.[2] Firâset, yakınlık ve marifetin hesabıncadır. Ne zaman ki kurbiyet kuvvetli olur ve marifet yerleşir ise işte o zaman firâset doğru olur. Ruh, Hakk'ın huzuruna yaklaştığında, Hak ona çok kere tecelli eder.[3]

Keşf, sâlikler için yüce Allah'a seyr-i sülûklarında hâsıl olan bir nurdur. Nefislerini mücâhade, halvet ve zikre tabi tutmalarının neticesinde önlerindeki madde sebepleri izale olur.[4]

Gözleri basiretlerine aksedip yansır ve artık onlar yüce Allah'ın nuru ile bakarlar. Önlerinde zaman ve mekan ölçüsü silinir, artık Allah'ın emri ile alemlere müttali olup bilirler. Lâkin bunu şehvetlerinin, şek ve şüphelerinin akîde bid'atlerinin ve şeytanın vesveselerinin bağlarından kurtulamayanlar başaramazlar. Firâset, bir şahıs için ancak dünya zulmeti ve örtüsü kalkıp sahip olduğu sâlim ve nurlu bir kalple olur. Onların kalplerinden şevk ve vesvese bulutları ve kalınlaşan maddîyat kirleri dağılıp gitmeden firâset mümkün olmaz.

Evet, gözünü haramlara kapar, nefsini şehvetlerden çeker, bâtınını yüce Allah'ın murakabesi ile imar eder ve kendini helal yemeye alıştırırsa elbette keşif ve firâsette hata etmez. Yoksa her kim harama mübahmış gibi bakarsa zulmani olan nefsi, kalbin aynasına yansır ve onun nuru söner.

---

[1] Seyyid Şerif'in Tarifat'ında s.110'da

[2] Tirmizi, Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anhu)'den Kitab-ut Tefsir'de rivayet etti.

[3] Mirac-üt Teşevvüf s.18'de

[4] Hüccet-ül İslâm İmam Gazalî der ki: "Kalbin cilası ve basireti ancak zikirle hâsıl olur. O ise ancak ittika ehli olanlarda yerleşir. Takva zikrin kapısı, zikir keşfin kapısı ve keşif de fevzül ekberin (büyük kurtuluşun) kapısıdır. Fevz ise Yüce Allah'a mülâki olmaktır. İhya-i Ulumiddin lil Gazalî c.3 s.11'de

Bu keşif muhakkak ki kulu, zahir hislerden bâtın hislere dönderir. O zaman ince ve şeffaf olan ruhu, bedenine giydirilen hayvani nefsine galip gelir. İşte o zaman keşif hâsıl olur ve ilhamî varidatlar ile karşılaşır.

Tarihçi İbn-i Haldun (rahmetullâhi aleyh) konumuz hakkında diyor ki: "Mücâhede, halvet ve zikirden sonra bunları çok kere his perdesinin açılması takip eder ve o kişi Allah'ın emri ile alemlere müttali olur. His sahibi olan ondan bir şey anlayamaz. Çünkü ruh bu alemlerdendir. Bu keşfin sebebi ise ruh zahiri histen bâtınî hisse döndüğünde his halleri zayıflar, ruh halleri güçlenir, ruhun sultanı galip gelir ve gelişmesi yenilenir. Bununla beraber ruhun bu durumuna zikir yardım eder. Zira o, ruhu geliştiren gıda gibi olur. Nuş-u nümasına (gelişmesine) devam eder. İlimden sonra şuhud ehli olur ve hissi perde kalkar. Nefsin zatında kişinin sefası tamam olur. Bu da zaten idrakin aynıdır. O zaman Rabb'anî olan ilhamlar, Ulûm-u Ledunnî (Allah'ın indinde olan ilimler) ve fütûhat-u ilâhî arzedilir." İbn-i Haldun sonunda şunu dedi: "Bu keşif, çok kere mücâhede ehli için meydana çıkar ve bu mevcudatın hakikatını onlardan başkası idrak edemez. Muhakkak ki sahabe de (radıyallâhu anhum) bu şekilde mücâhede ederlerdi. Bu kerametlerde onların nasipleri daha çoktu. Lâkin onlarda kerametlere ilgi vaki olmazdı. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali (radıyallâhu anhum) ve sahabelerden birçoklarının, onların yoluna tâbi olan tarikat erbâbının fazilet ve kerametlerini "Risale-i Kuşeyriyye" kapsamlı bir şekilde içine almıştır."[1]

Bu keşif sadık olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ashabına miras kalmıştır. Bunun sebebi ise onların sadakât, tasdik ve içlerinin temizlikleridir.

A. Resulullah'ın Keşfi:

Sahabe ve onlara vâris olanlardan bir şey zikretmeden önce yüce Allah'ın Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a vermiş olduğu keşiften bir kısmını zikredelim. Yalnız şu var ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a verilen keşif mucize, sahabe ve evliyaya verilen keşif keramettir. Her velînin kerameti, Peygamberinin mucizesidir.

Enes (radıyallâhu anhu) rivayet etti: "Bir defa namaz için kamet edilmişti. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzünü bizden tarafa dönderdi: "Namazda saflarınızı doğrultunuz ve birbirinize sımsıkı yapışınız. Çünkü ben sizleri

[1] Mukaddemet-ül İbn-i Haldun s.329'da

arkamdan da görürüm." buyurdu.[1] O zaman keşf, his aleminden uzak olduğu ve önünde zaman ve mekan ölçüleri silindiği için Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın indinde yakını ve uzağı görmek müsavi idi.

Enes (radıyallâhu anhu) diyor ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zeyd'i, Cafer'i ve İbn-i Revaha'yı gönderdi. Sancağı Zeyd'e teslim etti. Hepsi de öldürülerek şehid edildiler. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlardan haber gelmezden evvel onların durumunu insanlara haber vererek buyurdu ki: "Zeyd sancağı aldı ve şehid edildi. Sonra sancağı Cafer b. Ebi Talip aldı, o da şehid edildi. Sonra da sancağı Abdullah b. Revaha aldı ve o da şehid edildi. Bunu söylerken Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın iki gözünden yaş akıyor idi. Sonra sancağı Halid b. Velid emirsiz olarak aldı ve ona fetih ihsan olundu." buyurdu.[2]

B. Kur'an-ı Kerîm'de Olan Keşf:

Yüce Allah İbrahim Halilullah (aleyhisselâm)'ın hakkında Kur'an-ı Kerîm'in En'am Suresi 75. ayetinde:

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ

"Bu suretle İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu gösteriyorduk ki yakîni hâsıl edenlerden olsun." buyurdu.

Yine böylece yüce Allah Hızır (aleyhisselâm)'dan haber verdi. Hızır (aleyhisselâm), Musa (aleyhisselâm)'ya arkadaş olduğunda üç mesele zuhur etmiştir:

Birinci mesele: Hızır ve Musa (aleyhimesselam) denizi geçmek için ücretsiz olarak bir gemiye bindiklerinde, Hızır (aleyhisselâm), zâlim padişahın gemiyi zulmen alacağını keşfettiğinde binmiş oldukları gemiyi zâlimce gasbedenin şerrinden kurtarmak için (iyiliğe iyilikle karşılık vererek) gemiyi deler. Yüce Allah Kehf Suresi 79. ayetinde:

[1] Buhari Sahihinde Kitab-u Ebvab-il Cemaat, Müslim Kitab-us Salat'ta rivayet ettiler.

[2] Buhari Sahihinde Kitab-ul Cenaiz ve Kitab-ul Menakıb'ta rivayet etti. Bu hadisi Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mute gazvesi günü insanlar duymazdan evvel mucize olarak haber verdi.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا

"Gemi denizde çalışan birtakım (biçare) ve miskinlerindi. Ben o gemiyi kusurlu hale sokmak istedim ki önlerinde bir melik (kral) vardı. Her sağlam gemiyi gasben (zorla) alıyordu." buyurdu.

İkinci mesele: Hızır (aleyhisselâm)'a çocuğun hali keşfolunduğunda: "Eğer bu çocuk yaşarsa kendisi küfre girdiği gibi ana-babasına zulmederek yaşlı hallerinde onlar da küfre girecekti. Hızır (aleyhisselâm) mü'min olan ana-babaya rahmetle acıyarak Allah'u Teâlâ'nın o çocuktan daha hayırlı, daha merhametli, daha temiz bir çocuk vermesini umarak çocuğu öldürdü. Yüce Allah Kehf Suresi 80-81. ayetlerinde:

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا∃ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا

"Erkek çocuğa gelince, onun ana ve babası, mü'min kimselerdi. Bunun için onları azgınlık ve nankörlüğe boğmasından sakındık. Böylece istedik ki Rab'leri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin." buyurdu.

Üçüncü mesele: Yüce Allah, Hızır (aleyhisselâm)'a duvarın altındaki hazineyi keşfettirdi. Salih bir kişinin iki yetim çocuğunun yıkılacak olan duvarları altındaki hazineyi muhafaza için iki yetime acıdığından ve salih olan babalarına muhabbetinden dolayı ücretsiz ve karşılıksız olarak insanlık namına ve ihlâsla Hızır (aleyhisselâm) o duvarı doğrulttu. Kehf Suresi 82. ayetinde:

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

"Gelelim duvara, o şehirde bulunan iki yetim oğlanın idi. Altında onlar için saklanmış bir define vardı ve babaları salih bir zattı, onun için Rabb'im irade buyurdu ki ikisi de rüştlerine (yetişkinlik çağına) ersinler ve definelerini çıkarsınlar, hep bunlar Rabb'inden bir rahmet olarak yapılmıştır. Hiçbirini kendi reyimden yapmadım." buyurmuştur.

C. Sahabe'nin Keşfi

Ebû Bekir'in Keşfi:

Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in sadık olduğuna yüce Allah, Zümer Suresi 33. ayetinde şehadet eder ki:

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Doğruyu getiren (Resulullah) ve onu tasdik eden (Ebû Bekir'dir)." buyurdu. Bir insan Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in başarılı kahramanlıklarını nasıl sayabilir? Bu hususta birçok olaydan yalnız bir tanesini anlatacak olursak bu davanın üzerinden perde kalkar.

Urve (radıyallâhu anhu) babasından, o da Aişe (radıyallâhu anha)'den: Muhakkak ki Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in vefatı gelip çattığında, Aişe (radıyallâhu anha)'yi çağırarak dedi ki: "Benim ailem içinde arkamdan zenginliği bana daha hoş gelen ve fakirliği daha çok ağırıma giden senden başka kimse yoktur. Âliye mevkiinde kesimi yaklaşmış yirmi vusuk (deve yükü) hurmayı sana vermiştim. Sen o hurmaları bir senede kesseydin, senin olurdu. Şimdi ise ölümüm yaklaştı, artık o vârislerindir. Şimdi iki oğlan, iki de kız kardeşin vardır." Aişe (radıyallâhu anha) dedi ki: "Benim kız kardeşim Esma'dır." Ebû Bekir (radıyallâhu anhu): "Harice'nin kızı Habibe'den doğacak olan da kız kardeşindir. Onun kız olacağı benim kalbime ilka edildi. Ona hayırla muamele et!" dedi. Harice'nin kızı Habibe Ümmü Gülsüm'ü doğurdu.[1]

Tac-us Subkî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bu anlatılanlardan anlaşılıyor ki Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) için iki keramet vardır:

Birincisi: Bu hastalıktan öleceğini haber vermiştir. Çünkü bu gün mal vârisindir demesi buna delildir.

[1] İbn-i Sad, Tabakat-ı Kübra, Ebû Bekir Sıddık (radıyallâhu anhu)'ın vasiyetinde bu konuyu zikretti, c.3 s.195

İkincisi ise: Bir çocuğunun doğacağını ve onun da kız olacağını doğumundan önce haber vermesidir.

Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in bu sırrı açıklaması Aişe (radıyallâhu anha)'ye hibe ettiği ve henüz Aişe'nin kabzetmediği şeylerden dönmesi hususunda onun kalbini hoş etmek ve onun güvende olması için özel olarak ne kadar bıraktığını da bildirmesindendir. Çünkü Ebû Bekir Aişe'ye kendisi ile iki erkek ve iki kız kardeşinin malın mirascısı olduklarını haber verdi.[1]

İkinci Halife Ömer b. Hattab'ın Keşfi:

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ömer (radıyallâhu anhu)'in ilham edilenlerden olduğuna şahitlik etti.

Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet olunduğuna göre Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden evvelki ümmetlerin içinde ilham edilen insanlar vardı. Eğer ümmetimin içinde böyle bir kimse var ise o da Ömer (radıyallâhu anhu)'dir." buyurdu.[2]

Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmeti diğer geçmiş ümmetlerden daha faziletlidir. Madem ki ilham ehlinin diğer ümmetlerde bulunduğu sabit ise ümmet-i Muhammed'in içinde bulunması daha evladır. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın: "Ümmetimin içinde böyle bir kimse varsa" buyurması tekit içindir. Bir kimsenin "Eğer benim bir dostum varsa o da filandır" dediği gibi. Burada o kişinin muradı, onun diğerlerinden sadakâtının kemâlini ihtisas etmesidir. (Diğerlerinde ilham yoktur demek değildir.)

Muhaddes Kelimesinin Manası: Muhaddes, zannı doğru ve kendine ilham gelen kimsedir. O öyle bir kimse ki ruhlar alemi tarafından kalbine bir şey konmuştur, sanki diğeri ona konuşmuş gibi olur.

Tac-us Subkî (rahmetullâhi aleyh) şunları anlatıyor: Ömer (radıyallâhu anhu) Zenim el-Halicî'nin oğlu Sariyye (radıyallâhu anhu)'yi teçhiz ederek askerin üzerine kumandan tayin edip Fâris memleketlerine gönderdi. Onlar Nihavent kapısına varıp şehri muhasara edince askerin durumu zorlaştı. Çünkü düşman askeri çok sıkı bir halde toplanıp karşı koyuyordu. Nerede ise müslüman askerleri hezimete uğrayacaktı ki o anda, Ömer

[1] Beyrutlu Şeyh Yusuf Nebhânî, Hüccetüllah Alel Alemin, s.860'da

[2] Buhari Sahihinde Kitab-u Menakib ve Müslim Kitab-u Fedail-us Sahabe'de rivayet ettiler.

(radıyallâhu anhu) Medine'de minbere çıktı ve bir hutbe irad etti. Hutbe okurken birden bire yüksek bir ses ile: "Ya Sariyye! el-cebele, el-cebele (dağdan tarafa, dağdan tarafa çekil). Her kim kurda koyun yaydırmak ister ise zulmetmiş olur." dedi.[1] Yüce Allah, Sariyye (radıyallâhu anhu) ve bütün askerlerine Nihavent kapısında oldukları halde, Medine'nin minberinde olan Ömer (radıyallâhu anhu)'in sesini duyurdu. Hemen dağa sığındılar. Hepsi birden: "Bu Ömer (radıyallâhu anhu)'in sesi" dediler. Bu sebeple galip gelerek başarıya ulaştı ve kurtuldular.

Tac-us Subkî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Hazret-i Ömer (radıyallâhu anhu)'in maksadı keramet göstermek değildi. Lâkin kendine keşfedildi, o kavmi apaçık gördü. Kendini onların arasındaymış gibi gördü ve Medine'deki meclisinden bir an gaip olup onun duyuları müslümanların başına gelen musibetler ile meşgul oldu. Amirlerine sanki aralarında imiş gibi hitab etti."[2]

Bu kıssada alanacak iki ders vardır:

Birinci: Binlerce mil uzaktan sahih olan bir keşif ve orayı aynen görmek. Vaki olan kıssa on dört asır evveldi. O zaman televizyon neredeydi? Ömer (radıyallâhu anhu)'in bu kadar uzak yere sesini yetiştirmesi nasıl oluyor?

İkinci: Çok uzak mesafeden sesini Sariyye (radıyallâhu anhu)'ye yetiştirmesi.

Ömer (radıyallâhu anhu), Mezhic kabilesinden bir topluluk gördü ve aralarında Eşter diye biri vardı. Onu iyice gözden geçirdi. Sonra: "Allah onu katletsin. Ben onun sebep olacağı (müslümanların başına gelecek) kritik günleri görüyorum." dedi. Hakikaten de o günlerde olanlar da oldu.[3]

İbn-i Asakir, Tarık bin Şihab'tan tahriç ederek der ki: "Ömer (radıyallâhu anhu) ile bir kişi konuşurken eğer o kişinin sözlerinde yalan varsa bu sözü söyleme derdi. O kişi konuştuğu esnada yine yalan söylerse bunu da söyleme." derdi. Sonra o kişi Ömer (radıyallâhu anhu)'e derdi ki: "Bütün konuştuğum şeylerin içinde, bunu söyleme dediklerin hariç, hepsi doğrudur."[4]

---

[1] Acculûnî, Hafız İbn-i Hacer'in dediği gibi "hadis hasendir" dedi. c.2 s.380'de.
[2] Şeyh Yusuf Nebhânî Beyrutî, Hüccetullahi Alel Alemin s.860
[3] Allâme Münavî (rahmetullâhi aleyh)'in, Feyzül Kadir Şerhu Cami-us Sağir c.1 s.143'de.
[4] Allâme Celaleddin Suyûtî, Tarih-ül Hülefa, s.127-128'de.

İbn-i Asakir, Hasan (radıyallâhu anhu)'ın tahriç ettiğine göre der ki: "Konuşma esnasında yalan olduğunu bilen varsa o da Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) idi."[1]

Beyhakî, "Delâil" kitabında Ebû Hediyye el-Humsî'den tahriç ederek der ki: "Ömer (radıyallâhu anhu) ehl-i Irak'ın, amirlerini taşa tuttuklarını haber aldığında, öfke ile çıktı, namaz kıldı ve namazında sehv yaptı. Selam verdiğinde: "Ey Allah'ım onlar benim aklımı ve zihnimi karıştırdılar, sen de onların akıl ve zihinlerini karıştır. Onlara "Sakafîli çocuğu" gödermede acele et." dedi. O, aralarında cahiliyye hükmü ile hükmeder, ne iyilerini kabul eder ne de kötülük yapanlarını bırakır.

(Ben derim ki; bu deyimler ile Haccac'a işaret ediyor. İbn-i Lehia der ki: "O zaman henüz Haccac doğmamıştı."[2] Ömer (radıyallâhu anhu)'e Haccac'ın çıkacağı keşfolunmuştu demektir. Mütercim)

Osman b. Affan'ın Keşfi:

Tac-us Subkî (rahmetullâhi aleyh) "Tabakat" ve diğer kitablarında şöyle zikreder: Bir adam yolda bir kadınla karşılaşmış ve onun güzelliğini düşünmüştü. "Osman (radıyallâhu anhu): Biriniz gözünde zina eseri olduğu halde geldi dedi. O kişi de: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan sonra vahiy var mı?" diye sordu. Osman (radıyallâhu anhu): "Hayır, lâkin mü'minin firâseti vardır." dedi. Osman (radıyallâhu anhu) bunu o kişiyi te'dip edip yaptığı fiilden sakındırmak için izhar etti.[3] (Bu o kişiye bir nevi darılmaktır.)

Ali b. Ebi Talib'in Keşfi:

İmam Ali Efendimiz, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın himayesinde büyümüştür. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabını birbiri ile kardeş ilan ettiğinde, Ali (radıyallâhu anhu)'ye: "Sen kardeşimsin." dedi.[4] Yine Ali (radıyallâhu anhu)'ye: "Sen bana Musa'nın Harun'u menzilesinde olmaya razı olmaz mısın? diye sordu.[5]

---

[1] Allâme Celaleddin Suyûtî, Tarih-ül Hülefa, s.127-128'de.
[2] Allâme Celaleddin Suyûtî, Tarih-ül Hülefa, s.127-128'de.
[3] Nebhânî Hüccetüllahi Alel Alemin s.862'de
[4] Tirmizi, Kitab-ul Menakib'te, İbn-i Ömer'den tahriç etti ve hadis hasen garib dedi.
[5] Buhari Kitab-ul Megazi'de Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etti.

El-Esbağ (rahmetullâhi aleyh) şöyle dedi: "Ali (radıyallâhu anhu) ile ben, Hüseyin (radıyallâhu anhu)'in şehit edileceği ve kabri olacağı yere geldik. Ali (radıyallâhu anhu): "İşte burası (Hüseyin'in kafilesinin) develerin çökeceği yer. Burası da yüklerinin konulacağı yer. İşte burası da kanlarının akacağı yerdir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ehlinden bir grubun katledileceği alan da burası, gökler ve yerler onlara ağlayacaktır." dedi.[1]

Ali (radıyallâhu anhu) Küfe ahalisine: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ehl-i beyt-i size (misafir olarak) inecek, sizden yardım istiyecekler, lâkin yardım göremeyecekler." dedi. Hakikaten de Hüseyin (radıyallâhu anhu)'e olan olaylar orada oldu.[2]

Şayet bu risalemizde Sahabe-i Kiram (radıyallâhu anhum)'ın hayat hikayelerindeki keşif ve firâsetlerini inceleseydik konu dışına çıkmış olurduk. Bunun için bu kadarla yetindik.

D. Ariflerin Keşfi:

İmam Şafiî ve Muhammed b. Hasan (rahmetullâhi aleyhima)'dan rivayet edildi ki: "Bu iki zat Kabe'nin avlusunda iken bir kişi de mescidin kapısındaydı." O iki zattan birisi: "Bence bu adam marangozdur." Diğeri de: "Bilakis bence bu adam demircidir" dediler. Onlardan birisi süratle o adamın yanına geldi ve sordu. O adam da: "Marangoz idim, şimdi ise demirciyim." dedi.[3]

Ebû Saîd el-Harrâz (rahmetullâhi aleyh)'dan rivayete göre diyor ki: "Mescid-i Haram'a girdim, üzerinde iki hırka olan bir fakir gördüm. Kendi kendime bu ve buna benzeyenler, insanların üzerine yüktür dedim. O bana seslenerek:

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ

"Muhakkak ki Allah gönlünüzde ne varsa bilir. Bu sebeple O'ndan sakınınız." (Bakara 235) dedi. Hemen gizli olarak istiğfar ettim. Yine seslenerek:

[1] Riyaz-un Nadratu Fi Menakibi Aşera lil Muhibbit Taberi, c.2 s.295'te
[2] Allâme Münavî, Feyzül Kadir Şerhi Cami-us Sağir, c.1 s.143'de
[3] Tefsir-ul Kurtubi c.10 s.44'te

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ

"O, kullarının tevbesini kabul edendir." (Şura 25) dedi. O kişi birden kayboldu ve onu göremedim."[1]

Bunun gibi misaller başkaları için vaki oldu. Hayr-un Nessec (rahmetullâhi aleyh) anlatıyor: "Ben evimde oturuyordum. Cüneyd'in kapıda olduğu bana vaki oldu. Kalben bunun olmayacağını söyledim. İkinci ve üçüncü defa yine kalbime vaki oldu. Bu defa kapıya çıktım. Ne göreyim, Cüneyd kapıda, niçin birinci hâtıraya ehemmiyet verip çıkmadın?" dedi.[2]

İbrahim el-Havvâs (rahmetullâhi aleyh)'ın şöyle dediği rivayet edildi: "Bağdat'ta Medine camiinde idim. Orada sûfilerden bir cemaat vardı. Zarif, güzel kokulu, hürmetli ve güzel yüzlü bir genç geldi. Ben arkadaşlarıma: "Bu gencin yahudi olduğu kalbime doğuyor dedim." Arkadaşlarımın hepsi de bu sözümü hoş görmediler. Ben mescitten çıktım, o genç de çıktı. Sonra o genç arkadaşlarımın yanına geri döndü ve onlara: "Bu şeyh benim hakımda ne söyledi?" diye sordu. Hepsi de ondan utanıp çekindiler, genç ısrar etti. Onlar da bu ısrar üzerine: " Şeyh senin yahudi olduğunu söyledi." dediler. O genç arkadaşlarımdan hemen ayrılıp bana geldi, elime kapanıp müslüman oldu. O gence dediler ki: "Müslüman olmana sebep nedir?" Genç: "Biz kitabımızda sıddîk olan kişinin firâsetinin hata etmeyeceğini görürdük. Ben müslümanları imtihan etmeyi düşündüm ve dedim ki: "Eğer bunlarda sıddîk varsa ancak tasavvuf taifesinde olur." dedim. Çünkü onlar Allah Sübhane'nin kelamını okuyorlar. Şeyh halimi öğreninceye ben de firâseti doğru oluncaya kadar sizi aldattım. Bildim ki o zat sıddîktir. Sonra o genç, sûfilerin büyüklerinden oldu."[3]

Bunda şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Muhakkak Allah'ın ibadet eden kulları vardır. İnsanları inceleyip simalarından bilirler." buyurdu.[4]

Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) camide insanlara konuşurken bir nasranî karşısına dikildi: "Ey şeyh! "Mü'minin firâsetinden sakının, zira o

[1] Gazalî'nin İhyası c.3 s.21'de
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.110'da
[3] Risale-i Kuşeyriyye s.110'da
[4] Bezzar ve Taberanî Evsat'ta Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler. İsnadı hasendir. Mecmauz Zevaid c.10 s.268'de olduğu gibi.

Allah'ın nuru ile bakar." hadisinin manası nedir diye sordu?"[1] Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) başını öne eğdi. Sonra başını kaldırdı ve: "Senin müslüman olma vaktin geldi, İslâm ol!" dedi. O nasranî genç de müslüman oldu.[2]

Evliyanın çoğunda vâki olan keşif hakkındaki asıl dayanak yukarıdaki firâset hadisidir. Keşif ehli birini gördüğünde o kişi yanında olmadığı halde sanki oradaymış gibi hasıl olan şeyleri haber verdiğini bulursun. Fakat bu (firâset) Rahman'ın ahlâkı ile ahlâklanmayanların elinde büyük bir fitnedir.

Bazen keşif, kabirlerinde nimetlenen veya azap gören kabir sahibinin durumunu bilmekle olur: Allâme Abdurrauf el-Münavî (rahmetullâhi aleyh), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın: "Şayet ölülerinizi gömmeyi terketmeniz endişesi mevcut olmasaydı, bu kabristanda işitmekte olduğum kabir azabından birazını sizlere işittirmesi için muhakkak Allah'a dua ederdim."[3] hadisinin şerhinde diğer korkuları değil de kabir azabını onlara duyurmak istedi. Çünkü mezar ahiret menzillerinin evvelidir. Mezar keşfi insanın takatına göredir. Bir kimsenin gücünün yetmeyeceği şeyi keşfetmesi helak olmasına sebep olur.

Tenbih:

Bazı sûfiler der ki: "Birçok tasavvuf erleri kabirleri keşfederek orada azap mı görüyorlar yoksa nimet içindeler mi buna muttali olurlar (Allah'ın izni ile bilirler). Orası (kabir alemi) çok korkunçtur. Kabrin sahibi bir gün ve bir gecede birkaç defa ölür ve yüce Allah'tan azabın kendisine perdelenmesini ister. İşte bu yüce makam ancak ruhaniyeti cismaniyyetinin üzerine galip gelenlerde meydana gelir. Hatta onlar ruhaniler gibi olur. Şârî burada cismaniyeti, ruhaniyetine galip gelenlere hitab etmemiştir. Ruhaniyeti, cismaniyetine galip gelenlere hitab etmiştir. Çünkü Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) her kavme gücüne göre hitap ederdi.[4]

İnsanlar arasında meşayihin firâsetleri hakkında haberler pek çoktur. İnanan ve gönül veren insanlar da sayılamayacak kadar çoktur. Ama bu haberlerin şahitlerinden, sahabe, tâbiin ve ondan sonraki ehlullahdan

[1] Tirmizi Ebû Said el-Hudrî (radıyallâhu anhu)'nin hadisinden Kitab-u Tefsir'de rivayet etti.
[2] Fetavayi Hadisiyye Hacer el-Heysemî s.229'da
[3] Müslim Sahihinde Kitab-ul Cennet ve Müt'atü Naimiha ve Nesaî Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)'den tahriç ettiler.
[4] Allâme Münavî, Feyz-ül Kadir Şerhi Cami-us Sağir c.5 s.342

naklederek zikrettiklerimizi inkârcılar ve maddeden başka şeye inanmayanlar tasdik etmezler.

Tacettin es-Subkî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Şunu iyi bil ki kişinin kalbi saf ve temiz olduğunda Allah'ın nuru ile bakar. Gözü, bulanık ve safa baktığında onu anlar ve bilir. Bundan sonra da muhakkak makamlar muhtelif olur. Onlardan bazıları nerede pislik, bulanıklık var onu bilirler, lâkin aslı nedir, nereden geldiğini bilmezler. Bazıları da bu makamdan daha yüksek olup onun aslını da bilirler. Nasıl ki Osman (radıyallâhu anhu)'ın başına gelen bir nesneyi aslıyla bildiği gibi. Bir kişinin (nikah düşen yabancı) bir kadına baktığını ve ona meylettiğini bilip kalbine kir ve leke bıraktığını Osman (radıyallâhu anhu) görmüş ve sebebini anlamıştır. Buradaki incelik şudur, her günahın bir kiri ve lekesi var ve kalbe kara bir nokta bırakır. O da kalbte reyn (örtü ve perde) meydana getirir. Yüce Allah'ın Mutaffifin Suresi 14. ayetinde buyurduğu gibi:

كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"Hayır bilakis onların işlemekte oldukları (kötülükler) kalplerini kirletmiştir." Ta ki kökleşene kadar, bundan Allah'a sığınırız. Kalp kararmış, nur kapıları kapatılmış ve mühür vurulmuş ve tevbeye yol kalmamıştır. Yüce Allah Tevbe Suresi 87. ayetinde:

وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لاَ يَفْقَهُونَ

"Onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar." buyurdu.

Küçük isyanlar küçük lekeler bırakır. Bu leke ve günahlar ise ancak istiğfar etmek ve keffaretleri işlemekle silinir. Bunları ancak Osman (radıyallâhu anhu)'ın gözleri gibi keskin göze sahip olanlar anlar. Çünkü bu küçük lekeyi anlayıp bir kadını gören ve ona bakan kimseyi görüp de onu ikaz eden ve aslını bilen (yalnız) Osman (radıyallâhu anhu)'dır. [1] İşte bu yüksek makam karşısında birçok makam boyun eğer.

[1] Bu bakma konusunda Allâme Âlûsî Ruh-ul Maani isimli tefsirinde: "Habibim mü'minlere de ki, gözlerini kapatsınlar." Ayetinde bakması haram olan şeylere gözün kapanması vacibdir. Ama birden bire görüp o anda şehvani tarafını düşünmeden bakmak affolunur. Ebû Davud, Tirmizi ve diğerleri Bureyde (radıyallâhu anhu)'den tahriç ettikleri hadis-i şerifte Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bakmayı bakmaya tâbi etme! Zira birinci senin, diğer bakış ise senin değildir" buyurmuştur. Tefsiri Ruhul Maani lil-Allâmet-ül Âlûsî

Küçük günahlar birbiri üzerine gelerek bulanıklık çoğalır. Ne zamanki günahlar çoğalır, vasfettiğimiz şekilde kalpler kararır. İşte o zaman her bir basiret sahibi onu müşâhede eder, Allah'ın izni ile bilir. Her kim ki isyana bulaştığını ve kalbinin karardığını görür, bunu tedkik edemezse o bilsin ki kalp gözü kör olduğu için onu görmesine mani olmuştur. Eğer o adam basiret sahibi olsaydı kalbindeki şiddetle kararmış olan pası ve lekeyi görürdü. Bir insan ancak basireti kadar görür. Sana söylediğimiz şeyleri iyi anla![1]

Firâset, meydana gelmesi caiz bir olaydır. Firâset, yüce Allah'ın dinine sımsıkı sarılan, azalarını muhafaza eden, kalplerini parlatan ve nefislerini terbiye eden salih kullarına ikram ettiği ilâhi bir bağıştır.

Münavî (rahmetullâhi aleyh) el-Camii's sağir şerhinde: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "Her kavmin bir firâseti vardır. Bunu ancak eşraf bilir." hadisinin şerhinde "Firâsetin kaide ve esası haramlardan göz kapamaktır." buyurdu. Bu konuda Kirmanî (rahmetullâhi aleyh) şöyle der: "Her kim zahirini sünnete uymakla, bâtınını devamlı murakabe ile, nefsini şehvetlerden kesmekle, gözünü muhalefetlere kapamakla ve helal yemeyi de adet edinmekle iman ederse onun firâseti ebediyyen hata etmez. Sonuç olarak, her kim bunlara muvaffak olursa kalbi ile hakikatleri apaçık görür."[2]

Her halükârda kalpler o karanlık günahların kirlerinden temizlenmesine ve parlamasına göre birbirlerinden ayrılırlar. Kalpler, her

---

c.18 s.125'de. Ebû Musa (radıyallâhu anhu) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği hadis-i şerifte ise, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her göz zina eder" buyurmuştur. (Bezzar ve Taberani rivayet ettiler. Ricaller güvenilirdir.)

Alkame (radıyallâhu anhu) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan rivayet ederek, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İki gözün zinası bakmaktır" buyurdu. (Bu hadisi Taberani rivayet etti. Bu iki hadis Mecma-uz Zevait c.6 s.256'da)

Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anhu)'dan dedi ki: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabb'inden rivayet ederek buyurdu ki: "Bakmak, şeytanın oklarından zehirlenmiş bir oktur. Her kim benim korkumdan dolayı bakmayı terkederse, onu imana tebdil ederim. Kalbinde (imanın) halavetini bulur." (Bu hadis-i şerifi Taberani ve Hakim Huzeyfe (radıyallâhu anhu)'nin hadisinden rivayet ettiler. Hakim sahih-ul isnad dedi.)

Ebû Emame (radıyallâhu anhu)'de Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "Elbette gözlerinizi kapatacaksınız. Ferçlerinizi muhafaza edeceksiniz. Yoksa Allah yüzlerinizi kara eder" buyurdu. (Taberani rivayet etti.)

Yine Emame (radıyallâhu anhu)'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Herhangi bir müslüman (bir) kadının güzelliklerine bakar, sonra da (Allah) korkusundan gözünü kaparsa, (Allah) ona bir ibadet ihdas eder ve o da o ibadetin halavetini kalbinde bulur" buyurdu. (İmam Ahmet rivayet etti. Terğib vet Terhib c.3 s.34-36'da olduğu gibi.)

[1] Hüccetullahi Alel Alemin lil Nebbehaniyyil Beyruti s.862'de

[2] Feyzül Kadir Şerhü Cami-us Sağir lil Münavî c.2 s.515'de

ne zaman parlaması artarsa pahası da artar ve gözle görülmeyen mikropları meydana çıkaran mikroskop gibi olur. Öyle ki kalp parlaması arttığı zaman kıymeti de artan bir cam gibidir. Pencere camı nerede, gözle görülmeyen mikropları meydana çıkararak keşfeden mikroskobun camı nerede? Pencere camı ile mikroskobun camı kıyas edilemeyeceği gibi safi ve parlayan kalplerle, bulanık ve karanlık olan kalpler de kıyas edilemez. Tıpkı meleklerin şeytanlarla kıyas edilemeyeceği gibi… Her kim ciddi bir gayret gösterirse firâseti bulur. Her kim de tasavvuf yolunda yürür ve başlangıcını sağlam yaparsa neticeye ulaşır. Muhakkak ki başlangıçlar sonuçlara delalet eder.

4.1.3. İLHAM

Şerif Cürcânî (rahmetullâhi aleyh) "Tarifat"ında der ki: "İlham, feyiz yolu ile gönüle (kalbe) atılan şeydir. Denildi ki: "İlham, kalbe düşen bir ilimdir ve o ilim bir ayeti delil getirmeksizin ve bir delili düşünmeksizin amele çağırır."[1]

İlham; ya yüce Allah tarafından ya da (Allah'ı izni ile) melekler tarafından olur. O ilhamdan ise; emir, nehiy, teşvik ve sakındırma anlaşılır.

A. Allah Tarafından Olan İlham:

Hazret-i Allah Kitab'ında Meryem (radıyallâhu anha)'den bize hikaye ederek onun bir kış gününde hurma ağacına sığınması ve vasıtasız olarak, ruhî bir ilham ve vahiy ile Meryem (radıyallâhu anha)'e hitap ederek Meryem Suresi 25-26. ayetlerinde:

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا∃فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا

"Hurmanın dalını kendine doğru silkele, üzerine derilmiş (olgunlaşmış) taze hurmalar dökülsün. Artık ye, iç, gözün aydın olsun." buyurdu.

Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) bu ayetin tefsirinde, muhakkak bu, Musa (aleyhisselâm)'nın anası hakkında Kasas Suresi 7. ayetinde:

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى

"O esnada Musa'nın anasına şu vahyi verdik." buyurduğu gibi, kalbe ilka ve ilham edilip gönüle üfürmek yolu ile gelen şey idi.[2]

Hz. Allah (celle celâluhu), Musa (aleyhisselâm)'nın annesiyle ilgili olarak vakta ki annesi oğlundan dolayı sıkıntıya düştüğünde ve Firavun'un ordularının onu öldürmek için hücuma geçtiklerinde ona ilham ettiğini ve vasıtasız olarak vahyettiğini Kasas Suresi 7. ayetinde şöyle haber verdi:

[1] Tarifet-u Şerif-ül Cürcânî s.23'de
[2] Fahrettin Râzî, Tefsir-ul Kebir, c.2 s.669'da

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلاَ تَخَافِي وَلاَ تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

"O esnada Musa'nın anasına şu vahyi verdik: Onu emzir derken aleyhine bir korku hissettin mi? O vakit onu deryaya (Nil nehrine) bırakı ver! Hem korkma ve mahzun da olma, biz muhakkak onu sana iade edeceğiz ve kendisini (gönderilen) Resullerden biri yapacağız." buyurdu.[1]

Musa (aleyhisselâm)'nın anası (Levhan b. Henit) ciğer paresini geniş dalgaları olan deryaya (Nil) attı. Bu kerim olan çocuk deryanın şiddetli dalgaları arasında acaba nereye gider, helak olmaktan başka ne olabilir? Halvetinde ve celvetinde vasıtasız olarak Rabb'inden gelen vahyi (ilhamı) işitmeye alışkın olduğu ve oğlu Musa (aleyhisselâm) hakkında yakîn bir bilgiye sahip olduğundan sadece Rabb'ine güvenip deryaya bırakmıştı.

Levhan, işte böyle inanan mü'mine bir hanımdır. O bir Peygamber değil ancak velîye idi.[2] İsrail ümmetinde (böyle bir kadın ise) Meryem (radıyallâhu anha)'dir. Şimdi ümmet-i Muhammed hakkında ne diyeceksin? Zira diğer ümmetlerin üzerine hayırlı olduklarına yüce Allah, Âl-i İmrân Suresi 110. ayetinde şehadet ederek:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet olmak üzere vücûda geldiniz. Marufu emreder, münkerden de nehyedersiniz." buyuruyor.

---

[1] Allâme Âlûsî bu ayetin tefsirinde c.16 s.170'de; burada vahiy Cumhur'a göre ilham manasına gelir. Yüce Allah Nahl Suresi 68.ayetinde: "Rabb'in bal arısına şöyle vahyetti" kavlinde olduğu gibi. Âlûsî sonunda şöyle diyor: "En mukaddes ve en nefis ilham bunun gibidir. Bunda aklın anlayamayacağı bir şey yoktur. Çünkü ilham keşfin bir nevidir."

[2] Ulemanın çoğuna göre Musa (aleyhisselâm)'ın anası Nebi değildi. Zira Nebilik erkeklere mahsustur. Yüce Allah Yusuf Suresi 109.ayetinde: "Senden evvel gönderdiğimiz Peygamberler de başka değil, ancak kendilerine vahiy eylediğimiz birtakım erkeklerdir" buyurdu. Kur'an-ı Kerîm'de olan vahiy sadece Nübüvvet manasına gelmez. Belki de ilham manasına gelir. Yüce Allah Mâide Suresi 111.ayetinde: "Hani Havarilere vahiy (ilham) etmiştim." Yine Taha Suresi 38.ayetinde: "O vakit ki, annene şu ilhamı verdik." buyurdu. (Bu ayetlerdeki vahiy: İlham manasınadır. İyi düşünelim, Mütercim.)

B. Melekler Tarafından Olan İlham:

Melek, insanla konuşur şöyle ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Meleğin kalbe attığı hâtıra, hayrı vaad etmek ve hakkı tasdik etmektir. Her kim kalbinde bunu bulursa muhakkak ki o Allah'tandır. Öyle ise Allah'a hamdetsin." buyurdu.[1]

Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 42.ayetinde:

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلاَئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاء الْعَالَمِينَ

"Vaktiyle melekler (Meryem'e de):" Ey Meryem şüphesiz ki Allah seni seçti (baştan beri) tertemiz kıldı ve seni âlemlerin kadınlarında seçkin kıldı." demişti. Ayetine göre sen bil ki Meryem (radıyallâhu anha) peygamber değildir. Yüce Allah Yusuf Suresi 109. ayetinde:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلاَّ رِجَالاً نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى

"Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını Peygamber göndermedik." buyurmaktadır.

Madem ki Meryem (radıyallâhu anha) peygamberlerden değildi, öyle ise Cebrail (aleyhisselâm)'in kendine gelmesi onun kerametidir. Meryem (radıyallâhu anha) ile Cebrail (aleyhiselam)'in yüzyüze konuşması yalnız Meryem (radıyallâhu anha)'e mahsus değildir. Melekler daha nice nice salihlerle konuşmuştur.[2]

Rivayet olundu ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bir kimse başka bir beldede bulunan bir kardeşini ziyaret etti. Allah'u Teâlâ o kimsenin geçeceği yola gözcü bir melek gönderdi. O zat meleğin yanına gelince Melek: "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. O zat: "Şu beldede bulunan din kardeşimi ziyaret etmek istiyorum." dedi. Melek: "Onda sahibi olduğun bir nimet mi (çıkarın mı) var?" diye sordu. O zat: "Hayır yoktur. Lâkin ben onu Aziz ve Celil olan Allah için sevdim, bir menfaat için değil" dedi. Melek: "Ben Allah'ın sana şu haberini iletmek için

[1] Tirmizi Kitab-ut Tefsir'de Bakara Suresinin tefsirinde İbn-i Mesud (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etti. Hadisi hasen garib dedi.

[2] İmam Fahreddin'in Tefsiri Kebir'inde c.2 s.669'da

yolladığı bir elçiyim. Senin o kimseyi Allah için sevdiğin gibi Allah da seni sevmiştir." dedi.[1]

"Riyaz-us Salihin"in şarihi Allâme Muhammed b. Allan Sıddıki Şafiî (rahmetullâhi aleyh): "Yüce Allah onun yoluna gözetlemesi için bir melek gönderdi ve ona rastgeldiğinde: "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. Bunun zahiri meleğin onunla yüzyüze karşılıklı ve şifaen konuştuğuna delildir."[2]

Yüce Allah Fussilet Suresi 30-31. ayetlerinde:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلاَئِكَةُ أَلاَّ تَخَافُوا وَلاَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ∃ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ

"Şüphesiz Rabb'imiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: "Korkmayın, üzülmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin derler. Biz dünya hayatında da ahirette de sizin dostlarınızız." buyurdu.

Allâme Âlûsî (rahmetullâhi aleyh) bu ayette: "Meleklerin inmesini" tefsir ederken der ki: "Melekler, ölüm anında, kabre konduğunda ve ba's (dirilme) vakitlerinde iner. Denildi ki: "Meleklerin inmesi" nden murad ise melekler kulların başına gelen dinî ve dünyevî sıkıntılara karşı ilham yoluyla onların gönüllerini açarak korku ve hüzünlerini gidererek onlara yardım ederler. İşte zahir olan da budur ki melekler onların üzerlerine üç veya daha başka yerlerde inerler. İnsanlardan (âlimlerden) bir toplum birçok zamanlarda muttakilerin üzerlerine meleklerin indiğini ve onlardan ilhamları ve hitapları aldıklarını söylerler. Sen de iyi düşün.

Sonra Âlûsî (rahmetullâhi aleyh) Fussilet Suresinin 30. ayetini tefsir ederek; sözlerine şöyle devam etti:

---

[1] Müslim Sahihinde Kitab-ul Birr Ves-Sıla Bâb-u Fazlı El-Hubbi Fillah Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

[2] Delil-ul Falihin Lit Turuki Riyaz-us Salihin, c.3 s.232

وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

"Onlara korkmayın, üzülmeyin size vaad olunan cennetle sevinin derler."

Yani peygamberlerin size vaadettiği cennet ile sevinmekten kasıt, yukarıda meleklerin ineceği üç vakitten biri olan ba's (dirilme) vaktini işaret ederek mü'minlerin cennete gireceği müjdelenmiştir. Yine Âlûsî (rahmetullâhi aleyh) Fussilet Suresi 31. ayetinde:

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

"'Biz dünya hayatında da sizin dostlarınızız." bu ise dünyada olan beşaretlerdendir. Yani bütün işlerinizde yardımcılarınızız. Size hakkı ilham edip hayır ve iyiliğe irşad ediyoruz ve sözüne şöyle devam etti. Bu yerlerden başka yerlerde de melekler bazı ittika erbâbı ile yüzyüze konuşur ve biz dünya hayatında sizlerin dostlarınızız derler.[1]

Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) bu ayetlerin tefsirinde der ki: "Hz. Allah, meleklerin mü'minlere şöyle dediklerini haber vererek:

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ

"Biz sizin dünya ve ahirette dostlarınızız." ayetinin manası: Meleklerin mü'minlerin dostuyuz demesi nasıl ki şeytanlar, ruhları vesveseler ve batıl hayaller ile etkiliyorsa melekler de beşerî ruhlara ilhamlarla, yakınî keşiflerle ve hakiki makamlarla tesir ederler.

Keşif ve müşâhede erbâbına her cihetten malum olan şey, bütün meleklerin, tayyib ve tahir olan bütün ruhların dostu olmasıdır. Bu dostluk dünyada olduğu gibi ahirette de bâkidir. Muhakkak ki meleklerle olan bu alaka sabittir, kaybolması düşünülemez. Belki de ölümden sonra daha kuvvetli ve bâki olur. Zira nefsin cevheri meleklerin cinsindendir. O güneşe göre şule, denize göre de bir damla gibidir. Melekler ile nefis arasındaki cismanî bağlantılar Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi: "Şeytanlar Adem oğlunun kalbinde dolaşmasaydı, Adem oğlu semaların melekutunu (alemlerini) seyrederdi." Cismanî alakalar ve bedeni tedbirler zail olduğunda,

[1] Hicri 1270'de Bağdat'ta vefat eden Allâme Mahmud Âlûsî'nin Ruh-ul Maani Tefsiri c.24 s.107'de

muhakkak ki örtü ve engeller de zail olur. Ve eser müessire yetişir. Damla denize, şule de güneşe ulaşır. Şu ayetteki murad budur:

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ

"Dünya ve ahiret hayatında sizin dostlarınızız."[1]

İmran b. Husayn (radıyallâhu anhu) meleklerin tesbihatını işitirdi. Ne zaman ki hastalandı ve kendisini dağladılar, meleklerin tesbihatını işitemedi. Bir zaman sonra Allah'u Teâlâ kendisine bu durumu iade etti ve tekrar meleklerin tesbihatını işitmeye başladı. İbn-i Esir (rahmetullâhi aleyh) "Üsdü'l Gabe" adlı kitapta senedi ile şöyle rivayette bulunmuştur. Resulullah (sallallâhu aleyhive sellem): "Ateşle dağlamaktan sakındırdı." İmran (rahmetullâhi aleyh): "Biz dağlandık, ancak ne iflah olduk ne de başarıya ulaştık" dedi.

Yine anlattığına göre hastalandığında melekler kendisine selam verirlerdi. Ne zaman ki dağlandı, meleklerin selamı kesildi. Ancak bir müddet sonra meleklerin selamını yine işitmeye başladı.[2]

---

[1] İmam-ı Râzî'nin Tefsiri c.7 s.371'de

[2] Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh): "Tenviril Halek fi İmkani Ru'yet-in Nebiyyi vel Melek" diye isimlendirerek bir risale telif etti. Bizi ilgilendiren kısmını ondan naklediyor ve bu hususta olan mevzuyu konuşuyoruz:

Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Müslim Sahihinde Mutraftan rivayet ederek tahriç etti ve dedi ki: "İmran b. Husayn (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Ben dağlanıncaya kadar, bana melek selam verirdi. Ancak ben dağlanınca beni terketti. Ben sonra dağlanmayı terkettim, o da bana geri döndü." Müslim diğer bir vecihle Mutraf'tan tahriç ederek dedi ki: "İmran b. Husayn (radıyallâhu anhu) vefat etmiş olduğu hastalıkta ona haber gönderildi ve dedi ki: "Ben sana konuşacağım (melekler tarafından bana selam verilirdi), yaşarsam bunu sakla, vefatımdan sonra istersen konuş."

Nevevî (rahmetullâhi aleyh) Müslim'in şerhinde evvelki hadisin manası İmran b. Husayn (radıyallâhu anhu)'da basur hastalığı vardı, acısına sabrederdi. Melekler de ona selam verirdi. İyi olması için dağlandı. Bunun üzerine meleklerin selamı kesildi. Sonra dağlanmayı terketti. Meleklerin selamı yeniden gelmeye başladı" dedi. İkinci hadisin manası: "Eğer ben yaşarsam bunu sakla." Burada meleklerin kendisine selam verdiğini kasdetmiştir. Zira bunun kendisi hayatta iken açıklanmasını hoş görmüyordu. Çünkü kendi kendini fitneye arzetmiş olurdu. Öldükten sonra ise durum öyle değildir.

Kurtubî (rahmetullâhi aleyh) Müslim'in şerhinde dediğine göre melekler ona ikramen ve ihtiramen selam veriyorlardı. Ta ki dağlanıncaya kadar devam ettiler. Dağlandıktan sonra selamı terkettiler. (Dikkat edin) burada Evliyaların kerametlerinin isbatı vardır…

Malikî İmamlarından biri olan ve Tirmizi'yi şerheden Kadı Ebû Bekir İbn-il Arabî (rahmetullâhi aleyh) Kitab-u Kanun-ut Tevil'de dedi ki: "Sûfiyyunun iddiası bir insan için nefis temizliği kalbin tezkiyesinde hâsıl olursa, bütün dünya alakaları ve dünya sebeplerinin sevgisini şeref ve mal cinsi olanlardan kesilip ve her yönü ile sürekli ilim, devamlı amel yapmakla Yüce Allah'a yönelir ise, elbette onun için kalpler açılır. Melekleri görür, sözlerini işitir ve Enbiyaların ruhlarına muttali olur ve sözlerini işitir. Sonra İbn-i Arabi (rahmetullâhi aleyh) kendi indinden dedi ki: "Enbiyayı ve melekleri görüp, kelamlarını işitmek mü'min için

Sûfiler ilhamdan doğan ilme ilm-i ledün diye isim verirler. Bu ilim sırf Allah'ın fazlı keremi ile ibare (kelimeler) vasıtası olmaksızın hasıl olmuştur.

Bazıları der ki:

"Biz ilmi harfsiz, sessiz öğrendik,
Sehiv ve fevt etmeksizin okuduk."

Yani fevz-i İlâhi ve ilham-ı Rabb'ânî yolu ile lafzı tâlim ve sözlü tedrisat olmaksızın öğrendik demektir.

İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'ye ilhamdan sorulduğunda: "İlham gayb lambasının ışığıdır. Bu ışık saf, latif boş bir kalbe düşer." dedi. Bütün bunların hepsi keşfin mümkün olduğuna ve ilhamın da sıhhatine delalet eder. Ne zaman ki kalp, dünya alaka ve üzüntülerinden uzaklaşıp günahın zulmetinden ve paslarından arınır ve boşalırsa hakiki ilham ve keşif mümkün olur. Görmez misin sineklerin kirli ve yıkanmamış kaplara konduğunu işte bunun gibi zulmanî şeytanlar da ancak bozulmuş kalplere inerler. Bu sebeple de kalp hakikatı mütâlaa etmekten perdelenir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şeytanlar Adem oğlunun kalbinde dolaşmış olmasalardı, semaların melekutunu seyrederlerdi." buyurdu.[1]

Ancak vesveseler Allah'ın zikrine ve mürakabesine devam etmekle o kalplerden uzaklaşır. Muhakkak şeytan Adem oğlunun kalbine hortumunu (ağzını) kor. Eğer Allah'ı zikrederse gizlenir, zikri unutursa kalbini lokma gibi ağzına alır." buyurdu.[2] Kalp ne zaman vesveseye alışır, yüce Allah'ın zikrinden gaflete düşerse o kalp hasta olur. Ama kalp zikre alışır, zikrin nurları ile sulanır ve yüce Allah'ın tecelliyat güneşi üzerine yayılır ise o zaman kalp dirilir ve yaşayanlardan sayılır. Nebi (aleyhisselâm): "Rabb'ini zikreden ile zikretmeyenin misali, yaşayanla ölü gibidir." buyurdu.[3]

Bir mü'min ne zaman ki yüce Allah'ın zikrine devam ederse o mü'min şerîat üzere müstakim olur. Takva ile ziynetlenir, Rabb'i ile ünsiyet eder, Allah'ın dilemesi ile canlı olur ve yaşar. Sûfîler der ki: "Kalpler iki kısımdır: Doğurmayan ve doğum zamanı yaklaşmayan kalp.

---

mümkün olan bir keramet iken, kafir için de bir ukubet (musibet) olur. El-Havi lil-Fetava c.2 s.257-258'de, Allâme Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh)'in vefat tarihi h.911'de. Risale'yi telif eden bu zattır.

[1] İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyh) Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

[2] İbn-i Ebi Dünya, Ebû Yala ve Beyhaki Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiler. Terhib ve Terğib'de de böyledir, c.2 s.400'de mesturdur.

[3] Buhari Sahihinde Kitab-ud Davad'da, Ebû Musa Eşarî (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

Bu kalp bilakis şehvetler, sapıklıklar ve hatalar karnında cenin (çocuk) olur.

Diğeri ise: Doğuran kalp, tevhid fezasına çıkar, marifet semasına süzülerek uçar, nefsin zulmetinden, şehvetinden ve hevâsına uymaktan kurtulmuş olur. Allah'ın izni ile sürurlanır. Yakîn şu'aları ile etrafını aydınlatır ve onu şeffaf bir ayna kılar. Artık şeytan o kalbe girmeye yol bulamaz ve ona etki edemez. Bu durumlar uzak değildir. Ruhî takat, gayb alemine gitmiş, sahibi ölü iken hayat bulmuş, karanlıkta iken nurlanmış ve şeytan iken melekleşmiştir. Yüce Allah En'am Suresi 122. ayetinde:

أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ

"Hem bir adam ölü iken biz onu diriltmişiz ve kendine bir nur vermişiz. İnsanlar içinde onunla yürüyor." buyurdu.

Şüphe yok ki bu ruhî sırlara sadece kuru bir söz ile yetişilmez. Bir kimsenin bir şeyde nasibi yok ise erbâbına havale etmenin zararı olmaz. Ok ehline verilir.

Bir şiirde:

"Kesafet için yaratılan kavimler olduğu gibi,
Muhabbet için de yaratılan ciğerler ve gözler vardır."

Bu ilimde en az nasip ise onu tasdik edip ehline teslim olmaktır. Bunu inkâr edenlerin en az cezası da ondan bir nasip almamaktır. Zira bu ilim sıddıkların ve mukarrabinlerin (Allah'a yakın olanlar.)dir.[1]

[1] Gazalî (rahmetullâhi aleyh) İhya'sı, bu konuda geniş bir bahis vardır. İsteyen oraya müracat etsin.

4.1.4. EVLİYANIN KERAMETLERİ

Bu zamanda kerametten soran insanlar çoğaldı. Keramet şerîatla sabit mi? Kerametin Kitap'ta ve sünnette delili var mı? Evliya ve müttakilerin eli üzere meydana gelmesinin hikmeti nedir?.. İnançsızlık ve maddiyat dalgaları, şüphe ve sapıklık akımları bu zamanda çoğaldı. Bu durum çocuklarımızın çoğunun aklını etkiledi. Birçok kültürlü insanlarımızı saptırdı ve onları keramet hususunda inkârcı, şüpheci ve garibseyici duruma soktu. Bu da onların Allah'a ve kudretine imanlarının zayıflığı ve Allah'ın evliyasını ve dostlarını tasdik etmelerinin azlığının neticesidir.

Hakkı meydana çıkarmak ve Allah'ın şerîatına yardım için bu konuyu ele almaktan başka çaremiz kalmadı.

A. Kerameti İsbat Etmek:

Muhakkak ki evliyanın kerametleri, Allah'ın Kitab'ında, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetinde, sahabenin (radıyallâhu anhum) eserlerinde ve onlardan sonra günümüze kadar gelen insanlar eserlerinde sabit olmuş, ehl-i sünnet vel cemaat olan cumhur ulema da tasdik etmişlerdir. Ayrıca fukahanın, hadisçilerin, usûlcülerin ve sûfilerin şeyhlerinin tasnif ettikleri eserler de bunlardan bahsetmektedir. Dikkatlice bakıldığı zaman İslâm'ın değişik asırlarında keramet konusunun sabit olduğunu görürüz. Her ne kadar tafsilatı hadis-i ahad ile rivayet olunmuş ise de manada tevatürle sabittir. Bütün bunları ancak Allah'a, sıfatlarına ve fiillerine imanları zayıf olan bid'at ehli ve sapıklar inkâr eder.[1]

[1] Allâme Yafiî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "İnsanlardan kerameti inkâr edenler muhtelif kişilerdir. Bunlardan bazıları evliyanın kerametlerini bütünüyle inkâr ederler. Bunlardan bazıları, tevfikten uzaklaşan maruf mezhebteki kimselerdir. Bazıları ise yaşadıkları zamanın evliyasının kerametlerini yalanlar, Maruf-u Kerhi, İmam Cüneyd ve Sehl-ül Tüsteri (rahmetullâhi aleyhim) gibi eski zamanların evlayısının kerametlerini tasdik ederler. Hasan Şazelî (rahmetullâhi aleyh)'in dediği gibi: "Allah'a yemin olsun ki; bunlar israiliyetten başka bir şey değildir. Onlar Musa (aleyhisselâm)'yı tasdik eder, lâkin zamanına yetiştikleri Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i inkâr ederler.

Bunlardan bazıları da Yüce Allah'ın evliyasını ve onların kerametlerini tasdik eder, velâkin zamanlarındaki bilinen bir kimsenin kerametini tasdik etmezler. İmam-ı Yafiî (rahmetullâhi aleyh) Ravdu'r Reyyahin, s.18'de.

a. Evliya'nın Kerametlerine Allah'ın Kitab'ından Deliller:

1- Ashab-ı Kehf'in kıssasında senelerce (309 sene) uykuda sağ ve bütün afetlerden sâlim kalarak uyumaları. Hz. Allah onları güneşin sıcağından koruduğunu beyan ederek Kehf Suresi 17. ayetinde:

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ

"Güneşi görüyorsun ya, doğduğu vakit mağaralarından sağ tarafa meyleder, battığı vakitte onları sol tarafa makaslardı." buyurdu.

Yine Kehf Suresi 18. ayetinde:

وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ

"Bir de onların uyanık olduklarını zannedersin, halbuki uykudadırlar, biz onları sağa-sola çevirириz. Köpekleri de mağaranın girişinde iki ön ayaklarını uzatmış vaziyette yatmaktadır." Yine Kehf Suresi 25. ayetinde:

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلاَثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا

"Onlar mağaralarında üçyüz yıl, buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır." buyurulmuştur.[1]

2- Meryem (radıyallâhu anha)'in kuru hurma dalını silkelemesi ve ağacın vakitsiz olarak yeşerip ondan olgun hurmaların dökülmesi. Yüce Allah Meryem Suresi 25.ayetinde:

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا

[1] Kehf Suresi'nin 25.ayetinde; İmam Fahrettin Râzî (rahmetullâhi aleyh) Tefsir-i Kebir'in Ashab-ı Kehf kıssasında: "Sûfi arkadaşlarımızın bu ayetleri delil getirmeleri, kerametler hakkındaki sözlerinin sıhhatine apaçık bir delildir. Biz de deriz ki; Evliyanın kerametlerinin cevazına Kur'an, haberler, eserler ve akıl delalet eder." Allâme Fahreddin Râzî Tefsiri Kebir c.5 s.682'ye geniş bir şekilde bakınız.

"Hurmanın da dalını kendine doğru silkele, üzerine derilmiş yani olgunlaşmış taze hurmalar dökülsün." buyurdu.

3- Zekeriya (aleyhisselâm)'dan yüce Allah bize hikaye ederek Zekeriyya (aleyhisselâm) ne zaman Meryem (radıyallâhu anha)'in mihrabına vardıysa yanında rızık bulurdu. Halbuki onun yanına Zekeriyya (aleyhisselâm)'dan başka hiçbir kimse girmemişti. Meryem (radıyallâhu anha)'e: "Ya Meryem, bu sana nereden?" diye sorar. Meryem (radıyallâhu anha) ise: "O Allah indindendir" der. Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 37. ayetinde:

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

"Zekeriyya onun üzerine mihraba her girdikçe yanında yeni bir rızık bulur. Ya Meryem bu sana nereden?" derdi. O da: "Allah tarafından derdi." buyurdu.

4- Asaf b. Berhiya'nın Süleyman (aleyhisselâm)'la kıssasında cumhur müfessirlere göre Neml Suresi 40. ayetinde:

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

"Kitap'tan yanında bir ilim bulunan zat ise ben onu sana gözünü kırpmadan getiririm." buyurulduğu gibi Belkıs (radıyallâhu anha)'ın arşını Yemen'den Filistin'e gözaçıp yummadan getirdi.

b. Evliya'nın Kerametine Sahih Olan Sünnetten Deliller:

1- Âbid Cüreyc (radıyallâhu anhu)'in beşikte küçük bir çocuk ile konuştuğu kıssasıdır. Bu olay Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği sahih bir hadistir.[1]

2- Beşikte konuşan çocuğun kıssası.[2]

3- Mağaraya giren üç kişinin kıssası: Mağaranın ağzının bir kaya tarafından kapanmasından sonra kayanın aralanması. Bu hadis müttefakun aleyhtir.[3]

---

[1] Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Üç kimseden başkası beşikte konuşmadı. Biri İsa (aleyhisselâm)'dır. İkincisi, Beni İsrâil'de Cüreyc denilen bir adam vardı. Namaz kılıyordu, anası geldi ve onu çağırdı. Cüreyc: "Anama cevap mı vereyim, yoksa namazı mı kılayım?" dedi. Anası: "Ey Allah'ım fahişe kadınların yüzünü görmedikçe oğlumun canını alma? dedi. Cüreyc ibadet hanesinde iken, bir kadın kendini ona arzedip onunla konuştu, fakat o bundan kaçındığından dolayı kadın bir çobana gitti ve nefsini o çobana teslim etti. Bunu takiben o kadın çobandan bir erkek çocuk meydana getirdi. O kadın çocuğun Cüreyc'den olduğunu iddia etti. Bunun üzerine halk Cüreyc'e geldiler: "Cüreyc'i ibadethanesinden indirdiler. İbadethanesini yıktılar. Ve ona da sövdüler. Cüreyc bunun üzerine abdest aldı ve namaz kıldı. Sonra çocuğa geldi: "Ey çocuk baban kimdir?" diye sordu. Çocuk: "Babam çobandır" dedi. İnsanlar bunun üzerine Cüreyc'e senin ibadethaneni altından yapalım mı?" diye sordular. Cüreyc: "Yok kerpiçten yapın" dedi…

[2] Yukarıda zikredilen hadisin tamamında Beni İsrâil'den bir kadın oğlan çocuğunu emzirir iken yanından yakışıklı bir süvari geçti. Kadın: "Ey Allah'ım oğlumu bu adam gibi eyle" dedi. Çocuk ise anasının memesini terkederek, süvariye yöneldi ve: "Ey Allah'ım beni bu süvari gibi eyleme" dedi. Sonra anasının memesini emmeye devam etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu): "Sanki ben Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın parmaklarını emdiğini gözümün önünde görüyormuş gibiyim." dedi.

Sonra o kadına bir cariye uğradı. Çocuğun anası: "Ey Allah'ım! Oğlumu bunun gibi yapma" dedi. Çocuk yine anasının memesini terkederek: "Ey Allah'ım beni bu cariye gibi eyle" dedi. Anası: "Niçin böyle dedin" diye çocuğa sordu. Çocuk: "O atlı, zorbalardan biri idi. O cariyeye gelince, o cariye hiç yapmamış olduğu halde insanlar ona hırsızlık ve zina etti diyorlardı" dedi. Buhari Sahihinde Kitab-uz Zikri Beni İsrâil'de rivayet etti. Lafız Buhari'nindir. Müslim ise Kitab-ul Birr-ul Valideyn'de rivayet etti.

[3] Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhuma)'ın anlattığına göre diyor ki: Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Sizden evvelkilerden üç kişilik bir cemaat yolda giderken onları yağmur yakaladı. Hemen bir mağaraya sığındılar. Akabinde mağaranın kapısı (büyük bir kayanın dağdan yuvarlanması ile) üzerlerine kapandı. Bunlar birbirlerine: "Vallahi sizi bu kayadan ancak salih amellerinizle Allah'a dua etmekten başka hiçbir şey kurtaramaz. Onun için bizden her bir kişi doğru söylediğini bilmekte olduğu bir şeyle Allah'a dua etsin" dediler.

Bunlardan birisi: "Ey Allah'ım kati olarak bilmektesin ki; benim ücretli bir işçim vardı. O bana üç sa' (ölçek) pirince karşılık çalışıyor idi. Bu işçi o ücretini (almadan) bırakıp gitti. Ben onun ücreti olan pirinci ektim. O ekim işinden iyi mahsül oldu ve ben onunla bir sığır satın aldım. Bir müddet sonra o işçi bana gelip ücretini istiyor idi. Ben de ona: "Şu sığırlara git, onları önüne kat, sür götür dedim." O adam: "Benim senin yanında ancak üç sa (ölçek) pirinç hakkım vardır" dedi. Ben ona yine: "Şu sığırlara git, onlar senin üç sa (ölçek) pirinç ücretinden çoğaldılar" dedim. O işçi onları sürüp gitti. Ey Allah'ım! Sen bilmektesin ki, ben bunu senin haşyetinden dolayı böyle yaptım, onun hatırına şu kayayı bizden aç diye dua etti. Kaya biraz açıldı. Diğeri: "Ey Allah'ım! Şüphesiz Sen bilmektesin ki, benim ihtiyar olan anamla babam vardı. Ben her gece koyunlarımın sütünü getirip, bunlara içirirdim. Bir gece bir engel sebebi ile bunlara sütü getirmekte geciktim. Geldiğimde anamla babam uyumuşlardı. Ehlim ve çocuklarım açlıktan feryat ediyorlardı. Fakat ben anamla babam içmeden çocuklarıma süt içiremezdim. Bu durumda ben onları uyandırmayı ve onları

4- Sahibi ile konuşan bir sığırın kıssası: Bu hadis sahih ve meşhurdur.[1]

c. Keramete Sahabenin Eserlerinden Deliller:

Onların kerametlerinden birçok şey nakledildi:

1- Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in misafirlerle yemek yerken yemeğin çoğalması kıssası. Hatta yemeğin yendikten sonra, yemezden evvelkinden daha çok olması. (Bu hadis Sahihi Buhari'de mevcuttur.)[2]

2- Ömer (radıyallâhu anhu)'in kıssasında; O Medine'de minberin üzerinde iken, kumandanına nida ederek: "Ey Sariyye! Dağa yönel, dağa yönel." dediği ve çok uzak mesafede sesinin duyulmasıdır. Bu hadis hasendir.

3- Osman (radıyallâhu anhu)'ın yanına giren bir kişi ile konuşması; o kişiye yolda nikah düşen bir kadına baktığını haber vermesi.

4- Beyhaki'nin rivayet ettiği hadiste: Ebû Talib'in oğlu Ali (radıyallâhu anhu) bir mevtanın konuştuğunu işitmesi.[3]

---

terkedip, yataklarında süt içmek için beklemelerini istemedim. Süt tası elimde taki fecir doğuncaya kadar bekledim. Allah'ım! Sen pek iyi bilmektesin ki, ben bunu Senin haşyetinden (korkundan) dolayı yaptım. Bu sıkıntıyı bizden aç dedi" ve akabinde kaya biraz daha açıldı. Hatta gökyüzünü gördüler. Diğeri de: "Ey Allah'ım! Sen kati olarak bilmektesin ki; benim amcamın bir kızı vardı o bana insanların en sevgilisi idi. Ben onunla emelime nail olmak istedim. Fakat o benden çekindi. Ancak kendisine yüzyirmi dinar getirmemi söyledi. Ben araştırdım ve yüzyirmi dinar (altını) kazanmaya muktedir oldum. Sonra yüzyirmi dinarı kendisine getirdim ve ona teslim ettim. Kendisinden murad almama beni muktedir kıldı. (Kendisini bana teslim etti.) Ben onun iki bacağı arasına oturunca kız: "Allah'tan kork! Yaratıcı kudretin bekaret mührünü bozma! O mühür ancak bir nikah hakkı ile açılır" dedi. Bu söz üzerine ben üstünden kalktım yüzyirmi dinarı da ona bıraktım. Şüphesiz sen bilmektesin ki ben bunu ancak Senden korktuğum için yaptım. Binaen aleyh (bunun hürmetine) bu mağarayı bize aç" dedi. Bu duanın akabinde Allah mağarayı tamamen açtı. Onlar da çıkıp gittiler. Hadis-i Buhari Kitab-u İcare'de, Müslim de Kitabuz Zikir'de rivayet ettiler.

[1] Said b. Müseyyeb (radıyallâhu anhu) Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den o da Nebiyyi Zişan (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan rivayet etti: "Bir kişi (eşya) yüklemiş olduğu bir sığırın üzerine bindiğinde sığır: "Ben bunun için yaratılmadım. Ben ancak çift sürmek için yaratıldım" dedi. İnsanlar: "Sübhanallah sığır konuşuyor" dediler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben, Ebû Bekir ve Ömer buna inandık" buyurdu. Buhari Sahihinde Kitab-ul Müzaraa'da Müslim Kitab-ul Fedail-is Sahabe'de ve Tirmizi'de Kitab-ul Menakıb'da rivayet ettiler.

[2] Buharinin tahriç ettiğine göre: "Ebû Bekir (radıyallâhu anhu)'in yanında misafirler var idi. Onlara yemek taktim edildiğinde ondan yediler. Yemek, yedikçe altından çoğalıyordu. Doydukları zaman Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) hanımına: "Ey Firas oğullarının bacısı bu nedir?" dedi. Hanımı: "Ey gözümün nuru (sürûru) o kaptaki yemek, yemezden evvelkinden daha çoktu." dedi.

[3] Beyhaki Müseyyeb'in oğlu Said (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti. Said b. Müseyyeb (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Ali (radıyallâhu anhu) ile beraber Medine mezarlığına girdik. Ali (radıyallâhu anhu) nida ederek: "Ey kabir ahalisi! Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun. Kabirde olan haberlerinizi bize haber verin, biz de dünyada olan haberleri size haber verelim!" dedi. Bir ses işittik: "Selam, rahmet ve bereket sizin üzerinize olsun! Ey Emir el-Mü'minin, bizden sonra ne oldu ise sen bize haber ver" dedi. Ali (radıyallâhu anhu): "Hanımlarınız kocalara vardı, mallarınız taksim edildi, çocuklarınız yetimler toplumuna karıştı ve yapmış

5- Bişr'in oğlu Ubade ile Hudeyr'in oğlu Useyd (radıyallâhu anhuma)'in kıssalarında: "Karanlık bir gecede Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın yanından çıktıklarında onlardan her birinin asaları onları sanki bir lamba gibi aydınlatıyordu." Bu hadis sahihtir. Buhari tahriç etmiştir.[1]

6- Hubeyb (radıyallâhu anhu)'in üzüm salkımlarıyla ilgili kıssası ki mevsiminden önce elinde üzüm bulunur ve yerdi. Bu hadis sahihtir.[2]

7- Sa'd ile Said (radıyallâhu anhuma)'in kıssaları: "Bu zatların kendilerini yalanlayanlara beddua etmeleri ve bunlara icabet edilmesi. Buhari ve Müslim'in tahriç ettikleri hadis-i şerif ile sabittir.[3]

---

olduğunuz binalarda düşmanlarınız oturuyor. İşte bunlar bizim yanımızda olan haberlerdir. Sizin yanınızda olan şeylerden ve haberlerden ne var bize bildirin" dedi. Mevta cevap vererek: "Kefenler yırtıldı, saç kılları dağıldı, deriler parça parça doğrandı, göz bebekleri yanakların üzerine aktı, burun deliklerinden irin, sarı su ve cerahat aktı. Ne takdim ettikse (önceden ne gönderdik ise) onu bulduk. Geride bıraktığımız şeylerle de zarar ettik. Şimdi biz rehin altındayız" dediler.

[1] Hâkim Kitab-u Marifet-us Sahabe'den tahriç edip, hadis sahih dedi. Beyhaki, Ebû Nuaym ve İbn-i Saad rivayet ettiler. Buhari o iki adamı belitmeden tahriç etti. Hadis şöyle: "Hudeyr'in oğlu Useyd ve Bişr'in oğlu Ubbâd (radıyallâhu anhuma) bir ihtiyaçları için Resulullah (sallahu aleyhi ve sellem)'ın yanında idiler. Hava iyice kararıncaya kadar kaldılar. Her ikisinin elinde asa vardı.O ikisinden birinin asası ışık veriyordu. O asanın ışığı altında yürüdüler. Bir noktaya gelince ayrıldılar,öteki asa da ışık vermeye başladı. Herbiri kendi asasının ışığı altında evine ulaşıncaya kadar yürüdü.

[2] Buhari Sahihinde Raci' Gazvesi babında Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç ederek: "Hubeyb (radıyallâhu anhu) Mekke'de Haris oğullarının yanında esir iken, (uzun bir kıssada) aralarında Haris'in kızı da vardı. O şöyle diyor idi: "Ben Hubeyb (radıyallâhu anhu)'ten daha hayırlı hiçbir esir görmedim. Yemin olsun ki, onu yeni derilmiş yaş üzümden yerken gördüm. O günlerde Mekke'de meyve yok idi. Kendisi ise demir ile bağlı idi. İşte bu, Allah'ın gönderdiği güzel rızıktan başka bir şey değildir." dedi.

[3] Onlardan birisi: "Ebû Vakkas'ın oğlu Sa'd (radıyallâhu anhu)'dan Buhari, Müslim ve Beyhaki Amir'in oğlu Abdülmelik'in tariki ile Cabir (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti. Ehl-i Küfe'de birtakım insanlar Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallâhu anhu) Küfe'de vali iken onu Ömer (radıyallâhu anhu)'e şikayet ettiler. Ömer (radıyallâhu anhu) Küfe ahalisinden soruşturmak için onlarla beraber Küfe'ye bir adam gönderdi. Küfe'nin mescitleri dolaşıldı. Ve mescitler soruşturulup bittiğinde valinin hakkında hayırdan başka bir şey denilmedi. Sadece Ebû Sad'e denilen bir kişi dedi ki: "Bizden haber sorduğun Sa'd, eşit paylaştırmıyor, seriye ile gitmiyor ve hükmünde adil davranmıyor." Sa'd ise: "Ey Allah'ım bu adam yalan söylüyor ise ömrünü uzat, uzun bir zaman fakirliğe düşür ve onu fitneye uğrat" diye beddua etti. İbn-i Umeyr der ki: "Ben onu çok yaşlanmaktan dolayı kaşları gözlerinin üzerine düşmüş, fakir olmuş ve yolda geçen cariyeleri çimdiklerken gördüm, ona sen nasılsın diye sorulduğunda: "Ben Sa'd (radıyallâhu anhu)'ın bedduasına isabet eden, bir fitneye giriftar olan yaşlı ve ihtiyar biriyim" derdi. Onlardan diğeri: "Zeyd'in oğlu Said (radıyallâhu anhuma) bu Hadisi Müslim Kitab-ul Müsakat'ta Zübeyr'in oğlu Urve (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti. Uveys'in kızı Erva Said b. Zeyd (radıyallâhu anhu)'in kendisinin tarlasından biraz yeri (haksız olarak) aldığını iddia edip, Hakem'in oğlu Mervan'a şikayette bulundu. Said (radıyallâhu anhu): "Ben Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan şu hadisi işittikten sonra bir kimsenin tarlasından yer mi ketmederim?" diye sordu. Mervan: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan ne işittin" diye sordu. Said (radıyallâhu anhu): "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şöyle dediğini işittim" dedi: "Her kim zulmederek bir karış yer alır ise, o yer yedi kat yerin dibine kadar boynuna tok olarak takılır" buyurdu. Mervan ona: "Artık bundan sonra senden açıklama istemem." dedi. O da: "Ey Allah'ım eğer o kadın yalan söylüyor ise gözünü kör eyle ve onu o

8- Al'a b. Hadremî (radıyallâhu anhu)'nin denizi, atının üzerinde geçmesi ve duası ile su kaynağının çıkması kıssası. İbn-i Sa'd "Tabakat"ında tahriç etmiştir.[1]

9- Halid b. Velid (radıyallâhu anhu)'in zehir içme kıssası. Beyhaki, Ebû Nüaym, Taberânî ve İbn-i Sa'd sahih bir isnadla tahriç ettiler.[2]

10- Hamza el-Eslemî (radıyallâhu anhu)'nin parmaklarının karanlık bir gecede ışık vererek etrafı aydınlatması kıssası. Buhari "Tarih"inde Hamza el-Eslemi (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmiştir.[3]

11- Ümmü Eymen'in hicret yolunda nasıl susadığı, bir kovanın semadan sarkarak üzerine indiği ve ondan su içip kandığının kıssası. Ebû Nüaym "Hilye" isimli kitabında rivayet etti.[4]

12- Sahabenin bazısının, bilmeyerek üzerine çadır kurduktan sonra, kabirden "Mülk" suresinin okunduğunu işitmesi kıssası. Tirmizi rivayet etti.[5]

---

tarlada öldür!" dedi. Erva ölmeden evvel gözleri kör oldu, sonra tarlasında yürür iken bir çukura düştü ve öldü.

[1] Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu) diyor ki: "Kendisinde üç şeyi (kerameti) gördüğümden dolayı Al'a b. Hadremi (radıyallâhu anhu)'yi ebediyyen seveceğim. Dareyn gününde onun atının üzerinde denizi geçtiğini gördüm. Medine'den Bahreyn'e gitmeyi murad ederek geldi. Dehna'ya geldiklerinde, suları tükendi ve o Allah'a dua etti, sular kumların altından kaynayarak çıktı, böylece susuzluklarını giderip oradan göç ettiler. Onlardan birisi bazı eşyalarını orada unutmuştu, geri döndüğünde eşyalarını buldu. Ancak oradaki suyu bulamadı. Onunla Bahreyn'e gitmek üzere, Basra'nın hizasına doğru çıktım. Liyâsin'e geldiğimizde vefat etti, yanımızda su yoktu. Yüce Allah bir bulut meydana getirdi. Yağmura tutulduk, onu yağmur suyu ile yıkadık. Kılıçlarımız ile kabir kazdık, lâkin ona lahid edemedik (kabrini tam yapamadık.) Bir müddet sonra lahid açmak için geri döndüğümüzde kabrinin yerini bulamadık." İbn-i Sa'd (radıyallâhu anhu) Tabakat-ul Kübrası c.4 s.363'de

[2] Beyhaki ve Ebû Nüaym Ebû Sefer'den tahriç ettiler. Ebû Sefer (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Halid b. Velid (radıyallâhu anhu) Hiyre denilen yere indi, ona: "Acemler sana zehir içirir, bundan sakın!" dediler. O da: "Bana zehir getirin" dedi. Zehir getirildi. Zehiri eline aldı. Bismillah dedi ve içti. Ancak ona hiçbir şey olmadı." İbn-i Hacer (rahmetullâhi aleyh)'in Tehzib-ut Tehzib adlı eseri, c.3 s.125'e bakınız.

[3] Buhari "Tarih"inde Hamzat-ül Eslemi (radıyallâhu anhu) dedi ki: "Biz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bir seferdeydik. Karanlık bir gecede ondan ayrıldık. Develerini ve eşyalarını toplayıncaya kadar parmaklarım etrafı aydınlatıyordu. (Tehzib-ut Tehzib c.3 s.30'da.)

[4] Osman b. Kasım (radıyallâhu anhu) şöyle diyor: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra, Ümmü Eymen de hicret ederek, şiddetli sıcak bir günde oruçlu olduğu ve yanında zahire olmadığı halde Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i takiben yürüyerek yola çıktı. Yolda öyle susadı ki az kalsın susuzluktan ölecek bir duruma geldi. Rivayet eden der ki: "Revha'da veya oraya yakın bir yerde güneş battığında o hanım dedi ki: "Başımın üzerinde bir hışırtı oldu, başımı kaldırdım bir de ne göreyim. Beyaz iple bağlanmış bir kova semadan sarkıtılmış olduğu halde duruyordu. Ümmü Eymen: "Kova tam bana yaklaştığında ben ona hakim ve sahip oldum. Onu aldım ve o kovadan kanıncaya kadar su içtim. Bundan sonra sıcak günlerde susamak için güneşte dolaşırdım. Fakat o günden sonra hiç susamadım." dedi. (Ebû Nüaym Hilye isimli eserinde c.2 s.67'den tahriç etti.)

[5] İbn-i Abbas (radıyallâhu anhuma)'dan rivayete göre dedi ki: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin ashabının bazısı, kabir olduğunu bilmeyerek çadırını bir kabrin üzerine kurdu. Birden bire kabrin içinden bir insan sesi:

13- Selman-ı Farisî ve Ebû Derdâ (radıyallâhu anhuma)'nın yemiş oldukları kaptan tesbih sesinin işitilmesi ve her ikisinin de tesbihi işitmesinin kıssası. Ebû Nüaym rivayet etti.[1]

14- Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın azadlılarından olan Sefine (radıyallâhu anhu)'nin arslanla olan kıssası. Bunu Hakim Müstedrek'te ve Ebû Nüaym "Hilye"de tahriç ettiler.[2]

İşte bu zikrettiğimiz kerametler taşan bol bir sudan, sadece az bir serpintidir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ashabından varid olan birçok kerametlerden az bir parçadır. Sonra tâbiin ve tebe-u tâbiinlerin zamanından bu günümüze kadar evliyanın yed-i üzere birçok kerametlerin varid olduğu ile ilgili haberler peşi peşine gelmiştir. Bir bir saymak çok zor olup şu kadardır diye sınırlamak veya sıkıştırmak da mümkün değildir.[3] Büyük âlimler evliyanın kerametlerini ispat için kitaplar tasnif etmişlerdir. Bu âlimlerden bazıları:

Fahreddin Râzî, Ebû Bekir el-Bakillânî, İmam el-Harameyn, Ebû Bekir b. Furek, Huccet-ül İslâm İmam Gazalî, Nasireddin Beydavî, Hafız ed-din Nesefi, Taceddin Subkî, Ebû Bekir el-Eş-arî, Ebû'l Kasım el-Kuşeyrî, Nevevî, Abdullah Yafiî, Yusuf Nebhânî ve daha birçok

---

"Tebarekellezi biyedihil mülk" Suresini bitirinceye kadar okudu. O çadır kuran adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ye geldi: "Ya Resulallah! Ben çadırımı kabir olduğunu bilmediğim halde bir kabrin üzerine kurdum. Bir de ne göreyim; bir insan Tebareke (Mülk) Suresini bitinceye kadar okudu" dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O maniadır, O münciyedir. Onu kabir azabından korur" buyurdu. (Bu hadisi Tirmizi, Kitab-ü Fedai-ül Kuran'dan tahriç edip, hadis hasen garib dedi.

[1] Beyhaki ve Ebû Nüaym (radıyallâhu anhuma)'in Kays'dan rivayet edip tahriç ettiğine göre dedi ki: "Ebû Derda ve Selman bir tabakta yemek yerken, tabağın içinde olan yemek tesbih etti." buyurdu.

[2] Muhammed b. Münkedir (radıyallâhu anhu)'den rivayet olduğuna göre; Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın azadlısı olan Sefine dedi ki: "Denizde bir gemiye bindim, bindiğim gemi parçalandı. Ben parçalanan geminin bir tahtasının üzerine bindim ve o tahta beni içerisinde arslanlar olan bir ormana attı. Arslan niyetlenerek bana geldi ve ben: "Ya Ebal Haris (arslanın lakabı) ben Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın azadlısıyım." dedim. Arslan başını indirerek bana geldi, beni omzuna aldı, hatta ormandan çıkararak bir yola indirdi. O esnada homurdayıp mırıldanıyordu, zannımca beni uğurlayıp, veda ediyordu. Bu durum onunla vedalaşmamın sonu idi." (Müslim'in şartına göre sahih, Hakim Müstedrek'inde, Kitab-u Marifet-üs Sahabe'de c.3 s.606'da tahriç etti. Ebû Nüaym'in Hilye'sinde c.1 s.368'de, İbn-i Hacer'in Tehzibinde; Sefine, Ferruh'un oğlu Kays'tır. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır, diye zikretti. Tehzib c.4 s.125'de.)

[3] Allâme Tac-üs Subkî (rahmetullâhi aleyh) Tabakat-ül Kübra'sında kerametleri birçok nevilere ayırmıştır:

1-Mevtayı diriltmek. **2-**Mevta ile konuşmak. **3-**Su üzerinde yürümek. **4-**Maddeyi değiştirmek. **5-**Yerin dürülmesi (uzun mesafeyi kısaltmak.) **6-**Hayvanlar veya eşyalarla konuşmak. **7-**(Allah'ın izni ile) hastaları iyileştirmek. **8-**Hayvanların itaat etmesi. **9-**Zamanı kısalmak. **10-**Zamanı uzatmak. **11-**Dili kelamdan tutup, konuşturmamak gibi veya konuşamayan dili konuşturmak gibi… Ta yirmibeş çeşide kadar saymıştır. Ulemanın, Sûfilerin, Şeyhlerin cari olan kerametlerini zikretmiştir. Geniş tafsilatını istersen o kitaba müracaat eyle.

muhakkik ulema… İşte bu yönden keramet kavî, yakîn, sabit, şüphe götürmeyecek bir ilim oldu.

Bazıları ise şöyle soruştururlar: Sahabe bu kadar çok oldukları halde niçin kerametleri azdır da sahabe asrından sonra gelen evliyanın kerametleri daha çoktur? Bu soruya Taceddin Subkî (rahmetullâhi aleyh) "Tabakat-ul Kübra"sında, Ahmed Hanbelî (rahmetullâhi aleyh)'nin vermiş olduğu cevapla cevap veriyor: "Bu hususta İmam Ahmed Hanbelî (rahmetullâhi aleyh)'ye soruldu. Büyük İmam Ahmed Hanbelî: "Onların (sahabelerin) imanları kavî idi. İmanlarını güçlendirmek için keramete ihtiyaç duymadılar. Diğerlerinin imanları ise zayıf olduğu için, sahabenin imanlarına ulaşamıyacaklarından onlara kerametlerini açığa çıkarmakla onların imanlarını güçlendiriyorlar."[1] dedi.

B. Evliyanın Keramet Göstermesinin Hikmeti:

Yüce Allah'ın hikmeti, dostlarına ve velîlerine çeşitli harikulade olan şeyleri ikram etmeyi gerektirdi. Bu kerametler onların imanlarına ve ihlâslarına ikram, cihatlarına destek, Allah'ın dininde onlara yardım, Allah'ın kudretini açığa çıkarmak, iman edenlerin imanını kemâle erdirmek, tâbiat kanunları ve kainatın günlük olaylarının ancak yüce Allah'ın yaratması ve takdiri ile olduğunu insanlara açıklamak içindir. Çünkü sebeplerin tek başına bir tesiri yoktur. Yüce Allah neticeleri sebeplerden bağımsız yaratmıştır. Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinde olduğu gibi.

Bazıları itiraz ederek der ki: Hakk'ın te'yidi, Allah'ın dininin yayılması harikulade şeylerle olmayıp bilakis mantıklı bir delil ve akli bir burhan ile olur.

Biz de deriz ki elbette İslâmi tâlimlerin neşri, aklı selim, sahih bir mantık ve ikna edici delillerin desteğiyle olur. Nasıl ki Allah'ın hikmeti inkârcılara karşı Nebi ve Resullerini mucizelerle te'yid etmeyi gerektirirse taassub ve inatçılara karşı da evliyanın kerametlerle harikulade olan şeyler göstermesini gerektirir. Bunlar da onların sadakâtını meydana çıkarmak, davetlerinde kendilerini desteklemek, taş gibi katılaşmış kafaları, kilitlenmiş kalpleri, donukluktan çıkarıp taassubtan kurtarmak içindir. O zaman kendisi yakîn bir imana, sağlam bir düşünceye sahip olur. Sağlam bir imana yetişmek için bu durumu

[1] Şeyh Yusuf Nebhânî Beyrutî, Cami-u Keramet-il Evliya, c.1 s.20'de.

selim ve sağlam olan fikir ve kesin bir yakîn ile iyi düşün! Bu durumda anlaşıldı ki mucize ve keramet bazı hikmet ve maksatlarda birleşir. Ancak mucize nebiler (aleyhisselâm)'den keramet ise velîlerden sadır olur. Bütün kerametler evliyada zuhur eder, ancak nebilerde zuhur ederse mucize olur. (Hiçbir velî göstermiş olduğu kerametlere mucize diyemez. Onlar İslâm dininin hak olduğunu te'yid etmek için keramet gösterirler, iyi anlaşılsın!)

C. Keramet ve İstidrac Arasındaki Fark:

Elbette keramet ile istidracın arasındaki farkı ayırt etmede (insanları) uyarmak lazımdır. Zira İslâm'a mensub olan bazı fasıklarda dahi harikulade şeylerin meydana geldiğini müşâhede etmekteyiz. Bununla beraber bunlar apaçık masiyet işliyorlar ve Allah'ın dininden sapıyorlar. Keramet ise ancak bir velînin yed'inden meydana gelir. O kişinin sahih bir akîdeye sahip olması, taata devam etmesi, masiyetten sakınması, kendini lezzet ve şehvetlerden alıkoyması lazımdır. Yüce Allah bu hususta Yunus Suresi 62-63. ayetlerinde:

أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاء اللَّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ∃
اَلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

"Uyan ki Allah'ın evliyası güvendedir. Ne üzerlerine korku vardır ne de onlar mahzun olurlar. Onlar ki Allah'a iman etmişlerdir ve hep takva ile korunur dururlar." buyurdu. Ama zındıkların ve fasıkların elinden gelen harikulade olaylar; bedeni kılıçla yaralamak, ateş, cam yemek ve diğer benzerleri istidrac kabilindendir.

Velî hiçbir vechile keramete dayanmaz ve kerameti ile başkalarına iftihar etmez. Allâme Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) "Tefsir-i Kebir"inde der ki: "Keramet sahibi, kerametiyle sevinmez belki de keramet zahir olduğunda Allah korkusu daha şiddetli olur. Allah'ın kahrından sakınması daha kuvvetli olur. Bunun istidrac olmasından korkar. Ama istidrac sahibine gelince kendinden zahir olan nesneyle sevinir. O, kendinde bulunan bu durumun keramet olduğunu zannederek sanki kendisi bu keramete müstehakmış gibi davranır. Kendinden başka herkesi hakir görür ve onlara karşı kibirlenir. İşte bunun üzerine kendinde Allah'ın nekrinden ve ikabından emin olma hâsıl olur.

Sonucunun kötü olmasından korkmaz. Bu hallerden bir kısmı keramet sahibinde meydana gelirse bu durumun keramet değil de istidrac olduğunu gösterir. İşte bunun için muhakkikler der ki: "Huzur-u İlâhiyye'den kesilmelerin birçoğu keramet makamında olmuştur. Şüphesiz ki muhakkikin belalara düçar olmaktan nasıl korkarlarsa kerametlerden de öyle korkarlardı. Kerametlere sevinmenin insanı tarikattan alıkoyduğuna delalet eden birçok yönler vardır." Sonra Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) bunlardan on bir delil saydı. Biz ise onlardan sadece birini zikredeceğiz.

İmam Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Her kim ameli sebebi ile kendi nefsinde keramete müstehak olduğuna itikat ederse kalbinde büyük bir etki meydana gelir. Her kime ameli etki yaparsa yani kendi amelini beğenirse o kimse cahil sayılır. Eğer o adam Rabb'ini bilseydi, elbette halkın taatlarının yüce Allah'ın Celâlı'nın indinde noksan olduğunu bilirdi. Allah'ın nimetleri karşısında insanların şükrünün kusurlu olduğunu, kulun bütün bilgi ve marifetlerinin Allah'ın izzeti karşısında bir şaşkınlık ve cehalet olduğunu görürdü. Bazı kitablarda gördüm bir kârî üstad Ebû Ali ed-Dekkak (rahmetullâhi aleyh)'ın meclisinde yüce Allah'ın Fatır Suresi 10. ayetindeki:

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

"Ona hoş kelimeler yükselir, onu da amel-i salih yükseltir." sözünü okudu. Üstad Ali ed-Dekkak dedi ki: "Hakk Teala'nın amelini kabul etmesinin alameti, o ameli beğenip düşünmemendir. Şayet yaptığın amel düşüncede baki kalırsa kabul edilmemiştir. Ama seninle baki kalmamış ise kabul edilmiştir."[1]

İşte bunun üzerine insanlardan bir kimsenin yed'inde olan harikulade kerameti gördüğümüzde bile, biz bu şahsın vilayetine hükmetmede zorlanır, onun ameline itibar ederek gösterdiğinin keramet olduğunu da bilmiyorsak o kişinin sülûkuna ve Allah'ın şerîatına yapışmasına bakıp görünceye kadar onun yaptığının keramet olduğuna karar vermeyiz. Ebû Yezid (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Eğer bir kişi seccadesini suyun üzerine serse

[1] Tefsiri Râzî c.5 s.692'de.

veya havada bağdaş kurup otursa ona kanmayın, ta ki onu emir ve nehiyde nasıl buluyorsunuz ona bakın! Ondan sonra karar verin."[1]

D. Keramete Sûfilerin Bakışı:

Bazı sapıklar, sûfilerin seyr-i sülûk yapmadaki maksatlarının keramet elde etmek olduğunu iddia ettiler.[2] Onlar nefislerindeki kötü hastalıkları ve gizli illetleri ortaya koyuyorlar. Biz de sûfilerin, nefis tezkiyesine, riya ve nifak gibi kötü hasletlerden kendilerini kurtarmaya ve yüksek sıfatlarla süslenmeye, sûfilerle olan seyrinin illetlerden ve gayelerden uzak olmasına önem verdiklerini görüyoruz. Çünkü onlar Allah rızasından başka bir şey istemezler. Onların, riya şüphesinden uzaklaşmak için kerametlerini gizlediklerini görüyoruz.

Şeyh Abdullah Kuraşî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İnsanların yapmış olduğu masiyeti halkın görmesini istemediği gibi kendinden zuhur eden alamet ve harikulade bir adet olan kerametlerin zuhurunu da kerih görmezse bu durum kendi hakkında perde olur. Onları gizlemek ise kendine bir rahmet olur. Muhakkak ki bir kimse, nefsinin alışkanlıklarını terkederse kendisinde alamet ve harikulade şeylerin (kerametlerin) meydana çıkmasını istemez. Belki o zaman nefsi daha küçük ve daha hakir olur. Ne zaman ki bütün irade ve isteklerinden vazgeçip yok olur da kendi nefsine hakaret ve zillet gözü ile bakarsa lütufların gelmesine ehil olur ve sıddıkların mertebelerine yetişir."[3]

Ali el-Havvâs (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Mükemmel olan zevat-ü kiram ellerinde bulunan kerametlerin vaki olmasından istidrac olmak ihtimali var diye korkularını ziyade ederlerdi."[4]

Sûfiler sahih bir maksat olmadıkça kerametin açığa çıkmasına mani olurlar. Mesela kafir ve inatçıların önünde Allah'ın şerîatına yardım etmek gibi.[5] Kafirlerin ve sapıkların sihirlerini iptal etmek veya insanları

---

[1] Tûsî'nin El-Luma adlı eseri s.400'de.

[2] O sapıkların arasından Abdurrahman el-Vekil, o kin ile hakikatı örtmek ve zemmedilen ahlâkla Saadat-ı Sûfiyye'yi düşük görüp, dalavere ile hakikatı örterek hücum eder. Sûfileri küçültücü şeyleri toplayarak kendi kitabına sokuşturmuştur.

[3] Hamid Sakar (rahmetullâhi aleyh)'in Nur-u Tahkik isimli eseri, s.127'de.

[4] Abdül Vehhabi Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'in El-Yevakıtu vel Cevahir isimli eseri c.2 s.113'de.

[5] Şeyh Muhyiddin b. Arabî (rahmetullâhi aleyh) ile filozofun kıssasında olduğu gibi; Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) rivayet ederek, bize şöyle anlattı: "586 yılında Müslümanların tesbit ettiği, nübüvveti ve Peygamberlerin yaptıkları harikulade mucizeleri inkâr eden bir filozof geldi. "Hakikatler değişmez" diyordu. Zaman kış mevsimi olduğundan dolayı önümüzde alevlenen büyük bir mangal vardı, inkârcı ve

dinlerinden saptırmak isteyen göz boyayıcı sapıkların akîde ve imana şüphe vermek için yaptıklarını iptal etmek maksadı ile keramet göstermeleri caizdir.[1] Kerameti meşru olmayan bir sebep üzerine göstermek ve açığa çıkarmak ise zemmolunan bir şeydir. Çünkü onun içinde nefsin payı, öğünmek ve kendini beğenmek vardır.

Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Büyük insanların yanında kerametin nefsin bir saçmalaması sayıldığı apaçık ortadadır. Ancak dine yardım veya bir maslahat icabı olursa o zaman caiz olur. Zira o zatlar iyice bilirler ki hakiki fail ancak yüce Allah'tır. Kendilerinde hiçbir şey yoktur. Onların görüşleri de budur. Harikulade işin başkalarında değil de kendilerinde vaki olmasından başka hususiyeleri yoktur. Ne zaman bir koçu veya bir tavuğu diriltseler, onlar iyi bilirler ki bu olay kendilerinden değil, Allah'ın kudreti ile meydana gelmiştir. İşte bu durum Allah'ın kudretine döndüğünde taaccub edilecek hiçbir şey yoktur." [2]

Sûfiler en büyük kerametin yüce Allah'ın şerîatında istikamet olduğuna itibar ederler.

Ebû'l Kasım Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh) "Risalesin"de şöyle der: "Sen iyi bil ki evliyanın yanında kerametlerin en büyüğü, başarı ile itaata devam

---

yalancı olan dedi ki: "Umumiyetle diyorlar ki; İbrahim (aleyhisselâm) ateşe atıldı ve ateş onu yakmadı. Halbuki yanmayı kabul eden bütün cisimleri, tâbiatı ile ateş yakar. Sadece Kur'an-ı Kerîm'de İbrahim (aleyhisselâm)'in kıssasında zikredilen ateş, Nemrud'un gazabından ve öfkesinden ibarettir diye sözünü bitirince; orada hazır olan bazı kimselerden Şeyh Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh): "Eğer ben sana Kur'an-ı Kerîm'in zahiren Allah'ın ateş hakkında dediğini ve ateşin İbrahim (aleyhisselâm)'i yakmadığını gösterir, zira Yüce Allah'ın ateşi "Berden ve Selamen" (soğuk ve selamette) kıldığını istersen bu makamdan İbrahim (aleyhisselâm)'in makamına geçerek, sende olan şüpheleri gidereyim mi?" dedi. Münkir: "Bu hiç olmaz" dedi. Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh) münkire: "Şu mangaldaki ateş yakıcı değil mi?" diye sorunca münkir de: "Evet" dedi. Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh): "Bunu nefsinde gör!" dedikten sonra, ateş ile dolu olan mangalı münkirin kucağına indirdi. Mangal içinde ateş olduğu halde elbisenin üzerinde bir müddet kaldı. Münkir eli ile ateşi karıştırıyordu. Böylece ateşin kendisini yakmadığını görüp, taaccub etti. Mangalı yere indirdikten sonra Şeyh Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh): "Hele elini yine ateşe yaklaştır" dedi. Filozof bu defa elini ateşe yaklaştırdığında ateş onu yaktı. Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh): "İşte durum böyle, ateş memurdur, emirle yakar ve emirle de yakmayı terkeder, Allah'u Teâla istediğini yapar" dedi. Münkir de hatasını itiraf edip, Müslüman oldu. (Futuhat-ul Mekkiyye kitabının 185.bâbı, c.2 s.371'de)

[1] Bundan dolayı İbn-i Hacer el-Heysemî (rahmetullâhi aleyh) Fetavayı Hadisiye'sinde der ki: "Bir sûfi bir Brahman ile münazara yaptı. Brahmanlar riyazet yolu ile harika şeyler gösteren bir kavimdir. O zaman Brahman havada uçtu. Şeyhin ayakkabısı yükseldi, havada Brahma'nın başına vurmaya ve onu hırpalamaya devam etti. Hatta Brahman insanların gözü önünde, yüz üstü Şeyhin önüne düştü. (İbn-i Hacer (rahmetullâhi aleyh)'in Fetavayı Hadisiyye'sinde s.222'de

[2] Futuhat-ul Mekkiyye 185.bâbında ve Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'in El-Yevakit-ul vel Cevahir, c.2 s.117'de

etmektir. Kendini isyan ve muhalif olan şeyleri yapmaktan muhafaza etmektir."[1]

Abdullah et-Tüsterî (rahmetullâhi aleyh)'nin yanında alamet ve kerametlerden bahsediliyordu. Dedi ki: "Alametler nedir, kerametler nedir? Kerametler birtakım şeyler ki onlar anında biter. Ancak en büyük keramet ise kendinde bulunan zemmedilen ahlâkları, övülen güzel ahlâka tebdil etmendir."[2]

Şeyh Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Hakiki keramet istikamet üzere olup onun kemâlına yetişmekle olur. Bunun da sebebi iki şeydir. Allah (azze ve celle)'a sıhhatli bir iman ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın zahir ve bâtın olarak getirdiği şeylere ittiba etmektir. Kula vacib olan bu ikiden başkasına hırslı ve gayretli olmamaktır. Ancak bu ikiye vasıl olmak için gayret göstermelidir. Alışılmışın dışında harikulade olan şeylerin manasına gelen keramete muhakkiklerin yanında itibar yoktur. Çünkü bunda bazen istikameti tamam olmayanların, bazen de istidrac ehli olanların rızıklandığı görülür." Yine der ki: "Bütün bunları toplayıp ihate eden iki keramet vardır; biri açık bir şehadet ve yakînin ziyadeleşmesi ile olan iman kerameti, diğeri iktida, ittiba, kuru davadan uzaklaşmak, aldatıcı ve hilekâr olmamak üzere amel kerameti. Bu iki her kime verilir de sonra bu ikisinden başkasını arzularsa o zaman o yalancı ve iftiracı olur. Onun doğru bir ilim ve amelde nasibi yoktur. Bu durum şöyledir: Padişahın, kendisini razı olarak kabul edip aralarına aldıktan sonra bu rızadan vazgeçip hayvanları otlatmaya müştak olan bir kimse gibidir…"[3]

Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) şöyle diyor: "Kerametin hissî ve manevî olmak üzere iki kısım olduğunu bil. Avam insanlar, ancak hissi olan kerameti bilir ve ondan anlar. Mesela hâtıra gelen kelamlar, geçmiş ve gelecekte olan kayıp nesnelerden haber vermek, kainatta olan olaylardan sonuç çıkarmak, kainattaki bazı bilgilere sahip olmak, su üzerinde yürümek, havada uçarak geçmek, yeryüzünün dürülmesi (kısalması), gözlerden kaybolmak, duanın anında kabulü ve bunlara benzer şeyler gibi... Avam insanlar bundan başka kerametleri bilmez. Manevî keramete gelince, bunu ancak yüce Allah'ın kullarından havas

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.160'da
[2] Tûsî (rahmetullâhi aleyh)'nin Kitab-ul Luma s.400'de
[3] Nuru't Tahkik s.128'de

olanlar bilir. Avam insanlar bilmez. Asıl keramet; kulun şer'i edepleri muhafaza etmesi, güzel ahlâkı yapmaya, kötü ahlâktan kaçınmaya muvaffak olması, vacib olan hayırları vaktinde ve süratle yerine getirmesi, kalbinden insanlara karşı olan hased, su-i zan, aldatma ve kini izale etmesi, kalbini zemmedilen bütün sıfatlardan temizlemesi, her nefes almada murakabe ile kalbini süslemesi, nefsinde ve diğer şeylerde Allah'ın haklarına riayet etmesi, kalbinde Rabb'inin eserlerini kontrol etmesi, almış olduğu nefeslerin her giriş-çıkışını göz önünde tutarak nefesini aldığı zaman edeple alıp verirken de Allah'la beraber olduğunu bilerek üzerinde huzur elbisesi olduğu halde çıkarmasıdır. İşte bizim yanımızda bunların hepsi, velîlerin manen gösterdiği, ona nekir, hile ve istidrac girmeyen kerametlerdir."[1]

Saadat-ı Sûfiyye, keramet gösteren bir velîyi (kerametinden dolayı) diğer velîlerden üstün sayıp ona itibar etmezler. İmam Yafiî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Kendisinden birçok keramet meydana gelen bir evliyanın, keramet meydana gelmeyen diğer evliyadan daha üstün olması gerekmez. Bilakis keramet göstermeyen bazı evliya, keramet gösterenden daha üstün olur. Zira keramet bazen sahibinin yakîninin takviyesi için olur. Ve sahibinin sadakâtına, faziletine delil olur. Fakat bu durum onun diğer velîlerden üstün olduğuna delalet etmez. Zira üstünlük velînin yakîninin kuvvetine ve yüce Allah'ı marifetinin kemâlına göre olur."[2]

Sûfiler, salih bir velînin yed'i üzere kerametin zuhur etmemesine itibar etmedikleri gibi bu durumu vilayetinin olmadığına delil de saymazlar.

İmam-ı Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh) "Risale"sinde der ki: "Eğer bir velî için bu dünyada açık bir keramet olmazsa bu onun velî olmasına kusur getirmez." Şeyhü'l İslâm Zekeriyya Ensarî (rahmetullâhi aleyh) "Risale-i Kuşeyriyye"nin şerhinde bu kelamın devamında der ki: "Bilakis kerameti göstermeyen kişi çoğu kere kerameti zahir olandan daha üstün olur. Çünkü üstünlük yakînin ziyadesi ile olur, kerametin meydana çıkması ile değil!"

[1] Futuhat-ul Mekkiyye c.2 184.bâb s.369'da
[2] Abdullah Yafiî (rahmetullâhi aleyh) Kitab-u Neşr-il Muhasin-il Galiye s.119'da

V. BÖLÜM TASAVVUF HAKKINDAKİ BAZI FİKİRLERİN DÜZELTİLMESİ

HAKİKAT VE ŞERÎATIN AÇIKLANMASI

İSLÂMÎ İLİMLERE SOKULAN DESİSELER

Tefsir
Hadis
Tarih
Tasavvuf

SAADET-Ü SÛFİYYENİN KELAMININ TEVİLİ

VAHDET-İ VÜCÛD, HULÛL VE İTTİHAD

HAKİKİ SÛFİLER İLE SAHTE SÛFİLER ARASINDAKİ FARK

TASAVVUFUN DÜŞMANLARI

ŞAHİTLER

5.1. HAKİKAT VE ŞERÎATIN AÇIKLANMASI

Giriş ve tanım:

Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'ın rivayet ettiği meşhur Cibril hadisinde dinin üç rükne taksim edildiği varid oldu. Buna delil ise Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Ömer (radıyallâhu anhu)'e olan sözünde: "O, Cibril (aleyhisselâm) idi. Size dininizi öğretmek için geldi." buyurmasıdır.[1]

1- İslâm rüknü: Amelî taraf; ibadetler, muameleler ve kulluğa bağlı olan işlerdir. Bunun mahalli, cisimde zahir olan uzuvlardır. Buna ulemanın istilahında şerîat diye isim verildi. Fıkıh alimleri bunun dersleriyle uzmanlaştı.

2- İman rüknü: Kalbî ve itikadî taraf; Allah'a, Meleklerine, Kitablarına, Resullere, ahiret gününe, kaza ve kadere iman etmektir. Bunun dersleriyle Tevhid (Akîde) âlimleri uzmanlaştı.

3- İhsan rüknü: Kalbî ve ruhî taraf olup Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Eğer sen O'nu göremiyorsan O seni görüyor. Bundan şu neticeler çıkar: ahval, ezvak-ı vicdaniyye (kalbî hazlar), makamat-ı irfâniyye (Allah'ı bilmekle ulaşılan makam) ve ulum-u vehbiyye (ibaresiz öğrenilen ilim) âlimlerin istilahında buna hakikat diye isim verildi. Saadet-ı Sûfiyye de bu konuyu incelemeyle uzmanlaştı.

Şerîat ve hakikatin arasındaki bağı açıklamak için namazı misal verelim. Namazın hareketlerini ve zahir amellerini yapmak, rükun ve şartlarına iltizam etmek ve fıkıh âlimlerinin zikrettiği diğer şeyleri yapmak, şerîat tarafını temsil eder. İşte bu namazın cesedidir. Namazda yüce Allah ile kalbin huzuru ise hakikat tarafını temsil eder, o da namazın ruhudur.

Namazın bedenî amelleri ibadetin cesedi, huşu ise ruhudur. Ruhsuz cesedin faydası nedir? Nasıl ki ruh yaşamak için cesede muhtaç ise cesed de kaim olup yaşamak için ruha muhtaçtır. Bunun için yüce Allah Bakara Suresi 110. ayetinde:

[1] Müslim Sahihinde Kitabu'l İman bahsinde İmam Ahmed Müsnedinde İman, İslâm ve ihsan bahsinde tahriç etmişlerdir. c.1 s.64'de

وَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

"Namazı ikame edin, zekatı verin!" buyurur. Namazı ikame, ancak cesed ve ruh ile olur. Bunun için namaz kılın demedi, namazı ikame edin dedi.

Ruhun cesede, cesedin de ruha muhtaç olduğu gibi, şerîatla hakikatın arasında da güvenilir bir bağın olduğunu anlıyoruz. Kâmil bir mü'min şerîatla hakikatın arasını birleştiren kimsedir. Sûfiler bütün insanları bu noktaya yöneltiyor. Onlar bununla Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve sahabe-i kiramın izini takip ediyorlar.

Elbette bu yüksek makama ve kâmil bir imana kavuşmak için tarikata sülûk etmek gerekir. O da bir nefis mücâhedesi ile noksan sıfatlardan, kâmil sıfatlara yükselmekle mümkün olur. Kemâl makamlara terakki etmek ise ancak mürşidlerin sohbetleri ile olur. İşte tasavvuf, şerîattan hakikata götüren bir köprüdür.

Seyyid (rahmetullâhi aleyh) "Tarifat"ında der ki: "Tarikat, menzilleri katederek makamlarda yükselerek yüce Allah'a sülûk edenlere mahsus olan bir yürüyüştür."[1]

Şerîat esastır, tarikat ona vesiledir, hakikat ise bunların semeresidir. İşte bu üç şey arasında ahenk ve olgunluk vardır. Her kim birinciye yapışırsa ikinciye sülûk etmiş olur ve üçüncüye de ulaşır. Aralarında zıtlık ve çelişki olmaz. Bunun için Sûfiyye meşhur kaidelerinde der ki: "Şerîata muhalefet eden bütün hakikatler zındıklıktır." Nasıl olur da hakikat şerîata muhalefet eder. Zira hakikat şerîatın tatbikatından doğar.

Sûfilerin İmamı Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Tasavvuf fıkıhsız olmaz. Çünkü Allah'ın zahir olan hükümleri fıkıhsız bilinmez. Fıkıh ise ancak tasavvufla olur. Amel ancak sıdk ve Allah'a yönelmeyle olur. Tasavvuf ve fıkıh ancak imanla olur. İman olmadan ikisi de olmaz. Cesed nasıl ruha muhtaç ise bunlar yani iman, fıkıh ve tasavvuf da birbirlerine muhtaçtır. Sonuç olarak bu üçünün birbirine bağlı olması kaçınılmazdır. İyi anla ki cesed nasıl ruha muhtaçsa bu unsurlar da birbirlerine muhtaçtır. Bu üçün varlığı yine o üçün varlığıyla kaimdir. Tıpkı cesedlerin varlığı ruhlara bağlı olduğu gibi." [2]

[1] Tarifat-üs Seyyid s.94'de

[2] Kavaid-ut Tasavvuf li Ahmed Zerrûk 3.kaide s.3'de

İmam Malik (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Her kim tasavvufa girer de fıkha ehemmiyet vermezse zındık olur. Her kim fıkhı öğrenir de tasavvuf yolunu kabul etmezse fasık olur. Her kim de fıkıhla tasavvufu birleştirirse muhakkak hakikate ermiş olur."[1]

Birincisi zındık oldu. Zira o hakikati şerîattan ayrı gördü. Cebirle konuştu yani insanın hiçbir işte ihtiyarının olmadığını söyledi. Şu sözü de misal getirdi:

"Bir kişiyi eli-kolu bağlı olduğu halde denize attı ve ona şöyle dedi:

Sakın ha sakın! Su ile ıslanma!."

Çünkü böyle yapmakla şerîatın hükümlerini ve onunla amel etmeyi terk etti. Hükümlerin hikmetini ve onları düşünmeyi iptal etti.

İkincisi ise fasık oldu. Zira o, fıkıh ilmi ile oyalanıp tasavvufa ehemmiyet vermediğinden dolayı kalbine takva nuru, ihlâs sirri, murakabe vâizi ve muhasebe yolu girmemiş ki onu günahtan alıkoysun da sünnetin eteklerine yapışsın!

Üçüncüsü ise hakikatı buldu. Zira o, Cibril hadisinde toplanan iman, islâm ve ihsan gibi dinin bütün rükünlerini bir araya toplamıştır.

Zahir uleması şerîatın hududunu muhafaza ettiği gibi tasavvuf uleması da şerîatın edeblerini ve ruhunu koruyup muhafaza ettiler. Zahir ulemasına delilleri çıkarmak, hudud ve furularını ortaya koymak ve nass varid olmadığı yerde helal ve haram hükmünü vermek mübah olduğu gibi arifler için de müridleri terbiye etmek, sâlikleri ıslah etmek için birtakım edepler ve programlar ortaya koymak da mübah kılınmıştır.

Selef-i Salihin ve sadık sûfiler hakiki kulluğu ve sahih olan islâmı tahakkuk ettirdiler. Zira şerîat, tarikat ve hakikatı bir araya topladılar. Böylece muhakkik şerîatçı oldular ve insanlara doğru yolu gösterdiler. Eğer din hakikatten uzak olursa, aslı kurur, dal ve budakları solar, meyveleri de bozulur.

A. Sûfilere Karşı Ön Yargılı Olan Kişilerin Münakaşası:

İşte Saadat-ı Sûfiyyeye itiraz edenler:

- Eğer az önce beyan ettiğimiz (iman, islâm ve ihsan) denilen taksimi inkâr ediyorlarsa onlar bu istekleri ile İslâm'ın ruhunu cesedinden ayırıp Cibril (aleyhisselâm)'in hadisinde açıklanan ve ehemmiyeti olan üç rükünden

[1] Molla Aliyyul Kari, Şerhu Aynil İlim ve Zeynil Hilim, c.1 s.33'de

birini yıkmak istediklerinde hiçbir şüphe yoktur. Bunlar İslâm ulemalarına ve büyük fakihlere muhalefet ediyorlar.

İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) meşhur hâşiyesi "Redd-ül Muhtar"da der ki: "Tarikat, mesafeleri aşıp menzilleri katetmek için sâliklere mahsus olan bir yol alma ve makamlarda yükselmektir." Takip eden sayfada da der ki: "Hakikat; kalp ile rububiyeti müşâhede etmektir. O, hududsuz ve cihetsiz manevi bir sirdir deniliyor. Hakikat, tarikat ve şerîat birbirine bağlıdır. Zira yüce Allah'a giden yolun zahiri ve bâtını vardır. Zahiri, şerîat ve tarikat; bâtını ise hakikattır. Hakikatin özü olan şerîat ve tarikat sanki sütteki yağ gibidir. Sütü yayıktan yaymadan yağ elde edilemez. Bu üç (şerîat, tarikat ve hakikat)'ten murad, bir kişinin kulluğu istenilen şekilde yerine getirmesidir."[1]

Şeyh Abdullah Yafiî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Hakikat, rububiyetin sirlerini müşâhede etmektir. Onun yolu da şerîatın azimetleridir. Her kim tarikata sülûk ederse hakikate yetişir. Öyleyse hakikat, şerîatın azimetlerinin nihayetidir. Bir şeyin nihayeti kendisine muhalefet etmediği gibi hakikat de şerîatın azimetine muhalefet etmez."[2]

"Keşfü'z-Zünun" yazarı, tasavvuf ilminden bahsederken der ki: "Denir ki; tasavvuf ilmi, aynı zamanda hakikat ilmidir. O tarikat ilmi olup nefsi düşük ahlâktan tezkiye etmek, kalbi düşük garaz ve arzulardan tasfiye etmektir. Şerîat ilmi hakikatsız âtıl (faydasız), hakikat ilmi de şerîatsız bâtıldır.

Şerîat ilmi ve zahirin ıslahına taalluk eden şeyi bilmek haccın gereklerini bilme menzilesindedir. Tarikat ilmi ve batının ıslahına taalluk eden şeyi bilmek de mevkileri ve yolun engellerini bilme menzilesindedir. Haccın yapılışını, konaklama yerlerini bilmek, gerekli olan menzillerine sülûk etmeksizin, lazım olanı hazırlamaksızın, sadece haccın ilmini bilmek kifayet etmediği gibi yine böylece manevi hacta da sadece ahkam-ı şerîatı ve adab-ı tarikatı bilmek de icab eden amelleri yapmaksızın kifayet etmez."[3]

- İtiraz edenler, ne kadar da zikri geçen taksim fikrini (iman, islâm ve ihsan) ikrar etseler de şerîat, tarikat ve hakikat isimlerini kabul etmiyorlar.

---

[1] İbn-i Âbidin c.3 s.303'de

[2] Neşrül Mühasinil Galiye c.1 s.154'de

[3] Hacı Halife (Katip Çelebi) 'nin Keşfüz Zünun an Esam-il Kütübü vel Fünun c.1 s.413'de

-İtirazcılara deriz ki: Bu şerîat, tarikat ve hakikat tabirlerini ulema çıkarmıştır, açıkladığımız gibi fukaha da kabul etmiştir. Sonuçta bunlar bir ıstılahtır, ıstılahlarda (terimlerde) münakaşa olmaz.

- İnkâr edenler ne kadar da taksim ve isimlendirmeyi kabul etseler dahi sûfilerin kalbî hallerini, vicdanî zevklerini ve vehbî ilimlerini inkâr ederler.

Biz onlara şöyle cevap veririz: "Bunlar birtakım durumlardır ki yüce Allah ihlâslı kullarına, sadık ahbâbına ve dostlarına ikram eder. Hiçbir şeyde yüce Allah'ın kudret-i ilâhiyesine engel olmak mümkün değildir.

Bu zevkler, mefhumlar, keşifler ve fetihler yüce Allah'ın onlara ikramıdır. Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'tan sabit olduğuna göre ilim ikidir: Birisi kalpte olan ilimdir. Bir rivayete göre kalpte sabit olan ilimdir. Menfaatlı olan ilim de budur. Diğeri de lisan üzerindeki ilimdir. Bu ilim ise yüce Allah'ın halkın üzerine hücceti (delili)'dir."[1]

Ebû Nüaym "Hilye"sinde, Enes b. Malik (radıyallâhu anhu)'den rivayet ettiği Muaz b. Cebel (radıyallâhu anhu)'in hadisi buna delalet eder. Muaz b. Cebel (radıyallâhu anhu) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın huzuruna girdi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: "Ya Muaz nasıl sabahladın?" diye sordu. Muaz (radıyallâhu anhu): "Allah'a iman etmiş olduğum halde sabahladım" dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her sözün tasdik edeni ve her hakikatın da bir doğrulayıcısı vardır. Dediğinin tasdikleyicisi nedir?" diye sordu. Muaz (radıyallâhu anhu): "Ey Allah'ın Nebisi! Hiçbir gün akşama çıkarım zannı ile sabahlamadım. Hiçbir gün sabaha çıkarım zannı ile akşamlamadım. Hiçbir zaman diğer adımımı atarım diye adım atmadım. Sanki ben her ümmeti, diz çökmüş olduğu halde Peygamberi, Allah'tan başkasına taptıkları putları ve kitablarıyla beraber çağırıldığını görüyor gibiyim. Sanki ben cehennem ehlinin azablarını ve cennet ehlinin sevablarını görüyor gibiyim" dedi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İşte bildin, devam et." buyurdu.[2]

Nasıl ki bu keşifleri Muâz (radıyallâhu anhu)'a yüce Allah'ın ikram edip Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın da: "Bildin, devam et!" buyurduğu gibi salihler de Kitap ve sünnete temessük edip en büyük olan Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a ve ashab-ı kiramına uyup oruçla, namazla, nefisleri

[1] Hafız Ebû Bekr el-Hatib Tarih'inde hasen isnadla rivayet etti. Abdul Berr-il Nemri de Kitab-u İlim'de Hasan'dan sahih isnadla mürsel olarak rivayet etti. Terğib ve Terhib c.1 s.67'de olduğu gibi

[2] Ebû Nüaym Hilyesi'nde c.1 s.242'de tahriç etti.

ile mücâhedeyle ve bu fâni dünyadaki zühd ve takva sebebi ile keşif ve marifetlere yetişmişlerdir.

İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh), Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashab-ı kiramının yolunu izleyip giden sûfilere, Muâz (radıyallâhu anhu) gibi Allah'ın ikram etmesinden konuşarak der ki: "Ey kardeşim! Sen bil ki tasavvuf ilmi evliyanın kalblerinde Kitap ve sünnet ile amel ederek aydınlandığında, o orada çakmak ateşi gibi alevlenen bir ilimden ibarettir. Her kim Kitap ve sünnet ile amel ederse ilimlerin, edeblerin, sirlerin ve hakikatlerin çakmağı alevlenir ve diller onu vasfetmekten aciz kalır. Bunun bir benzeri de şerîat ve ahkam âlimleri hükümlerden bildikleri ile amel ettikleri zaman kalplerinde hikmet ateşi parlamasıdır."[1]

Selef-i Salihin âlimleri, bildikleriyle ihlâsla amel ediyorlardı. Sonuçta kalpleri aydınlandı ve amellerin değerini düşüren illetlerden kurtuldular. Bu selef âlimleri ölüp de yerlerine geçenler ilimlerinde ve amellerinde ihlâsa itina göstermediler. Bunun için kalpleri karardı ve kavmin hallerinden perdelendiler. Böylece tasavvuf ehlinin hallerini inkara gittiler.

İşte burada İbn-i Teymiyye (rahmetullâhi aleyh)'nin sözünü şahit gösteren ön yargılı kimseler sûfilere hücum ediyorlar. Sûfileri hakikat tarafına önem verip şerîat tarafını ihmal etmekle ve keşiflerine, anlayışlarına itimat ettiklerini söyleyerek yalan ve bühtan ederek suçluyorlar. Bunların hepsi de bâtıl olup sûfilere yapılan bir iftiradır. Bu sözlerinin bâtıl olduğuna İbn-i Teymiyye'nin şu sözü delildir. İbn-i Teymiyye (rahmetullâhi aleyh), "Fetava"sının ilm-i sülûk kısmında Saadet-ı Sûfiyye'nin Kitap ve sünnete temessük edip yapışması hakkında şunları söyler: "Şerîatı, emre ve nehye yapışmayı, şerîatı zevkin ve kaderin önünde tutmayı, hevâyı ve nefsî iradeyi terketmeyi zamanlarının en ileri gelen şeyhlerinden olan Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) ve benzerleri emretti. Nefsî iradedeki hata ancak nefsin her istediğini yapmakla olur. O mürşit, sâlike nefsin her istediğini yapmamasını bilakis Rabb'in muradını istemesini emrederdi. Rabb'in muradından maksat ise şayet bilirse şer'i iradedir. Eğer bilinmezse kaderî iradedir. Kader-i irade ya Rabb'in emri ile gerçekleşir ya da Allah'ın yaratmasıyladır. Yaratmak ve emretmek, Hakk

[1] Taha Abdulbâkî Sürur (rahmetullâhi aleyh) Tasavvuf-ul İslâmi ve İmam-ı Şa'rânî s.70'de

Sübhane'nin kendisine mahsustur. İşte bu da sahih olan şer'i bir tarikattır."[1]

Yine İbn-i Teymiyye (rahmetullâhi aleyh) der ki: " Fudayl b. İyâz, İbrahim b. Edhem, Ebû Süleyman ed-Dârânî, Ma'rûf-i Kerhî, Serî es-Sakatî, Cüneyd b. Muhammed ve başka mütekaddim âlimlerin, Abdulkadir Geylanî, Şeyh Hammad, Şeyh Ebû'l Beyan ve başka müteahhirin âlimlerin cumhuru gibi saliklerden doğru yolda olan zatlar, salik havada uçsa da suda yürüse de şer'i emir ve nehiylerden dışarı çıkmasına müsade etmediler. Bilakis ölünceye kadar iyiliği yapmayı, kötülüğü terk etmeyi emrettiler. Kitap, sünnet, selefin icmasının ve birçok âlimin sözünün delalet ettiği hak (doğru) budur.[2]

İşte bu Saadet-ı Sûfiyye'nin imamlarının sözlerinden, Kitap ve sünnete yapışmalarına şahitlik eden tâlimatlarından küçük bir demet:

B. Saadet-ı Sûfiyye'nin Kitap ve Sünnete Bağlılığı:

Şeyh Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) der ki: "Şerîatın şehadet etmediği her hakikat zındıklıktır. Cenab-ı Hakk'a Kitap ve sünnet kanatları ile uç, elin Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın elinde olduğu halde Hakk'ın huzuruna gir!"[3]

Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) belli bir makamda sâlikten şer'i yükümlülüklerin düşeceğine inanan kimseyi hoş görmeyerek şöyle der: "Farz olan ibadetleri terketmek zındıklık, yasaklanan şeyleri irtikab etmek de isyandır. Herhangi bir makamda kimseden farzlar sakıt olmaz."

Sehl et-Tüsterî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Esaslarımız yedi şeydir:

1- Allah'ın Kitabına yapışmak,
2- Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetine uymak,
3- Helal yemek,
4- Eziyet etmekten sakınmak,
5- Günahlardan uzaklaşmak,
6- Tevbe etmek,
7- Hakları eda etmek."[4]

Şeyh Ebû'l Hasen eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Sahih zannettiğin keşfin, Kitap ve sünnetle çelişiyorsa, Kitap ve sünnetle amel

[1] Ahmed b. Teymiyye (rahmetullâhi aleyh)'in Mecmu-ul Fetavası c.10 s.488-489'da.
[2] Ahmed b. Teymiyye (rahmetullâhi aleyh) Mecmu-ul Fetavası c.10 s.516-517'de
[3] Şeyh Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) Fethul Rabbanî, s.29'da
[4] Sülemî, Tabakat-üs Sûfiyye s.210'da

et, keşfi bırak ve nefsine de ki: "Yüce Allah, Kitap ve sünnete göre hareket ettiğimde masum olacağımı bana garanti etti. Ancak keşif ve ilhamda bunu garanti etmedi."[1]

Ebû Saîd el-Harrâz (rahmetullâhi aleyh) da der ki: "Zahire muhalefet eden her gizlilik bâtıldır."[2]

Ebû'l Hüseyin el-Verrâk (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Kul Allah'a ancak, Allah ve Habibi'nin şerîatına muvafakat etmekle vasıl olur. Her kim sünnete uymadan vuslata giden yola yönelirse hidayete erdiğini zannettiği yerde sapıtır."[3]

Şeyh Abdulvehhab eş-Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Muhakkak kavmin (sûfilerin) yolu altın ve cevherin yazıları gibi Kitap ve sünnet üzere yazılmıştır. Ona sülûk eden sâlik, her hareket ve sekenatında şerîatın mizanına muhtaç olur."[4]

Yine der ki: "Muhakkak kavmin (tasavvuf ehlinin) gerçek yolu ilim ve ameldir. Çözgüsü ve atkısı da şerîat ve hakikattir. Sadece şerîatla veya sadece hakikatla olmaz."[5]

Yine Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Her kim dikkatlice nazar ederse bilir ki ehlullah hiçbir zaman şerîat ilimlerinden dışarıya çıkmamıştır. Onlar, kendilerini her an Allah (azze ve celle)'a vasıl eden şerîattan nasıl çıkarlar ki?"[6]

Ebû Yezid el-Bestâmî (rahmetullâhi aleyh)'ye sûfîyi sorduklarında dedi ki: "Sûfî, sağ eline Kitabullahı, sol eline de Allah Resul'ünün sünnetini alır, bir gözü ile cennete, diğer gözü ile cehenneme bakar, dünyayı izar, ahireti de rida eder.Bu ikisi arasında mevlâya: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" der."[7]

Ebû Yezid (rahmetullâhi aleyh)'in söyledikleri bedene (insana) farz olan on şeye işaret eder:

1- Farzları eda etmek,

2- Haramlardan sakınmak,

3- Allah için tevazu etmek,

---

[1] İkaz-ül Himem c.2 s.302-303'de

[2] Risale-i Kuşeyriyye s.27'de

[3] Sülemî, Tabakat-üs Sûfiyye s.300'de

[4] Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) Letaif-ül Minen Vel Ahlâk kitabı c.1 s.2'de

[5] Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) Letaif-ül Minen Vel Ahlâk kitabı c.1 s.25'de

[6] Taha Abdulbaki Sürur, Tasavvuful İslâmi Vel İmam-u Şa'rânî s.71'de

[7] Abdurrahman Bedevi (rahmetullâhi aleyh) Şatahat-ü Sûfiyye s.96'da

4- İhvanlara eziyet etmemek,
5- İyiye ve kötüye nasihat etmek,
6- Her işinde Allah'ın rızasını talep etmek,
7- Mağfiret talep etmek,
8- Öfke ve gadabı terketmek,
9- Kibri, azgınlığı ve cefa meydana getiren mücadeleyi terketmek,
10- Ölüme hazırlanması için nefsine vasiyet etmek.[1]

Bununla beraber kindarların bu kavmin (tasavvufçuların) ahlâkında bir şey duydukları zaman: "Bu sûfilere mahsus bir durumdur, şer'i değildir" dediklerini duyarız. Bilmeyen bir dinleyici tasavvufun şerîatın aslından başka bir durum olduğunu zanneder. Halbuki tasavvuf gördüğün gibi şerîatın özüdür. Her kim tasavvuf erbâbının desise karışmamış şu kitaplarını mütâlaa ederse içinde ebediyyen şerîata muhalif ahlâkları bulamaz: Ebû Nuaym'in "Kitab-ul Hilye"si, Ebû'l Kasım'ın "Risale-i Kuşeyriyye,"si Kelâbâzî'nin "Et-Taarruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf,"u, Tûsî'nin "Luma"sı, Gazalî'nin "İhya"sı, Sülemî'nin "Et-Tabakat-üs Sûfiyye"si, Muhâsibî'nin "Er-Riayat-ü Li-Hukukilleh,"i Muhyiddin Arabî'nin "Vâsâyâ"sı gibi. Çünkü sûfiler nefislerini çok muhasebe eder ve ruhsatları değil de azimetleri alırlar. Bu kavmin hakiki yolu ilim ve amel, atkısı ve çözgüsü de şerîat ve hakikattır.

C. Hakikatle Şerîatın Arasını Ayırmaktan Sakındırmak:

Tasavvufun yalan ve nifaktan ibaret olduğunu söyleyen insanlar vardır. Onlar İslâm'dan sapıyor ve diyorlar ki: "Dinden maksat sadece hakikattır." Onlar şerîatın hükümlerini terkediyor, kendi nefislerinden yükümlülüğü düşürüyor, muhalefeti mübah sayıyor ve diyorlar ki: "Muhakkak ki üzerine itimat edilen şey kalbin salahıdır (iyileşmesi)." Yine derler ki: "Biz ehl-i bâtınız, onlar ise ehl-i zahirdir." İşte bunlar sapıtan zındıklar olup bizim için onların amellerini ve hallerini, sadık ve ihlâslı olan Saadet-ı Sûfiyye'ye hüccet (delil) getirmemiz caiz olmaz.

Saadet-ı Sûfiyye imamları bizlere onlardan sakınmamızı tenbih etmiş, onlarla sohbet edip meclis kurmaktan sakındırmıştır. Onların yaşayış ve sapıklıklarından uzak durmuşlardır. Ebû Yezid el-Bestâmî (rahmetullâhi aleyh) bazı dostlarına dedi ki: "Kalk, seninle nefsini vilayetle meşhur eden adamı ziyarete gidelim." O zat zühdü ile meşhur ve arzu

[1] Şatahat-ü Sûfiyye s.103'de

edilen biriydi. Ona vardık bir de gördük ki o evinden çıktı, mescide giderken kıble tarafına tükürdü. Beyazıd (rahmetullâhi aleyh) ona selam dahi vermedi ve geri döndü, dedi ki: "Bu kişinin Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın edeplerinden bir edep üzerine olduğundan emin olunmaz. Nasıl olur da bu kişinin iddia ettiğine emin oluruz."[1] Yine dedi ki: "Keramet verilen bir kişiyi görürseniz eğer o havaya yükselip çıkıyorsa hemen ona kanmayın, o kişi şerîatın emir, nehiy ve hududunu muhafaza edip yerine getiriyor mu? Ona bakın."[2]

Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid"inde der ki: "Herhangi bir şeyhin sünneti zahir olmuyorsa kendi nefsini sahih de görse ve kendinden milyon kerametler de sadır olsa yine de onun halinin hakikati belirli olmadığından ona ittiba etmek sahih olmaz."[3]

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İnsanların üç sınıfı ile sohbet etmekten sakın! Onlar:

1- Gafil zorbalar
2- Yalaka kâriler,
3- Cahil olan tasavvufçular."[4]

Seyyid Ahmed er-Rifaî (rahmetullâhi aleyh) buyurdu ki: "Bazı tasavvufçuların dediği gibi demeyin: "Onlar biz ehli bâtınız, onlar ise ehli zahirdir" derler. Bu din-i mubin her ikisini birden, bâtını zahirin özü, zahiri de bâtının zarfı diye toplar. Eğer zahir olmazsa bâtın olmaz, bâtın olmazsa zahir de olmaz. Cesetsiz kalp mümkün olmaz. Ceset olmazsa kalp bozulur, kalp ise cesedin nurudur. Bazılarının ilm-i bâtın diye isimlendirmesi, o kalbin ıslahı demektir. Evveli, azalarla amel ve kalb ile tasdiktir. Eğer sen sadece kalbinde güzel bir niyet ve iç temizliği olduğunu iddia eder bununla beraber adam öldürür, hırsızlık yapar, zina eder, faiz yer, içki içer, yalan söyler, kibir eder ve kaba kelam söylersen, niyetinin ve kalbinin temiz olmasının faydası nedir? Yüce Allah'a ibadet etsen, iffetli olsan, oruç tutsan, sadaka versen ve tevazu etsen de kalbinde olan riya ve fesadı gizlersen yapmış olduğun amelin faydası nerede?[5]

---

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.16'da
[2] Risale-i Kuşeyriyye s.16'da
[3] Ahmet Zerrûk, Kavaid, s.76'da
[4] İbn-i Acîbe (rahmetullâhi aleyh)'in Şerhül Hikem c.1 s.76'da
[5] Seyyid Ahmed er-Rifai (rahmetullâhi aleyh) El-Bürhanü Müeyyed s.68'de h.578'de Irak'ta Ümmü Âbide'de vefat etmiştir.

Efendimiz Şeyh Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu), belli bir makamda sâlikten şer'i yükümlülüklerin düşeceğine inanan kimseyi hoş görmeyerek, daha önce geçtiği gibi, şöyle söylüyor: "Farz olan ibadetleri terketmek zındıklık, yasakları irtikab etmek ise masiyettir. Bir kimsede hallerden hiçbirinde farzlar sakıt olmaz."[1]

Sûfilerin imamı Cüneyd-i Bağdâdî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bizim bu mezhebimiz, Kitap ve sünnetin esaslarıyla mukayyettir."[2]

Yine der ki: "Bütün yollar halka kapalı, ancak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın izini takip edip sünnetine tâbi olanlar ve onun yolunu gerekli görenler müstesna, onlara bütün hayır yolları açıktır."[3]

Cüneyd'in yanında bir kişi marifetten bahsetti ve dedi ki: "Allah'ın marifetine yetişen kişiler amellerini terkedip bunu da iyilik ve Allah'a yaklaşma kabul ederler."

Cüneyd (rahmetullâhi aleyh): "salih amelleri terketmeyi söyleyen kavmin bu sözü, benim yanımda en büyük günahtır. Zina ve hırsızlık edenin durumu bu sözü söyleyenden daha iyidir. Çünkü Arif-i billah olanlar, amelleri yüce Allah'tan alır ve amellerin içinde Allah'a rücu ederler. Eğer ben bin sene yaşamış olsam bile, bu iyi amellerden zerresini dahi noksan etmem. Ancak birileri tarafından engellenmem hariç" dedi.[4] Yine Cüneyd-i Bağdâdî (rahmetullâhi aleyh) demiştir ki: "Biz tasavvufu dedi-kodudan değil, açlıktan, dünyayı terketmekten, kötü alışkanlıkları ve nefse hoş gelen güzel şeyleri kesmekten aldık."[5]

İbrahim b. Muhammed Nasrâbâzî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Tasavvufun aslı Kitap ve sünnete yapışmak, hevâ, arzu ve bid'atları terketmek, meşayıhlara büyük saygı göstermek, halkın mazeretlerini kabul etmek, arkadaşlarla güzel sohbet etmek, insanların hizmetine kaim olmak, güzel ahlâkla davranmak, ruhsat ve tevillere yönelmeksizin evrad ve ezkâra devam etmektir. Bu yoldan ancak başlangıcı bozuk olanlar sapıtır. Çünkü başlangıcın bozukluğu sonuca tesir eder."[6]

[1] Abdulkadir Geylanî (k.s)'nin El-Fethur Rabbanî s.29'da
[2] Sülemî'nin Tabakat-us Sûfiyye isimli eseri s.159'da
[3] Sülemî'nin Tabakat-us Sûfiyye isimli eseri s.159'da
[4] Risale-i Kuşeyriyye s.22'de
[5] Risale-i Kuşeyriyye s.22'de
[6] Sülemî, Tabakat-üs Sûfiyye, s.488'de

D. Sûfi Olan Fakihler:

İslâm'ın fıkıhçı ve hadisçi şerîat âlimleri, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın izi üzere yürür, şerîat, tarikat ve hakikatı birleştirirlerdi. Amelî ibadetleri ihlâs sırrını gerçekleştirerek, halavetini tadarak ve esrarını idrak ederek eda ederler. Muhakkak onların nefislerinin terbiyesi ve kalplerinin ıslahı için mücâhedeleri olurdu. Süslendikleri salah, takva ve marifetle bu ilmî mertebelere nail oldular. Yüce Allah onlara kıtabını anlamayı ve şerîatın derinliklerine dalmayı lutfetti. Allah günler ve seneler boyunca ilimleriyle ümmeti menfaatlandırdı. Sanki onlar ebedi olan eserleri ve mübarek ilmî çalışmaları ile hayatta gibidirler.

"Dürr"ün sahibi olan Hanefi fakihi el-Haskefî (rahmetullâhi aleyh)'nin naklettiğine göre: Ebû Ali ed-Dekkâk (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Ben bu tarikatı Ebû'l Kasım Nasrâbâzî (rahmetullâhi aleyh)'den aldım. Ebû'l Kasım: "Ben de Şiblî (rahmetullâhi aleyh)'den aldım." dedi. Şiblî (rahmetullâhi aleyh) Serî es-Sakatî (rahmetullâhi aleyh)'den o da Ma'rûf-i Kerhî (rahmetullâhi aleyh)'den o da Dâvûd et-Tâî (rahmetullâhi aleyh)'den o da ilim ve tarikatı Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'den aldı. Bu zadların hepsi de İmam Azam (rahmetullâhi aleyh)'ı medh-ü sena edip faziletinden hoşnut olduklarını itiraf ettiler."

Sonra "Dürr"ün sahibi bu konuyu yorumlayarak der ki: "Ey kardeşim! Sana taaccub ederim! Bu saadet-ü kibar sana güzel bir örnek değil mi? Onlar bu tarikatın imamları, şerîat ve hakikatın erbâbı oldukları halde, bu ikrar ve iftiharlarında samimi değiller miydi? Onlardan sonra gelenler bu işte onlara tâbidirler. Onların itimat ettiği kimselere muhalefet edenler ise merdud ve bid'at ehlidir."[1]

Ola ki sen büyük İmam Ebû Hanîfe en-Nüman(rahmetullâhi aleyh)'ın bu büyük sûfilere, evliya ve salihlere tarikat verdiğini işittiğinde bu durumu garibsersin.

Keşke fakihler, büyük imam, takva ve verânın madeni İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'nin ilminden faydalandıkları gibi bu imama uysalar, yolundan yürüseler, ilimleriyle Allah'ın kendilerini faydalandırması için şerîat ve hakikatı toplasalar.

---

[1] Dürrül Muhtar c.1 s.43. İbn-i Âbidin'in hâşiyesi ile İbn-i Âbidin Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz Âbidin Dımışkî, Diyarı Şam'ın fakihi, asrında hanefilerin imamıdır. Şu telifleri vardır: Reddül Muhtar Ale Dürrül Muhtar, beş cilttir, İbn-i Âbidin'in hâşiyesi olarak bilinir. İkinci bir kitabı; Ref-ul Enzar Amma Evradehul Halebiyyu Ale Dürrül Muhtar; El Ukudu Dürriyye fi Tenkıhil Fetava Hamidiyye, iki cilttir. Nesametul Eshar Şerhul Menar ve Mecmuatur Resail. Şam'da h.1198'de doğmuş, 1252'de de yine Şam'da vefat etmiştir.

İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) "Hâşiye"sinde Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'den söz ederek şimdi zikri geçen "Dürr"ün sahibinin kelamını yorumlayarak diyor ki: "Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh) bu meydanın süvarisidir. Zira onun hakikat ilmi; ilim, amel ve tasfiyet-ül nefis üzerine bina edilmiştir. Selef'in umumu onu böylece vasfetti. Ahmed Hanbelî (rahmetullâhi aleyh) Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh) hakkında der ki: "Muhakkak o, ilim, verâ, zühd ve ahireti tercihte hiç kimsenin yetişemeceği bir mevkide idi. Kadılığı (hakimliği) üzerine alması için kırbaçlarla dövüldü, yine de kabullenmedi." Abdullah b. Mübarek (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'den başka iktida etmeye layık kimse yoktur. Zira o, Allah'tan korkan temiz, verâ sahibi âlim bir imamdı. Kendisi gibi basiret, fehm, akıl ve takva sahibi olarak, ilmi keşfeden hiç kimse yoktur." İmam Sevrî (rahmetullâhi aleyh) Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'nin yanından geldim diyen bir şahsa: "Muhakkak sen yeryüzünün en âbidinin yanından geldin" dedi.[1]

Biz bütün bu anlatılanlardan iyi biliriz ki muhakkak müçtehid imamlar ve ilmi ile âmil olan âlimler, hakiki sûfilerdir.

Eğer bir kimse derse ki tasavvuf yolu meşru bir emir olsaydı, elbette müçtehid imamlar o hususta kitaplar yazarlardı. Halbuki biz o zatların bu hususta hiçbir kitabını görmüyoruz?

Bunu iddia edenlere İmam eş-Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) şöyle cevap veriyor: Müctehidler, yaşadıkları asrın ehlinde hastalıklar az olduğu için ve riyadan, nifaktan salim oldukları için bu konuda kitap yazmadılar. Şayet yaşadıkları asrın ehlinin bu hastalıklardan sâlim olmadıklarını farz edersek böyle insanlar çok az idi. Bu da bir kusur oluşturmaz. O zaman diliminde müctehidlerin gayretinin çoğu tâbiin ve tebe-u tâbiinin imamları vesilesiyle birçok şehre ve körfeze yayılmış olan delilleri toplamaktı. Bu deliller ise her ilmin maddesidir. Bütün hükümlerin kaideleri onlarla bilinirdi. Bu delil toplamayla meşgul olmak, bazı insanların dinin şiarının zahir olmadığı kalbî amellerini münakaşa etmesinden daha önemliydi. Bu amellerle de esas hükme saldırılmış olmazlar.

Aklı başında olan bir kimse İmam Ebû Hanîfe, İmam Malik, İmam Şafiî ve İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyhim) gibi zatların nefislerinde riya, ücub, kibir, hased ve nifakın var olduğunu bilip de mücâhede ve

[1] Hâşiyet-ü İbn-i Âbidin c.1 s.43'de

münakaşa etmediklerini söylemez. Eğer onlar bu afet ve hastalıklardan sâlim olduklarını bilmeselerdi, onların tedavisi ile uğraşmayı bütün ilimlerin üzerine tercih ederlerdi.[1]

[1] Şa'rânî'nin Letaif-ül Minen vel Ahlâk isimli kitabı c.1 s.25-26'da

5.2. İSLÂMÎ İLİMLERE SOKULAN DESİSELER

İslâm, doğuşundan beri şiddetli hasımlara hedef olmuş, sert düşmanlar binasını yıkmaya, erkanını parçalamaya ve öğretilerini çirkin göstermeye yönelmişler, gördüğümüz gibi batıl düşünce ve hürafelerini, tefsir, hadis, tarih ve tasavvuf ve daha nice ilimlere sokuşturmuşlardır.

5.2.1. Tefsir İlmine Giren Desiseler:

Kitaplarda bazı israiliyatlar okuyoruz, bunların asılsız satırlar, islâmî olmayan akîdeler olduğunu görüyoruz. Bunları İslâm'a ihlâssızca intisap eden veya ihlâslılar ama zihinleri hala yahudilik satırlarına bağlı olan yahudiler girdirmiştir. Bu satırları, tahrif ve değişikliğin girdiği peygamberlerinin kitaplarından naklettiler. Bazı müslümanlar da bunları doğru zannederek kabul ettiler.

(Hamdolsun ki) yüce Allah müslüman âlimleri bu israiliyatları temizlemeye ve müslümanlara zararının olduğunu uyarmaya, bilhassa da akîdeye zarar veren konuları (anlayıp) anlatmaya muvaffak eylemiştir. Örneğin, Eyyüb (aleyhisselâm)'ün hastalanıp da cesedine kurtların düşmesi veya bazı enbiyaya günah nisbet etmeleri gibi... Davûd (aleyhisselâm)'un, askerlerinden bazısının hanımına aşık olduğu ve bu sebeple kocasını bazı yerlerde öldürtmek için harbe gönderdiği, kocası öldükten sonra da hanımını alıp evlenmesi gibi...Yine Yusuf (aleyhisselâm) için de, Aziz'in ailesine fuhuş ve çirkin bir şekilde azmetmesi gibi... Yahut da bunları yaldızlayarak Resul-i Kiram'ın makamlarına layık olmayan hikaye ve kıssaları uydurmaları gibi... Halbuki yüce Allah peygamberleri bütün kötülük ve fuhuştan korumuştur. (Onlar masumdur.)

Her müslümanın bu israiliyattan vazgeçmesi ve islâmî, sahih ve meşhur olan kaynaklara itimat etmesi vaciptir.

5.2.2. Hadis İlmine Giren Desiseler:

Muhakkak ki önyargılı desiseciler İslâm'ın öğretilerini Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın lisanı üzere yalan ve iftira hadisleri uydurarak çirkin göstermeye uğraştılar. Bununla akîdeyi yıkmak, parçalamak, yıkıcı fikirler yani yüce Allah'a cisim isnad etmek, O'nu bir şeye benzetmek, O'nun yukarıda olduğunu söylemek, O'na cihet tayin etmek gibi ve bunlardan başka bozuk akîdeleri sokuşturmak istediler.

Yüce Allah'ın delil indirmediği konular hakkında teşvik ve sakındırma hadisleri uydurdukları gibi... Onlara: "Niçin Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın demediği hadisleri yalandan uyduruyorsunuz?" Halbuki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususta: "Her kim bana bilerek yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın." buyurmaktadır denildiğinde;[1] Onlar buna cevaben derler ki: "Biz onun aleyhine değil, lehine yalan uyduruyoruz." Bazılarının hakimlere ve padişahlara yanaşmak için hadis uydurdukları ve bunları dünyevî arzulara, maddî kazanç elde etmek için yaptıkları gibi…

Lâkin yüce Allah, Resulünün sünnetini yaşatmak ve muhafaza etmek için ihlâslı ve gayretli âlimler bahşetti. Onlar bu uydurma hadisleri Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hakiki hadislerinden temizlediler, zayıftan sahihi, hasenden mevzuyu ve garibten meşhuru açıkladılar. Bunu açıklayan zevad ise: "Müzzî, Zeynu'l Irakî, Zehebî, İbn-i Hacer (rahmetullâhi aleyhim) ve diğerleri gibi… [2]

5.2.3. Tarih İlmine Giren Desiseler:

Tarih onlara desise ve iftira için verimli bir meydan idi. Zira o saptırıcılar hayallerinin ürettiği asılsız olayları ve kıssaları İslâm tarihine girdirdiler. Bununla halifelerin ve İslâm padişahlarının hayatlarını kirletmeye uğraştılar. Örneğin Harun Reşid'e haşa uygun olmayan garip hikayeler nisbet ettikleri gibi. Bunun gibi yalan hikayeleri "Elfü Leyletin ve Leyle" (Binbir gece masalları) adlı hikaye kitabında buluyoruz.

Sapık haçlılar, müsteşrikler ve onların yolundan gidenlerin İslâm tarihine iftira, bâtıl haber, bâtıl olduğu apaçık olan sapıklıkları sokuşturdukları gizli değildir. Bundan maksatları İslâmı yıkmak ve içine şüphe sokmaktır.

Lâkin araştırmacı müslüman tarihçiler, Zehebî, Taberî, İbn-i Kesir, İbn-i Esir, İbn-i Hişam ve diğerleri gibi zatlar İslâm tarihini tedvin edip yazdılar. Onu iftiralardan temizleyip dışarıdan dahil olan ve dine yakışmayan yalan şeyleri ondan uzaklaştırıp onu tertemiz olarak ortaya

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ul İlim'de Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Müslim Kitab-ı İman Tirmizi Kitabu'l İlim ve İbn-i Maceh Ebvab-üs Sünnet'te tahriç ettiler.

[2] Gerçekten bazı zadlar ve gayretli âlimler, nebevî hadislerin üzerine kitaplar yazarak, mevzu hadisleri açıkladılar. Suyûtî (rahmetullâhi aleyh)'in Elle-Alil Masnua fil Hadisi'l Mevdua, Acculûnî (rahmetullâhi aleyh)'in Keşful Hafa ve Hut-ul Beyrutî (rahmetullâhi aleyh)'in Esnav Metalibi gibi.

çıkardılar. Hakikatı arayan kişilere gereken odur ki bu sahih mercîlere dönerek kirliyi temizden, zayıfı semizden ayırıp seçsinler.

5.2.4. Tasavvuf İlmine Giren Desiseler:

Tasavvuf ilmi de diğer dinî ilimler gibi bu iftiracı ve sahtekarların tahrif ve desiselerinden sâlim kalmamıştır.

Onlardan bazıları sûfilerin kitaplarına sapık fikirlerini koymuş ve yüce Allah hakkında delil indirmediği düşük ve hoş olmayan ibarelerini yerleştirmişlerdir.

Mesela şiirlerindeki şu sözleri gibi:

"Köpek ve domuz ancak ilâhımızdır,

Kilisedeki rahip ise ancak Rabb'imizdir." diyerek bu acı inanca kadar gitmişlerdir.

Yüce Allah Kehf Suresi 5. ayetinde:

كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلاَّ كَذِبًا

"Ağızlarından çıkan kelime (söz) ne büyük oldu! Yalandan başka bir şey söylemiyorlar." buyurdu.

Bunların bazıları da müslümanların akîdelerine dokunan şeylerle dinlerini bozmak istediler. Bazı sûfilere ehl-i sünnet akîdesine uymayan sözler nisbet ettiler. Mesela: hulûl, ittihat, yaradanla yaradılanın ve kainatla kainatı yaradanın aynı olması gibi.

Bunlardan bazıları da sûfilerin tarihini lekelemeye ve insanların sûfilere karşı olan güvenini sarsmaya uğraştılar. Onların kitaplarına sonradan birtakım asılsız olaylar ve hayal ürünü hikayeler sokuşturdular. Bu kitaplarda münkeratı, büyük günahları işlemeye teşvik vardır. Bunlara İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Tabakat-ül Kübra"sında çok rastlarız. Halbuki bu muhterem zatın bunlardan uzak olduğu ileride gelecektir.

Bunların bazıları da misyonerler, müsteşrikler ve sömürgecilerin borazancıları Saadat-ı Sûfiyye'nin kitaplarını öğrenerek asılsız şeylerle değiştirip yoldan saptırmak için hile ve desise dizerek, sûfilerin kitaplarından telifler yaptılar. Tâbi ki bundan kasıtları, İslâm'ın özüne darbe vurmak ve dinin ruhunu cesedinden soymaktır. Muhakkak birtakım kişiler tasavvufu anlamak için bu müsteşriklerin kitaplarını okumakla aldatıldılar. Bu müsteşrikler, İngiliz Nicholson, Yahudi İgnaz

Goldziher ve Fransız Massignon ile diğerleridir. İşte bu kitapları okumakla, o kitapları yazanların tuzaklarına düşerek onların fikirlerine kulak verip sûfilerle muharebe akıntısına sürüklendiler. Ben bilmiyorum, sadık bir müslüman nasıl olur da aldatıcı düşmanların sözlerine güvenir?

Onlardan bazı saf akıllı sûfiler, hile ve desiselere inanıp onları tasdik ederek kitaplarına yazarlar. Bunların hepsi sûfilerden ve tasavvuftan uzak olan kimselerdir.

Eğer bir kimse, sûfilere nisbet edilen muhalif sözlerin hak olduğunu söyleyip basılmış ve neşredilmiş kitaplarda bulunduğunu delil gösterirse biz de deriz ki: "Sûfilerin kitaplarında olan sözlerin hepsi onların sözleri değildir. Çünkü o kitapların bir kısmı hile ve desise ile değiştirilip tahrif olmaktan kurtulamamıştır. Bu kıymetli İslâm mirasını maruz kaldığı desise ve tahriften temizlemek için ihlâslı mü'minlerin gayretlerinin bir araya gelmesine ne kadar muhtacız.

Şayet bazı sûfilerden sahih bir yol ile şerîatın hududuna muhalif sözler sabit olsa bile biz onlara deriz ki: "Bir ferdin söz ve davranışı, şiar ve mezhebi, Kitap ve sünnete sarılan bir cemaatın aleyhine delil olamaz." Zira şerîata bağlı olan hakiki sûfiler derler ki: "Sûfinin üzerine en evvel vacib olan şart, şerîatın hududunda durmak olup ondan kıl payı kadar sapmamaktır. Ne zaman ki bu şartı yerine getirmez ise o kimse nefsini sûfilikle vasfetmekle, sadece kendi nefsinde olmayan bir sıfatı uydurmuş olur. Ne kadar da kendinde bulunmayan bir şeyi uydursa bile yine de sûfi olamaz."

Bu vakitlerde sûfi toplumuna atılan bâtıl iftiralarla mücadele edecek birçok şey dururken bunun gibi boş sözlerle (meşgul olmak) kıymetli vakitleri kaybetmekten başka bir şey değildir. Bu kıymetli şeyler hakiki sûfi ve müdakkik (ince düşünen) ulema indinde belirlidir. Tasavvufî kitapları okumakla ve dergileri mütâlaa etmekle tasavvuf ilmini elde edemeyeceğimizi bilmemiz bize gerekir. Çünkü tasavvuf ancak ahlâk, iman, zevk ve marifetlerdir. Bunlara da ancak kâmil olan erlerle sohbet etmekle nail olunur. O olgun kimseler de Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın göstermiş olduğu yola giden ve Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ilim, amel, ahlâk ve marifetine vâris olan kimselerdir. Tasavvuf gönülden gönüle nakledilen ve kalbten kalbe boşaltılan bir ilimdir.

Ön yargılı bazı topluluklar Saadat-ı Sûfiyye'nin kitaplarını okuyarak içine karışan desise, çirkinlik ve tahrifleri doğru ve sabit görüp şiddetli hücumlarında ve kabaca saldırılarında Saadat-ı Sûfiyye'nin bu fikirlerine

dayandılar. Eğer bu kindarlar tasavvuf ricalinin meydana koyduğu kitaplarındaki şerîata sarılmalarını, yüce Allah'ın Kitab'ına, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetine yapışmalarını, muteber olan İslâm mezheplerine bağlanmalarını, ehl-i sünnet vel cemaat akîdesine nasıl benimsediklerini, bundan evvelki şerîat ve hakikat bahsinde beyan ettiğimiz gibi görüp okusalardı, onların kitabında bu açık olan prensip ve dosdoğru olan yollara ters düşen şeylerin ya tevil edilmesi gerektiğini, yahut da sonradan sokuşturulduğunu anlarlardı.

Sûfi ve ulemanın kitaplarına sokuşturulan bazı desiselerin misallerini sana sunuyoruz:

İbn-i Ferrâ (rahmetullâhi aleyh) "Tabakat" adlı eserinde, Ebû Bekir Mervezî, Müsedded ve Harb'dan (onlar da rivayet ettikleri birçok meseleyi İmam-ı Ahmed b. Hanbel'e nisbet ettiler) rivayet ettiği birçok meseleleri uzun uzadıya anlattıktan sonra şöyle dedi: "Cafer-i Sadık ve Ahmed b. Hanbel gibi iki salih kimse kötü arkadaşlara mübtela oldular. Cafer-i Sadık'a birçok sözler nisbet edildi. Bunlar şia imamlarının fıkıh kitaplarına kendisinin sözü diye yazıldı. Halbuki o zat öyle sözlerden uzaktı. Bazı Hanbeliler İmam-ı Ahmed'e görüşlerinde söylemediği sözleri nisbet etmişlerdir."[1]

Fakih İmam İbn-i Hacer el-Heysemî (rahmetullâhi aleyh)'ye -Yüce Allah bizi onunla menfaatlandırsın- hanbeli akîdesi hakkında, sizin şerefli ilminize gizli değildir. Ahmed b. Hanbel'in akîdesi bunların akîdesi gibi miydi? diye sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Allah ondan razı olsun, varacağı yeri marifet cennetleri kılsın. Yüce Allah tüm lütfunu bizim ve onun üzerine akıtsın! Firdevs-i alayı kendine nasip eylesin! Ahmed Hanbelî; zâlim ve inkârcıların dediklerinden a'li ve büyük olarak yüce Allah'ı mübalağa ile tenzih eden ve akîdesi ehl-i sünnet vel cemaat akîdesine muvafık olan bir zat idi. Yüce Allah'a cihet, cisim tayini ve başka noksan sıfatlardan uzak tutup, bilakis kemâl sıfatları söyleyen bir zattı. İmam-ı Azam'a mensub olduğunu iddia eden cahil ve meşhur toplumun cihet hakkında ve buna benzeyen nesnelerin hepsi de ona atılan iftira, yalan ve bühtandır. Bunun gibi noksan sıfatları ona nisbet edenlere beddua edilmiştir. Yüce Allah bu ayıp şeyleri atanların bühtanlarından beri ve uzaktır." Bu kara lekeden beri kılan mezhebinin imamlarından biri olan hafız hüccet gudve el-İmam Ebû'l Ferec b. Cevzî İmam

[1] Et-Tasavvuf-u İslâmi vel İmam-ı Şa'rânî Taha Abdülbaki Sürur (rahmetullâhi aleyh) s.82'de

Ahmed'e nisbet edilen bu sözler hakında şunları söylüyor: "O imama nisbet edilen bunun gibi şeylerin hepsi de o zata atılan iftira ve bühtandır. Bu bâtıl olan şeyler hakkında onun nassı ve Allah'ı tenzih etmesi apaçıktır. Bunu bil, zira çok mühimdir."[1]

Ali b. Ebî Talib (radıyallâhu anhu)'e; "Nehcul Belağa" kitabında ona nisbet edilen birçok desiseler sokuşturulmuştur. Zehebî, Ali b. Hüseyin Şerif Murtaza'nın tercüme halinde zikretti ki: O, "Nehcul Belağa" kitabını uydurmakla itham edilmiştir. O kitabı okuyan herkes, İmam Ali (radıyallâhu anhu)'ye nisbet edilen sözlerin hepsinin yalan olduğunu kesin olarak bilir. Çünkü kitabın içinde Efendimiz Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) ve Ömer (radıyallâhu anhu)'e de açıktan sept (sövme) ve düşük sözler vardır. Hatta birbirine zıt düşen bozuk ibareler de bulunmaktadır. Bu iki kıymetli Kureyş'linin ve onlardan sonra gelenlerin karakterlerini tanıyan ne kadar insan var ise bu kitabın çoğunun bâtıl olduğuna kesin karar verir."[2]

İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) de desise ve hileye uğrayanlardandır. Ona yapılan desisenin daha fazla "Tabakat-ül Kübra"da olduğunu "El-Letaif-ül Minen ve'l Ahlâk" isimli eserinde açıklar: "Hasetçi düşmanların bana yaptıkları iftiralarına karşı sabretmem, yüce Allah'ın lütuf ve ikramlarındandır." Kitaplarıma şerîatın zahirine muhalif sözler sokuşturdular, bana yalan ve bühtan ederek benim adıma fetva vermeye ve benim aleyhime yazdıkları broşür ve mecmuaları Mısır hükümetinin kapısına kadar ulaştırıp ve daha nice nice kimselere yetiştirdiler. Ey benim kardeşim! 947 senesinde Hacc'a gittiğimde bu iptila ve iftiraların Mısır'da başıma gelmiş olduğunu iyi bil! Bu yalanları dört mezhep imamlarının icmalarını helak edip parçaladığımı, bir cemaat iftira ve yalan olarak üzerime atmışlardır. O iftiralar ise güya ben birtakım insanlara, bir kimsenin ihtiyacı ve işi olursa namazı vaktinden evvel kılabilir diye fetva vermişim. Dediler ki: "Bu dedi-kodu Hac'ta yayılmış olup bazı düşmanlar bu yazılan iftiraları, dağ yolu ile kestirmeden Mısır'a göndermişler. Bu desiseler Mısır'a vardığında, Mısır'da büyük bir çalkantı ve dedi-kodu meydana gelmiş. Hatta bu garb ve şark tarafına ve Mısır devlet büyüklerine kadar yetişmiştir. Dostlarım bu durumdan incinmişler ve onlara da çok zarar hâsıl olmuş. Ben Mısır'a döndüğümde insanlar beni yadırgayarak kötü kötü bakıyorlardı. Ben: "Bu insanlara ne

[1] İbn-i Hacer el-Mekki, Fetava-i Hadisiyyesi s.148'de
[2] Zehebî, Mizan-ül İtidal c.3 s.124'de

oluyor?" dedim. Bana Mekke'den gelen broşürleri ve aleyhime yazılan haberleri verdiler. Beni gıybet edenlerin ve şerefimi kirletenlerin sayısını ancak yüce Allah bilir.

İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) bu meseleyi şöyle anlatır: "el-Bahr-ül Mevrut Fi'l-Mevasiki vel Uhud" kitabını tasnif ettiğimde ve Mısır'da bulunan dört mezhebin uleması kitabıma takriz yazdılar. İnsanlar o kitabı yazmaya (kopya etmeye) süratle koştular. O kitaptan kırk nüsha kadar yazdılar. Haset edenler bu durumu kıskandılar ve bazı gafil arkadaşlarıma hile yaparak onlardan bir nüshasını emanet olarak aldılar. Bazı nüshaları kendileri için yazıp içerisine sapık akîdeleri müslümanların icmasına muhalif meseleleri Nasreddin Hoca'nın ve "İbn-i Ravandî" nin fıkra ve hikayelerini kitabın başından sonuna kadar birçok yerine sokuşturdular. Kendilerini sanki müellif gibi gösterdiler. Sonra bu nüshaları alıp pazar günlerinde ilim talebelerinin toplandığı kitapçılar çarşısına gönderdiler. İlim talebelerinin tümü bu nüshalara bakıp da üzerlerinde ismimi gördüklerinde, yüce Allah'tan korkmayanlar onları satın alıp Ezher'deki fakülte ulemasına devrettiler. Kitabın üzerine desise yapan ve yapmayanlardan da (kitap satın) aldılar. Bu sebeple de büyük bir fitne koptu. İnsanlar camilerde, çarşılarda ve ümera kapılarında bana pislik bulaştırmak için beklediler. Bu durum bir sene devam etti, ben hala anlamıyordum. Şeyh Nasreddin Lekkânî, Şeyh-ü'l İslâm el-Hanbelî ve Şeyh Şahabettin b. el-Celebî beni temize çıkardılar. Benim hala hiçbir şeyden haberim yoktu. Beni sevenlerden bir kişi, benim için Cami-ül Ezher'de olan olayı bana haber verdi. Ben de üzerinde ulemanın takrizi bulunan nüshamı oraya gönderdim. Onu incelediler ve o hased edenlerin sokuşturduğu şeylerden hiçbir şey bulamadılar. Meğer ellerine geçen diğer nüshalara hile yapmışlar, bunu yapanlara ağır sözler söylediler. Bu mesele bilinen şeylerdendir. Bana bu töhmetleri atanların bazılarını biliyorum. Bu zamana kadar hala bana kötü bir şekilde itikat ediyorlar. Buna binaen, bu durumu evvela işiten hasedçiler, sonra bu desise ile yapılan bu broşürleri alıp bir araya toplayarak yanında alıkorlar. Ne zaman benden hoşlanmayan kişileri işittiklerinde onlara: "Yanımda falan adama taalluk eden meseleler vardır. Onları görmek istersen sana göstereyim" der. Sonra da bana iftira edilen bazı meseleleri o hased eden kişi, diğer hased edene verir, hatta bu ana kadar devam eder. Benim aleyhime fetva araştırırlar. Hala benim haberim yok. Ne zaman ki bu olayları anladım, Ezher âlimlerine haber gönderdim: "Bu meselelerden

kastedilen kişi benim, bunlar bana atılan iftiradır." dedim. O zaman bunu ele almaktan çekinip aleyhime yazmaktan kaçındılar."[1]

Büyük tarihçi Abdülhay b. İmâd el-Hanbelî (rahmetullâhi aleyh), "Şezaret üz-Zeheb fi-Ahbari men Zeheb" isimli eserinde, Şeyh Abdulvehhab eş-Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'nin tercüme-i halini yapıp onu methettikten sonra telifatının çokluğundan zikretti. Telifatlarını övdü ve dedi ki: "Birtakım taifeler ona desise yaparak bu zatı hased ettiler. Zahiren şer-i şerife muhalif olan sapık akîdeleri ve icmaya muhalif olan meseleleri onun aleyhine uydurdular. O zatın başına kıyameti koparıp ona çok ağır sözler söylediler. Üzerine çok büyük iftiralar attılar. Fakat yüce Allah kudretini göstererek onları rezil etti. Çünkü o zat sünnete devam eden, verâda çok ileri giden, fakir fukara ve ihtiyaç sahibi insanları giyimde dahi kendi nefsine tercih eden, ezaya katlanan ve zamanı ibadet üzere düzenleyen bir kimse idi. Bu işleri kitap tasnifi, talebe yetiştirme ve diğer faydalı işlerle beraber yapardı. Zaviyesinde gece-gündüz arı iniltisi gibi bir uğultu duyulurdu. Cuma gecelerini Mustafa (aleyhisselâm)'ya salavat getirerek ihya eder ve bu hal üzere devam ederdi. Büyüklerin gönüllerinde tazim edilen bir kişiydi. Onun bu hali yüce Allah onu ikram evine (mezara) nakledinceye kadar devam etti."[2]

Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) "El-Yevakit-u vel-Cevahir" isimli kitabında: "Ahmed b. Hanbel (rahmetullâhi aleyh) ölüm hastalığında iken zındıklar, yastığının altına sapık akîdeleri yazıp sokuşturdular. Eğer dost ve ahbâbları onun itikatının sağlamlığını bilmeseler idi, yastığının altında bulunan akîdeye ters düşen yazılar yüzünden fitneye düşerlerdi." dedi.[3]

Yine böylece "Kamus" sahibi Şeyh Meciduddin Feyruz Abâdî (rahmetullâhi aleyh) eserinde şöyle zikretti: "Bazı mülhitler, İmam Azam Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'nin değerini düşüren kitap tasnif etti ve o kitabı da Feyruz Abâdî (rahmetullâhi aleyh)'e nisbet ettiler. Sonra o kitap, Şeyh Cemaleddin b. el-Hayyat Yemenî (rahmetullâhi aleyh)'ye ulaştı. Bu sebeple Cemaleddin b. el-Hayyat Yemenî (rahmetullâhi aleyh) şiddetle şeyhi (Feyruz Abâdî)'ni kınadı. Şeyh Meciduddin (rahmetullâhi aleyh) de ona bir mektup gönderdi. Mektubunda: "Ben İmam Ebû Hanîfe (rahmetullâhi aleyh)'nin

[1] Şa'rânî'nin Letaif-ül Minen vel Ahlâk isimli kitabı c.2 s.190-191'de

[2] Tarihçi Fakih ve Edip olan Abdulhayy-ül Hanbeli (rahmetullâhi aleyh)'in Şezaret-ü Zeheb fi-Ahbarı Men-Zeheb adlı eseri c.8 s.374'de. Hicri 1089'da vefat etmiştir.

[3] Abdulvehhab eş-Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'in El-Yevakit-u Vel-Cevahir Fi-Beyani Akaidil Ekabir adlı eseri c.1 s.8'de

itikadına hakkı ile inanan bir kimseyim. Hatta onun menkıbeleriyle dolu olan önemli bir kitap yazdım ve ona olan tazimimi tam yaptım. Yanında olan o kitabı yak veya yıka! O kitap, benim üzerime atılan iftira ve yalandır." dedi."[1]

Büyük âlim Ahmed b. Hacer el-Heysemî el-Mekkî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Ariflerin imamı, İslâm ve müslümanların kutbu Şeyh Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu)'nin "El-Gunye" kitabına karışan şeylere bakıp da aldanma! Yüce Allah kendilerinden intikamını alır, kitabın içine o zata yakışmayan bazı şeyler sokuşturmuşlardır. Haşa ki o zat öyle yazsın. O, yazılanlardan beri ve uzaktır. Nasıl olur da kuvvetli bir ilme sahip, Kitap ve sünnete bağlı, âlim ve fazıl olan birinden bu düşük meseleler yayılır. O, şafiî ve hanbeli fakihidir. Hatta bu iki mezheb üzerine fetva veren bir müftüye bunları nasıl yakıştırırlar, bilinmez. Şunlar da ilmine eklenir: "Yüce Allah o zata maarif, zahir ve bâtın kerametler bahşetmiştir. Onun daha nice nice yüksek hallerinden tevatürle haberler verilmiştir. Nasıl olur da o zata bu kabahatleri tasavvur ve vehim ederler. O kabahatler ondan sadır olmaz. Ancak bunlar, Allah'ı ve sıfatlarını bilmeyen, cehalet üzerine tahakküm etmiş olan, yahudi veya yahudi zihniyetli, yüce Allah'ın vacib, caiz veya müstehil (muhal) olan sıfatlarından habersiz olan kimselerdir. Yüce Allah'ı noksan olan bütün sıfatlardan tenzih ederim ki o büyük insana atılan bunun gibi şeyler büyük bir bühtandır."[2]

Bunu gibi İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'nin "İhya" kitabının pek çok meselelerine de desise sokuşturulmuştur. Kadı İyaz (rahmetullâhi aleyh) bu nüshalardan birini ele geçirdiğinde yakılmasını emretti.[3]

İmam Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) de desiseye ve hileye uğrayanlardandır. Bazıları şu kavilleri ona nisbet etmişlerdir. "Güya İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh) demiş ki: "Yüce Allah'ın bazı kulları var ki eğer yüce Allah'tan kıyametin kopmamasını isteselerdi, kıyamet kopmazdı. Yine Allah'ın öyle kulları var ki yüce Allah'tan kıyametin hemen şimdi kopmasını isteselerdi, kıyamet hemen kopardı." bunun gibi sözler hüccet'ül İslâm olan İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'ye atılan yalan ve iftiralardır. Aklı selim olan kimselere gereken İmam Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'yi bundan tenzih etmeleridir. Çünkü bu, kesin

[1] Şa'rânî'nin Letaif-ul Minen vel Ahlâk eseri c.1 s.127'de
[2] İbn-i Hacer'in El-Fetavayı Hadisiyye isimli eseri s.149'da
[3] El-Yevakıt-u Vel Cevahir c.1 s.8'de

delillerde varid olan kıyamet alametlerine ters düşmektedir." Bunun gibi sözler Şâ'rî Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haberlerini tekzib etmeye yönlendirir. Eğer İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'nin bazı eserlerinde bunun gibi nassa aykırı şeyler bulunursa bilinsin ki bu sözler mülhitler tarafından imamın üzerine atılan desise ve hilelerdir. Hatta ben İmam-ı Gazalî'ye nisbet edilen bir kitabı gördüm, kitabın içi ehl-i sünnet vel cemaata muhalif akîdelerle doluydu. Bunu bazı mülhitler tasnif etmiş, onu da İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'ye nisbet etmişlerdir. Bu kitabı Bedreddin b. Cem'a (rahmetullâhi aleyh) mütâlaa ettiğinde kitabın üzerine yazdı ki: "Her kim bu kitabı İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'ye izafe ederse Allah'a yemin olsun ki ona yalan ve iftira etmiş olur."[1]

Yine İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "el-Bahr-ul Mevrûd" isimli kitabıma birtakım sapıklar, ehl-i sünnete ters düşen akîdeleri yerleştirip sokuşturmuşlardır. Üç sene kadar Mısır ve Mekke'de aleyhime nisbet edilen meseleler dilden dile duyulup yayılmış. Kitabın hutbesinde de (takdiminde) beyan ettiğim gibi ben bunlardan uzaktım. Benim yanımda kitabın aslı, ulemanın takriz olarak yazdıkları ve izin verdikleri vardı. Bu iğrenç fitne, ulemanın yazmış oldukları hat ve imzaları bulunan nüshaları kendilerine gönderinceye kadar sükut etmedi."[2]

İşte bu düşmanlar kin ve hasedleriyle dünyayı doldurdular. Bilhassa da belirli kitaplara, şöhretli olan "Tabakat-ül Kübra" eserine hile ve desiselerini sokuşturdular.

Eğer insaflı bir okuyucu Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'nin sûfilerin şerîata sarıldıklarını ilan eden sözü ile ki bunlar hakikat ve şerîat bahsinde geçmişti "Tabakat-ül Kübra"daki kelamını mukayese ederse arada açık bir fark görür ve "Tabakat-ül Kübra"da geçen şeylerin yalan olduğu zahir olur.[3]

Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)'ye de desise yapıp aleyhine yalan uydurdular. Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) Kitap ve sünnete bağlı bir zat idi. O der ki: "Her kim şerîat terazisini bir an elinden atarsa helak olur." Sonunda şu sözle bağlamıştır: "Kıyamet kopuncaya kadar ehl-i sünnet ve cemaatının inancı böyledir."

[1] Şa'rânî'nin Letaif-ul Minen vel Ahlâk eseri c.1 s.127'de
[2] El-Yevakit-ü vel Cevahir, c.1 s.8'de
[3] Beynel Hakikat Veş-Şeria kitabının metninde s.381'de

demiştir. İnsanların onun kelamını anlamaması, ancak o zatın mertebesinin yüksekliğindendir. Bütün bu şerîatın zahirine muhalif olan sözlerin hepsi de Cumhur'a göre ona atılan iftira ve desisedir. Mekke-i Müşerrefe'nin konuğu efendim Ebû Tahir Mağribî (rahmetullâhi aleyh) bunu bana haber verdiğinde "Fütuhat"ın bir nüshasını çıkardı ve Konya şehrinde Muhyiddin Arabî'nin eli ile yazmış olduğu nüsha ile karşılaştırdı. Fütuhatı ihtisar ederken vakfolup da hazfettiğim (gizlediğim) şeyleri bulamadım." dedi… Sonra Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Bütün bunları bildikten sonra büyük bir ihtimal hasedçiler benim başıma gelenlerde, nasıl ki kitaplarıma desiseleri sokuşturdularsa şeyhin kitaplarına da desise ve iftiraları sokuşturmuşlardır. Zira benim asrımda olan kişilerin bana yaptıklarına şahid olduğum durumlar da böyledir. Yüce Allah onları da bizi de mağfiret eylesin! Amin[1]

Hanifi fukahasından "Dürr-ül Muhtar" sahibi (İbn-i Âbidin) şöyle der: "Her kim Şeyh Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh)'in "Füsus-ul Hikem" kitabından okur da Şeyh Muhyiddin Arabi (rahmetullâhi aleyh) insanları sapıtmak için şerîattan hariç şeyler söylemiştir der bunu böyle mütâlaa eder ve o sapıktır derse bu adama ne lazım gelir? diyen kişiye şöyle cevap verdi: Evet "Füsus-ul Hikem"e şerîata muarız kelimeler karıştırılmıştır. Bazı kendini beğenenler bunları şerîata uydurmaya zorlamışlardır! Benim fikrime yakînen gelen, muhakkak ki bu durum bazı yahudilerin şeyhe olan iftiralarıdır. Bu kitaptaki kelimeleri mütâlaa etmeyi terketmek veya kitabı ihtiyatlı okumak lazım gelir. Allâme İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) "Dürr-ül Muhtar"ın üzerine yapmış olduğu hâşiyesinde (lâkin benim anladığım) bu zatın yanında ya sabit olan bir delil var veya bir türlü şeyhin muradını anlayamamasındandır. Zira onun tevilini yapmak mümkün değildir. O zaman şeyhe yakışmayan sözlerin bir iftira olduğunun kanaatına varmıştı. Şeyh Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh)'nin kitabına bazı hasedçilerin onu küfre götürücü sözleri yazdıkları, hatta asrın âlimlerini toplayıp o âlimlere yanında bulunan ulemanın takriz yaptığı temiz ve asıl olan başka bir nüshayı çıkarıp onlara gösterdiğinde, âlimlerin kanaatına göre bunların o zata iftira olduğu meydana çıkmıştır. Yine İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) ihtiyat vacibtir ki eğer iftira sabit oldu ise bu durum meydanda açıktır. Ancak iftira olmadı ise hiçbir kimse şeyhin o sözlerindeki muradını anlayamaz. İşte o zaman bu kitaba bakan

[1] Şa'rânî, El-Yevakit-u Vel-Cevahir isimli eseri c.1 s.9'da

kişi şeyhi inkâra kalkışır veya şeyhin sözünün hilafını anlar. (Bu sebeple okunmaması uygun olur.)[1]

Şeyh Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh)'e yapılan iftira ve desiselerden bir tanesi de güya şeyh: "Cehennem ehli cehenneme girmeleri ile onun ateşinden lezzet alırlar. Onlar oradan çıkarılsalar, bu çıkma sebebi ile azap olunurlar." diyor.

Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh): "Şeyhin kitaplarında bunlara benzer şeyler bulunursa biliniz ki o şeyhe atılan bir iftiradır. Çünkü ben şeyhin, "El-Fütuhat-ül Mekkiyye" kitabının hepsini gözden geçirdim, orada ehl-i cehenneme azap olunacağını bildiren kelimeler ile dolu olduğunu gördüm."[2]

Yine Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)'nin "El-Füsus vel-Fütuhat" kitabına desise ve hile yapanlar yalan söylemişlerdir. Güya o, şöyle demiş: "Ehli nar cehennemdeki ateşten lezzet alırlar. Eğer onlar cehennemden çıkarılsalardı, tekrar oraya (nara) dönmek için yardım talep ederlerdi." Ben bu yanlış olan sözleri o iki kitapta gördüğüm gibi, "Fütuhat"ı ihtisar ederken çıkarıp attım. Hatta Şeyh Şemseddin Şerif (rahmetullâhi aleyh)'den varid olan da şöyledir. "Şeyhin kitabına birçok desise ve hileler karıştırmışlardır. Bunlar şeyhten başkalarından nakledilen sapık akîdelerdir. Çünkü Şeyh Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh) tarikat erbâblarının icması ile ariflerin en mükemmellerindendi. Zira o, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın (manevi) meclisinde devamlı bulunan ve onun sünnetinden hiç ayrılmayan bir zattı. Nasıl olur da şerîatın rükünlerinin bir kısmını yıkan sözleri konuşur da kendi dinini bâtıl dinlerle eşit tutar? Nasıl olur da cennet ve cehennem ehlini eşit tutar? Bu sözlere aklını kaybedenden başka kim inanır. Ey kardeşim! Sapık akîdelerden birini şeyhe ait gösteren kimseyi tasdikten sakın! Kulağını, gözünü ve kalbini bunlardan muhafaza eyle! Nasihatım budur, ves-selam. Ben şeyh Muhyiddin Vâsîtî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Akîde" kitabında şu nassları gördüm: "Bizim akîdemiz cennet ehli cennette, cehennem ehli de cehennemde ebedi kalacaklar ve onlar bulundukları yerden ebediyyen ayrılmayacaklardır." Yine der ki: "Ehl-i nardan muradımız kafirler, münafıklar, müşrikler ve yüce Allah'ın hükümlerini

[1] İbn-i Âbidin'in hâşiyesi c.3 s.333'de. Dürrül Muhtarın sahibi Şeyh Muhammed Alaaddin Haskefi h.1088'de vefat etmiştir.

[2] El-Kibrit-ül Ahmer s.276'da, 1277 senesinde tab edilen kitapta, yine Mecellet-ül Aşiret-ül Muhammediyye, Muharrem sayısı 1381 s.21'de

inkâr edenlerdir. Çünkü tevhid ehlinin isyankârlarının cehennemde ebedi kalmayıp, çıkarılacakları nasslarla sabittir."[1]

Yukarıda Muhyiddin-i Arabî (rahmetullâhi aleyh)'ye nisbet edilenin desise olduğunu yine şeyhin "Futuhat" kitabının 371. bâbında kendi sözleri destekliyor: "Cehennem kapıları kapatıldığında cehennem ehli nasıl da ateşte kaynayan et parçaları gibi olur, altı üstüne döner." Şafiî imamlarından İmam-ı Bacurî (rahmetullâhi aleyh) de "Cevheretü't-Tevhid"in şerhinde zikrettiği gibi: "Hiç denilir mi ki cehennem ehli ateşte azap olmaya alışmışlar, hatta cennete atılsalar acı duyarlar. Bu sözlerin hepsi de desise ve hile olup, sûfi taifesine atılan bir iftiradır. Bu nasıl olur? Yüce Allah Nebe Suresi 30. ayetinde:

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلاَّ عَذَابًا

"Size azaptan başka bir şeyi ziyade edecek değiliz, tadınız." buyurdu.[2]

Acaba bir müslüman ehl-i sünnet vel cemaatın akîde ve inancına muhalif düşen böyle bozuk akîdelere nasıl olur da inanır? Şeyh Muhammed b. Yusuf el-Kâfî (rahmetullâhi aleyh): Cennet fırkasını ve ebedi olarak nimet içinde olduklarını anlattıktan sonra cehennem ehli hakkında: "Cehennem fırkası cehennemde ebedi olarak kalır ve onlardan azabın acısı kesilmez." diye delil getirdi. Bazıları yanlış olarak şöyle dediler: "Cehennem ehlinden azap kesilir ve onların durumu cehennemden lezzet almaya munkalip olur, hatta onlara cennet arzedilse kabul etmezler. Çünkü onlar cehennemde lezzet içerisindedirler." Bu sapık fikre itikat edip, inanan bir kişi şeksiz, şüphesiz kafir olur. Çünkü bunu Yüce Allah Bakara Suresi 161-162. ayetlerinde tekzib ederek:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ
لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
خَالِدِينَ فِيهَا لاَ يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلاَ هُمْ يُنظَرُونَ

[1] Şa'rânî'nin El-Yevakit-u vel Cevahir isimli eseri c.2 s.205'de
[2] İbrahim Bacuri'nin hâşiyesi s.108'de

"Amma (ayetlerimizi) inkâr etmiş ve kafir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onların üzerinedir. Onlar ebediyyen lanet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir, ne de onların yüzlerine bakılır." buyurdu.

Diğer haberde ise Nisâ Suresi 56. ayetinde:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Şüphesiz ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız. Onların derileri pişip acı duymaz hale gelince, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar! Allah daima üstün ve hakimdir." buyurdu. Azaplarının devamlı olacağını bildiren bu ayetlerden başka ayetler de vardır.[1]

Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)'ye atılan iftiralardan biri de yükümlülüğün düşmesidir.

Allâme İmam Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Şeyh Muhyiddin Arabî şöyle zikreder; bir kimse Ramazan'da falan gün hasta olacağını keşfetse, o gün geldiğinde hasta olmazdan evvel, acele olarak orucunu yemesi caiz olmadığı gibi, bir veliye keşif yolu ile isyan olan bir fiili işlemesi takdir edilip bildirilse de, o isyan olan fiili acele olarak yapması elbette caiz olmaz. Ancak hasta olduktan sonra orucunu yemesi caiz olur. Zira yüce Allah hastalık veya başka bir özür gelmezden evvel orucu yemeyi meşru kılmamıştır. İşte bu bizim ve ehlullah olan muhakkiklerin mezhebidir. [2]

Kendisine desise ve iftira atılanlardan birisi ise büyük arif Şeyh İbrahim ed-Dusukî (rahmetullâhi aleyh)'dir. Güya şöyle demiş: "Rabb'im bana, "ben Allah'ım" diye konuşmama izin verdi ve bana buyurdu ki: "Sen, ben Allah'ım de! gerisine aldırış etme!" Bu iğrenç ve küstahça bir sözdür. Bu konuda sözü uzatmaya gerek yok. (Yüce Allah bizi böyle şerli iftiralardan korusun!)[3]

[1] Şeyh Muhammed b. Yusuf El Kâfî Et Tunûsî, El Mesail-ul Kafiyye s.19'da
[2] Mecellet-ül Aşiret-il Muhammediye 1381 Muharrem sayısı s.21'de
[3] Mecellet-ül Aşiret-il Muhammediye 1381 Muharrem sayısı s.23'de

Rabiat-ül Adeviyye (rahmetullâhi aleyhe)'ye de desise ve iftiralar olmuştur. Güya o, Kabe hakkında demiş ki: "Bu (Kabe) yeryüzünde tapılan bir puttur." (Hülâsa olarak sûfilere atılan bu iftiralar ne kadar çirkindir.)[1] İbn-i Teymiyye (rahmetullâhi aleyh)'nin bizzat kendisi, o hanım efendiye bu iftirayı nisbet etmeyi yalanlıyor. Bunların yalan ve desise olduğunu açıklıyor. Kendisine bu durumdan sorulduğunda: "Rabia'nın hakkında o sözden yani "Beytullah yeryüzünde tapılan puttur" sözü mü'mine ve muttaki olan Rabia'ya atılan yalan ve iftiradır. Zaten her kim bu sözü söylerse kafir olur ve o kişi tevbeye davet edilir, eğer tevbe ettiyse etti, yoksa (İslâm'a göre) öldürülür. Çünkü bu söz yalandır (küfürdür). Zira hiçbir müslüman Beytullah'a ibadet etmez. Lâkin onu tavaf edip, orada namaz kılmakla o beytin Rabb'i olan yüce Allah'a tapıp, yalnız O'na ibadet eder.[2]

Eğer biz İslâm ve tasavvuf tarihindeki çeşitli sahtecilikleri ortaya dökmeye yönelirsek, bu risalede sonuca varmak mümkün değil, başaramayız. Çünkü tasavvuf, desise ve iftira bakımından diğerlerinden daha fazla nasibini almıştır. Zira tasavvufu hakir gören nasipsizler, tasavvufun İslâm'ın ruhu olduğunu idrak ettikleri için bu bozgunculuğa girişmişlerdir. Muhakkak ki sûfilerin nüfuzlarını kuvvetli, yoğun ve aydınlatıcı bir şule olarak bildikleri için bu nuru söndürmek istemişlerdir.

Yüce Allah Saf Suresi 8.ayetinde:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ

"İstiyorlar ki Allah'ın nurunu ağızları ile söndürsünler. Allah ise nurunu tamamlayacaktır, isterse kafirler hoşlanmasınlar." buyurmaktadır.

Unutmamalıyız ki kitaplara bu türden desise, saptırma ve iftiranın girmesine yardım eden etkenlerden biri de geçmişte, bugünkü gibi bilimsel basım tekniklerinin ve sıkı bir denetimin olmamasıdır. Önceden el yazısı ile yazılan kitapların tersine, şu asrımızda muntazam baskılar ve kanun cezaları vardır. Bugün başkasının kitaplarına müellifinden izinsiz

[1] Bazı garazkâr desiseciler sûfilere karşı uydurulan yalan nassların hepsini toplayıp, bunları garazkâr saldırılarına ve sûfilere hayasız hücumlarına vesile etmek istemişlerdir. Bunları da incitici bir üslupla ve İslâm ahlâkından ve mü'minlerin sıfatlarından uzak olan düşük ibarelerle yazmışlardır. Onları buna, kalplerindeki gizli kin, nefsanî arzular ve şahsi çıkarları sevketmiştir.

[2] İbn-i Teymiyye'nin Mecmuat-ür Resail ve Mesail eseri c.1 s.80-81'de

bir şey katmaya kim cesaret edebilir! Desiseciler ve yalancılar, hile ve yalan bulunan kitapları revaçta gösteriyorlardı. Özellikle sûfi ulemasının kitaplarına asılsız ve batıl şeyler girdiriyorlardı. Yüce Allah bunların yalan ve iftiralarını bizden daha iyi bilir.

Lâkin yüce Allah'a hamd-ü sena olsun ki bize bu dini mübini, İslâm kitaplarında olan yalan ve iftiraları, gece-gündüz yorulup uykusuz kalarak temizleyen âlimleri bahşetmiştir. Onlar desise ve iftiraları açıklayarak, sahih ve hakikatı meydana çıkarmışlardır. (Yüce Allah hakiki ilim ehlinden razı olsun.)

İşte biz bu mütevazi kitapta İslâm tasavvufunu ve ona karışan desiseleri, iftira ve içine sokulan birtakım uygunsuzlukları anlatmaya çalışıyoruz. Maksadımız maddecilik zulmetinin, ibahiye günahlarının (herşeyi helal görmek), inkârcı ve eksistansiyalizm (vahdet-i vücûdculuk) akımlarının bir kara bulut gibi üzerimize çöktüğü bu asrımızda İslâm tasavvufuna eski saflık ve berraklığını verip, insanların onun ruhî gücünden ve iman esintilerinden faydalanması içindir.

5.3. SAADET-I SÛFİYYENİN KELAMININ TE'VİLİ

Sûfilerin kitaplarında, şerîatın nassına ve ahkamına zahiren muhalif düşen birtakım durumları görürüz. Bunlar:

Desise veya iftira olup, beyan ettiğimiz gibi zındık, hasedçi ve İslâm düşmanları tarafından konulmuştur.

Tevili kabul eden sözler olup, sûfilerin işaret bâbından yahut da kinaye ve mecaz olarak konuştuklarıdır. Bunlar arap kelamlarında gördüğümüz gibi çoktur. Bu kelamları yüce Allah'ın kitabında da birçok yerlerde açıkça buluruz. Bunun örneklerini gelen ayetlerde görmekteyiz. Yüce Allah'ın Bakara Suresi 93. ayetinde:

وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ

"İnkârları sebebi ile kalplerine buzağı sevgisi dolduruldu." buyurduğu gibi. Yüce Allah'ın Yusuf Suresi 82. ayetinde:

وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ

"Eğer bize inanmıyorsan hem bulunduğunuz şehre sorun." buyurduğu gibi. Burada şehre sorunuz lafzı, şehrin ahalisine sorun demektir. Yüce Allah En'am Suresi 122. ayetinde:

أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ

"Hem bir adam ölü iken biz onu diriltmişiz." buyurduğu gibi. Yani kalbi ölü iken Allah onu diriltti demektir.

Yüce Allah İbrahim Suresi 1.ayetinde:

لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ

"Bu bir kitap ki; onu Sana indirdik, insanların Rabb'lerinin izni ile zulmetlerden (karanlıklardan) nura çıkarasın diye." buyuruyor. Burada zahir olan mana küfür zulmeti, nurdan murad ise iman nuru demektir.

Kur'an-ı Kerîm'in bazı ayet-i kerimelerini gözden geçirdiğimizde zahirde zıtlık varmış gibi mülâhaza ederiz. Lâkin biz derinlemesine mefhumunu incelediğimizde, delalet ve taalluk ettiği şeyleri tetkik ettiğimizde bu ayetlerin tevil edilmesi gerektiğini buluruz. Kur'an-ı Kerîm'deki ayetler birbirine zıt veya çelişkili dememiz mümkün değildir. Mesela yüce Allah Kasas Suresi 56.ayetinde:

إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاء وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

"Doğrusu Sen sevdiğine hidayet edemezsin, velâkin Allah kimi dilerse ona hidayet eder ve hidayete erecekleri O daha iyi bilir." buyururken bir başka yerde ise Şura Suresi 52. ayetinde:

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"Elbette Sen sırat-ı müstakime hidayet edersin." buyurmaktadır.

Burada tefsir ilmini anlamayan, bu iki nass arasında zıtlık olduğunu zanneder. Çünkü evvelki ayet Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hidayete erdiremeyeceğini, ikinci ayet ise Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hidayete erdireceğini tesbit ediyor. Eğer zikir ehli bir âlime sorsa, evvelki ayetteki hidayet halk (yaratmak) manasına, ikinci ayetteki hidayet ise delalet ve irşad manasına geldiğini kendisine haber verirdi. Demek ki fehim erbâbı bu iki nass arasında tezat olmadığını anlar ve bilir.

İşte bunun gibi bazı hadis-i nebevileri de zahirine göre hamletmemiz (anlamamız) sahih ve sıhhatli olmaz. Elbette şer'i nassların manalarına ters düşmemek üzere uygun olan manalara ve Kur'an-ı Kerîm'i sarih olan manalarına ters düşmeyecek şekilde tevil etmemiz icab eder. İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) bu manada şöyle der: "Allah'ın sıfatlarına ait olan hadislerin tevilinin vacib olduğuna ehl-i hak icma etmişlerdir. Şu hadiste olduğu gibi: "Gecenin son üçte biri kaldığı zaman mübarek ve a'li olan Rabb'imiz (keyfiyetini bilmediğimiz bir halde) her gece dünya semasına iner ve "Her kim bana dua ederse onun duasına icabet ederim? Her kim benden bir ihtiyacını isterse onun dilediğini veririm? Her kim benden mağfiret dilerse onu mağfiret ederim." buyurur."[1] Sapıklardan bir

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ul Ebvab-üt Teheccüt'te Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den, Müslim ise Kitab-u Zikir ved Dua bâbında tahriç etmişlerdir.

tanesinin şöyle dediği bize yetişmiştir. O, minberin üzerinde iken bir basamak inerek insanlara: "Benim bu minberden indiğim gibi, Rabb'iniz de kürsüsünden semaya iner." dedi. Bu öyle bir cehalet ki bundan daha fazlası olmaz.[1]

Şu hadis-i şerif de tevile ihtiyaç duyar: "Allah, Ademi kendi suretinde yarattı".[2] Allâme İbn-i Hacer el-Heysemî (rahmetullâhi aleyh) bu hadisi tevil ederken: "Zahirde olduğu gibi "hi" zamirini yüce Allah'a raci edersek, o zaman sureti sıfat manasına almak icab eder, demiştir. Yani yüce Allah Adem (aleyhisselâm)'i kendi sıfatları olan ilim, kudret v.b. sıfatları üzere yarattı. Bu manayı Aişe (radıyallâhu anha)'nin "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ahlâkı Kur'an'dır."[3] hadisi teyit ediyor. Yine bu tevili teyit eden: "Yüce Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanın." hadis-i şerifidir.

Zaten kamil insandan istenilen de Rabb'inin ahlâkıyla ahlâklanmak için huylarını ve vasıflarını her türlü noksanlıktan temizlemesidir. Bu gerçekleşmezse Kadim (Allah) ile hadîs (insan) arasında uzaklık meydana gelir. Bu takrirden anlaşılıyor ki bu hadis-i şerif, Adem (aleyhisselâm) için büyük bir övgüdür. Yüce Allah, Adem (aleyhisselâm)'de yukarıda anlaşılan mana üzere kendi sıfatlarını yaratmıştır. Fakat bir insanın sıfatı, yüce Allah'ın sıfatı gibi olamaz. Çünkü Allah'ın sıfatları ezeli ve baki, insanın sıfatları ise, hadîs (sonradan icat olan) olup, baki değildir. Hülâsa, hadiste olan "hi" zamirini yüce Allah'a raci edersek, o zaman tevilini haktan sapan batıl fırkaların aksine daha hakim ve âlim olan halef ulemasının mezhebinin görüşüne göre yapmamız yerinde olur. Sapık fırkalar yüce Allah'a cihet ve O'nu cisim ile sıfatlayarak büyük bir günahı irtikab ediyorlar. Bu durum birçok ulemaya göre küfürdür. Yüce Allah lütuf ve keremi ile bizleri bunun gibi bâtıl inançlardan korusun.[4]

Allâme Münavî (rahmetullâhi aleyh) "Camiu's Sağir" şerhinde Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen hadis-i şerif hakkında

---

[1] Tasavvuf-ul İslâmî vel İmam-u Şa'rânî, Taha Abdülbakî Sürur'un eseri s.105'de

[2] Müslim Sahihinde Kitab-ul Birr Vessıla'da Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti. Hadisin evveli: "Sizden biri, bir din kardeşi ile mükatele (kavga) ederse, yüze vurmaktan sakınsın"

[3] Bu hadis uzun bir hadisin fıkrasıdır. Lafzı ise şöyledir. Saad İbn-i Hişam, Hz. Aişe'ye dedi ki: "Ey mü'minlerin annesi, bana Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın ahlâkından haber ver." O da: "Sen Kur'an okumuyor musun?" dedi. Bende: "Evet okuyorum" dedim. Hz. Aişe dedi ki: "Allah'ın Nebisi'nin ahlâkı Kur'an idi." Hadisi Müslim Sahihinde Kitabu Salat-ul Misafirin ve Kasruha, Bâb-u Camii Salatu'l Leyl'de rivayet etti.

[4] İbn-i Hacer el-Heysemî'nin Fetavayı Hadisiyyesi s.214'de

şunları söyledi: “Cenab-ı Allah kıyamet gününde der ki: “Ey Ademoğlu hasta oldum, beni ziyaret etmedin.” Kul der ki: “Ey Rabb’im Sen (mekandan münezzeh olan) alemlerin Rabb’isin, Seni nasıl ziyaret edeyim?” Rabb’ül Alemin: “Sen bilmedin mi, falan kulum hasta oldu onu ziyaret etmedin? (Rabb’ül Alemin) Sen bilmedin mi eğer sen onu ziyaret etseydin, beni onun yanında bulurdun.”[1] Âriflerden bazısına Allah-u Teala’nın kendine açlık ve susuzluk gibi insanlara mahsus olan sıfatları izafe etmesinden soruldu. Evla olan bu tür haberleri varid olduğu şekilde mi bırakmak yoksa Allah’ın yukarıdaki hadisin devamında gelen “sana nasıl yedireyim?” cümlesini te’vil ettiği gibi biz de mi te’vile yönelmeliyiz? Ârifler dedi ki: “Avam sınıfından insanların sakıncalı bir fiil işlememeleri ve kutsal şeylere saygısızlık etmemeleri için te’vil etmek vaciptir. Ârif olan kişiler ise, Allah’ın mahluka açıklamak için kullandığı ama zatına muhal olan bu tür haberlere göre değil, kendilerine verilen ilme göre iman etmeleri vaciptir. Çünkü O’nun hakikatı diğer hakikatlara muhalif düşer. Hiç bir vechile ne cinsi, ne nevi, ne de şahsi mahluku ile birleşmez ve teşbih sıfatı da O’na yetişmez. Çünkü teşbih ancak hallerden bir halde mahluk ile birleşen kimseler için olur. Bundan dolayı selef, imanın kemâlını zayi etmemek için hadisin zahirine bağlı kalıp, te’vil etmemişlerdir. Zira Allah’u Teâlâ onları te’ville değil, imanla mükellef kılmıştır. Bazı kere te’vil, yüce Allah’ın muradına muvafık olmaz. O’nun nefsine izafe ettiklerinin hepsini, bizim de O’na izafe etmemiz edeptendir. İla ahir.”[2]

Kendisine fesahat, belağat, lafız açıklığı, ifade genişliği ve az kelimeyle çok şeyler ifade etme özelliği verilen Peygamberlerin Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)’nin kelamı, bazen zahiri lafzın ifade ettiği mananın dışına hamlederek te’vile ihtiyaç duymaktadır. Resulullah’ın ümmetinden beyan ve fesahatta ona ulaşamayan kişilerin sözleri nasıl te’vil ve tefsir ediliyorsa kendisinin sözlerini te’vili daha da evladır.

Diğer cihetten her fennî ve dinî ilimler (fıkıh, hadis, mantık, nahiv, hendese, cebir ve felsefe gibi) kendine mahsus terimleri vardır. Bu terimleri erbâbından başka hiçbir kimse anlayamaz. Bir doktorun kullandığı meslekî alet isimlerini ve terimlerini bir mühendis, mühendisinkini de bir doktor anlayabilir mi?

[1] Müslim Sahihinde Kitab-ul Birr ve’s Sıla bahsinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)’den tahriç etmiştir.
[2] Allâme Münavî’nin Camiu’s Sağir şerhi Feyzü’l Kadir c.2 s.313’de

Her kim ilim kitaplarının terimlerini bilmeksizin ve o ilmin rumuz ve işaretlerine vakıf olmaksızın okursa, o şahıs okuduklarını ulemanın kasdettiği manaya ters olarak te'vil eder. O kitapları yazanların isteklerinin dışına çıkar ve bu sebeplerden dolayı sapıtır.

Sûfilerin hislerini ve idrak ettikleri şeyleri tasvir etmek için az da olsa açıklamaya yardımcı olan ıstilahları vardır. Bu ıstilahlar lugat ifadeden aciz olduğunda kullanılır. Elbette anlamak isteyen kimselerin onların sohbetine devam etmesi gerekir ki devam eden kişiler için onların işaret ve terimleri açılır ve bilinir. İşte o zaman sûfilerin Kitap ve sünnetin dışına çıkmadıklarına vakıf olup, terimlerini bilirler. Onlara, sûfilerin Kitap ve sünnetten çıkmadıkları ve Şerîat-ı garrânın yolundan sapmadıkları açıklanır. Zira onlar Şerîat-ı Ahmediyye'nin ruhunu anlar ve onun hakikatı üzerinde durup, onun mirasını korurlar.

Bazı arifler der ki: "Biz öyle bir kavimiz ki tarikatımızın erbâbı olmayan kimselere kitabımıza bakmak haramdır."[1]

Zira bu kitapların yazılmasından maksat, bu şerefli ilmi, ehline yetiştirmektir. Bu kitapları ehli olmayan mütâlaa ederse bilmez, sonra da o topluma düşman olur. Zira insan bilmediğinin düşmanıdır. Bunun için Seyyid Ali b. Vefa (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Her kim cumhurun yazmadığı maarif ve esrarı yazar da bunu ehli olmayan kimse okursa diğerlerini onu okumaktan men eder. Çünkü anlayamaz."[2]

Konuyu açıklamak için deriz ki:

Saadet-ı Sûfiyye'nin kelamlarını anlamayan ve terimlerini bilmeyenleri, kitaplarını okumaktan sakındırmaları, ilimlerini kimseye öğretmeyip, ketmettiklerinden değildir. Ancak insanların onların kitaplarını okuyup da ne kasdettiklerini ters anlamaları ve kelamlarını hakikat dışı te'vil etmelerinin korku ve endişesindendir. Bu sebeple onların ilimlerini bilmediklerinden onlara itiraz edip inkâra kalkarlar diye kitaplarının okunmasını istememişlerdir. Zira insanlara hitap ederken bir mü'minden istenen, ilimde ittifak edilen, anlaşılan ve güçlerinin yettiği kadar, onların anlayacağı kelamları söylemektir. Bunun için İmam Buhari (rahmetullâhi aleyh) "Sahih"inde: "Anlayamamalarından (hoşlanmadığı ve bu yüzden aktarılmasını hoş görmediği için) ilmi, bir topluluktan başka bir topluluğa tahsis eden kimse bâbı" adıyla bir bâb açmıştır.

[1] Şa'rânî'nin El-Yevakıt-u Vel Cevahir isimli eseri, c.1 s.22'de
[2] Şa'rânî'nin El-Yevakıt-u Vel Cevahir isimli eseri c.1 s.22'de

İmamımız İmam Ali (radıyallâhu anhu) de: "İnsanlara bildiklerini konuşun, siz Allah ve Resulünün yalanlanmasını ister misiniz?" buyurdu.[1] Allâme Aynî (rahmetullâhi aleyh) bu hadisin şerhinde: "Bazı insanlara, anlamalarında kusur olduğu için onlara ilmi tahsis etmeyi, terketmek istemişlerdir. Bundan murad, onlara akıllarının aldığınca konuşulmasıdır." buyurdu. Adem b. İyas (rahmetullâhi aleyh) Abdullah b. Davûd (rahmetullâhi aleyh) o da Ma'rûf-i Kerhî (rahmetullâhi aleyh)'den "Kitab-u İlmin" sonunda söylediği: "Hoş görmedikleri şeyi bırakın" yani onlara müşabih gelenleri ve anlamadıklarını söylemeyin demektir. Bunda müteşabih olan kelamları umumun yanında söylemenin uygun olmadığına delil vardır. Bunları konuşmak uygun olmaz. İbn-i Mesud (radıyallâhu anhu)'un kavlinin misali, "Müslim" kitabının mukaddemesinde, sahih bir senetle der ki: "Bir kavme akıllarının almadığı kelimeyi konuşmayın, yoksa bazıları için fitne olur." Zira bir kişi anlamadığı kelimeyi işittiğinde tasavvuru mümkün olmayıp da onu bilmediğinden dolayı bâtıl olduğuna itikat ederse, onun olacağını tasdik etmez. Eğer bu söz Allah ve Resulüne isnad edilirse o sözü yalanlamayı gerekli görür.[2]

Şeyh Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid"inde der ki: "Her ilmin hususî ve umumî noktaları vardır. Tasavvufun da hususî ve umumî olması diğer ilimlerden farklı değildir. Belki de yüce Allah'ın muamelata yönelik olan hükümlerinin tümünü herkese söylemek gerekirken bunun ötesindeki şeyleri ise konuşanın gücüne göre değil de, dinleyenin kabiliyeti hesabınca konuşmak vardır. Hadis-i şerifte: "İnsanlara şuurunda oldukları şeyleri konuşun! Allah ve Resulünün yalanlanmasını ister misiniz" buyrulmuştur.[3] Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'e denildi ki: "İki kişi senden bir meseleyi sordular. Birine bir şekil, diğerine başka bir şekil cevap verdin." Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) onlara: "Soran kişinin anlayışına göre cevab verilir." dedi. Zira Muhammed (aleyhisselâm): "İnsanlara akılları miktarınca konuşmakla emronulduk." buyurdu.[4]

Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) "Futuhat" isimli eserinin 54.bâbında bunu şöyle zikretti: "Sen şunu bil ki ehlullah, açık olarak

[1] Sahihi Buhari Kitab-ul İlim'de

[2] İmam Ayni Ümdet-ül Kari, Şerhu Sahih-il Buhari c.2 s.204-205'de

[3] Buhari Kitab-ul İlme Talikan, bâbu "Men hassa kavmen dune aherin" Ali (radıyallâhu anhu)'den rivayet etmiştir.

[4] Deylemi zayıf bir senedle İbn-i Abbas (radıyallâhu anhuma)'dan rivayet etti. Kavaid-ut Tasavvuf Şeyh Ahmed Zerrûk s.7.

bilmelerine rağmen aralarında anlaştıkları işaretleri (terimleri) dıştan gelen etkilerin girmesine ve durumlarının anlaşılmasına engel olmak için koydular. Bunun sebebi şefkatleridir ki kavrayamadıkları bir durum olur da inkara kalkışırlar ve sonunda inkar ettikleri o makamdan mahrum olurlar da ebediyyen ona nail olamazlar. Bu tarikat yolunda başka yerde bulunmayan birçok acayip şeyler vardır. Zira mantıkçılar, nahivciler, hendese ehli, matematikçiler, kelamcılar, felsefeciler ve bu ilimleri öğrenen taifeler için istilahî terimler vardır. Lâkin bu terimlere yabancı olanlar onu bilmezler. Elbette bu ilim ve terimler ancak ehlinden ders alıp, öğrenmekle elde edilir. Lâkin hususî olarak bu tarikat yolcularına gelince böyle değildir. Zira sadık bir mürid bu tarikat ilmi ve terimlerinden haberdar olan zatların tarikatına girdiği zaman onların meclislerine oturarak, onların işaretlerini dinleyerek, konuştuklarının tamamını bu işaretleri kendisi koymuş gibi anlar. Bu ilme dalmada gariplik çekmeden onlarla ortak olur. Hatta bu ilmi def'i mümkün olmayacak şekilde zarurî görür. Bu ilmi nasıl hasıl olduğunu bilmeden öğrenmeye devam eder. Bu durum sadık müridlerin halidir.

Yalancı müridlere gelince onlar ne duyduklarını, ne de okuduklarını bilirler. Nitekim her asırda zahir âlimleri de bu kavmin kelamını anlamayı arzu etmişlerdir. Ahmed b. Süreyc'in şu hikayesi sana yeter de artar bile! Bir gün Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'in meclisine geldi ve sohbetinde bulundu kendisine: "Bu zatın konuşmasından ne anladın?" denilmiş. O da: "Ne dediğini bilmiyorum. Kelamının kuvvetinin kalpte zahir olduğunu buluyorum. Bu kuvvet, bâtındaki amele, gönüldeki ihlâsa delalet ediyor. Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'in sohbetteki kelamlarının bâtıl olmadığı anlaşılıyor. Hem de bu tasavvuf kavmi işaretle konuşmayı kendilerinden olmayan kimselerin huzurunda yaparlar. Yahut da telif ettikleri kitapta yazarlar başka bir yerde değil. Sonra da dedi ki: "Şu gizli olmasın ki bu inkâr, bâtıl olan düşmanların hasedinden ileri geliyor. Eğer bu münkirler hased etmeyi terkedip de, ehlullahın yolunu tutsalardı, kendilerinde ne hased ne de inkâr olurdu. Onların ilimlerinden istifade ederek kendi ilimleri ziyadeleşirdi. Lâkin iş böyle! Vele havle vele kuvvete illa billah-il aliyyil azim."[1]

İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) "Hâşiye"sinde, "Dürr-ül Muhtar" sahibinin sözünü şerhederken şunları söyledi: Şeyh Muhyiddin Arabî'nin

[1] Şa'rânî'nin El-Yevakit-u Vel Cevahir isimli eseri s.19'da

“Füsus-ul Hikem”inden sorulduğunda: İhtiyatlı davranmak gerekir. Ona iftira olduğu sabit olursa zaten bu durum apaçık ortada, eğer sabit değilse de her kişi onun muradını fehmedip anlayamaz. İşte o zaman o kitabı mütâlaa edenin münkir olmasından korkulur. Yahut da istenilen mananın hilafını anlar.

Hafız Suyûtî (rahmetullâhi aleyh), “Tenbih-il Gabiy bi Tebrieti İbn-i Arabi” diye isim koyduğu risalede şöyle zikretti: Bu hususta insanlar iki fırkaya ayrılmıştır. İsabetli olan fırka o zatın velayetine inanır. Diğer fırka da onun hilafına hareket eder, velayetini kabul etmez. Sonra dedi ki: Benim yanımda son söz şudur, o söze her iki fırka da razı olmaz. O söz ise o zatın velayetine itikat edip ancak kitaplarını okumamaktır. Zaten o zattan şöyle bir söz de nakledilir: “Biz öyle bir kavimiz ki tarikatımızın erbâbı olmayanlara kitaplarımıza nazar etmek haram olur.” Zira sûfiler bu hususta (tasavvufa) istilah ve terim koymada anlaşmışlardır. O terimlerle bilinen manayı kendi aralarında anlaşarak, hatta kendi meşreplerinden olmayan fukahadan gizlemeyi uygun görmüşlerdir. Her kim bilinen manaya hamlederse (inanırsa) küfür etmiş olur. Gazalî (rahmetullâhi aleyh) bazı kitaplarında şöyle bir delil getirdi : “Zira bu durum Kur’an’da, sünnette, (hadislerde) müşabih olanlar gibidir.” Mesela: “Vech (yüz), yed (el), ayn (göz), ve istiva (Arşa hakim olmak) gibi. (Ehl-i sünnete göre bunların te’vili gerekir). Kitabın aslının Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)’nin olduğu sabit olursa ola ki bir düşman, mülhit veya zındık tarafından kitapta olmayan bir şey girdirilme ihtimalinden dolayı bu kitapta bulunan her kelimenin doğruluğunun sabit olması lazımdır. Ayrıca bu kelimeler ile sûfiler arasında bilinen mananın kastedilmiş olduğunun sabit olması lazımdır. Bunu bilmek ise mümkün değildir, bildiğini iddia eden kafir olur. Çünkü bu kalbe ait işlerden ki bunu ancak Allah bilir. Bazı büyük âlimler, bazı sûfilere: “Zahiri hoş olmayan lafızlar üzerinde anlaşıp yeni terimler üretmeye sizi sürükleyen etken nedir?” diye sorduklarında, sûfiler cevaben: “Tarikatımıza olan kıskançlığımızdan (düşkünlüğümüzden) dolayıdır. Ola ki tarikattan anlamayan kişiler tarikatçıyız diye iddia edip onun içine bir şey katar endişesinden olmuştur.” dedi.[1]

Allâme ibn-i Hacer el-Heysemî (rahmetullâhi aleyh)’ye, İbn-i Arabî (rahmetullâhi aleyh) ve İbn-i Farit (rahmetullâhi aleyh)’in kitaplarını mütâlaa etmenin

[1] İbn-i Âbidin’in Hâşiyesi, c.3 s.303

hükmü nedir? diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Bu iki zatın kitaplarını mütâlaa etmek caiz olup, belki de müstehaptır. Çünkü bu iki zatın kitaplarında başka kitaplarda bulunmayan nice nice faydalar, yağan yağmurlar gibi ardı arkası kesilmeyen hayırlar, dönüp dolaşıp hayırları bitmeyen yardımlar ve acayip ilâhi sırlar vardır. Başkalarının tercüme edemeyip, ifadeden aciz kaldıkları makamları dile getirmişlerdir. Ancak ariflerden başkalarının anlayamacağı rumuzları da koymuşlardır. Sûfîlerin koruluğunun etrafında ancak ilmi ve ameli tam olan Rabbanîler (Allah dostu) dolaşır. Hem de onlar (sûfîler) öyle kimselerdir ki: "Şerîat-ı garrânın zahirî ile bâtınî hükümlerini en layıkı ile ekmel bir şekilde toplayanlardır. Bunun içindir ki Rabbanî'ler bu kitapların müelliflerinin faziletini bilip, itiraf ederlerdi." Yine dedi ki: "Avam, cahil ve değersiz topluluklar bu kitapları manalarının hassaslığı, işaretlerinin inceliği, içeriğinin kapalılığı ile beraber devamlı bir şekilde mütalaa ediyorlar. Bu kitapların yapısı kınama ve kusurdan sâlimdir. Bu kitaplar bütünüyle zahirî ilimler, gerçek haller ve parlak ahlâk ile süslenerek yazıldı. Bu üstün nitelikli kitapları anlamada zayıf kaldıkları için ayakları kaydı ve murad edilenin aksini anladılar. Onlar bu sebeple inançlarını doğru zannettikleri için mahşer gününde zarara uğrayacaklardır. Hatta onlar bu kusurlu anlayışları sebebi ile ittihat (vahdet-i vücûd) ve hulûl (ruhun yani bir cesedin ölümünden sonra başka bir cesede geçmesi) gibi batıl şeylere inanarak tökezlemişlerdir. Hatta bu bozuk kabahatleri ve apaçık küfre götürücü şeyleri, bu kitapları mütâlaa eden bazı uslub bilmeyen ve o hususta hitaptan aciz olan kimselerden işittim. Tasavvuf kitaplarını tam anlamadan okuyup da sapıtanların durumu birçok âlimi bu kitapları değersiz göstermeye ve hızlı bir şekilde inkara götürdü. Bu uygulamaları mazur görülmelidir. Çünkü onların maksadı, o kitapların müelliflerinin zatını ve hallerini inkâr etmek olmayıp o cahilleri öldürücü olan zehirden kesmekti."[1]

Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Tevhid ilmine mahsus kitapları ve ariflerin kitaplarını ancak kâmil bir âlimin veya bu kavmin tarikine sülûk eden kimsenin okuması helaldir. Bu ikisinden başkası okuyamaz. Çünkü zeki adamların bile içinden çıkamayacağı tehlikelere ve şüpheye düşmesi korkusu vardır. Zeki olanlar böyle olursa ya zekası olmayan kişiler nasıl

[1] İbn-i Hacer el- Heysemî (rahmetullâhi aleyh)'nin El-Fetavayı Hadisiyye'si s.216'da

anlayacaklar. Ancak kendisine faydası dokunmayan şeylerin sevgisine dalmak ve istemek nefs-i emmarenin özelliğidir."[1]

Şeyh Abdulkerim el-Ceylî (rahmetullâhi aleyh) "İnsan-ül Kâmil" isimli eserinde der ki: "Bu kitaba koyduğum şeylerin Allah'ın Kitab'ı ve Resulullah'ın sünnetiyle desteklenmiş olduğunu bildirdikten sonra bu kitabı mütalaa eden kimseden şunu istiyorum: Şayet bir kişi Kitap ve sünnete muhalif olan bir şeyi açıkça görürse bilsin ki o kendinin anladığı mana benim kasdettiğim mana değildir. Böyle bir ibareye rastladığında teslim olsun, ta ki yüce Allah kendisine bu örtülü olan şeyin bilgisini fethedinceye, Allah'ın Kitab'ından ve Resul'ünün sünnetinden delil hâsıl oluncaya kadar onunla amel yapmasın." Sözlerine şöyle devam etti: "Sen bil ki herhangi bir ilmi, Kitap ve sünnet teyit etmiyorsa o sapıklıktır. Ama bir ilim hakkında teyit edecek bir delil bulamaman onun muteber bir ilim olmadığı anlamına gelmez. Bazen bir ilim Kitap ve sünnetle teyit edilmiş olabilir; ama senin kabiliyetinin azlığı ve anlayışının engel oluşturması sebebiyle sonuçta bu ilmi kitap ve sünnete uygun bir ilim olmadığını zannedersin burada yapacağın tek şey teslim olmaktır. "[2]

Büyük fukaha ve Saadet-ı Sûfiyye'den naklettiğimiz nasslardan birtakım sonuçlar çıkmıştır. Önemlileri şunlardır:

A- Hakikatı ters anlamak endişesinden ve müelliflerinin muradının hilafına olması korkusundan dolayı, bu zatların kitaplarını sûfilerin yoluna sülûk edenlerin dışında olan kimselerin mütâlaa etmesi sahih ve caiz olmaz. Çünkü onların dışındaki kişiler, onların istilah, terim ve işaretlerini bilmekten uzaktırlar. Sûfilerin kitapları üç kısma ayrılır:

Birinci kısım: İbadetleri tashih edip suretine ve ruhuna uygun olarak yapmayı, o ibadetin içinde hudu ve huşu ederek yüce Allah'la beraber olmayı araştırırlar ve zahirî olan edeplere de riayet etmeyi telkin ederler.

İkinci kısım: Nefis mücâhedesi, tezkiyesi, kalp ve ahvâlinden bahsederler. Mesela şüphe, vesvese, riya, kin, nefret, süm'a (duyulmayı istemek), makam sevgisi, hased ve diğer zemmedilen sıfatlardan kalbi

[1] Taha Abdülbaki Sürur (rahmetullâhi aleyh)'in Et-Tasavvuf-ül İslâmi vel İmam-ı Şa'rânî s.104-105'de

[2] Abdülkerim-ül Ceylî'nin El-İnsan-ül Kâmil isimli eseri s.5'de. **Uyarı:** Okuyucu bu kitabı okumaktan sakınsın. Zira içine ehli sünnet akîdesine ters düşen, tevili kabul etmeyen desise ve hileler sokuşturulmuştur. Halbuki o zat kitabını Kitap ve sünnetle telif etmiştir. Bu husus müellifin kitabının mukaddemesinde ifade ettiği gibidir. Biz de o kitaba birçok desise ve hile sokulduğunu teyit ediyoruz.

boşaltmak ve tevbe, tevekkül, rıza, teslim olmak, muhabbet, ihlâs, sıdk (doğruluk), huşu, murakabe ve güzel olan sıfatlarla da kalbi ziynetlemek gibi. Zikredilen bu iki kısım İmam-ı Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'nin "İhya"sında, Ebû Talib el-Mekkî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Kut-ul Kulub"unda ve bunlara benzeyen diğer kitaplarda mevcuttur. Bu ilimlere "muamele ilimleri" diye isim verilir.

Üçüncü kısım: Rabbanî bilgiler, vehbî ilimler, vicdanî zevkler ve keşfedilen hakikatlerden bahseder. Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Futuhat-ul Mekkiyye" ve "Füsusu'l Hikem" gibi kitaplarının çoğu bu kısımdandır. Abdülkerim el-Ceylî (rahmetullâhi aleyh)'nin "İnsan-ul Kâmil" isimli eseri de öyledir. Fakat bunun gibi kitapları sûfi ariflerin yoluna sülûk etmeyenlerin okumaları mahzurludur. Bu ilimler "mükaşefe ilimleri" diye isimlendirilir.

B- Kitapları okumakla ve terimleri bilmekle tasavvuf elde edilmez. Ancak onu elde etmek için, tasavvuf erleriyle sülûk edip meclislerine devam etmek lazımdır. Şeyh Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: Efendim Ali Havvâs (rahmetullâhi aleyh)'dan işittim, o diyor ki: "Ey kardeşim, o kavmin kitaplarını mütâlaa ettiğinde ve lafızlarının terimlerini öğrendiğinde sûfi oldum zannetme! Muhakkak ki sûfilik, onların ahlâkı ile ahlâklanmak ve Kitap ve sünnetten süslendikleri edep ve ahlâkî kuralları çıkarma yollarını bilmektir."[1]

C- Saadet-ı Sûfiyye bu işaret ve rumuzları ancak kendilerinin tarikatına girenler için koymuşlardır. Çünkü biz tasavvufa kağıtları okumakla değil, ancak zevk ehli olan zatların sohbeti ile nail olunacağını açıkladık.

D- İçlerinde küfür, haktan meyil, dinden çıkma bulunan metinler kesinlikle bu kavme (sûfilere) yapılan bir hile ve iftiradır. Geçen nakillerde onların Kitab'a ve sünnete nasıl bağlı olduklarını gördün!

E- Onlardan te'kit ile sabit olan; sahih olan ehl-i sünnetin akîdesine ters düşmemek üzere te'vili mümkün olanların ona göre te'vili vacibtir. Çünkü bunlar, onların itikat ettikleri ve açıkladıkları akîdeleridir. Kendilerinin sünnetinde olduğu gibi, her zaman kitaplarının önsözünde bunları zikredip tesbit ediyorlar. İstersen "Risale-i Kuşeyriyye," "Futuhat-ul Mekkiyye," "Vet-Tearruf-ü Li Mezhebi Ehli Tasavvuf," "İhya-u Ulumiddin" ve başka tasavvuf kitaplarının önsözlerine bak!

[1] Şa'rânî'nin Letaif-ül Minen vel Ahlâk isimli eseri c.2 s.149'da

F- Doğru bir tarafa te'vili mümkün olmayıp da kendilerine nispet edilen şey, şayet sahibinden sadır olmuşsa reddedilir. Ona ne itikat eder ne de teslim oluruz. Belki de buna inanmanın küfür olduğunu söyleriz. Lâkin son nefeste nasıl öleceğini bilmediğimiz belirli bir şahsı küfürle itham etmeyiz. Zira biz evvelinden sonuna kadar ehl-i hak (ehl-i sünnet vel cemaatın akîdesinden) sorumluyuz. Başka bir insanın akîdesinden değil!

Ey muhterem okuyucu, cahillerin hoş görmeyip de sûfilere karşı önyargılı davranmalarına ve onları şerîattan ayrılmakla şuçlamalarına sebep olan şu ibare ve misallere bak. Sûfilerin bu metinlerdeki muradını anlar, gayelerine vakıf olursan bu münkirlerin böyle davranmalarının sebebinin ya cehâletten ve acele hüküm vermeden ya da haset ve ön yargıdan kaynaklandığı ortaya çıkar.

1- İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "O kavim (sûfiler)'den yapılan nakillerden biri: "Allah'ın huzuruna girdik. Allah'ın huzurundan çıktık." Bunların huzurdan muradları, Allah (azze ve celle)'a belli bir mekan tayin etmek değildir. Bazılarına göre bunda yüce Hakk'ın bir mekanda sabit kaldığı anlaşılır. Halbuki yüce Allah bundan yüksek, büyük ve münezzehtir. Ancak bunların huzurdan muradları bir kimsenin kendini huzuru ilâhide olduğunu yakînen bilmesidir. Bu durum devam ettiği müddetçe Allah'ın huzurunda demektir. Elbette bir insan yüce Allah'ı unutursa, kendisine perde gelip yüce Allah'ın huzurundan çıkmış demektir."[1]

2- Şeyhü'l Ekber Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Ben bir gün bazı arkadaşlarımla beraber iken şöyle bir şiir okudum:

"Ey beni görüp de, benim kendisini görmediğim kimse,
Ne zamana kadar ben onu göreceğim de, o beni görmeyecek" dedim.

Benimle beraber olan o arkadaş bu beyti işittiğinde dedi ki: Onun seni gördüğünü iyi bildiğin halde, "O beni görmüyor" sözünü nasıl söylüyorsun?

Ben de içten gelerek dedim ki:

"Ey benim günahkâr olduğumu gören,
Beni bu şekilde günah içerisinde görüp de cezamı vererek,
Muaheze etmeyen (hesaba çekmeyen),

[1] Şa'rânî'nin Letaif-ül Minen vel Ahlâk eseri c.2 s.127'da

Bana nice nice nimetler in'am ettiğini görüyorum,
Benim günahımdan dolayı kendisine sığındığımı görmeyen."

(Yani günahımdan dolayı cezalandırmayan ve günahımdan dolayı kendisine tevbe edip, sığındığımı görmeyen manasına gelen şiirin mefhumu böyledir. Mütercim)[1]

3- Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) der ki: Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'den nakledilen: "Varolan şeyden daha güzelinin olması münkün değildir." sözünde Gazalî'nin muradı: Allah'ın varlık alemine çıkarttığı tüm mümkin olan şeyler (varlıklar) kadîm ilmindeki surete ve duruma göre olmuştur. Kadîm ilmi ise (diğer sıfatlar gibi) ziyadeliği kabul etmez. Yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'de Taha Suresi 50. ayetinde:

أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى

"Musa, bizim Rabb'imiz her şeye hilkatini veren (her şeyi yaratan) sonra da yolunu gösterendir." buyurdu. Varolandan daha güzelinin olması ve Allah'ın onu bilmemesi doğru olsaydı Allah'ın işin başında cahil olduğu yani daha güzeli bilmediği manası ortaya çıkardı. Halbuki yüce Allah bundan sonra derece münezzehtir. Şeyh Muhyiddin-i Arabî (rahmetullâhi aleyh) de bu sözü te'vil ederken aynı manayı taşıyan sözler söylemiştir: "Hüccet-ül İslâm'ın kelamı gayet açıktır. Zira varlıkla ilgili kıdem ve hudûs olmak üzere iki rütbe vardır. Yüce Hakk'ın kıdem rütbesi, hâdisin ise hudûs rütbesi vardır. Yüce Allah, aklen ulaşılamayacak bir şekilde yarattıklarını yaratsa dahi yarattığı bu varlıklar hudûs rütbesinden kıdem rütbesine ebediyyen yükselemez."[2]

4- Ebû Yezid (rahmetullâhi aleyh)'in: "Biz denize daldık. Enbiya ise sahilinde durdu." sözünü Muhammed Ebû'l Mevâhib eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh) te'vil ederek der ki: "Arifler evvela delil ile tevhid denizine daldılar. Bundan sonra da şuhûd ve ayan mertebesine vasıl olup yetiştiler. Enbiya (aleyhisselâm) ise ilk aşamada ayan sahilinde durdular. Ondan sonra da irfanla tâbiri mümkün olmayan mertebeye yetiştiler. Bu yönden Enbiya (aleyhisselâm)'nın bidayetleri, ariflerin nihayetteki makamları oldu.[3]

[1] Şeyh Mustafa Medenî'nin Raiye kitabının kenarında en-Nüsret-ün Nebeviyye s.82'de
[2] Şa'rânî'nin Letaif-ül Minen vel Ahlâk isimli eseri c.1 s.126'da
[3] Kavanin-ü Hikem-ül İşrak ila Kâ'ffet-üs Sûfiyye min Cemi-il Afak Kanun-ul Vilayet-ül Hassa s.58'de

5- Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh)'den nakil olan: "Velî bir rütbeye yetiştiğinde ondan teklif külfeti kalkar." sözüne Ebû'l Mevâhib (rahmetullâhi aleyh) şöyle cevap verdi: "Velî, ilk önce yorgunluk külfeti bulur. Ne zaman ki vasıl olup yetişirse, bu külfetten dolayı rahatlık ve neşe bulur." Bu durum Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Bilal (radıyallâhu anhu)'e şu kavlinde de böyledir: "Ey Bilal namazla bizi rahatlat!"[1] İşte tasavvuf erlerinin maksatları buydu.[2]

6- Bazı sûfilerin (meded) kelimesini tekrar tekrar söylemelerinin şer'i te'vili Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan yardım istemeleri veya o kelime ile şeyhine hitap etmeleridir.

Sûfilere itiraz eden kimselerin delil ve hücceti ise Allah'tan başkasından yardım istememeleri, zira yardım isteği Allah'tan başkasından olmayıp ancak Allah'tan olur, demeleridir. Hatta Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İstediğinde Allah'tan iste! Yardım dilediğinde, Allah'tan talep et!" buyurmuştur.[3] Sonra yüce Allah aziz Kitab'ında imdadın (yardım) kaynağının kendisi olduğunu açıklayarak, İsra Suresi 20. ayetinde:

كُلاًّ نُمِدُّ هَؤُلاءِ وَهَؤُلاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءِ رَبِّكَ مَحْظُورًا

"Hepsine, onlara da, bunlara da (dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de) Rabb'inin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabb'inin ihsanı kısıtlanmış değildir." buyurmuştur.

İtirazcılar, Saadet-ı Sûfiyye'nin hâlis tevhid ehli olduklarını bilmediler. Onlar, imanın tadını ve saf olan yakîni tattırmak için müridlerinin elinden tutarlar ve onları şirk şubelerinin tüm suret ve çeşitlerinden kurtarırlar.

"Meded" kelimesindeki muradın anlaşılması için deriz ki: Elbette bir mü'min için tüm hal ve durumlarında iki bakış açısının olması lazımdır:

1- Yüce Allah'a tevhidî bakış açısıdır. Çünkü sebeplerin müsebbibi tek O'dur. Kainattaki faili mutlak O'dur. İcatta (yaratma) ve imdadta (yardım) tektir. Bir kula Allah'ın mahlukatından şanı ne kadar yüce hatta rütbesi nebi veya velî olsa da onu Allah'a ortak koşması caiz olmaz.

---

[1] İmam-ı Ahmed Müsned'inde, Ebû Davud Kitab-ul Edeb'te, Salatul Ateme bâbında rivayet ettiler.

[2] Kavanin-ü Hikem-ül İşrak ila Kâ'ffet-üs Sûfiyye min Cemi-il Afak Kanun-ul Vilayet-ül Hassa s.59

[3] Bu hadis-i şerifi Tirmizi Kitab-u Sıfat-u Kıyame'de Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhuma)'den rivayet etti ve hadisi hasen, sahih dedi.

2- Yüce Allah'ın hikmeti ile sabit kıldığı sebeplere bakıştır. Çünkü yüce Allah herşeye bir sebep kılmıştır.

Mü'min uygun olan sebeplere sarılacak ancak asıl müsebbibi görmeyip de sebebin tesirine itikat etmeyecek. Bir kul, Allah'ı bırakır da yalnız sebebin tesirine itikat ederse muhakkak ki o, yüce Allah'a ortak koşmuş olur. Zira tek olan bir ilâha birçok ilâhı ortak koşmuş olur. Ne zaman ki müsebbibe bakar da sebeplere yapışmayı ihmal ederse Allah'ın sünnetine muhalefet etmiş olur. Çünkü yüce Allah herşey için bir sebep kılmıştır. Kâmil olan her iki görüşle beraber bakmaktır. Biz müsebbibe bakar, sebebi de ihmal etmeyiz. Bu düşünceyi izah etmek için bazı misaller vereceğiz:

- Muhakkak yüce Allah yalnız başına bütün beşerî kendisi yaratmıştır. Bununla beraber onların yaratılması için bayağı bir sebep kılmıştır. O da iki çiftin birleşerek anne rahminde ceninin meydana gelmesi ve en güzel bir şekilde doğmasıdır.

- Yine böylece muhakkak ki öldüren sadece yüce Allah'tır. Ancak ölüme, ölüm meleğini sebep kılmıştır. Ölüm için müsebbibe (sebep olana) baktığımızda yüce Allah'ın Zümer Suresi 42. ayetinde:

اللَّهُ يَتَوَفَّى الأَنْفُسَ

"Nefisleri (ancak) Allah vefat ettirir." buyurduğunu söyleriz.

Falanı ölüm meleği vefat ettirmiş dediğimizde, yüce Allah'a şirk (ortak) koşmuş olmayız. Zira biz sebebi mülâhaza ediyoruz. Yüce Allah'ın şu kavlinde Secde Suresi 11. ayetinde:

قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ

"De ki müvekkel (vekil kılınmış) olan Melek-ül Mevt (ölüm meleği) sizin canınızı alacak sonra da döndürülüp Rabb'inize götürüleceksiniz." buyurmaktadır.

- Yine rezzak (rızık veren) sadece yüce Allah'tır. Lâkin O, rızık için ticaret ve ziraat gibi bayağı sebepler koymuştur. Müsebbibi (sebep olanı) tevhid sahasında araştırdığımız zaman, Zariyat Suresi 58. ayetinde:

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ

"Şüphe yok ki Allah rezzak (rızık veren), kuvvet sahibi, metin olandır." buyurulduğunu anlar ve idrak ederiz. Sebebi araştırdığımızda ise falan adam kendi kazancından rızıklanıyor, dememizle Allah'a şirk koşmuş olmayız. Çünkü bu hususta Resulullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hiçbir kimse kendi elinin çalışmasını yemekten daha hayırlı bir yiyecek asla yememiştir." buyurur.[1] Muhakkak Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) durumu izah ve kemâli beyan için şu hadisinde yukarıda geçen iki bakış açısını birleştirmiştir: "Allah veriyor, ben taksim ediyorum…" kavlinde olduğu gibi.[2]

-Nimet vermedeki nisbette de durum böyledir. Yüce Allah tevhitten bahsederken, Nahl Suresinin 53. ayetinde şöyle buyurdu:

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

"Hem sizde nimet namına her ne varsa hep Allah'tandır." buyurmaktadır. Zira hakiki in'am eden yalnız O'dur. Müsebbible sebebin arasındaki mülâhazayı birleştirmeyi yüce Allah Ahzab Suresi 37.ayetinde belirtmiştir:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ

"Sen hatırla o vakit ki o kendine hem Allah'ın in'am (ihsan) ettiği hem de senin in'am ettiğin kimseye!..." Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'tan alıp kula vermesinde şirk koşmuş değildir. Ancak şu var ki nimet, Zeyd b. Harise (radıyallâhu anhu)'ye Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sebebi ile sevkedilmiştir. Zira onun eli üzere müslüman olmuş, onun fazlı üzerine azat edilmiş ve onun (isteği) ile evlenmiştir.

- Yardım istemeye nisbet etmek de böyledir. Müsebbibe baktığımızda: "Eğer yardım istersen Allah'tan iste!" deriz. Sebebe baktığımızda ise Mâide Suresi 2.ayetinde:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى

[1] Buhari Sahihinde Kitab-ul Buyu'da bâb-u Kesb-ir Reculi ve Amelihi bi Yedihi'de Mikdam (radıyallâhu anhu)'dan rivayet etmiştir.

[2] Buhari Sahihinde Kitab-ul İlim'de Bâb-u Menyuridullahu bihi Hayran'da, Muaviye (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti.

"İyilik ve takva üzerine yardımlaşın." buyurulmuştur, deriz. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bir kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da o kulun yardımında olur." buyurmuştur.[1] Ne zaman ki bir mü'min din kardeşine: "Şu eşyayı götürmede bana yardım et!" derse o kimse Allah'tan başkasından yardım istediğinden dolayı şirk koşmuş olmaz. Zira mü'min iki görüşle bakar, müsebbible beraber sebebi de görür. Mü'minlere Allah'tan başkasından yardım istiyor diye itham eden kimse sapık olup diğerlerini de sapıtır.

Hidayete nisbetle de durum aynıdır. Müsebbibe nazar ettiğimizde, muhakkak ki hidayet edenin yalnız Allah olduğunu görürüz. Bunun için yüce Allah Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a hitabla, Kasas Suresi 56. ayetinde:

إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ

"Habibim, sen istediğine (sevdiğine) hidayet edemezsin." buyurmuştur. Sebebini incelediğimizde ise Şûra Suresi 52. ayetinde yüce Allah'ın, Resulüne (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu görürüz:

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

"Habibim sen elbette doğru yola hidayet edersin." Bu ayetteki mana, Allah'ın hidayet dilediğinin hidayetine sebep olursun demektir.

Arif ve mürşid olan âlimler halkın hidayetinde ve Allah'a delalet edip yol göstermelerinde, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın vârisidirler. Ne zaman ki bir mürid şeyhinden irşad olmayı isterse Allah'ın emrettiği hidayet sebeplerinden birini almış ve onu hidayete sebep gösteren imamları rehber edinmiş olur. Bu hususta yüce Allah Kur'an-ı Kerîm'in Secde Suresi 24. ayetinde:

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ

[1] Müslim Kitab-uz Zikir'de bâb-ul Fazl-ul İçtima Ala Tilavet-il Kur'an'da Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etmiştir.

"Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik." buyurmuştur.

Müridin vuslatı ruhî bir vuslattır. Mesafelerin uzaklığı ve maddî engeller ruh ile Allah arasını ayıramaz. Duvarlar ve mesafeler esîr seslerini (havada dolaşan ses dalgalarını) engelleyemiyor. Nasıl olur da hür ruhların Rabb'iyle arasına engel koyar. Bunun için dediler ki: "Şeyh, yakınlığı sana nasıl fayda veriyorsa uzaklığı da o şekilde fayda veren kimsedir. Evet şeyh müridin hidayetine sebep olur. Zira mürid şeyhine takılır ve ondan medet isterse yüce Allah'a şirk koşmuş olmaz. Çünkü burada geçen konuda açıkladığımız gibi Allah'ın hakiki hidayete erdirici ve yardım edici olduğuna inanarak sebebe dikkatleri çekiyoruz." Muhakkak ki bir şeyh, yüce Allah'ın, halkın hidayeti, onların kalbi ikramlarına yardım ve şer'i şerife yönelmeleri için ikame ettiği sebeplerden başka bir şey değildir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle meşayihin doğduğu ve güç aldığı coşkun bir denizdir.

Biz şeyh ile mürid arasındaki ruhî bağın olduğunu kabul ettiğimiz zaman, buna terettüp eden mededin (yardım dilemenin) kaim olduğuna teslim olup kabul ederiz. Zira yüce Allah dünya ve ahiret işlerinde bazı kimseleri, bazı kimseler sebebi ile rızıklandırır. Bundan sonra muhterem okuyucuya bu kavmin kelamları ile verilen misallerin iktifa etmesi umulur. Zira bu açık olan nakiller onların ibarelerindendir. Ta ki okuyucu onlardan bazı muhtemel ve şüphe verici kelamları gördüğünde, onlara hüsn-ü zan edip kelamlarının te'vilinin yolunu araya! Çünkü verilen misaller açıklıyor ki yüce Allah'ın kelamında, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sünnetinde, fukaha, muhaddisler, usûlcüler, nahivciler ve diğer (insaflı olan kişilerin) sûfilerin de kelamlarını te'vil etmek gerektiğini bilmeleri lazımdır. Bunun için İmam-ı Nevevî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Her akıllı olan kimsenin üzerine yüce Allah'ın evliyasına su-i zan etmesi haram olur. Hem de onların derecelerine yetişemediği müddetçe, onların sözlerini ve fiillerini te'vil etmek ona vâcib olur. Bundan ancak tevfikten nasibi az olanlar aciz olur. (Yüce Allah tevfik ve hidayetinden ayırmaya! Amin)[1]

[1] El Yevakit-u vel Cevahir, c.1 s.11'de

5.4. HULÛL VE İTTİHAT - VAHDET-İ VÜCÛD

5.4.1. Hulûl ve İttihat:

Ön yargılı kişilerin cehalet, iftira ve yalanlarla Saadet-ı Sûfiyye'ye hücum ettikleri en önemli alan hulûl ve ittihattır. Hulûl ve ittihat şu manaya gelir ki Allah'u Sübhanehu'nun kainatın her cüz'üne, denizlere, dağlara, kayalara, ağaçlara, insanlara, hayvanlara ve diğerlerine hulûl edip girmesidir. Yahut da şu manaya gelir ki mahluk, yaradanın aynı manasına olup kainattaki hissedilen ve görülen mevcudatın tümü Allah'ın zatı ve aynısıdır. Halbuki yüce Allah bunlardan yüce ve büyüktür. (Çünkü O, noksan olan sıfatlardan berî ve münezzehtir.)

Şüphe yok ki bunun gibi sözler ümmetin akîdelerine ters düşen apaçık bir küfürdür. Sûfiler, islâmı, imanı ve ihsanı tahakkuk ettirerek yaşayanlardır. Nasıl olur da bu anlayıştan sapıklığa ve küfre kayarlar? Bu küfürleri ve lâalettayin (gelişi güzel) şeyleri incelemeden ve tesbit etmeden onlara bu iftiraları atmak, insaflı bir mü'mine layık olmaz. Muradlarını anlamadan, zikredilen akîdelerine apaçık müttali olmadan, onların ana kitapları olan "Futuhat-ul Mekkî," "İhya-u Ulumiddin," "Risale-i Kuşeyriyye" ve daha nice nice kitapları incelemeden, iftira ve yalan olan sözleri onların üzerlerine atmak yakışmaz.

Sûfiyeyi suçlayan bazı garazkârlar: Yukarıda Saadet-i Sufiye'yi hulûl ve ittihat fikrinden beri kıldığımız sözlerin, olaydan kaytarmak veya sûfiyeye ön yargılı yaklaşan bir kişiye: sen taassub veya hevâ ehlisin diye kuru bir savunma yapmak yerine sahanızı bu suçlamalardan beri kılacak sözler söylesediniz, diyebilirler.

Saadet-ı Sûfiyye'nin kelamındaki apaçık hakikatı bir nebze olsun beyan edip anlatalım ki onların hulûl ve ittihat sözlerinden ve itham edilen şeylerden uzak oldukları tesbit edilsin! İnsanları onların hakkında sapık bir akîdeye girmekten sakındırsın! Onlara nisbet edilen sözler açıklığı ile meydana çıksın ve onlara nisbet edilen hulûl ve ittihat meselesinin onların aleyhine bir sokuşturma olduğu anlaşılsın! Ayrıca gelecek olan apaçık nasslar, ehl-i sünnet vel cemaatın akîdelerine uygun olarak te'vil edilsin!

İmam-ı Şa'rânî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Hayatıma yemin olsun ki puta tapanlar dahi putun veya taptıklarının Allah'ın aynı olduğuna cüret etmezler. Onlara sorulduğunda: "Bu ilahlar (putlar) bizi yüce Allah'a

yaklaştırıyor." derler. Acaba bu iftiracılar nasıl olur da Allah'ın evliyasının hakla mahluku birleştirmesine inanırlar? Bunu zayıf akıl sahibi dahi kabul eder mi? Yüce Allah o velîlerden razı ola! Onlar atılan iftiralardan uzaktırlar. Hiçbir velî bunu yapmaz. Zira onlar yüce Allah'ın hakikatının, başka hakikatlere muhalif olduğunu çok iyi bilirler. Çünkü yüce Allah'ın hakikati, mahlukatın bilgisi dışındadır. Zira yüce Allah herşeyi ihata etmiştir (kuşatmıştır).[1]

Hulûl ve ittihat ancak cinslerle olur. Yüce Allah cins değil ki cinslere hulûl etsin. Nasıl olur da kadîm, hâdise hulûl edip girer? Nasıl olur da yaratan yarattığına hulûl edip girer? Eğer araz (sonradan meydana gelen) cevhere hulûl eder ise yüce Allah araz değildir. Eğer cevher cevhere hulûl ederse yüce Allah cevher de değildir. Hulûl ve ittihat, mahlukat arasında muhaldir. İki adamın bir adam olması özdeki farklılıktan dolayı mümkün değildir. Halık ile mahluk, Sanî ile masnu ve vacib'ül vücûd ile mumkin'il vücûd arasındaki farklılık daha büyük ve evladır. Çünkü iki hakikat arasında büyük bir fark vardır.

Ulema ve sûfilerin muhakkikleri, hulûl ve ittihadın bâtıl olduğunu açıklamaya devam ederek bu fikrin fasit olduğu konusunda uyarıp sapıklık olduğundan dolayı sakındırıyorlar. Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) "el-Akîdetü's Suğra"sında der ki: "Hakk Teâlâ hâdise, hulûlundan veya hâdisin kendisine hûlul etmesinden yüksek ve müberrâdır."[2]

"el-Akîdetü'l Vüsta"sında da der ki: "Yüce Allah icma ile bir ve tektir. Bir makamda vahid olan Allah'ın bir şeye hulûlu veya onun bir şeye hulûl etmesi ya da bir şeye ittihat edip birleşmesinden âli ve münezzeh olduğunu bil."[3]

"Bâb-ül Esrar" bölümünde ise der ki: "Bir arif en yüksek kurbiyet derecelerine yükselse bile, "Ben Allah'ım" demesi caiz olmaz. Bunun gibi sözler haşa ki arif olan bir zattan vaki olsun, onları tenzih ederim. Onlar yürümelerinde ve dinlenmelerinde ancak ben zelil (aciz) bir kulum diyerek, aciz olduklarını isbat ederler."[4]

[1] El-Yevakit-u vel Cevahir c.1 s.83'de
[2] Şeyh Muhyiddin Arabî'nin El-Fütuhat-ül Mekkiyyesi, El-Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi.
[3] Şeyh Muhyiddin Arabî'nin El-Fütuhat-ül Mekkiyyesi, El-Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi.
[4] Şeyh Muhyiddin Arabî'nin El-Fütuhat-ül Mekkiyyesi, El-Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi.

Yine 169. bâbta der ki: "Kadîm, hâdise (sonradan olanlara) mahal olmadığı gibi yine kadîm sonradan olana da hulûl etmez."[1]

"Bâb-ül Esrar"da dedi ki: "Her kim hulûlu iddia ederse hastadır. Zira hulûl sözünü söylemek, iyileşmeyen bir hastalıktır. İttihadı söyleyen ise inkârcılardır. Nitekim hulûlu iddia edenler de cahil ve meraklı insanlardır."[2]

Yine "Bâb-ul Esrar"da der ki: "Hâdis, hâdislerden uzak olmaz. Eğer kadîm hâdise hulûl ederse o zaman yüce Allah'ı cisimlendirenlerin sözü sahih olurdu. Kadîm olan Allah ne hulûl eder ne de hulûla mahal olur." (Yüce Allah hulûl etmekten ve hulûla mahal olmaktan münezzehtir.)[3]

559. bâbta uzun uzadıya söz ettikten sonra der ki: "İşte bütün bunlar sana alemin Hakk'ın aynı olmadığını ve Hakk'ın da alemin içerisine hulûl etmediğine delalet eder. Zira alem Hakk'ın aynı olsaydı veya ona hulûl etseydi, o zaman Hakk Teâlâ ne kadîm ne de yaratıcı olurdu."[4]

314. bâbta der ki: "Eğer bir insan insanlığından, bir melek de melekliğinden çıkıp da, yaratanı ile birleşmesi sahih olsaydı, hakikat tersine dönerdi. İlâhın ilâhlıktan çıkması da sahih olurdu. Hakk mahluk, mahluk da Hakk olurdu. Hiçbir kimse de ilme güvenemez ve muhal olan bir şey de vacib olurdu. Öyle ise hakikatlerin değişmesine ebediyyen yol yoktur."[5]

Yine böylece bir şiirinde, hulûl ve ittihadı nefyeden kavli vardır:

"Tek bir ilâh ile birleştiğini söyleyen bir kavmin âlimlerinin sözlerini bırak!

İttihat muhaldir, onu ancak aklını kaçırmış cahiller söyler,

Yine bunu hakikat ve şerîattan çıkmış kimseden başkası söyleyemez,

Sen ilâhını tevhid et, O'na hiçbir şeyi şerîk (ortak) koşma!"

292. bâbta buyurdu ki: "Bazılarının vehimlerinde hulûl ve ittihadın olduğunu nefyeden en büyük delil ise sen bilirsin ki, ayda güneşin nurundan hiçbir şey yoktur. Güneş aya zatı ile intikal de etmemiştir. Ay

[1] Şeyh Muhyiddin Arabî'nin El-Fütuhat-ül Mekkiyyesi, El-Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi.
[2] Şeyh Muhyiddin Arabî'nin El-Fütuhat-ül Mekkiyyesi, El-Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi.
[3] Şeyh Muhyiddin Arabî'nin El-Fütuhat-ül Mekkiyyesi, El-Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi.
[4] El-Fütuhat-ül Mekkiyye, Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi
[5] El-Fütuhat-ül Mekkiyye, Yevakit-ü Vel Cevahir, c.1 s.80-81'de olduğu gibi

yalnız güneşin ışığına mahal (yer) olmuştur. Böylece hiçbir kulda yaradanından bir şey yoktur ve içerisine de hulûl etmemiştir, de!" [1]

"Nehcü'l Reşad Fi-r reddi Ala Ehli'l-Vahdet ve-l Hulûl ve-l İttihat" kitabının sahibi der ki: "Kemâlettin Merağî (rahmetullâhi aleyh) konuştu ve bana: "Büyük Şeyh Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh)'nin talebesi olan Ebû Abbas el-Mursî (rahmetullâhi aleyh) ile biraraya gelip bu ittihat hakkında müzâkere ettim ve onun bunun gibi şeyleri şiddetle inkâr ettiğini gördüm. Onların yolundan nehyederek: "Hiçbir sanat, sanîinin (onu meydana getirenin) aynı olur mu?" dedi.[2]

Ancak Saadet-ı Sûfiyye'nin kitaplarında, kendilerinden sadır olan zahiri hulûl ve ittihada yol açan şeyler ise sonradan sokuşturulmuş desiselerdir. (Onların açık kelamlarını bu sapık akîdelerin nefiy bahsinde delilleri gelmiştir.) Ya da onlar bu sözlerle bu habis (kötü) fikirleri kasdetmemişlerdir. Çünkü bu sapık inançlar sonradan sokuşturulmuştur. Lâkin garazkârlar onların müteşabih sözlerini bu yanlış manaya taşıdılar. Ve onlara zındıklık ve küfür isnad ettiler.

Böylece ilimde rusuhiyet (sağlamlık) kazanan müdakkik, insaflı olan ulema bunların kelamlarının ehl-i sünnet vel cemaatın akîdesine uygun ve sahih olduğunu anladılar. Hem de sûfilerin iman ve takvasına münasip olarak te'vil etmenin idrakına vardılar.

Allâme Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh) "el-Havî li-l Fetavâ" adlı eserinde der ki: "Bazı muhakkiklerin ibarelerinde ittihat lafzının vaki olduğunu bil! Bu onlarda olan tevhidin hakikatine işarettir. Zira onların yanında ittihat, tevhiddeki mübalâğadır. Tevhid, vahid ve ehadı bilmektir. İşaretlerini anlamayan kimselere bu şüpheli geldi, onu delalet etmediği bir manaya hamlettiler. Bundan dolayı karıştırdılar ve bununla helake gittiler." İmam Suyûtî sonunda şöyle diyor: "Zaten ittihatın aslı bâtıl olup muhaldir (mümkün değildir). İttihat görüşü enbiyanın, sûfilerin, meşayıhın, ulema ve diğer müslümanların icması ile şer'an, aklen ve örfen merduttur. (Zaten bu) sûfilerin mezhebi de değildir. Ancak bu aşırı giden, ilimleri az olan ve Allah tarafından kötü nasipli olanların sözleridir. Bu gafiller sözlerini Hristiyanların İsa (aleyhisselâm) hakkındaki şu sözlerine benzettiler: "İsa'nın Nasutu Lahutu ile bir oldu."

[1] Buraya kadar olan makaleler Şeyh Ekber Muhyiddin b. Arabî (rahmetullâhi aleyh)'in Futuhat-ul Mekkiyye isimli eserindedir. El-Yevakit-ül vel Cevahir c.1 s.80-81'de olduğu gibi

[2] Celaleddin Suyûtî'nin El-Havi lil-Fetava fil-Fıkhı ve Ulumut Tefsir kitabı c.2 s.134'de

(insanlık sıfatı ilâhlık sıfatıyla birleşti). Ancak yüce Allah'ın inayeti ile muhafaza ettiği kimseler, ittihat ve hulûla itikat etmezler. Eğer sûfilerden ittihat lafzı vaki olursa, onlar bununla nefislerinin mahvini murad edip, Hakk Sübhane'yi isbat etmiş olurlar."

Yine der ki: "Bazen ittihat, muhalefetlerin fani olması, muvafakatların baki kalması, nefsin nasiblerinin dünyadan gidip ahirete rağbetlerinin kalması, kötü olan sıfatların gidip sevilen sıfatların kalması, şüphenin gidip yakînin kalması ve gafletin gidip zikrin kalması manası için söylenir."

Yine der ki: "Ebû Yezid el-Bestamî (rahmetullâhi aleyh)'nin söylemiş olduğu "Kendimi tüm noksanlıklardan tenzih ederim, şanım ne büyüktür." sözüne gelince İmam-ı Suyûtî bu sözün yüce Allah'tan hikaye yolu ile nakledildiğini söylemiştir. "Enel Hak" (Ben Hakk'ım) diyenin sözü de bu şekilde yüce Allah'tan nakledilmiştir. Bu ariflerin hulûl ve ittihada yöneldikleri zannedilmesin! Akıllı bilhassa müşâhede, yakîn ve mükâşefe ile temeyyüz etmiş bir kişinin bu tür fikirlere kapılması düşünülemez. Zamanlarını ilim, salih amel, mücâhede ve şerîatın hududunu muhafaza ile geçiren, seçkin, akıllı ve üstün kişilerin yanılarak, hulûl ve ittihada girmelerinin zannedilmesi yerinde olmaz. Çünkü bu durum Nasara'nın İsa (aleyhisselâm)'ya yanılarak yaptıkları zan gibidir. (Haşa İslâm ulemasından ittihada inanç sadır olsun.) İslâm'daki bunun gibi yanlış fikir ve vakalar, cahil ve tasavvufçuyuz diyen sahtekârlardan meydana gelmiştir. Haşa böyle şeyler, arif olan muhakkik âlimlerden sadır olsun!" diyerek devam etti: "Hülâsa ittihad müşterek bir lafızdır. O da zemmedilen bir manaya dayandırılır ki bu durum hulûlun ta kendisi olup, küfürdür. İttihat lafzı, fena (yok olmak) makamında sûfilerin istilahı üzerine bir terim olarak kullanılır. İstilah ve terimlere ise itiraz edilemez. Hiçbir kimse lafzı sahih manada kullanmaktan menedilemez. Bu konuda şer'an da bir mahzur yoktur. Eğer memnu olsaydı, ittihat lafzı hiçbir kimseye caiz olmazdı. O zaman senin, benimle arkadaşım Zeyd arasında ittihat (birlik) var, demen de caiz olmazdı."

Muhaddisler, fakihler, nahivciler ve diğerleri ittihat lafzını hadis, fıkıh ve nahivde çeşitli manalarda kullanmışlardır. Mesela, muhaddislerin hadisin mahreci (rivayet edildiği yer) ittihat etti, bir oldu demeleri gibi. Fukahanın, maşiye (davar) nevi ittihat etti, bir oldu demeleri gibi. Nahivcilerin de, a'mil lafzan veya manen ittihat etti, bir oldu dedikleri gibi.

İttihat lafzı, hakiki sûfilerden nerede sadır olursa bu lafızla fena manasına gelen, nefsin mahvi ve bütün durumlardaki işlerin hepsinde Allah Sübhane'nin olduğunu isbat etmek manasını murad etmişlerdir. Yoksa ittihadı (birlik) tüyleri ürperten, zemmedilen manada murad etmemişlerdir. Seyyid Ali b. Vefâ (rahmetullâhi aleyh) buna işaret ederek kendi kasidesinde der ki:

"Benim hulûl ve ittihat davasında olduğumu sanıyorlar,
Benim kalbim, tevhitten başkasına halidir (boştur)."

Beytini okuyarak kendisinin ittihadı hulûl manasına kullanmaktan uzak olduğunu beyan etmiştir. Diğer beyitlerinde ise:

"Sen bilirsin ki senin bütün hal ve durumların,
Benim istek ve arzumdur,
İşte ittihat ve birleşmeye verilen mana da budur."

Onların bu lafızları ile murad ettikleri ittihadın bütün hal ve durumlarında yüce Allah'a teslim olmak manasına olduğunu, O'nunla irade ve ihtiyarı terkedip O'na havale etmek, vaki olan kadere itiraz etmeksizin teslim olmak, O'na tevekkül edip O'nu vekil kılmak, bir şeyi O'ndan başkasına nisbet etmemektir."[1]

Şa'rânî, efendim Ali b. Vefâ'nın şu sözünü nakletti: "Bu toplumda ittihat (birleşme) sözü nerede meydana gelirse gelsin, kulun Hakk'ın muradında fena (yok) olması demektir. Mesela falanla filan ittihat etti (birleşti) denildiği gibidir. Bu söz iki kimse birbirinin sözüne uyarak fikirleri birleşince söylendiği gibidir."

Sonra aynı şiiri yine okudu:

"Sen bilirsin ki, senin bütün hal ve durumların,
Benim istek ve arzumdur,
İşte ittihat ve birleşmeye verilen mana da budur."[2]

Allâme İbn-i Kayyım Cevziyye (rahmetullâhi aleyh), "Menazil üs-Sairin"in şerhi "Medaric-üs Sâlikin" kitabında der ki: "Fenanın üçüncü derecesi, evliyanın hasları ve mukarreb imamların fenasıdır. Başkasının iradesinden fani olmak bu da ondan başkasının iradesinde fani olma şimşeğini (varidat) umup Allah'ın razı olduğu ve sevdiği şeyleri toplama yoluna giderek gerçekleşir. Başkasının muradından daha fazla kendi

[1] Allâme Celaleddin Suyûtî'nin El-Havi lil Fetava isimli eseri c.2 s.134'de, birçok telife sahip olan Suyûtî h.911'de vefat etmiştir.
[2] Şa'rânî'nin El-Yevakit-ü vel Cevahir isimli eseri c.1 s.83'de

muradından geçip mahbubunun muradında fâni (yok) olmaktır. İşte o zaman mahbubunun muradı ile kendisinin muradı ittihat edip birleşir. Bu sözlerde maksadım dinî emirler olup dünyevî ve kaderî emirler değildir. İşte o zaman iki murad ittihat edip birleşir. Sonra dedi ki: "Akılda olan sahih ittihat (birleşme) ancak böyle olur." İlimde ve haberde olan ittihat ise iki murad, iki malum (bilinen), iki zikredilen, iki irade, iki ilim ve iki haber olup bunlar da birbirinden ayrı olmakla beraber yine de birdir. Muhabbetteki gaye ise seven ile sevilenin muradının ittihat edip birleşmesidir. Bu ittihat (birleşme) ise sevenlerin hassının ittihadı (birleşmesi) ve onların fâni (yok) olmalarıdır. Çünkü onlar sevdiklerinin ibadeti ile ma'sivaya (Allah'tan başkasına) ibadet yapmayıp, sevdiklerinin ibadetinde fâni (yok) olmuşlardır. Onlar; korku, reca (ümit etme), tevekkül, yardım isteme ve talep etmede ma'sivayı sevmeyip yalnız Allah'ın sevgisinde fâni (yok) olmuşlardır. Her kim bu fâniliği tahakkuk ettirip severek gerçekleştirir ise o ancak Allah için sever, Allah için buğzeder, sevgisi de Allah için olur. O zaman Allah için düşman olur, Allah için verir, Allah için mani olur, ancak Allah'tan ümit eder ve ancak Allah'tan yardım ister. Onun, zahiri ve bâtını bütün dini Allah için olur. O kişiye Allah ve Resulü, başkalarından daha sevimli olur. Artık o adam Allah ve Resulüne karşı çıkanları, velev ki kendisinin en yakını olsalar, yine de onları sevmez.

Hatta bir şiirde:

"İnsanların tümüne düşmanca davranana düşman olur

Velev ki samimi sevdiği olsa dahi." denildi.

Bu fenanın hakikatı, nefsinin arzusundan çıkıp yok olmak, Rabb'inin rızasını ve hukukunu gözeterek nasibini almaktır. Bunun hepsini biraraya toplayan şey ise ilmen, marifeten, amelen, halen ve kasten "Lâ ilâhe illallâh" kelimesinin tahakkukudur. Bu şehadet kelimesinin içerisine aldığı nefiy ve isbâtın hakikatı ise fena (yok olmak) ve bekadır (baki kalmaktır). O kişi Allah'tan başkasını ilâh edinmekten ilmen, ikraren ve teabbuden (ibadet yönü ile) fena (yok) olur. Yalnız O'na kulluk eder. İşte bu fena ve beka tevhidin hakikatıdır ki peygamberler (aleyhimüsselam) bunda ittifak etmişlerdir. İlâhi kitaplar da bunun için indirilmiştir. Bütün yaratıklar bunun için yaratıldı. Şerîatlar da bunun için meşru oldu. Cennet çarşısı tevhid üzerine kaim oldu ve onun üzerine yaratma ve emir sıfatları tesis edildi." Sonunda dedi ki: "Bu durum irade sahiplerinden birçoklarının hata ettikleri bir mevzudur. Masum olanlar

ancak yüce Allah'ın koruduğu kimselerdir. Yardım, tevfik ve korunma ancak yüce Allah'ın meşiyyeti (dilemesi) iledir.[1]

Diğer bir yerde ise der ki: "Eğer bir kimse üstün olan fenayı Allah'tan gayrıdan fani olmak elde etmek için canla başla uğraşırsa o zaman kalbinde dinden, şer-i nebeviyye ve Kur'an'dan başka hiçbir murad güçlük çıkarıp kalmaz. Belki de iki murad ittihat edip birleşir, o zaman Rabb'in muradı ile kulun muradı aynı olur. İşte hâlis olan muhabbetin hakikati de budur. O muhabbet sebebiyle onda sahih bir ittihat (birleşme) olur. Bu da muradda ittihaddır. Yoksa mürid ile iradesinin birleşmesi değildir."[2]

İbn-i Teymiyye her ne kadar da Saadet-ı Sûfiyye'nin hasmı olup onlara şiddetle çatarsa da yine de onlara itham edilen ittihat sözünden suçsuz ve günahsız olduklarını savunarak kelamlarını sahih ve sâlim bir şekilde te'vil ediyor. Sûfilerin suçsuz ve günahsız oldukları hakkında, "Fetava" isimli eserinde der ki: "Allah'ı bilen hiçbir ehli marifet, kendisi ile Rabb Teâlâ'nın hulûl etmesine veya yarattıklarından birine hulûl etmesine itikat etmeyip ittihadına da inanmaz. Eğer bazı meşayıhın büyüklerinden bunun gibi kelamlar işitilip nakil olunur ise bunların çoklarının yalan olduğu, iftiracılar tarafından uydurma olduğu, bu iftiraları atanların şeytanın saptırdığı ve Nasrani taifesinin ardına düşenlerin uydurduğu kelamlar olduğu bilinmelidir."[3]

Yine der ki: "Dinde kendilerine uyulan şehylerin tümü ümmetin seleflerinin ve imamlarının ittifak ettiği gibi Halık ve mahlukun ayrı olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ümmetin selefi ve imamlarının ittifakı, yaradanın yarattıklarından ayrı olduğudur. Yarattıklarından hiçbir şey O'nun zatında, O'nun zatından hiçbir şey de yarattıklarında yoktur. Muhakkak Kadîm'i sonradan olandan ve yaradanı mahlukundan ayrı tutmak vacibtir. İşte bu inanış ve söz, burada zikrini saymamız mümkün olmayan birçok kimselerin sözüdür."[4]

İbn-i Teymiyye sûfilerin kelamını te'vil ederken "Mecmuat-ür Resail" eserinde, dedi ki: Şairin şu sözüne gelince:

"Seven de benim, sevdiren de benim."

---

[1] Medaric-üs Sâlikin, Şerh-ü Menazil-üs Sairin c.1 s.90-91'de. Bu eserin sahibi Allâme İbn-i Kayyım Cevziyye h.751 yılında vefat etti.

[2] Medaric-üs Sâlikin Şerh-ü Menazil-üs Sairin c.1 s.90-91'de.

[3] İbn-i Teymiyye'nin Mecmu-ul Fetavası, Tasavvuf kısmı c.11 s.74-75'de.

[4] İbn-i Teymiye'nin Mecmu-ul Fetavası, İlm-i Sülûk kısmı c.10 s.223'de.

Bu sözden murad manevi ittihadı ifadedir. Misal: İki sevenden biri diğerinin sevdiğini seviyor, buğzettiğine buğzediyor, diğerinin dediği gibi diyor, yaptığı gibi yapıyorsa burada benzemek ve temsil vardır. Yoksa birinin aynının diğerinin aynına benzemesi değildir. Bir kişi, sevdiği kişinin muhabbetine dalıp garkolduğunda, onun sevgisi içinde kendini görmüyor, kendi nefsinde fâni oluyor. Hatta biri diğerinin sevdiğini seviyor."

Başka bir şiirde deniliyor ki:

"Ben senin yanında öyle kayboldum ki beni sen zannettim."

Bu şekil sevgi ve fiilde muvafakat caiz olan ittihaddır.[1]

Birçok nasslar, Saadet-ı Sûfiyye'nin kelamlarında varid olan "ittihat" kelimesini bize açıklıyor ki bu ittihat kelimesi sâlim bir anlayışla ehli sünnet vel cemaat akîdesine muvafık düşüyor. Onların kelamlarını ehl-i sünnet vel cemaat akîdesince açıkladıkları manaya muhalefet etmemiz ve bunun dışına hamletmemiz doğru ve sahih olmaz. İnsaflı olan bir kişiye yakışan, mü'minlere hüsnü zan edip kelamlarını şer-i ve müstakim bir şekilde te'vil etmektir.

5.4.2. Vahdet-i Vücûd

Görüş sahibi âlimler, vahdet-i vücûdun hakikatına ermiş ve onu savunan arifler hakkında ihtilafa düştüler. Onlardan bir kısmı vahdet-i vücûdcuların küfür ve sapıklıkta olduklarını süratle iddia ettiler. Onların kelamlarını muradlarının dışında anladılar. O ulemanın diğer kısmı da onlara hücum etmede ifrat etmeyerek durumlarını tesbit edip muradlarını anlamak için onlara yöneldiler. Çünkü arifler bu meselede geniş ilim sahibi olmalarıyla beraber bu âlimlerin anlaşmazlığını giderecek bir araştırmaya girmediler. Çünkü onlar, kendileri ve talebeleri için bunları konuşup yazdılar, kendilerinden başka vahdete şahid olmayanlar için değil! Bu duruma göre ehl-i teslimin kalplerinin mütmain olması için görüş sahibi olan âlimlerin izahatına ihtiyaç duyuldu.

Ulemanın bazıları bu meseleyi incelediler ve onların muradlarını anladılar. Onlardan biri de Seyyid Mustafa Kemâl eş-Şerif (rahmetullâhi aleyh) bu durumu gözönünde bulundurarak der ki: "Vücûd (Allah'ın varlık sıfatı) birdir. Zira Hakk Sübhanehu ve Teâlâ'nın sıfatı zatiyesi olup vacibtir. Taaddüdü sahih olmaz. Mevcud olan şey mümkin olup o

[1] İbn-i Teymiyye'nin Mecme-ur Resail eseri s.52'de

âlemdir. Hakikat itibarıyla âlemin taaddüdü sahihtir. Allah'ın kaim olması, zatına vacip olan vücûd sıfatıyladır. Ne zaman ki mevcud zail olursa vücûd olduğu gibi baki kalır. Mevcud vücûdun gayrıdır. Vücûdu kadîm ve hâdis diyerek ikiye ayırmak sahih olmaz. Ancak ikinci vücûdu masdarı mef'ul olarak kullanırsak yani vücûd ile mevcudu kastedersek sahih olur. Böyle olursa görüş sahibi olan ulemanın vahdet-i vücûd için zikrettikleri sakındırma meydana gelmez. Hakikat ehli bunu söyler. Bu cümlelerden sonra der ki: "His (duyu) ancak heykelleri yani mevcut olan şeyleri görür. Ruh ise ancak vücûda (Allah'ın varlığına) şehadet eder. Ne zaman mevcuda şehadet ederse ancak ikinciye şehadet etmiş olur." Şol bir kimsenin dediği gibi: "Her ne gördümse ondan evvel Allah'ı gördüm." Buradaki ruyetle (görmekle) şuhudu murad ediyor, yoksa gözle görmeyi değil! Zira görmek gözün hususiyetlerindendir. Şuhud ise ancak basiret (kalp gözü) ile görmenin hususiyetlerindendir. Böylece varid olmuştur ki misal olarak: "Eşhedü en-Lâ ilâhe illallah" demek yani Allah'tan başka mabudu bil Hak olmadığına şehadet ederim demektir. Lâkin "Era Lâ ilâhe illallah" yani "Allah'tan başka ilah olmadığını görüyorum" demek varid olmamıştır. Belki de "Era" kelimesi "Ben görüyorum" demek sahih de değildir.[1]

İşte böylece insaflı ulema şerîat-ı garrânın üzerine titreyip savundular. Mü'minlerden hiç birini küfürle itham etmede aceleye gitmeden işlerinde dikkatli davrandılar. Hakikatı anlamada uzman kişilere müracaat ettiler. Zira vahdet-i vücûd meselesine bazı ulema büyük önem vermiştir. Birçok zihinler onunla meşgul olmuştur. Biz de bu konuda şerîata hizmeti ve fehimleri aydınlatmayı isteyerek konuyu izah edip basitleştirmek amacıyla diyoruz ki muhakkak vücûd iki kısımdır:

Birincisi: Ezelî ve kadîm olan vücûddur. O da vacibtir. Hakk Sübhanehu Teâlâ'ya mahsustur. Yüce Allah Hac Suresi 6. ayetinde:

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

"Çünkü Allah hakkın ta kendisidir." buyuruyor. Yani sabit olan Vücûd-ul Hakk muhakkak kendisidir.

[1] Allâme Mustafa Kemâl Şerif'in Risale-i Vahdet-il Vücûd isimli eseri, s.27-28'de

İkincisi: Caiz, arazî ve mümkin olan vücûd: Allah'tan başka muhdesatın var olması demektir.

Vahdet-i vücûda gelince varlığın bir olduğu onun da Hakk Teala olduğu anlaşır. Bunun da iki manaya gelmesi muhtemeldir. Biri hak (doğru) diğeri küfürdür. İşte bundan dolayı vahdet-i vücûd hakkında konuşanlar iki fırkadır.

Birinci fırka: Vahdet-i vücûd sözü ile Hakk'la mahlukun bir olduğunu murad ediyorlar. Bunlar varlıkta Allah'tan başka bir şey yoktur, "Allah her şeydir. Her şey de O'dur." O eşyanın aynıdır, herşeyde onun aynına delalet eden bir ayet vardır. İşte bu söz ve görüş, küfür ve zındıklıktır. Hatta bu sapıklık Yahudi, Nasara ve Putperest'lerin bâtıl görüşlerinden daha şiddetlidir.

Muhakkak ki sûfiler bunları şiddetle reddederler. Onların küfürde olduklarına fetva verip insanları onların meclislerine gitmekten sakındırdılar. Arif-i billah Ebû Bekir Muhammed Bennanî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Ey kardeşim! Orada Allah'tan başka bir şey yoktur deyip de nefsinin hevâsına kapılıp gidenlerle beraber oturmaktan sakın. Bu durum apaçık bir zındıklıktır. Çünkü muhakkik olan arif bir kişinin şerîatta ve hakikatta sağlam bir anlayışa sahip olursa "Burada Allah'tan başka kimse yoktur." sözünü derken bu ibareden maksadı teklifleri ihmal edip şerîatı iskat etmek (düşürmek) olamaz! Haşa ki Allah için, kâmil bir mü'minin maksadı bu olsun!"[1]

İkinci fırka: Bu zikredilen şeylerin bâtıl ve küfür olduğunu onlar da söyledi: "Halık mahlukun aynıdır." dediler. Vahdet-i vücûd ile ezelî ve kadîm olan vücudun vahdetini yani Allah'ı kasdettiler. Bu sözleri ile mevcudiyeti, arazî (asıl olmayan) ve müteaddit olan şeyleri kasdetmediler. Bu varlıkların asıl olmadığını bilmeleri itibarı ile bunların varlığı mecazî olup aslında ne zararı ne de menfaatı vardır dediler. Kainat nefsinde devamlı olmayıp bir anda helak ve fâni olmaya mahkumdur. Bu hususta yüce Allah Kasas Suresi 88. ayetinde:

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلاَّ وَجْهَهُ

"Onun zatından başka her şey yok olucudur." buyurmuştur. Varlığı îcad ile izhar, imdâd ile de isbat etmiştir. Çünkü kainat O'nun

[1] Büyük Arif Muhammed Bennânî'nin Medaric-üs Sülûk ila Melik-il Mülük eseri. h.1284'de vefat etmiştir.

isbatı (iradesi) ile sabittir. Zatının ehadiyeti (birliği) ile de mahvolur. Onu ancak Allah'ın kayyumiyet sırrı tutar. Bu görüşe sahip olanlar da iki kısma ayrılır:

1- İtikat ve burhan ile bu anlayışa vardılar. Sonra da zevk ve ayan (müşâhede) ile bu hakikate yetiştiler. Şuhud onlara galebe çaldı. Tevhid denizlerinin derinliklerine garkoldular. Nefislerinde fâni olup başkalarını müşâhede etmediler. Bunların yüce Allah'ın şerîatında müstakim olmaları ile beraber bu sözleri haktır.

2- Bunu lafızdan ibaret belirli bir ilim sanarak ibare ve ifadesini tilavet etmek ile meşgul oldular. O zahirin işaretine yapıştılar. Hakkı müşâhede etmeyi bırakıp başkasının müşâhedesinde kayboldular. Bu lafızlardan birçok defa halavet alarak o lafızlarda lezzet duyduğundan dolayı şerîat gözlerine ehven göründü. İşte bu sebeple de tepe takla düşer ve artık zahiri ile konuşmaya başlayarak der ki: "Şerîat bir yönden gaflet ehline mahsustur. Diğer yönden ise hakikat, irfan ehline mahsustur. Yemin ederim ki bu fırkanın iddiası yalan ve bühtanın ta kendisidir. Çünkü orada ancak şerîat ve ihsan makamı vardır.

Her halükârda bu zamanımızda sûfiye evla olan bunun gibi lafızlardan, vehim veren tâbirlerden, gizli kapalı veya şüphe veren sözlerden, insanları su-i zana düşürmemek ve onların kelamlarını muradlarının dışında te'vil etmemek için uzak durmaktır. Zındıkların ve sûfilerin arasına karışanların çoğu, sûfilerin kelamlarına yalan şeyleri sokuşturmuşlardır. Sûfilerin bunun gibi vehim veren ibare ve açıklamalara benzeyen lafızlardan elbette uzak durmaları lazımdır. Onların kalplerinde gizledikleri fasit akîdeleri, haram olan şeyleri mübah görmeleri düşmüş oldukları münkerat (kötü durumlardan) ve fuhuşları yapmıyor gibi göstermeleri, sûfileri şaşırtmaya! İşte bu sebepten dolayı, hak ile bâtıl birbirine karışır da sadık mü'minler fasık olan sapıkların artıklarını ve bâtıl şeylerini almış olurlar.

Bunun için sûfiler zahir ve bâtınlarını, şerîatı garrâ ile çerçeve içerisine aldılar. Talebelerine de şerîata kavlen, fiilen ve halen temessük edip sarılmaları için tavsiyede bulundular. Zira onların yanında şerîat, giriş kapısı ve vuslat merdivenidir. Her kim ondan döner de saparsa

helake gidenlerden olur. Şerîata temessük bâbında sûfilerin kelamı daha önce geçti. İsterseniz oraya bakınız.[1]

Sonuç olarak deriz ki: "Belirli ulema ve sûfiler bu nakilleri kendi nefislerinde muhterem okuyucuya açar ve o böylece sûfilerin kendilerine nisbet edilen hulûl, ittihat ve vahdet-i vücûd gibi şeylerden berî ve uzak olduklarını bilir. Onların muğlak olan kelamlarının şer'i vech, sahih, sâlim, ehl-i sünnet vel cemaat üzerine te'vil edilmesi muvafik ve uygun olur. Hakikatte onlar bu irfan mertebelerine ancak, Kitap ve sünnete temessük edip, sarılmaları sebebi ile nail olmuşlardır. Onlar hakikatte selef-i salihinin ricalidir. Çünkü onlar Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a uymayı tahakkuk ettirmişlerdir. Bu yönden dareynin (iki cihanın) saadeti ile feyz alıp Allah'ın rızasına nail olmuşlardır. Yüce Allah Nisâ Suresi 69. ayetinde:

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

"Öyle ya, her kim Allah'a ve Peygamber'e muti olursa işte onlar Allah'ın kendilerine in'am eylediği enbiya, sıddık, şüheda ve salihin ile birliktedirler. Bunlarsa ne güzel arkadaştır!" buyurdu.

[1] Eğer sûfilerin belirginlerinin kelamından üstü örtülü veya şüpheye düşürücü bir söz sabit olduğunu görürsen, iki sebepten dolayı seni ondan uzaklaştırırım.

a- Bu durumu kendilerinin dışında bir kimsenin anlamaması için ıslahat, rumuz ve işaretler koymayı gerekli görmüşlerdir. Tevil bahsinde buna işaret ettik.

b- Yahut da onlar bu sözleri galebe ve şatahat hallerinde konuşmuşlardır. İşte bundan dolayı, onların lezzetlerini tatmayan ve mertebelerine yetişmeyen kimseler için bu ibareleri insanların önünde konuşmaları caiz olmaz.

5.5. HAKİKİ SÛFİLER İLE SAHTE SÛFİLER ARASINDAKİ FARK

Maksatlı (art niyetli) kişiler sûfilerin kılığına girip tasavvufçu olduklarını iddia ettiler. Kendilerini onlara nisbet edip benzeterek söz, siyret (yaşantı), hal ve gidişatları ile tasavvufa ihanet ettiler. Aslında tasavvuf bunlardan berî ve uzaktır.

Hakk'a hizmet etmemiz yönünden bize düşen vazife, tasavvufa çağıran sahte davetçilerle, sadık ve arif olan Saadet-ı Sûfiyye'nin arasını ayırt etmemizdir. Hususi olarak iman, takva ve verâda yüksek dereceye sahip olan o toplumun imamlarını ahlâk ve dini yaymalarında, yüce Allah'a davet edip çağıranlar, hangi asırda ve memlekette olursa olsunlar onları ayırt etmemiz önem taşıyan meselelerdendir. Bize düşen vazife, Allah'ın şerîatına ve dinine sarılan bir kişi olarak demeliyiz ki: "Tasavvuf ve sûfilerle, tasavvufçu olmayan ve bu aykırı gidişleri ile kendi kendilerini tasavvufçulara benzeten sahtekârların arasında büyük bir fark vardır. Misal: Bir müslümanın kendi kötü huy ve çirkin fiilleri ile İslâm dinini temsil etmediği gibi."

Hak şerîat ve dinde, ne zaman, bir komşu zulmüyle diğer komşusunun cezalandırılması mümkün oldu? Temiz bir cevheri taşıyan İslâm, müslümanların hataları ile kirlenir mi? Kendilerini sûfilere nisbet eden sapık tasavvufçuların yaptıklarından dolayı bu temiz toplum nasıl mesul tutulur?

Bazı âlimler sapık olan sûfilerin fiillerini inkâr etmiş, tasavvufa çağıran o sapık ve taşkınları hedef almışlardır. Birçok defa sûfilerin hakiki mürşidleri insanları onlardan sakındırmışlardır. Ahmed Zerrûk (rahmetullâhi aleyh) "Kavaid-ut Tasavvuf" kitabında der ki: "Tasavvufta aşırıya gidenlerin sözleri, hevâ ehli olan usûlcüler ve ayıplanmış fakihler gibi reddolunur ve fillerinden uzak durulur. Onlara bu kötülükler nisbet edildi diye bu hak mezhep terk edilemeyeceği gibi işte bunun gibi sahtekârlar olduğu için tasavvuf da terkedilemez..."[1]

İnsanlardan her taifede, kıyamet gününe kadar hayır da şer de mevcuttur. Hiçbir ulema, fukaha, müderris, kadı, tacir ve amir bir olmadığı gibi bütün sûfiler de aynı değildir. Zira onlardan salih olandan daha salih ve fasıt olandan daha fasıt olan vardır. Bu durum Cumhur'un

[1] Ahmed Zerrûk Kavaid-ut Tasavvuf kaide 35 s.13'de

yanında şüphe getirmeyecek kadar açıktır. Hakk'ı bil, ehlini öğren, çünkü rical Hakk'la bilinir, Hakk ricalle bilinmez.

Biz de tasavvufa yanlış çağıranları, Allah'ın dininde aykırı gidenleri, ulemanın ayıplayıp inkâr ettikleri gibi yadırgar ve hoş görmeyiz. Ancak Kitap ve sünnete sarılanları, Allah'ın şerîatında müstakim davrananları benimser, kabul eder ve izlerine düşüp takip ederiz. İslâm ümmetinin selef ve halef âlimlerinin şehadetini gelecek fasıllarda sana arz edeceğim.

5.6.TASAVVUF DÜŞMANLARI

İslâm tasavvufunda kusur arayıp ayıplayanlar ve onun üzerine hücum edenler, çeşitli yalan ve iftiralarla itham edenler, onun bozulduğunu ve haktan meylettiğini uyduranların bu şekilde hareket etmelerinin sebebi İslâm'ın kökünü kazıyıcı düşmanlıkları ve kinleri ya da tasavvufun hakikatını görmeyi örten cehaletleridir.

Birinci sınıf: İslâmı taan etmek, kalelerini yıkmak, alametlerini kirletmek için düşmanlık eden fırkaların, İslâmî sınıfların arasına zehir saçan İslâm düşmanı olan zındık müsteşriklerin ve çocuklarının, hilekâr olan haçlıların ve buğzeden sömürgecilerin yapmış olduğu amellerdir.

Seyyid Muhammed Esed tasavvufun maruz kaldığı bu hücumları "el-İslâm Ala Müfterak-it Turuk" ismindeki kitabının "Haçlıların savaşlarının perde arkası" bahsinde açığa çıkarmıştır.[1]

Bu garazkârlar İslâm'ın kuvvetini yıkıp parçalamak için İslâm derslerini inceden inceye öğrendiler. Hangi kapıdan girerlerse girsinler, o hilekâr hedeflerine ve habis (kötü) fikirlerine ulaşmak için emek sarfettiler. (Bunların maksatları bu kadar vahim idi.) Bunların bu hususta en meşhur yazarları İngiliz Nicholson, Yahudi İgnas Goldziher, Fransız Massignon ve bunlara benzeyenlerdir. Bunlar bazı kitaplarda zehiri yağın içerisine katarak, okuyanı güvendirmek için İslâmı medhederler. Onları kıvama getirip sözlerine inandırdıktan sonra akîdelerine şüphe sokarlar. İslâm'a yalan ve iftira sokuşturarak, okuyucunun kalbini bâtılla doldururlar.

Bazen de kendilerini müslüman gösterip tarafsız ilmî sıfatlara ve dine düşkünlük elbisesine bürünerek İslâm mirasının üzerine ağlayarak, tasavvufa dört koldan saldırırlar. Tasavvufun İslâm'ın ruhu ve çarpan kalbi olduğunu bildiler. Onun Yahudilik'ten, Nasranilik'ten ve Budizm'den iktibas edildiğini iddia ettiler. Tasavvuf erlerini küfre götüren, yanlış akîde ve sapık fikirler olan, hulûl, ittihat, vahdet-i vücûd, vahdet-i din (din birliği) ve başka iftiralarla itham ettiler.

[1] Kitab-ul İslâm Ala Müfterak-it Turuk s.52'ye bakınız. Muhammed Esed Avusturya asıllı olup ismi Leopold Wois idi. İslâm'a girdikten sonra bu ismi aldı. Bu zat Kur'an-ı Kerîm'i ve Buhari'yi İngilizceye tercüme etmiştir.

Biz bu durumu onlara çok görüp ayıplamıyoruz. Çünkü bunlar düşman ve bu durumlar da hilekâr düşmanın görevidir. Onların garazkâr ve habis görüşlerini bildikten sonra onları reddetmek ve iftiralarını çürütmek için tafsilata da girişmiyoruz. Lâkin biz İslâm iddiası eden, sonra da bu amansız düşmanların görüşlerini benimseyen özellikle de İslâm'ın ruhu ve cevheri olan tasavvuf hakkında kötü laf söyleyen bu kişileri kınarız. Sen iyi bil ki; İslâmı ancak hakiki olarak Kitab'a ve sünnete sarılan tasavvufçular yaşarlar. Acaba akıllı bir müslüman için bu önyargılı ve suçlayıcı düşmanların sözlerini mü'min kardeşlerine saldırmak için delil edinmesi doğru olur mu? Yüce Allah'ı tenzih ederim ki bu büyük bir bühtandır.

Eğer bu müşrikler ve müsteşrikler sözlerinde sûfilere iftira ederek İslâmiyeti savunuyor, kendi iddialarınca İslâmı seviyor, İslâm'dan şaibeleri çıkardıklarını sanıyor ve bu hususta gayret gösterdiklerini söylüyorlarsa niçin İslâmla kucaklaşmıyorlar? Niçin İslâmiyeti hayatlarına yol olarak seçmiyorlar?

İkinci sınıf: İslâm tasavvufunun hakikatını bilmeyen, onu sadık ricalindan ve ihlâslı ulemasından almayanlardır. Bilakis inceleme ve araştırmadan uzak yüzeysel bir şekilde nazar edenlerdir. Bunlar da kısımlara ayırılırlar:

A- Tasavvuf hakkındaki fikirlerini bazı sahtekarların tasavvuf anlayışlarından ve amellerinden ve bazı sapık tasavvuf davetçilerinden etkilenerek aldılar. Çünkü onlar hakiki ve net tasavvuf ile sûfilerin içine karışan yabancı kimselerden sadır olan çirkin vakaların arasını ayırt etmeden almışlardır. Bunların ise İslâmla hiçbir ilişkisi yoktur.

B- Saadet-ı Sûfiyye'nin kitaplarına birtakım desise, hile veya dışarıdan sokulan meseleleri okuyup aldandılar. Onları tahkik ve tesbit etmeden sabit bir hakikat zannettiler. Yahut da sûfilerin kitaplarında sabit olan bir kelamı alıp onların muradlarının dışında sathî (yüzeysel) fehimleri, sınırlı ilimleri ve kendi hususi hevâ ve istekleri hesabınca anladılar. Bunlar, şerîatın özünden sapmayan ve bu müteşabih kelamı tevil etmek için parlak ışık ve aydınlatıcı nur veren sûfilerin açık olan kelamlarına müracaat etmediler.

Bunlar kalplerinde hastalık ve eğrilik olan kimselere benzerler. Kur'an-ı Kerîm'deki müteşabih olan ayetleri aldılar. Kendi hevâ, heves ve sapıklıklarına göre tevil ettiler. Bu müteşabih ayetlerin manalarına ışık tutan, manalarını açıklayan, maksatlarını beyan eden Kur'an-ı Kerîm'in

diğer muhkem ayetlerine göz atmadılar. yüce Allah bunların hakkında Âl-i İmrân Suresi 7.ayetinde:

هُوَ الَّذِيَ أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ في قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاء تَأْوِيلِهِ

"Sana kitabı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki bunlar Kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşabih ayetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir." buyurdu.

İşte bundan dolayı ahmak cahiller ve suçlayıcı garazkârların işi karıştırmamaları için, sûfi âlimler, ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinden ayrılmayan akîdelerini apaçık ortaya koydular. Bu büyük sûfi âlimlerden bir tanesi de Şeyh Muhyiddin (rahmetullâhi aleyh)'dir. Zaten bu zatın "Futuhat-ul Mekkiyye" kitabının başında, akîdesini açık ve tafsilatlı olarak zikrettiği görülür. Risale-i Kuşeyriyye sahibi ve diğerleri de böyledir.

C- Kültür ve ilimlerini daha önce geçen yerlerde açıkladığımız gibi müsteşriklerden alan ve onlar tarafından kandırılıp aldatılan kimselerdir. Kendi söz ve bâtıl durumlarını sanki tartışmayı kabul etmeyen, apaçık şeyler olduğunu söyleyerek, bina ettiklerini söylediler. Yahut da Hakim ve Hamid olan Allah tarafından indirildiğini iddia ettiler. Anlayış ve zekaları ile ellerinden gelen her şeyi yapmak isteyen, İslâm dininin eğitim ve kültürlerini yıkıp, alametlerini kirletmek, İslâm'ın cevheri ve ruhunu taan edip (ayıplayıp) kötülemek isteyen bu müsteşriklerin hakikatını idrak edip anlayamadılar.

Ancak şu var ki bu İslâm ümmetinin arasında hak üzerine galip gelen bir taife var ki onları yüz üzere bırakıp, yardımını kesen ve onlara muhalefet edenler Allah'ın emri (kıyamet) gelinceye kadar, zarar veremezler.[1] Eğer insanlar ve cinler toplansalar da onlarla karşılıklı harp etseler, onlar yine de sapıtanı hidayete çağırırlar. Onlardan gelen ezaya

[1] Hadisi Buhari Sahihinde, Kitab'ul İtisam'da tahriç etmiştir. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ümmetimden bir taife, galip gelmede devam edeceklerdir. Allah'ın emri (kıyamet) geldiğinde de onlar galip olacaklardır."

sabreder, sapık ve körleri Allah'ın nuru ile görürler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin hidayeti ile hidayetlenirler. Zaman ve yıllar geçse de onun nuru ile aydınlanırlar.

5.7. Selef ve Halef Müslüman Âlimlerin Tasavvuf ve Erleri Hakkındaki Şehadetleri

Bu risalenin sonunda İslâm tasavvufçularından, İslâm ümmetinden, büyük ulemanın sözlerini ve şahitliklerini sana az bir parça nakledeceğim. İslâm'ın evvelinden bu günümüze kadar fikir ve davet erlerini anlatmaya çalışacağım.

Tasavvufun cevherini bildikten ve senin için tasavvufun İslâm'ın ruhu olduğu açıklandıktan sonra senin bu şehadete muhtaç olman zail olur. Tasavvufun dinin üç rüknünden (İslâm, iman ve ihsan) biri olduğunu bilirsin!

Lâkin burada İslâm'ın nurunu görmekten kör olmuş ve onun hakikatlarından cahil olan bazı nefisler vardır. Bunlar inceleme ve araştırma yapmadan tasavvufun doğru yoldan sapmış kimselerin ve bid'at ehli tasavvuf propagandacılarının işi olduğuna hükmettiler. Bunları ve tasavvufun hakikatını bilmeyenleri, kalpleri ihyada ve nefisleri terbiye etmede tasavvufun etkisini ve zaruretini anlamaları ve çeşitli diyarlarda ve memleketlerde İslam'ın yayılmasındaki tasavvufun semere ve neticelerini bilmeleri için âlimlerin tasavvuf hakkındaki sözlerine sevkederiz.

1- İmam-ı Azam Ebû Hanîfe:

Büyük İmam Ebû Hanîfe en-Numan (rahmetullâhi aleyh)'ın bu hususstaki görüşü, "Şerîat el-Hakikat" bölümünde mufassal bir kelamla geçti. O'nun şerîata ve tarikata nasıl kıymet verdiğini sen de gördün. Zira o zat, bu meydanın süvarisidir. Bunu "İbn-i Âbidin" meşhur hâşiyesinde zikretmiştir.[1]

2- İmam Malik:

İmam Malik (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Her kim fakih olur da tasavvufçu olmazsa, muhakkak fasık olur. Her kim tasavvufçu olur da

[1] Ebû Hanife dört imamın birisi olup, çok şöhretli bir zattır. Hicri 150 senesinde Bağdat'da vefat etmiştir.

fakih olmazsa, muhakkak zındık olur. Her kim bu ikisini birleştirirse hakikate ermiş olur. ”[1]

[1] Hâşiyet-ü Allâme Aliyyul Adevi Ale Şerhi İmam-ı Zerkani Ala Metnil İziyye fil Fıkhıl Maliki, c.3 s.195’de, Molla Aliyyul Kari, Şerhu Aynil İlim ve Zeynul Hilim, c.1 s.33’de, h.1014’de vefat etmiştir. İmam Malik, meşhur olan dört imamdan biridir, h.179’da Medine-i Münevvere’de vefat etmiştir. Allah’u Teâla hepsinden razı ola.

3- İmam Şafiî:

İmam Şafiî (rahmetullâhi aleyh): "Sûfi ile sohbet ettim ve iki harften başka istifade etmedim." Diğer bir rivayette üç kelimeden başka istifade etmedim, bunlar:

"Vakit kılıçtır. Sen onu kesmezsen, o seni keser."

"Nefsini hakla (İslâm) meşgul etmezsen, o seni bâtıl şeylerle meşgul eder."

"Fakirlik, sahibini birçok fitnelerden muhafaza eder." demiştir.[1]

Yine İmam Şafiî (rahmetullâhi aleyh) kıymetli sözlerinden birinde: "Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi: "Yapmacıklığı (iki yüzlülük) terk etmek, insanlarla iyi geçinmek ve tasavvuf ehlinin tarikine iktida edip, girmek." dedi.[2]

4- İmam Ahmed:

İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyh) sûfilerle dostluk kurmazdan evvel oğlu Abdullah'a derdi ki: "Ey oğlum, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadisini elden bırakma. Sen kendinilerini sûfilikle isimlendirenlerden sakın! Çünkü onların birçoğu dinlerinin hükümlerini bilmezler." Ne zaman ki Ebû'l Hamza Bağdâdî Sûfi (rahmetullâhi aleyh) ile arkadaşlık yaptığında ve bu kavmin hallerini bildiğinde, o zaman oğluna dedi ki: "Ey oğlum! Bu kavmin meclislerini bırakma! Zira bu kavmin üzerimize üstünlüğü ilim, murakabe, haşyet, zühd ve yüksek himmet çokluğu iledir."[3]

Muhammed Es-Seffârinî Hanbelî (rahmetullâhi aleyh) İbrahim b. Abdullah Kalânisî (rahmetullâhi aleyh)'nin İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyh)'ten şöyle dediğini naklederek: "Bunlardan daha efdal bir toplum bilmiyorum" deyince ona: "Onlar vaaz dinleyip vecde geliyorlar." denildi. İmam Ahmed (rahmetullâhi aleyh) de: "Bırakın onları! Onlar bir saat Allah'la ferahlansın, zevke gelsinler." dedi.[4]

---

[1] Celaleddin Suyûtî'nin Teyid-ül Hakikat kitabı s.15'de. İmam Şafiî (rahmetullâhi aleyh) dört mezhebin meşhur imamlarından biridir, h.204'de Mısır'da vefat etmiştir.

[2] Keşful Hafa ve Muzil-ul İlbas, c.1 s.341. Acculuni h.1162'de vefat etmiştir.

[3] İmam Ahmed meşhur olan dört imamdan biri olup, h.241'de vefat etmiştir. Allâme Şeyh Emin Kürdî "Tenviri'l Kulûb" adlı eseri, s.405'de. Hicri 1332'de vefat etmiştir. Allah hepsinden razı ola.

[4] Gızau-l El Bâb, Şerh-ü Manzumetü'l Adab, c.1 s.120'de

5- İmam Muhâsibî:

İmam Muhâsibî (rahmetullâhi aleyh): "Hakk'a vasıl olmak ve tasavvuf erlerinin ulaştığı hidayeti elde etmek için sarsılmaz bir gayretin gerektiğinden bahsederken bir eserinde şöyle demiştir. Bu eser tasavvufî, ahlâkî ve imanî bir hayatı en güzel bir şekilde vasfeden kitaplardan biridir. Şüphesiz bu ümmet yetmiş küsur fırkaya ayrılacak, bunlardan yalnızca biri fırka-i naciye olacaktır. Diğerlerini de ancak yüce Allah bilir. Ömrüm boyunca ümmetin ihtilaflarını incelemeye devam ettim. Açık bir yöntemle konuya işaret eden yolu bulmaya çalıştım. İlim ve ameli talep ederek, ulemanın da irşadı ile ahiret yurduna uygun hareket etmek istedim. Birçok kere Allah'ın kelamını fukahanın te'viliyle düşündüm ve ümmetin ahvalı için tefekkür ettim. Bana takdir edildiği kadar onların mezheplerini ve sözlerini inceleyip anladım. İnsanların içinde boğulduğu derin ihtilaflar denizini gördüm. Onlardan çok az bir toplumun emniyette olduğunu gördüm. Onlardan her sınıfı kendilerine tâbi olanların necat bulacaklarını, muhalefet edenlerin ise helak olacaklarını iddia ettikleri halde gördüm. Sonra şu sınıfları gördüm:

Onlardan bir kısmının ahiretin durumlarına vakıf olan âlimler olduğunu gördüm. Bunlarla karşılaşmak çok zor olup, bunlar az rastlanan kimselerdir.

Bir kısmı ise, cahil olan kimseler olup, bunlardan uzaklaşmak bir ganimettir.

Bir kısmı ise ulemaya benzer, fakat dünyaya gönüllerini kaptırmış ve dünya da onların üzerlerine etki yapmış kimselerdir.

Bir kısmı da ilim taşıyan kimseler olup, dine mensup olanlardır. İlimleri sebebi ile tazim ve yükseklik bulmaya çalışan ve dinleriyle de dünya malına nail olmak isteyenler vardır.

Bir kısmı ise ilim taşıyan fakat taşıdığı ilmin yorumunu bilmeyenlerdir.

Bir kısmı kendilerini âbidlere benzetmiş olup hayrı arayan kimselerdir. Onların kimseye faydası dokunmaz. Çünkü ilimlerini dinleyen kimselerin kalplerine onların ilimlerinden hiçbir şey girmez ve sözlerine itimat edilmez.

Bir kısmı da akıl ve deha sahibi olup, onların da verâ ve takvası yoktur.

Bir kısmı ise birbirlerini severler, hevâ ve arzularına muvafakat ederler. Dünya için zelil olup, zillete düşer ve riyaseti (liderliği) talep ederek riyaset peşinde koşarlar.

Bir kısmı da insanların şeytanlarıdır. Ahiretten uzaklaşır ve aşırı bir hırsla dünyayı talep ederler. Dünyalık peşinden koşar ve dünya malını toplamaya rağbet ederler. Onlara dünya gözüyle bakarsan diridirler eğer irfan gözüyle bakarsan da ölüdürler. Belki de onların yanında örf ve adet (meşru olan şeyler), münker (kabul edilmeyen) şeylerdir. Diri ile ölü arasındaki fark da bilinmektedir.

Yukarıdaki sınıflardan hangisine ait olduğumu inceledim sıkıntıya düştüm. Sonra hidayete erenlerin yolunu kastederek doğru yolu talep ettim. Uzun uzun düşündüm bana yüce Allah'ın Kitab'ı, peygamberinin sünneti ve ümmetin icması zahir olduğu zaman anladım ki bir insanın arzu ve hevâsına ittiba etmesi, onu rüşt ve hakikatı görmekten kör eder, haktan saptırır ve bu kişi körü körüne yaşamaya devam eder.

Ümmetin ihtilaflı yollarından fırka-ı naciyeye giderken helak eden fırkalardan ve alçaltıcı hevâlara dikkat ettiğim ve inceleme yapmaksızın girmekten sakındığım için durakladım. Nefsimin hayatını idare ettirmesi için kurtuluş yolu aradım.

Bundan sonra da yüce Allah tarafından inen Kitap'ta, kurtuluşun yolunu, Allah'tan ittika, farzların edası, helal ve haramın bütün hududunu tanımada ve bunlara sımsıkı sarılmada bu ümmetin icma ettiğini gördüm. Allah için, Allah'a ihlâs ile itaat etmeyi ve Resulünün izini takip etmeyi gördüm. Bu sebeple de ulemanın yanındaki eserlerde varid olan farzların ve sünnetlerin bilgisini öğrenmeyi talep ettim. Bunların ise birbirine ihtilaf ettiklerini ve birleştiklerini gördüm. Bununla beraber yine de ulemanın farzlar, sünnetler ve Allah'ın emrine uymada Allah için ittifak edip birleştiklerini tesbit ettim. Allah'ın rızasına uygun bir şekilde haramdan sakınan, peygamberlerinin izini takip eden ulemayı, ahireti dünyaya tercih eden zevat-ı kiramı ve Allah'ın emirlerine, Resullerinin sünnetine sımsıkı sarılanları gördüm.

Bu ümmetin içinde, bu sıfatlarla sıfatlanan ve eserlerine uyulan kimseleri araştırdım. Onların ilimlerini iktibas edip almak istedim. Lâkin onların çok az ve ilimlerinin de silinmiş olduğunu gördüm. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın buyurduğu gibi: "İslâm garip başladı (geldi), garip

başladığı gibi garip olarak da dönecektir. Ne mutlu gariplere!"[1] Bunun gibi zevat, dinlerinde eşi ve benzeri olmayan kimselerdir. Bu sebeple velîleri ve müttekîleri kaybetme musibeti bana çok büyük ve ağır geldi. Birdenbire ömrüm içindeki bu çalkantılı hâlimde, ümmetin ihtilaf içinde olduğu bir zamanda, bana ölümün aniden gelmesinden korktum. Bir âlim bulmakta acele ettim. Niyetim onu bulmak ve ilminden nasip almaktı fakat olmadı. Ne ihtiyatı ne de kendime nasihatı bıraktım. Rahmeti ve şefkati bol olan yüce Rabb'im bana, kendi kulları arasında birtakım kimseleri lutfetti ki onların içinde takvaya delil, verâya alamet ve ahireti dünyanın üzerine tercih edenleri buldum. Onların irşad ve vasiyetlerinde, hidayet imamlarının etkili ve tesirli olduklarını ve onlara muvafık olduklarını buldum. Hem de onların ümmete nasihatı, toplu olarak yaptıklarını gördüm. Onlardan ebediyyen isyan beklenmez ve onlar ebedi olarak Allah'ın rahmetinden umutsuzluğa düşmezler. Onlar muhtaç ve zorlukta oldukları zaman da nimetlere şükredip, sabrederek kazaya razı olurlar. Onlar Allah'ın yardım ve ihsanını zikrederek, Allah'ı kullarına sevdirir, kulları da günahlardan dolayı tevbeye teşvik ederler. Allah'ın kudretini, azametini, Kitab'ını ve Resulünün sünnetini bilen ve dinlerinde fâkih olanlar bunları bildikleri için, kulları yüce Allah'a teşvik ederler. Sevilen ve sevilmeyen şeyleri bildikleri için bid'at, hevâ ve arzulardan uzaklaşır, bir şeyin derinine dalıp aşırı gitmeyi de terkederler. Mücadele etmeye ve tartışmaya buğzeder, gıybetten ve zulümden uzaklaşır, hevâ-i arzularına muhalefet ederler. Nefislerini hesaba çeker, azalarına sahip olurlar. Yeme, giyme ve bütün hallerinde haramı, helali araştırırlar. Şüphelerden uzaklaşır, şehvani arzularını terkederler. Yemede azla yetinir, mübahı azaltır ve helaldan dahi çekinirler. Onlar ahirette hesap vermekten korkarlar. Kendi kendileri ile meşgul olur, başkalarını değil de kendilerini küçümserler. Çünkü bir kişinin durumu başkalarını değil kendisini ilgilendirir. Ahiretin durumunu, kıyametin ahvalını, bol sevap kazanmayı ve azabın acı elemini bilirler.

Bu durum kendilerinde devamlı bir hüzün ve kalıcı bir gam miras bırakmıştır. Onlar daima üzüntü içinde olup dünya sevinci ve nimetleri ile meşgul olmazlar. Bunlar dinin sıfatlarını vasfederek verâ için öyle bir hudud çizdiler ki kalbim sıkıldı. Dinin edepleri ve verânın sıdkı öyle bir denizdir ki benim gibi kimselerin kurtulamayacağını ve sınırları içinde

[1] Müslim Sahihinde, Kitab-ul İman bahsinde, Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den tahriç etti.

kalamayacağımı öğrendim. İşte o zaman onların faziletleri bana açıklandı ve nasihatları ışık tuttu, yakînen bildim ki onlar, ahiret yolunun âmilleri ve peygamberlerinin izini takip eden kimselerdir. Onlar aydınlanmak isteyenlerin lambaları ve irşad olmak isteyenlere de yol gösterenlerdir.

Bunların durum ve hallerini bildikten sonra onların mezheplerine rağbet ettim. Onlardan faydalanmayı, onların edeplerini kabul etmeyi ve onlara itaat etmeyi uygun gördüm. Onları hiçbir şeye denk tutamam ve hiçbir kimseyi de onlara tercih edemem. Bu sebeple yüce Allah bana bir ilim fethetti ki onun delili beni aydınlattı ve onun fazileti de beni nurlandırdı. Onu onaylayıp kabul edenin başaracağını umdum. Onunla amel edenin yardım alacağını yakînen kabul ettim. Ona muhalefet edenlerin eğriliklerini gördüm. Onların cahillik ve inkârlarından dolayı kalplerinde pasların biriktiğini gördüm. Onu onaylayanların ise büyük hüccet yakaladıklarını gördüm. Onu kabullenip hududunu kabul ederek, amel etmeyi kendime vâcib bildim. O ilme itikat edip içtenlikle ona yöneldim, hem de o ilmi dinimin esası kıldım. Amellerimi onun üzerine bina ettim ve bütün hallerimi onun içinde değiştirdim. Cenab-ı Allah'ın bana in'am ettiği şeylere karşı şükür içinde kalmayı istedim. Hem de Allah'tan bu ilmin hududu üzerinde kaim olmak için beni kuvvetlendirmesini talep ettim. Bu ilmi bilmemde çok kusurum vardır. Muhakkak ki ben bunun şükrünü eda edemem." dedi.[1]

6- Abdülkahir Bağdâdî:

Büyük imam kelamcıların dayanağı Bağdatlı Abdülkahir (rahmetulahi aleyh) "el Ferku Beynel Firak" kitabının "Ehl-i Sünnet vel Cemaat Fırkalarının Beyanı" bâbında şunları söylemiştir: "Biliniz ki Allah sizi mesut ve saadetli etsin. Muhakkak ki ehl-i sünnet vel cemaat olan insanlar sekiz sınıftır:

Birinci sınıf:

Tevhid, nübüvvet, vaad, vaid, sevap, ikab, içtihat şartları, imamlık, başkanlık ve liderliği ilim bakımından ihate etmişlerdir.

[1] Haris-i Muhâsibî, Kitab-u Vâsâyâ isimli eseri s.27-32'de. Hicri 243'de vefat etti. Bu kitap sûfilerin itimat ettiği kitapların başında gelir.

İkinci sınıf:

Rey ve hadis fırkalarından meydana gelen fıkıh imamlarıdır. Bunlar dinin usûlü olan Allah'ın ezeli ve zati sıfatlarına itikat ederler. Kaderiye ve mutezile görüşlerinden uzak durur, cennet ehline cennet nimetlerinin ve kafirlere de cehennem azabının devamlılığına inanırlar. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali (radıyallâhu anhum)'nin imametlerini kabul eder ve ümmetin selefi salihlerine hüsn-ü zan ederek methederler. Sapık ve hevâ ehlinden uzaklaşan imamların arkasında Cuma'nın vacib olduğunu kabul ederler. Şerîat hükümlerini Kur'an, sünnet ve sahabenin icmasından almayı kabul ederler. İşte bu cemaata İmam Malik, İmam Şafiî, Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel (radıyallâhu anhum)'in ashabı girer.

Üçüncü sınıf:

Bunlar şu kimseler ki Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen haber yolu ile nakledilen sünnetlerin ilmini kavrar, sahih olanla ve illetlinin arasını ayırt ederek cerh ve tadil sebeplerini bilirler. Hevâ ehlinin sapık bid'atlarını kendi ilimlerine karıştırmazlar.

Dördüncü sınıf:

Edebiyat, nahiv ve sarf ilmini ihate eden bir kavimdir. Bunlar lugat imamları olan Halil, Ebû Amr b. A'lâ ve Sibeveyh gibi zatların yolundan giderler.

Beşinci sınıf:

Kur'an-ı Kerîm'in kıraat vecihlerini ve kur'an ayetlerini, hevâ ehlinin sapık te'villerine yönelmeden ehli sünnete göre tefsirinin ve te'villerinin anlamlarını ihata ederler.

Altıncı sınıf:

Sûfilerin zahidleridir ki dünyayı gördüler azıyla yetindiler, tecrübe ettiler ibret aldılar ve aza kanaat edip kadere razı oldular. Onlar hayır ve şerden, kulak, göz ve kalbin yaptıkları şeylerden sorumlu olduklarını ve zerre miskali şeylerden hesaba çekileceklerini bildiler. Ahiret günü için en iyi hayırları yaparak hazırlandılar. Kelamlarını, ehl-i hadisin görüş, ibare ve işaret yolu üzere cereyan ettirip faydasız sözleri ise terkettiler. Bunlar hayırda riyayı ve utanmaktan dolayı hayrı terketmeyi bilmezler. Dinleri tevhid dini olup teşbihi terketmektir. Mezhepleri ise bütün işlerini

yüce Allah'a havale edip ona tam bir tevekkül ederek onun emirlerine teslim olmaktır. Onlar rızıklarına kanaat edip itiraz etmezler. Yüce Allah Cuma Suresi 4. ayetinde:

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءَ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

"Bu Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir." buyurur.

Yedinci sınıf:

Müslümanların zayıf noktalarında kafirlere karşı nöbet tutanlardır. Onlar Müslümanların düşmanları ile cihad edip Müslümanları koruyanlardır.

Sekizinci sınıf:

Sapık hevâ ehlinin şiarının zahir olduğu beldelerin halkı değil de ehl-i sünnet şiarının galebe geldiği memleketlerin halkıdır.[1]

7- İmam-ı Kuşeyrî:

İmam Ebû'l Kasım Kuşeyrî (rahmetulahi aleyh) meşhur risalesinin mukaddemesinde sûfilerden bahsederek dedi ki: "Yüce Allah bu taifeyi evliyasının hassı kıldı, Resullerinden ve Nebilerinden sonra onları kullarının üzerine faziletli eyledi. Onların kalplerini sırlarının madeni kıldı. Onları ümmetin arasında nurların doğduğu ve yükseldiği kimseler eyledi. Bunlar halka yardımcıdırlar. Her hallerinde Hakk için, Hakk'la dönüp dolaşırlar. Yüce Allah onları beşerîyet kirlerinden arındırmıştır. Onları ehadiyet hakikatleri ile tecelli edip müşâhede makamına yükseltmiş ve kulluk adabına nail olmaya muvaffak kılmıştır. Rubûbiyet hükümlerinin mecralarını göstermiştir ve onların üzerinde vacib olan tekliflerini yerine getirmelerine kaim kılmıştır. Allah Sübhane'nin emirlerini tahakkuk ettirdikleri için yüce Allah onları bir halden başka bir hale geçirip yükseltmiştir. Sonra da gerçek bir fakirlik ve üzgün bir kalple Allah Sübhaneye dönerler. Kendilerinde meydana gelen amellere, hallerinin saf ve temiz olmasına güvenmezler. Onlar bilirler ki yüce Allah istediğini yapar ve kullarından istediğini seçer. Halk ona

[1] Abdulkahir Bağdâdî El Farku Beynel Firak, s.189'da. Hicri.429'da vefat etmiştir.

hükmedemez. Hiçbir mahluk ondan hak iddia edemez. Zira sevabı, fazlının başlangıcı azabı adaletle hükmetmek, emri ise(cennetlik ve cehennemliği) ayırmaya hükmetmektir."[1]

8- İmam Gazalî:

İşte hüccet-ül İslâm olan İmam Ebû Hamid Gazalî (rahmetulahi aleyh) "el-Munkizu Mine'd-Dalâl" isimli kitabında sûfilerden, sülûklarından ve yüce Allah'a vasıl eden hak tarikatlardan konuşarak diyor ki: "Muhakkak yakînen bildim ki sûfiler hasseten yüce Allah'ın tarikine sülûk eden kimselerdir. Onların davranış, hal ve tavırları, en güzel davranış ve tavır, tarikatları en doğru tarık ve ahlâkları da en temiz ahlâktır." Sonra sûfileri inkâr eden ve onlara hücum edenleri reddederek der ki: "Sonuç olarak, tarikata dil uzatanlar daha ne diyebilir. Çünkü ilk şartı taharet, yani kalbi Allah'tan gayriden tamamen temizlemek, namazdaki tahrim tekbiri gibi anahtarı ise kalbi zikrullaha tamamen garketmek ve sonu da her şeyden vazgeçerek Allah'ta fâni olmaktır..!"[2]

9- İmam Fahreddin Râzî:

Büyük Allâme ve şöhretli müfessir İmam Fahreddin Râzî (rahmetulahi aleyh)"İtikadat-u Firak-ıl Müslimin vel Müşrikin" kitabının "Sûfilerin Halları" başlıklı sekizinci babda der ki: "Bu ümmetin fırkalarını derleyenlerin çoğu sûfilerden bahsetmemişlerdir ki bu büyük bir hatadır. Zira özet olarak sûfilerin yolu, Allah'ın marifetine giden yol, kalbi temizlemek ve bedeni alakalardan soymaktır. Bu güzel bir yoldur." Yine: "Tasavvufçular öyle bir kavim ki tefekkürle meşgul olur, nefsi cismani alakalardan soyar, gizli hallerinde ve bütün amellerinde Allah'ın zikri ve tasarrufatından uzak olmamak için mücâhede edip çalışırlar. Onların olgun edeplerinde, yapı ve mizaçlarında Allah'la beraber olmak vardır. İşte bunlar Âdem neslinden gelenlerin en hayırlı fırkalarıdır." dedi.[3]

---

[1] Risale-i Kuşeyriyye s.2'de. Kitabın musannifi Ebû Kasım Kuşeyrî, h.465'de vefat etmiştir.

[2] Hüccet-ül İslâm İmam Gazalî'nin Munkiz-ul Min ed-Dalâl eserinde, s.131'de. Hicri.505'de vefat etmiştir.

[3] İmam Fahreddin Râzî için "İtikadat-ü Firak-il Müslimin vel Müşrikin" isimli eserin 72-73. sayfasında, vefatı Herat şehrinde h.606'da vuku bulmuştur. "İtikadat-ü Firak-il Müslimin" kitabının yazarı Ali Sami Neşşar der ki: "Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh) son günlerinde ilmi kemâlının en yükseğine çıktığı zaman, daha evvel Ebû Hamid-il Gazalî (rahmetullâhi aleyh)'in başına gelen sorunlar onun da başına gelmiştir. Aklına güvencesi azaldı, aczini hissetti ve anladı ki insanın aklı mevcudatın zatını ihate etmekten acizdir. Sûfilerin

10- İzzeddin b. Abdüsselam:

Sultan-ül ulema İzzeddin b. Abdüsselam (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sûfilerden olan kavim, dünya ve ahirette yıkılmayan şerîatın temelleri üzerine oturdular. Başkaları ise resimler üzerine yani zahiri güzel ama kıymetsiz bir temel oturdular. Bu kavmin eli üzerine kerametlerin ve harikulade olan şeylerin vakı olması onların dünya ve ahirette yıkılmayan şerîat üzerine olduklarını sana gösterir. İşte bu durum bunların Hakk'a yakın olmalarından ve Allah'ın onlardan razı olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer Yüce Hakk, amelsiz ilimden razı olsaydı, bütün amelsiz ilim sahiplerinden de kerametler sadır olurdu. Heyhat! Heyhat! (hiç öyle şey olur mu?)"[1]

11- İmam Nevevî:

"Mekâsid" isimli risalesinde der ki: "Tasavvuf yolunun usûlü beş tanedir:

1- Gizli ve aşikârda Allah'tan ittika etmek.

---

hali kendisine yetişip, peşi peşine gelmeye başladı. Bazı vaiz meclislerinde nöbetler gelir, istiğase (yardım) dileyerek bağırırdı.

Bir gün vaaz ederken, Sultan Şehabettin Gavrî de huzurda idi. Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh)'ye bir hal hâsıl olup, istiğase (yardım) isteyerek: "Ey bu alemin sultanı! Senin saltanatın, Râzî'nin de hile ve kandırması baki değil!" Sûfilerin hali kendisine galebe çalarak, şiirler okumaya başladı ve şu şiiri okudu:

"Aklın ileri gitmesinin sonu bağdır,
Alemlerin sa'yının çoğu sapıklıktır,
Ruhlarımız cesetlerimizde vahşet içindedir,
Hâsılı kelam dünyamız eziyet ve vebaldir,
Ömrümüz boyunca araştırıp, incelemeden,
Dedi-kodudan başka bir şey toplayıp, istifade etmedik."

İmam Fahreddin Râzî (rahmetullâhi aleyh)'ye Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh)'den mektup geldikten sonra, aralarında kuvvetli bir bağlantı ve irtibat olmuştur. Şeyh Muhyiddin Arabî (rahmetullâhi aleyh) kendisine vehbî ve irfan ilminin kıymetini açıklayarak, ilme teşvik etmiştir. Bu risale (mektup) Mısır'da selefiyye matbaasında tab edilmiştir (basılmıştır). Hatta onun ismi de "Risalet-i Şeyh Tarikat-ı Muhyiddin b. Arabî ilel İmam-ı İbn-i Hatip Reyyül Maruf Bi Fahri Râzî" denilmiştir. Bu mektupları nüshalara ayırıp, açıklayan ve tashih eden Abdul Aziz El-Meymeni Raci Kuti El-Eseri Mugri (rahmetullâhi aleyh)'dir. Hindistan'da Ali Kerre Üniversitesi'nde, Camiat-ül İslâmiyye fakültesinde h.1334'de Kur'an hocası idi. Bu mektubu üç risalelik bir mecmuada yayınlamıştır.

[1] Şeyh Hamid Sakar (rahmetullâhi aleyh)'in "Nur-ut Tahkik" eseri s.96'da. İzzeddin b. Abdüsselam (rahmetullâhi aleyh) şeyh-ul ulema ve sultan-ul ulema diye lakap almıştır. Hicri 577 senesinde doğmuş, 660 senesinde vefat etmiş, imamlık onda son bulmuştur. Zühd ve verâ ile beraber içtihat menziline yetişmiştir. Şam'da doğmuş, Mısır'a gidip, 20 seneden fazla orada ikamet etmiştir. İlmi neşredip, marufu emrederek, münkerden de nehyetmiştir. Birçok kitaplar telif etmiştir. Tasavvufu, Şahabeddin Suhreverdi (rahmetullâhi aleyh)'den aldı ve Şeyh Ebû Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh)'nin eli üzere sülûk etmiştir. Onun meclisine gidip, kelamını dinlediği zaman; "Bu Allah'a ahdi yakîn olan bir kelamdır" dedi.

2- Bütün söz ve fiillerinde sünnete ittiba etmek.
3. Halk kendine yönelse de arkasını dönse de umursamamak.
4- Azda ve çokta Allah'tan razı olmak.
5- Bollukta ve darlıkta Allah'a yönelmek.[1]"

12- İbn-i Teymiyye:

Ahmed b. Teymiyye (rahmetullâhi aleyh) "Mecmau'l Fetava" isimli eserinin 10.cüzünde, sûfilerin Kitap ve sünnete sıkıca sarılıp bırakmadıklarından bahsederek der ki: "Sâliklerin müstakim olanları selef şeyhlerinin cumhuru gibidir. Onlar mütekaddimden Fudayl b. İyâz, İbrahim b. Edhem, Ebû Süleyman ed-Dârânî, Ma'rûf-i Kerhî, Serî es-Sakatî, Cüneyd b. Muhammed (rahmetullâhi aleyhim) ve müteahhirinden Abdulkadir Geylanî, Şeyh Hammad, Şeyh Ebû'l Beyan (rahmetullâhi aleyhim) ve diğerleridir. Bu zatlar, havada uçsa, suda yürüse dahi sâlikin, şerîatın emir nehiylerinden dışarı çıkmasına müsaade etmezler. Bilhassa onların üzerine gerekli olan şey, ta ölünceye kadar emir olunanı yapmak ve yasakları da terketmektir. İşte bu da Kitab'ın, sünnetin ve selefin icmasının delalet ettiği bir haktır. Onların kelamlarında böyle meseleler çoktur."[2]

13- İmam Şâtibî:

"El Müslim-ü Aşiret-ül Muhammediyye" adlı dergi Seyyid Ebû Tekî Ahmed Halil'in "İmam Şâtibî (rahmetullâhi aleyh) "Sûfi ve selefi" başlıklı yazısını yayımlayarak şöyle dedi: Şâtibî (rahmetullâhi aleyh)'nin "el-İ'tisam" isimli eseri selefilerin bazı görüşlerinde müracaat ettikleri kitaplardandır. Hatta onlar Ebû İshak Şâtibî (rahmetullâhi aleyh)'yi kendilerinin imamı olarak görürler. İmam Şâtibî bu kitabında "Tasavvuf-ul İslâmî" diye kıymetli bir fasıl açmış ve bu kitapta tasavvufun dinin özü olup bid'at olmadığını tesbit etmiştir. Orada dillerin ahras olup susacağı, akılların ve kalplerin teslim olacağı şekilde konuya tam hakkını vermiştir. İmam Şâtibî (rahmetullâhi aleyh)'nin dediğine kulak ver!

O diyor ki: "Sonuçta cahillerin birçokları, sûfilerin Kitap ve sünnete uymayı ihmal ettiklerine ve şer'i şerifte olmayan şeylere iltizam

[1] İmam Nevevî (rahmetullâhi aleyh)'in "Mekâsid" isimli eseri, et-tevhid, ibadet ve usûlü tasavvuf bölümü s.20'de. Hicri 676'da Şam'ın Neva köyünde vefat etmiştir.
[2] Ahmed b. Teymiyye (rahmetullâhi aleyh) "Mecmu-ul Fetava" isimli eseri, c.10 s.516-517'de

ettiklerine inanırlar. O sözü dediklerini ve onun üzerine amel ettiklerini savunurlar. Onlar haşa ki buna itikat etsinler veya o sözü desinler. Halbuki onlar evvel emirde tarikatlarını sünnet üzere ve sünnete muhalefet etmekten sakınmak üzerine bina etmişlerdir. Hatta onların ileri sürüp de muhafaza ettikleri görüş ve inançlarının dayanağı olan Ebû Kasım Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak ki onların tasavvuf ismini seçmeleri, ehli bid'attan ayrı oldukları içindir. Zikredildi ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan sonra o asırda Müslümanlar, faziletli olan sahabenin ismini alem olarak koymuşlardır. Zira sahabeden daha faziletli kimse yoktur. Sonra sahabeyi takip edip gelenlere de tâbiin ismi verilmiştir. Ondan sonra da insanlar ihtilafa düşmüş ve mertebelere ayrılmıştır. Dinde dikkatli davranan hususi kimselere, zühhad (zahitler) ve ubbad (ibadet edenler) ismi verilmiştir. Sonra bid'atlar zahir olup çoğaldığında, her fırka kendilerinin zühhâd ve ubbâd olduklarını iddia etmişlerdir. Bunun için kendilerini Allah'la gören ve kalplerini gafletten muhafaza eden ehli sünnetin seçkinleri tasavvuf adı ile ayrıldılar. İyi düşün, derinden derine incele! Ganimet olarak elde tut! Allah daha iyi bilir."[1]

14- İbn-i Haldun:

İbn-i Haldun (rahmetullâhi aleyh) ilmi tasavvuftan konuşurken der ki: "Bu ilim dinde sonradan çıkan şer'i ilimlerdendir. Bunun aslı, bu kavmin tarikatı, sahabenin, selefin, tâbiinin büyüklerinin ve onlardan sonra gelen ümmetin hak ve hidayet yoludur. Bu tarikatın aslı ibadet üzere durup yüce Allah'a teslim olup itaatta bulunmaktır. Dünyanın ziynet ve süslerinden uzaklaşmak ve insanların lezzet, mal, şöhret ve mevkiden nasip alma çalışmalarından ayrı durmaktır. İbadet için halktan ayrı kalmaktır. İşte bu duruma göre sahabe ve selefin umumunun hali böyle idi. Vakta ki ikinci asırda ve sonrasında insanların dünyaya yönelmesi yayılınca ibadete yönelen kimselere sûfi ismi verildi." dedi.[2]

[1] Şâtibî İbrahim b. Musa El Lehhami El Gırnatî El Malikî (rahmetullâhi aleyh) h.790'da vefat etmiştir. "El Müslim-ul Mecellet-il Aşiret-il Muhammediyye" dergisi 1373 senesi Zilkade sayısında.

[2] Mukaddemeti İbn-i Haldun, s.328'de, Abdurrahman b. Şeyh Ebû Bekir Muhammed b. Haldun El Hadremi h.732 senesinde doğdu ve h. 808 senesinde vefat etti.

15- Taceddin Subkî:

Şeyh Taceddin Subkî (rahmetullâhi aleyh) "Muidun Niam ve Mubidun Nigam" adlı eserinin "Sûfilik" başlığı altında: "Allah'ın selamı onlara olsun. Allah onları ve bizleri cennette biraraya toplayıp, birleştirsin! Onlar hakkındaki dedi-koduların sebebi alakasız birçok kişinin tasavvufa burun sokmasından kaynaklanan bilgisizliktir." Şeyh Ebû Muhammed Cüveynî (rahmetullâhi aleyh) bu konuyla alakalı olarak şöyle dedi: "Bu durumda bilgisizce konuşanların üzerinde durmak doğru olmaz. Çünkü bunların haddi hesabı yoktur. Sahih olan o yolun sıhhatli oluşudur. Zira onlar dünyadan uzaklaşmış ve vakitlerinin çoğunu ibadetle geçirmişlerdir." Sonra tasavvufun tariflerini yaptı ve sözü şuraya getirdi: "Hülâsa olarak onlar ehlullahtır. Onların hususiyetlerindendir ki onlar zikredilip konuşulduğunda rahmet umulur, duaları bereketi ile yağmurlar yağar. Yüce Allah onlardan ve bizlerden razı olsun.!"[1]

16- Celaleddin Suyûtî:

Allâme Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh) "Teyidü'l Hakikatü'l Aliyye" isimli kitabında der ki: "Muhakkak tasavvuf, şerefli bir ilimdir. Onun medarı, sünnete ittiba ve bid'atları terketmektir. Nefsin alışkanlıklarından, hazlarından, amaçlarından, muradlarından ve tercihlerinden temizlenerek yüce Allah'a teslim ve onun kazalarına razı olup muhabbetini talep ederek yüce Allah'tan başkasını hakir görmektir. Yine dışarıdan birtakım kimselerin, onlardan olmadığı halde onlara benzemeye çalışan bid'at ehli olduğunu gördüm. Onlar tasavvuftan olmayan şeyleri tasavvufa sokmuş ve bu sebeple de toplumun tasavvufa karşı kötü zanlarını meydana getirmişlerdir. Ehl-i ilim bu iki taifenin aralarını ayırt etmeye yönelip hak ile bâtılı bildirmişlerdir. Zira ben bu durumu düşündüm, şerîat imamlarının hakiki sûfilere bir şey dediklerini asla görmedim. Ancak onlar bid'at ehli ve sûfi olmadıkları halde aşırılık iddia eden sapıklar hakkında konuşuyorlardı."[2]

[1] Muidun Niam ve Mubidi Nigam, s.119'da. İmam Taceddin Abdul Vehhab Subkî h.771'de vefat etmiştir.

[2] Allâme Celaleddin Suyûtî (rahmetullâhi aleyh)'nin "Teyidül Hakikat-ül Aliyye" isimli eseri s.57'de, bu zat h.911'de vefat etmiştir.

17- İbn-i Âbidin:

Muhakkiklerin sonu olan ve İbn-i Âbidin lakabı ile şöhret bulan meşhur fıkıhçı büyük Allâme şeyh Muhammed Emin, "Mecmuat-ür Resail İbn-i Âbidin" kitabının yedinci risalesinde "Şifau'l Alîl ve Bellü'l Galîl" bölümünde hatim ve tevhid yapmayı vasiyet edenin hükmünü açıklarken: "Taziyelerde ve hatimlerde insanlar arasında cari olan, dine sokuşturulan bid'atlar, ilim kisvesini giyip de sûfi ismini kendilerine mal eden kişilerden türediğini açıkladı ve sözüne ekleme yaparak sadık sûfilerin bu sözlerin kapsamına girdiğinin zannedilmemesi için şunları söyledi: "Saadatımız ve muteber olan sûfilere sözümüz yoktur. Zira onlar kötü ve düşük olan hasletlerden temizlenmiştir. Şerîat ve tasavvufun imamı olan Efendimiz Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'e birtakım kavmin zikirde vecde gelip sallandıklarını sordular. Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Onları Allah'a bırakın. Onlar Allah demekle ferahlansınlar. Zira onlar öyle bir kavim ki bu yol onların ciğerlerini kesmiş, yorgunluk kalplerini parçalamış ve onlar halsiz olup daralmışlar. Eğer siz onların aldıkları zevki tatsaydınız, onların sayhalarını (bağırmalarını) mazur görürdünüz." İmam Cüneyd de (rahmetullâhi aleyh) bu şekilde konuştu. Mahir, Allâme İbn-i Kemâl Paşa bu konuda kendisinden fetva istenildiğinde, dediği bir şiirin mefhumu:

"Eğer hakikatlı isen vecde gelmende bir zorluk yoktur,
Eğer ihlâslı isen de sallanmanda bir beis yoktur,
Efendisinin çağırdığı bir kişi, çağırana başı üzere koşarsa,
Sen kalktın ayak üzere Allah'a koşuyorsun, bu sana uygun olmaz mı?"

Zikir ve semâ hallerinde vakitlerini en güzel amellerle sarfeden ariflerin böyle yapmalarına ruhsat olduğu zikredildi. Çirkin hallere düşmekten nefislerine malik olan salikler ancak Allah'tan duyar (onu işitir) O'na müştak olurlar. Eğer O'nu zikrederlerse feryat ederler, şükrederlerse ortaya çıkarlar, vecde gelirlerse sayha atarlar (bağırır) ve müşâhede ederlerse de istirahat ederler. Eğer Allah'ın huzurunun yakınında dolaşırlarsa seyahat ederler. Üzerlerine ne zaman vecd galib gelir de iradesinin pınarlarından içerlerse yüz üzere düşer ve erirler. Bazılarının da kalplerinde lütuf şimşekleri (ilhamları) çaktığında harekete geçerler ve kendilerini iyi hissederler. Bazıları da var ki kurbiyetin doğduğu yerden muhabbet güneşi üzerlerine doğduğunda

kendilerinden geçerler. İşte bu benim cevap vermemde aklıma gelenlerdir. Allah doğruyu en iyi bilendir!

Ayrıca onların semâsı, marifeti ilâhiyeyi ve Rabb'anî hakikatleri doğurur. Bu da ancak yüksek zatın vasfını, hikmetli konuları ve naatları dinlemekle olur.

Yine bizim için onlara iktida edip de uyanlara, meşreblerini tadanlara ve melik-il allamın zatında, nefsinde şevk ve tutkunluk bulanlara sözümüz yoktur. Özellikle bizim sözümüz bu avamlarla beraber olan düşük fasıklaradır."[1]

18- Şeyh Muhammed Abduh:

"Mecellet-ül Müslim" dergisi Muhammed Abduh (rahmetullâhi aleyh)'nun "Tasavvuf Hakkındaki Görüşü" başlıklı makalesini yayınladı. Bu makaleyi ondan merhum Şeyh Ali Mahfûz (rahmetullâhi aleyh) "İbda" isimli risalesinde naklederek dedi ki: "Şeyh Muhammed Abduh (rahmetullâhi aleyh): "Muhakkak İslâm tarihini ve İslâm tarihinde İslâm'ın güzelliğini bozan birtakım bid'at ve adetleri araştıranlar, Müslümanları dinlerini tanımamaya düşüren ve onları kurtuluşun esası ve amellerin sıhhatının sebebi olan tevhitten uzaklaştıran esas sebebin tasavvuf olduğunu zannettiler. Halbuki durum onların zannettikleri gibi değildir. Şimdi biz özet olarak onların arzu ve maksatlarını sana zikredeceğiz. Bundan sonra durum neye dönmüştür, iyi bilesin.

Tasavvuf, İslâm'ın evvelki asırlarında meydana gelmiş olup onun çok büyük bir önemi vardı. Evvel emirde tasavvuftan maksat, ahlâkı doğrultmak, nefisleri temizleyip tezkiye etmek ve dini amellerle eğitip nefisleri oraya cezbetmektir. Bu amellerle nefisleri coşkulu bir hale getirmek, onun hikmet ve sırlarını yavaş yavaş nefislere bildirmekti. Fukaha azaların amellerine ve muamelelere müteallik olan ahkam üzerinde durmuş ve sûfilerin dinin esrarını bildiklerini kabul etmemişlerdir. Onları sapıklık ve inkârcılıkla suçlamışlardır. Çünkü yetki fukahanın elinde idi. Ümera ve sultanlar onlara muhtaçtılar. Bundan dolayı sûfiler durumlarını gizlemek zorunda kaldılar. Kendilerine mahsus rumuz ve terimler koydular. Başkalarını kendilerine kabul etme sırasında

[1] Yedinci risale: "Şife-ul alil ve bellül galil fi hükmül vasiye bil hatamat vet-tahallil" s.172-173'de. Büyük Fakih İbn-i Âbidin (rahmetullâhi aleyh) h.1198'de doğdu ve 1252'de de vefat etti. Bundan önce tercüme halında bir parça zikretmiştik.

birtakım şartlar koyup uzun boylu incelemeye tâbi tutmuşlardır. Onlar dediler ki: "Bizimle beraber olmayı isteyen kimselere evvel emirde talip olmak, mürid olmak ve sâlik olmak gerekir. Sülûkten sonra ise ya vasıl olur ya da kesilir, başaramaz. Bu sebeple talibin ahlâkını, hal ve tavrını uzun zaman inceleyip imtihan ederlerdi. Bunu iradesinin sahih ve azminin sadık (doğru) olduğunu bilmek için yaparlar. Bundaki maksatları onların esrarına apaçık vakıf olmak değildir. Onların maksadı onlara güvendikten sonra yavaş yavaş içlerine çekip almaktır." dedi.[1]

19- Emir Şekîp Arslan:

Emir Şekîp Arslan (rahmetullâhi aleyh) "Hadıru'l Âlemi'l İslâmî" eserinin "Afrika'da İslâm'ın Uyanışı ve Sebebleri" başlıklı bölümünde: 18- 19. asırlarda Kâdirî ve Şazelî tarikatına tâbi olanların arasında yeni bir uyanış meydana geldi. Bunlardan Ticâniyye ve Senûsiyye diye iki tarikat meydana çıktı.

İslâm dininde Kâdirîler, Afrika'nın batısında Senegal'den, Nijer nehrinin denize döküldüğü yere yakın olan Benin'e kadar vaizlerin en gayretlisi olmuşlardır. Bunlar sağlam bir tarikatla İslâm dinini ticaret ve eğitim yoluyla yayıp neşretmişlerdir. Sonunke ve Mandaleyeye yayılarak, Nijer nehrinin üzerinde Kongo ve Masina memleketlerinde ticaretçilerini bulursun. Bunların hepsi de kâdirî tarikatının müridleridir. Onların müridleri yazı yazmaya ve eğitime hizmet ederler. Bunlar yalnız Kâdirî zaviye ve tekkelerini açmakla kalmayıp aynı zamanda mahalle ve çocuklar mektebini de açmışlardır. Bilhassa zenci çocukların eğitimi esnasında İslâm dinini bütün köylerde telkin etmişlerdir. Hatta talebelerinden yetenekli ve temiz olanları zaviyelere gönderirler. Ayrıca Trablus, Kayravan ve Fas köylerinin yatılı okul ve camilerine ve Mısır'daki Cami-ül Ezher'e talebe gönderirler. Bu mekteplerden icazetli hoca olarak çıkarlar. Bu hocaları, Sudan'da misyonerliğe karşı koymak için ülkelerine gönderirler."[2]

Şekîp Arslan (rahmetullâhi aleyh) kâdirî tarikatının şeyhinden söz ederek der ki: "Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu) İran'ın Geylan bölgesinde neşet edip çıkan büyük bir tasavvufçudur. Ona tâbi olan müridler

[1] Mecellet-ül Müslim, h.1378 Muharrem, sayı.6 s.24'de. Şeyh Muhammed Abduh (rahmetullâhi aleyh)'in doğumu h.1266, vefatı ise h.1323 olup, mezarı Mısır'dadır.
[2] "Hadir-ul Alem-il İslâmi" c.2 s.396'da

sayılamayacak kadar çoktur. Onun tarikatı İspanya'ya ulaşmıştır. Arap devleti Gırnata'dan zail olup gittiğinde, kâdirî tarikatının merkezi Fas'a intikal etmiştir. Bu tarikatın nurları vasıtası ile Berberî'lerin arasında olan bid'atlar zail olup silinmiştir. Bu tarikat 15. asırda olduğu gibi ehl-i sünnet vel cemaat mezhebine azim ve sebatla devam etmiştir. Bu tarikatın bereketi sebebi ile Afrika'nın batısındaki zenciler hidayete ermişlerdir."

Senûsîlerden de bahsederek der ki: "Senûsîler tarikatlarını Vadi, Bafirni ve Burku'ya kadar yaydılar. Benue nehrinden Aşağı Nijerya' ya kadar yetiştiler. O kabilelerin İslâm'a girip hidayete ermeleri için yardımcı olmaktadırlar. Senûsîlerin vasıtası ile bugün Afrika'nın ortasında bulunan Çat Gölü havalisi Müslüman olup orada İslâm merkezi kurmuşlardır. Senûsî tarikatının müridlerinin sayısı 4 milyona kadar çıkmıştır. Bu cemaatın tarikatta çalışma usulleri şöyledir: Sudan'dan küçük köleleri satın alıp, Çağbub, Gıdamış ve diğer yerlerde okutup, İslâm'a göre eğiterek İslâm terbiyesi verip rüştlerine eripte ilimlerini tamamladıkları zaman azad edip tekrar Sudan taraflarına gönderiyorlar. Onlar memleketlerinde kalan aşiret ve akrabalarını kontrol ederek hidayete çağırmaktadırlar.

İşte böylece her sene yüzlerce gezici senûsî vaizleri, bütün Afrika içerisine İslâm'ı yaymak için giderler. Doğuda Somali sahillerinden, batıda Gambiya sahillerine kadar vazifelerini sürdürerek İslâm'ı yaymaktadırlar." Efendim Muhammed Mehdî (rahmetullâhi aleyh) ve kardeşi efendim Muhammed Şerif (rahmetullâhi aleyh) babalarının istediği maksada ulaşmak için babalarının izini takip ettiler. İyi bil ki o maksatta İslâm'ı ecnebi baskısından kurtarmak ve hülafa asrında olduğu gibi halifeliği (umumi imamlığı) iade etmektir. Hülâsa, bu tarikatların müridleri İslâm'ı yaymaya çalıştılar ve buna Afrika'da muvaffak oldular.[1]

Yine Emir Şekîp (rahmetullâhi aleyh) Senûsî'lerden konuşarak şöyle dedi: "Sahra zaviyelerinin mezun ettiği gayretli senûsî vaizlerinden hangi yol gösterici daha etkilidir? Onların sayıları binlerce olup putperest beldeleri dolaşarak Allah'ın bir olduğunu anlatmaya İslâm'a davet etmeye yöneldiler. Müslüman vaizlerin Afrika'nın batı taraflarında ve ortalarında 19. asırdan beri günümüze kadar bu şekilde çalışmalara devam etmesi en acayip şeylerdendir. Bu durumu bâtılılardan itiraf edenlerin sayısı gayet

[1] "Hadır-ul Alem-il İslâmi" c.2 s.400'de

çoktur. 20 seneden beri bu konuyla ilgilenen bir İngiliz düşünürü şöyle diyor: "İslâm Afrika'nın ortasında büyük bir başarı elde etmiştir. Şöyle ki sabahın aydınlanmasıyla gece karanlığının kaybolması gibi. Putperestlik de o davetçilerin önünde kayboluyor ve Hristiyanlığa davet etmek hürafelerden bir hürafe şeklini alıyor."[1]

Emir Şekîp Arslan (rahmetullâhi aleyh) şazelî tarikatından bahsederek der ki: "Şazelî tarikatı Ebû Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh)'ye nisbet edilmiştir. O, tarikatını Abdüsselam İbn-i Meşîş (rahmetullâhi aleyh)'ten almıştır. Abdüsselam İbn-i Meşîş (rahmetullâhi aleyh) de Ebû Medyen (rahmetullâhi aleyh)'den aldı. Ebû Medyen (rahmetullâhi aleyh) miladi 1127 senesinde İşbîliyye'de doğdu, Fas'ta okudu ve Beyt-ul Haram'ı ziyaret edip, hacı oldu. Sonra Bicaye'ye yerleşip tasavvufu öğretti ve birçok halk kendisine tâbi oldu. Tasavvufu Fas'a götüren tarikatların başında gelenlerdendir. Merkezi ise Marakeş'teki Buberit olmuştur. Şazelî şeyhlerinden biri de Efendim Arabî Derkâvî (rahmetullâhi aleyh) 1823'de vefat etmiştir. Bu zat müridlerine şiddetli dini bir gayret verdi. Onun tarikatı Mağrib'in ortasına kadar uzandı. Derkavî (rahmetullâhi aleyh)'nin Fransızlar'ın Afrika'yı fethine karşı koymada kuvvetli ve faal bir rolü vardır.[2]

Emir Şekîp Arslan (rahmetullâhi aleyh), Afrika'daki İslâm'ın uyanışı konusundaki sözlerini şöyle bitirdi: "İşte Afrika'da bu son uyanışın en önemli sebebi tasavvufa ve evliyaya inanmakla bağlantılıdır."[3]

20- Şeyh Reşit Rıza:

Şeyh Reşit Rıza (rahmetullâhi aleyh): "Sûfiler dinin esaslarından büyük bir esası tek başına oluşturdular. Hiçbir topluluk onlarla boy ölçüşemez. Sûfilik ilim, ahlâk ve tahakkuk yönünden bâtını temizlemektir. Din ilimleri tedvin olurken bu topluluğun şeyhleri de ahlâk, nefis muhasebesi ve diğer tasavvufî konular hakkında kitaplar yazmışlardır." dedi.[4]

21- Şeyh Muhammed Rağıb Tabbâh:

Üstad ve tarihçi Muhammed Rağıb Tabbâh (rahmetullâhi aleyh) "es-Sekâfetü'l İslâmiyye" kitabında der ki: "Tasavvuf, nefisleri tezkiye etmek ve ahlâkı temizlemek ise ne güzel yol ve ne güzel maksattır. İşte

[1] "Hadır-ul Alem-il İslâmi" c.1 s.301'de
[2] "Hadır-ul Alem-il İslâmî" c.2 s.393-396'da
[3] "Hadır-ul Alem-il İslâmî" c.2 s.393-396'da
[4] Mecellet-ü Menar Senet-ül Ula, s.726'da

peygamberlerin gönderilmesindeki gaye de budur. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan varid olan hadis-i şerifte: "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." buyrulmaktadır.[1] İslâm'ın ilk asırlarında, sûfilerin gidiş ve davranışlarını düşündüğümüzde onun güzel ahlâk, zühd, verâ, ibadet, güzel gidiş ve davranış üzerine bina kılındığını bulduk. Kitap ve sünnete mutabakat ettiğini gördük. Bunu bu taifenin efendisi Ebû'l Kasım Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) "Tarih-i İbn-i Hallikân"daki hayat hikayesinde dedi ki: "Bu bizim mezhebimiz, Kitap ve sünnetle mukayyettir."

Allâme Zebîdî (rahmetullâhi aleyh) İhya şerhi cilt 1, sayfa 174'de, Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'in şöyle dediğini nakleder: "Tarikatın hepsi halkın üzerine kapalıdır, fakat Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın izini takip edenler müstesnadır." Yine bu söz "Risale-i Kuşeyriyye" tercümesinin 19. sayfasında kayıtlıdır. Cüneyd (rahmetullâhi aleyh) devam ederek der ki: "Her kim Kur'an'ı muhafaza edip hadisi de yazmazsa tasavvufta ona uyulmaz. Zira bizim bu ilmimiz Kitap ve sünnetle mukayyettir." Sonra Zebîdî senedini naklettikten sonra Cüneyd (rahmetullâhi aleyh)'den rivayetle: "Bizim mezhebimiz Kitap ve sünnete bağlıdır." ve yine: "İşte bizim bu ilmimiz, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın hadisleri üzerine bina edilmiştir." dedi.

Serî es-Sakatî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Tasavvuf isminde üç mana vardır:

- Marifetin nuru, verânın nurunu söndürmez,
- Bâtının konuşmasını kitabın zahiri bozmaz,
- Kişide görülen kerametler, Allah'ın haram kıldıklarını irtikab etmeye sürüklemez."

Şüzurat-uz Zeheb, cilt 5 sayfa 279'da Ebû'l Hasan eş-Şazelî (rahmetullâhi aleyh)'nin tercüme-i halinde Şazelî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Sana gelip de nefsin lezzet duyup meyletmesine sebep olan ilhamlardan doğan her ilmi at! Kitap ve sünneti elde et!" (Onunla amel et).

Bu konuda diğer sûfilerin de birçok ibareleri vardır. Bu ibareleri İmam Kelâbâzî (rahmetullâhi aleyh)'nin "et-Tearrufu Li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf"unda, "Risale-i Kuşeriyye" de ve diğer kitaplarda yaygın bir şekilde bulursun.

[1] Buhari, Edebü'l Müfred'de, Hüsn-ü Hulk (Güzel Ahlâk) bâbında Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti. İmam Ahmed, Beyhaki ve Hakim tercümetün nebeviyye bâbında tahriç etmişlerdir. Hakim'de Müslim'in şartı üzere sahihtir dedi.

İşte bunlar nefis terbiyesi, verâ, zühd ve ibadetle muttasıf olmalarının ötesinde, kendi asırlarında üzerlerine vacib olan şeylere kaim olup yerine getirmişlerdir. Halkı Hakk'a irşad etmiş ve O'na davet etmişlerdir. Halkın dünyaya saldırıp hücum etmelerine (harama dalmalarına), haram-helal demeyip hangi yönden olursa olsun (mal) toplamalarına, şehvetlere, haramları yapmaya, gaflete dalıp vaciblerin terkine, insanın niçin yaratıldığını bilmemeye, bunlarla harama ihtimam göstermeye ve netice olarak, anarşinin yaygınlaşmasına, fesadın meydana çıkmasına, zulüm, isyan ve fuhuşun çoğalmasına, dünyanın karanlık ve zulüm dolmasına ve bütün bunlara yönelenlere engel olmuşlardır.

Bununla beraber bu zevad vaaz, irşad, hikmetli söz ve kalplerinden fışkıran hakikatlı ve hikmetli kelamları ile onlara nasihat ederlerdi. Hülâsa olarak onlar ahlâk bekçileri olup ümmetin ellerinden tutarak hak yollarına, irşad caddelerine ve hakiki saadete çağıranlardır. Bu insanlara tavsiyeleri ise emrolunduğu şeyleri yerine getirip dünyadan da nasiplerini unutmamalarıdır. Bu hususta onlar, yüce Allah'ın şu kavlini dinleyip bu ümmeti ona çağıran ve icabet eden kimselerin cümlesindendir. Yüce Allah Âl-i İmrân Suresi 104. ayetinde:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Sizden müteşekkil; önde giden, hayra davet eden, maruf ile emreden ve münkerden nehyeden, bir ümmet olsun! İşte felah bulacak olanlar onlardır." buyurmuştur.

İlk sûfiler bu milletin en ileri gelenleri ve ümmetin efendileri, yanan lambaları ve aydınlatıcı nurlarıdır. Bu sûfiler muhaddisler ve fakihlerden benzerleri vesilesiyle ümmet müstakim yola ermişlerdir. Sağlam bir yola girmişler ve yaşayış halleri intizam bulmuştur. Ahiret durumları iyi olmuş ve büyük bir başarıya yetişmişlerdir.

Sûfilerin izlerini ve tercüme hallerini incelediğimiz zaman, onların çoğaldığını ve onlardan bir tanesinin binlerce tâbisinin olduğunu görür ve buluruz. Herhangi bir şahıs onlara intisab ettiğinde, kendilerinden evvel gelenlerle kardeş yaparlar. Kendisine intisab eden tâbileri arasında ülfet ve muhabbet bağları kurar ve pekiştirirler. Birbirlerine iyilik ederler, hakkı tavsiye ederler, zenginleri fakirlerine acırlar, büyükleri

küçüklerine şefkat ederler, Allah'ın nimeti ile kardeşçe yaşarlar, sanki bir ceset gibi olurlar, şeyhlerine itaat ve saygıda son derece hassas davranırlar, kalktığında kalkar, oturduğunda otururlar, emrine imtisal ederler ve şeyhin ufak bir işaretini anlayıp harekete geçerler.

Sûfilerin İslâm ümmeti içerisindeki en büyük amelleri ve güzel etkilerinden biri de melik ve amirler ne zaman cihadı kasdetseler, bu sûfiler teklif olsun olmasın tâbilerini cihada çıkmaya teşvik ederler. Onlar itikat gücü ve şeyhlerine teslim olma sebebi ile bir intizam içerisinde, mücahid askerlere yardıma koşarlar. Bu sebeple memleketlerinin etrafında büyük bir toplum meydana getirirler. Bunlar çok kere askerlere bizzat murafakat eder, savunur ve teşvik ederler. İşte bu durum zafer ve nusret (yardım) bulmaya sebep olur.

Ne zaman ki tarihin derinliklerine inip incelediğinde bu şekilde birçok şeyler bulursun. Ancak biz bu gayreti sadece tasavvuf erbâbına vermiş değiliz. Buna benzeyen amelleri birçok muhaddis ve âmil olan ulemanın yaptığını da unutmuş değiliz.

Yine sûfilerin eserlerindendir ki insanlar arasında dünya işlerinde ihtilaf meydana geldiğinde özellikle de kendilerine mensub olan ihvanlarının arasında olan ihtilaflardan hemen şeyhlerine müracaat ederler. Şeyhler de Allah'ın indirdiği hükümleri onlara bildirerek aralarını görürler. Onlar da aralarındaki husumeti ayırdetmek için hakimlere götürmez, şeyhlerinin vermiş olduğu karara razı olarak dönerler.

Şu da gözümüzle görüp kulağımızla işiterek şahit olduğumuz, bu asrın öncesinden bâki kalan bazı nesnelerdendir. Bazı insanlar din kardeşini, eğer sen bunu kabul etmezsen seni şeyhe şikayet ederim diye korkuttuğu zaman, bu durum şeyhe yetişmesin diye hakka teslim olurlar. Şeyhe intikal eden duyumların hoş, davranışlarının güzel kalmasını şiddetle ister."[1]

22- Ahmed Şerbâsî:

Üstad; İslâm katibi diye maruf olan, Ezher-i şerifte müderrislik yapan Ahmed Şerbâsî (rahmetullâhi aleyh) "Mecelletü'l İslah-il İctimaî" dergisinde "Sûfilerde Ahlâk" başlığı altında, tasavvuftan, tarifinden ve

[1] Büyük tarihçi ustad Muhammed Rağıb Tabbah (rahmetullâhi aleyh)'in "Sekafet-ül İslâmiyye" eseri, s.302-304'de doğumu h.1293 olup, 1370'de Halep'te vefat etmiştir.

kökeninden bahsettikten sonra der ki: "Ben, kâmil tasavvufun, Cibril el-Emin hadisinde Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın sınırlarını çizdiği ihsan mertebesi olduğuna inanırım. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cibril (aleyhisselâm)'e cevaben buyurdu ki: "İhsan, senin Allah'ı görürmüşcesine ibadet etmendir. Eğer sen O'nu görmüyorsan, O seni görüyor."[1] Bundan anlaşılan tasavvufa çağıran birçok kimselerin bu ince ve derin kanuna mutabık olmadığı ve onların tasavvufun hakikatından çıktıklarıdır.

Tasavvufun esası, hakikatte zevki terbiye etmektir. Güzel ahlâk selim bir zevkten başka bir şey değildir. İnsanların hayatında bir insanın şahsiyeti, zevk-i selim ve güzel ahlâkla hayvanın şahsiyetinden üstün ve galebe çalar.

Muhakkak sûfiler, ahlâka en büyük değeri vermişlerdir. Bilhassa güzel ahlâkı, kendilerine gaye edinmişlerdir. Sûfilerin bütün işlerinde en büyük güven ve dayanakları ahlâk olmuştur. Örneğin, sen tasavvuf kelimesini kaldırıp da yerine ahlâkı koysan yine de hakikat değişmez. Bu değişiklikle hiçbir şey kaybolmaz. Zira tasavvufun esası ve temeli nefisle mücâhede etmek, onu temizleyerek bütün güzellik ve olgunlukla süslemektir. Zaten bu da güzel ahlâkın niteliklerini toplayıp içine alır.

Sûfilerin ahlâk yönüne ehemmiyet verdikleri (apaçık) meydandadır. Onlar, kendi kendilerine fütuvvet hareketini (kendi nefislerini başkalarının üzerine faziletli görmemeyi) ve kahramanlık prensiblerini benimsemişlerdir. Kendi prensibleri ile fütuvvetin esasını bir araya getirmişlerdir. Hatta bundan dolayı Tarihi'l Fütuvve diye müstakil bir fasıl oluşturulmuştur. Onun ünvanına "Fütuvvet-us Sûfiyye" denilmiştir. İşte bundan dolayı sûfiler, îsâr prensibini (başkalarının isteğini kendi isteğinden üstün tutmak) almışlar. Hatta Kuşeyrî (rahmetullâhi aleyh) der ki: "Fütuvvetin aslı bir kulun ebedi olarak başkasının emrinde olmasıdır." İbn-i Ebû Bekir Ahvazî (rahmetullâhi aleyh) de der ki: "Fütuvvetin aslı, nefsini ebedi olarak üstün görmemendir."

Onlar eza yapmamayı, elde olan nesneyi harcamayı, şikayeti kaldırmayı, musibetleri örtmeyi, düşmanı affetmeyi ve yukarı yükselmeyi esas saydılar.

Onlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkının prensiblerini alırlar: "Kendi ayıbı ile meşgul olup insanların ayıbını görmeyenlere ne

[1] Müslim Sahihin'de Ömer (radıyallâhu anhu)'den Kitab-ul İman'da rivayet etti.

mutlu!"[1] Tasavvuf ve fütuvveti biraraya toplayanlardan biri olan İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh) derin bir düşünme ve çekici ifade ile şöyle der: "Sende gizli olan ayıplarla meşgul olman engellendiğin gaybî şeylerle meşgul olmandan daha hayırlıdır."

Sûfilerin ahlâki programlarından biri de insanın nefsinde olan ruhî şahsiyetini güçlendirmek için, muhtelif vesile ve sebeplerle tamahkârlığı öldürmeye çalışmaktır. Bunun için Ebû Bekir Verrâk (rahmetullâhi aleyh) da bu kavmin önemli şahsiyetlerindendir. O şöyle dedi: "Tamahkârlığa baban kimdir?" diye sorulsa şöyle cevap verirdi: "Takdir olan şeylere şüphe etmektir." Eğer: "Sanatın nedir?" diye sorulsa şöyle cevap verirdi: "Zilleti kesbetmektir." Eğer: "Gayen nedir?" diye sorulsa, cevap olarak: "Mahrumiyettir" derdi. Bu alanda İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh) diyor ki: "Zillet dalları ancak tam'a tohumu üzerine yükselir."

Ebû Talib'in oğlu İmam Ali (radıyallâhu anhu) Basra'ya geldiğinde, camilere girdi ve orada hikaye anlatan bazı kişiler buldu ve onları kaldırdı. Hatta sûfilerin gençlerinin efendisi olan Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh)'ye vardı. İmam Ali (radıyallâhu anhu) ona: "Ey genç! Sana birtakım şeyler soracağım, eğer cevap verirsen sana dokunmam ve seni bırakırım. Eğer cevap veremezsen arkadaşlarını kaldırdığım gibi, seni de kaldırıp mani olurum." dedi. Çünkü İmam Ali (radıyallâhu anhu) onda bir ağır başlılık ve hidayet nişanesi görmüştü. Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh): "İstediğini sor!" dedi. Ali (radıyallâhu anhu): "Dinin esası nedir?" diye sordu. Hasan Basrî (rahmetullâhi aleyh): "Verâ!" dedi. Ali (radıyallâhu anhu): "Dine fesad veren şey nedir?" diye sordu. Hasan (rahmetullâhi aleyh): "Tam'adır" dedi. Ali (radıyallâhu anhu): "Sen otur, senin gibi olanlar insanlara konuşabilir." dedi.

İbn-i Atâullah İskenderî (rahmetullâhi aleyh) bir gün biraz tamahkârlık düşündü. Hâtiften (gaipten) işittiği bir seste kendisine denildi ki: "Dindeki selamet, mahluklar arasındaki tam'anın terkidir." Tam'a (hırs) sahipleri ebediyyen doymak bilmezler. Görmüyor musun, tam'a harflerinin ortası boş olup, onlar "ط-م-ع" (ta-mim ve ayn) değil mi?! Sûfiler tâbilerine kanaatı ve müstağni olmayı, adi şeylere tenezzül etmemeyi öğrettiler ve onlara izzete giden kapıyı açtılar. Bu itibarla görüyoruz ki onlar zulmü ve zalimleri hafife almayı, azgınlık ve azgınları umursamamayı, makam ve makam sahipleriyle aldanmamayı nasihat ederler.

[1] Deylemi Firdevs'te, Enes (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti.

Sûfilerin ahlâkî yöntemlerinden biri de fedakârlığa ve cihada davet etmek, şehitliğe ve savaşmaya çağıran kişiye icabete teşvik etmeleridir. Yine sûfilerin ahlâk metodlarındandır ki sabrı tâlim edip onda çok mübalağa ederler. Hatta ben derim ki onlar sabırda israf derecesine varırlar. Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh) ihvanlarından birisi hasta olduğunda onu ziyarete gitti. O kişi, hastalığı şiddetli olduğundan dolayı iyice inliyordu. Zünnûn-i Mısrî (rahmetullâhi aleyh) ona: "Dostunun darbesine sabretmeyen, sevgisinde sadık değildir." dedi. Hasta bu sözün üzerine ekleyerek: "Dostunun darbesinden lezzet alamayan, sevgisinde sadık olamaz." dedi.

Yine sûfilerin yöntemlerinden biri de Allah için murakabeye devam etmeleridir. Hatta kul, bu murakabenin ilerisinde Allah'a sıla ve kurbiyet etmeye vâris olur. Sûfilerin latifelerindendir ki onlar ihvanlarının ahlâki terbiyelerinde külfet olmasın diye, kolaylığı ve sadakâte tâbi olmayı isterler. Sûfi, ihvanına dinen, ahlâken ve tasarrufen güvenmeye devam ettiği müddetçe, hiçbir şeyde itiraza mahal kalmaz. Bununla da taatla gururlanmaktan nefret etmeye yetişir ve mağfiretten umut kesmekten uzaklaşırlar.

Yine sûfilerin ahlâkî yöntemlerinden biri de sebat etmeyi ve ağırbaşlı olmayı öğretmek ve başkasını hakir görmeye davet edenlere de icabet etmemektir.[1]

Üstad Ahmed Şerbâsî (rahmetullâhi aleyh) "Nuru't-Tahkik" isimli kitabının mukaddemesinde der ki: "İşte asil, şerefli, ve önemli olan tasavvuf böyledir. Lâkin onu ehli kaybetti ve onun açık düşmanları ona zulmetti. Kötü sahtekârlar, onun güzelliğinin şeklini bozup çirkin gösterdi. Üzerinden uzun zaman geçti ve o bilinmez, hoş görülmez ve zemmedilen bir duruma geldi. Böyle olmasına rağmen onun güzelliği, geçmişte olan ricalinin büyüklüğü, kahramanlığı onun ihtisasının ve sahasının genişliği, kavillerinin ve amellerinin önemi ile tasavvuf çöplüğe düşen kıymetli bir inci gibi oldu. Çünkü o incinin siyah bir kirle kaplanmış görünümüne aldanan kimseler, o kirli nesnenin içine bakmayıp yüzünden kara zannettiler. Eğer o cahiller, onun kıymetli hakikatına yetişselerdi veya o kara kir onun üzerinden silinseydi, yahut da onun üzerindeki kirlerin

[1] Mecellet-ül İslah-il İctimaiyye s.4'de

kalktığını görselerdi, onun beyaz ışığından, eşsiz ve kıymetli görünüşünden dolayı gözleri kamaşıp açık kalırdı.

Temizliği ve açıklığı ile hakkı konuşan tasavvufa, özlem duyulmaktadır. Hani dünyacılardan, tasavvufun haber ve sırlarından hayrete düşenler, nerede?! Hani insanlardaki sapıklar sürüsü arasında çağırıp, bağıranlar nerede? Onlara denilir ki; tasavvuf, Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından hidayet olan İslâm'dan bir parçadır. Muhakkak ki tasavvuf, zulme uğramış, mazlum şekline dönmüş, içerisine hüsn-ü niyet veya su-i zanla kendinden olmayan birçok şeyler ilave edilmiştir. Tasavvufa çağıranlar onun birçok şeylerini gizlemiş ve bazı kimseler onu tahrif etmek için uzun boylu uğraşmışlardır. Onların hesabını Allah'a havale ederiz. Tasavvufun kapısını çalıp tadını tatmayan ve kitaplarını okumayanlar, onu alay konusu etmede acele ediyorlar… Fakat yüce tasavvufu yitiren insanları bu yıkıcı âmillerden kurtaran, elinden tutan, kimse bulunamadı. Başarılı kahramanlar karanlığı kaldırır, aydınlığı meydana çıkarır, tasavvufu kötü gösterenlere veya ardı ardına zincirleme iftira edenlere hakikatı gösterirler. Muhakkak ki Hakk'a ehil, ona destek veren veya ona icabet eden bulunmadığı zaman, hak olan şeyin bükülüp gizleneceğini bize dersler ve tecrübeler öğretti. Hatta yüce Allah belirli bir zaman sonra onu hatırlatacak veya ona çağıracak kimseleri hazırlar. Kendisine itaat edilen bir efendi gizlendikten sonra meydana çıktığı gibi insanlar isteseler veya korkup istemeseler de yüce Allah tasavvufa yönelenleri meydana çıkarır.

Acaba geniş ve acayip bir hazine içinde hesaba gelmeyecek kadar çok mal, cisme şifa veren, ihanet etmeyen bir ilaç, seni hidayete götüren nefis devası ve kalbin sönmeyen nuru olan bir hazinenin olduğu mekanın haberini bir insan sana söylese, ona giden yolu gösterse, ihtiyacın olan bineği verse ve cehdedip külfete dayanmayı sana gösterse, durumun nasıl olur, haber verir misin? Böyle bir dünya mertebesine ve ahiret izzetine nail olmak için bu şekildeki bir hazineye ulaşmaya gayretini sarfetmek ve eline geçen her imkanı kullanmak istemez misin?

Ey arkadaşım! Tasavvufun durumu da böyledir. Zira o, gizlenen bir deva, örtülü bir hazine ve ilmî bir sırdır. Çünkü o, cisminin, fehminin ve ahlâkının muhtaç olduğu bir devadır. Lâkin senin ona kavuşup da menfaatlanman için duygu ve şuurunu ondan tarafa çevirmedikten sonra yetişmen mümkün değildir. Basiretini ve gözünü ona döndereceksin. Hatta elinde ve nefsinde olanı ona vereceksin, ona yetişmek için vaktini

vereceksin ve ona vakıf olmak için hazırlık yapmayı bilmen gerekecek. Bu nimetlere giden yolu bilmen için bir şey hazırladın mı?

Zira senin sûfi olup olmaman, beni ebediyyen ilgilendirmez. Senin sûfilerin düşmanı veya dostu olman da hiçbir yönü ile beni ilgilendirmez. Lâkin her şeyden önce beni ilgilendiren şey, senin kendi durumunda basiret üzere olmandır. Dinin ve aklın senden ne taleb ediyorsa o açık olan şeyi bilmekten cahil kalmayasın! Elbette bundan anlaşılan şey, tasavvufu tasavvur etmen, onu iyi anlaman ve onun fıkhına vasıl olman için onun dersini görmen sana vacibtir. İşte ondan sonra ister lehine ve istersen de aleyhine hükmet. Bunu sana tekrar tekrar açıklamak için derim ki: "Şimdi tasavvufta, tarihinde ve ricalinin siyerinde (hayatında) ona izafe edilenleri ve ona atılan iftiraları bulursun. İşte bu sebeple bâtılın arkasında, hakkın bâtılla örtüldüğünü görürsün. Bununla beraber dinin de senden bâtılın perdesini yırtıp Hakk'ın nuru ile aydınlanmanı ister. Bu senin tasavvuf dersini almana teşvik olarak kafi gelmez mi?

Senin, kendi aramızda geniş bir ilmi hareketlere kaim olmanı, tasavvufun dersi ve neşri etrafında dönmeni, onun durumlarını ve problemlerini temizlemeni ne kadar arzu edip isterim! Sadece bu da değil, bunlara lahik olan çirkin şatahatlar (ölçüyü kaçırmak), hoş görülmeyen hürafeler ve habis (kirli) desiseler gibi… Hatta bu bâtılları iyi bilelim ki onların aslını, kökünü açıklayalım ve susturucu bir delille üzerlerine hücum edelim. Batıl her zaman yok olmaya mahkumdur. Hak ise itaat edilen efendidir.

Ey Müslüman evlatları! Tasavvuf, sizin ahlâkınız ve tarihinizde büyük bir yer işgal etmektedir. Onu çok uzun zamandan beri kaybettiniz. Artık, olan size yeter. Artık siz, içinde gıda ve devanız olan tasavvufa yönelin! Doğru yola hidayet eden yüce Allah'tır.[1]

23- Ebû'l Hasan en-Nedvî:

Ebû'l Hasan Ali en-Nedvî (rahmetullâhi aleyh) Şam'daki Arap ilim akademisinin üyesi olup Hind sûfilerini inceleyip araştıran ve toplumdaki tesirleri hakkında Hind ulemasının çalışma ekibinde mutemet olan bu zat; "el-Müslimûne fi'l Hind" kitabında diyor ki: "Bu sûfiler insanlara tevhit, ihlâs, sünnete ittiba, isyandan tevbe, Allah ve Resul'üne itaata

[1] Şeyh Hamid İbrahim Muhammed Sagar (rahmetullâhi aleyh)'in "Nur-ut Tahkik" kitabının önsözü s.1-2-3'de

ermeleri için biat verirlerdi. İnsanları fuhuştan, hoşa gelmeyen çirkin şeylerden, kötü ahlâklardan, zulümden ve katı kalplilikten sakındırırlardı. Güzel ahlâkla süslenmeğe, kibir, haset, tiksindirici ve sevimsiz şeyler, zulüm, mevki ve makam sevgisi gibi rezil şeylerden çekinmeye, nefsi tezkiye edip iyileştirmeye teşvik ederlerdi. Yüce Allah'ın zikrini, kullara nasihat etmeyi, kanaatı ve isârı öğretirlerdi. Şeyhle müridlerinin arasındaki hususi ve derin bir vuslat sembolü olan bu biata ilaveten, onlar daima insanlara nasihat ederek hallerini değiştirip insanlar arasındaki sevgi ve şefkat ateşini, Allah aşkını, Allah'ın rızası arzusunu, özlemini alevlendirerek nefsin ıslahını ve hallerinin iyiye değişmesini şiddetle isterlerdi…

Sonra onların ahlâk, ihlâs, tâlim, terbiyelerinin toplum ve hayat için kurdukları meclislerinin etkisinden bahsederek konuştu. Bu tarihi vakaya ışık tutan bazı misaller verdi. Bunu takiben Ahmed Şehid (rahmetullâhi aleyh)'den söz ederek dedi ki: "Muhakkak insanlar örneği olmayan bir istekle bu zata yöneldiler. O zat herhangi bir memlekete uğrasa çok sayıda insanlar onun eli üzere biat edip tevbe ederlerdi. Hatta o zat iki ay Kalküta şehrinde ikamet etti. Her gün onun tarikatına bin kişiden eksik olmamak üzere insanlar biat ediyorlardı. Hatta biat vermesi gece yarısına kadar devam ediyor, biat alanların izdihamının şiddetinden dolayı, teker teker biat etmek mümkün olmuyordu. Bu sebeple yedi-sekiz sarığı birbirine bağlayarak uzatır, insanlar da o sarıklardan tutarak tevbe edip yüce Allah'a ahd verirlerdi. Bu durum her gün 17-18 kere devam ediyordu. Şeyhü'l İslâm Alaeddin (rahmetullâhi aleyh)'den konuşarak devam etti: "Alaeddin (rahmetullâhi aleyh)'in son zamanı içki, fısk-ı fücur, kumar, fuhuş gibi her çeşit kötülüklerin pazarının kesada uğramasıyla diğer zamanlara göre farlılık gösterdi. Hatta gizlice yapan az kişi müstesna diller bu münkeratın adını dahi konuşamaz oldu. İnsanların gözünde büyük günahlar sanki küfre benzedi. Artık insanlar açıktan riba ve mal biriktirme muameleleri yapmaktan utanır oldular. Çarşı ve pazarlarda yalan, terazide hile ve kandırma hadiseleri pek nadir kaldı." Sonra dedi ki: "Bu sûfilerin, şeyhlerin terbiyesi ve meclisleri insanlara faydalı olmayı isteme ve onları yardıma hırslı olma duygusu insanda oluştururdu. "

Bundan sonra üstad Nedvî (rahmetullâhi aleyh) bu vaazların tesirini, insanların dine girişlerini, şerîata boyun eğişlerini anlatıp Hind'in en büyük memleketi ve İngiliz'in merkezi olan Kalküta'da içki ticareti

atalete uğrayıp terkedildi ve satılmaz duruma düştü. İçki pazarları revaçtan düşüp durgun bir hale geldi. Dükkanlar ıssız bir halde olup içki satanlar hükümete vergi veremez bir hale geldiklerinden dolayı şikayette bulundular. Çarşılarda sarhoşlara rastlanmaz oldu. İçki ticareti atalete uğrayıp durdu. Nedvî (rahmetullâhi aleyh) sonra dedi ki: "İşte ıslah edicilerin, davet edenlerin, meşayıhın, sûfilerin ve bunların ruhaniyetlerinin sebebiyle ahlâk bu neticeye vardı. Bunların sebebi ile bu geniş ülkelerde muazzam sayıda insanlar hidayete kavuştu. İsyanlardan, kötülüklerden ve hevâya uymaktan tevbe ettiler. Herhangi bir hükümetin, müessesenin veya kanunun bu büyük beşerî topluma etki etmeye ve bu toplumu uzun zamandan beri kuşatan ahlâk ve yüce prensipler çitlerini aşmaya güçleri yetmedi."

Bu bahsin sonunda üstad Nedvî (rahmetullâhi aleyh) dedi ki: "Muhakkak bu sûfilerin çalışmaları sayesinde Hind'in yüzden fazla memleketinde birçok ağaç gölgeleri ve dinlenme yerleri vardır. O ağaçların gölgelerinde büyük kafileler ve yorgun turistler buralarda istirahat edip yeni bir hayat yaşayarak neşe içinde döndüler."[1]

Üstad Ebû'l Hasan en-Nedvî (rahmetullâhi aleyh) "Ricalu'l Fikir ved Dav'a fi'l İslâm" adlı eserinde, sûfileri ve İslâm'ı yaymalarının tesirinden bahsederek sözü, şöhretli, sûfi ve büyük mürşid efendim Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu)'ye getirerek der ki: "Abdulkadir Geylanî (kuddise sirruhu)'nin meclisinde yetmişbin kadar kişi hazır olurdu. Onun yed'i üzerine beşbinden daha fazla Yahudi ve Hristiyan Müslüman oldu. Yine onun yed'i üzerine başı boş gezen sapıklardan ve eli silahlı hırsız kavminden yüzbinden daha fazla kişi tevbe etti. Biat ve tevbe kapılarının iki kanadını ardına kadar açmıştır. O kapıdan sayısını Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceği kadar insanlar girmiştir. Onların halleri iyileşmiş ve İslâmiyetleri güzel olmuştur. Şeyh onları terbiye edip sorumluluklarını bildirmiştir. Onları kontrol altında gözetmiş ve ilerlemelerini sağlamıştır. Bu ruhani olan talebeler biat edip tevbe aldıktan sonra imanlarını tecdid ederek sorumluluklarının şuuruna varmışlardır. Şeyh, daha sonra onlardan seçkin, müstakim ve terbiyeye muktedir olan kişilere irşad etmeleri için icazet vermiştir. Bunlar uzak yerlere dağılarak insanları yüce Allah'a çağırmışlar ve nice nefisleri terbiye etmişlerdir. Bunlar şirkle, bid'atla, cahiliyyetle ve nifakla

[1] Ebû Hasan en-Nedvî, "El Müslimune fil Hind" s.140-146

savaşmışlardır. Böylece dine davet her tarafa yayılmış oldu. Onlar bütün herkese iman yollarını, ihsan medreselerini, cihad cephelerini ve İslâm aleminin her tarafında toplu olan kardeşliği ikame edip ayakta tuttular.

Onun siyreti (yaşantısı) ve yolu üzere giden halife ve talebelerinin nefisleri tehzip ve terbiye etmede, davete teşvik etmede ve terbiye liderlerini takip eden asırlarda çok büyük rolleri olmuştur. Onlar İslâm'ın ruhunu ve imanın şulesini muhafaza etmişlerdir. Şehvet ve kuvvetlerine güvenenlere karşı, cihada daveti büyük bir tutku ile başarmışlardır. Eğer bu sûfi taifesi olmasaydı, hükümet ve medeniyetlerde olan maddecilik bu ümmeti çoktan yutardı. Onların hayat kıvılcımlarını ve fertlerin kalplerindeki sevgiyi söndürürdü. Muhakkak İslâm'ın yayılması için uzak memleketlerde Müslüman askerleri onlarla harp etmeksizin veya İslâm hükümetlerine boyun eğmeyen kimselerin yola gelip ıslah olmalarında sûfi taifesinin çok büyük rolü olmuştur. Yine onların sebebiyle İslâm, siyahî Afrika'ya, Endonezya'ya, Hind okyanusu adalarına, Çin'e ve Hindistan'a kadar yayılmıştır."[1]

Üstad Ebû'l Hasan Nedvî (rahmetullâhi aleyh) "Reva-i İkbal" isimli kitabında şair Muhammed İkbal'i ziyaret ettiğinde, İkbal tasavvuf ricalini zikrederek Hind'de İslâm'ın tecdidinin sûfiler vasıtası ile olduğunu açıklayarak şeyh Ahmed Serhendî, şeyh Veliyyullah Dehlevî ve Sultan Muhyiddin Evrengzib (rahmetullâhi aleyhim)'i meth-u sena ettikten sonra dedi ki: "Eğer sûfiler ve cihatları olmasaydı, Hind medeniyeti ve felsefesi İslâmı yutardı."[2]

24- Ebû'l Âlâ Mevdûdî:

Büyük Allâme, üstad Ebû'l Âlâ Mevdûdî (rahmetullâhi aleyh) "Mebâdiu'l İslâm" isimli kitabının "Tasavvuf" başlığı altında der ki: "Muhakkak fıkıh insanın zahirî ameliyle ilgilenir. Emrolunduğunu istenilen şekilde yerine getirdin mi getirmedin mi ona bakar. Eğer istenen şekilde yerine getirdinse kalbinin hali ve keyfiyeti onu endişelendirmez. Kalbe taalluk eden şeyi ve onun keyfiyetini araştırmak tasavvuftur. Muhakkak ki fıkıh, senin abdestini istenilen şekilde tamamlayarak aldın mı yoksa almadın mı ona bakar. Namazını, yönünü kıbleye çevirerek kıldın mı yoksa kılmadın mı buna bakar. Namazın bütün rükunlerini yerine getirerek eda

[1] Ebû Hasan en-Nedvî, "Ricalul Fikir ved-Da'va fil İslâm" s.248-250
[2] Ebû Hasan en-Nedvî, "Revaiu'l İkbal" s.7

ettin mi yoksa etmedin mi? Namazında kıraatı icab ettiği şekilde okuyabildin mi yoksa istenilen şekilde okuyamadın mı? Eğer sen bunları yerli yerinde yaptınsa fıkha göre namazın sahihtir.

Burada tasavvufu ilgilendiren noktaya gelince namazını eda ederken kalbin ne üzere ve ne halde idi? Sen namazda iken Rabb'ine yöneldin mi yoksa yönelmedin mi? Namazın içinde iken kalbini dünya ve kailesinden soyabildin mi yoksa soyamadın mı? Kıldığın namaz kalbinde Allah korkusunu ve yakînini, onun haberdar olup gördüğünü meydana getirip yalnız O'nun yüce rızasını isteyerek seni O'na yöneltti mi yoksa O'na yönelmeyip gafletle mi kıldın? Bu namaz senin ruhunu nereye kadar temizledi? Ahlâkını nereye kadar iyileştirdi? Mü'min-i sadık, bu namazı nereye kadar imanın iktizasına göre kılmıştır. İnsanın o durumları yerine getirmesi gücüne göre olur. İşte bu durum, namazın gayeleri, hakiki hedef ve maksatlarındandır. Bir mürid böyle olur da namazında bunlara dikkat ederse tasavvuf nazarında namazı kâmil olur. Bu vecih üzere yapıp yapmamana göre namazın tam veya noksan olur. Eğer tam yapamazsan tasavvuf nazarında namazın noksan olur.

İşte böylece bir kişi fıkha göre, diğer şer'i hükümlerde de emrolunan vecih üzere amellerini yerine getirdi mi yoksa getirmedi mi? Buna bakılır. Ama tasavvufa gelince o bunlarla beraber, kalbinde olan ihlâsa, niyetinin düzgünlüğüne ve bu amelleri yaparken itaattaki sadakâtına bakar ve araştırır.

Fıkıh ile tasavvufun arasındaki bu farkı anlaman için sana bir misal vereceğim: Sana bir kişi gelse onu iki yönden incelersin. Onlardan bir tanesi, bedeni sıhhatli ve azaları tamam mı? Bedeninde eğrilik var mı? Topal veya kör mü? Yüzü güzel mi yoksa çirkin mi? Kılık-kıyafeti değerli mi yoksa elbiseleri eski mi? Bunlara bakarsın.

Diğeri ise onun ahlâkını, adetini, hareketini, tabiatını, ilimden, akıldan ve iyilikteki miktarını bilmek istersin. Birinci yön fıkıh, ikinci yön ise tasavvuf tarafıdır.

Yine böylece sen bir kimseyi sana karşı doğru bir arkadaş seçmek istediğinde, evvela onun şahsını iki yönden incelersin. Sen onun iç görünüşünün güzel olup bununla beraber dış görünüşünün de güzel olmasını istersin. İşte böylece İslâm gözü ile baktığında onun hayatının, şerîatın hükümlerine sahih ve kâmil olarak bağlı olmasını, zahirî ve bâtınî iki cihetten de güzel olmasını istersin.

Zahirde sahih olup da batında ruhuna ulaşılmayan taatın misali, ruhu kendisinden ayrı güzel bir cesed gibidir.

Amelinde bâtınî kemaletler olup da zahiri düzgün olmayan kimsenin misali yüzü çirkin, gözlerinin şekli değişik ve ayakları topal salih bir adam gibidir. Bu misaller senin fıkıhla tasavvufun arasındaki farkı bilmen için yeterlidir."

Sözleriyle ve elbiseleriyle kendilerini sûfilere benzeten ama fiilleriyle, ahlâklarıyla ve kalpleriyle tasavvuftan uzak olan kimseler hakkında Mevdûdî her insaflı ve dinine düşkün kimse gibi konuştu ve bu sahte davetçilerden şöyle sakındırdı: "Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a sahih bir şekilde ittiba etmeyen, irşad edildiği şekilde hak yoluna bağlanmayan kimsenin kendisine İslâm sûfisi demeye hakkı yoktur. Bunun gibi bir tasavvufun ebedi olarak İslâmla alakası yoktur…" Bundan sonra da sadık olan sûfinin hakikatını, örnek misallerini ve yüksek tasavvufun tâlimlerine mutabık olanları açıklayarak dedi ki: "Muhakkak hakiki tasavvuf, Allah ve Resul'ünün sadık sevgisi, onların aşkı ile yanıp tutuşmak ve onların yolunda fâni olmaktır. İşte bu yanıp tutuşmak ve fâni olmak, hakiki bir müslüman için Allah ve Resul'ünün hükümlerine ittiba edip ondan kıl kadar sapmamayı gerektirir. Hâlis İslâm tasavvufu, şerîattan ayrı bir şey değildir. Ancak o ihlâs, iyi bir niyet ve temiz bir kalp ile İslâm'ın hükümlerini yerine getirmekten ibarettir."[1]

25- Sabrî Âbidin:

Üstad Sabrî Âbidin (rahmetullâhi aleyh) "Nedvet-ü Livai'l İslâm" isimli eserinin "Sûfilik ve Dindeki Yeri " başlığı altında der ki: "Sudan, Eritre, Habeşistan ve Somali'de sûfilerin halinin nasıl olduğuna bizzat kendim şahit oldum. Sûfilerin otorite ve yetkilerinde Seyyid Mirganî (rahmetullâhi aleyh) sûfilerin lideridir. Zira ona çok itibar gösteriliyordu. Eritre'de kadı, hatip ve müezzinleri hükümet tayin etmez, ancak bunu o üslenir ve tayin ederdi. Çünkü onun Tarikat-ı Sûfiyye'nin reisi olma sıfat ve itibarı ile dini yetkisi vardı."

Hakikaten de sûfi taifesi İslâm'ı bütün âleme yaymışlardır. Size şunu hatırlatırım, Şeyh Bekrî elli sene kadar evvel yazdığı bu kitapta misyonerlerden naklen der ki: "Yerleşim yerlerinden ne kadar uzak

[1] Ebû'l Âlâ Mevdûdî, "Mebadiu'l İslâm" kitabı tasavvuf bahsi, s.114-117'de

mıntıkalara ve memleketlere gittikse Afrika ve Asya'nın en uzak yerlerinde İslâm sûfilerinin orada bizi geçtiklerini, bize galip geldiklerini ve karşımıza dikildiklerini gördük, derler."

Keşke müslümanlar, sûfilerde ne kadar maddî ve manevî kuvvet olduğunu anlasalardı. Onlar, askerlerini İslâm için techizatlandırmıştır. Habeşistan, Sudan ve Eritre hududlarında İsveçli misyoner heyetleri gördüm. Onların diğer tarafında da sûfilerin ikame ettikleri kulübe ve barakaları buldum ki İsveçli misyonerler orada kırk sene kalmışlar, fakat sûfiler onların planlarını bozdular. Bunun için bize dinen ve siyaseten eziyet veren bu hareketleri bastırmak için yardımlaşmayı umuyorum. Sûfilere saldıranların maksadı şüpheden başka bir şey değildir. Belki de onlar şüpheleri içinde boğulmuşlardır…" Sonra şöyle dedi: "Müslümanlara isabet eden en büyük musibet, İslâm'ı tamamıyla anlamamalarıdır. Sûfilere gelince İslâm'ı tamamıyla alıp yaşamayı nefislerine gerekli görür ve eksiksiz olarak yaşamaya gayret ederler. Onlar nefisleri için ruhsatı bırakıp azimeti almayı gerekli görürler. Bununla beraber Allah'u Teâlâ azimeti istediği gibi ruhsatı da ister. Niçin böyle dersen; çünkü onların mezhebi zühd üzerine bina kılınmıştır. Onları ancak ilim sahibi anlar. Ben bunun üzerine bir şey ziyade ediyorum ki zühdün esasını Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirmiştir. Zira Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hayattan ve lezzetlerinden uzak idi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "er-Refiku'l Âlâ" ya göçünceye kadar, açılmış buğday ekmeği yemediği gibi sofra üzerinde de yemek yememiştir.

Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem); hulafâ-i râşidîn, bütün müslümanlar ve kendisine tâbi olanlar için en büyük örnektir. Sûfiler de nefislerini Resulullah'a uymaya mecbur ettiler. Hatta onlar kendi aralarında, Kitap ve sünnete tamamen sarılmayanları sûfi saymazlar. Onlar kitaplarına böylece usûl koydular. O kitaplar ise Ebû'l Kasım Kuşeyrî'nin "Risale-i Kuşeyriyye"si, Gazalî'nin "İhya-i Ulumiddin"i, Ebû Nuaym İsfehânî'nin "Hilyetü'l Evliya"sı ve Ahmed Zerrûk'un "Kavaidü't-Tasavvuf"udur."

Ancak biz deriz ki bazı ilimleri araştırıp ve o ilimleri tam manasıyla anlamadan inkâr edenlerin misali bir kişinin tıptan anlamayıp tıbbı inkâr etmesi, bir ayakkabıcının mühendislikten anlamayıp mühendisliği inkâr etmesi gibidir.

İşte Mısır'da bir vakit haçlı askerleri Dimyat'a geldiklerinde, Ebû'l Hasan eş-Şazelî, İzzettin b. Abdüsselam, Ebû'l Feth b. Dakık el-Iyd ve

diğer ulemalar haçlıların kuvvetine karşı mukavemet göstermede iyi bir hizmet vermiş ve güzel bir örnek olmuşlardır.[1]

26- Muhammed Ebû Zehra:

Üstad Allâme Muhammed Ebû Zehra (rahmetullâhi aleyh) "Nedvetü Livâi'l İslâm" dergisinde tasavvuftan söz ederek dedi ki: "Tasavvuf zahirinde üç hakikatı içine alır:

Birinci hakikat: Hevâ ve şehvanî arzularla mücadele edip nefsin üzerine hakim olmaktır. Tasavvufçular mü'minlerin emiri Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'ın: "Ey insanlar! Bu nefislerin şehvanî arzularını yerine getirmelerine mani olun! Zira şehvetler hoşa gider, lâkin sonu kötü olur." sözünü almışlardır.

İkinci hakikat: Tasavvufun içine aldığı ruhî kavuşma, vicdan ve nefse hitap etmektedir.

Üçüncü hakikat: Muhakkak tasavvuf; tâbi olan ve tâbi olunan, şeyh ve müride, yönelten ve yöneltilen bir şahsa, ruhî istek ve ruhî bir yöneltmeye gereksinim duyuyor.

Bu üç hakikata dikkatle bakıldığında bunları İslâm getirsin getirmesin bunlar vakadır. Bunlarla ıslaha bir yol edinmemiz mümkün mü yoksa bütünüyle zarar mıdır?

Haydi buna hâlis zarar diyelim! Zannetmem ki bir kimse buna muvafakat etsin, bu mümkün değildir. Zira tasavvuf da diğer İslâmî olgular gibi meydanda olan bir gerçektir. Tasavufun zararlı yönü olduğu gibi, faydalı yönü de vardır. Methedilmeyi de zemmedilmeyi de kabul eder. Namazın zatı hem methedilir hem de zemmedilir, dememiz bize yeterlidir. Yüce Allah Maun Suresi 4.-5. ayetlerinde:

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ٱلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki namazlarında yanılmaktadırlar. Onlar mürailik eder, (gösteriş yaparlar)" buyurmuştur. Yine Yüce Allah müminleri vasfederek, Lokman Suresi 4. Ayetinde:

[1] "Mecellet-ü Livai'l İslâm" 10.sayı 9.yıl, hicri 1375, miladi 1956, "Nedvet-ü Liva-il İslâm, Es sûfiyyeti ve Alakatuha Biddin" s.645-647.

اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

"Namazı kılar, zekatı verir ve ahirete de yakinen inanırlar" buyurdu. Dikkat edersen namaz kılan bir yandan övülüyor, bir yandan da namazında sehiv ve gaflet edenlere yazıklar olsun deniliyor. İşte tasavvuf da böyledir. Üstad Füda'nın dediği gibi: "Son asrımızda tasavvufun meziyetleri ve apaçık izleri vardır. Afrika'nın batısında, ortasında ve güney taraflarındaki müslümanların imanları, tasavvufun semerelerinden bir semeredir.

Büyük İmam Senûsî (rahmetullâhi aleyh) müslümanların arasını sulh etmeyi istediği zaman ilk önce sûfilerin programlarını ele aldı. Onun programı haddi zatında acayip ve garip idi. O, müridleri ittihaz edip sonra bu müritlerden en güzel şekilde işçi erler meydana getirmeyi murad etti. Böylece zaviyeler inşaa etti ve ilk zaviyeyi Mekke'nin etrafında bulunan bir dağa yaptı. Sonra bu zaviyeyi sahraya taşıdı. Bu zaviyeler sahranın ortasında mamur vaha (çöl ortasında suyu ve yeşili olan yer) idi. Tasavvuf erlerinin çalışmaları, kuvvetleri ve yönlendirmeleri sayesinde su çıkarttılar, sahraya ekin ektiler, ağaç diktiler ve meyve yetiştirdiler. Sonra müridlerini yönlendirip onlara atış yapmayı ve harp ilmini öğrettiler. Osmanlı devleti Libya halkına yardım etmekten aciz kaldığı zaman, tam yirmi sene oranın idaresini üstlendiler. İtalya devletini yirmi sene uykusuz bırakarak onlara sert bir şekilde karşılık verdiler. Bu zaviyelerdeki Senûsîlerin mukavemeti, Allah'u Teâlâ, İtalya devletini zelil edinceye kadar devam etti. İlk başlardaki kuvvetli faal sûfi tarikatı gibi yeniden canlanmalarını dileriz.

Size İslâm'daki veya İslâm'dan önceki tasavvufun doğuşunu arzetmek istemiyorum. Ancak ben, Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu) tasavvufçu değildir demeye gücüm yetmez. Çünkü onun hakkında Abdullah'ın oğlu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Eğer bu ümmetten muhaddes kimseler varsa o da Ömer b. Hattab (radıyallâhu anhu)'dır." dediği gibi.[1] Demek ki Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahabesinin içinde Ömer

[1] Buhari Sahihinde Kitab-u Menakıb'ta Ebû Hureyre (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Muhakkak ki ümmetimin içinde (Allah tarafından) ilham ile konuşan kimseler vardır. Ömer de onlardandır." Yine Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizden evvelki ümmetlerin içinde (Allah tarafından) ilhamla konuşan kimseler vardır. Eğer ümmetimin içinde böyle bir kimse varsa, o

(radıyallâhu anhu)'in Allah'a en yakın olan kimselerden olduğuna itikat ediyordu. Hatta Ömer (radıyallâhu anhu) umreye giderken Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer (radıyallâhu anhu)'e: "Ey kardeşim! Bizi duanda unutma!" buyurdu.[1]

Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) de sûfilerden değil demeye gücüm yetmez. Zira Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) nefsini zabtederek meşakkatlere dayanan bir kimse idi. Ondan nakledilip de Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'a nisbet edilen rivayetlerde ihtilaf edilen kaviller de vardır. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Küçük cihaddan (harpten) daha büyük cihada (nefsin cihadına) döndük" buyurmuştur.[2] Ebû Bekir (radıyallâhu anhu) da şöyle der: "Şereften kaç ki şeref seni takip etsin!"

Hatta şimdi de tasavvufa yönlendiren şeyhler, müridleri ve birçok tâbileri vardır. Bunlardan dilek ve ümidimiz ellerinde olan tasavvufa evvel nasıl başlanmışsa o şekilde yerine getirmeleridir. Tasavvufun, şimdiki şeyhlerin ellerinde uyanıp başarıya ulaşmasını isteriz.

Şimdi biz ıslah edeci ve verimli bir tasavvufa muhtaç mıyız?

Ben derim ki: "Geçmişte insanlar tasavvufa muhtaç değildi. Çünkü mutasavvıf, Allah için, nefsi için ve müridleri için amel edip, çalışırdı. Şimdi şu asrımıza gelince mutasavvıfa hakiki tasavvufun nizamına çalışmak için, insanların ihtiyacı daha fazladır. Çünkü gençlerimize nefsanî hevâlar hoş geliyor. Kalplerine cehalet hakim olmuş. Sinema (televizyon) onları daha çok tahrik etti ve daha şiddetli celbetme vesilesi oldu. Boş dergiler, eğlenceli yayınlar ve bunların hepsi gençliği etkisi altına alıyor. Ne zaman ki şehvetler ve hevâlar bir neslin üzerine hakim olursa artık hatiplerin hutbeleri, katiplerin yazıları, vaizlerin vaazları ve ulemanın hikmetli sözleri de fayda vermez. Bütün hidayet vesileleri dahi fayda vermez hale geldi. Oyalayıcı ve eğlendirici dergilerin yanında, dini yayımlar onda bire, hatta yirmide bire düşüyor.

Öyle ise ıslah için başka bir yolu seçmemiz elbette lazımdır. Seçilen bu yol öyle bir yol olmalı ki gençlerimizin nefislerini istila etmeliyiz. Bu gençlere sahip olup el koymanın yolu da ancak şeyh ve müridlerinin yolu

---

da Ömer'dir," buyurmuştur. Bunu Müslim Sahihinde, Kitab-u Fedail-us Sahabe'de Aişe (radıyallâhu anhuma)'dan rivayet etmiştir.

[1] Ebû Davud Dua bâbında, Ömer (radıyallâhu anhu)'den rivayet etti. Tirmizi ise Kitab-ud Daved'de rivayet edip, hadis hasen sahihtir dedi. Tirmizide olan lafız şöyledir: "Ey kardeşciğim! Duana bizi de ortak eyle ve bizi unutma!" buyurmuştur.

[2] Deylemî, Cabir (radıyallâhu anhu)'den rivayet etmiştir. Acculuni Keşful Hafa, c.1 s.424'de

ile mümkün olur. Bu ise her köyde, memleketlerin her mahallesindeki ilim merkezlerinde veya içtimai ve siyasi birtakım kişilerin şeyhine bağlı olduğu yerlerde mümkün olur."

Şeyhle mürid arasında olan ve müridlerin kendi aralarında olan mertebeleri ıslah etmek ve yönlendirmek mümkün olur. Şâtibî (rahmetullâhi aleyh) "el-Muvafakat" adlı kitabında diyor ki: "Öğretmen ile öğrenci arasında telkin etmiş olduğu malumatların tesir etmesine sebep olan ruhanî bir bağ vardır. Şimdi biz de gençliği etkisi altına alan gülünç hevâ ve arzulardan dönderip yönlendirilmesi için bunun gibi insanlara muhtacız."

Burada birkaç sene veya on seneden beri, gençliğe yönelmiş bir kişi vardı. O, gençlikle beraber onları ıslah etmekte, sûfilerin müridleri ile beraber oldukları gibiydi. Onun sayesinde çok sayıda genç kurtulmuştu. Eğer o adam siyasetle meşgul olmasaydı onun bu durumu hiç bozulmazdı.

İşte bundan dolayı gençliği fesattan kurtarmak için sûfilere dönmemizin en son ilaç olduğu kanaatindeyim. Onları iyileştirecek ve bu fesattan kurtaracak başka bir ilaç olduğuna inanmıyorum.

"Nedvetü Livâi'l İslâm" adlı eserde tasavvuf bahsinin hülâsasında: "Tasavvuf, vaki olan bir gerçektir. Onda sadece hayır vardır. Fakat (ne yazık ki) bazı şerler de karışmıştır. Eğer o şerlerden halas olup kurtulur ve evvelki ruhî manasına yönelirse İslâm toplumunun ıslahının yolu olur. Zira çeşitli eğlendirici şeyler müslüman gençliğinin hoşuna gidiyor ve onları sapıklığa itiyor. Bunlar İslâmî istikamete yöneltmede ancak sûfi olan bir şeyhin müridlerini celp ve cezbettiği gibi bir cezbedene muhtaçtır. İşte şimdi anlaşıldı ki sûfiler, gençleri ıslah etmek için en faziletli ameli işlemektedirler.[1]

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ∃وَسَلاَمٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Subhâne Rabbike Rabbil İzzeti Amme Yesifun, Ve Selâmün Alel mürselin Vel Hamdü Lillâhi Rabbil Âlemin.

[1] "Mecellet-ül Liva-il İslâm" sayı 12, hicri şaban 1379, miladi 1960, "Nedvet-ül Liva-il İslâm" (Et Tasavvuf fil İslâm) s.758-766.

5.8. ŞEYHİMİZ MUHAMMED HAŞİMÎ

Bu bahsin sonunda buraya kadar anlattığımız ruhî manaları ve Rabbanî hakikatleri bu değerli ülkeye getiren ve onu canlı bir misal olarak ortaya koyan şeyhimiz, büyük terbiyeci, arifi billah, mürşid, efendim Muhammed Hâşimî (rahmetullâhi aleyh)'nin faziletini anmak beni mutlu edecektir. Zaten bunları müridlerinin ve talebelerinin ruhları bize anlatıyor, zikrullahla ve hakiki ibadetle dolu olan hayatları da bize şahitlik ediyor. Nitekim Saadat-ü Ulemanın büyüklerinden olan çağdaşları da buna şahitlik ediyor. Bunun için kitabımı onun hoş hâtırası ve güzel hayatından bir nebze anlatmakla bitiriyorum.

Doğumu: Saygıdeğer üstad, büyük mürşid, efendim Muhammed Hâşimî (rahmetullâhi aleyh) iki salih ana-babadan dünyaya geldi. Bunların her ikisi de Peygamberin ehl-i beytinden olup Hasan b. Ali (radıyallâhu anhuma)'ye mensupturlar. Şeyh hazretleri Cezayir'in en ünlü şehri olan Tilmisan'a bağlı Sebte şehrinde hicri 1298, 22 Şevval cumartesi günü dünyaya geldi. Babası o şehrin ulemasından olup o şehrin kadısı idi. Vefat ettiğinde geride küçük çocuklar bıraktı, şeyh bunların en büyükleri idi.

Şeyh bir süre ulema meclisine devam etti. İlmini arttırmak için onların yolunda ciddi ve düzenli bir şekilde çalıştı. Sonra Cezayir halkının ulema meclisinde bulunmasına engel olan Fransız sömürgesinden kaçarak şeyhi Muhammed b. Yellis ile Şam'a hicret etti.

Hicretleri esnasında, hicri 1329, 20 Ramazan'da Tanca, Marsilya yoluyla Şam'a gelmişlerdir. Şam'da ancak birkaç gün kaldılar. Sonra Türkiyeye gelip Adana'da ikamet etti, şeyhi İbn-i Yellis ise Şam'da kaldı. Şeyh hazretleri iki sene sonra tekrar Şam'a döndü, şeyhi İbn-i Yellis ile buluştu ve onun sohbetlerine devam etti.

Şeyhi Muhammed Yellis onda ilim, marifet, iyilik severlilik ve öğrenciler arasında hizmet üstünlüğünü görünce, vird için genel izin verdi. Büyük mürşid Ahmed b. Mustafa Alevî, Cezayir'den Hac için Şam'a geldiğinde, şeyhi Muhammed bin Yellis'in vefatı nedeni ile kendisine hususi izin (ismi azam-ı telkin etmek ve umumi irşad) verdi.

Hayatı ve ahlâkı: Şeyh (rahmetullâhi aleyh) hazretleri, Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı ile ahlâklanmıştır. Bütün sözlerinde, hallerinde, ahlâk ve fiillerinde Peygamberimize tâbi idi. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan tam verâset almıştır. Kendileri mütevazi olup bununla meşhur olmuştur. Asrının büyükleri arasında tevazuda onu geçen olmamıştır.

Davet ve irşad faliyetleri: Evi ulema, öğrenci ve ziyaretçilerin kıblesi gibiydi. Onlarla karşılaşmaktan sıkılmazdı. Vücûdu zayıf olmasına rağmen, mescitlerde ve evlerde kurulan ilim ve zikir meclislerine intizamlı bir şekilde devam ederdi. Kendisinden istifade edenlere davet ve irşad izni verirdi. Şeyhin manevi gücü, Şam, Halep, Suriye'nin bütün şehirleri ve İslâm ülkelerinin her tarafına yayıldı.

Eserleri: "Miftahü'l Cenneh" **"**el Bahsü'l Cami vel Berku'l Lami" "Eddürretü'l Behiyye" "El Ecvibetü'l Aşera" "Şerh-ü Nazmi Akîdet-i Ehli Sünneh" ve diğerleri…

Birçok ulema Şeyh Hâşimî hazretlerinden tasavvuf dersi aldılar, sayılarını ancak Allah bilir. Hayatını eğitim, cihad ve insanları terbiye etmekle geçirir, bundan hiç usanmazdı. Sözleri, amelleri ve halleri ile Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın şerîatında müstakimdi. Ömrünün sonunda: "Kitap ve sünnetten ayrılmayın" diye vasiyet etmiştir. Bu durum onun Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın verâsetine ne kadar sadık olduğuna şahitlik eder.

Büyük şeyh hicri 1381 senesinin Receb ayının 12. salı günü, miladi 19 Aralık 1961 senesinde vefat etti.

(Biz, okuyuculara usanç vermemek ve kitabı genişletmemek için şeyh efendinin hayatını kısa olarak yazdık, daha fazlasını arzu edenler arapça aslına müracaat etsinler. Mütercim)

شجرة الطريقة القادرية الشاذلية الدرقاوية العلية